BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
A
715
NAPOLI

2269

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Titulus. decretoꝝ. diſcordantium ꝯcorda. ac primum de Jure conſtitutionis ꝛ nature.

Duob; regitur naturali videlicet Jure ꝛ moribus

Talis eſt prima litera Codicis Decretorum Gratiani MSCti in membrana, manu elegante, cum Gloſſis Bartholomæi Brixienſis. Ipſe codex eſt ſeculi XIII.

ad pag. 580.

605357 Rau. Ull. A. 715

IVSTI HENNINGII BOEHMERI, IC.
Pot. Reg. Bor. a Con. Int. & Prof. Iur. Ord. in Reg. Frid.

INTRODVCTIO
IN
IVS PVBLICVM VNIVERSALE

EX
GENVINIS IVRIS NATVRÆ PRINCIPIIS
DEDVCTVM
ET IN VSVM
IVRIS PVBLICI PARTICVLARIS
QVARVMCVNQVE RERVM-PVBLICARVM
ADORNATVM
ADIECTO INDICE DVPLICI.

FRANCOFVRTI ET LIPSIÆ,
IN OFFICINIS TRATTNERIANIS,
MDCCLVIII.

Digitized by Google

VIRO
ILLVSTRI atque EXCELLENTISSIMO
DOMINO
SAMVELI STRYKIO,
ICTO CONSVMMATISSIMO,
AVGVSTISSIMI REGIS BORVSSIÆ
CONSILIARIO INTIMO,
PROFESSORI PRIMARIO IVRIS
ET
ORDINARIO FACVLTATIS
IVRIDICÆ
IN REGIA FRIDERICIANA
MERITISSIMO
S.

Vir illuſtris ac excellentiſſime, Patrone omni honoris cultu proſequende.

Quod officium antehac Mæcenatibus nonnullis in teſſeram deuotionis meæ exhibui, id ipſum, quamuis paulo ſerius, Tibi, Vir illuſtris, præſtare, & ita hac occaſione documentum meæ in Te ſubmiſſæ voluntatis edere conſtitui. Equidem ab hoc incepto me pudor quidam deterrere potuiſſet, quod in hanc tarditatem inciderim, & huic iam diu debito officio nondum ſatisfecerim; nihilominus tamen rectius eſſe duxi, tardius ſoluere, quam omni plane officio deeſſe, præſertim cum optime conſcius fuerim, hoc officium, quod nunc quidem offero, nimis leuidenſe eſſe, & me reipſa mihi non ſatisfacere, quod nullam partem tuorum

in-

inſignium meritorum non modo re-
ferenda, ſed ne cogitanda quidem
gratia conſequi poſſim. Declaraſti
enim a multis iam annis, Vir illu-
ſtris, Tuam egregiam erga me vo-
luntatem & beneuolentiam, & quid
dicam *beneuolentiam*? perſpexi ſane
Tuam ipſam in me *pietatem*, imo il-
lud ipſum grauiſſimum & ſanctiſſi-
mum nomen *pietatis* adhuc leuius
mihi meritis erga me tuis eſſe vide-
tur, ſi cumulum illorum beneficio-
rum, quibus me in perpetuum de-
uinxiſti, mihi ante oculos pono &
animo contemplor. Infinitæ itaque
rationes fuerunt, quæ me tandem
quaſi ex ſomno excitarunt, & in-
flammarunt, vt præſens opuſculum
Tibi conſecrarem, Tuoque illuſtri
nomini, ſub quo in publicum eo con-
fidentius prodire poſſet, dedicarem.
Suſcipias itaque VIR ILLVSTRIS,
indulgentiſſima fronte hanc meæ er-

ga Te obſeruantiæ ſignificationem certiſſimam, meque in poſterum illorum numero adſcribere pergas, qui ſeria vota pro Tua ſalute quotidie concipiunt, precesque ad Deum fundunt, vt, in hac Tua ingraueſcente ætate, vires animi & corporis duplicare, Tibique omnia integra ſeruare velit.

ILLVSTRIS TVI NOMINIS

Dab. Halæ d. XXIV. Aug.
MDCCIX.

cultor deuotiſſimus

IVSTVS HENNINGIVS BöHMER.

PRÆFATIO.

IUra, quæ *Statum publicum* quarumcunque Rerumpublicarum dirigunt, duplicis eſſe generis, *vniuerſalia*, ſcilicet & *particularia*, ita vt hæc quidem cuius reipublicæ propria, illa vero omnibus ſint communia, in vulgus notum eſt. Cum vero *particularia* tantum *vniuerſalibus* ſuperaddita ſint, inde ſtatim apparet, fundamentum omnium quæſtionum, quæ huc ſpectant, ex *vniuerſali*, hoc eſt, *iure naturæ* petendum eſſe, & ita in addiſcendo *iure publico particulari* initium ab *vniuerſali* eſſe faciendum. Quemadmodum vero in iure priato hæc inuerſa methodus ab eruditiorius iam notata eſt, quod plurimi, derelicto udio iuris naturæ, ſtatim ſcita particulaa iuris Romani excolere ſtudeant; ita eaem fata in pleriſque Academiis ſtudium iuſ publici hactenus habuit, vt, qui huic ſe derunt, illotis manibus, illud aggreſſi rint, ſatis eſſe putantes, ſi *leges publicas*

 ſun-

fundamentales, & *obſeruantias imperii*, vt vocant, ſummo ſtudio euoluerent, de quibus tamen digne iudicare haud poſſunt, ſi fundamenta omnium rerumpublicarum, nexum ciuilem, ſtatum eorundem varium, & quæ huc ſpectant, ſusque deque habuerint. Et qui aliter fieri potuit, cum plures publici iuris Doctores, quibus diſciplina huius *iuris vniuerſalis* commendata eſſe debebat, illam vel contemnant, vel vt ſuperfluam & minus neceſſariam iudicent, nullam quæſtionem iuris publici eſſe aſſerentes, quæ non ex *diplomatibus* vel *antiquitatibus hiſtoricis* vel *legibus* aliis *fundamentalibus* decidi poſſit, in quo tamen ſe aliosque decipiunt. Dandus eſt vtique aliquis locus diplomatibus in iure publico particulari: adhibendæ quoque in ſubſidium antiquitates; ſed ſicuti hæ plerumque obſcuræ, incertæ, & mirificis contentionibus obnoxiæ, illa vero variis interpretationibus ſubiacent, ſæpe νοθείας vitio laborant, & in dubium vocari poſſunt, ita, vt de hiſce recte iudicari poſſit, adferenda ſunt neceſſario hæc fundamenta vniuerſalia, quæ animum optime præparant, ſimulque præcauent, ne in tot confuſiones, contradictiones aliosque ſcopulos incidamus. Illi itaque demum meo iudicio *ius publicum particulare* quarumcunque rerumpublicarum recte aggrediuntur, qui præter *notitiam ſtatus publici* iure publico vniuer-

uerſali ſatis tincti præparatique ſunt, quia ita inoffenſo pede & facilimo ſtudio ad metam peruenire poſſunt, quam alias vel nunquam vel ſaltim non ſine magno labore pertingunt. Equidem obſeruaui, in plurimis compendiis iuris publici particularis pleraſque doctrinas *iuris vniuerſalis publici* immiſceri & explicari, ſicuti in iure priuato noſtro capita iuris naturæ integra euoluuntur & excutiuntur, ex hac ratione, quam ipſe Imperator ſuppeditat, quod ius noſtrum priuatum ſit collectum ex iure naturæ gentium & ciuili. Sed cum omnis diſciplina potiſſimum *adæquata methodo* ſe commendet, nec videndum ſit, quid Romæ factum ſit, ſed quid fieri debuerit, ante omnia diſpiciendum eſt, an hoc bene & ſecundum leges bonæ methodi fiat? Conſtat ſane, iuris conſultos ſolidiores hunc næuum in *iure priuato* iam perſtrinxiſſe, quod contraria methodo iura priuata in academiis ſtudioſæ iuuentuti tradantur, illaque ita illotis manibus ad ius Romanum perducatur, vt poſtea recte dignoſci nequeat, quæ *iuris naturæ* capita ſint, & quæ ex *ciuili ratione* profluxerint. Omnes largiuntur, rhapſodiam noſtram iuris Romani eſſe conſtructam ex concluſionibus iuris naturæ & ſcitis ciuilibus, & hæc quidem eſſe vel *pura*, quæ ſola ratione ciuili conſtat; vel *mixta*, quæ in iure naturæ quidem fundata ſunt, ſed quædam *additamenta*

menta

menta ciuilia acceperunt. Inde leges ciuiles dicuntur, quæ nec in totum a iure naturæ recedunt, nec in eo vnice ſubſiſtunt, ſed vel aliquid addunt vel detrahunt. Cum itaque concluſiones iuris naturæ ex proprio foro, hoc eſt, ex principiis iuris naturæ ſint demonſtrandæ & deducendæ, ciuiles vero leges ex rationibus ciuilibus; in propatulo eſt, ita demum ad ſolidam eruditionem in iure priuato perueniri poſſe, ſi *naturalia* a *ciuilibus* ſedulo ſeparantur, & quælibet ex propriis explicantur principiis. Id ipſum autem aliter commode fieri nequit, niſi antea iuris naturæ diſciplina præparetur animus, & poſt demum ad iuris Romani compilationem euoluendam perducatur, cum hac via ſingula facile ſecerni, & *additamenta iuris ciuilis* a concluſionibus iuris naturæ diſtingui poſſint. Hunc in finem quoque neceſſe eſt, vt in ſingulis materiis primo oſtendatur, quid *ius naturæ* hac de re diſponat, & quid *ius Romanum* illi ſuperaddiderit, vt *naturalia* & *ciuilia* ſemper diſtincto ordine tradantur. Hac enim qui non inceſſerit methodo, in eundem labyrinthum & ſcopulos eum incidere neceſſe eſt, quos euitare non potuere gloſſatores & commentatores antiqui, qui, ſepoſita doctrina iuris naturæ, ius Romanum illuſtrare voluerunt. Hi enim tot controuerſiis inter ſe diſſident, vt non *rationibus*, ſed *autoritatibus*: non *iudicio*:

ſed

ſed *credulitate*: non *modeſtia*, ſed *probris* inter ſe pugnent. Sunt homines a natura ita comparati, vt magis *credere* quam *iudicio proprio* vti velint, quod in iure imprimis præcauendum eſt iis, qui felices progreſſus in eo facere ſtudent. Eadem fata habet ſtudium *iuris publici particularis*, in quo plerumque illa, quæ ex *iure publico vniuerſali* ſupponenda erant, traduntur, & explicantur, omiſſis ſæpe capitibus principalioribus iuris particularis, vel leui digito ſaltim tactis. Et cum in iure Romano quoque plures concluſiones iuris publici vniuerſalis occurrant, vbique in huiusmodi materiis ad illud prouocant; ſuas deciſiones exinde probant, indeque vſum iuris Romani in iure publico deducere conantur, cum tamen huiusmodi doctrinæ non ideo *iuris Romani* dici poſſint, quod in eo repetitæ fuerint, multo minus inde vſus iuris huius colligendus ſit, quod æque ad ſtatum rei Germanicæ applicari poſſint; nam iuris vniuerſalis concluſiones omnibus rebuspublicis communes ſunt. Unde, quod nonnulli iuris publici Doctores voluerunt, in *ſubſidium* recurrendum eſſe ad *ius Romanum*, oppido falſum eſt, cum potius ad ius publicum illud, quod in omnibus ciuitatibus colitur, & obſeruatur, reſpiciendum ſit. Falluntur, qui putant, eandem adhuc hodie eſſe Monarchiam, quam Imperatores Romani tenue-

nuerunt, & ita easdem leges adhuc locum habere poſſe. Bene HOTTOMANNVS in *Anti-Tribonia C. II. Non omnes Monarchiæ, non omnibus in rebus nec vbique vno eodemque modo exercentur. Hæ poteſtate & authoritate ſunt ſolutiore, illæ ſtrictiore continentur: harum ampliores ſunt termini, latiusque imperium, illæ contractiores ſunt & anguſtiores: hæ plures magiſtratus militares habent, illæ plures, quorum in pace vſus eſt: hæc gens militiæ addictior eſt, illa litibus. Et conſequenter vnius Monarchiæ leges ſæpe inutiles ſunt alteri, haud ſecus quam medicamenta non quæuis quibuslibet hominibus conueniunt, vtut eiusmodi ſexus, ætatis & nationis ſint.* Conſtat itaque, illa, quæ in iure Romano traduntur, ſtatum publicum reſpicientia, eſſe vel ex hac diſciplina iuris publici vniuerſalis deſumta, vel ad peculiarem ſtatum Monarchiæ, quæ eo tempore obtinuit in imperio Romano, referenda. Hæc minus recte ad ſtatum rei Germanicæ, ab antiquo rei Romanæ ſtatu longe diuerſum, applicantur, aut ad illud *in ſubſidium* æque inconuenienter recurritur, ac ſi leges fundamentales alterius cuiuscunque Monarchiæ in vſus iuris publici noſtri imperii trahere velim. Illa autem vſum quidem præſtant in noſtra republica in *ſubſidium*, ſed non ideo, quod *in iure Romano* deprehendantur, verum quia ex *iure publico vniuerſali* hauſta ſunt, & vſum in quacunque republica præſtare poſſunt.

Quem-

Quemadmodum vero ICti in controuer-
ſ iuris publici minus recte *in ſubſidium* refu-
ım ſuum ad ius Romanum habuerunt, ita
cretiſtæ, vti vocantur, æque turpiter ſe
derunt, quod controuerſias haſce ex ca-
nibus conciliorum, patrum placitis, Pon-
icum decretis, aliisque ſcitis canonicis
cidere haud erubuerint, quæ tamen, vti
ipſa introductione hac oſtendi, plane *iuri*
ılico vniuerſali repugnant, & vnice huc ten-
nt, vt imperantium ſacroſancta autoritas
æ Romanæ decretis ſubiiciatur, & ſu-
rſtitioſis huiusmodi dogmatibus concul-
:ur. E re cleri Romani vtique fuit, ius
blicum vniuerſale penitus proſcribere,
llis notam hæreſeos inurere, qui ad hoc
ɔuocare auſi fuerint. Senſit ſtatim fulmen
læ Romanæ HVGO GROTIVS, cum hoc
ex tenebris in lucem protraheret, quem
natum adeo concoquere haud poterant
æ Romanæ proceres, vt mox grauiſſi-
cenſura in librum eius *de iure belli & pacis*
maduerterent. Sed extulit tandem ca-
: ſuum veritas, & in plenam libertatem
ɜ vindicauit. Deſino plura de *vtilitate*
us diſciplinæ addere, quam in *parte ge-*
ıli c. V. ſatis ſuperque iam oſtendi.

Ɉon itaque longe mihi ſunt arceſſendæ
ones, quibus permotus hanc *introductio-*
ad ius publicum vniuerſale ſcripſerim. Ipſa
trina ſua vtilitate & neceſſitate ſe ſatis

com-

commendat, & ab aliis quoque exculta eſt. Vnicum tantum ratione *methodi* monendum eſſe e re duxi, videlicet me ſumma rerum capita breuiſſimis theſibus incluſiſſe, ampliorem autem exegeſin in *notis* ſubieciſſe, & quidem ex hac ratione, vt eo magis *compendii* rationem habere, ſimulque his, qui demonſtrationes, exempla, ſententias veterum, floſculos, aliaque ornamenta deſiderant, inſeruire poſſit. Methodus facilior apparet, ſi theſes inter ſe vna connexione menti noſtræ obiiciuntur; quæ vero illas exornant, ſeparatim ponuntur. Non vnus omnium idemque guſtus. Alii nihil appetunt, niſi quod ſententiis veterum exornatum eſt; alii has negligunt, & veritatem *nudam*, omni teſtimonio deſtitutam, amplectuntur. Id itaque agendum eſſe exiſtimaui, vt me ad ſingulorum captum accommodarem. Pro libertate academica ſcripſi, ea modeſtia contra diſſentientes vſus, quæ in ſcriptore ingenuo deſideratur, & ita confido, meas doctrinas nemini offendiculo fore. Hiſce fruere B. L. & vale. Dab. in Acad. Fridericiana d. XXIV. Aug. MDCCIX.

INTRODVCTIONIS
AD
IVS PVBLICVM VNIVESALE
PARS GENERALIS.

CAP. I.
DE IURE NATVRAE IN GENERE.

§. I.

Cum ius publicum vniuerſale ſit pars illius doctrinæ, quæ *ius naturæ integrum* explicat, merito ante omnia de iuris naturalis generali conceptu (a) laborandum.

§. II.

a) Ius naturæ eſt *vniuerſale*, & ſic ad hominum actiones *in genere* applicari poteſt, in quocunque ſtatu viuant, ſiue in *libertatis*, in quo hodie ſunt gentes; ſiue in *ciuili*, & cum in hoc ſtatu rurſus plures dentur particulares ſtatus, ius naturæ quoque illos regit & ſuis principiis inſtruit. Prout vero *ſtatus* variant, concluſiones quidem nouæ iuris naturæ inde eueniunt, ſed tamen omnes ita debent eſſe comparatæ, vt ex vno generali fundamento, ex quo omne ius naturae dependet, poſſint deduci.

§. II. Iuris naturæ conceptus non *ſimplex* ſed *compoſitus* eſt, adeoque & *naturæ humanæ* (b) & *iuris* in genere conſiderati conceptus euoluendus.

§. III. *Naturam* in genere dicunt Philoſophi *mouendi principium internum*, vnde res quælibet ſuam eſſentiam & operationes habet; (c) hic autem tantum ſermo eſt de *natura hominis*.

§. IV.

b) Sic itaque in hac doctrina potiſſimum ad *naturam* hominis eſt reſpiciendum, cum ſine huius intima cognitione neque *doctrina moralis*, neque hæc de *iure naturali* recte explicari poſſit. Cognita enim natura humani generis, demum recte conſtat, qualis norma hominibus corruptis & tam peruerſis applicari neceſſario debeat; non quod norma ex ſtatu corrupto deducenda ſit, ſed quod ille indicium præbeat, quomodo norma eſſe debeat comparata, per quam ad felicitatem adſpirare homo queat. Neque obſtat, quod homines inter ſe ſpecie differant, & ſic quoque *ſingulorum natura* variare videatur; nam nihilominus plura reperiuntur, in quibus plerique homines inter ſe conueniunt, & ſi hominum naturam inter ſe confero, ſatis certam ideam de ſtatu eorundem inter ſe funeſto & turbido mihi formare poſſum. Peccant itaque, qui ius nat. absque *contemplatione naturæ humanæ* tradunt, in quo ſane HOBBES cæteris omnibus palmam præripuit, quem licet PVFENDORF ſecutus ſit, non tamen in omnibus *naturæ corruptæ* conſiderationem ante oculos habuiſſe videtur.

c) Omnes res a Deo creatæ ſunt in certum finem, adeo vt nihil otioſum & inutile cenſeri debeat. Finis autem maxime operationes certas, ad quas a Summo Deo deſtinatæ ſunt, reſpicit, quæ ex *principio* aliquo *interno* pro-

§. IV. Natura hominis itidem conſiſtit in incipio aliquo agendi intrinſeco, ex quo culiares actiones, quæ propterea *humanæ morales* vocantur, producuntur. Quamſ enim cum reliquis corporibus quoddam mmune habeat, (d) ſua tamen *peculiari* quoe *potentia* inſtructa eſt, per quam ab aliis rporibus facile diſtingui poteſt, quæ diur *anima humana.*

§. V. Sicuti omnia principia agendi coribus inſunt propter certum finem, ita oque idem aſſerendum de *hominis anima.* Hæc

---

ouenire debent. Hinc quælibet res habet ſuas proias *virtute* & *potentias*, prout natura varie in corpora fluxum præſtat. Illud autem principium operandi im *inuiſibile* ſit, & tantum ex operibus cognoſcatur, fficulter determinari & definiri poteſt. Vnde quod ta virtus operandi adſit, certum eſt ex effectibus, qui latur de ſua cauſa; quid vero & qualis illa ſit, ſæpe :et, vt tantum coniecturis locus ſit relictus.

Iomo dicitur quaſi *paruus mundus*, ſeu complexus nium potentiarum, quæ alias in reliquis quoque corribus ſunt. Sic plura communia habet cum aliis corribus, creſcit, nutritur, ſentit, decreſcit, moritur &c. æ autem actiones ab *anima humana* proueniunt, ein propriæ ſunt, cum hæc potentia ei propria ſit. tet hinc *Phyſicam* eſſe coniunctam cum *morali diſciza*, & minus recte *moralitatem actionum* poſſe cogci absque naturæ humanæ intima cognitione.

 e) Quan-

Hæc vero cum *ſpiritus* ſit præſtantior, (e) quam vis agendi, quæ in cæteris creaturis deprehenditur, nobiliorem quoque finem & præſtantius obiectum, quo fruatur, habere debet, & quia extra ipſum DEum, animæ creatorem, nihil præſtabilius inueniri poteſt, merito ſe ad huius fruitionem conditam iudicat, & ita pro ſcopo primario ipſum DEum habet.

§. VI.

---

e) Quando philoſophi loquuntur de *hominis præſtantia*, ad *mentis* præſtantiam confugiunt, hancque *ſcintillulam diuinitatis* vocant, imo *diuini* quid in ea eſſe volunt. Hac de cauſa Stoici *rationem*, in qua potiſſimam operationem animæ, quamuis falſo, ponunt, *lumen diuinum* vocant. Quo tendit CICERO *de ſenectute*, inquiens: *eſt animus cæleſtis ex altiſſimo domicilio depreſſus & quaſi demerſus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatique contrarium. Sed credo Deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana vt eſſent, qui terras tuerentur, quique cæleſtium ordinem contemplantes, imitarentur cum vitæ modo atque conſtantia.* Paucis interiectis addit, *nos ex vniuerſa mente diuina delibatos animos habere.* conf. idem *L. 1. quæſt. Tuſcul. p. m. 179.* ubi *cæleſtem* & *diuinam* eandem vocat. Cognouere itaque etiam Philoſophi Ethnici, *mentem hominis eſſe diuinam*, vel ſaltem *ad diuinum vſum* primario eſſe creatam, quamuis in eo aberrauerint, quod rationis vſui & ſpeculationibus ſuis nudis hæc omnia adſcripſerint, ipſamque originem *diuinitatis* ex vero fonte non deduxerint. Crediderunt enim ſatis inepte, ipſam Dei eſſentiam in *ſpeculando* potiſſimum quærendam eſſe, & cum rationem ſuam in hoc Deo aſſimilare vellent, potiſſimum hanc quoque ſpeculationibus variis ſubiecerunt. Illud tamen etiam vel ex ratione

§. VI. Et ſic inſtructa eſſe debet illis facultatibus, quibus DEum recipere, & ſecundum voluntatem eius operari poſſit. (f) Exſerit vero hæc facultas ſeſe in duobus, *intellectu* & *voluntate*.

§. VII.

tione cognoſci poſſe, apparet, mentem hominum primario in *Dei fruitione* verſari debere, quamuis in quonam hæc fruitio conſiſtat, non ſatis deprehendat, ſed inſipidos ſæpe ſibi de hac formet conceptus, quod & Gentiles Poetæ, ad quos Paulus ipſe prouocat, agnouere, dicendo: *In Deo ſumus, mouemur, & viuimus*. In quo vero quis viuit, ad illud etiam dirigi, imo illo frui debet.

f) Fruſtra eſſet homini indita talis facultas, niſi poſſet in actum traduci. Hinc ex diuerſis operationibus, quas homo ſibi conſcius in ſe ſentit, ſimul agnoſcit, ſe *intelligere* & *velle*, nam & velle & cognoſcere bonum debet, ad quod anima fertur. Sentit quoque homo, illas duas operationes eſſe diuerſas: ſentit ſe *intelligere* & *cogitare* in cerebro. Sentit volendi actum primarium in corde ſeſe exſerere, quia voluntas & facultas animæ *deſiderandi*, *concupiſcendi* & *amandi* eſt in corde. Omnis voluntas eſt intimum deſiderium ſe vniendi cum re amata, quo impellitur intellectus, vt cogitet de mediis conſequendi rem amatam, in eaque acquieſcendi & re deſiderata fruendi. Potiſſimæ itaque operationes hominis ex corde proueniunt, & ſic actionum humanarum primaria ſedes inde eruenda, vt homini imputari h. e. homo pro *autore* eius haberi poſſit, quoad diuerſos effectus, prout voluntas ad actionem concurrit, *directo*, ſiue *per indirectum*.

 g) De-

§. VII. Quamuis vero homo ſemper aliquod *bonum*, (g) vt vt plerumque *apparens*, appetat, & ſimul cognoſcere poſſit, ſi modo recte rationes ſecum ſubducat, in deſiderio & fruitione ſummi boni, DEI ſcilicet, veram ſalutem & quietem conſiſtere, nihilominus tamen in ſe deprehendit, voluntatem eſſe auerſam a DEO & inordinatam, ac plane in contraria niti, quo ipſo nimium quantum mens a vero ſcopo aberrat.

§. VIII.

g) Deſiderium omne aliquid appetit, & quidem ſub ſpecie *boni*, quia quamuis mala homo plerumque appetat, illa ipſa tamen dum appetit, vt *grata* & *bona* ſibi proponit, ſaltem *pro præſenti rerum ſtatu*, quo illud appetit, licet alia occaſione forſan illud fugere ſolitus fuerit, propter *diuerſitatem circumſtantiarum*, & ſic ſemper ſuam acquieſcentiam & fruitionem in re amata deſiderataque quærit, ſtolidus eſſet, qui *mala tanquam mala*, ſeu ideo, quia mala ſunt, deſideraret, quia potius ex cognitione mali, quod etiam tanquam malum voluntas ſentit, *auerſatio* & *fuga* oritur. Et licet intellectus ſæpe agnoſcat, aliquid mali in re cupita latere, tamen, cum voluntas ſe cum illa re coniungere deſiderat, decipit intellectum, vt homo credat, ex voluntatis impulſu, latere aliquid boni in re cupita. Hoc ſuppoſito cum voluntas bonum deſideret, bonum autem non aliud ſit, quam quod hominis quietem promoueat, vel ſaltem in quo arbitratur, ſe quietem aliquam inuenire poſſe, facile conſtabit, deſiderium cordis imprimis ad *vnicum verum bonum*, quod in *fruitione Dei* & *unione cum eo* conſiſtit, debere eſſe directum, ſi finem obtinere velit; ſed dum a centro veræ

§. VIII. Ex hac inordinata *concupiſcendi* ratione, quam homo potiſſimum in voluntate ſua deprehendit, oritur ſumma hominis miſeria (h) tum reſpectu *ſui ipſius*, tum reſpectu *aliorum*.

§. IX.

---

veræ quietis aberrat, non poteſt non inde oriri confuſio ſumma in voluntate, ex hac vero inquietis ſummæ calamitas.

h) *Miſeria* hominis dicitur, quando bono aliquo priuatus eſt, neceſſario felicitatem eius promouente. Sic ſanitas homini bonum aliquod eſſe dicitur, reuera etiam eſt, cum ſit donum Dei; hinc *miſerum* eum dicimus, qui caret ſanitate. Si *auaro* pecunia deficit, ſe miſerum clamat: quia hanc pro ſuo bono neceſſario habet; ſi *ambitioſus* contemnitur, ſi omnis via ei præcluditur ad honores adſpirandi, ſe miſerrimum iudicat &c. cum tamen hæc omnia ſint reuera mala; ſed quia ſub ſpecie *boni* appetuntur, nec haberi poſſunt, miſerum ſe eſſe putat: hinc *anxietas, dolor, triſtitia*. Quidni itaque potiori iure id dicendum *de priuatione ſummi boni*, veri, vniceque neceſſarii? Atqui, dicit epicureus, homo illud non appetit, adeoque in priuatione & abſentia eius nullos ſentit dolores. Verum eo maior eſt miſeria, quod *priuationem* illam, unde omnis eſt *miſeria*, ne quidem ſentiat, ſicuti æger morti vicinus creditur, qui morbi grauitatem ſeu priuationem ſanitatis non agnoſcit. Aſt vbi agnoſcere priuatione ſummi boni, illudque appetere incipit, inde mox intimus oritur *dolor* & *cordis anxietas*, inde *agnitio propriæ ſtultitiæ*, vt quod hactenus pro *bono* habuit, iam deteſtari incipiat & inde denique *pœnitentia*. Deinde in his omnibus, quæ deſiderat, quæ appetit, tandem deprehendit, ſe nunquam eſſe felicem aut quietum, adeoque licet illis fruatur, adhuc tamen miſer manet, cum in eorum fruitione acquieſcentiam, vltimum omnis veri

§. IX. Reſpectu *ſui ipſius* eſt inquietus, inclinationibus diuerſiſſimis & inter ſe pugnantibus ſubiectus nunquam tranquillus: quia a centro quietis (i) DEO eſt remotus.

§. X. Dum itaque in ſe ipſo pacem veram & quietem amiſit, quid mirum, quod quo-

boni finem, non deprehendat, quin in contrarium videat, hæc eius felicitatem, quam appetit non promouere.

i) Vna quies vera in *centro*, quod eſt *Deus*. Qui extra hoc centrum vagatur, extra veræ quietis terminum verſatur. Iam homo *in ſè ſentit varias concupiſcentias*, quæ proinde nihil aliud ſunt, quam *inordinati motus coniuncti cum aliqua inquiete* v. c. dum angitur, cum inquiete deſiderat &c. atque ab iisdem rapi voluntatem videt. Eo vero miſerior eſt, quod diuerſas plane & ſæpe *pugnantes* in ſe concupiſcentias videat. Vulgatum eſt aſſertum: *video meliora proboque, deteriora ſequor.* Huc illucue trahitur. Hinc perpetua lucta: hinc conſcientia inquieta, cordis ſumma anxietas. Videtur huc reſpexiſſe Aroſpos apud XENOPH. *de Cyropæd. lib. 6 p. m. 154. lit. d.* aiens, duas eſſe animas in homine. *Nam vna ſi eſſet*, inquit, *anima, non & bona ſimul iſſet & mala, neque res pariter honeſtas & turpes amaret, neque ſimul eadem & vellet & nollet facere: ſed eſt manifeſtum duas eſſe animas, & vbi ſane penes animam bonam eſt imperium, honeſtæ res ſuſcipiuntur, vbi vero penes malam, res illas turpes aggreditur.*

k) He-

quoque reſpectu aliorum itidem pacem, amorem & concordiam turbet, rumpat, & alios odio habeat. (k)

§. XI. Quilibet ſanus itaque obſeruat, in hac intima corruptione, ſtatuque inordinato nullam eſſe felicitatem, immo ſummam infelicitatem. (l) Et tamen quilibet in ſe ſentit ſtimulos & deſiderium alicuius *felicitatis*, miſeriamque fugit.

§. XII.

---

k) Homines inter ſe in *corruptione* ipſa conueniunt, ſed in eo differunt, quod alii felicitatem quærant in *delectatione corporis*, alii in *poſſeſſione* & *proprietate rerum*, alii in *imperio* in alios & *honoribus*, & cum hi tres affectus in omnibus hominibus reperiantur, ſed infinitum in modum miſceantur, hinc diuerſiſſimæ oriuntur ſingulorum voluntates, ex diuerſis vero voluntatibus oritur *disiunctio animorum*, *carentia* pacis, *amoris* & *concordiæ*, hæc enim potiſſimum in *voluntatum unione* conſiſtit. Idem velle & nolle eſt optimum pacis vinculum. E contrario nunquam poſſunt uniri, qui diuerſa & maxime contraria volunt. Imo dum contraria volunt, inde oriuntur odia, fuga, læſiones, ſuſpiciones & tandem bella.

l) Quis diceret, ægrotum in morbo voluptatem concipere, nec, ut illis carere, & ſanitate frui poſſit, potius appetere? Omnes homines *ſtulti* & *ſapientes* in eo conueniunt, quod velint eſſe felices, quia vident infelicium ſtatum eſſe miſerrimum, quem omnes fugiunt: *ſapientes* felicitatem quærunt in *fruitione ſummi boni*, *Dei*; *ſtulti* vero felicitatem in rebus aliis perituris & malis quærunt. Felicitas vera conſiſtit in *fruitione veri boni ſummi*. & ſumma acquieſcentia in *fruitione*. Eandem etiam ſtulti cupiunt, quia concupiſcentiis ducuntur; hæ autem itidem

§. XII. Dum felicitatem quærit, tandem animaduertit, emergendum eſſe (m) ex hoc ſtatu, & ſic *medio* aliquo opus eſſe, quo emergere poſſit.

§. XIII. Medium illud debet eſſe *norma* quædam, ſecundum quam inordinatæ volun-

tendunt ad boni cupiti fruitionem & acquieſcentiam, ſed in eo aberrant, quod malum pro bono habeant. & ſic captantes & ſedulo quærentes felicitatem infelicitatem ſibi ipſi attrahant. *Viuere omnes*, ait SENECA *de vit. beata. c. 1. beate volunt, ſed ad peruidendum, quid ſit, quod beatam vitam efficiat, caligant.* Quia vero vident in euentu, ſe in hoc ſtatu non eſſe felices, ſed inquietos, minus ſecuros, læſionibus obnoxios, feliciorem ſtatum ſibi neceſſarium eſſe concedere debent, quia quamdiu *acquieſcentia* deſtituuntur, ſe infelices ſciunt; at vero tamdiu ſe ea deſtitutos vident, quamdiu felicitatem quandam in inclinationum ſuarum operationibus quærunt.

m) Aegrotus, qui grauitatem morbi ſentit, qui ſanitatem appetit, medicum quærit & medicamenta appetit. Miſer homo, qui tot concupiſcentiis trahitur, & ita ſe infelicem ſentit, facile comprehendit, ſe medio aliquo indigere, quò feliciorem vitam poſſit ſibi conciliare; omnis finis enim quærit media, ſi modo finis appetatur. Sic & homo dum ſuos affectus & concupiſcentias carnis ſequitur, & in iis felicitatem quærit, de mediis cogitat, quibus bonum illud, quod in eis quærit, conſequi poſſit. Hic iam totus in eo eſt, vt ſecum deliberet, alios conſulat, in auxilium aduocet, & ex pluribus propoſitis mediis vnam viam eligat.

n) Hoc

luntatis inclinationes in ſuum ordinem reducantur, (n) quia ordo ſupponit normam.

§. XIV. NORMA eſt *præſcriptum* (o) *aliquod conueniens, ſecundum quod actiones ordinandæ ſunt inſtituendæ.*

§. XV.

n) Hoc inde conſtat, quia homo, ſi paulo penitus internos animi motus & inde externas actiones fluentes examinat, cognoſcit, ſe eſſe miſerum, ſi ſuas inclinationes ſequitur, imo ductu eorundem in infinitas calamitates incidere, & plane inidoneum fieri cum aliis *pacificam* & *tranquillam vitam* ducere, ex quo neceſſario concludit, inclinationes ſuæ voluntatis eſſe inordinatas & obtortas. *Inordinatum* enim dicitur, quod ordine eo deſtituitur, ad quem a Deo eſt creatum. Quod ſi vero res, quæ inter ſe confuſæ & inordinatæ ſunt, in ordinem reduci debent, ante omnia conſtare debet, in quo ordo ille conſiſtat, v. c. ſi libri plures absque ullo ordine in muſeo promiſcue & confuſe iacent, ſi milites inter ſe nullo ordine poſiti ſunt, tunc bibliothecarius, qui libros in certum ordinem redigere, & Dux belli, qui aciem inſtruere vult, de norma quadam debet eſſe ſollicitus, quam ſequatur in ordinando.

o) In *artificialibus* artifices ſecundum *normam* præſcriptam aliquid faciunt, & omnis denique ars addiſcitur ex præſcripto *normæ*. Homo propter concupiſcentias carnis eſt ſumme imperfectus, inordinatus, & omnis felicitatis expers. Quod ſi iam in ordinem reducendus, norma aliqua opus eſt, ſecundum quam potius agat, quam ſecundum inordinatas concupiſcentias, & quia ſimul appetit felicitatem, quam in tali libertate affectuum ſe impetrare non poſſe, videt, ad illam normam recipiendam non plane ineptus eſſe debet.

p) Hæc

§. XV. Cum norma ſit *præſcriptum* aliquod, requirit præſcribentem, & quidem talem, pro quo ſit præſumtio, quod non tantum, quænam ſit optima norma, ſciat, ſed etiam optime ſecundum normam, quam præſcribere aliis vult, agat: (p) exinde enim oritur *fiducia*, (q) quod norma ſit ſalutaris.

§. XVI.

---

p) Hæc rurſus fluunt ex antecedentibus. Qui artem ſcribendi addiſcere vult, artis ſcribendi peritum adhibere debet, h. e. talem, qui non tantum ſciat rectam ſcribendi artem, ſed etiam ipſe literas optimas pingere poſſit. Duo enim in quolibet artifice ſupponuntur: (I) ut ſit præſumtio pro eo, quod optimam normam ſciat: (II) ut fiduciam alii in eum ponere poſſint, quod optimam normam habeat. Hæc ſi deficiat, ſemper dubii hæremus, virum is, qui de *optima norma* gloriatur, eandem ipſe poſſideat, & ſic actionibus ſuis debet oſtendere, normam ſuam eſſe bonam.

q) Qui normam alicui præſcribit, nec ipſe ſecundum normam agit, emendationem vel conformationem aliquam ad normam in aliis ſperare haud poteſt; neque enim alter credet, hanc normam præciſe eſſe neceſſariam, quod videat, eam praxi in docente deſtitui, maxime ſi norma ipſa repugnat eius inclinationibus. *Doctrina* non tam efficaciter alios ad imitationem trahit, quam optimum *exemplum*. Doctrina intellectum replet variis conceptibus, ſed non ſemper ad cor penetrat. Aſt *bonum exemplum* & vita alicuius incorrupta magis cor afficit, ſicut mali mores alios quoque corrumpunt. Ducitur enim homo inclinatione quadam ad *imitandum* alios. Aiunt: atqui claudus poteſt viam alicui monſtrare, quam ipſe ire nequit. Veruntamen non tantam fiduciam in claudi aſſer-

§. XVI. Si ab *hominibus* vnice norma eſſet petenda, dubium ſemper ſupereſſet, a quibus illa eſſet expetenda, cum vere ſapientes pauci, imo quinam pro talibus habendi

aſſertionem ponere poſſumus, ac quidem in illius, qui ſe ductorem & comitem mihi promittit & offert. Recte XENOPHON *lib. 1. Cyropæd. p. m. 31.* ait: *Homines ei, quem arbitrantur de commodis ſuis prudentius ſe ipſis diſpicere, perquam lubenter parent. Atque hoc ita ſe habere, cum in aliis multis, tum in ægrotantibus animaduertere licet, qui perquam cupide arceſſunt id præcepturos, quod fieri oporteat Itidemque in mari, vbi vectores perquam cupide gubernatoribus obſequuntur. Etiam plerique ab iis, quibus exiſtimant itinera notiora, quam ſibi; ne diſcedant, totis viribus enituntur.* Eiusdem farinæ ſunt, quæ Socrates apud XENOPHONTEM *memor. lib. 3. p. 764.* habet, aiens: *Noſti quauis in re parere homines maxime illis velle, quos exiſtimant eſſe præſtantiſſimos, nam in morbo potiſſimum illi parent, quem medicæ rei putant peritiſſimum, & in naui, qui nauigant, ei, quem gubernandi putant peritiſſimum, & in agricultura, quem agri colendi peritum imprimis arbitrantur.* Audiamus etiam SENECAM qui *epiſt. 6.* ita: *plus tibi viua vox & conuictus quam oratio proderit: in rem præſentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis quam auribus credimus, ſecundum, quia longum eſt iter per præcepta, breue vel efficax per exempla. Zenonem Cleantes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. Vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, vtrum ex formula ſua viueret. Plus Plato ex moribus quam ex verbis Socratis traxit.* Metrodorum *& Hermadium & Polyænum magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. &c.* Conf. PLINIVS SECVNDVS *in paneg. c. 45. n. 5. & 6.* Inde ortum traxere *fabulæ & comœdiæ.*

r) Plures

di, ſæpe non conſtet, quia etiam ſtulti ſapientiæ laudem affectant. Ergo ab hominibus ſolida, ſecura & idonea norma (r) ſperari nequit, quæ hominem ex miſeria eripere valeret.

§. XVII. Solus DEus eſt ſapiens, fons omnis ſalutis, ſumme bonus. Ergo huius ſolius eſt, primario talem, quam quærimus, normam præſcribere, & hominum vias dirigere. (s)

§. XVIII.

---

r) Plures dantur *normæ* agendi. Non aſſero ſimpliciter, ab homine normam aliquam præſcribi non poſſe, nam diſcipulis præſcribit normam præceptor, filiis pater; ſed tamen illi non ſunt autores normæ, & omnes normæ ab his præſcriptæ ſunt deſumtæ ex alia norma. Dantur etiam normæ, quæ ad *conſilia* ſpectant, circa negotia in vita communi caute peragenda: has itidem homo præſcribere poteſt, ſed de his hic non agitur. Quærimus *normam*, quæ hominem e miſeria deducat. Iam omnes homines ſunt miſerrimi, & rarus quis eſt ſui ipſius medicus. Quilibet homo ambit ſapientiam etiam in corrupto ſuo ſtatu, & ita normam aliquam aliis præſcribit ſuis paſſionibus valde conuenientem. *Ambitioſus* imprimis alios in viam ducere ſatagit, aliis regulam præſcribere ſtudet, quia hoc ambitioni ſuæ valde conveniens eſt, & cum externe honeſte viuat, alios egregie fallere poteſt, vt credant ipſum eſſe ſapientem. *Auarus* itidem normam aliquam aliis præſcribere ſolet, ſed ſuis paſſionibus itidem conuenientem. Hinc inprimis, quæ ad oeconomiam, quæ ad acquirendum & boni patrisfamil. officium ſpectant, aliis inculcat, ſed ita regulæ hæ magis ſtultitiam promouent, quam augent.

s) Id ipſum oſtendunt paſſim hi, qui dum ſuas normas,

quas

§. XVIII. Imo etiam eandem præſcripſit, vel cordibus hominum (t) eandem implantans, vel verbo ſuo manifeſtans.

§. XIX. Quamuis vero voluntas DEI ita hominibus ſit manifeſtata, tamen ob corruptionem cordis lumen intellectus ſæpe corrumpitur, vt *manuductione* (u) ad illam nor-

---

quas aliis inculcant, eſſe *ſalutares* oſtendere conantur, prouocant ad ſcripturæ ſacræ conſenſum. Ergo primario rectitudinem normæ ſuæ quærunt in *Dei voluntate*. Et qui ius Nat. tradunt, voluntatem Dei pro principio *eſſendi* ſupponunt.

t) Veritatem huius aſſerti oſtendunt (I) *effectus* in corde, dum homines male agentes cruciantur morſibus conſcientiæ, qui indicium præbent, ſe male egiſſe. (II) *finis*, ad quem homo creatus eſt, quia facultates animæ imprimis hominibus ſunt datæ, vt ad Deum dirigantur. Diriguntur ad Deum, ſi in eius *voluntate* acquieſcamus; voluntas autem Dei debet præſupponi *cognita*, alioquin nemo poſſet facultates ſuas ad Deum dirigere. Dum itaque facultates ad Deum ſunt dirigendæ, ſimul quædam *cognitio voluntatis diuinæ* debet in iis deprehendi; *voluntas* autem *Dei* eſt ipſa *norma*: Denique (III) idem docet *ſenſus communis*, dum ſtatim homo aſſenſum veritati propoſitæ præbet, de qua alias ſemper dubitaret, ſi illam in ſe non haberet. Quæ *extra hominem* ſunt, de eis non aliter certus redditur, quam per receptionem ſenſuum, quæ ſi deficiat, tamen credit probabiliter, id quod refertur, hoc ita eſſe. Quæ autem *in homine* ſunt, de eorum exiſtentia certus eſt per *internam perceptionem*; nam certo ſcit ſe cogitare, deſiderare, & ſic in ſe certus eſt, adeſſe normam aliquam *in ſe*, ſecundum quam agere debet.

u) Experientia teſtatur, *ſine manuductione hominem obbruteſcere.*

teſcere. Infantes, quo magis creſcunt, eo magis inſtinctum ſuarum paſſionum ſequuntur, & eo magis etiam luminis in intellectu vſum verum amittunt. Affectus & prauæ inclinationes totum hominem occupant, vt hæc cognitio voluntatis diuinæ ſenſim moriatur. Quod ſi hominem nulla manuductione educatum nobis proponamus, fere a beſtiis parum differet, quia tam imbecille eſt lumen rationis, vt facile ſuperari poſſit a naturali inſtinctu. Latitant *veritates naturales* intra homines, ſed quaſi *ſcintillula* quædam cineribus obruta, quæ ſi in flammam excitari debeat, externo adiumento opus eſt, quo cineres diſperganiur & ſcintillula vires capiat. Hinc manuductionis neceſſitas adeſt. Optime PLATO *in criton p. 35. qui in gymnaſiis ſe exercet, eaque in re operam collocat, vtrum cuiuslibet hominis laudi & vituperationi & opinioni attendit, an illius tantum, qui medicus ſit & gymnaſii magiſter? Huius ſolius. Annon timere decet vituperationem & optare laudem illius vnius potius, quam multorum? Procul dubio. Hac itaque ratione ille agere ſeque exercere debet, atque etiam edere & bibere, qui illi vnico videatur, qui præſideat intelligatque potius, quam vt videtur vulgo. Recte dicis. Nonne & de aliis, ne omnia percurramus, eadem ratio eſt? de iuſtis iniuſtisque, de turpibus & honeſtis, boniſque & malis? Vtrum multorum opinionum ſequi debemus, an unius potius, qui intelligat, quem decet & vereri & timere magis quam cunctos alios? Vnius iſtius procul dubio.* Neque obſtat, quod pauci dentur *ſapientes*, imo quod cognoſci vix poſſit, quis ſit *ſapiens*? Nam hæc obiectio id quidem operatur, quod pauci ſint idonei ad præſcribendam aliis normam, *cuius ipſi authores ſint*; ſed facilius alii admitti poſſunt ad *manuductionem* quandam præbendam, præſertim ſi longa experientia ſint conſpicui, & ſuis externis actionibus normæ præſcribendæ vſum & praxin oſtendunt.

x) Cum

ormam indigeat, quæ ſit vel ab aliis hoinibus, ſapientiam colentibus, vel etiam ﬅa eſt a Deo per pleniorem *reuelationem* x). Vnde præcepta viuendi in ſacris liris egregie nobis manifeſtata ſunt.

§. XX.

Cum *hominum manuductio* fallere poſſit ex rationibus ſæpe dictis, a Deo acceſſit ſecurior & falli neſcia manuductio, ſcilicet *verbum Dei reuelatum*, quod ideo a Deo datum eſt, vt ſcintillula cognitionis, quæ in homine adhuc ſupereſt, plenius refocilletur, & lumini intellectus obſcurato ſuccurratur. Equidem *reuelatum verbum* ſequeſtrandum eſſe a cognitione illa, quæ fit per umen naturæ, vulgo aſſeritur; id tamen non impedit, (1) quo minus poſſit eo, quo dictum eſt, modo, eius uentio fieri, vt hic factum eſt. (2) quatenus S. Scriptura regulas & normas viuendi quoque continet, *ex umine rationis proueniente*, ſine dubio tutius ad eam rouocatur, quam ad SENECAM, PLAVTVM, vel VIRGILIVM. Vti enim omnes in iure Nat. voluntaem Dei agnoſcimus certe non rectius voluntas hæc æpe habetur, quam ſi pleniorem reuelationem conſuliıus. Neque amittit ius Nat. ſuam rationem & naturam, uod repetitum & plenius explicatum ſit in verbo diino, ſicuti manet ius nat. in ſuo ſtatu, ſi vel maxime æc diſciplina in artem reducatur & methodo conueniıti a Doctoribus exhibeatur, vel veſtigia ejusdem ocırrant in CICERONE, SENECA aliisque. Præterea c loquor in genere de *norma quacunque*, non in ſpecie *iure naturae*. Interim hunc abuſum omnino euitanım eſſe, merito iudico, ne omnia dicta ſcripturæ S. ad gulas iuris nat. referamus, quo ipſo ingens confuſio *heologiæ moralis* & *iuris nat.* oritur, quod bene obruauit PVFENDORFF, in *præf. tr. de offic. hom.* & . quamuis non ſemper limites accurate obſeruauerit. tiţant enim non vnius generis præcepta in S. ſcriptura,

§. XX. Iſta itaque *manuductio* non præſcribit normam, ſed iam a Deo cordibus inſcriptam excitat, vt homo ſtatim ei aſſenſum præbeat, (y) ſi modo in ſe ipſe attentus ſit (z).

§ XXI. Cum norma ſit *voluntas Dei*, fontis omnis boni & ſalutis, homini que concreata, vel in ſacris plenius reuelata, non potuit non in homine producere *obligationem* a) vt ad illam ſuas conformaret actiones

§. XXII.

quæ ſedulo iudicio ſunt ſeparanda. Non euitauit hanc confuſionem ipſe HOBBESIVS, qui fere vnus inter omnes iuris naturæ interpretes loca ſcripturæ ſacræ adduxit, & dogmata ſua exinde firmare voluit. Verum ſi vllibi Sophiſtam egit, certe in allegandis ſcripturæ ſ. dictis hoc præſtitit, vti cuiuis legenti apparebit, quod etiam ſuo loco annotabo

y) Hoc rurſus fluit ex antecedentibus. Si homo in ſe non haberet talem normam, nunquam certus eſſe poſſet de eius veritate. Vnde *ſcit* hoc verum eſſe, quod ius naturæ præcipit, non ſimpliciter *credit*.

z) Homo *attentus ad rem* dicitur, tum qui & *intellectus aciem* & *voluntatis deſiderium* ad rem aliquam dirigit v. c. auarus omnes neruos ingenii ad diuitias flectit. Sic itaque hic requiritur (1) *ſedula inquiſitio*: (2) *ſedulum deſiderium cognitionis* eius ipſius. Inde oritur *meditatio*, hæc vero eſt examen eorum, quæ proponuntur. Atque inde eſt *cognitio naturalis, das natürliche Erkänntniſs*, oppoſita reuelatæ.

a) Fruſtra in homine aſſeretur aliqua norma, niſi eidem attribuenda eſſet quædam *vis* ſeu *obligatio*. Quod ſi enim in hominis *libertate* foret, vtrum inordinatos ſuos affectus, an normam præſcriptam ſequi vellet, homo non rare

§. XXII. Qualis eſt *norma*, talis etiam *obligatio*, vel *interna* tantum, vel etiam *externa*. Normæ autem ratio imprimis debet dirigi ad *ſtatum normandi*, & diiudicari ex conſideratione & cognitione eius, qui normam præſcribit.

§. XXIII. *Status normandi*, ſeu hominis, diiudicandus ex eiusdem actionibus. Hæ autem

raro magis ſuos affectus ſequeretur, cum a *bono* ſemper naturaliter abhorreat. Dum ergo ſponte ſe non conformat ad normam, quædam *coactio voluntatis* accedere debet, quæ reuera eſt *coactio*, dum vel invitus, vel reluctantibus cordis inclinationibus carnis deſiderium ſupprimere debet. Conſiſtit vero illa *voluntatis coactio in metus iniectione* ab eo profecta, qui normam præſcripſit, & quia dulipici modo malum alicui proponi, & ſic metus iniici poteſt, hinc quoque obligatio hæc eſt vel *interna* vel *externa*. Hæc conſiſtit in *coactione* aliqua *externa* proficiſcente ab eo, qui ius *cogendi* & metum externi mali iniiciendi habet, ex qua externorum malorum propoſitione fit, vt homines abſtineant a re maxime cupita, quia illa externa mala paſſionibus ſuis valde inimica deprehendit. *Illa* vero conſiſtit in mere *interna* voluntatis *coactione*, vbi tum ex (α) *conſcientia* mali neceſſarii nobis imminentis, tum etiam (β) ex *recordatione*, quod a vero ſcopo omnis felicitas & quietis ita auerſi ſimus, voluntas quandam vim patitur, per quam ſe retrahi ſentit ab illo, quod caro appetit. Hæc ſine dubio eſt nobilior priori, quia fundamentum habet nobilius, & merito fundamentum eſſe debebat externæ obligationis. Interim obſeruandum, poſſe etiam voluntatem aliunde cogi, ſcilicet, vt vna paſſio reſiſtat alteri. Vnde ſedulo cauendum, ne omnem voluntatis coactionem internam pro *obligatione interna* capiamus, ſed magis ad *principium*, vnde coactio pro-

tem ſunt potiſſimum duplicis generis: (b) vel in

procedat, reſpiciamus. Plures ſeipſos decipiunt, putantes ſe ductu conſcientiæ ſuæ hoc vel illud facere debere, atque ita interne obligatos eſſe, cum tamen principium voluntatem inclinans vel cogens ſit *ambitio* vel *vtilitatis propriæ reſpectus*. Sic ambitioſus, qui ſimul ſtimulos carnis in ſe ſentit, reprimit eosdem, dum ambitio prædominans cogit voluntatem ex recordatione mali, quod ex voluptate ſibi imminere videt, quod tamen ambitioni eius aduerſum eſt. Idem ſentiet in ſe *auarus*, qui quidem ſimul aliquo deſiderio *honoris* ducitur, ſed ſi periculum fortunarum inde imminere videat, hæc cogitatio retrahit auarum, ne honores ambiat. Sic itaque affectus mirifice cogunt voluntatem, & prædominans in homine aliis reſiſtit, ſeu cogit voluntatem, ne illuc flectat. Proinde non ex *ſola recordatione mali imminentis* obligatio interna deducenda, alioquin (I.) alia eſſet obligatio interna in hoc, alia in illo, imo cum homines ſpecie inter ſe differant, & varias affectuum mixturas habeant, quod in vno eſſet *obligatio* ſeu *interna voluntatis coactio*, id in alio non eſſet obligatio, qui longe diuerſas in ſe pugnas ſentit. (II.) Cum omnes in eo conueniant, quod affectus hi tres ſint vitioſi & omnis mali fons & origo, fundamentum obligandi eſſet quærendum in fonte omnis mali, cum tamen obligatio interna reducere hominem debeat a malo. (III.) Paſſio prædominans in homine normam agendi vnice præſcriberet, quia hæc cogit voluntatem. Nunc vero aliam normam obligantem quærimus, quæ hanc quoque cogat, & hominis voluntatem interne abducat ab iis, quæ a paſſione prædominante eidem imperantur.

b) Poteſt homo conſiderari vel *quoad ſe*, vel quoad *alios*, quibus cum agit. Ibi non habetur reſpectus ad alios homines ſed tantum ad ipſum agentem, quatenus ſuis actionibus internum malum auget vel corrigere intendit. Proinde norma requirit, vt in ſe deſcendat, & intrinſecos ſuos motus

in *relatione ad alios*, cum quibus in ſocietate humana viuit, vel *in relatione ad ſe ipſum. Ibi* norma ex fine eiusdem & indole ſocietatis humanæ, qua homines inter ſe naturaliter ſunt conglutinati, intenditur, vt *tranquille & pacifice* cum aliis hominibus viuatur; (c) *hic* vero,

motus, vnde omnis infelicitatis & inordinationis ſomes, ad normam præſcriptam dirigere intendat. Et ſic hæc norma vnice *pacem internam* promouet & operatur: *Prov. III*, *1. 2. 17.* hæc verum bonum inſtillat & docet: hæc veram iuſtitiam animis hominum inſinuat, *Prov. VIII*, *18.* & quid vere iuſtum ſit, diiudicat, *ibid. verſ. 20*, imo ſapienter & tranquille imperantes imperare docet, *ibid. verſ. 15. 16.* ſuggeritque vera & ſana conſilia. *ibid. verſ. 14.* Non tamen eo ipſo neceſſarium eſt, vt homo conſortium aliorum hominum fugiat; nam & in conſortio aliorum hominum id quilibet præſtare poteſt. Illud vnice intendo, quod ita norma tantum & primario corrigere intendat actiones internas, quæ ſeſe non exſerunt quoad alios vel ſaltim hoc reſpectu non conſiderantur; poſſum enim etiam illas actiones, quas cum aliis gero, conſiderare vel intuitu *mei* vel *alterius*, vt nec illum lædam, nec quietem animi turbem paſſionibusque indulgeam, & ita duplici modo quoque de illis iudicandum eſt.

c) Si *relatiue* vel *quoad alios* homo conſideratur, in examen veniunt actiones, quas cum aliis exercet *in ſocietate humana*, in qua cum aliis poſitus eſt a creatore, & quamuis hæ fluant ex internis animi motibus, adeoque norma illos dirigens hic inprimis applicanda, (cum ſi *interni motus* in ordinem reducti, *externæ actiones* nulla amplius norma peculiari indigeant) cum tamen difficulter & nimis ſero ſæpe, aliquando plane nunquam, interni affectus in homine domentur, totius vero generis humani interſit, (cum id aliter conſeruari non

vero, vt inordinata voluntas in ordinem reducatur, affectus ſupprimantur, atque adeo homo interne emendetur.

§. XXIV.

---

non poſſit) vt ſaltem per *pacem externam* vinculum illud humani generis ſanctum illibatumque maneat, deſideratur quoque peculiaris norma quædam externis hiſce actionibus conveniens, ſeu eos etiam dirigens, qui internos animi motus in ſe domare vel nolunt vel negligunt, quæ ex ipſa *natura ſocietatis humanæ* fluit. Sicuti itaque feris beſtiis, qui ad manſuetudinem non poſſunt deduci, vincula iniicimus, ne damnum dare poſſint, licet inde non fiant manſuetæ: ſicut furioſos vinculis detinemus, ne nocere poſſint, licet inde non fiant ſanæ mentis; ſic quoque eodem modo comparatum eſt cum homine. Reuera homo a fera beſtia parum vel nihil differt, ſi in naturali ſuo ſtatu conſideratur, quin quod aliquando feram beſtiam vincat, vti id experientia in bellis aliisque calamitatibus publicis oſtendit. Proinde quidem optimum factu eſſet, ſi ad manſuetudinem reduci poſſet, quia ſic quilibet ab altero ſatis eſſet tutus, neque amplius metuendum eſſet vllum malum. Sed quoniam hoc rarius fieri poteſt, (quia pauci ſunt boni) aliud frenum vel vinculum ei iniiciendum fuit, ne maius malum inde oriatur, ſed, quantum fieri poteſt, externe in ordinem reducatur, vt ſaltem *vinculum humani generis* conſervetur. Et inde neceſſitas normæ alicuius peculiaris dependet; quæ hominem quaſi refrenat, vt abſtineat a malo alteri inferendo, & quiete cum altero viuat, ſicuti frenum iniectum feræ beſtiæ impedit, ne mordere aliisque nocere poſſit. Differunt itaque hæ duæ normæ in eo, quod prior hominem *interne* tranquillum reddat, poſterior vero *externam* potiſſimum *tranquillitatem* intendat: quod poſterior oriatur ex indole ſocietatis humanæ, quam inter homines natura conſtituit, prior hominem reſpiciat etiam non conſtitutum in qua-

§. XXIV. Actionibus hominum, quæ relationem *ad agentem* habent, & quarum emendatio primario ex *interna inclinationum mutatione* dependet norma talis præſcripta eſt, quæ magis producit *obligationem internam* (d), quam externam.

§. XXV.

---

quadam ſocietate: poſterior primario intendat *pacem externam*, prior *internam*, adeoque poſterior hominem non faciat *bonum*, ſed ſaltem *ſociabilem*, nec tam perfecta ſit quam prior, quia nobilior eſt felicitas interna quam externa.

d) Hoc iam fluit ex natura harum actionum. Cum enim magis *internæ* ſint, & conſiſtant in inordinatis animi motibus coercendis, externam aliquam coactionem non recipiunt, ſed *internæ* tantum ſunt normandæ. Deinde cum finis huius normæ ſit, hominem interne tranquillum facere, coactio externa hic eſt impertinens, quæ magis *hypocritas* quam *pios* facit. Hinc manuductio quoque hominis ita debet eſſe comparata, vt is, qui alterum manuducit, non *imperio & pœnarum metu*, ſed conſulendo, ſuadendo, hortando, rogando inſtandoque alterum in viam ſalutis ducere ſatagat, quæ manuductionis ratio externe non cogit, ſed potiſſimum ad animum alterius penetrare, eumque ita flectere conatur. Atque hoc officium eſt *Doctorum, patrum* & quorumlibet *Chriſtianorum* qua talium. Denique cum manuductio externa tantum viam oſtendat, non autem vires ad eundem præbeat, indé fluit, manuductionem hanc non ſufficere ad hominis mentem a malo auertendam, ſed vires illud, quod inculcatur, faciendi, aliunde eſſe deſumendas & petendas, exemplo parentum, qui infantes quidem ducunt manu, vt pedes in ordinem reducere addiſcant, vires autem ſeu virtutem eundi ipſis largiri nequeunt, adeoque fruſtra manuducitur infans, in quo vires eundi quaſi penitus ſunt emortuæ.

§. XXV. Actiones, quæ in *relatione ad alios homines* conſiderantur, poſſunt ad duo genera referri, quædam neceſſario conſeruant & turbant pacem inter omnes homines: (e) quædam vero non turbant neceſſario, quamuis ſi fiant, magis pacem promoueant & amorem, vinculum omnis pacis, inter homines ſtabiliant (f).

§. XXVI.

e) Sic pacta & fœdera ſeruare, ſeruat neceſſario pacem: item ius ſuum nemini detrahere, ſoluere quod quis debet, imperanti obedire & ſimilia. Sed contraria neceſſario turbant pacem. Et cum contrariorum contraria ſit ratio, facile ex iis, quæ neceſſario turbant pacem, iudicari poteſt, quænam eandem conſeruent. Si enim fœdera frangere, alterum lædere, ſuum cuique denegare, alterum contemnere, occidere, adulteria committere, pacem & tranquillitatem inter homines tollunt & turbant, merito illud pacem conſeruare dicendum eſt, quo ſeruatur fœdus, alterius honor comiter conſeruatur, alter non læditur &c. Quodſi enim ponas, hæc omnia eſſe licita, habebis bellum omnium contra omnes, & ſic miſeria hominis erit maior quam ferarum beſtiarum.

f) Huc refero *officia humanitatis* & quæ ex *regulis decori* veniunt. Quod ſi enim vel maxime alteri denego *officia humanitatis*, adhuc tamen tranquillitas inter homines ſupereſſe poteſt, v. c. ſi commodatum petenti repulſam do, ſi nolit diues egenti pecuniam mutuam dare, vel mandatum ſuſcipere, quod commode exequi poteſt, vel tranſitum per agrum ſuum concedere &c. nihilominus enim pacifice cum altero viuere poſſum, licet hæc officia humanitatis ipſi denegauerim. Interim hoc certum eſt, hæc officia, cum ax amore, omnis pacis & tranquillitatis vero fonte, fluant, inſigniter pacem publicam promouere, quin quod eo ipſo, dum quis alteri inſeruire

ſtudet,

§. XXVI. Illæ magis *externam* coactionem & recipiunt & requirunt, cum *abſolute* ad vinculum generis humani conſeruandum vel fieri vel omitti debeant; (g) hæ vero ordi-

ſtudet, alios ad ſimilia officia & mutua auxilia allicit, quæ alias fruſtra ab aliis expectat, vbi hæc aliis denegauerit.

g) Conſtat hominem eſſe intime malum, & valde procliuem ad alterum lædendum, & quæcunque in alterum committenda, vt non inepte dixerit BOCCALINI pro dicterio: *homo homini Diabolus*, ſubſtituendum eſſe: *homo homini homo*, quod ita appellatio *hominis* magis rem exprimere videatur, quo etiam SENECA reſpexit *I. de benef. c. 10.* aiens: *Homo eſt omnium animalium peſſimum ac teterrimum, quo nihil peius & atrocius;* & CICERO *II. de off. Nulla tam deteſtabilis peſtis eſt, quæ non homini ab homine naſcatur;* & SENECA *epiſt. 103. Ab homine homini quotidianum periculum.* Deinde conſtat, paucos internam normam ſequi, quia pauciſſimi boni, plerique omnes extreme mali; & tamen eo miſerior homo eſt, quo magis prauis ſuis affectibus indulget erga alios, hinc neceſſario per externam vim quandam abducendus eſt ab hoc malo, vt alter ab altero ſecurus eſſe poſſit. Quod itaque neceſſarium ad tranquillitatem inter homines medium eſt, & tamen ſine *coactione violenta* obtineri nequit, ibi adeſſe debet *obligatio externa;* ſubſumtio ex hactenus dictis fluit. Accedit, quod Deus homines in quadam vniuerſali ſocietate hoc in mundo conglutinauerit, quæ ſocietas abſque *obligatione* mutua eſſe nequit, quæ ſi tantum eſſet *interna*, finis hujus ſocietatis obtineri non poſſet, ſed potiùs maneret ſemper inter homines ſtatus belli, quo non poſſent non ruere ad interitum, quia pauciores ſecundum obligationem internam viuunt.

ordinarie interna obligatione reguntur, (h) ſi abſtrahas a ciuili vinculo, illis ſuperaddito.

§ XXVII. Dictum præterea, *conditionem* eius, qui normam præſcribit, eſſe conſiderandam. (i) Prout enim hic vel *par*, vel *infe-*

---

h) Neque enim per ſe harum omiſſio pacem inter homines lædit, adeoque non neceſſaria hic fuit *obligatio externa*. Præterea cum magis ſint effectus amoris, amor autem affectus animi internus, magis ſuadenda & precibus obtinenda ſunt, quam imperanda vique extorquenda. Concludo itaque, hic non præciſe ne eſſariam eſſe coactionem externam, nec primario pertinere ad hanc *de lege naturali* doctrinam, ſed potius ad *decori*, cuius principia *legis propriæ dictæ* vim non habent, quamuis earum natura non prorſus obſtet, vt non poſſint recipere coactionem externam ex lege ciuili, in quo adhuc differunt ab *internis* mentis *operationibus*, quæ nullo modo legis coactioni ſubiici poſſunt.

i) Dictum eſt hactenus, quasdam actiones plane nullo modo recipere coactionem externam, quasdam quidem recipere poſſe, ſed tamen ex lege naturali de illa non conſtare, quasdam vero neceſſario coactione externa inculcari & conſtare debere. Sed vero hoc non ſufficit ad producendam obligationem externam, niſi etiam præterea cognitam habeamus perſonam eius, qui normam præſcribit, cum ex conditione eiusdem imprimis ratio obligationis quoque dependeat, & non pauci exiſtiment, præcepta iuris naturalis mere internam habere efficaciam, niſi in ſtatu ciuili ab imperio ſuperioris externa vis eis accedat.

h) Sic

inferior vel *ſuperior*, eatenus obligatio quoque variat. (k)

§. XXVIII. Deus ſumme *ſuperior* eſt, ens ſummum, præterea tamen amor ſummus, hinc imperium eius in homines pios mere paternum eſt, non herile; adeoque cum omnis bonæ normæ autor ſit, potiſſimum *interne*, (l) ſed & ſuo modo *externe* obligat, qua-

k) Sic itaque, quando *par* vel *inferior* præſcribit alteri normam, magis *dogma* aut *conſilium* eſt, & intrinſecam tantum habet vim obligandi, quia par aut inferior deſtituitur vi coactiua ſcil. *directo;* nam per indirectum etiam par parem cogere poteſt, præſertim in ſtatu naturali, licet ei non imperet, v. c. reſiſtendo eidem, capiendo, eundem detinendo violenter, ei auferendo, quod denegat. Superior vel habet imperium *paternum* vel *ciuile* vel *herile*. Vterque cogere poteſt, ſed diuerſo modo. Ille omnia, quæ agit, ex affectu paterno ſeu amore agit, vt proſit filio, & licet eundem cogat, puniatue, hoc tamen ægre facit: qui vero *herile imperium* exercet, metum ex imperio incutere intendit, non eius primario, quem cogit, vtilitatem reſpiciens, ſed ſuam; hinc oritur *metus ſeruilis* in hoc caſu, ſicut in illo caſu *metus filialis.* Denique qui *ciuile imperium* exercet, vt iuſtus iudex ad totius Reip. ſalutem vi coactiua vtitur, non vt malis noceat, ſed vt vniuerſitati proſit.

l) Si imperium Dei, vt *paternum*, concipimus (id quod bonitati eius conuenit) metus quoque hominum debet eſſe filialis; hic vero ex amore deſcendit, & dum homo conſcius eſt, quod amorem diuinum lædat, ſi contra normam agat, hæc recordatio, vt ſupra dictum, magis operatur *obligationem internam*, facitque, vt ſpon-

quatenus erga malos vt *iuſtus iudex* agit,(m) & eo iudicio agendum eſſe iuſſit.

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in hominum cordibus ſcripta eſt, quæque obligat ad pacem & tranquillitatem, intuitu aliorum ſeruandam, dicitur *lex naturæ*, (n) quatenus

ſponte ſequatur voluntatem Dei, atque hic coactione externa per modum imperii non indigere credendus eſt.

m) Hoc ita intelligendum volo, (I.) quod non repugnet rationi, Deum poſſe etiam iudicium iuſtum exercere erga eos, qui inmorigeri ſunt, & ſecundum normam eius viuere nolunt. Quemadmodum enim piis eſt optimus & benigniſſimus pater, ita quoque erga impios, vt *iuſtus iudex* concipi debet; neque enim impii ſolo conſilio, vel paternis monitis reguntur, niſi arctius vinculum acceſſerit. (II.) Licet Deus non ſemper *immediate* externe cogat homines, *mediate* tamen id præſtat, dum hanc normam cordibus hominum inſcripſit, quæ cum non poſſit obtineri ſine *externa coactione*, & hanc hominibus eatenus indulſiſſe videtur, quatenus ad pacis communis conſeruationem facit. Inutilis enim & inanis eſſet norma, ſi homo hominem quadantenus cogere non poſſet, v. c. reſiſtere aggreſſori, ſibi quomodocunque conſulere, ne ab altero opprimatur &c. Congruit enim ſocietati humanæ, prouidere & præcauere, ne vllius ius in illa lædatur. Huc quoque facit natura actionum, pacem neceſſario turbantium, quæ neceſſariam requirunt coactionem externam. Et licet DEUS non cogat externe per ſe, per alios tamen ſæpe coercere poteſt inmorigeros & fœdifragos, vti experientia docet.

n) Inde jam *origo legis naturalis*, & differentia huius a præceptis *Theologiæ moralis*, quæ ſi confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri poteſt.

Intui-

tenus norma hæc illa præcipit & vetat, quæ non *interne* tantum obligant, ſed præterea etiam *externam* obligationem neceſſario requirunt, & ſic ſatis differt ab illa norma, quæ *unice* interne obligat, quæque ad aliam diſciplinam ſpectat (o).

§. XXX.

Intuitu Dei, vti antea dictum, fere eadem vtriuſque videtur eſſe ratio, quod vtraque norma ſit ex voluntate Dei, & magis interne obliget. Sed cum hic potiſſimum actiones hominum in relatione ad alios homines conſideremus, ut præterea in iis agendis vel fugiendis homo ſe obligatum aliis eſſe agnoſcat, non potuit ſufficere interna obligatio, niſi etiam accederet ius cogendi, ut homo alterum cogere externe poſſet, ad illud faciendum, quod norma hiſce actionibus præſcripta præcipit & vetat. Hoc intuitu, cum inter homines effectum *legis propriæ dictæ* ſortiatur, norma hæc a natura homini connata dicitur *lex naturæ*.

o) Patet hinc, (I.) ius naturæ non vlterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei ſatisfiat, ſed quod ad minimum, ſi normam alteram, interne principaliter obligantem, ſequi nolit, hanc neceſſario ſequi debeat, ne bellum omnium in omnia ſequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime *bonos*, ſed tantum externe *tranquillos*, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum neceſſariam eſſe. Deinde (III.) ex hoc quoque ſenſus dicterii conſpicuus redditur, *quod iuſto non ſit lex poſita, ſed impiis;* nam iuſtus non indiget hac norma, cum omnia ſponte absque vlla coactione agat. *Prouerb. XXI, 15.* Quod apud LVCIANVM Cynicus Demonax cognouit, vbi ita: *οἱ ἀγαθοὶ νόμον ὁ δέονται ποιοῦντες ἑκουσίως διὰ τὸν λόγον, ἃ νῦν ἄκοντες διὰ* τὸν

§. XXX. Vtraque norma intendit, vt homo e miſeria ad felicitatem reducatur: (p) *virtutis* quidem, vt *internam* in ſe *pacem* ſtabiliat, quod fit per affectuum ſuppreſſionem; *legis* vero, vt ſocietatem humani generis, cuius ſe membrum a creatore conſtitutum eſſe nouit, colat, & ita paci externæ cum

---

τὸν νόμον. i. e. *boni legum haud indigent, facientes vltro ſecundum rationem, quæ nunc inuiti metu legis facimus.* Breuiter: caret lege, ſed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere ſtudet.

p) Id fluit ex hactenus dictis & ſtatu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quaſi ſtatus belli eſt. Hic ſtatus vero miſerrimus imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis ſtatus ſine dubio in pace *interna & externa* conſiſtere debet. Prioris normæ, internæ ſcilicet, effectus plenius deſcribuntur *Prov. III. 1.2.3.* Sic itaque habes principium *eſſendi* ſcilicet voluntatem Dei: habes *cognoſcendi*, culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam ſiue *amicitiam* ſiue *beneuolentiam* ſiue *ſocialitatem* dixeris, ſiue regula Saluatoris illam circumſcribas: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, perinde eſſe arbitror. Nam & hoc ipſum principium idem quod lex *de colenda cum aliis pace* intendit, quia tunc demum cum aliis tranquille viuis, ſi alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem ſeu demonſtrationem huius principii quia ob hunc finem norma eſt introducta, quod ſine hac vinculum inter homines ſubſiſtere nequeat, imo quod fluat neceſſario ex ſtatu humani generis. Neque ſententiam muto, ſi dixeris, ex hoc principio officia erga Deum & ſemetipſum cognoſci non poſſe, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem ſeu proximum; nam id ad-

cum aliis hominibus ſtudeat, vitetque contraria (q). Vtrumque vero ideo intendit, quia ſumma hominis miſeria in *ſtatu contrario* conſiſtit.

§ XXXI. Vtramque normam inculcat optime Saluator his verbis: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum ſicut te ipſum* (r).

§. XXXII.

adhuc eſt in quæſtione, an ad *legem naturæ ſtricte dictam* hæc duo capita pertineant? quod ex hactenus dictis negandum erit. Officia erga ſemetipſum & Deum ex norma virtutis regulanda.

q) Non itaque confundendæ ſunt diuerſæ denominationes, quæ ſecundum hactenus dicta actionibus adſcribuntur. Alio reſpectu dicuntur *iuſtæ*, quatenus non violant ius alterius aut leges ſocietatis humanæ: alio *bonæ* vel *malæ*, quatenus internam emendationem vel promouent vel negligunt: alio denique *decoræ* vel *indecoræ*, quatenus per officia humanitatis alteri prodeſſe vel non prodeſſe intendimus. Hoc ipſo fit, vt ſæpe actio ſit non *iniuſta*, quæ alio reſpectu poſſit eſſe *mala* vel ſaltem *indecora*.

r) Interrogabat Legis peritus quidam CHRISTVM *Matth. XXII, 36.* qualis eſſet *lex ſumma & fundamentalis*, ex qua reliquæ omnes ſuam deducerent ſubſiſtentiam? Erat quippe inter Iudæos hac de re contentio. Saluator abſque vllis ambagibus duas has regulas eidem tradit. Prior tendit ad *internam quietem & emendationem ſui ipſius*, quia tendit ad pacem cum Deo, optimo ſalutis & boni fonte, conciliandam. Alterum præceptum *proximum* reſpicit, quem quis diligere debet ſicut ſe ipſum, quo ipſo in pace & optima tranquillitate cum eodem viuit, leges naturæ ſtricte dictas & quæ ad officia humanitatis ſpectant, colit, quæ

ſi

ſi coniunctim obſeruantur, tunc demum homo ad ſcopum ſuum, ad quem creatus eſt, reuertitur & ſibi ipſi conſtat. Illuſtratur hoc porro egregie PAVLI dicto *Gal. V*, *14. omnes leges hoc vno verbo implentur; Ama proximum ſicut te ipſum. Leuit. XIX*, 18. Plenius hoc illuſtratur *Rom. XIII*, *9.* & *Iacob II*, *8.* hoc præceptum dicitur *regium* i. e. primarium & fundamentale! quid vero eſt, *amare ſe ipſum* aliud, quam quærere ſecuritatem & quietem ſui ipſius? ergo quoque aliis hæc præſtanda erit. Sicut enim quilibet ſibi ipſi carus, ita & alterum ſibi æque carum habere debet, vid. Dn. HERTIVS *de ſociat. ſect. 2.* §. *10.* Hoc etiam agnoſcit HVGO du ROY *de eo quod iuſtum eſt tit. 3.* §. *5.* fruſtra renitente BOECLERO *in præfat. ad Grot. de iur. B. & P. p. 8.* nam ſi eius ſententia quidquam valeret, plane non quærendum eſſet fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum eſt *clarum*, *adæquatum* & *proprium.* Videntur ipſi Ethnici ICti haud alieni fuiſſe ab hoc fundamento fere vniuerſali, cum in *l. 3. de* I. & I. illud pro fundamento ſubiicitur, *naturam inter nos conſtituiſſe cognationem quandam, & huius conſequens eſſe hominem homini inſidiari nefas eſſe.* Quid autem eſt iſta *cognatio* aliud, quam *vinculum illud commune inter omnes homines*, quo colligati ſunt a Deo ad pacem colendam; nam vinculi & cognationis huius natura eſt, vt adſit inter omnes *vnio quædam*, ſcilicet, voluntatum, & ſic amor recte dicitur a PAVLO *vinculum pacis.* Camillus apud LIVIVM *lib. 5. c. 27.* ſocietatem hoc vinculum nominare non veretur, aiens: *nobis cum Faliſcis quæ pacto fit humano ſocietas non eſt, quam ingenerauit natura, vtriſque eſt eritque.* Stoici imprimis, qualis etiam fuit FLORENTINVS *ICtus*, hanc *cognationem* vrſere, quæ hypotheſis, licet ex falſo quodam videatur ab ipſis eſſe deducta fundamento, obſeruante BVDDEO *diſſ. 1. de error. Stoic.* §. *2. ſeqq.* ipſa tamen per ſe eſt veriſſima M. AVRELIVS ANTON. *l. 3. de reb. ſuis* §. *4.* id confirmat inquiens: *Meminit cognatum rationale eſſe*

omne

§. XXXII. Hæc tamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis *ſingulos* reſpiciat, doceatque, quomodo quisque ſemetipſum corrigere debeat; *legis* vero *totum genus humanum* inter ſe conſideratum, & vinculo pacis coniunctum, dirigat.

§. XXXIII. Quocirca vt *leges pacis* communiter ab omnibus ſeruentur, omnium inter-

omne & naturæ rationem ab vnoquoque exigere, vt hominum quorumuis curam habeat. Idem paſſim huc prouocat. Sic *lib. 3. §. 11.* aſſerit, orbem eſſe inſtar *ciuitatis*, in qua homines tanquam ciues inter ſe ſunt coniuncti, docens, *homines agere ciues ciuitatis ſupremæ iſtius, cuius reliquæ ciuitates iſtæ quaſi familiæ exiſtant.* Porro *lib. 4. §. 3.* idem repetit aiens: *mundum ciuitatis inſtar obtinere*: & *§. 23. Ciuitas & patria mihi, ut homini, mundus*, & *lib. 12. § 36. in hac ciuitate verſatus es homo &c.* Cum hoc coniungendus eſt SENECA, qui *epiſt. 7.* neruoſe ait: *Omne hoc, quod vides, quo diuina & humana concluſa ſunt, membra ſumus corporis magni: natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc amorem nobis indidit mutuum & ſociabiles fecit: illa æquum iuſtumque compoſuit, ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere quam lædi; ex illius imperio paratæ ſunt ad iuuandum manus.* Agnouiſſe hoc quoque Platonicos teſtis eſt CICERO *lib. 1. Academ. quæſt. p. m. 9. lit. a. hominem eſſe cenſentes, quaſi partem quandam ciuitatis & vniuerſi generis humani, eumque eſſe coniunctum cum hominibus humana quadam ſocietate.* IDEM *lib. 1. de offic.* aſſerit, *quod latiſſime pateat ea ratio, qua ſocietas hominum inter ipſos & vitæ quaſi communitas continetur*, quod declarat *lib. 3 de offic.* dum de-

intereſt; vt vero quis *normam virtutis* intra ſe ſequatur, potius ad *ſingulorum* curam, reſpectu ſui ipſius, ſpectat, neque alius, quod ſua interſit, hic allegare poteſt, (s) niſi alius concurrat reſpectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium intereſt, vt *leges pacis* communiter inter homines ſeruentur, & quatenus inde ſinguli aliis

monſtrare vult concluſiones haſce, nihil eſſe alteri detrahendum aut alterius incommodo ſuum augendum. Nam *principio*, ait, *tollit conuictum humanum & ſocietatem, ſi enim ſic erimus affecti, vt propter ſuum quisque emolumentum ſpoliet aut violet alterum, diſrumpi neceſſe eſt eam, quae maxime eſt ſecundum naturam humani generis, ſocietatem.* Idem ex ſua ſententia ita loquitur *de fin. bon. & mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q. in omni honeſto*, inquit, *nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quaſi quaedam ſocietas & communicatio vtilitatum, & ipſa caritas generis humani, quae nata a primo ſatu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & ſtirpe coniungitur: ſerpit ſenſim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiis: poſt vicinitatibus cum ciuibus & iis qui publice ſocii atque amici ſunt: deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi affectio ſuum cuique tribuens atque hanc, quam dico ſocietatem coniunctionis humanae, munifice & aeque tuens iuſtitia dicitur, cui adiunctae ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque ſunt generis iusdem. Atque haec ita iuſtitiae propria ſunt, vt ſunt virtutum reliquarum communia.* Huc etiam reſpexit EPICTETUS *diſſ. lib. 2. c. 10.* inquiens: *mundi ciuis eiusdemque pars es.*

s) Prius prodatur ex fine communi humani generis, qui conſi-

aliis hominibus *obligantur* ad pacem ſeruandam, eatenus quoque ſingulis *ius* (t) datum cenſeri debet, omnia illa faciendi, quae ad *pacis conſeruationem*, & media, quibus ſecuritas obtinetur, ſpectant; hinc in ſtatu naturali oritur *ius cogendi alterum ad id praeſtan-*

conſiſtit in *conſeruatione pacis & tranquillitatis*: ſi haec corrumpitur, oritur miſerrimus ſtatus inter homines, bellum ſcil. omnium in omnes. Si bellum, neuter ab altero ſecurus eſſe poteſt, quin totum genus humanum parum a totali abeſt interitu. Sed vtrum quis *virtutis leges* in ſe negligat, alterius non adeo intereſt, modo de cetero pacifice viuat. Loquor *de intereſſe iuris*, quod mihi praebere poſſit facultatem, eum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius ſalute inculcare. Deinde quoque poteſt concurrere alius reſpectus, aliudue vinculum, quod mea intereſſe poſſit, vt alter non tam externe tranquille viuat, ſed etiam ad virtutem ducatur. v. c. in patre, qui educare debet libros ad virtutem. De *principis officio* ſuo loco dicemus.

t) Hoc eſt primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum eſt, quilibet obligatur ex lege naturali, vt cum altero *pacifice* viuat, tranquillitatem quaerat, vel ſaltem non tollat. Haec obligatio eo fortior eſt, quo magis ad felicitatem *humanae ſocietatis integrae* facit, & quo minus humanum genus *totum* ſine hac ſubſiſtere poteſt. Quamuis itaque nemo alteri obligetur, vt *virtuoſe* & *pie* in ſe viuat vt inordinatos animi motus in ſe domet, atque adeo nemini *ius* perfectum competat, hoc ab altero exigendi, vt hoc faciat; aliud tamen eſt in eis actionibus, quae *commercium humani generis* inter ſe concernunt. Nam priori caſu, ſi ius emen-

ſtandum, quod ex LL. naturæ debetur, & quo pacem conſeruari poſſe deprehendit (u).

§. XXXV. In hoc enim conſiſtit tum *vtilitas* & *felicitas* totius humani generis, tum eius conſeruatio, & eatenus ius naturæ etiam inter homines externam quandam vim habere debet.

§. XXXVI.

---

dationem negligit, ſibi vnice tantum nocet, non primario aliis: ſuam felicitatem in ſe turbat, non aliorum, ſibi moleſtus eſt, non aliis, adeoque ius nullum eo nomine alteri competere poteſt, & ſic qui ſe emendare recuſat, non alii, ſed ſibi ipſi tantum facit iniuriam. Aſt poſteriori caſu aliis utique obligatur iuxta normam cordi inſcriptam, *vt pacifice cum eo viuat*, quia alias alterius quietem quoque lædit, ei moleſtus eſt. &c.

u) Ex hoc patet, non tantum hic adeſſe obligationem *reſpectu Dei*, quaſi homo ex lege naturæ tantum Deo obligetur, vt pacem ſeruet, ſed etiam *hominem homini obligatum eſſe* Cum vero hoc ipſum maxime contra HOBBESIVM faciat, ita fortius probatur ex ratione naturæ humanæ, quam ipſe HOBBESIVS in iure naturæ pro fundamento agnoſcit Quin quod lex naturalis foret inanis, & abſque effectu inter eos, qui inter ſe æquales ſunt, imo cum ad pacem colendam tendat, reuera hunc finem non aſſequeretur, cum ſemper alter poſſet in ſtatu æquali obiicere: *ego tibi non obligor ad pacem colendam; ſum mearum actionum arbiter, pro lubitu ago, quicquid ſit reſpectu Dei.* Quodſi obiicis, *hoc tamdiu vertum eſſe, donec pactum interceſſerit*; alter opponere poteſt: *atqui ne ſic tibi quidem obligor, nam & mei conſenſus ſum arbiter, & mei pacti, bellum volo loco pacis.* Si alter reponit, *atque hoc tibi inutile eſt*, rurſus reſpondet, *ego ſum meæ vtilitatis arbiter, forſan mi-*

hi-

bi utile erit bellum. Atqui, alter inſtat: *hoc tamen inutile erit toti generi humano, ſi ita velis turbas mouere, tu tamen teneris paci ſtudere communi.* Recte. mi philoſophe, ita tandem fateri neceſſum habes, hominem obligari humano generi, vt illa faciat, quæ conſeruant pacem. Aſt inſtas, *ita non obligatur ſingulis.* Cur vero non? quia alias & hæc obligatio erga humanum genus eſſet otioſa. Quo nunc te vertas, neſcio. Examinemus vero paulo attentius Hobbeſiana fundamenta. Supponit (I.) hominem a natura ſua eſſe inordinatum animal, procliue ad diſcordias, ad odia & bella. *tr. de Ciue p. 1.* §. 2. *ſeqq.* Hactenus bene, & id ipſum quoque ſupra dictum eſt. (II.) Inde deducit § 7. cuiuis competere ius, ſe ſuaque defendendi & præcauendi, ne vita eius ab alio lædatur. Id itidem concedi poteſt. (III.) Porro ita infert: ius ad finem dat media neceſſaria, ſine quibus ſe conſeruare non poteſt, & de his quiuis eſt iudex. Hoc itidem concedi poteſt, modo iudicium non liberum ſupponamus, ſed *alligatum ad obligationem, quæ eſt erga alios homines ſeu totum genus humanum.* Sic itaque, vbi iudicium hoc poſt ſe trahit tranquillitatis humanæ interitum, mox extra metam ſuam progreditur. Sic enim poſſet Rex quicunque hodie rationes ſubducere: vtile mihi iudico, vt has vel illas prouincias aliis eripiam, ergo illas inuadendi mihi ius competit. Hic omnino tranquillitatem humani generis læderet, & conſequenter iudicium hoc propriarum vtilitatum eſſet peruerſum. In hoc omnino inſigniter lapſus eſt HOBBESIVS, quod hominem vtilitatum propriarum tantum arbitrum dixerit, ſed ab illis ſeparauerit *conſiderationem vtilitatum humani generis*, quæ ex obligatione, qua quiuis inter homines aliis obſtringitur, deſcendit. Si quilibet eſſet *merus* arbiter vtilitatum ſuarum, *absque conſideratione ad vtilitatem humani generis*, quæ in *tranquillitate* conſiſtit, poſſet quilibet alterum occidere, ſub prætextu, quod ipſi hoc ſit vtile, neque Cain male feciſſet, occidendo Abelem, cum ei hoc vtile videbatur.

batur. Quicquid facimus, facimus ex opinione *boni* vel *vtilitatis*, & ſic quæuis ſcelera ſaluo iure naturæ poſſent committi. Obiicit HOBBES: atqui fateor, in tali ſtatu quidem hominem peccaſſe *in Deum*, quia ei obligatur, ſed *non in hominem quid iniuſte fecit*, quia iniuſtitia erga homines præſupponit leges humanas. Eius mens clarius intelligi poteſt ex c. 15. *Leuiath.* dicentis: *dictamina rationis vim quidem obtinuiſſe legum, ſed impropriе dictarum, eſſe enim de iis rebus, quæ ad conſeruationem bonorum ducunt, tantum theoremata, legem autem proprie dictam eſſe vocem imperantis.* Eo ipſo, ni fallor, ſatis aperte prodit, ius naturæ non obligare per ſe inter homines, eſſe enim *nuda theoremata*, ſeu dogmata, quæ magis *ſuadent*; quam *obligant*, & ſi quædam obligatio ex illis induci poſſit, eandem eſſe magis *internam* quam externam. In hoc latitat vero πρῶτον ψεῦδος. Concedit, homini in ſtatu naturali competere ius quoddam, ergo hoc ſe refert ad alium, qui ei hoc ius indulgere debet, & impedire nequit, quo minus hoc iure vtatur, & ſic obligatio in altero erit, vt hoc patiatur, quod faciendi ius alteri competit. Dicis: atqui cuilibet tale ius competit; ita vero habebis *ius irrationabile*, dum quilibet aduerſus alterum ius habet, & alter rurſus ius habet illud non permittendi. Demus exemplum. Titius in ſtatu naturali dicit, ſe habere ius conſeruandi vitam ſuam, ſibi autem maxime conducere, ut cum Meuia ſtuprum committat. Meuiæ itidem HOBBES indulget reſiſtendi ius, cum etiam membra ſua & corpus tueri poſſit, quoniam illi vtile videtur, ne patiatur ſtuprum. Siccine ergo petulantia ius eſt? vides quantæ contradictiones commiſſæ ab HOBBESIO, quod obligationem erga genus humanum ſepoſuerit. Si inſtas, HOBBESIVM in *c. 1.* §. *10 de Ciu.* tantum hoc applicare *ad bona* & *res*, nihilominus tamen idem exemplum mutatis mutandis contra eum retorqueri poſſet. Et ſi omnem externam obligationem iuri naturali *ante pacta* vel *imperia* detrahere volumus, omne ius quoque cogendi alte-

alterum per bellum denegandum gentibus erit, quod tamen nec HOBBES concedit. Nudæ enim ſuaſiones non præbent ius cogendi, & quæ *nuda* ſunt *theoremata*, nullam in ſe continent facultatem ab inuito extorquendi, quod mihi debetur. Proinde quod *in f.* demum addit, *menſuram iuris eſſe vtilitatem*, ſcilicet *propriam*, oppido falſum eſt. Si dixiſſet, *communem*, tunc cum eo facerem, quia communis humani generis vtilitas conſiſtit in obligatione ad ſeruandam pacem communem. Hinc quoque §. *II. ſeqq.* omnem iuris naturæ vim ad pacem colendam ex eo deducit, *quod ius tale minime vtile ſingulis hominibus fuerit*, & ſic potius quærenda pax fuerit: quod indicium certum præbet, HOBBESIVM plane negare, dari aliquam obligationem hominum aduerſus alios homines ad pacem colendam, ſed tantum ob propriam cuiuſuis vtilitatem homines ſingulos *adduci*. vt pacem quærant. Verum nos merito contrarium dicimus, ſcilicet communem omnium hominum vtilitatem cogere ſingulos ad pacem colendam; priuatæ quidem poſſe renunciari, non huic, quia ſic quis alterius iuri renunciaret: quamdiu quis eſt membrum ſocietatis humanæ, debet quoque iura communis vtilitatis ſeruare, ſicuti in ſocietate ciuili poſtponendum eſt ſtudium proprii commodi vtilitati publicæ. Magis ſobrie incedit ADRIANVS HOVTVYN *in polit. gen. in not. ad* §. *II.* vbi, quamuis in plurimis cum HOBBESIO faciat, non tamen diffitetur, ante imperia legem naturalem pacem iubere, læſionem omnem & offenſam prohibere, dum ea admiſſa, fieri nequeat, vt ſtare homines diu in primæuo illo ſtatu poſſint. Magis horrida ſunt, quæ SPINOSA *in tr. polit. c. 2.* proponit, ius ex potentia deſumens & nullam obligationem hominis erga hominem agnoſcens, adeo vt §. 15. aſſerat, in ſtatu naturali ius nullum eſſe, id magis *opinione* quam *re* conſtare, adeoque §. 12. infert, nec fidem alteri datam diutius durare, quam voluntas promittentis duret, qui potentiam habet ſoluendi. Ex eodem monſtroſo fonte hæc promanant, ex quo Hob-

§. XXXVI. Inde vero oritur definitio LEGIS NATVRAE, (x) quod ſit norma a Deo cordibus hominum inſcripta, ſecundum quam homines ſibi inuicem obligantur ad pacem & tranquillitatem, (ceu unicum ſocietatis humanæ vinculum,) inter ſe conſeruandam, eaque fugienda, quæ eandem tollunt, ad totius humani generis felicitatem externam.

§. XXXVII. Fundamentalis propoſitio *iuris naturæ* ſtrictæ dicti hæc eſt: (y) quilibet

beſiana. Si nullam agnoſcis perfectam obligationem inter homines, nec obligatio erit ad fidem ſeruandam, & ſic fœdera inter reges erunt inania, ludibriaque ſeculi.

x) Fluit hæc definitio ex theſibus antecedentibus (1.) eſt *norma* per §. 14. (2.) *a Deo præſcripta* per §. 17. (3.) & quidem *concreata* per §. 18. (4.) *habet obligationem tum reſpectu Dei, tum etiam externam reſpectu hominum* per §. 21. *ſeqq.* & §. 34. (5.) cognoſcitur voluntas Dei *ex eo, quod ad pacem homini conducit*, per §. 23. *ſeq.* (6.) in eo denique *conſiſtit felicitas humani generis* per §. 34.

y) Hæc propoſitio eſt *adæquata*, eſt *vera*, eſt *clara*. Eſt *clara* & *perſpicua*, quia homo ſtatim agnoſcit, in pace & tranquillitate eſſe ſalutem. Nulla ſalus bello. Omnes appetunt quietem, & ſic quoque naturæ humanæ maxime conformis eſt. Eſt *vera*, quia & ſtulti in eo conſentiunt, quod tranquillitas bonum ſit, imo ſine hac ſubſiſtere nequit genus humanum & vinculum eius. Eſt denique *adæquata*, quia quælibet officia hominum erga alios inde deduci poſſunt, & optime hoc principium diſtinguit hanc doctrinam a doctrina *morali* ſtrictej dicta, & *decori*. Neque obſtat, quod non omnia, quæ

bet ex voluntate Dei in ſocietate humana alteri obligatur ad ea facienda, quæ tranquillitatem & pacem inter homines neceſſario conſeruant, & ad contraria vitanda.

§. XXXVIII. Hac obſeruata propoſitione, ſimul limites *libertatis naturalis*, (z) quæ ſæpe *iuris*

quæ a tramite rectæ rationis abeunt, inde poſſint deduci, nam *non omnia dictamina rationis ſunt ſtatim iuris naturæ*, quod vel ex doctrina de domandis affectibus apparet. In quo plures aberrarunt, qui omne illud, quod *naturaliter* cognoſci poteſt in genere morum, ad hanc doctrinam retulerunt

z) Hæc *facultas naturalis* ſæpiſſime nomine *iuris* naturæ venit, vnde aliud eſt quærere, *quid iuræ naturæ præceptum*, de quo hactenus, & aliud, *quid iure naturæ liceat?* Vbi duo dedi fundamenta. Primum ius eſt ex obligatione: hæc & ius ſunt correlata, adeoque cum ſinguli obligentur ad pacem & tranquillitatem conſeruandam, ſingulis ex hac obligatione aliorum ius naſcitur, ſcilicet ſe conſeruandi in ſtatu ſuo, propellendi contraria, ſeu vim vi repellendi, vnde & ius naſcitur bona ſua defendendi, & ab aliis, iniuſte eadem detrahentibus, vindicandi, & ſi forſan maius malum immineat, ſe cum aliis ſociandi, pangendi eo nomine fœdera, & ſuæ ſecuritati quouis modo conſulendi, refractarium hoſtem capiendi, vt ſecurus ab eo exiſtere poſſit. Vnde vis iniuſta tamdiu vi iuſta repellitur, quamdiu alter ſecurus eſſe nequit. Verum vbi alio modo ſecuritas ſatis haberi poteſt, alterque leges pacis obſeruare vult, vlterior offenſio erit interdicta, ne ex vi iuſta offenſio vel pacis turbatio oriatur. Obtento fine, ceſſant media &c. Atque hæc omnia ad *ſtatum naturalem* ſpectant; ſed in ſtatu ciuili mutata ſcena eſt, quia huic iuri ſubditi reuera re-

iuris naturalis nomine quoque venit, conſpicui ſunt. Scilicet ius naturæ, quando *facultatem moralem* aliquid agendi denotat, vel illud inſinuat, *quod ex obligatione prædicta alteri naſcitur*, vel *quod homo a natura libere agere poteſt*, quatenus præcepta pacis & tranquillitatis communis non læduntur, & ſic hoc reſpectu ius agendi ſuppeditat, non ſemper intuitu Dei, ſed ſaltem aliorum hominum (a).

§. XXXIX.

---

nunciarunt erga Principem, quoad ſe ipſos autem aliud medium cogendi introductum eſt. Altera ſpecies iuris naturalis, quod libertatis dicitur, oritur, ex eo, quod præceptis & legibus paci nan comprehenditur, & ſic omne illud ita dicitur, *quod lege naturæ non reperitur prohibitum*, & ſtricte loquendo *libertas naturalis* dictum. Atque huc ſpectat definitio in §. 1 *J. de iur. perſ.* vbi hæc libertas, non illa, quæ ſeruituti opponitur, definitur, quod ſcilicet ſit *facultas naturalis faciendi illud, quod cuiuis facere libet, niſi lege vel vi prohibeatur.* Ius naturæ quod non prohibuit, ad hoc faciendum libere ius dediſſe *inter homines* videtur. Sic non prohibita eſt captura ferarum, acquiſitio dominii, derelictio rei propriæ, eiusdem alienatio &c. ergo natura ad hoc ius dediſſe videtur. Hinc naturali ratione res cedunt occupanti, quæ nullius ſunt, & hoc ſenſu admitti poteſt Hobbeſianum illud *quod vnicuique natura ius dederit in omnia, de Ciu. p. 1. §. 10.* ſed non eo, quo ipſe explicat, modo.

a) Circa hanc libertatem naturalem duo ſunt notanda. (I.) Aliud eſt, *an ad has res quis ius habeat, & pro lubitu de iure naturæ de iis poſſit diſponere?* h. e. an vſus huius iuris poſſit libere admitti inter homines abs-

§. XXXIX. Ne itaque in exercitio iuris ſui quis impediatur, ſed libere agere poſſit, pa-

abſque ruptura vinculi humani generis, quod hactenus recte aſſeritur; & aliud eſt, *an homini ob intimam eius prauitatem naturalem conducat, hoc ius exercere*, quod ſecundum regulas virtutis æſtimandum, & denique, *an ſemper ſecurum ſit illud, quod licet, agere* quod itidem debet iudicari ex propriis fundamentis. Nam quamuis ius datum homini ſit, vt poſſit plura acquirere, hoc tamen ſæpe eidem damnoſum eſſe poteſt, dum videt concupiſcentias ſuas inde incendi & augeri: poteſt homo rebus ſuis abuti, vt tamen abuſus rerum in propriam eius perniciem tendat. Inde *Prou. X*, *16*. dicitur: *Iuſtus rebus ſuis vtitur ad vitam, ſed impius ad perniciem*, quin quod ita ſæpe officia humanitatis plane corrumpat & negligat. Hoc ideo notandum, vt præcaueamus, ne ab eo, quod *iuſte* vel *iure* fieri dicitur, ſtatim quis excuſationem in foro interno quærat. Atque ex hoc diiudicandum de *indifferentiſſimo actionum*. Hactenus recte ſeſe habet regula, *qui iure ſuo vtitur, alteri non facit iniuriam*: ſed eo ipſo non negatur, quod *ſibi iniuriam* facere poſſit: tantum illud aſſeritur, quod leges pacis communis non violet inter homines; poteſt enim eo ipſo ſuam in ſe tranquillitatem magnopere turbare, atque adeo actio talis nihilominus adhuc eſſe *mala* & *indecora*. Vnde agenti incumbit, actionem ſuam non ſolum *ad regulam iuſti*, ſed etiam *ad decori* & *virtutis* examinare, quamuis hi reſpectus inter ſe adhuc maneant diuerſi. (II.) Altera obſeruatio eſt, *hanc libertatem naturalem ſuis includendam eſſe limitibus*, ſcilicet quousque leges pacis non violantur. Et ſic Hobbeſianum illud, *naturam vnicuique dediſſe ius in omnia*, ſecundum hos limites eſt reſtringendum: ſemper enim ius ex cuiuscunque *officio* ſeu *concurrente obligatione* eſt temperandum. Si na-

pacis leges iubent, alias inde naſcitur *iniuria* (b).

CAPVT II.

DE DIVISIONE IVRIS VNIVERSALIS IN PRIVATVM ET PVBLICVM.

§. I.

Ius naturæ dirigit *actiones hominum inter ſe*, quocunque in ſtatu viuant (c).

§. II

natura vnicuiuis ius in omnia dedit, non vlterius id dedit, quam quatenus res adhuc in medio relictæ fuere. Ergo ſi quis occupauit ſolus locum, inſulam forte, eamque ſolus poſſidet, alteri nullum amplius ius in illam competere poteſt, quia alias, ſi poſſeſſorem deturbaret, leges pacis violaret. Neque in ipſam rem *actuale ius* habuit, ſed tantum *ius acquirendi*, quatenus fuit nullius. Potuiſſet itaque eandem acquirere; ſed quatenus ab altero præuentus eſt, ex legibus pacis iam obligatur, vt hunc quiete re ſua frui patiatur.

b) Iura *libertatis* ſingulis data ſunt; qui itaque hic alteri vellet impedimenta ponere, & ius ei interuertere, contra *pacis obligationem* ageret, & hoc eſt, quod dicitur, *iniuria*. Sic itaque, quod huic ex libertate naturali agere licet, alteri imponit neceſſitatem ex lege pacis, ne eum impediat, vel exercitio libertatis obſit, niſi poſſit oſtendere, ius ſibi competere ad impediendum libertatem. Sic, ciuili imperio introducto, varie hæc libertas ſubditis adimi poteſt, veluti ne venentur, ne hæc vel illa acquirant &c. quia ex ratione imperii imperanti hæc facultas indulta eſt.

c) Directionem iuris naturæ non tollunt ſtatus varii, in qui-

§. II. Status hominum quamvis varius eſſe queat, primario tamen in duplici conſiderari poteſt differentia, dum alius eſt *libertatis*, ſeu *naturalis*: (d) alius *adſcititius*, ſeu qui facto humano ſuperaduenit, qui vtut multiplex eſſe poſſit, potiſſimum tamen hic eminet *ciuilis*.

§. III.

quibus homines poſtea viuere cœpere: nunquam mutatur vinculum humani generis, aut tollitur, quando homines in ſpeciales ſocietates abeunt, ſed potius firmatur, & arctioribus conſtringitur muniminentis; niſi quod iura libertatis hic quodammodo reſtringi poſſint. Agnovit hoc egregie CYRVS, qui poſtquam Crœſum deuictum ad ſe adduci iuſſiſſet, & ab hoc tanquam dominus compellatus fuiſſet, optime reſpondit: *Salue tu quoque Crœſe, quando quidem homines ambo ſumus*, indicans, ſaluum vinculum humani generis adhuc manere, licet alter eſſet victor, alter vero victus. XENOPH, *in Cyropæd. p. 181. lit. c.* Ceterum non nego, ex novi ſtatus ſuperuenientia nouas actiones & ſic quoque nouas concluſiones iuris naturæ quoque noſci, vel uti in ſocietate domeſtica ius naturæ quoque ſeruis obedientiam iniungit, quia alias, ſi domino iubenti reſiſtere poſſent, non poſſet ſubſiſtere pax inter homines, cum tamen extra hunc ſtatum nemo alteri obligetur ad obedientiam.

d) Status eſt *conditio quædam hominum, ſecundum quam certis inter ſe fruuntur iuribus*. Naturalliſſimum illum eſſe iam dixi, quo homines etiam *naturali vinculo* inter ſe connexi, & communibus pacis legibus *qua homines* adſtricti ſunt. Ceterum *facto humano* poſtea multi ſtatus *arctiores* ſuperinducti ſunt pro neceſſitate & viciſſitudine temporum, ex quibus iura quidem variare cœperunt, ſed tamen communiter ad hoc proſunt, vt eo ſecurius pax communis ſeruari poſſit. Sic imperiorum intro-

§. III. Status *libertatis* ſeu *naturalis* (e) conſiderari poteſt, vel ante omnia imperia, vel imperiis iam introductis, quatenus variæ respublicæ liberæ inter ſe conſiderantur.

§. IV.

introductio apprime facit ad leges pacis ſartas tectas conſeruandas, cum ſine illis *nec gens nec ciuitas, nec domus ſtare poſſit*, ut ait CICERO *lib. 3. de LL.* Introducto vero imperio ciuili, duplex poſtmodum ortus eſt ſtatus, *naturalis* & *ciuilis*. Ille dicitur in oppoſitione ad imperium aliquod ciuile, quod in altero ſtatu prævalet. Nam alias negari nequit etiam in ſtatu libertatis aliquam ad tempus poſſe eſſe imperandi rationem, quæ in ſocietate paterna & maritali concurrit: ſed illa cum non ſit perpetua, nec ita reſtricta, fere hic negligitur.

e) Status *libertatis* eſt inter eos, qui inter ſe absque ullo reſpectu *imperii ciuilis* æquales ſunt, quales omnes homines a natura ſunt. Nam ſeruos quosdam naſci, hoc ſenſu, vt aliis ius imperandi absque vi vel conſenſu præcedente in eos competat, ſenſui communi repugnat, quamuis *apti* quidem a natura naſcantur, vt potius pareant, quam imperent. Quia itaque hactenus omnes æquales ſunt, æqualia quoque debent eſſe iura, ſemper tamen legibus pacis & tranquillitatis ſubordinata. Hinc itaque corruit ius illud Hobbeſianum *omnium in omnia*, cum ipſe *c. 2. de Ciu. §. 3.* aſſerat, contra legem naturæ eum facere, ſi quis de iure ſuo in omnia non decedat: ſunt vero contradictoria, *dari aliquod ius in ſtatu libertatis, quod ſit contra leges naturales*. Ceterum fatendum eſt, propter *æqualitatem* hunc ſtatum eſſe periculoſum, & ad pacem non adeo aptum, quia veneratione legum naturalium homines non ſemper ducuntur, nec conſtringi tam ſtricte poſſunt, quam ſi frenum aliud *imperii ciuilis* acceſſerit. Hinc *ſtatus ciuilis* merito præfertur

ſtatui

§. IV. Actiones liberarum rerumpublicarum itidem adſtrictæ ſunt inter ſe ad *leges pacis*, quemadmodum *iura libertatis* iis denegari nequeunt (f).

§. V.

ſtatui *libertatis*, vbi leges pacis maiori in veneratione ſunt, & aptior ad pacis & tranquillitatis culturam, accedente freno ciuili, redditur. Inde quoque Ethnici ſatis horride naturalem ſtatum circumſcribere ſolent, interprete CICERONE *lib. I. de inuent. in princ.* inquiente: *fuit quoddam tempus, cum in agris homines paſſim beſtiarum modo vagabantur, & ſibi victu ferino vitam propagabant, nec ratione animi quicquam, ſed pleraque viribus corporis adminiſtrabant. Non diuinæ religionis, non humani officii ratio colebatur. Nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam inſpexerat liberos: non ius æquabile quicquam vtilitatis haberet, acceperat &c.* Sed poſtquam homines abierunt in varias *ciuiles ſocietates* particulares, manſit adhuc inter eos, quatenus vt *gentes* conſiderantur, *ſtatus libertatis*, cum nulla gens habeat alteram gentem ſuperiorem, & ita iure æquali inter ſe fruantur. Hinc quando quæſtio de vnius gentis præ altera prærogatiua & iure proædrias formatur, apparet, nullum certum fundamentum, quo gens altera alteri præferri debeat, reperiri, multo minus vnam gentem, vt alteri dignitate præferatur, prætendere poſſe, niſi ſponte gens altera alteri ceſſerit. Omnis ergo ratio decidendi deſumi debet ex pactis vel *expreſſis*, vel *tacitis*; his quidem ſi longo tempore alteri genti ceſſerint, quia ſic eo ipſo præcedentiam ratione ordinis genti alteri indulſiſſe videntur.

f) Hoc ita intelligi debet, quatenus respublica, *qua talis*, cum altera, qua tali, aliquid agit. Et quia in eos, qui reipublicæ præſunt, omnis poteſtas & *voluntas omnium* tranſlata eſt, ſequitur, vt ad eos inter gentes po-

§. V. Reſpublicæ liberæ inter ſe conſideratæ alias GENTES dici ſolent, & ita *leges pacis* ad eas applicatæ, & *iura libertatis* eisdem attri-

potiſſimum reſpici debeat. Subditi enim, quamuis ſint membra reipublicæ, non tamen poſſunt conſiderari, *vt conſtitui in ſtatu libertatis*, licet cum ſubditis alterius ciuitatis aliquid agant, ſed in illos vtrinque cadit reſpectus imperii, & ſi aliis denegent illud, quod eis debetur, a proprio ſuo Principe cogi poſſunt: qui autem præſunt reipublicæ, a coactione ciuili liberi ſunt. Proinde iterum non conſentiendum HOBBESIO *iuſtitiam & iniuſtitiam in hoc ſtatu libertatis non dari*, aſſerenti. Putat enim, actionem omnem in hoc ſtatu eſſe *adiaphoram*, in *tr. de ciue c. 12.* §. *1.* nec iniuriam in alterum committi poſſe &c. Quæ omnia ex falſo illo principio fluunt, quaſi nullum omnino vinculum Deus inter homines conſtituiſſet, id quod tamen *c. 1.* iam aſſertum eſt. Admitti hæc poſſent, ſi de ſola *non obſeruantia iuſtitiæ* hæc aſſeruiſſet, id quod tamen a mente eius alienum eſt, cum putet, omnia *iure* fieri poſſe, quæcunque tali modo fiunt. Atque adeo recte quidem VLRICVS HVBERVS *de iure ciuit. lib. 1. S. 1. c. 3.* §. *6 & 7.* concedit, ſtatum hunc quodammodo turbidum eſſe, ſimul tamen addit in §. 8. ſpoliare alios in ſtatu naturali non poſſe *ius* vocari, ſed etiam tum fuiſſe veras iniurias. Obiicit HOBBESIVS: *Si homines tam corrupti ſunt & turbidi inter ſe, ſi ad lædendum proni, vt alter absque altero ſecurus eſſe non poſſit, ſi gens gentem ſpoliare, ſubigere, & quouis modo opprimere intendit, huic autem vires naturaliter reſiſtendi conceſſæ fuerunt ſequitur, vt ſtatus naturalis in plena disiunctione animorum concipi debeat. Vbi autem animorum disiunctio, ibi ſtatus belli; in bello ceſſat omnis obligatio ad pacem, & ſic omnia permiſſa ſunt, omnia iure fiunt, habent ſinguli ius*

attributa, nomen IVRIS GENTIVM acceperunt; (g) quo ipſo tamen non nouum & di-

ius in omnia, & tandem ceſſabit omne ius, quippe quod ſtatum pacificum requirit. Equidem hominum corruptionem HOBBESIO concedimus, concedimus quandam disiunctionem animorum; ſed negamus, quod in hoc ſtatu ſtatim perpetuum aliquod & nunquam ceſſaturum ſit bellum. Hoc ſaltem exinde fluit, ſtatum hunc fuiſſe *periculoſum*, & bellis facile obnoxium, denique poſito actuali bello, demum ius quieſcere. Neque obſtat, quod primi homines in ſocietatibus inter ſe vixerint; nam nihilominus ipſa *ſingula capita familiae* in ſtatu naturali manſerunt, & tamen pacifice vixiſſe leguntur. Concedi ergo debet, dari *tempus pacis* in ſtatu naturali, quod & hodierna experientia teſtatur, vbi non perpetuum inter gentes bellum, ſed praeterea etiam *ſtatus pacis*, & quidem ad ſatis durabile tempus aliquando adeſt. Si datur in ſtatu naturali quoddam *tempus pacis*, quod dari poſſe certum eſt, ius omnium in omnia quoque ceſſabit, & leges naturae vigorem ſuum exercebunt, ſingulique tunc obligantur ad pacem conſeruandam. Obiicis: *atqui talis pax durabilis non eſt: inſtabit bellum, ad quod plerique ſunt procliues*. Verum regero, non tamen excludi omne pacis tempus, & qui ita auctor belli eſt, ac pacem laedit, ſine dubio alteri iniuriam inferre, quod rurſus contra HOBBESIVM eſt, dum contendit, in hoc ſtatu nullam iniuriam alicui inferri poſſe. Regerit quidem HOBBESIVS, hoc caſu iam pacta adeſſe, & ſic ex pactis gentes ad pacem obligari, alias non. Verum vnde obligatio ex pactis niſi ex *iure naturae*? praeterea non video, quare non etiam pax inter gentes absque pactis concipi poſſit.

g) Id ex variis inductionibus oſtendi poteſt Supra dictum, quod ex lege naturae in ſtatu quoque libertatis alter alteri, & ſic quoque gens genti obligetur ad pa-

diſtinctum iure naturæ ius, ſed *ſpecies* eius inducitur.

§. VI.

---

cem conſeruandam, quæ obligatio quoque ſingulis gentibus ius tribuit, ad omnia illa facienda, ſine quibus *pax* & *ſecuritas* obtineri nequit. Inde *bella* ſunt orta, tanquam *medium cogendi* eum, qui pacem & ſecuritatem denegat; introducta *imperia*, *termini* poſiti, *fœdera* pacta, quia hæc optima ſunt pacis munimenta, & tamen hæc omnia dicuntur *iuris gentium*, ſeu ex iure gentium introducta. Vid. *l. 5. d. I. & I.* Faciunt præterea multum ad mutuam inter gentes harmoniam conſeruandam *commercia*, quæ anſam ad varios contractus dederunt, non quod a lege naturæ *præcipiantur*, ſed quod horum uſum gentes *conducibilem* eſſe duxerint ad pacem conſeruandam, & ſic horum negotiorum introductio ad *iura libertatis* ſuo modo referri debet. Præterea *ius legatos mittendi*, & per eos expediendi negotia cum altera gente, itidem inſigniter pacis fundamenta firmat, & tamen etiam *iuris gentium* dicitur. Cur enim gentibus integris denegaretur, quod ſingulis conceſſum eſt hominibus, qui non tantum *per ſe*, ſed etiam *per alios* poſſunt negotia expedire? Quod ſi iam gentes conſideramus inſtar vnius perſonæ, ſicuti quoque aliæ vniuerſitates vnius perſonæ vicem ſuſtinent, adhuc clarior erit horum iurium applicatio, quia ita idem ius habent, quod ſinguli olim in ſtatu naturali. Quod vero dixi, *reſpublicas inter ſe conſideratas gentes dici*, euidens eſt; quoniam conceptus reipublicæ ſtricte loquendo eſt tantum inter *parentes* & *imperantes*, qui ſunt in vna republica; quando autem reſpublicæ plures inter ſe conſiderantur, tunc huius reſpectus nulla habetur ratio, ſed illæ inter ſe ſunt *liberæ*, non habito reſpectu alicuius *formæ politicæ*, vel *imperii ciuilis*. Eatenus tamen gentem ad alterius reipublicæ conſtitutionem reſpicere debere conſtat, quatenus exinde

§. VI. *Facta* (h) vero mera vel *mores* quarundam gentium (i) abuſiue *iuris gentium* dicun-

de iudicare debet, quocum vel quibuscum agere debeat: alioquin enim ſi non agit cum eo vel eis, qui ſummæ rerum præſunt, & totam rempublicam repræſentant, & in ſua perſona ſuſtinent, gens altera exinde plane obligari nequit: ſicuti id quoque obtinet inter priuatos, vbi alter alterius conditionem cognitam habere debet.

h) Ab omnibus ſeculis inualuit, vt *facta gentium* iuri naturæ contraria, *iuris gentium* nomen induerint, quo olim pertinuiſſe videtur *mos latrociniorum funeſtus*. Quam plurima adhuc hodie in bellis fiunt, vt ſtupra, adulteria, innocentum cædes aliaque plura facinora, quæ *iuris gentium* eſſe ducuntur! Omnes diſputant contra HOBBESIVM, & tamen, dum talia *iuris gentium* eſſe profitentur, fatentur, *Hobbeſianiſmum fuiſſe ante Hobbeſium*, qui *C. 2. de ciue* §. *3.* talem ſtatum adhuc quodammodo improbat! atque ſic concedunt, dari ius gentium, quod ſi contra ius naturæ, & tamen *ius gentium* ex voluntate Dei deducere non verentur. *Petulantiæ* hi ſunt effectus, non *iuris*. Si dicis, quia talia facta puniri nequeunt, ergo effectum iuris habent; reſpondeo, ſic omnia, quæ a gentibus fiunt, iuri conveniunt, quia non datur pœna inter gentes, adeoque otioſa ſunt, quæ de norma aliqua inter gentes proferuntur, ſed potius facta gentium ſimpliciter erunt *iuris gentium*, quod abſurdum.

i) Mores *decori* rationem habent; ſed vero *decorum* legem non conſtituit per ſe, niſi conſenſu mutuo receptum ſit, tunc enim ex pacto obligat, & mores ſæpe mutari ſolent, prout ſtatus gentium variat. Præterea dubium eſt; quarum gentium mores huc referri debeant: ſi dicis, *moratiorum*; tunc erit *ius gentium particulare*, inter moratiores tantum vſitatum, quamuis

cuntur, cum hi quidem *ad rationem decori*, pro ſeculi ratione variantis; illa vero *ad meram licentiam facti* ſpectent.

§. VII. Denique cum Gentes *moralem perſonam* repræſentent, ſemper eædem inter ſe eſſe videntur, licet forma regiminis mutata fuerit, (k) adeoque, durante eadem gente, durant quoque obligationes gentium (l).

§. VIII.

---

diſtincto ipſa inter barbaras gentes & moratiores fundamento ſano deſtituatur.

k) Reipublicæ forma mutata, mutatur quidem ciuitatis *ſtatus internus*, quatenus *in ſe* conſideratur, veluti ſi ex Monarchia fit Democratia, vbi vnio illa, quæ ante fuit, in aliam formam abit: ſed gens ipſa manet eadem *in relatione ad alias gentes*, quacunque demum noua gubernetur forma, quia gentes intuitu aliorum primario non conſiderantur ex *forma reipublicæ interna*, ſed ſufficit, quod gens *libera* maneat; vnde gens Romana, eiectis regibus eadem manſit, ſicuti quoque tunc, cum AVGVSTVS imperium occuparet.

l) ARISTOTELEM hoc negaſſe, patet ex *3. polit. 3.* quem refutauit GROTIVS *de I. B. & P. lib. 2. c. 9. §. 8.* ex quo recte infert, non deſinere populum debere pecuniam, rege ſibi impoſito, quam liber alteri genti debuit, & ſic fœdera cum altera gente pacta, non reſcinduntur, mutata reipublicæ facie. Alias quidem vniuerſitates diſſoluuntur, vnione diſſoluta, & ita demum obligationes exſpirant, ſed in tali *mutatione formæ* compages & ſtructura reipublicæ manet ſalua, & adhuc cohæret, quod ſufficit, quoad gentem alteram, licet a forma regiminis per nouum conſenſum recedatur. Exemplum aliud affert BOECLERVS *diſſert. de eo quod egit ciuitas*, de Lacædemoniis, qui petebant

§. VIII. STATVS CIVILIS (m) conſiderat homines, quatenus in ciuitatem coaluere, quæ in *ordine imperantium & ſubditorum conſiſtit.*

§. IX.

---

tebant pecuniam mutuo datam vel promiſſam ab Athenienſibus poſt eiectos Oligarchas triginta, quibus pecunia erat credita, quod Athenienſes recte iudicarunt, ſe adhuc debere. Quod ſi gens mutato ſtatu reipublicæ ſub iugum alterius principis redigitur, *libera* quidem eſſe deſinit, ſed eius vicem quodammodo ſubire incipit is, cuius ſub iugum redacta eſt, & ſic quoque tranſire debet in iura huius populi.

m) Status huius potiſſima ratio in eo eſt, quod ius libertatis ex *omnimoda qualitate* ortum inter eos, qui in vnam coaluere ciuitatem, & ſic æqualitati renunciarunt, remitti, & in vnum vel aliquod concilium imperium transferri debeat, quia diſceſſio a ſtatu libertatis *ſubiectionem*, hæc vero in alio *imperium* inuoluit. Inde iam in ſtatu ciuili potiſſima ratio *imperantium* & *parentium* habenda, inter quos perpetua ſupponi debet relatio. Neque tamen in hoc ſtatu leges *pacis* & *naturæ* mutantur, ſed magis confirmantur, quæ autem ex *libertate naturali* ſinguli agere poterant, illa tantum is retinet, qui *reipublicæ* præeſt, reliqui autem, ſcil. ſubditi, illa quoad *maximam partem* deponunt, quia ius illud libertatis, quod ſimul ſecum trahit *reſiſtendi facultatem*, non poteſt ſubſiſtere cum *ſubiectione* & *pace ciuili.* Ceterum priuatio hæc libertatis naturalis diverſa eſt a *ſeruitute ſingularum perſonarum perpetua.* Illa enim tantum reſtringit libertatem naturalem, quæ magis impediebat pacem inter homines, & ſic eo ipſo felicitatem ciuium firmat; vt non inepte CLAVDIANVS *in Stilic.* cecinit.

§. IX. Ciuitatibus introductis, negotia & actiones ciuium alterari, & nouis reſpectibus diſtingui cœperunt, (n) quo imprimis pertinet, quod actiones ſint vel *priuatæ* vel *publicæ*. *Privatæ* ſunt, quæ nullum reſpectum habent ad publicum ſtatum, ſeu adminiſtrationem reipubliæ, ſed a ſingulis, qua talibus, in proprium commodum expediuntur.

§. X.

Fallitur, egregio quisquis ſub principe credit
Seruitium: nunquam libertas gratior extat.

Hæc vero plane conculcat omnem liberam agendi facultatem, vt ſeruus ſit *in proprietate domini plena*, & ita hic ſtatus magis eius infortunium augeat, quam minuat, licet per accidens ob durum imperium principis ſæpe evenire poſſit, vt ſubditorum quoque conditio quodammodo dura ſit.

n) Quamuis omnes ciues alicuius reipublicæ ſint membra eiusdem ciuitatis, non tamen omnia, quæ faciunt, expediunt, quatenus ſunt *membra reipublicæ*, ſed plura adhuc & infinita ſunt negotia, quæ inter ſe *vt ſinguli* peragunt, quæ etiam, ſi in ſtatu naturali adhuc eſſent, licite inter ſe agere poſſent, quo pertinent varia commerciorum genera, aliaque. Equidem omnes ciuium actiones debent ſubordinatæ eſſe ſaluti reipublicæ, hoc ſcilicet ſenſu, ne contra *pacem ciuilem* aliquid tentetur, ſed tamen propterea omnia negotia non ſunt unius eiusdemque naturæ. Quædam enim neceſſarium reſpectum habent ad reipublicæ gubernationem ſeu regimen publicum: quædam vero ab hoc reſpectu remotæ ſunt, & vbi ciues non præciſe, *vt ciues*, conſiderantur, ſed vt alii homines; & hactenus dicuntur *priuata negotia*. Imo & ſi vel maxime a Principe talia fiunt, nihilominus tamen cum non fiunt a Principe, *qua tali*,

huc

§. X. *Publicæ* (o) vero dicuntur, quæ nexum imperantium & parentium regimenque ciuile, quæque ad conſeruationem & adminiſtrationem ſtatus ciuilis ſpectant, reſpiciunt, adeoque reipubl. qua tali propriæ ſunt, nec extra rempublicam occurrunt (p).

§. XI.

---

huc referuntur, veluti ſi emit, ſi ſubditis aliquid locat, ſi priuati ab eo aliquid conducunt, quia ſic conſideratur vt *paterfamilias*, & ita *negotia priuata* peregiſſe dicitur. Quod de ſingulis dictum, idem applicari poſſet ad *corpora* in republica conſtituta, quatenus vt *priuati* agunt. Hoc modo etiam *priuatæ* & *publicæ perſonæ* diſtinguuntur: hæ enim ita dicuntur, *quatenus ad ſtatum publicum adminiſtrandum concurrunt*, quæ tamen alio reſpectu, quatenus res ſuas domeſticas agunt, *priuatarum* vicem tenent.

o) *Publica* differunt a priuatis multis modis, (1) *priuata* negotia ſingulorum potiſſimum vtilitatem *domeſticam* reſpiciunt: *publica* totius ciuitatis ſecuritatem & conſeruationem: (2) illa ad *ſingulos* ſpectant, hæc ad *vniuerſam Rempublicam*: (3) illa magis *curam familiaris rei* tangunt, hæc vero *regimen publicum* concernunt: (4) ibi quilibet ſuæ vtilitati renunciare poteſt, nemo vero publicæ: (5) illa etiam extra imperium ciuile poſſunt peragi, ſaltem non habent neceſſariam connexionem cum ſtatu ciuili, nam emere, permutare, alienare &c. etiam in ſtatu naturali fieri poſſunt: ſed hæc tantum ſtatui ciuili propria, nec extra eum facile ſeſe exſerunt.

p) Quædam negotia *eſſentialiter* & *proxime* ad ſtatum publicum ſpectant, ſine quibus adminiſtratio fieri & ſubſiſtere nequit, vt *legislatio*, *iudiciorum inſtitutio*, & *cura ſecuritatis internæ* &c. quædam vero *paulo remotius*

§ XI. Satis itaque hæc negotia differunt ab *actionibus gentium inter ſe*, quæ nec *priuatæ* nec *publicæ* commode dici poſſunt, (q) cum inter

tius reipublicæ curam tangunt, nec adeo proxime ſtatum attingunt, vt *cura pauperum*, *imbecilliorum*, *publicorum*, *ſcholarum*, *inſtitutio optimarum artium* &c. *vnde illa* κατ' ἐξοχὴν *publica* dicuntur, quæ etiam imperans ſuæ curæ reſeruare ſolet; hæc vero licet ſuo modo *publica* dici poſſint, quatenus reipubl. intereſt, curam horum non deponere, & quatenus ad ſalutem totius reipublicæ ab imperante diriguntur & inſtituuntur; nihilominus tamen etiam ſuo modo ad *priuata negotia* referri poſſunt quatenus nec priuatis hæc cura interdicta. Vnde nemini interdictum eſt, curam pauperum exercere, orphanotrophia exſtruere vel noſocomia, ſuo ſcilicet ſumptu: ſic & ſcholas quilibet paterfamilias intra priuatos parietes erigere poteſt, quatenus tamen a Principe hæc cura exercetur, in claſſem *publicorum negotiorum* referri debent, vnde *publicam* quoque inde accipiunt *autboritatem*.

q) Solenne quidem ſcriptoribus eſſe ſolet, vt de *actionibus gentium* prædicare ſoleant, quod ſint *publicæ*; ſed ita dicuntur, quatenus non ſunt *clandeſtinæ*, cum *publicum* etiam *clandeſtino* opponatur. Deinde etiam *publicæ* dici poſſunt eædem actiones, quatenus per indirectum ipſam rempublicam reſpiciunt, eiusque commodum vel promouent, vel confirmant. Ceterum ſi gentes inter ſe conſideratæ agunt, actiones illæ, cum nullum reſpectum regiminis vel imperii inuoluant, magis *liberæ* dici poſſunt, quam *publicæ* vel *priuatæ*, qui termini neceſſarium reſpectum inuoluunt ad rempublicam. Non nego tamen, quod eadem negotia, quæ a gentibus peraguntur, ſi conſiderantur intuitu *ſecuritatis publicæ*, & ſic *intra ciuitatem*, ad *publica negotia* ſuo modo referri debeant, ſed hæc conſideratio tantum eſt

inter ſe maneant in ſtatu naturali, & ſic omnes *reſpectus ciuiles* inter eas ceſſent.

§. XII. Cauendum præterea, ne *facta publica*, quatenus *occultis* opponuntur, (r) cum actionibus publicis, priuatis oppoſitis, confundamus, nam hoc ſenſu etiam *priuata* negotia aliquando *publica* dicuntur.

§. XIII. Sicuti omnia negotia hominum legibus naturæ, pacem inculcantibus, di-

ri-

eſt intra pomœria reipublicæ, cum in conſideratione ad aliam gentem potius ex *iure libertatis* profluxerint. Imo ſi vel maxime gens alia concurrit ad ſtatus alterius gentis confirmationem, i. e. ad contundendos vel exſtirpandos rebelles, tamen ne ſic quidem *publicum* hoc negotium dici poſſet, quia itidem hoc facit, non tanquam princeps alterius reipublicæ, cui cura regiminis eſſet commiſſa, ſed vel ex fœdere præcedente, alioue pacto. Quod ideo notandum eſt, *ne actiones gentium* temere trahantur ad *ius publicum vniuerſale*, quamuis GROTIVM promiſcue hæc inter ſe miſcuiſſe certum ſit.

r) Hoc ſenſu etiam *priuatæ* actiones poſſunt dici *publicæ*, h. e. notoriæ, quæ non ſunt factæ remotis arbitris. Vnde natæ ſunt locutiones: inter priuatos contrahi *ſponſalia publica*, *publicam exerceri tabernam*, cauponem *publicas officinas* haberi: vulgatum eſt, *in publicum prodire*, *publici iuris librum facere*, *in publico vendere*, *publicare teſtamentum* &c. Alio ſenſu etiam res pluribus communes *publicæ* dici ſolent. Sic in *vſu publico* aqua dicitur eſſe *l. 2 de fluminibus*. Imo & quædam, quæ publicam autoritatem h. e. manifeſtam & indubiam habent, publica dici ſolent, ut inſtrumenta *publica* &c. quæ tamen omnia a publicis negotiis hactenus deſcriptis diſcernuntur.

 s) Iam

riguntur, ita æque dicendum eſt de negotiis in republica, tum priuatis, tum publicis, (s) atque adeo ius naturæ eſt vel *publicum*, vel *priuatum*. *Illud* dicitur, quod ſtatum publicum, in quauis ciuitate; *hoc* vero quod negotia priuata hominum inter ſe dirigit.

§. XIV. De iure *priuato* res clara eſt. Sed quoad leges publicas quidam dubitarunt, (I.) dum imperantem legibus naturalibus quoad ſubditos abſoluerunt, & omnimodam ei libertatem adſcripſerunt, (t) quo ipſo re-

s) Iam ante ſuppoſitum eſt, ius naturæ non amittere vim ſuam, quicunque ſtatus ſtatui generaliſſimo humanitatis ſuperaddatur; nam manet hic ſemper fundamentum idem, cum exui vel diuelli *vinculum humani generis* non poſſit, ne quidem per *ſubiectionem*, & imperans maneat *homo*, atque ſic ex *vinculo humanitatis* etiam ſubditis obligatus ſit. Præterea omnis ciuitas conſiſtit arctiori quodam vinculo *imperantis* & *parentium*, ex quo varia ſingulorum officia diriguntur. Iam ſi abſtrahamus a legibus poſitiuis humanis, non eſt alia lex, quæ dirigere poſſit illa officia, niſi lex naturæ Neque mutatur ius naturæ, ſed quia ita *negotia* mutantur, nouæ concluſiones inde emergunt, cum duplex negotiorum reſpectus in ciuitatibus occurrat.

t) Quod ſi huic ſententiæ aduocatus dandus eſt, ſubtiliorem vix inuenire poſſum, quam ipſum HOBBESIVM, qui *c. 5. de ciue*, huic ſententiæ fauet. Subditis enim *ſimplicem & abſolutam* inculcat *obedientiam*, quæcunque etiam præcepit imperans; hunc vero poteſtatem ſeu ius abſolutum habere contendit: reſpectu eius nemi-

nemini proprium quicquam eſſe: hoc cuique proprium eſſe, qui ſibi retinere poteſt per leges & potentiam eius, cui ſummum imperium delatum. *c. 6. §. 15.* Præuidit iam HOBBESIVS obiectionem, quam poſt §. *13. in notis* ſubiicit, ſcil. ciuium conditionem ita miſeram eſſe, *ſic enim cogitant*, inquit, *rapiet, ſpoliabit, occidet, & tantum non ſpoliatum & occiſum ſe quisque putet.* Quid vero ad hæc HOBBESIVS? reſpondet, *iure* quidem eum id facere, ſed non *iuſte*, i. e. *non ſine violatione legum naturalium & iniuria in DEum, deinde nec principem id facere præſumi, cum ſibi id non bonum videatur.* Verum ita ius principi tribuit, quod contra leges naturæ eſt, cum tamen ſupra dictum, omne ius eſſe coercendum *intra limites obligationis ad pacem humani generis*, imo nemini ius competere poſſe contra legis diſpoſitionem, cum ad hoc tantum quilibet ius habeat, quod leges non prohibuerunt. Vno verbo, dum principi *ius abſolutiſſimum* indulget, tollit *vinculum humani generis*, & ſic in effectu *ius naturæ publicum*, actiones principum regens, quoad maximam partem negat, vel tale ſubſtituit, quod in mera *violentia, potentia, & crudelitate* conſiſtit. At vero ita fruſtra coiviſſent homines in ſocietates ciuiles, cum *pacis & tranquillitatis ſtudium* homines ex propria eius ſententia induxerit, vt in ciuitates coaleſcerent, & tranquillitas in eo conſiſtat, vt ſecure ab omni violentia externa viuere poſſint. Hæc minime obtinetur, ſi *ius publicum vniuerſale* negamus. Si dicis: *atqui principes tamen ita viuunt, nec eſt, qui eis dicere poſſit, cur ita facitis? & ſic ſaltem reſpectu ſubditorum, qui illis reſiſtere nequeunt, ius habebunt, tale quid faciendi, quibus iniuria non infertur, licet quando princeps contra officium egerit, Deum vtique offendat.* Aſt non quid fiat, ſed quid fieri debebat, reſpiciendum, & ingenui Doctoris eſt, non ex factis ius metiri, ſed *facta principum* ſecundum ius ponderare. Qui docet, non debet principi ſub prætextu *iuris* illa attribuere, quæ ſunt *violentiæ*, non *iuris* effectus. Aliud eſt, *doctorem agere;* aliud *deſcribere,*

quo-

revera exlex iudicatur. Quicunque enim liberrime pro lubitu agere poteſt, nullis legum vinculis tenetur. Sed tales principem extra ſtatum humanitatis conſtituunt, imo finem ciuitatum, qui in pace eo ſecurius colenda, & per imperantes ſubditis præſtanda conſiſtere debebat, euertunt, cum potentiorem vbique hoſtem in principe habeant, cui reſiſtere nequeunt.

§. XV. Iam vero leges naturæ quoque *officium imperantium & parentium* determinant, & pacem, tranquillitatemque ſubditorum imperantibus inculcant, cum ſubditi adhuc maneant homines, & vinculum humanitatis inter eosdem ſaluum ſit, quod per reſpubl. magis confirmari, quam tolli debet.

§. XVI. Neque obſtat, quod ſubditi eo ipſo renunciauerint libertati ſuæ naturali; nam non potuere propterea imperantem ab-

quomodo principes quandoque agant. Hi *facta mera* recenſent, illi, an iuſte omnia acta ſint, oſtendunt. Subinde falſa quoque eſt conſequentia: *ſubditi non poſſunt reſiſtere principi, ergo non poteſt iniuriam ſubditis inferre;* nam licet ſubditi iuri reſiſtendi renuntiauerint, non tamen potuerunt principem abſoluere a *vinculo naturali*, propter quod ſubditis manet obligatus. Dum itaque contra hanc obligationem agit, *iniuriam* ſubditis infert. In eundem cenſum quoque referri debet ADRIANVS HOVTVYN *in politica generali*, vbi per varia capita abſolutiſſimam adſcribit poteſtatem imperanti, tum in *profanis*, tum *ſacris*, quidem quoad hæc fere conſpirat cum HOBBESIO, ne dicam, quod eum ſuperet.

abſoluere ab obligatione, qua erga homines alios lege naturæ adſtringitur. (u)

§. XVII.

---

peret. Conſtituit eundem legum diuinarum & naturalium interpretem, & quod fidei articulos determinare queat. Quamuis enim in §. 92. poteſtatem principis ſubiiciat legibus diuinis & naturalibus, tamen cum ſtatim addat, vtrum, aliquid ſit iuris naturæ vel diuini, vel eidem conueniat, vel repugnet? ipſum per legis interpretationem iudicare, tollit omnem eo ipſo obligationem, & reſtrictionem poteſtatis ſoluit, cum omnia ſcita iuris naturæ interpraratione ſua peruertere poſſit.

u) Supra iam monitum, ius naturæ quatenus *libertatem naturæ* denotat, diuerſum eſſe a lege naturæ, quatenus *obligationem ad pacem in vtilitatem totius humani geneuis* introductam denotat; illud eſſe renunciabile, non vero hoc. Hoc ſi applicetur ad ciuitates, certum eſt, renunciaſſe ſubditos *libertati naturali* in pluribus caſibus, vel ſaltem imperanti ius dediſſe, vt poſſit de *libertate ciuium* diſponere, in vtilitatem reipubl., adeoque ſoli imperanti adhuc ſaluum & illibatum eſſe *plenarium ius libertatis naturalis.* Verum ſicuti hoc in *ſtatu naturali* coercendum eſt intra limites obligationis ad pacem, ita multo magis in *ſtatu ciuili.* Hoc poſito *ius publicum vniuerſale* oſtendere debet, quousque iura imperantis ſe extendant, & in quantum ſubditis imperans adhuc ſit obligatus. Si obiiciant; *atqui præcepta iuris naturæ quoad ſubditos principem non obligant externe;* regero, hoc contingere non ob naturam actionum, & ita non *per ſe* ſed *per accidens.* Scil. *obligatio externa* deficere poteſt, tribus ex cauſis: (1.) propter naturam actionis & ſic per ſe. (2,) proter defectum potentiæ ad ius ſuum perſequendum. Sic in ſtatu etiam naturali quilibet externe etiam obligatur ad rem meam ablatam mihi reſtituendam, licet alter ob defectum potentiæ alterum cogere non poſſit, ad quod tamen

§. XVII. Leuius dubium eſt, quod aliqui mouent, iure naturæ non eſſe reſpubl. introductas & ſic easdem non poſſe regulari ſecundum ius naturæ; nam dominia non ſunt introducta iure naturæ, vel ſaltim ſecundum hoc ius incognita & tamen regulantur ſecundum ius naturæ (x).

§. XVIII.

men ius habebat. Denique (3) propter renuntiationem *iuris reſiſtendi*, quod alias in ſtatu naturali obtinuit, pacis communis gratia: vt tamen alterum a vinculo ſuo abſoluere noluerint. Hic itaque obligatio adfuit externa, ſed ex *accidenti* vim amittit *propter ſubiectionem*, quæ *renuntiationem iuris cogendi* in eo continet, quo ipſo tamen præcepta iuris naturalis non tolluntur, neque a jure naturali ſeparanda ſunt, quæ vtique ſeparari deberent, ſi *ſemper* in *omni caſu* & in *omni ſubiecto*, imo & *quolibet ſtatu* tantum interne obligarent. Quamuis itaque ſubditi ius ſuum erga principem non poſſint exequi, in hoc tamen nunquam conſenſiſſe dicendi ſunt, vt princeps iuri naturali non ſit ſubiectus.

x) Ius naturæ *generaliſſima* & *vniuerſaliſſima* principia tradit, i. e. neminem eſſe lædendum, ſuum cuique tribuendum; hæc vero talia ſunt, vt quolibet introducto ſtatu poſſint applicari, & fiant ſaltem nouæ conclusiones, (dum ſtatus nouus introducitur,) quæ antea erant incognitæ vel ſaltem applicari non potuere, principia autem maneant eadem, qualia a GROTIO vocantur *reductiue* iuris nat. vel *ex ſuppoſitione certi facti humani*. Sic ſeruitus itidem iuri naturæ eſt incognita, ſed poſtquam ſemel introducta, præſcribit quoque lex naturæ dominis & ſeruis officia, quæ ante erant incognita. Sic ius naturæ dicit: *bona fide cum altero agendum*. Inde quoad emtionem, venditionem, ſemel introductam, concludo: *Ergo in emtione debet abeſſe*

dolus

§. XVIII. Eiuſdem farinæ dubium eſt, quod VNGEPAVER (y) *in exerc. Iuſtin. qu.* 14. affert, quaſi ius publ. tantum ſit collectum ex iure gentium & ciuili, nam ſupra iam oſtenſum, non recte opponi ius naturæ iuri gentium.

§. XIX.

---

dolus in re vendenda, res propria alicui vendenda, vitioſa res alteri non tradenda, onera alteri indicanda, ſi quæ rei cohæreant, cauendum, ne alter in pretio lædatur. &c.

y) Probat VNGEPAVERVS ſuam ſententiam ita: (1) Magiſtratus autoritas & veneratio ſunt *iuris publici l.* 1. §. 2. *de I. & I.* ſed Magiſtratus conſtitutio attribuitur iuri gentium *l.* 5. *de I. & I.* (2) ius belli inferendi eſt iuris publici. *l.* 24. *de capt. & poſtlim. rev.* Ex iure autem gentium introducta ſunt bella. *c. l.* 5. (3) Conuentiones, quæ per pacem fiunt, dicuntur iuris eſſe publici. *l.* 5. §. 2. *de pact.* ſed illæ conuentiones, quibus pax finitur, ſunt iuris gentium. Denique (4) ius legationum mittendarum publici iuris eſt, & tamen iuri gentium adſcribitur. *l. f. de legat.* Enim vero ſtatim hic monendum eſt, VNGEPAVERVM illa, quæ *iuris gentium* & *publici* ſunt, male probare ex iure Romano. Deinde non ſequitur: *introductio* horum negotiorum dependet ex iure gentium, ergo ſemel introductæ non regulantur ſecundum ius naturæ. Nam & regna in *c. l.* 5. introducta eſſe a iure gentium dicuntur, vt tamen ſemel introducta dirigantur iure naturæ. Vlterius hi actus iuri naturæ quatenus *facultatem liberam & legitimam* denotat, itidem adſcribi poſſunt, eoque magis, quod ſint medium conſeruandi vel reducendi pacem inter homines, adeoque *ius gentium* male hic opponitur iuri naturæ. Addit vero nouum argumentum, ad quod eadem regeri poſſunt. Dicit: *quod ius publicum ex iure naturali collectum non ſit, inde videtur conſtare, quia neque ſacra neque ſacerdotes, neque ma-*

§. XIX. Nec plus ponderis habent WESEMBECII argumenta, *ad tit. de I. & I.* allata, quod ſcilicet (I.) ius publicum non ad *æquum & bonum*, ſed ad *ſtatum Reipublicæ*, &

magiſtratus, *in quibus tribus ius illud dicitur conſtare, d. l. 1. §. 5. de l. & I. iuri naturæ adſcribi poſſunt; Non ſacra*, pergit, *quia horum nomine nihil aliud quam ceremoniæ ad religionis cultum pertinentes intelliguntur. Præterea vbi nulla ſacra, ibi etiam nulli ſacrorum diſpenſatores ſeu miniſtri i. e. ſacerdotes. Denique magiſtratus iure gentium creatos eſſe conſtat. c. l. 5.* Non mirandum, ICtum tam leuia in medium protuliſſe argumenta, cum ex omnibus circumſtantiis conſtet, VNGEPAVERVM principiis moralibus non admodum tinctum fuiſſe. Ius *ſacrorum* quidem non eſt ex lege præceptiua iuris naturæ, quod concedo; ſed poſtquam ceremoniæ & cultus externus ſemel introductus, ex iure naturæ quoque dependet, quid Principi circa illum liceat, nec ne? qualem habitum religio ad rempublicam habeat? Sic ulterius, ſacerdotibus introductis, ius naturæ quoque circa eosdem diſponit, eorum officium circumſcribit, quod & magiſtratus applicari poteſt, vt non debuiſſet VNGEPAVERVS ad leges Romanas prouocare. Non nego quidem in *alleg. tex.* iuris publici particularis hæc tria capita *ſacrorum*, *ſacerdotum* & *magiſtratuum* dici; ſed eo ipſo non negatur abſtrahendo a iure Romano, hæc non poſſe generaliter circumſcribi ex iure naturæ. Sacra Romanorum dirigebantur *iure publico particulari*, quia publice recepti erant Dei, & cultus: publice erant conſtituti ſacerdotes, & tota Magiſtratuum diuiſio ac ratio ex particulari iure dependebat vid. LYCLAMA *lib. 7. membr. Eclog. 41.* Sed hæc non ſunt in quæſtione; illud enim quæritur: annon præterea aliquid naturale illis applicari poſſit?

e)

& quid huic *vtile* ſit, reſpiciat (z), (2) quod tempore IVSTINIANI ius vetus publicum iam abrogatum fuerit, (a) quibus argumentis ſatisfecit HAHNIVS *in Not. ad eund.*

§. XX. Sic & facile reſponderi poteſt ad rationem BICCII *in præloquio rerum quotid. n.* 32. quod ius publicum vniuerſum ad ſtatum certæ ciuitatis ſpectet, eiusque proprium, adeoque nulla ex parte collectum ſit ex præceptis naturalibus: (b) nam oppido

z) Hoc argumentum falſiſſimum eſt, quo ipſo oſtendit auctor, ſe non diſcernere potuiſſe regulas *iuſti* & *prudentiæ ciuilis*. Vtræque hic applicari poſſunt, ſed in quæſtionibus iuris publici magis reſpicimus ad regulas *iuſti & æqui*, quam *vtilis*.

a) Hoc argumentum reſpicit *poſitiua* iura, quæ mutantur in republica, ſed non *naturalia*. Bene MAVRITIVS *de princip. iur. publ. c* 3. §. 7. inquit, *quando euenit mutatio, ea non ſit circa eas leges, quæ ex naturali ratione deſcendunt, ſed circa alias, quæ ex hominum poſitione, haud ſecus ac ius ciuile priuatum etiam mutatur, quamuis & illud collectum ſit ex iure naturæ.*

b) Recenſuit hoc argumentum quoque ERICVS MAVRITIVS *de princip. iur. publ. Germ. c* 3. §. 3. & 4. & hoc ita refellit, quod *ius publicum vniuerſale* duo denotet (1) *complexum omnium legum publicarum* ſimul in vna maſſa ſumtarum; (2) *leges ſeparatim & ſeorſim conſideratas*. Si in priori ſenſu accipitur *vniuerſale ius publicum*, maior propoſitio eſt neganda, quia non ſequitur, quando leges omnes ſimul ſumtæ in vno complexu applicari nequeunt ad alium ſtatum, quod ideo non poſſint dici collectæ ex præceptis naturalibus, vel quod in illo *legum publicarum* complexu non

pido falſum eſt, quod vniuerſum ius publicum alicui reipublicæ proprium ſit, cum, quæ iuri vniuerſali *ſuperaddita* ſunt, in horum claſſem tantum pertineant.

§. XXI. Adhuc alii prouocant ad Imperatorem, quod (c) in *§. vlt. I. de I. & I.* ille tan-

poſſint plures leges concurrere, quæ ex iure publico vniuerſali deſumtæ ſunt. Si autem per *ius publicum vniuerſale* leges quoque ſingulæ intelligantur, hoc ſenſu, quod *ſingulæ leges* in iure publico ad ſtatum peculiarem reipublicæ ſpectent, tunc minor neganda erit, nam in omni republica plures occurrunt leges, quæ ad omnem poſſunt applicari ſtatum publicum. Huc quoque ſpectat VITRIARII *in inſtit. iur. publici lib. 1. tit. 2.* §. 1. reſponſio per inſtantiam, quod idem quoque aſſeri de iure priuato, non tamen inde concludi poſſit, illud non eſſe collectum ex iure naturæ & gentium.

c) Quod Imperator hic non loquatur excluſiue, etiam obſeruauit BACHOV. *in comment. in prim. part. l. 1. §. 2.* Verba eius ſunt hæc: *Equidem ex hoc loco id non poteſt ſolide colligi, cum in promtu ſit dicere, ideo ius priuatum ita diſtributum, tum quod in iure priuato hæc res eſſet manifeſtior, tum quod Vlpiano forte tantum de iure priuato tractare propoſitum eſſet, cum ius vetus publicum magna ex parte eſſet ſublatum: Ceteroquin publico quoque iuri hæc diuiſio non inepte accommodatur.* Idem quoque confirmat SAMVEL RACHEL *introduct. in ius publ. c. 2.* inquiens: *Quod enim ICtus ait, ius i. e. ſyſtema iuris Romani collectum eſſe partim ex iure gentium, partim ciuili i. e. ciuitatis alicuius proprio l. 1. §. 2. de I. & I. & §. vlt. eod. idem quoque de iuris publici diſciplina in ſua latitudine conſiderata dici poteſt.* Neceſſitatem huius præſtantiſſimæ doctrinæ idem *l. 6. p. 28. ſeq.* his circumſcribit verbis: *Quin in examinandis*

&

tantum *ius priuatum* collectum eſſe ex principiis iuris naturalis & gent. & ciuilibus, non item ius *publicum* afferat. Sed hanc controuerſiam autoritate IVSTINIANI definire non poſſumus, & præterea falſum, Imperatorem hic excluſiue loqui.

§. XXII. Denique nuperrime ICtus quidam non incelebris (d) de nouo exiſtentiam

& decidendis controuerſiis publicis nullius iuris maior uſus vel autoritas eſt, quam naturalis. Ideo ſaltem non minori aſſiduitate & ſtudio illud, quam ius priuatum excolendum eſſet. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque cauſas recte diudicandas iuris publici vſum aptior erit, vt magna laude digni ſint illi principes, qui etiam ius naturæ in ſuis Academiis doceri inſtituerunt. Conf. B. SCHILTER. *de natura & Orig. iuris publ.* §. 4. Præterea ponamus, Imperatorem loqui *excluſiue*, quid inde? an Imperatoris deciſio in rebus, quæ ad rationem ſpectant, aliquid momenti habet? Quid ſi Imperator aſſereret, nec ius priuatum eſſe collectum ex iure naturæ, an proinde ei eſſet credendum? In his & ſimilibus quæſtionibus non agit Imperator *legislatorem*, ſed *doctorem* & in his *autboritatem authenticam* non habet.

d) Intelligo IOANNEM GRÖNINCIVM, qui edidit *bibliothecam iuris gentium Europæam*; in cuius diſcurſu præliminari ſequentia hac de re habet: *Loco iuris gentium autem Clariſs.* HERTIVS *ſecutus* VLRICVM HVBERVM, *ius publicum vniuerſale ſubſtituere videtur: Quod ſequentem in modum a Politica ſcientia & iure publico particulari diſtinguit: (1) A politica inde differre cenſet, quod in hac iuris publici ſcientia inueniantur, quæ non ad ciuitates, qua ſingulas, ſed qua vniuerſas, pertinent. (2) A iure publico particulari*

autem, quia (a) hoc in ſingulis populis variat: vniuerſale autem ad ciuitates omnes ſe extendat. (b). *Hoc ex dictaminibus iuris naturalis deduci, illud voluntario, eoque ſcripto vel non ſcripto iure conſtare.* (c) *Vniuerſale ſemper vnum ac idem eſſe, particulare vero in una ciuitate pro reipublicæ ſtatu ſemper mutari. Verum quemadmodum iam in bibl I. Gent. exot. cap. 1. n. 24. exiſtentiam iuris publici vniuerſalis negaui, ita ne quidem nunc apparet, cur ſententiam mutem, vel entia præter neceſſitatem multiplicanda ſuadeam. Mihi potius videtur ius publicum, quod dicitur vniuerſale, quatenus iuſtum ciuitatis magnæ, ſeu omnium rerumpublicarum reſpicit, citra vllam legem promulgatam, ad ius naturæ & gentium ſpectare. Quatenus vero vtilitatem atque vtilia a noxiis diſcernendi rationes conſiderat, ad Politicam vel generalem vel ſpecialem pertinere. Nam vt ſcientia quædam ſpecialis atque diſtincta a reliquis ſtatui queat, neceſſe eſt vt eiusdem demonſtrentur propria & domeſtica principia: his autem ius publicum vniuerſale ſubnixum non eſt; nam quod ipſe Dn.* HERTIVS *non diffitetur, illuc ex dictaminibus iuris naturalis deducendum eſſe, indeque, ſi orirentur controuerſiæ circa iura belli, pacis & fœderum, (circa eiusmodi enim publicos actus ius publicum vniuerſale imprimis verſari dicitur) non aliunde quam ex iure naturæ publicarum controuerſiarum deciſio petenda eſſet. Verum in liquidis haud opus eſt verbis: res ipſa loquitur, non ius ſed ſubiectum ſaltem in iſtis caſibus mutari, neque ius nouum induci, ſed adeſſe modo hic applicationem iuris ad factum. Ius naturæ & gentium, tanquam ius vniuerſaliſſimum, vſum præſtat in iure ciuili, tam publico quam priuato, propriis principiis inſuper ſubnixo. Verum exinde ius naturale non fit ciuile publicum vel priuatum: ſeu haud naturam ciuilis iuris induit, ſed manet ius naturale & gentium, quaſi per retrotractionem. Et quemadmodum ius ciuile priuatum Romanorum haud inde vniuerſale fit, quia interpretationem quandoque ex legibus naturalibus accipit, pari quoque ratione ius publicum aliquod vniuerſale inde haud conſtitui-*

tur,

tiam iuris publici vniuerſalis negare auſus eſt, cuius argumentis tamen ex haſtenus dictis ſatisfieri poteſt, & iam ſatis abundeque factum ab illuſtri HERTIO ICto Gieſſenſi (e).

CAP. III.

tur, quia controuerſiæ publicæ ex dictaminibus iuris naturalis deducendæ. Fidem datam atque pacta fœdere ſolenni ſancita ſeruanda eſſe ius naturæ iubet: quodſi de iſtis pactorum verbis, eorumque ſenſu inter ſummas poteſtates controuertatur; quæro, ex quo iure iſtæ controuerſiæ decidantur, an ex iure publico vniuerſali, annon potius ex iure naturæ & gentium? poſterius, vt puto, nemo in dubium facile vocabit. Quod ſi ſit, parum ad naturam iuris refert, an perſona naturalis vel moralis ſubſidio iuris indigeat; fruſtra quoque arguitur, quaſi ius publicum particulare ſolum voluntario iure conſtet; nam regitur etiam iure naturali eiusque principiis nititur, quod ni fallor iam dudum demonſtrauit Ill. MAVRITIVS *diſſert. de principiis iur. publ. indeque ex pecto, vt quisquam iuris publici vniuerſalis propria principia demonſtret, & tum mutabo ſententiam, aut ſi iſta oſtendi nequeant, neque noua rerum vocabula citra neceſſitatem inducenda erunt, ſed potius ea, quæ iuris publici vniuerſalis dicuntur, ſedibus ſuis reſtituenda, nempe politicæ prudentiæ & iuri gentium communi, quæ iuris gentium atque politicæ doctrinæ ſunt.*

e) Diſputat in *adducto loco* clariſſ. autor contra illuſtrem HERTIVM, illuſtre iuris publici vniuerſalis lumen. Quemadmodum vero ipſe iam ad argumenta adducta reſpondit in *pecul. epiſtola ad amicum iuſtas continente vindicias aduerſus nuperum bibliothecæ iuris gentium Europæ editorem;* ita multa refutatione iam quidem ſuperſedere potero. Illud tamen vel binis verbis monere ſufficiet (I.) clariſſ. autorem eo ipſo, dum *ius gentium* a *iure naturæ* diſtinguit, illas ipſas obiectiones incurrere, quas contra *ius publicum vniuerſale* ſtruxit.

CAPVT III.

DE DIFFERENTIIS IVRIS PVBLICI VNIVERSALIS A IVRE GENTIVM, POLITICA. NOTITIA SINGVLARIS REIP. & IVRE PVBLICO PARTICVLARI.

§. I.

IUs Publicum vniuerſale *ſyſtematice* conſidera-

Cum enim *ius naturæ* ſit *vniuerſale* & ſic ad omnium hominum actiones applicari poſſit, non apparet, cur pro *diuerſitate obiecti* non poſſit diuerſam denominationem ſortiri, & *docendi cauſa*, inter ſe doctrinæ quædam diſtingui, licet alias nihil impediat, quo minus etiam in vno complexu ab aliis tradi poſſint. Methodus arbitraria eſt. Hinc factum, vt in denominatione ſimplici *iuris naturæ* ſubſiſtamus, ſi hominum ſingulorum, quatenus abſolute conſiderantur, non habito reſpectu ad rempubl., negotia ſecundum leges naturales examinemus; quod ſi vero eadem principia *ad integras gentes* inter ſe agentes & controuertentes applicemus, *iuris gentium* denominationem accipit, vti ſuo locq demonſtratum eſt. Et denique ſi principia iuris naturæ ad *ſtatum reipublicæ* eiusque *ordinem* applicare intendimus, hanc partem *iuris publici vniuerſalis* nomine inſignire ſolemus. Vtrobique idem *ius naturæ*, ſed quod propter diuerſum obiectum recte diſtingui poteſt. Dum ita clariſſ. autor *ius gentium* a *iure naturæ* ſeparare voluit, concedat neceſſe eſt, *ius publicum vniuerſale* ita ſeparatim quoque tractari poſſe. Atque ex his (II.) nunc patet, non recte *ius gentium* & *ius* pu-

publicum vniuerſale propter diuerſos reſpectus ab eo confundi, quamuis enim ex vno principio fluant, ſingula tamen ſuum peculiarem ſtatum ſupponunt, ſecundum quem ius naturæ quoque variat; alia enim eſt ratio iuris in ſtatu naturali inter gentes, & alia ratio iuris in ſtatu reipublicæ, vbi plane diuerſiſſimæ concluſiones deprehenduntur, vt in ſpeciali parte oſtendendum erit. (III.) Præterea illud quoque animaduerto, clar. autorem adhuc ſtare a partibus politicorum antiquorum, qui loco genuinæ politicæ prudentiæ, vel quæſtiones *iuris gentium*, vel *iuris publici vniuerſalis* tradiderunt, veram autem prudentiam politicam neglexerunt, quem defectum egregie ſuppleuit Illuſtr. HERTIVS *in elem. prud. politicæ*, ſimulque ab alienis in illa diſciplina abſtinuit. Denique (IV.) id potiſſimum vrget, deficere hic fundamentum proprium, ſeu *principia* huic diſciplinæ *propria*, quæ tamen non adeo longe petenda ſunt, ſi tantum conditionem *ſtatus ciuilis* paulo penitius intuebitur, & diuerſitatem negotiorum *publicorum* & *priuatorum* examinabit, quemadmodum etiam infra aliquod *principium proprium* ſubſtituendum erit. vid. *cap. ſeq.* §. 4. Principium primum certe non mutatur, ſicuti nec in iure gentium; aſt *nouus* ille *ſtatus* hominum, ſcilicet *ciuilis*, noua & peculiaria producit neceſſario iura, & quidem in tanta copia & abundantia, vt non inepte illi faciant, qui hæc ſeparatim tractant, & oſtendunt, quod diuerſi reſpectus iurium diuerſitatem etiam poſtulent. Reuera itaque non videtur *exiſtentiam huius diſciplinæ* negare, ſed tantum illud vnice agere, vt oſtendat, non neceſſe eſſe ſeparata doctrina hanc iuris partem proponere. Vtut itaque in PVFENDORFFIO non reprehendimus, quod hanc partem ſimul in *tr. de iure nat. & gent.* complexus ſit, ita nobis vitio verti non poteſt, quod ſeparatim illam tractemus, & ſecundum propria eiusdem principia, ſtatui ciuili accommodata, *actiones publicas* diiudicemus.

ratum eſt complexus (f) legum publicarum vniuerſalium conueniente methodo adornatus, ſenſum earundem genuinum, applicationem prudentem, & quæ huc ſpectant, exhibens.

§. II. Præterea vero ſumitur etiam *habitualiter*, deſignans habitum (g) leges publi-

---

f) Collectionem legum publicarum vniuerſalium, non quamlibet, ſed *congruam* & per modum *artis* exhibitam, & *conueniente methodo* excultam requiro. Neque enim huc referri poteſt collectio, in qua ſparſim tantum leges ſunt digeſtæ, vti in *iure publico particulari* faſciculi harum legum plures extant. Nam præterea & ſenſus legum genuinus eruendus, & applicandi methodus tradenda; leges enim non *ex verbis* ſolum iudicandæ, ſed ex *mente*. Obiectum huius prudentiæ iuris ſunt *ipſæ leges vniuerſales*, tum recte *interpretandæ* tum *applicandæ*; legum autem ipſarum publicarum obiectum eſt *ſtatus publicus generatim conſideratus*, quatenus quæritur, quid *iuſtum* vel *iniuſtum* ſit. An non vero & negotia cum exteris peragenda hic ſimul obiectum legum publicarum conſtituunt, veluti belli, pacis, fœderum? Negat hoc Dn. HERTIVS *de iurispr. vniuerſ. ſect. 2.* §. 9. quoniam hæ ex alia iuris naturæ parte petenda. Quod concedi poteſt, quatenus negotia hæc *abſolute* ſpectantur, prout intercedunt inter liberas respublicas; interim quia ſimul reſpectum *ad ciuitatem* inuoluunt, dum ad ſecuritatem ciuitatis debent eſſe directa, ſuo modo quoque huc trahi poſſe videntur, vt tamen iuxta monitum Illuſtr. HERTII hi diuerſi reſpectus non confundantur.

g) Cognitio legum harum quidem omnibus hominibus ineſt, iisque quaſi *connata* videtur, aſt hoc de *principiis primis & communibus* eſt intelligendum, imo hæc *cognitio*

blicas vniuerſales recte intelligendi & prudenter ad negotia publica applicandi, tranquillitatis & pacis publicæ gratia.

§. III. Senſus ſeu *cognitio* (h) harum legum vniuerſalium per demonſtrationem cer-

tio eſt admodum *rudis* propter naturæ deprauationem. Quodſi vero hæc cognitio per *manuductionem* & diligentem meditationem excolitur, oritur inde in mente *habitus*, leges haſce innatas eo facilius & certius cognoſcendi, remotioresque concluſiones, quæ ex primis principiis oriuntur, ſolide diiudicandi. Vnde omnes homines quidem aliquam ſcientiam & cognitionem harum legum habent, ſed plerumque *rudem* & *minus excultam*, dum parum ſibi attendunt, & veritatem non ex ſe, ſed aliunde extra ſe addiſcere volunt! *habitum* autem demum illi poſſident, qui *excultam cognitionem* poſſident cum *promtitudine*, in quauis materia illas applicandi. Conſiſtit vero ille habitus in *ſenſu* accurato legum & *vſu* ſeu praxi. Non nudæ *ſcientiæ* gratia, ſed imprimis propter *vſum* iura nata ſunt. Qui itaque hoc habitu inſtructus eſt, dicitur *iuris conſultur*. Hodie quidem ex peſſimo quodam errore obtinere videtur, vt ICtos fere vnice ex *ſolida legum Romanarum cognitione* æſtimemus, quia ab antiquo creditum fuit, ex hoc iure omnem legum ſcientiam eſſe hauriendam, verum ſicuti in hoc ſenſu nemini ICti nomen denegamus, ita quoque qui harum legum prudentia inſtructi ſunt, ICti eo magis dici poſſunt, vel ſaltem *iuris publici vniuerſalis conſulti*, cum ita aptiores reddantur, vt feliciores in *iure poſitiuo* faciant progreſſus.

h) Circa cognitionem legum naturalium hæc capita perluſtranda ſunt: (1) An detur aliqua *demonſtratio* a priori in hac diſciplina? (2) An vtilis ſit cum iam ius naturæ per ſe notum ſit? Prius membrum, *an de-*

 tur

tur aliqua demonſtratio in hac diſciplina, negandum videtur ex argumentis, quæ ICtus Regiomontanus celeberrimus THEOD. PAVLI *in tr. de veris iuris & iurispr. principiis p. 2. q. 11.* adducit: Vrget (I), quod tot ſint eruditorum diſſenſus circa primum principium, & quod D d. dum demonſtrare ius naturæ voluerunt, eius certitudinem amiſerint. (II) quod plerique non *veritatis* cupidine ducti ius naturæ tradiderint, ſed magis *oſtentationis* gratia, & ſic rationem iuris naturæ quæſiuerint, vbi ius omni ratiocinio longe eſt euidentius, vel vbi id, quod operoſe probare ſatagunt, a nemine, qui ſanæ mentis eſt, in dubium vocari poſſit. (III) Quod quæſtiones iuris huius non ſint diſputabiles, adeoque, qui easdem in dubium vocat, non *ratione* ſed *pœna* indigeat. (IV) Denique addit, tandem eſſe ſubſiſtendum in aliquo principio, ceu vltimo demonſtrationis termino. Verum quod pace viri eruditiſſimi dixerim, ſubdubito, an ex his rationibus poſſit concludi, non dari in hac diſciplina demonſtrationem. Primum argumentum enim facile reſolui poteſt, ſi modo attendamus, de quonam diſſentiant Dd. ſcil. de *primo aliquo & fundamentali principio.* Iam vero antea ſuppoſui, reuera pleroſque non diſſentire, ſed conceptus ſuos mentis tantum paulo aliter efferre, dum alii ſupponunt *ſocialitatem*, alii *amorem*, alii *amicitiam*, alii *pacem* &c. ſed hi omnes in effectu conſentiunt, & quilibet tantum ſtudet aptiori modo doctrinam hanc connectere. Deinde ponamus, adeſſe litem de primo principio, vti inter quosdam eſt, inde tamen non ſequitur, plane huius diſciplinæ non dari demonſtrationem, ſed ſaltem, *caute* circa hanc procedendum, ne amittatur. Veritas ſine dubio & certitudo optima eſt in ſacris litteris, quam tamen tot controuerſiæ Theologorum non euertunt. Alterum argumentum procedit quidem in primis iuris naturæ principiis, de quorum veritate ſatis conſtat, & hæc demonſtratione non indigent, quatenus non vocantur in dubium. Verum (a) demonſtratio non ſuſcipitur

propter

certam & indubiam habetur, & ſic per argumenta a *ratione* deſumta expeditur.

§. IV. Quemadmodum vero in omni demonſtratione *principium* aliquod *fundamentale* conſtituendum, ex quo omnes reliquæ concluſiones prono alueo fluere debent, ita in

propter *leuiſſima* & *notiſſima iuris naturæ præcepta*, ſed propter *concluſiones remotiores*, quæ non æque cuiuis patent, vti notiſſima principia. (b) Imo & leuiſſima principia licet veritatem in ſe habeant, non carent controuerſiis, quas homines male ſani mouerunt, ad quos contundendos demonſtratione opus eſt. Quis dubiis ab HOBBESIO & SPINOSA motis absque demonſtratione reſpondebit? Tertium argumentum inter eruditos merito proferri non debeat, cum dubia non pœnis ſed ratione ſint retundenda. Quartum facilius admitti poteſt, cum in demonſtrationibus non fiat proceſſus in infinitum vltra propoſitionem fundamentalem, ſed in hac ſubſiſtendum. Cum enim intellectus noſter ſit finitus, non poteſt quis in demonſtrationibus aſcendere in infinitum, ſed neceſſe eſt, vt aliquando ſubſiſtat; atque ſic tamen nihilominus manet demonſtratio. Alterum caput *de vtilitate demonſtrationis* quod concernit, ex hactenus dictis apparet, absque hac quidem aliqua principia iam nota eſſe, cum ſint cordibus hominum inſcripta; ſed in *cap. 1.* iam ſuppoſui, hominem eſſe corruptum quoad omnes facultates, vt ſæpe ſibi non conſcius, ſed quaſi ex ſomno excitandus eſt; hinc addidi, *manuductionem ſapientum requiri*, per quam norma cordibus inſcripta excitetur, & homo ad ſenſus internos intra ſe reducatur. Nulla melior autem manuductio dari poteſt, quam talis, per quam veritas rerum alicui ob oculum ponitur, id quod fit in *demonſtratione*.

i) Fluit

in iure publico vniuerſali itidem tale principium quærendum, quod ſummatim in eo conſiſtit: *agenda eſſ ea, ſine quibus pax & tranquillitas ſpecialis totius corporis ciuilis conſeruari & vnio ciuilis contineri non poteſt* (i).

§. V.

i) Fluit hoc principium vniuerſale ex ipſa *indole ſocietatis ciuilis*, & *fine omnium rerum publ.*, ex quo in moralibus *ratio formalis* quæri ſolet. Sunt cœtus ciuiles inprimis propter *ſecuritatem publicam* inſtituendæ ex ordinatione etiam ipſius DEI. In origine prima quidem ciuitatum vitium aliquod ſubeſſe poteſt; attamen poſtquam cœtus ciuilis ſemel conſtitutus eſt, & extra illum pax, ſecuritas & tranquillitas commode haberi nequit, rectius autem mediante imperio obtinetur, & ita actiones rerumpubl. huc inprimis tendere debent, non alia potuit ſubſtitui regula, quam quæ in ipſa theſi propoſita eſt. Eſt hæc ipſa ſubordinata principio *iuris naturalis in genere conſiderati*, de quo in *c. 1.* actum, quod ex ſpeciali ſtatu hominum peculiares ſuas conſequitur proprietates, quæ *extra ſtatum ciuilem* ceſſabant. Hoc principium dirigit iura *imperantium* & obligationem *ſubditorum*, imo & officium boni principis inſtruit, & cum ex natura & fine cœtuum ciuilium fluat, non poteſt non eſſe *verum*, *euidens* & *adæquatum*. Inſtas: *atqui hoc non eſt principium proprium*, *ſed illud ipſum vniuerſale*, *quod in omni iure naturali pro fundamento ponendum eſt*, *atque adeo tantum ſimpliciter applicatum ad ſtatum ciuilem.* Reſpondeo, eſt vtique hæc doctrina pars diſciplinæ *iuris naturæ*, *generatim conſideratæ*, atque adeo ſub eius prima fundamentali propoſitione etiam contineri debet. Quatenus itaque hoc principium generale ſpeciatim ad ſtatum rerum publicarum applicatur, tunc magis naturam *concluſionis* induit, quod ex generali illo, *concordiam & pacem generis humani colendam eſſe*, fluit, & immediate deducitur,

§. V. Applicatio legum publicarum ante omnia ſupponit notitiam (k) ſtatus publici & negotiorum publicorum.

§. VI.

---

tur, atque ſtatui ciuili ita *peculiariter* applicatur, prout finis & ratio reipublicæ id poſtulat. Nihil tamen impedit, quo minus *diuerſo reſpectu* principium primum & fundamentalis propoſitio *ſecundum quid* dici poſſit, ſcilicet reſpectu illius doctrinæ, de qua *ſeparatim* agitur, cui hoc principium proprium eſt, poſtquam *ſpeciatim* ad *cœtus ciuiles* applicatur, & *negotiorum publicorum* expeditionibus *vnice* accommodatur. Sic eodem ſenſu principium iuris naturæ in genere conſiderati, *pacem eſſe ſeruandam*, recte aſſumitur pro primo principio in *iure naturali*, licet illud ipſum aliunde demonſtrari queat, & hoc intuitu *concluſionis* vicem ſubire videatur, reſpectu *doctrinæ moralis in genere*, quæ *felicitatem hominis* pro fundamento habet, ex quo fluit, *pacem eſſe ſeruandam cum aliis hominibus*. Et hoc ipſam decemuiri non ignoraſſe videntur, dum etiam in legibus XII. Tabb. *fundamentalem legem publicam* in hoc poſuerunt: *ſalus populi ſuprema lex eſto*.

k) Applicandum ius ad *facta*. Ergo utriusque *ſcientia* requiritur, neque enim recte leges applicaueris, niſi facti notitiam accuratam habeas, hinc imperator definitioni Iurisprudentiæ inſeruit *notitiam rerum humanarum & diuinarum*. Variant quippe negotia ex ſuis circumſtantiis, quibus non recte perpenſis, iniuſtitia in applicatione committitur. Adeoque ICto non deneganda inquiſitio in *naturam* & *indolem negotiorum*, quibus ius applicandum: veluti *de ſacris* diſputaturo incumbit naturam ſacrorum & negotiorum eccleſiaſticorum antea perſcrutari, cum alias definire nequeat, an & quatenus prædicatum *iuſti* ſubiecto inſit, niſi ſubiecti natura perpenſa fuerit. In hac doctrina de iure publico vniuerſali idem aſſerendum eſſe nemo ne-

gabit,

§. VI. Præterea circa *applicationem* regulæ politicæ ſeu prudentiæ ciuilis (l) non ſunt negligendæ, ne alias quis laborare videatur contra commodum ciuitatis, ad quod ius publicum tanquam ad centrum ſeſe referre debet.

§. VII. Tandem quoque in applicatione ad particularia cuiuslibet reipubl. ſcita (m) reſpi-

gabit, adeoque *naturam imperiorum* & *nexus ciuilis* infra adhuc excutiendam exiſtimaui, ſicuti hactenus iam naturam actionum publicarum explicui. Fuſius hac de re egi *diſſert. præliminari* ad PETRVM DE MARCA *de concord. ſacerd. & imp.*

l) Multa permiſſa ſunt, ſed non conducunt: multa ſecundum leges naturæ optime fieri poſſunt, ſed ſi fiunt, detrimentum Reip. afferunt, vel tollunt illam vnionem Reipl. *Prudentia* itaque ſumma in *applicatione* opus, adeoque ICtus, hac prudentia deſtitutus, magis eſt *rabula*, quam verus *ICtus*. Vnde apparet, quam amice *ICti* & *conſiliarii* munus conſpiret. Si in iure priuato regulæ prudentiæ non ſunt negligendæ, multo minus ICtus illis carere poteſt in hac doctrina. Ex merito certe in iure priuato laudatur *iurisprudentia cautelaris*, cum ICti officium quoque ſit cauere, h. e. conſilia ſuppeditare, qua ratione ſecure & abſque damno illa, quæ iuris ſunt, applicari debeant. Fruſtra iurisprudentia nomen *prudentiæ* obtineret, ſi *regulas prudentiæ* in *applicatione* iuris ICtus ſequi non deberet. Et hoc ſenſu recte *prudentia* vocatur *ars vitæ* a CICERONE *lib. 5. de finib. c. 6.* cum hæc demum vitam & actiones hominum quascunque, ſiue publicas ſiue priuatas, inſtruat. Hinc eſt, quod dicitur, omnia ſubordinata eſſe ſaluti Reip.

m) Sunt ſui cuilibet Reip. mores, ſunt leges, ſecundum

reſpiciendum, quia vix vlla datur reſpubl, quæ ſolo hoc vniuerſali iure contenta ſit, ſed plurima etiam legibus fundamentalibus ſunt circumſcripta (n).

§. VIII. Quamuis vero hæc tria, *notitia ſtatus reipubl.* ſingularis, *politica*, *ius publicum particulare* in applicatione huius diſciplinæ vſum habeant, non tamen cum hac ſunt con-

dum quas regimen Reip. adminiſtrandum. Hæ libertati imperantium, quam alias habent, certos limites ponunt, quo *ius publicum uniuerſale* non mutatur, ſed *naturalis* reſtringitur *libertas*.

n) Sunt hæ leges duplicis generis: *quædam* tantum illud confirmant, quod ius publicum vniuerſale præſcribit imperantibus, cuius generis capita etiam in capitulationibus Imperatorum noſtrorum occurrunt vid. *art. 1 & 37. cap. Ioſ. Quædam* noui quid addunt, quo ipſo ius ſummi Imperatoris, ex iure publ. vniuerſali alias ei competens, reſtringitur, qualia ſunt pleraque capita capitulationum. Quæ hic non ſunt definita, manent ſub regula huius iuris. Imo *iura ipſa* in quauis republica ſunt fere *eadem*, adeoque horum natura ex *iure publico vniuerſali* deſumenda: ſed *modus* & *exercitium* in legibus particularibus tantum ſolet circumſcribi, ne imperans vel *ſolus* exerceat, vel *omni tempore* vel *libere*, *ſed ſub certis modis* &c. Ipſa ergo *natura horum iurium* addiſcenda ex *iure publico vniuerſali; exercitium* vero horum iurium ex *particulari*. Ceterum quo *ſimplicior* populus, eo magis regnandi ratio petitur ex hoc iure. De Tartaris Præcopienſibus refert IOACH. PISTORIVS *lib. I. hiſtor. Polon. plenioris p. 58. quod regnandi artes nonniſi a naturali iudicio & vſu magiſtro habeant, ſimplicitate legum & fide pactorum multis aliis populis ſuperiores.*

o) Lo-

confundenda, ſed adhuc diuerſa ab hac diſciplina ſunt (o).

§. IX. Sic *notitia ſingularis reipublicæ* oſtendit hiſtorice & eruit peculiarem nexum certæ alicuius ciuitatis, occupaturque circa perſpiciendas & enucleandas rationes, quibus hæc vel illa ciuitas adminiſtratur (p). Sed ius publicum tantum circa *leges* tum intelligendas tum applicandas verſatur.

§. X.

o) Logica, Metaphyſica & politica aliæque diſciplinæ, in iure priuato vſum aliquem præſtant; ſed tamen non ſunt ipſius iuris priuati *pars eſſentialis*. Ius publicum particulare etiam pluribus *adminiculis* indiget aliunde deſumtis, v. c. iure *canonico*, *feudali*, *hiſtoria politica* & *prudentia œconomica*. Quid mirum itaque, quod hæc quoque diſciplina alia adminicula in ſuos trahat vſus?

p) Latius verſatur hæc *notitia*, quam *ius publicum*. Equidem hæc notitia itidem poteſt eſſe vel *generalis* vel *ſpecialis* ſeu ſingularis, vt *illa* nexum in genere ciuitatum, abſtrahendo a rebuspublicis particularibus, ſiſtat; ſed ita a *politica* ſeu *prudentia ciuili* ſtricte dicta non diſtinguitur, quoniam huius officium eſt, *rerum faciem & conſtitutionem ſiſtere*. *Singularis Reipublicæ notitia* circa hanc vel illam ciuitatem verſatur, & particulares eius rationes, quibus adminiſtratur, refert. Vtraque diſciplina occupatur circa idem obiectum, *ciuitatem* ſcilicet, ſed *diuerſo modo*. Ius publicum *vniuerſale* quidem *ſub ratione iuſti*, ſeu quatenus ius naturæ ſtatum publicum dirigit, adeoque tantum leges enucleat: *notitia* hæc *ſpecialis* vero intimam ipſius ciuitatis in indiuiduo conſideratæ *naturam* & *ſtatum* enucleat, in vires eiusdem inquirit, defectus ac morbos non diſſimulat, & ſic quoque *ipſas leges particulares* publicas examinat, vtrum ſtatui ſint conformes, nec ne?

§. X. Subinde quoque præſens diſciplina vnice iuris naturæ præcepta agnoſcit: ſed *notitia Reipublicæ* aliunde petenda, plurimaque eo nomine ex actis publicis, antiquis monumentis, (q) propriaque experien-

ne? originem omnium accurate inquirit, mutationes varias earumque cauſas exhibet, & quo euentu omnia in republica ceſſerint, docet. Breuiter, hæc notitia non eſt mere *hiſtorica*, ſed *erudita*, vt loquitur BOECLER *de notitia S. Rom. Imp. lib. I. c. 1. in f.* h. e. politica, quæ non eſt cuiusuis hominis, ſed eorum, qui reipubl. conſtituendæ & tractandæ intellectum habent, & ſubacto iudicio præditi ſunt, vt prætextus & colores a veris rerum cauſis ſeparare poſſint. Conf. BOECLER. *diſſ. de notitia Reipubl.* Præclare ad hanc ipſam notitiam viam ſternit HERTIVS *diſſ. de notit. ſingul. reip.* vbi omnia adminicula & media, ad talem notitiam perueniendi, erudite, pro more, ſuppeditat. Conf. CONRING. ad *Lamp. p. 3.*

q) Notitia rerumpubl. inprimis *hiſtoriam* pro fundamento habet. Quærendus eſt primus ortus Reipublicæ: inueſtiganda ſunt incrementa, decrementa, mutationes, ſtructura eiusdem intima, ſubſidia, quibus nitatur, aliaque, ex quibus animus ciuili ſcientia ſubactus *ſolidam* aliquam *notitiam* colligere poſſit; hanc enim, vt & *ciuilem* præterea *ſcientiam* præſupponimus, ne alias iudicium aliquod obliquum ex antiquis monumentis feramus, cum ſæpe contingat, vt rerum externarum ſpecie incauti decipiantur. Talem plerarumque rerumpublicarum Europæ hiſtoriam, ad ſcopum prudentiæ ciuilis contexendam, ſuſceperat CONRINGIVS, & priuatos intra parietes auditoribus ſuis tradiderat, quam deinceps inſalutato autore, qui vltimam manum huic labori pondum addiderat, ſub titulo *theſauri rerumpubl. quadripartiti* edidit OLDENBVR-

rientia ſunt deſumenda, exactoque iudicio ponderanda.

§. XI. Quo magis vero POLITICA cum hac diſciplina confundi ſolet, (r) eo maior cura

GER. Suſcepit proinde HERTIVS conſilium, vti promiſit in diſſert. *de notitia ſingul. Reipubl.* §. 32. de opere hoc recomponendo, & addendis, quæ deſunt. Non parum etiam hanc notitiam promouent *memoriæ*, quas *memoires* vulgo vocant, quales plures exſtant. v. c. *Memoires de Rochefort*, quæ concernunt miniſterium Richeulii & Mazarini, *Memoires de la Cour d'Angleterre par la Comteſſe d'Aunois 2. vol. 1696. Memoires de Bellieuro & de Sillery 2. vol. 1696. Memoires de Dupleſſis*, *Memoires de Schwede* par Chanut, *Memoires de Marechal de Baſſompiere*, *Memoires de Buſſy Rabutin* &c. Conferunt quoque huc plurimum relationes BOTERI, SANSOVINI, ENTIS, HONORII, BELLI &c. quæ ex inſtituto Venetorum natæ, quippe qui legatis ſuis in mandatis dare conſueuerunt, ut, pendente legatione, omnia, quæ ad mores ſummorum imperantium ſpectant, item adminiſtrorum & opes reipubl. ſcripto comprehenderent.

r) Confuſio harum diſciplinarum diuerſarum plerisque politicis ſolennis eſt, de quo etiam conqueritur HVBER *de iure ciuitat. l. 1. S. I. c. 1.* §. 14. vbi vnicum LIPSIVM excipit, quod nihil alieni admiſcuerit. Neque BOECLERVS excipi poteſt, vti quidem putat HVBER. *cit. l.* nam & plura, quæ iuris ſunt, immiſcuit. Iam ſuo tempore GROTIVS *de I B. & P. in proleg.* §. 57. hanc confuſionem annotauit, & præcauendam eſſe cenſuit his verbis: *Temperaui me ab his, quæ alterius ſunt tractationis, vt quæ docent, quid ex vſu ſit facere, quia iſta ſuam artem habent ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles, vt alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem*

cura adhibenda, vt limites vtriusque diſciplinæ exacte ponantur. In eo omnino conueniunt, quod vtraque circa *ciuitatem* occupata ſit, & optime inter ſe conſpirare poſſit (s).

§. XII. Differunt vero in eo (I) quod *ius*

quem hac ars cum iuris noſtri arte confunditur. Fatendum vtique eſt, ICtorum ineptiam in culpa fuiſſe, quod diſciplinam iuris publici vniuerſalis ſibi vindicaverint politici. Cum enim ICti putarent, tantum ad forum ſuum ſpectare, quæ iuris Romani ſunt, adeo, vt etiam *ius publicum particulare* ad *politicam* quidam traherent, & ICtis deſuper quæſtionem mouerent, politici hanc iuris partem tanquam derelictam occuparunt, quod & *ſcholaſtici Theologi* in ea parte iuris naturæ fecerunt, quæ priuata dirigit hominum negotia. Accedebat etiam hæc ratio, quod vtraque diſciplina circa *ciuitatem* verſaretur, vt manus adiutrices ſibi invicem porrigere deberet, ex quo facile confuſio ſequi poterat. Euoluas modo ALTHVSIVM, ARNISAEVM, BESOLDVM aliosque, qui ſemper illa, quæ iuris ſunt, immiſcent. Quin & ipſe HADRIANVS HOVTVYN hanc diſciplinam *de iure publico vniuerſali* edidit ſub titulo *Politicæ generalis*, hac ex ratione, vt *in Præfat.* monet, quod *ciuitatem* concernat, & iuris ad ciuitatem pertinentis regulas contineat.

s) In *applicatione* combinari optime poſſunt. Videntur huc collineaſſe ICti Romani, ius per artem *boni & æqui* definientes, inſimulque indigitantes, ius quoque non tantum regulas *æqui* ſequi debere, quod quidem ipſius proprium eſt officium, ſed etiam in ſubſidium exhibere debere τὸ *bonum* h. e. *vtile*, quod ſæpe *bonum publicum* dicitur. *l. 1. d. vſucap. l. 13. in f. ad SCt. Vell. l. 13. §. 1. de vſufr.*

 t) Ne-

ius publicum vniuerſale reſpiciat ciuitatem ſub ratione *iuſti, politica* vero ſub ratione *vtilis* (t).

§. XIII.

t) Negotia *publica* vtrobique obiectum faciunt, ſed modus conſiderandi diuerſus adeſt. Aliud eſt, inquirere, *an hoc iuſtum ſit*, h. e. an ſaluis legibus naturæ a principe fieri poſſit? & aliud, *an vtile ſit*, h. e. an conducat & expediat? hoc ex *regulis prudentiæ*, illud ex *legibus naturæ* diiudicabitur. Hac conſideratione temperantur ſæpe actiones publicæ, vt licet *iuſte* aliquid fieri poſſit, tamen illud paullatim ſuſpendatur, cum peculiaris ratio reſiſtat. Prædicatur vero iuſtum de actionibus in ſenſu tum *aiente*, tum *negante*. Priori acceptione complectitur, quicquid legibus naturæ *præcipitur:* poſteriori, quicquid iure naturæ non eſt prohibitum, & ita *facultatem moralem* agendi deſignat. Priori in ſenſu *iuſtum* ſemper ſimul *vtile* eſt, quia vnice pacem & tranquillitatem humani generis intendit, in quo vera vtilitas conſiſtit, & quicquid huic refragatur, ſimul eſt inutile, cum ſtatus & vinculum humani generis eo ipſo tollitur, licet vtile, ſed *apparenter*, videatur. Præclare CICERO *lib. 3. de offic. quod turpe eſt, id nunquam eſt utile, ne tum quidem, cum id, quod eſſe vtile putes, adipiſcare. Hoc enim ipſum vtile putare, quod turpe ſit, calamitoſum eſt.* Ecquid enim *vtile*, quid *inutile* aliud eſt, quam *quod hominem conſeruat in ſua duratione vel non conſeruat*? Leges pacis ſunt ad conſeruandum vinculum humani generis, & eatenus dicuntur toti generi humano *vtiles*. Bonum enim quodlibet ex diuerſo conſiderandi modo dicitur *honeſtum*, ſi reſpectu ſuæ cauſæ; *vtile*, ſi reſpectu ſuorum effectuum, quos producit; *iucundum*, ſi ratione fruitionis præſentis conſideratur. Iam omnes fatentur, leges naturæ eſſe *bonas*, ergo quoque ſunt *vtiles*, & ſic quicquid ab hoc tramite recedit, eſt quoque inutile h. e. ab arte recte viuendi alienum. *Vt enim medicina valetudinis, nauigationis gubernatio, ſic viuendi ars eſt*

§. XIII. Hinc (II) regulæ prudentiæ ciuilis magis *conſilia* ſunt, neque adeo neceſſitant; (u) ſed regulæ huius iuris partim neceſſitant,

eſt prudentia. CICERO *lib. 5. de finib. c. 6.* Aſt ita quidem *τὸ vtile* & *iuſtum* non recte diſcernuntur, multo minus opponuntur. Sed circa actiones, prout *iuſtæ* dicuntur *in ſenſu negante*, ſæpe euenit, vt regulæ *iuſti* & *vtilis* inter ſe collidant, adeoque aliquid *licite* fieri poſſit, ſed non *expediat* propter varias circumſtantias, quæ impediunt, ne tale quid fiat. An vero hoc vel illud hoc ſenſu iuſte fiat, expendit ICtus: an ex vſu reip. illud ipſum ſit, politicus ſuggerit. Sic licite magiſtratus *perpetui* vel *temporarii* conſtituuntur, *indigenæ* vel *alienigenæ;* ſed hic rationes politicæ aliud determinare poſſunt: v. c. in Romana Reipubl. arcanum ſtatus publ. erat, habere magiſtratus *annales*, item magis *extraneos* ad habenas Reip. admittere, quam ciues, ne hi, ad gubernaculum admiſſi, ſeditiones moverent *l. 3. D. de offic. aſſeſſ. l. 10. Cr de aſſeſſ. & domeſt. l. 1. C. vt nulli patriæ ſuæ adminiſtr. permit.* Quod ſi autem vtilitatis reſpectus cum iuſto in *ſenſu aiente* repugnat, tunc merito ille ſeponendus, quanquam *publicæ vtilitatis ſpecies præ honeſtate contemnatur*, vti conqueritur CICERO *lib. 3. de offic.* Sic in plurimis rebuspubl. expediret, vnius imperio potius rempubl. adminiſtrari, quam populari; ſed inde nemini ius, rempubl. inuadendi, aut alio modo turbandi, naſcitur.

u) Suggerit prudentia *media, quibus caute quis agere poſſit, cautioribus vtitur conſiliis, in poſterum prouidet, eſt omni ratione protectior*, vt ait CICERO *Philipp. 13. circa princ.* quæ ſiue quis adhibeat, ſiue non adhibeat, legis naturæ regulas non violat, cum obligationem legis externam hæc præcepta non habeant. *Imprudens* eſt, qui conſilia ſana negligit, *cum pleraque tamen in ſumma fortuna auſpiciis & conſiliis, quam telis & manibus*

ſitant, partim legitimum ius agendi concedunt.

§. XIV. (III) Regulæ prudentiæ ciuilis magis *probabilitate* fundantur, (x) adeoque

nibus gerantur. TACITVS *lib. XIII. annal.* Et tandem, ſi aliqua *obligatio* in regulis prudentiæ occurrit, hæc mere *interna* eſt, ſi alias conſilium ſit ſobrium, & alterius conſeruationem intendit. Si princeps de iure ad ſuas leges non eſt adſtrictus, quamuis *regulæ prudentiæ* ſæpe contrarium ſuadeant, quia regis ad exemplum totus componitur orbis. Quando vxorem ciuicam virginem ducit, legibus naturæ nihil contrarium agit, peccat tamen ſæpe contra principia politica. Optime CICERO: *Iudex ſtatuit de præteritis, de futuris ſenatus.*

x) Prudentia ciuilis quoad maximam partem hauritur ex *inductione rerum ſingularium*, ſeu *factorum & exemplorum*, quæ debent eſſe *certa*, *vera & intellecta*. *Prudentiam* enim *longa vita & multus rerum vſus affert*, vt ait DION. HALICARN. *lib. 8. c. 28.* Ex euentibus rerum variis variæ propoſitiones hauriuntur, quæ licet non omni ex parte ſint vniuerſales, quoniam futura, & inprimis euentus rerum ignorantur, tamen perquam probabiles eſſe ſolent, ſi ponamus, vix aliam rerum faciem in poſterum futuram eſſe, quam quæ iam antea ſæpe ita cotingit. Et huius generis politicæ obſeruationes ſunt, quæ FORSTNERVS, BERNEGGERVS, AMELOTTVS, aliique *ad tacitum* collegerunt. Sed tamen & hæ propoſitiones fallere poſſunt, dum vel minima & occulta circumſtantia alium euentum producere poteſt; interim qui talem regulam prudentiæ adhibuit, prudenter verſatus eſſe dicitur, licet ex voto negotium non ſucceſſit. Optime Imperator ANTONIVS *lib. 7. §. 49.* philoſophatur *præterita*, inquit, *recole, totque imperiorum mutationes. Inde*

que in illis non ſemper *demonſtratio* datur, ſecus ac in iure naturæ publico.

§. XV. Prudentia Ciuilis (IV.) ſtatum publicum format, & formatum vel corrigit, vel conſeruat, adeoque hactenus quoque leges publicas commendat, mutat, temperat & corrigit; (y) ſed ſenſum earundem peniriorem & applicationem haud tradit, quod ad noſtrum inſtitutum ſpectat.

§. XVI.

de licet & futura proſpicere, eiusdem enim generis omnino futura ſunt, nec poſſunt eorum, quæ nec ſunt, modulum egredi. Eadem repetit *lib. 10. §. 27. cogita*, inquit, *iugiter tecum, qualia nunc ſunt omnia, talia prius actitata, cogita & talia futura eſſe.*

y) Nouit Politicus, leges ad formandam & conſeruandam rempubl. vtramque facere paginam, adeoque quales ſint ferendæ an latæ emendandæ, an abrogandæ, an nouæ addendæ? conſultat. In ſpecie de iure publico vniuerſali politicus *obiter* quoque agit, quatenus cauere debet, ne conſilia eius eidem ſint contraria, ſed ſenſum eorundem intimum euoluere, ab inſtituto ſuo alienum eſſe nouit. Interim tam arcte ſæpe regulæ *prudentiæ ciuilis* cum his *iuſtitiæ* ſunt coniunctæ, vt diuelli tuto non poſſint; hinc ſicut ICtis non inuidetur, ſi regulis *iuſtitiæ* quoque addant reſpectum *vtilitatis*; ita politicis quoque non ſemper inuidendum, ſi *iuſti* reſpectum aliquando admiſceant, quatenus id *obiter* fit. Oſtendit itaque politica, nihil eſſe temere in republica tentandum, quod legibus publicis vniuerſalibus repugnet; quæ autem talia ſint, ex hac diſciplina deſumit, & ſæpe ad forum ſuum applicat, vti ICtus principia politica. Suadet prudentia ciuilis *iuſtitiam*, legum culturam; ſed quomodo hæc obtineatur, huius diſciplinæ eſt.

§. XVI. Sic itaque (V.) a *prudentia ciuili* alienum eſt, iura imperantium & obligationem ſubditorum ex profeſſo (z) excutere, quippe quæ poſt conſtitutam demum & formatam ciuitatem expendit ICtus.

§. XVII. Quo ipſo quoque hæc diſciplina ſatis diſtinguitur a *ratione ſtatus*, quam vocant, quæ media ſuggerit, quatenus ſtatus publicus in illo ſtatu, in quo

z) Opponitur: *iura hæc ad curam regiminis publici pertinere, hanc ad prudentiam ciuilem referri debere.* Sed politicus iura non euoluit aut explicat, ſed quid circa exercitium iurium conducat, docet. Porro obiicitur: *hos duos reſpectus vtilis & iuſti non poſſe ſegregari.* Imo vero poſſunt, *diuerſo conſiderandi modo*, ſi principia conſideras, ex quibus ſingulæ concluſiones hauriendæ, licet in *applicatione* vtriusque reſpectus ratio habenda ſit. Denique contendunt quidam, *rempubl. potiſſimum conſtitui ex nexu imperantium & parentium, hunc autem nihil aliud eſſe, quam ſeriem iurium imperantis & ſubditorum obligationum, ergo cum nexus hic ad prudentiam ciuilem ſpectet, merito quoque conſiderationem horum iurium ab hac diſciplina non videri alienam.* Verum diſtingui poteſt inter *generalem* aliquam *ſuperficiariamque* huius nexus conſiderationem, quam in *prudentia ciuili* admittimus, quatenus ſtatus publicus inde efformatur, hunc ſcilicet in finem, vt conſilia ſobria & ſalutaria poſſit ſuggerere, & de mediis conſultare, id quod vix aliter, quam cognito nexu reipublicæ, fieri poteſt; & inter *penitiorem ſolidioremque* horum iurium pertractationem. Hæc ad diſciplinam iuris ſpectat, ſufficitque adeo politico pro ſcopo ſuo, vel digito oſtendere iura principis.

a) Re-

quo felicitatem ſuam quærit, conſeruari poſſit (a).

§. XVIII. A *iure gentium* ſtricte dicto quomodo differat hæc diſciplina, iam *cap. antec.* dictum.

§. XIX. Denique a *iure publico particulari* hæc differentia ſupereſt, quod *vniuerſale* ad omnes ciuitates ſe extendat, *particulare* vero in ſingulis populis variet, ac ſuccinctius alibi, alibi diffuſius ſit (b).

§. XX.

a) Reuera itaque *ratio ſtatus* ex principiis prudentiæ ciuilis fluit, adeoque exinde quædam deducta concluſio eſt. Quilibet homo conſeruationi ſuæ ſtudet, & illius ſtatus appetit confirmationem, in quo ſecuritatem & felicitatem quærit. *Status* vero *ratio*, quatenus ad rempubl. ſpectat, denotat *ſolertem indagationem mediorum, quæ ad conſeruationem tendere poſſunt.* Hæc vero media variorum conſiliorum anſam præbent, quorum anima inprimis in *applicabilitate*, vt ita loquar, quærenda, ſine qua frigent. Plura huiusmodi conſilia e Doctorum muſeis hactenus prodierunt, quæ tamen vt plurimum inania & ieiuna deprehenſa ſunt, poſtquam negotiis publicis expediendis raro interfuerunt, & vtrum ad praxin deduci poſſint, haud ponderare potuere, id quod conſilia paſſim edita in libellis de *ratione ſtatus imperii noſtri* ſatis probant. Nam *applicabilitas* acquiritur ex notitia humani generis intima, & negotiorum publicorum, vnde animus inexercitatus hic reuera eſt ineptus.

b) Ita rem totam complectitur Dn. HERTIVS *diſſ. de iurisp. vniuerſ. S. 2. §. 5.* vnde ſequitur (1) particulare poſſe mutari vel *expreſſe*, vel *tacite*, mutato ſtatu reipubl. (2) Nec ex rationis dictamine dependere, quamuis non debeat eſſe contra rationem. (3) Ad

§. XX. Quemadmodum vero ius ciuile priuatum aliquid addit, vel detrahit iuri naturæ (c), ita quoque ſuo modo dici poteſt

Ad hoc obligari imperantem per modum pacti ſpecialis. (4) Alii reip. non æque applicari poſſe. (5) Sæpe incertum eſſe poſſe, adeoque demonſtrationem talem non admittere, quæ omnia ſecus ſunt in vniuerſali. Quo magis autem receditur a liberrima & abſoluta regnandi poteſtate, eo magis creſcit ius publicum *particulare*, quia eo magis reſtringitur libertas principi, vel imperanti competens, imo quod optime obſeruat HERTIVS *cit. l. quo magis reſpubl. ſubiacent hierarchiæ papali, eo magis ius publ. particulare creuit*, & intricatius factum ob tot controuerſias, quæ ſeculari poteſtati motæ fuere. Ceterum ex quibus fontibus ſingularum rerumpubl. iura particularia publica hauriri debeant, præclare oſtendit MAVRIT. *de princip. iur. publ. cap. 2.*

c) De iure priuato ciuili hoc traditur *in l. 6. D. de I. & I.* Scilicet ius naturæ in complexu ſuo eſt admodum *generale & ſimplex*, neque adeo magnum apparatum ad ſui obſeruantiam requirit ſed *ſufficere poteſt, vbi ſimplicius viuitur.* Quo ſimplicior vita in rep., eo ſimpliciores leges, quia mores ſimplices leges plures non requirunt. Germani priſci, in magna ſimplicitate viuebant, nec multis ambagibus legum indigebant, multo minus illæ ſubtilitates apud eos notæ erant, quæ penes luxurioſos Romanos TACITVS *lib. 3. annal. p. 94* ipſe fatetur, leges *primitus rudibus hominum animis ſimplices fuiſſe*, neque de patriarchis legimus, quod vllas leges alias agnouerint, quam ſimpliciſſimas iuris naturæ. Aſt poſtquam luxus ambitione corrupit reſpubl multis his præterea ſunt *ſupperaddita* ex ſeculi vitio, multa *detracta*. Vti mores legiſlatoris compoſiti ſunt ad luxuriam & ambitionem, ita ſeſe habent leges.

teſt *de iure particulari publico*, quod *vniuerſali* aliquid addat, vel detrahat; *hoc* quidem, dum circumſcribit poteſtatem imperantium, *illud* vero, dum rationes exercendi ſummam poteſtatem, vel alia iura deſcribit, & quibus cum ſolemnitatibus exerceri debeant, docet.

CAP.

---

leges. Etenim iuris naturalis præceptis addunt plura ſolennia, quæ *additamenta iuris ciuilis* a naturalibus præceptis ſemper caute ſeparanda, vt, quid *naturale* in iis ſit, quid *ciuile* recte diiudicari, & vnumquodque ex ſuis *propriis principiis* explicari queat: *naturalia* quidem ex hac noſtra doctrina, *cetera* vero, quæ hiſce ſuperaddita ſunt, ex ratione ſtatus ciuilis. Deinde quoque quædam addit per vlteriorem determinationem, quæ *iure naturæ* indeterminata derelicta; ſed eo ipſo, quo ſub nullitatis pœna eidem aliquid addit, ſimul detrahit, cum ita obligationi detrahitur aliquid, vt valere non poſſit, ſi *additamentum ciuile* deficiat, imo eo ipſo detrahere videtur, dum naturali præcepto non aſſiſtit. In iure particulari publico ſimilia deprehenduntur: ſi ſimplicius iura vniuerſalia obſeruarentur, publica ſalus eſſet ſatis tuta, ſed dum plura detrahuntur, dum adduntur, male cohærens vt plurimum, & ægrota inde oritur facies reip. Imperantis poteſtati ſi aliquid detrahitur, ille ordinarie contra niti ſolet, proceres ſuam libertatem tueri: inde confuſio rerum, vel internæ pacis defectus. Si plura ſolennia adduntur negotiis publicis, impedimenta plura oriri ſolent, & alia mala, ad exhauriendas totas prouincias apta.

No

CAP. IV.

DE NECESSITATE & VTILITATE HVIVS DOCTRINÆ.

§. I.

NECESSITAS hius diſciplinæ eſt eadem, quæ iuris naturæ in genere; hæc vero doctrina eſt neceſſaria *hypothetice*, (d) quia ſtatus corruptus & ciuilis legibus coactiuis dirigitur: vbi vero legibus poſitiuis omnia diiudicantur, *naturales* cognitæ eſſe debent, tanquam fundamentum legum ciuilium (e).

§. II.

d) *Neceſſitas hypothetica* ſupponit certum *ſtatum*, pro cuius exiſtentia aliquid neceſſarium eſt. Iam *cap. I.* dedimus deſcriptionem ſtatus corrupti, quod ſit *legalis*, h. e. frenis legum conſtringendus, ne malitia humana erumpat, licet homo inde non reddatur *interne* melior. Porro oſtenſum, ad hoc vtiles eſſe ſocietates ciuiles, vt eo ſecurior ſit vita, & in illis negotia alia *priuata*, alia *publica* eſſe facta; hæc negotia denique dirigenda eſſe legibus ſiue naturalibus, ſiue ciuilibus. Si itaque in ſtatu corrupto negotia legibus *poſitiuis* & *naturalibus* diiudicanda ſunt, neceſſaria eſt cultura legum naturalium.

e) *Naturales* ſunt fundamentum legum poſitiuarum vel, vt CICERO *lib. 1. de LL.* loquitur, *ſtirps omnis iuris a natura*, (1) quia humanum vinculum adhuc durat in ciuitate, ergo & leges naturales; (2.) quia iuri naturæ plura adduntur a iure ciuili, inde vtile eſt, vt *additamenta ciuilia* internoſcere queamus ab iis, quæ

§. II. Et cum tota reipubl. ratio legibus contineatur, omnia vero *poſitiuis* definiri nequeant, (f) vtique illa, quæ non ſunt determinata legibus ciuilibus, ex iure naturæ ſunt decidenda.

§. III.

quæ naturalia ſunt; (3) vbi iuris ciuilis deficit definitio, ibi iuris naturalis diſpoſitio defectum ſupplet. Denique (4) *legem bonam a mala nulla alia niſi naturali norma diuidere poſſumus*, vt ait CICERO *lib. 1. de legib.*

f) Confitentur hoc ipſum ICti Romani in *l. 10. ſeqq. de LL.* & experientia quotidiana in praxi teſtatur. Neque aliunde deciſio peti poſſet, cum, quid iuſtum & iniuſtum ſit, h. e quid alteri ab altero debeatur, in rep. ex legibus decidi debeat. Si dicis, ex S. Scriptura poſſe hunc defectum ſuppleri; reſpondeo: aut ſcriptura præcepta *iuris naturalis* tradit, aut præcepta *virtutis*; priori caſu manet adhuc theſis vera, quod ex iure naturæ illud ſupplendum ſit, cum ius naturæ eo ipſo non mutetur, quod in ſcriptura ſacra contineatur. Poſterioris generis præcepta huc non pertinent, quæ *internam* hominum *emendationem* reſpiciunt, atque per modum legum applicari nequeunt, alias *Cæſaropapia* inde orietur. Et, ni fallor, prima fundamenta Hierarchiæ papalis inde iacta ſunt, quod Pontifices omnia, quæ in ſacris occurrunt, præcepta, *vnius generis* eſſe, & ita vno eodemque modo applicari debere crediderint, quia ſic factum, vt *præcepta virtutis*, omnis coactionis expertia, a clericis per metum externum & pœnas hominibus inculcari cœperint. Si dicis: iudex tamen bene facit, ſi non ſecundum *leges*, ſed etiam ſecundum doctrinam Chriſti pronunciat: regero, poſſe quidem iudicem *adhortari* partes ad concordiam, ad amicabilem compoſitionem iuxta monitum PAVLI

1. Cor.

§. III Plura quoque in legibus ciuilibus ſunt diſpoſita, quæ nil niſi *concluſiones* ex iure naturæ ſunt, (g) & proinde non de-

m m

1. Cor. VI, 1. ſeqq. ſed eosdem *cogere* nequit, vt deſiſtant a lite. Sic poteſt *debortari* vindictæ ſtudium, & patientiam *ſuadere*; ſi vero actor nolit, permittere debet actionem iniuriarum: poteſt inducere omnibus modis diuitem, vt potius pauperibus, quam alii haud indigenti donet; aſt ſi contrarium factum, donationem reſcindere nequit, & quis omnia recenſeret?. Cauendum itaque eſt, ne, dum omnia ex S. literis hic ſupplere volumus, illa, quæ in *mera obligatione interna* fundantur, in *coactionem* quandam *externam* & *debitum perfectum* conuertamus, vnde craſſiſſimus Papiſmus ortus. Reuera enim Pontifex omnia ſua v. c. denunciationem illam euangelicam, matrimoniales cauſas, vſuras, iuramenta, eccleſiaſticam pœnitentiam &c. ex ſacris literis repetit, eo ipſo tamen peruenit, dum in *remedia ciuilia* conuertit, &, vt dictum, etiam illa, quæ vnice ad emendationem mentis ſpectant, his mediis externis inculcare ſatagit. Sicuti enim ICti ſecundum leges Romanas iudicarunt, ita patres crediderunt, ſe ſecundum ſcripturam S iudicare, & idem iudicium exercere debere, vnde etiam ſemper in canonibus & decretis *dicta ſcripturæ ſacræ* allegantur, cum tamen Chriſtus haud fuerit legislator, nec doctrinas *per modum legum* propoſuerit, & conſequenter per modum legum applicari haud debeant.

g) Ipſa iuris Romani compilatio plurimas eius argumenti leges continet, quia integræ doctrinæ ibidem apparent, quæ ex meris principiis naturalibus dependent, vti ex *materia contractuum* conſtat. Eſt enim in confeſſo fuiſſe, ICtos Romanos æqui bonique callentiſſimos, & cum leges poſitiuæ admodum *paucæ* ab initio eſſent, vel etiam *obſcuræ* & *duræ*, plura a ICtis ſuppleri

num ex ciuilibus legibus addiſcenda, ſed ex proprio foro petenda, ne in morem imperitorum gloſſatorum ineptiamus (h).

§. IV. Quod in genere de neceſſitate huius diſciplinæ verum eſt, id ſine dubio quoque affirmandum erit de eius parte, h. e. *iure publico vniuerſali*, quia etiam hæc omnia, quæ dicta ſunt, ad leges publicas particulares applicari poſſunt (i).

§. V.

pleri cœperunt ex iure naturali, & hoc intuitu Imperator confitetur, ius priuatum Rom. collectum eſſe ex *principiis* etiam *naturalibus*. Cum itaque deprehendamus, ICtos ſæpe ſolius iuris naturæ ſecutos eſſe præcepta, quis recte eosdem interpretabitur, niſi qui hac diſciplina inſtructus eſt?

h) Irridemus hodie gloſſatores ineptos, qui pro ruditate ſeculi nullo modo huic ſtudio operam nauauerunt, adeoque ſæpe tam turpiter ſe dederunt, vt nil niſi ineptias protulerint. Interpretem decet, omnia ex *rationibus adæquatis* deducere; hæ vero ſunt vel *ciuiles*, vel *naturales*, prout nimirum leges vel mere poſitiuæ ſunt, vel ex principiis naturalibus deductæ. Illæ petuntur ex hiſtoria ciuili & ſtatu reip., hæ vero ex noſtra diſciplina, quaſi ſatis inſtructus eſt interpres, facillime genuinum legis ſenſum indagare poteſt, & hoc eſt demum, *vim & poteſtatem* legis eruere. Præterea ratio in legibus plerumque omittitur, vel non raro *inadæquata* & *ſecundaria* adſtruitur. Hoc vero diiudicare & veram rationem adferre, eſt interpretis, ſolidis fundamentis iuris naturalis uncti.

i) Scilicet (1) etiam hoc ius vniuerſale manet fundamentum legum publicarum particularium, cum in rep. quoque maneat vinculum humanitatis inter ſubditos & im-

§. V. Et cum rerum publicarum origo vnice *ſtatui corrupto* adſcribi debeat, & ſic quo-

& imperantem. (2.) Plura legibus publicis non ſunt definita, quæ ex hac diſciplina ſunt decidenda, quod inprimis in illis imperiis verum eſt, vbi imperantis poteſtas valde adſtricta, & alii coimperantes in conſortium aſſumti, vti in noſtro imperio; nam ibi ob potentiam omnium fere æqualem magis renitentia ſeſe exſerit, ne Imperator contra voluntatem ſtatuum aliquid tentare poſſit. Plura quidem ſunt definita in noſtris legibus publ., ſed plura non aliunde definitur, quam ex hac diſciplina. (3.) Omnium iurium *indoles* & *natura*, ex hac diſciplina peti debet, etiam in iure publico particulari, licet *modus* & *exercitium* aliunde definiatur. Experta eſt Germania ſummo cum detrimento ruditatem antiquorum ICtorum. Nam quæ non erant definita legibus publicis, ex *iure Romano* ſæpe inepte explicare voluerunt, imo, quod mireris, indolem iurium ſummorum, non aliunde, quam ex *iure Romano*, vel etiam *Canonico* rectius haberi poſſe, arbitrati ſunt. Vnde Pontificii tempore LVDOVICI BAVARI contra Cæſares pugnauere, ex iure Canonico: qui a Cæſaris partibus ſtabant, ex iure Romano, quo nihil ineptius excogitari potuit. Quæ enim in iure Romano reperiuntur principia huius diſciplinæ, non inde petenda, & obtorto collo applicanda, ſed ex proprio foro. Tractatus hinc inde eo tempore *de poteſtate ſacra & ſeculari* conſcriptos, tribus voluminibus nobis conſeruauit GOLDASTVS *de monarchia imperii*, vbi rarius aliquid ſolidi apparet, ſed pleraque ex more illius ſeculi autoritate legum Romanarum, vel canonum ſunt confirmata. Denique (4) plura quoque in legibus publicis particularibus repeꝛiuntur, quæ ſunt concluſiones ex hac diſciplina, & ſic itidem non recte intelliguntur, niſi hac diſciplina animus bene ſubactus fuerit.

k) Rem-

quoque per leges conſtituatur, dirigatur & conſeruetur, maior certe erit neceſſitas huius diſciplinæ (k), cum poſitis legibus, neceſſitas culturæ legum ponatur, quæ eſt ipſa *iurisprudentia*, quatenus pro *arte iuris* ſumitur.

§. VI. Imo hæc diſciplina in academiis eo magis tractanda eſt, cum hi, quibus aliquando cura reip. ſimul tradenda eſt, in hoc loco inſtrui, & animus eorum eis doctrinis præparari debeat, quæ ciuilem tranquillitatem promouent (l).

§. VII.

---

k) Rempublicam Iudaicam in exemplum trahamus, quæ pluribus fuit circumſcripta legibus tam *publicis* quam *priuatis*. Enimvero quis crederet, nullum hic quoque legum publicarum vniuerſalium adfuiſſe vſum? Eo prudentius adornata tunc fuit respubl., quo ſapientior eius Præſes, ſummum Numen, & hinc eo ſanctiores quoque & ſimpliciores omnes leges, quales etiam ſunt ipſa ſcita naturalia. Sed in noſtris rebuspubl. tot corruptionum ſemina occurrunt, vt Deo gratiæ eſſent agendæ, ſi *ius publicum vniuerſale* eo, quo debeat, modo obſeruaretur.

l) Hæc eſt ratio ipſius RACHELII in *otio Nouiom. ſ. introd. ad ius publ. c. 6. p. 28. ſeq.* quam his verbis inculcat: *Quia in examinandis vel decidendis controuerſiis publicis nullius iuris maior vſus vel autoritas, quam naturalis, ideo ſaltem non minori aſſiduitate & ſtudio illud, quam ius priuatum, excolendum eſt. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque cauſas recte diiudicandas iurisque publici vſum aptior erit, vt magna laude digni ſint illi principes, qui etiam ius naturæ in ſuis academiis doceri inſtituerunt.*

§. VII. Contra hanc neceſſitatem vrgetur, ius naturæ eſſe incertum, & medium illud cognoſcendi, ſcilicet *rationem*, eſſe corruptam. Verum certitudinem eius ſupra iam adſtruxi, neque ratio tam corrupta dici poteſt, (m) vt hæc generalia fundamen-

Quo rudiores ſunt principis adminiſtri, eo peiori ſtat respublica loco. Principes non raro ſuis affectibus reguntur & potentiæ indulgent: miniſtrorum itaque eſt, principi iura ſua & obligationem ſimul ob ocolos ponere, & quibus ſalus populi contineatur legibus, non diſſimulare. THEOPOMPVS Rex Spartanorum quærenti, *quænam ratio ſeruandi regni eſſet?* reſpondit, *ſi iuſtam dicendi libertatem princeps amicis permittat.* FERDINANDVS II. in ſcheda quadam, poſt mortem eius reperta, ita ſcripſerat: *canes mutos in conſilio non probare, qui nempe autoritate cuiuspiam ſe abripi ſinunt in ſententiam, quam alioqui non probant.* IO. A CHOKIER *theſ. polit lib. 4. c. 2 n. 7.* Sæpe principes controuerſias, quas cum ſubditis, ciuitatibus, aliisque collegiis habent, ſuis miniſtris committunt, vt ſua ſententia dirimant tanquam arbitri; quomodo autem apte hic decidere poſſunt litem, niſi in academiis eorum animus hac diſciplina tinctus fuerit?

m) Quæ ad *internam* hominum *emendationem* ſpectant, ſæpe diuinius lumen requirunt, ſed quoad illa, quæ ad externum hoc vinculum humani generis dirigendum ſpectant, *ratio naturalis* lumen ſatis idoneum eſt. Prout obiectum cognoſcibile eſt, eatenus lumen, mediante quo cognoſcitur, comparatum eſſe debet. Craſſiora in rebus naturalibus lumen aliquod acutiſſimum & perſpicaciſſimum in vidente non requirunt, ſed tantum ſubtiliora & acutiora. Diuina vtique diuiniori lumine percontanda, quia in hiſce *ſola ratio* non ſufficit, licet

menta, quæ huc ſpectant, aſſequi nequeat, maxime vbi ratio haud irritata (n) ab affectibus iudicat (o).

§. VIII.

licet non leuia aſſequi valeat, ſed quæ hanc hominum tranquillitatem externam firmant, craſſiora ſunt, vt lumine naturali ſatis poſſint cognoſci.

n) Lumen naturale inprimis corrumpitur affectibus; quando vero in *theſi* iudicamus de *iuſto* & *iniuſto*, ordinarie vacui ſumus affectibus. Simile quid occurrit in aquis, quæ, ſi nullo grauiori motu concutiuntur, pellucidæ & clariſſimæ ſunt, vt obiecta in illis repræſentari poſſint; ſin turbatæ & motu vehementi quaſſatæ, puriorem faciem ſuam amittunt, neque commode obiecta obuia repræſentant.

o) Sunt quidem, qui vrgent, ne quidem legem per Moſen reuelatam ſufficienter fuiſſe intellectam quoad *interiorem ſanctitatem*, adeoque optimum legis huius interpretem CHRISTVM in carnem veniſſe. Verum cogitandum erat, de *interiore ſanctitate* legum reſpectu Dei *in ſtatu ciuili* differi non poſſe, ſed hæc eſſe *monita*, quæ cuiusuis hominis internam correctionem tangunt, ad fora autem ciuilia, quæ de *externis* iudicant, ſpectare nequeunt, quin quod ob ſtatum corruptum leges aliter ferri & applicari nequeant, quam quatenus in *externa* acquieſcunt *obligatione*. Quæ ad internam ſpectant, vtique *commendanda*, *ſuadenda* & *docenda* ſunt, ſed illa ad forum non pertinent, ſed alterius ſunt diſciplinæ. Dicis, atque ita inutilis eſt hæc doctrina, cum hominem non corrigat; concedo eo reſpectu, vt legibus naturalibus ſalus externa non poſſit obtineri, ſed tamen utilis eſt ad *ſalutem externam*, quam interim, cum homines mali ſunt, eadem ratione quærere debemus, qua fræna imponimus beſtiis & furioſis, ne amplius noceant. Per leges nunquam intendimus homines *pios* facere, ſed *quietos*, *tranquillos*, *ſociabiles*.

§. VIII. Porro vrgent, doceri quidem. ius naturæ ex voluntate Dei propendere, ſed tamen multa inde deduci, quæ voluntati Dei aduerſa ſunt, (p) v. c. quæ verbo reuelato aliter ſunt reuelata; Deum autem non poſſe contraria velle. Verum id ſi fiat, culpa non huic diſciplinæ, ſed ſæpe his tribuenda, qui hoc iure non raro abutuntur ad ſuas malitias tegendas. Deinde quoque aliud eſt, vtrum ex *iure naturæ* hoc vel illud cognoſci negetur; (q) & aliud, an ius naturæ aliquid præcipiat & vetet, quod directo ſit contra voluntatem Dei? quod negatur.

§. IX.

p) Non poteſt negari, quaſdam ſingulari Dei permiſſione in ſenſum reprobum fuiſſe actos, vt quæuis ſcelera ex iure naturæ defenderent, & quid mirum, cum etiam Theologi non raro opera carnis ex S. literis defendant: ſed quis inde vtilitatem neceſſitatemque ſacrarum literarum vellet negare? Vbique ſunt extrema vitanda, ne omnem neceſſitatem negemus, neque eam nimis extollamus.

q) Quæ iure naturæ *permiſſa* dicuntur, hoc ſenſu capienda, quod non ſit contra leges naturales, vel rectius, quod ius naturæ primario ad illa negotia non pertingat, atque ex iure-naturæ decidi non debeant, ſed potius ex regulis *officiorum humanitatis*, vel in genere *pietatis internæ*. Neque enim, vt ſæpe dictum, ius naturæ ad omnes ſpectat actiones, ſed ſuum habet circumſcriptum forum, vltra quod non progreditur. Inepti ſunt, qui de *iuſto* vel *iniuſto* illarum actionum, quæ ad ius naturæ non ſpectant, quærunt, dum potius ad aliam normam exigi debeant. Vnde tales actio-

§. IX. Alii inſtant, ius naturæ, licet gentiles eo vſi fuerint; inter Chriſtianos tamen excolendum non eſſe, quippe quibus lumen divinius datum ſit. (r) Sed id ad Chriſtianos, qui ethnice viuunt, applicari nequit, alioquin & leges ciuiles eſſent eiiciendæ ex Chriſtianiſmo.

§. X.

nes ſatis emphatice & conuenienter vocari ſolent *non iniuſtæ*, ſeu quod, quia lege naturali de iis non diſponitur, non poſſint dici *iuſtæ* aut *iniuſtæ*, ſed quod reſpectus *iuſti* & *iniuſti* ad eos non pertineat. Hinc nemo de iure naturæ violato conqueri poteſt, qui iure permiſſo vtitur. Sic itaque, inſers, ad minimum ius naturæ eatenus, quatenus *iura*, ſeu *facultates morales* tradit, erit repudiandum. Sed nec hoc quidem inde fluit. Viuimus in ſtatu corrupto, in ſocietate humana, vbi quilibet alterius ſorte debet eſſe contentus, ſi tranquillitatis & pacis ius non lædat: quæ præterea agit, hactenus pro *licitis* INTER HOMINES haberi debent, & ſuos effectus INTER HOMINES ſortiuntur, licet poſſint eſſe contra voluntatem Dei. Quo ipſo tales quidem peccant contra Deum, ſed proximo ſuo iniuriam non inferunt, ſeu eius ius non lædunt, quod ex hac diſciplina æſtimandum. Quatenus autem hæc amori & voluntati diuinæ *alio reſpectu* aduerſari videmus, eatenus *doctrina*, *adhortationibus*, aliisque *ſuadendi mediis* alter inducendus, quæ ſi inſuper habeat, habebunt actus hi ſuos effectus *iuris* INTER HOMINES, vt cogi, puniri, vel ad quid præſtandum adſtringi in foro nequeat.

r) Qui talia opponunt, in ea ſunt opinione, quaſi ius naturæ idéo in academiis tradatur, vt homo exinde ad *internam* & *externam felicitatem* adſpirare queat. Sed ſi qui ſunt, qui hoc tradunt, in eo limites huius doctrinæ tranſcendunt. Nihil vlterius operatur ius na-

§. X. Ex deducta *neceſſitate* etiam eius *utilitas* per ſe patet. Nam (I.) conducit hæc diſciplina, vt ius publicum *particulare* inde ſolide interpretari, & quid iuris ſingulis in Rep. competat, docere poſſimus.

§. XI. Porro vtilitas (II.) ſeſe exſerit, quod in eo, vbi deficit ius poſitiuum publicum, ad hoc ſit recurrendum.

§. XII.

turæ, quam leges ciuiles in republ. Tolle has & habebis diſſociatam multitudinem & bellum Hobbeſianum. Vnde non negandum eſt, illos lumen diuinius ſequi, neque ſolo iure naturæ viuere debere, qui volunt eſſe Chriſtiani. Sed (1.) quæritur, an propterea ius naturæ, & eius cultura ſit intermittenda? Viuimus cum Chriſtianis, qui ethnico more viuunt, & qui legum freno ſunt compeſcendi, quales qui ſunt, non audiunt ſæpe in republ. leges manſueti Chriſti. (2.) Si hoc argumentum valeret, leges quoque ciuiles eſſent eliminandæ, quia neque ex LL. ciuilibus quis intime bonus redditur; quamdiu autem (3.) Legibus ciuilibus operam dare debemur, tamdiu cultura *iuris naturæ* non eſt negligenda. Neque (4) ius naturæ ad alium eſt excolendum finem, quam vt, quomodo ſuum cuique ſit tribuendum inter homines, *remediis ciuilibus* in foris externis, inde diſcamus. Decipitur, qui putat, ſe ex iure naturæ velle ſalutem æternam conſequi; ſed non decipitur, qui dum videt, ſe legibus incumbere debere propter ſtatum corruptum, in hunc finem ius naturæ explicat, tradit & illuſtrat, quo magis legum poſitiuarum doctrinam planam facere poſſit. Si omnes eſſemus Chriſtiani, nec regnis aut rebuspubl., nec legibus, nec aliis rebus opus haberemus, quia iuſto non eſt lex poſita: ſed poſtquam viuimus cum Ethni-

§. XII. Denique (III.) inſignis vſus huius doctrinae in eo conſpicuus eſt, ne cum vulgo reſpectus diuerſos (s) in negotiis occurrentes confundamus, *vtilitatis* quaeſtiones a *iuris*, has vero rurſus ab illis, quae ad hominum *internam ſalutem* pertinent, diſtinguamus.

§. XIII.

Ethnicis, qui legibus conſtringendi in republ. iure naturae carere non poſſumus.

s) Cuiuslibet negotii varii dantur reſpectus. Sic enim quaeritur, an *vtiles* ſint in vita ciuili? an *iuſte* ſint actiones? an *ſalua conſcientia* fieri poſſint? an ad hominis intrinſecam emendationem faciant? Qui vtilitatem iuris naturae negant, reuera omnia confundunt, vel ſaltem naturam cuiuscunque reſpectus non penitius conſiderant. Scilicet quando quaeritur, *an hoc iuſtum ſit*, non ſtatim diſquiritur, *an illud ſit vtile*, aut homini proficuum *ad internam emendationem*, ſed tantum, an princeps, vel magiſtratus in rep. *de iure* hoc agere poſſit, ita vt aliis re ipſa nulla fiat iniuria. Qui haec confundunt, ſaepe in craſſiſſimum incidunt Papatum. Quaeſtiones iuris naturae ordinarie in *litium diſcuſſione* ventilantur; quando iam alicui deciſio alicuius controverſiae committitur, eamque vellet ſecundum regulas, quae interiorem hominum correctionem vnice reſpiciunt, diiudicare, illamque ſententiam ita exequi, remediis ciuilibus illa ſubiiceret, quae erant ſuadenda, imo aliter reſponderet, ac quidem interrogatus erat, eodem modo, ac ſi grammaticus de verbo quaereret; cuius eſſet generis? & alter ex logica reſponderet, eſſe *ſubiectum*, vel *praedicatum*, vel eſſe genus *infimum* vel *ſubalternum* &c. Non parum tales abſunt ab exemplo Pontificum Romanorum, qui ex dicto Chriſti *Matth. XVIII.* remedium aliquod ciuile, ſci-

§. XIII. Ex his omnibus demum concludo, melius eſſe, ſi ius naturæ excolendum non eſſet, & homines intra ſe admitterent ſpiritum pacis Chriſti; quia ſic leges eis non eſſent poſitæ; ſed poſtquam viuunt in *ſtatu corrupto* ſub *lege*, leges quoque, inprimis naturales, ſunt excolendæ (u).

CAP. V.

licet *denunciationis euangelicæ* exſtruxerunt, ſub eodem prætextu, quod Chriſtianorum negotia ſint iudicanda ſecundum leges Chriſti. Dicis: atqui tamen vna eſt veritas. Ergo ſecundum illam vnam veritatem res eſt decidenda. Reſpondeo, id non negari, quando *vno eodemque reſpectu* res conſideratur; ſed quando diuerſo reſpectu, diuerſa quoque inde oritur veritatis ratio. Cape exemplum. Princeps tributum imponit. Quæſtio prima, an hoc ſit *vtile* Reipublicæ? Quod aliquando ita eſſe poteſt, aliquando non. Alia quæſtio, an *iure* hoc faciat princeps? & an ſubditi ſint obligati ad id ſoluendum quoad forum exterius? id quod affirmatur; & denique alia eſt quæſtio, an princeps *in foro conſcientiæ* tutus ſit, ſi nimium grauet ſubditos? quod aliquando negandum. Vides, eandem quæſtionem pro diuerſo reſpectu & affirmari & negari poſſe.

u) Paulus dicit, impiis leges eſſe poſitas, non iuſtis, quod itidem de LL. naturalibus iudico. *Factæ ſunt leges*, inquit ISIDORVS *in c. 1. D. 4. vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaque ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas.* Cum itaque homines peſſime viuant, ſtatus præſens, proh dolor! eſt legalis. Melius eſſet, ſi careremus medicis, quia ſic ægroti deficerent; ſed pro ſtatu præſenti ad *bonum extraordinarium*

CAP. V.

DE AUTORIBUS, SUBSIDIIS, & CAUTIONIBUS CIRCA HANC DOCTRINAM.

§. I.

QUemadmodum ante H. GROTII & HOBBESII tempora totum ius naturæ Scholaſticorum nugis corruptum fuit, (x) ita non mirandum, ſi idem fatum hæc quoque diſciplina habuit.

§. II.

rium referendi, vt malum ingens eſſet, ſi iis carere deberemus. Sic etiam ius naturæ omnino excolendum, adeo, vt pro præſenti rerum ſtatu neglectus huius ſtudii multa mala poſt ſe trahat, ſicuti cultura eiusdem multum inſeruit ſtatui corrupto præſenti, vt omnia ſingulorum officia eo rectius exinde dirigi poſſint.

x) In craſſiſſimo papatu, quo obnubilabatur Germania, cum Chriſtianiſmum reciperet, fere omnis eruditio monaſteriis erat incluſa. Nam *ſeculares* qui vocabantur, magis armorum vſum, quam ſtudiorum ſibi conuenire ducebant. Legum doctrina non quidem incognita eſſe poterat, ſed ita tamen tractabatur, vt magis incumberent *legi poſitiuæ*, quam doctrinæ iuris naturalis. Introductis academiis, ſtudium iuris Romani etiam in Germania florere cepit, ſed limites fori ſui non egrediebantur legiſtæ. Imo licet ante introductas academias ius Romanum paulatim inclareſcere inciperet, ceu docet Dn. HERTIVS *de conſult. LL. & iudic. ſpec. Rom. Germ. reſpubl.* §. *14.* haud tamen conſtat, ad hoc *ius vniuerſale* fuiſſe prouocatum, ſed magis vbique leges Romanæ audiebantur. Philoſophis res erat cum Ariſtotele, & iuris conſultos cura explicandarum legum Roman. diſtrictos tenebat;

§. II. Neque ICti, (y) qui vltra Iuſtinianum

hinc Theologi partem *Theologiæ moralis* eſſe putabant doctrinam iuris naturæ, turpiter officia hominis, qua talis, & qua Chriſtiani confundentes. Atque ſe ad hanc doctrinam excolendam eo certius ius habere exiſtimabant, quod a patribus, BASILIO M. GREGORIO Nazianzeno, CHRYSOSTOMO aliisque plura capita iuris naturæ exculta eſſe viderent, quorum vt veſtigia legerent, ſedulam nauarunt operam, maxime cum ICti ne hiſcere quidem auderent contra eorum ſententias, quippe quibus alioquin facile nota hæreſeos inuri potuiſſet. Neque turpe ſibi ducebant, ex iuris naturæ quæſtionibus articulos fidei formare, eosque aliis obtrudere. Cum itaque Patres Theologiam moralem cum iure ſemel confudiſſent, neque officia Chriſtianorum & hominum diſtinxiſſent, quod nec AMBROSIVS *in libris tribus de officiis* præcauere potuit, mirandum non eſt, quod in tanta barbarie temporum, quibus ſcholaſtici Theologi dominatum obtinuere, confuſio hæc quotidie creuerit, deciſionesque ex canonibus, conciliis, ſententiis Patrum, S. Scriptura aliisque petitæ fuerint, cuius rei documenta ſi quis legere geſtiat, ipſos ſcholaſticos adeat opus eſt. Sed & *moralem doctrinam ſtricte dictam* non omiſerunt, imo, quod mireris, multa iuris Romani capita, vnice forum Romanum antiquum redolentia, ſub ſpecie *iuris naturæ* venditarunt, & ſic miſeri omnia confuderunt. Quamuis vero LVTHERVS tempore reformationis ſcholaſticorum ineptias ſatis caſtigaret, tamen vel PHILIPPI MELANCHTHONIS nimius & cæcus amor in ſcholaſticam doctrinam impediit, quo minus hæc doctrina expurgari potuerit, vt inde nomen *communis Germaniæ Præceptoris* absque ſuo merito obtinuerit.

y) Referam huc iudicium GROTII haud vulgare de ICtis. Diuiſit eosdem in tres claſſes: in *prima* ſunt ipſi

ipſi ICti R. & alii legum conditores, & his multum ſe deferre dicit: in *ſecunda* eos commentatores ponit, qui poſt IRNERIVM vixere, qui omnes controuerſias illuſtres ſecundum barbariem temporum ex legibus Romanis definire voluere, vnde ab iis hæc diſciplina plane neglecta. *Tertia* claſſis eos occupat, qui humaniores literas cum ſtudio iuris Rom. coniunxere. Sed de his in *proleg.* §. *55.* itidem aſſerit, quod in ius hoc commune aut nunquam, aut non niſi leuiter exſpatientur, & quod præterea ſcholaſticam ſubtilitatem, in qua tunc omnis videbatur concluſa eruditio, cum legum & canonum cognitione coniunxerint, quem in finem potiſſimum duos in exemplum adducit Hiſpanos ICtos, COVARRVVIAM & VASQVIVM. Hic FERNANDVS VASQVIVS ſcripſit *controuerſias illuſtres*, qua in materia inprimis debuiſſet *ius publicum vniuerſale* fundamenti loco ponere, qui tamen nugas ſcholaſticorum magis prætuliſſe videtur. Inde non mirandum, BOECLERVM *in præfat. ad Seld. Ius N. & G.* iudicium ſequens de Vaſquio adduxiſſe: *Diffuſam argumento, diſtinctam profectuum gradibus, nec raro inuolutam autorum ſententiis ſapientiam, quam non ſufficiat fidentius aggredi, Fernandus forte Vasquius documento eſſe queat. Qui cum tanto inſtructu apparatuque hunc locum ſibi excolendum ſumpſiſſet, vt inſtar Bibliothecæ nonnullis videretur præſtare, factum tamen facile opineris, vt negligentius pleraque cumulando, ordini & diſcretioni inter diſputandum parum ſeruiendo, placita aliorum non ſatis examinando, ſua ſæpius aſſeuerando, quam probando, componendo denique, quæ conſtare ſibi inuicem non poterant, haud pauca de arduis intricauerit potius, quam expediuerit.* Scripſit etiam FRANCISCVS HOTTOMANNVS controuerſias illuſtres, vbi defectum hiſtoriæ in VASQVIO deſideratum ſuppleuit. Ingraueſcente Tyrannide Papæ iura imperantium ad ſe trahere cupientis, ſubortæ ſunt variæ lites inter Cæſares & Papas, illis iura ſua defendentibus, his impugnantibus. Singuli ſuas aſſeclas habuere, ex quibus

num ſapere voluere, in controuerſiis illuſtribus alia inceſſerunt via, ſed hi quoque, fatente GROTIO, Scholaſticam ſubtilitatem cum *legum* & *canonum* cogitione coniunxere.

§. III. Aduenere tandem tempora, quibus ſolidiori ſtudio hæc diſciplina coli cœpit

bus ſcripta varia, tempore præſertim LVDOVICI Bauari, in lucem edita ſunt. Sanior tamen philoſophia ſimiliter in plerisque deſideratur; vel enim canonibus & legibus Romanis pugnant, quo nihil eſt abſurdius, vbi de poteſtate imperantium quæritur, vel ex Scriptura S. ſed obtorta & valde peruerſa interpretatione, vel denique ſcholaſtica philoſophia, ſua probant: ſed quantæ hic ſubtilitates interſperſæ, vel ex RVDOL. PRAELLEI *de poteſt. pontif. & imper.* ſcripto *tom. 1.* GOLDASTI *p. 40.* inſerto videre licet. Legatur præterea ANTONII DE ROSELLIS *tr. de monarchia ſeu poteſtate Imp. & Papæ tempore Sigismundi editus*, & a GOLDAST. *tom. 1. p. 252.* relatus, vbi contra papam diſputans, quod imperator a papa non acceperit poteſtatem, hoc potiſſimum vrget, quod eam habeat a populo Romano, qui hanc iurisdictionem transtulit in principem *per* §. *6. I. de I. N. Gent. & ciuili.* Egregium certe argumentum! Poſtquam deinde tempore reformationis ICti *iuris publici* Imperii noſtri ſtudium excolere cogerentur, & tamen deprehenderent, non omnia ex legibus fundamentalibus & obſeruantia imperii decidi poſſe, imo & ſtatus rei Germanicæ non ita omnibus conſtaret, multominus ius publicum vniuerſale hactenus ICtis curæ fuerat, non aliter fieri poterat, quin loco huius *neceſſariæ diſciplinæ* ius Romanum vbique allegarent, & in ſubſidium ad illud recurrerent, quod nunc quidem, reſtituta hac diſciplina, merito reprobamus.

a) Fuit

pit, GROTIO & HOBBESIO (z) vno eodemque tempore, quamuis diuerſo ſtudio huic doctrinæ, incumbentibus.

§. IV. HVGONIS GROTII inſtitutum (a) potiſſimum hunc habuit ſcopum, vt oſtenderet, ex quo fonte controuerſiæ inter gentes, quæ commode ad tempus vel *belli*

z) Fuit GROTII principale Inſtitutum, vt Ius Nat. quatenus in controuerſiis illuſtribus vſum præberet, a Scholaſticorum nugis liberaret, & eo, quo par eſt, modo traderet. THOMAS HOBBES *in præf. lib. de corpor.* de ſe ipſo gloriatus eſt, quod reſtaurator huius diſciplinæ fuerit, his verbis: *Phyſica res nouitia eſt, ſed philoſophia ciuilis multo adhuc magis, vt quæ antiquior non eſt libro, quem de ciue ſcripſi.*

a) Scripſit hunc tractatum *de iure belli & pacis* GROTIVS potiſſimum ſuaſu NICOLAI CLAVDII FABRICII PEIRESCII, vt refert PETRVS GASSENDVS *in vita Peireſcii lib. 4.* Inſtructus erat laudatus PEIRESCIVS omni diſciplinarum genere, & quoniam tot defectus in iure naturæ animaduertebat, GROTII autem, qui tunc e patria exul in Galliam ſeſe receperat, ſubactum tanta eruditione ingenium perſpexerat, vt neminem ad excolendam hanc doctrinam ratus ſit aptiorem, quam ipſum GROTIVM, ei mox autor ſuaſorque fuit, vt priſtino nitori eandem reſtitueret, quod & feliciter perfecit. Sed non potuit non hic labor irritare crabrones, præſertim apud eos, qui adhuc Scholaſticæ doctrinæ innutriti erant, hinc tot cenſuras, quamvis ſæpe ineptas, ſuſtinere debuit. Inprimis vero offendit aulam Romani præſulis, adeo vt prælaudatus eius tractatus, ex ſacra indicis congregatione Romæ anno 1627. in numerum vetitorum librorum relatus ſit. Neque enim conſultum videba-

li vel *pacis* referuntur, decidi poſſent, quamuis hinc inde multa inſeruerit, quæ ad *ius publicum vniuerſale* ſpectant. (b).

§. V. THOMAS HOBBES magis intentus fuit, vt ius publicum vniuerſale enucleatius traderet, & iura imperantium excoleret; ſed quamuis omnia methodo mathemati-

debatur aulæ Romanæ, ſi diſciplinæ hæ priſtinam reciperent integritatem, quia ita de *poteſtate Cleri* actum fuiſſe videbatur, qui ſe extulerat ſuper omnem poteſtatem, & novam ac plane monſtroſam rempublicam in ſingulis rebus publicis in ruditate ſeculi exſtruxerat, vt non poſſet non e re aulæ Romanæ eſſe, libros optimos ſupprimere, & ſedulo laicis inculcare, rationem humanam captiuam ducendam eſſe ſub obedientia Eccleſiæ Romanæ. Non defuere tamen ex ipſis Pontificiis, qui hanc iniquam cenſuram Romanenſium ægre ferrent, vti declaratum *in præfat. in* BOECLERI *animaduerſ. ad Grot.*

b) Inter primos numerandus eſt GROTIVS, qui *ius publicum vniuerſale* excolendum ſuſcepit, quia vbiuis fere doctrinas huc ſpectantes inſeruit, præſertim *lib. 1. c. 3.* vbi naturam *ſummi imperii* explicat, & contra monarchomachos diſputat, *c. 4.* vbi *de iure ſubditorum*, & eorum reſiſtendi licentia, *l. 2. c. 5.* vbi *de iure in ſubditos*, *c. 6.* vbi *de alienationibus imperiorum* eorumque rebus, *c. 7.* vbi *de ſucceſſionibus in regna*, *c. 10.* vbi *de modis, quibus imperium finitur*, *c. 14.* vbi *de imperantium promiſſis*, *contractibus & iuramentis*, *c. 20.* vbi *de pœnis* agit, vt taceam loca alia, quæ hinc inde in aliis capitibus interſperſit. Liber hic immortalis Gallice quoque extat interprete COVRTINO, ſed nitidiori ſtylo, ſenſuque magis apto in Gallicum ſermonem translatus eſt nuper a BARBEYRACIO,

matica connectere allaborauerit, non raro tamen lapſus deprehenditur; (c) plures pro-

cio, viro doctiſſimo, qui hac interpretatione inſignem lucem ei attulit. Denique ante aliquot annos quoque in Germanicam verſionem translatus eſt, cui illuſtris THOMASIVS eruditam præfationem præmiſit.

c) Facies Angliae turbulenta, quæ tempore HOBBESII fuit, videtur ei anſam dediſſe, vt *imperantium poteſtatem* nimis & vltra modum extolleret, & ſubditorum ſtatum deprimeret. Poſtquam enim diſſidia inter Regem Angliæ, & Parlamentum vtrumqne Anglicum & Scoticum eſſent natæ anno 1640. quæ ex variis cauſis, partim occaſione Puritaniſmi, partim ex contumacia CAROLI I. partim aliunde proficiſcebantur, adeo, vt tandem flamma in bellum ciuile contra Regem erumperet, HOBBESIVS ſeceſſit Lutetiam Pariſiorum, ibique tractatum de *ciue* edidit, & cum a partibus Regis ſtaret, non potuit non in eo libello *poteſtatem imperantium* nimis extollere, vt eo fortius ſuam doctrinam Anglicanis tumultibus opponeret. Reuera turbæ Anglicanæ repræſentabant ſtatum belli omnium contra omnes, & miſeriam dilaceratæ reipublicæ plures deplorabant. Atque hæc miſera facies rerum, quotidie menti eius obuia, adeo eam occupauit, vt crederet, & ſibi plene perſuaderet, *ſtatum naturalem* fuiſſe ita turbulentum, & perpetuum bellum omnium contra omnes. Edidit deinceps anno 1651. librum, cui titulus *Leuiathan*, quo nomine *ciuitatem*, ceu *hominem artificialem*, cuius anima princeps ſit, intelligit, & in illo de *poteſtate ciuitatis eccleſiaſtica & ciuili*, pro iure Regis & Epiſcoporum contra membra Parlamenti agit, quoniam Scoti imprimis Puritaniſmum introducere volebant, rege contra nitente, & Epiſcopos vbique defendente, Puritanosque eccle-

proinde, cenſuras expertus. (d) Interim eundem plura in hac doctrina ſolidius & eruditius excuſſiſſe, eruditi ex merito fatentur.

§ VI. In plurimis quoque HOBBESIVM ſecutus eſt poſtea ADRIANVS HOVTVYN, ICtus Belga in *tr. de Politica contracta generali*, (e) quamuis hoc ipſum diſſimulare voluiſſe videa-

ecclesiis eiiciente. Ceterum Matheſeos ſtudio operam aſſiduam dederat, adeo vt etiam principem de Wallis in Galliam ſecedentem in hoc ſtudio inſtitueret, atque hinc non mirandum, quod *tr. de ciue* omnia methodo mathematica connectere tentauerit, quamuis ſtatim in prima connexione ingentem hiatum commiſiſſe videatur. Potiores eius errores collegit HOVTVYN *in polit. gener. in fin.*

d) Nactus eſt plures aduerſarios, quos refert Dn. LVDOVICI *in hiſtor. iuris N.* §. 37. & Autor, qui anno 1681. *vitam eius* edidit. Aſſeclas paucos habuit, præter LAMBERTVM VELTHYSEN *in tr. de princip. iuſti & decori*, & IO. CHRISTOPH. BECMANNVM. Alii tamen, vt PVFEND., & recentiores iuris naturæ Doctores multum ex eo hauſerunt, ſuisque doctrinis intulerunt, reprobandis reiectis.

e) Prodiit hic liber Hagæ Comitum anno 1681. vbi Autor ſub hoc nomine *ius publicum vniuerſale* adumbrauit. Acute & ſubtiliter omnia connectit, vt niſi nimis Monarchiſmo abſoluto indulſiſſet, ſubditosque in claſſem brutorum coniecisset, vix aliquid deſiderari potuiſſet. Multa ex HOBBESII doctrina hauſit, ſed ne hoc feciſſe videretur, collegit in calce *errores Hobbeſianos*, quaſi minime cum eo feciſſet. Interim capitaliores haud effugit, quin potius ſtrenue ſecutus eſt, imo in nonnullis ipſum HOBBESIVM adhuc

videatur. In principiis quodammodo diverſis, in eo tamen fere cum eo conſpirat, quod imperantium poteſtatem vbique & per omnia, etiam *in ſacris*, faciat illimitatam, adeoque in multas reprobandas ſententias incidat.

§. VII. Hoc idem thema plenius excuſſit VLRICVS HVBERVS in tr. *de iure ciuitatis*, (f) qui in plurimis quoque ſe HOBBESIO

adhuc ſuperaſſe videtur. Magis ſobrie tamen in primis principiis, vbi fundamentalem propoſitionem iuris naturæ explicat, inceſſit; agnouit enim, legem naturæ fuiſſe ante ciuitates, eamque in *pace colenda* conſiſtere, hanc autem propter hominum deprauatam naturam non potuiſſe in effectum commode deduci, niſi ciuitatibus introductis, cum pax tuta extra imperia haberi haud poſſit. Enim vero vbi ad poteſtatis ciuilis indolem dilabitur, nullos eidem limites ex iure naturæ ponit, vel tales ponit, qui principem plane non adſtringunt; dum ius interpretandi leges diuinas ex nat. iure principi adſcribit, adeoque in effectu eosdem tollit. Præterea principem *papam abſolutiſſimum* pronunciat, qui poſſit omnia decidere, articulos fidei per modum legis imperare, confunditque paſſim officia imperantis *qua talis*, & qua *doctoris*, dum, quæ *docenda* & *ſuadenda* ſunt, ad imperantis *qua talis* officium pertinere contendit. Hinc iuſtas meruit cenſuras PVFENDORFFII *in tr. de habitu relig. ad vitam ciuilem*, vbi in calce autorem ex profeſſo refutauit.

f) Prima editio admodum ſuccincta, ſed quæ anno 1694. publici iuris facta, varia incrementa accepit, vbi *ſect. V. lib. I.* inprimis multa aliena immiſcuit, v. c. *de principio cognoſcendi diuinitatem ſcripturæ ſacræ, de teſtimonio obſignante fidem receptam*, item *quod ratio non*

SIO oppoſuit; neque tamen ſe intra limites huius doctrinæ ſemper continuit, quin potius plura, quæ ad *ius priuatum* ſpectant, imo quæ a reſpectu *iuris* prorſus aliena ſunt, intexuit, de cetero dignus, qui circa hoc ſtudium commendetur.

§. VIII. Neque omittendus eſt B. Dn. de PVFENDORFF, qui *in tr. de iure N. & G.* (g) hanc doctrinam *libro ſeptimo & octavo* ſolide

---

ſit principium cognoſcendi diuinitatem ſcripturæ ſacræ, aliaque plura. Sed & quæ ad *ius priuatum* ſpectant, non omiſit, adeo, vt hunc tractatum pro ſyſtemate iuris tam *publici* quam *priuati* vniuerſalis haberi poſſe, quidam iudicent. Commentarium vberiorem in eum ſcripſit Dn NIC. CHRISTOPH. L. B. de LYNKER, ſed qui integer hactenus editus haud eſt. Ante aliquot annos illuſtris THOMASIVS prælaudatum tractatum de nouo edi curauit, & ſuccinctis annotationibus præclare illuſtrauit.

g) Fata PVFENDORFFII notiſſima ſunt, & pleraque adducta a Dn. LVDOVIC. *in hiſtor. iur. nat.* HOBBESIVM in plurimis ſecutus, adeo, vt *c. 1. lib 7.* ciuitatum geneſin ex eo plenius explicauerit. Totam hanc ita inſtruit diſciplinam, vt *lib. 7. naturam*, *indolem*, *affectiones* aliaque ad ſummum imperium ſpectantia enucleet, & *lib. ſeq.* ipſa iura examinet. Quantum hic Autor præſtiterit, omnes in comperto habent, quia plerique PVFENDORFFIVM hodie ſequi non dubitant. Ante aliquot annos Dn. HERTIVS prædictum tractatum de nouo edidit & elegantiſſimis notis illuſtrauit atque auxit. Sed etiam hoc fere eodem tempore Dn. IOANNES BARBAYRAC illum gallico idiomate edidit, ſub titulo: *le Droit de la nature & des gens, ou ſyſteme general de principes les plus importans*

lide explicuit, quamuis omnia capita huc ſpectantia haud plene pertexuerit, quod de aliis quoque monendum, qui vniuerſam iuris naturæ diſciplinam vno ſyſtemate complexi ſunt.

§. IX. Inſignem præterea induſtriam & curam circa hoc ius excolendum ſuſcepit Dn. CHRISTIANVS THOMASIVS (h) & plu-

tans de la morale, de la jurisprudence, & de la Politique avec de notes du traducteur, ou il ſuplee, explique defend & critique les penſées de l'auteur, & une preface, qui ſert d'introduction à tout l'ouvrage. Prædictus IOANNES BARBAYRAC elegantiſſimam præfationem operi præmiſit, in qua imprimis de demonſtratione in ſcientiis moralibus admittenda agit, & objectionibus quibusdam reſpondet. Addit deinde varias rationes, quibus factum eſt vt hæc diſciplina parum antea exculta fuerit. Obſeruat, Patres inprimis plane hanc doctrinam corrupiſſe, vel omnia confudiſſe, & tandem ipſos Theologos in ſequentibus temporibus eam dereliquiſſe. Ipſa verſio gallica elegantiſſima eſt, & ſenſum PVFENDORFFIANVM clariſſime & nitidiſſime exhibet. Sed etiam præterea verſio germanica huius operis ſub prelo eſſe dicitur.

h) Inſtitutum illuſtris THOMASII ita a pleriſque, qui ſolida vulgaribus præferunt, approbatum eſt, vt, quid in hac doctrina præſtiterit mea quidem deductione haud indigeat. Explicuit primo hanc doctrinam in tractatu *de iurisprudentia diuina*, ubi inprimis adverſariis PVFENDORFFII in *lib. 1.* ſatisfecit. Poſtea anno 1705. vltimam manum huic operi addidit, & *fundamenta iuris naturæ & gentium ex ſenſu communi deducta* edidit, in quibus inprimis principia *iuſti*, *honeſti*, & de-

plura a PVFENDORFFIO prætermiſſa vel ſuppleuit vel emendauit, & ſic quoque, quæ ad *ius publicum vniuerſale* ſpectant, magno iudicio priſtino nitori reſtituit.

§. X. Spem etiam fecit (i) Dn. IOAN. NIC. HERTIVS, ſe editurum *ſyntagma iuris publici vniuerſalis*. *Pædian* quandam ad hanc diſciplinam iam præmiſit, contentam in *diſp. de Iurispr. vniuerſ. ſect.* 2.

§. XI.

& decori miro iudicii acumine ſecernere allaborauit, & iuxta illa ipſa inſtitutiones ſuas iurisprudentiæ diuinæ emendauit. Qui enim hactenus ius naturæ tradidere, hos diuerſos reſpectus non diſtinxerant, & ſic plura inemendata relicta erant, quæ huius ſummi viri opera in melius reſtituta ſunt, atque adeo emendationes eius inſignem in hac doctrina de iure publico vniuerſali præſtant vtilitatem. Si ipſe PVFENDORFFIVS huc reſpexiſſet, plura capita omittere potuiſſet, quæ ad ius naturæ ſtricte dictum haud ſpectant, vt quæ de *officio erga Deum*, *erga ſe ipſum*, *de officiis humanitatis &c.* operoſa induſtria explicuit. Et hinc factum fuiſſe reor, vt plerique principium fundamentale eius tolerare & concoquere haud potuerint, quod viderint, prædicta capita haud adeo commode ſecundum doctrinam *ſocialitatis* explicari potuiſſe, quas difficultates ſuperare facili labore quiuiſſet, ſi quæ ad *iuſti* doctrinam ſpectant, ab eo, quo *honeſtum* & *decorum* ducit, ſollicite diſtinxiſſet.

i) Spem huius operis fecit *in præfat. ad elem. prudent. civil.* vbi ſimul oſtendit, quantum interſit, hanc diſciplinam a *politica* diſtinguere. Pædia prædicta breui, & ſummo digito tantum generalia huius diſciplinæ demonſtrat, ſimul tamen vtiliſſimas obſeruationes

exhi-

§. XI. Politicorum ſyſtemata plurima quoque, quæ ad hanc doctrinam ſpectant, quamuis alieno in loco, exhibent; ſed vel inania ſunt, vel illa, quæ iuris publici *particularis* & *vniuerſalis* ſunt, confundunt (k).

§. XII. Vtiliſſime porro huc conferri poteſt CASPARI ZIEGLERI tr. *de iurib. Maieſt.* quamuis ſæpe quoque ius Romanum vel alias leges publicas particulares adhibuerit. (l)

§. XIII.

exhibet, atque ſubſidia ſupeditat, quibus quis tuto in hoc ampliſſimo campo optatos facere poſſit progreſſus.

k) De *Politicorum* confuſa methodo iam ſupra actum. In hunc cenſum quoque BODINVS *de republ.* collocandus, qui itidem varias iuris quæſtiones inſeruit, in quo & alii certatim eum ſecuti leguntur, vid. HERTIVM *in præf. ad elem. prudent. civ.* ARMISEI, BEROLDI, ALTHVSII, aliorumque tractatus, magis concluſiones, quam principia huius doctrinæ ſiſtunt, vnde incertis ſæpe vagantur rationibus, neque a particularibus huius vel illius reipubl. ſcitis abſtinent. In eundem cenſum quoque refero *opus politicum* RVDOLPHI GODOFREDI KNICHENII, qui itidem omnia, *quæ iuris ſunt*, & *quæ ad prudentiam politicam ſpectant*, mira confuſione miſcuit, vt certa fundamenta huic doctrinæ ibidem haud reperias.

l) Si manſiſſet prælaudatus autor in principiis & concluſionibus iuris naturalis, ſane ampliſſime omnium iura maieſtatica pertexuiſſet. Sed vbique fere animum ad *ius publicum particulare* intentum habuit. Exempli loco adduco *c. 2. l. 1.* vbi naturam criminis læſæ Maieſtatis exhibet, quam tamen totam fere hauſit ex doctrina iuris Romani ſimiliter *cap. ſeq.* regalia magis

§. XIII. Ceterum plures non integrum ſyſtema iuris publici vniuerſalis ſcripſerunt, ſed *themata particularia* (m) perſecuti ſunt, veluti de iure circa ſacra &c. quæ itidem vtiliſſime adhibentur.

§. XIV. Ad ſubſidia merito referri debent *facta publica* ſeu *hiſtoriæ*, (n) quæ illuſtrant egregie regulas generales huius diſci-

---

explicat ſecundum conceptum iuris feudalis, quam in ſe, & ſic quoque in reliquis capitibus verſatus eſt, vt adeo pro ſyſtemate *iuris publici vniuerſalis* haberi nequeat, quod potius ſemper ſcita particularia a natura ſedulo ſint ſeparanda, quin quod tantum circa iura imperantium occupatus fuerit, quibus tota hæc doctrina non abſoluitur.

m) Huc ſpectant varia CONRINGII ſcripta v. c. *de concedend. & reuocand. priuil. De Maieſtatis ciuil. autoritate, & officio circa ſacra.* PVFENDORFFII *tract. de habitu relig. ad vitam ciuil.* Dn. BVDDEI *diſſ. de concordia relig. cum ſtatu ciuil.* HVGO GROTIVS *de imperio ſummarum poteſtatum circa ſacra.* GERARDI NOODT diſſertatio *de religione ab imperio iure gentium libera.* Dn. BVDDEVS *de teſtam. Regum*, item *de ſolemnibus princip.* Dn. IO. PETER A LVDEWIG *de auſpicio regio* & alii ſimiles tractatus, quos omnes recenſere infinitum foret.

n) In hiſtoriis ab omni æuo ampliſſimus numerus *factorum* occurrit, quæ hanc diſciplinam illuſtrare poſſunt. Non enim rectius doctrinæ inſinuantur, quam per *exempla*. Quid autem iucundius eſt, quam exempla *vera* adducere & ſecundum principia hæc de illis iudicare? Apprime LIVIVS *lib. 1. præf. Hoc eſt illud præcipue in cognitione rerum ſalubre & frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri, inde*

ſciplinæ, & iudicium acuunt, quando illa ipſa ſecundum has regulas examinantur. (o)

§. XV. Imo cum ius publicum vniuerſale circa actiones publicas verſetur, inprimis hiſtoriæ eum in finem euoluendæ ſunt, vt de factis illis, iurene an iniuria peracta ſint? iudicari poſſit. Quemadmodum itaque plures ſatis commode & ex vſu hiſtorias quoad vſus politicos tractant, ita non inuti-

inde tibi tuæque reip., quod imitere, capias, inde fœdum inceptu, fœdumexitu, quod vitet.

o) Hic cauendum, (1) ne ex *factis publicis* regulas ſtruamus, quod cum non ſollicite præcaueret GROTIVS, ſæpe lapſus deprehenditur. Nam quod in §. 40. *proleg.* aſſerat, *quod, vbi multi diuerſis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam vniuerſalem referri debeat*, id vniuerſale haud eſt. Nam α) ſæpe opinio inueterata peſſima eſt, quod de idololatria aliisque næuis verum: β) plurima ſæpe gentes ex Hebræorum doctrina in ſuos vſus transtulerunt, & alii ab aliis didicerunt; Ægyptii quidem ab Hebræis, ab illis Græci, & ab his Romani, inde ſæpe tanta opinionum & ſententiarum conformitas, quæ tamen non arguit cauſam vniuerſalem. (2) Vt iudicia autorum facta enarrantium non promiſcue arripiamus, quod ipſum innuit GROT. *lib. 1. c. 3. §. 5. n. 6.* aſſerens, non omnia eſſe probanda, quæ a quamuis præclaræ famæ Doctoribus dicuntur. Sæpe enim tempori, ſæpe affectibus ſeruiunt, & aptant τῷ μέτρῳ ςάθμην. *Quare*, pergit, *danda eſt opera, vt in his rebus defecato vtamur iudicio, nec quæ excuſari magis quam laudari poſſunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari ſolet.* Conf. LIPSIVS *lib. 1. c. 9. §. 12.*

 p) Incul-

inutile eſſe poterit, hiſtoriam ciuilem quoad vſus huius iuris peruoluere & excutere. (p)

§. XVI. Præiuit in hoc inſtituto VLRICVS HVBERVS, qui eum in finem ſe *hiſtoriam ciuilem* tradidiſſe fatetur, vt illam ad ius publicum vniuerſale attemperaret, & exempla curioſiſſima ſuppeditaret, quemadmodum etiam obſeruationes (q) nonnullas in fine adiecit.

§. XVII.

---

p) Inculcat hoc HVBER. *in append. ad hiſtoriam ciuilem obſ. 1.* vbi obſeruationes ex *iure publico uniuerſali* adiecit. Multi vſus politicos traxerunt ex Cornelio Tacito, vt FORSTNERVS & LELLIER Gallus &c ſed quid impediret, quo minus vſus iuridici ex hiſtoriis enucleari poſſent? Vſus eſſe poteſt varius: (1) ut ſic iudicium acuatur, & principia iacta generalia applicare diſcamus: (2) ex factis ad ſimilia progrediamur, quoniam vix hodie aliquid accidere ſolet, quod iam ante non obtinuit. Hinc DIODOR. SICVLVS *in præfat. hiſtoriæ ſuæ* demonſtrat, *rerum humanarum eſſe quendam circulum, in quo alii homines eosdem euentus per vices, vt in ſcena, ludunt.* (3) Vt ita ex perpetua hiſtoria ſtatum rerumpubl. imperantium ingenia, mores, varia ſtudia addiſcamus. Supra enim iam dictum eſt, notitiam ſtatus reipubl. multum hic conferre, atque hinc demum acquiritur *erudita hiſtoriarum notitia.* In confeſſo itaque eſt, hiſtoricum absque principiis *politicis* & *moralibus* reuera parum proficere, cum non ſufficiat facta enarraſſe, ſed etiam de illis iudicium ferri debeat.

q) Obſeruationes admodum breues ſunt, & tantum ſpecimen aliquod præ ſe ferunt. Ceterum plura *iuris publici vniuerſalis* capita ex hiſtoria illuſtrantur. Sic oſten-

§. XVII. Simile fere inſtitutum fuit Dn. Thomasii, qui nuper admodum ſpecimina (r) eiusmodi edidit, in quibus oſtendit modum & viam, quomodo ſecundum principia iuris naturæ & gentium de factis publicis iudicari debeat.

§. XVIII. Non inepte præterea Dn. Hertius *in iuriſpr. vniu. S.* 2. *§*. 13. ius diuinum ad ſubſidia refert, quod optima & reipubl. maxime conſona inculcat principia, (s) quæ

oſtendit, dogma Hobbeſianum, *ſtatum naturalem eſſe bellum continuum*, fidei hiſtoricæ non omni modo congruere, ad minimum non omne poſſe tempus pacis excludi, licet admodum breue & minus tutum ſit. Nam gens genti diffidit, bellum infert, tamdiu pacifice, donec ſibi vtile videatur. Sed & origo imperiorum, de qua mox, ex hiſtoria addiſcenda, & varii rerumpubl. euentus vel caſus eruditas obſeruationes ſuppeditant.

r) Titulus operis eſt: *Specimen iurisprudentiæ iudicialis ex iure naturæ & gentium exhibitum in exemplis, de variis gentium negotiis & controuerſiis*. In hoc tractatu decadem primam exhibuit controuerſiarum illuſtrium, & plures alias decades *in præfatione* promiſit. Præſertim legi merentur obſeruationes, quas *c. 7. de prætenſionibus* ſuggerit, ex quibus apparebit, quantum vſum hæc doctrina quoque in illis habere poſſit.

s) Noui quidem, rempubl. iudaicam fuiſſe *Theocraticam*; aſt quis aſſereret, omnia iura publica ibidem fuiſſe poſitiua? quin plura occurrunt, quæ hanc diſciplinam egregie illuſtrant, & ſic merito eo magis in exemplum adducenda. Quæ vero ad ſtatum Theocraticum intime ſpectant, ab illis hic abſtinendum, ne particularia iura cum vniuerſalibus confundamus. Inprimis

 hic

quæ illuſtrationem egregiam in hac doctrina præbere poſſunt.

§. XIX. Cauendum vero ſedulo circa hanc diſciplinam, (I) ne officia imperantium, *qua talium*, & quatenus ſunt *Chriſtiani*, confundamus. Quamuis enim hi duo reſpectus egregie concurrere poſſint, diuerſus tamen ſemper & diſtinctus modus manet procedendi & iudicandi. (t)

§. XX.

hic pecarri poſſe, quando de iure principis circa ſacra diſputatur, oſtendit PVFENDORFF *de habitu relig. ad vitam ciuil.* Quin ſacrorum ratio ita intime ſtatui Theocratico innixa erat, vt plura eſſent regibus iniuncta, quæ alias illis ordinarie competere non poſſunt. Sic etiam oſtendunt S. litteræ qua ratione reſpublicæ, quæ pleræque peſſimum initium habuere, poſtquam tamen conſtitutæ ſunt, ſint dirigendæ ad culturam pacis. Item inde patet, quo fundamento maieſtas immediate a Deo dici poſſit, & quæ ſunt alia. Structuram huius reipublicæ depingere cepit B. HERTIVS, aſt morte præuentus eam exædificare haud potuit.

t) Sic vbi in quæſtione de fine Reipubl. quæſtio inſtituitur, an princeps etiam teneatur curam habere ſalutis æternæ ſubditorum, ſæpe hæc confundi ſolent, adeo, vt illa nequidem a ſe inuicem ſatis diſtinxerit ADRIANVS HOVTVYN *in polit. gener.* qui & hoc quoque ad officium principis ſpectare credidit. Cum vero respubl. inprimis ſint propter *externam pacem* introductæ, hinc potiſſimum eam ipſam procurare debet, quia finis influit in officium, ſeu illud determinat. Quia autem ſimul princeps eſt *Chriſtianus*, ideo qua talis vtique curam ſimul gerere debet ſalutis æternæ ſubditorum, præſertim cum ſuo exemplo & autoritate ſæpe plus poſſit, quam miniſtri eccleſiæ. Sed in ipſa

re

§. XX. (II.) Vt duo illa extrema, in quæ Monarchomagi & Machiauelliſtæ (u) inciderunt, euitemus. Sicuti enim hi faciunt reges tyrannos & exleges, ita illi populum regicidam & rebellem, ſtatumque publicum euertunt.

§. XXI.

---

re ſemper manet differentia, quod illa, quæ facit, vt *imperans*, per *vim externam* poſſit imperare; quæ vero vt *Chriſtianus* princeps, magis remediis charitatiuis absque coactione externa inculcare debeat, ne *Papocæſareia*, vel *Cæſaropapia* inde oriatur, quod communiter fieri ſolet, vbi hæc confunduntur.

u) Vtraque doctrina, quæ tamen huic diſciplinæ inſeri ſolet, valde inſidiatur rebus publicis, eisque damnoſa eſt. Machiauelliſmus non demum cum Machiauello cœpit, ſed iam ante eum in praxi cognitus fuit, tyrannisque debetur, adeo ut non inepte plures MACHIAVELLVM excuſauerint, quod non præcepta proprie dicta dederit, ſed ea ſcripſerit, quæ iam alii egiſſent. vid. CONRING. *in præfat. ad Machiav. princ.* Ceterum quantum hæc profana MACHIAVELLI aſſerta nocuerint, ſummatim oſtenditur *in obſeruat. Hal. 1. tom. 6.* Et quid aliud fecerunt HOBBESIVS & ADRIANVS HOVTVYN, quam Machiuellanismum reuocarent, & colore iuris incruſtarunt, vt eo ſplendidius incedere poſſet, ſicuti Machiuellica HOBBESII dogmata refert GISBERTVS COCKIVS *in præfat. vindic. pro lege & imper.* Et quia Monarchomachiſmus in Anglia florebat, adeo aduerſus eundem irritatus fuiſſe videtur, ut in alterum extremum, *Machiavelliſmum* ſcilicet, incideret. Ita enim comparatum eſt cum natura humani generis, ut quo grauius aliquid fugimus, & reprobamus, eo fortius etiam in alteram partem inclinare ſoleamus. Monarchomachi poſt Pariſienſes nuptias ſua dogmata ſpargere cœperunt.

§. XXI. (III.) Ne, quando hæc præcepta inculcantur, ſtatim inde concludamus, ſufficere hæc poſſe ad ſolidam *animæ* emendationem, cum nihil præter externam tranquillitatem in republica hiſce præceptis obtineatur, de cetero vero homo interne corruptus manere queat, & ita talem emendationem aliis mediis obtinere debeat.

§. XXII.

---

perunt. Dum enim miſeri Galli arte Machiauellica in tot anxietates & miſerias deducti eſſent, deſperatio & mœror ob perpeſſa & inſtantia mala pronam ſtrauit viam ad Monarchomachiſmum, inde varia ſcripta edita, veluti HOTTOMANNI *Franco Gallia*, item anonymi ſcriptum *de iure Magiſtratuum*, item *Antimachiauellus* Notæ inprimis ſunt STEPHANI IVNII BRVTI *vindiciæ contra Tyrannos*, LAMBERTI DANAEI *Politica Chriſtiana*. In hunc cenſum quoque referri debet impius liber G. GVILIELMI ROSSAEI *de iuſta reipubl. Chriſtianæ in reges impios & hæreticos autoritate* Antuerpiæ anno 1192. editus. Verus autor eſſe perhibetur GILB. GENEBRARDVS, (vid. Londorp. *tom. II. act. publ. p. 267. col. 2.*) & cum maxime reipubl. noceret hic liber, anno 1594 cum multis aliis decreto Senatus regii Pariſiis publice a carnifice exuſtus eſt. Vtraque ſecta in principia huius diſciplinæ grauiter impingit. *Machiauelliſmus* hoc ius in effectu plane tollit, vel in ludibrium vertit; aſt *Monarchomachiſmum* vinculum ſubditorum & obligationem eorum eneruat. Ille reges facit tyrannos, hoſtesque reipublicæ; hic populum rebellem. Ille ſubditis *ſeruitutem intolerabilem* parat, hic *licentiæ populari* feneſtram aperit. Aſt contra vtrumque hæc noſtra diſciplina pugnat, Machiauelliſtis opponens, iura principum debere eſſe attemperata ad leges pacis; Monarcho-

§. XXII. (IV.) Tandem vt quæ Cæſaris ſunt, Cæſari; Deo vero, quæ Dei ſunt tribuamus. (x)

PAR-

chomachis vero oſtendens, ſubditorum obligationem eſſe in parendo & patiendo, non imperando.

x) Peccant plurimi in hoc quoque, quod (1) ex adulatione plura imperantibus tribuant, quæ iis minime competunt, & ſubditos adeo adſtringant, vt quæ Dei ſunt, omittantur. (2) Quantum Præſul Romanus in eo peccauerit, euidens eſt. Sed cauendum, ne Principes noſtros craſſiſſimos Papas faciamus, contra quos nuper admodum ex profeſſo ſcripſit GERARDVS NOODT *de iure religione gentium ab imperio libera*. Vnde quoque ſubditorum obligatio eſt reſtringenda ad limites præceptorum Dei, quia magis eſt parendum Deo, quam hominibus, quamuis & hic abuſus ingens ſoleat committi, dum ſub hoc prætextu ſæpe obſequium principi a miniſtris eccleſiæ contumacibus denegatur in rebus iure diuino non determinatis, ſibique adſcribit clerus, quod ei concedendum non erat, id quod exemplo commodo illuſtrauit Dn. THOMAS *diſſ. de iure Princip. euangel. circa ſolenn. ſepult.*

PARTIS SPECIALIS
LIBER I.
DE
NATVRA ET INDOLE RERVMPVBLICARVM ET IMPERII CIVILIS.

CAP. I.
DE ORIGINE IMPERIORVM CIVILIVM.

§. I.

Reſpublicas ad *bonum* quidem referri debere, ſed *extraordinarium*, (a) h. e. quod liberat homines a quodam malo, quod in hoc corrupto ſtatu alias eis imminet, nemo negabit, qui ſaltem finem earum & geneſin conſiderat.

§. II.

a) *Extraordinarium* bonum præſupponit ſtatum corruptum, & ſic malum inde prouueniens tollere ſatagit, quo ſenſu febricitanti medicamenta ſunt bona, quæ ſano minus ſalutaria ſunt. Huc retuli respublicas, quia finis earum eſt, vt malum ab aliis hominibus imminens eo fortius retundatur, ſecuritas ſeruetur, & legum naturalium veneratio eo rectius obſeruetur. Oſtenderunt iam poſt HOBBESIUM plurimi, ſtatum naturalem eſſe turbidum, inquietum, minus ſecurum, & raro pacificum; & ſic non aptius medium, ſecuritatem conciliandi, fuiſſe, quam introductionem rerum publi-

§. II. Ex quo fluit, *in ſtatu integritatis* respublicas non fuiſſe conſtitutas, (b) quippe perfectioni huius ſtatus in totum repugnantes.

---

blicarum. Præſupponit itaque respublica homines imperfectos, ad turbas pronos, & ſic ex neceſſitate *hypothetica*, ſcil. propter ſtatum corruptum, imperia ſunt introducta, ut eſſent frenum impiorum, & tutela proborum. Optime itaque hac de re iudicat IOANNES BARCLAIVS *in Argen. lib. 1. c. 15.* inquiens: *Si contineri ſua ſponte intra fines iuſtitiæ poſſet genus humanum, tunc in pari omnium pietate, non ſuperuacua modo ſed iniuſta eſſent imperia, quæ ciues iam ſponte æquiſſimos ad inutilem ſeruitutem adigerent.*

b) Contrarium plures ſtatuunt, vt VALENTIN. ALBERTI *in compend. iur. N. p. 2. c. 14. p. 209.* & BOECLER. *ad Grot. lib. 1. c. 3.* vbi *p. 200.* ita differit: *Si primæuam naturæ ſanctitatem retinuiſſet homo, non minus tamen imperio & imperandi parendique ordine vſus eſſet, quam ſocietate, quum ſine tali ordine homine indigna eſſet. Ordo imperandi & parendi diuinum & pulcherrimum inſtitutum, omni naturæ rationali ita deſtinatum eſt, vt ſocietas & multiplicatio ſine eo cogitari nequeat. Hoc ordine nec cæleſtes ſpiritus carent &c.* Verum ſi recte cauſas finales & impulſiuas rerumpublicarum, & indolem earum percurrimus, aliud dicendum eſt. Fac, *metum* eſſe cauſam rerumpublicarum, nullus certe metus in ſtatu integritatis ſuperfuit. Fac, *indigentiam* anſam dediſſe, vt civitates conderentur; nam & hæc quoque ceſſauit in ſtatu integritatis. Fac, finem primarium eſſe, *vt hominum malitia coërceantur*, nulla certe malitia in hoc ſtatu fuiſſet metuenda, & ſic nec legibus coercenda. Fac denique, hominem etiam natura fuiſſe *ſocialem*; nam de eo non quæritur, ſed vtrum propterea ſocietas *ciuilis*, quæ imperio & ſubiectione fundatur, inde appetatur? potiſſimum in quæ-

ſtione

§. III. Neque etiam argumentum vniuerſale quod ſingulos homines ex iure naturæ deduci poteſt, quod homines omnes obligaret ſub *abſoluta neceſſitate* ad ſocietatem ciuilem ineundam, (c) quamuis ius naturæ eidem valde faueat, maxime ſi aliter pax haberi non poſſit.

§. IV.

ſtione eſt, quam merito negamus. Iam vero omnis reſpublica conſiſtit in *imperio* ſeu *vi coactiua*, quæ longe adfuit ab eo ſtatu, vbi nulla fuiſſet malitia, & ſic ſponte omnia quilibet, quæ ſui ſunt officii, feciſſet. Neque admitto diſtinctionem inter imperium *coactiuum* & *directiuum*; nam imperium directiuum eſt σιδηρόξυλον, imo directio in dirigente ſemper ſupponit imperfectionem, quæ adfuiſſet in ſtatu integritatis. Neque obſtat, imperium Dei dari in angelos; nam hoc fruſtra obiicitur, quia de imperio humano quæſtio eſt inter homines; ſed Angelorum & Dei differentia eſt per ſe inſignis.

c) Huc tamen inclinat BOECLERVS *c. l. p. 198.* Equidem negari nequit, ſocietates ciuiles multum conducere ad pacem & concordiam inter homines ſeruandam; verum de hoc non eſt quæſtio, quin potius illud quæritur, an reſpublicæ ſint *vnicum* medium ad pacem conſequendam, ita vt absque ea non poſſit vinculum humani generis, ſaltem inter quosdam, ſubſiſtere? Etenim iam demonſtrauit CONRING. *in tr. de ciuili prudent. c. 6. p. 81.* quod aliquando etiam extra ciuilem ſocietatem feliciter viuere liceat. Virtus & pietas non eſt adſtricta ad ciuilem ſocietatem ſed ubicunque exerceri poteſt. Adde, quod ſæpe impediri poſſit veræ pietatis cultu in ciuitate, dum quis tyrannorum inſidias metuere debet. Quod ſi præcepta fuiſſet *ſocietas ciuilis*, ſine dubio Patriarchiæ male feciſſent.

§. IV. Sed quod nonnulli aſſerunt, quod etiam homo a natura ad ſocietatem ciuilem feratur, adeo ut natura ſit *cauſa principalis* ineundæ ciuitatis, (d) admitti nequit; cum ſi recte natura hominis examinetur, illa plura ſuppedit argumenta, quibus *contrarium* oſtendi poteſt.

§. V.

ſent, quod non ſtatim in ciuitates coiuiſſent, id quod tamen factum non legimus. Seorſim ſuas res habuere: aliquando ſub rebus publicis vixere; aliquando non; quin reges vicinos cum ABRAHAMO & ISAACO pactum & fœdus iniiſſe mutuæ defenſionis & ſecuritatis cauſa legimus.

d) Agnouit hunc erorrem HOBBESIVS *de ciue c. 1. §. 2.* ortumque illum eſſe docet ex nimis leui naturæ humanæ contemplatione. Idque ſatis euidens eſt; quod enim homo aliquando ad ſocietatem hanc vel illam rapiatur, id non ex eo eſt, quod aliter fieri non poſſit, ſed *ex accidenti*, ſcilicet vt concupiſcentias ſuas eo rectius in aliorum conſortio explere poſſit. Vel enim *voluptatis* explendæ, vel *lucri* vel denique *dominandi* gratia reuera ſocietas expetitur; adeo enim corruptus eſt homo, vt ſemper propter ſe alios quærat, non propter alios primario. Quando ergo homo a natura rapi ad ſocietatem dicitur, hoc eo ſenſu admitti poteſt, quod corrupta appetat ſocietatem tanquam medium, per quod vel cupiditatibus ſatisfacere, vel aliis dominari, vel lucrum ab aliis quærere poſſit, adeoque concluſio inde prona eſt, hominem a natura ad ſocietatem ferri, non *propter bonum pacis*, quod diſſentientes volunt, ſed *propter malum finem*. Aſt talis inſtinctus ad ſocietatem eſt magis ineptus ad veram ſocietatam, quæ in *vnione animorum* conſiſtit. Iam autem iudice CICERONE *lib. 1. ad Q. Fratr. epiſt. 1. diffici-*

§. V. Quin ipſa ciuitatum plerarumque facies oſtendit, ſubditos ſæpe vinculum illud rumpere, turbare *pacem ciuilem*, (e) & quæ-

le eſt ea, quæ commodis, vtilitate & prope natura diverſa ſunt, voluntate coniungere. Deinde ſi vel maxime ſupponatur, hominem a natura ferri ad ſocietatem, non tamen inde concludi poteſt, (obſeruante CONRINGIO *de prud. ciu. c. 6.*) cum etiam ad ſocietates *ciuiles* rapi, cum *ſocietates ſimplices* huic appetitui ſufficiunt, & quando homo ζῶον πολιτικὸν vocatur, hoc eo ſenſu fieri videtur, quod homini inſit quædam *aptitudo*, vt per *culturam* & *diſciplinam* præparari poſſit ad ſocietates ciuiles, vel, vt CONRINGIVS ait, vt quidem ciuilis ſocietas hominibus conveniat, non *per ſe* tamen, ſed *ex accidente*, *poſteaquam ſcilicet ab antiqua & naturali ſanctimonia mores ita diſceſſere, vt tuto aut bene extra ciuitatem non poſſis degere.* Examinemus infantes; quanta cultura & diſciplina indigent, vt in ſpem patriæ educentur: tolle eandem, & ineptiſſimum ſocietatis ciuilis ſubjectum habebis. Non inepte LIVIVS *lib. 2. cap. 43. in f. Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua ciuem regnant, quam qua hoſtem ſuperent.* Nam, vt indicat IOVIAN. PONTAN. *hiſt. lib. 1. pœnitet populos præſentis ſemper imperii, gaudent nouis rebus, futura in expectationem habent, leuitas illis dux eſt atque autor ad poſtrema quævis flagitia.* Vere admodum SENECA *lib. 1. de clement. c. 17. nullum animal eſt moroſius, nullum maiori arte tractandum, quam homo.*

e) Homo a natura eſt animal *ad turbas* aptum natum; quomodo ergo a natura poſſet dici aptum natum ad pacem ciuilem colendam, cum ne quidem colat pacem communem inter homines laxiori vinculo conſtrictas? Manent enim in hoc vinculo æquales, ſed in *ciuili* adeſt vinculum arctius inæquale, multis modis ferociæ huma-

quæuis contra *ſalutem publicam* audere, ut vel grauiſſimæ haud ſufficiant pœnæ, ad homines continendos in ſocietatis ciuilis vinculo.

§. VI.

---

humanæ aduerſum, vt proinde non mirandum ſit, tot turbatores in rebus publicis reperiri. Inſatiabilis cupido, aliis vel dominandi, vel alios decipiendi, & omnia ad ſe rapiendi non deponitur in ſocietate ciuili, ſed tantum arctioribus pœnis conſtringitur. Supra iam dictum, homines ſpecie inter ſe diuerſos: alius appetit hoc, alius illud. Manet in ſtatu ciuili magna hominum quoad *voluntatem* contrarietas, propter quam ægre ſociantur. Denique licet de quibusdam populis hiſtoriæ referant, quod ad ſeruiendum proni & quaſi nati ſint, id ipſum tamen haud vniuerſale, eſt, cum potius plerique a natura imperium aliorum in ſe ægre ferant, *libertatem* magis appetant, & ſic imperium ciuile, vt iugum aliquod libertati naturali aduerſum, intueantur. Magis certo homo natura fertur ad *libertatem*, quam ad ſubeundum imperium ciuile. Eleganter hoc illuſtrauit XENOPHON *in cyropæd. lib. 1. ſtatim ab initio*, vbi ita infit: *Accidit aliquando nobis ad animum, quot populares adminiſtrationes ab iis, qui aliter potius, quam in populari reipublicæ ſtatu degere vellent, euerſæ, quot item vel ſingulorum vel paucorum principatus a plebeiis ſublati ſint: quotque regnum inuadere conati, partim perquam celeriter imperio ſint deiecti, partim vt viri ſapientes & felices in admiratione ſint, quantocunque tandem ſpatio temporis principatum retinuiſſent. Quin & pleroſque videbamur animadvertiſſe, qui domi ſuæ familiam alii maiorem, alii ſane modicam alerent, quum tamen iidem domini etiam perpaucos illos magnopere ſibi obſequentes habere non poſſent. Præterea veniebat in mentem, nobis vt bubulcis in boues, ſic equariis in equos, adeoque omni-*

§. VI. Neque rem conficiunt, qui ſocietatum ſimplicium neceſſarium conſequens *ſocietatem ciuilem* fuiſſe arbitrantur; (f) nam id

---

bus, quos paſtores dicimus, illac in animalia, quibus præſunt, non abs re videri imperium eſſe. At vero videre videbamur, greges hos omnes lubentius poſterioribus ſuis parere, quam homines magiſtratibus. Pergunt enim greges, quocunque paſtores dirigunt; atque vt in loca paſtum quærunt, in quæ illi loca eos immittunt: ſic ab iis abſtinent, a quibus arceutur. Quin etiam fructibus, qui ex eis proueniunt, vti paſtores pro lubitu ſinunt: nec vnquam accepimus, vllum gregem aduerſus paſtores coiuiſſe, quo vel minus eis pareret vel eos vti fructu non permitteret. Imo quibusuis aliis infeſtiores ſunt greges, quam iis, qui & imperiorum in eos habent, & emolumenta ex eis capiunt, quum homines in nullos maiori coeant impetu, quam quos in ſe regnum affectare ſentiunt. Hæc quum apud animum expenderemus, ita de his arbitramur, vt homini nato facilius exiſtimaremus eſſe quibusuis animantibus aliis, quam hominibus imperare.

f) Plerique politici originem ciuitatum ita referunt, prout CICERO *lib. 1. de offic. c. 17.* illam deſcribit his verbis: *cum hoc ſit natura commune omnium animantium vt habeant libidinem procreandi, prima ſocietas in ipſo coniugio eſt, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. Inde autem eſt principium urbis & quaſi ſeminarium reipubl., ſequuntur fratrum coniunctiones, poſt conſobrinorum ſobrinorumque, qui cum vna domo iam capi non poſſint, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur [illegible]nubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & ſoboles origo eſt rerumpubl.* Sed hæc finguntur, non probantur. Nam hoc ſupponit, (α) liberos matrimonia noua ineuntes ſemper ſedes ſuas collocaſſe iuxta paren-

id quidem mente concipiunt, ſed neceſſitatem conſequentiæ non probant; neque enim præciſe neceſſe fuit, vt homines, qui tandem in aliquot familias coaluere, inter ſe *ſocietatem ciuilem* inirent, cum ſingulæ familiæ ſeparatas ſuas rationes habere potuerint.

§. VII. Multo minus vero *indigentiæ humanæ* (g) adſcribi origo regnorum poteſt: quam-

parentum habitationem, in quo iis contradicit hiſtoria ſacra; (β) neceſſarium conſequens plurium familiarum eſſe ciuile imperium, quod oſtendi nequit, cum ſingulæ familiæ ſuas rationes ſeparatas habere potuerint, & (γ) ſi vel maxime inde quoddam eſſet ortum imperium, tamen opus fuiſſet pacto aliquo præcedente, mediante quo ſe alterius ſubjeciſſent dominio & imperio, adeoque ex *pacto*, non vero ex *conſequentia neceſſaria* eſſet deducendum imperium; pactum autem tale an interuenerit, in facto conſiſtit, nec præſumitur, & ordinarie, qua ratione primitus initum fuerit non oſtenditur. Interim inficias non eo, primos patresfamilias in familia ſua quoddam imperium exercuiſſe, ceu PLATO *de LL. lib.* 3. ait: *Ex eo, quod principium ex patre matreque ſumſerunt, quos quidem quaſi aues ſecuti gregem vnum conficiunt, patris voluntate pro lege vtentes, & regno omnium iuſtiſſimo gubernati:* tamen *imperium* aliquod *ciuile* inde exſtruere & ſtructuram reipublicæ formare velle, id quidem eſt, quod oſtendi nequit.

g) Id quidem vulgo dicitur, in ciuitatibus omnium rerum abundantiam obtineri poſſe, quod nec a vero alienum eſt, ſi ciuitatum plerarumque intuemur rationes. Sed id rurſus in quæſtione eſt, an propterea inde *prima origo* petenda? & an tanta extra ſocietates ciuiles

quamuis quidam id ſtatuant ex eo, quod regna condita dicantur iure gentium; *L.* 5. *D. de I. & I.* ius gentium autem maxime ex *indigentia* ortum traxerit, *§.* 2. *I. de I. N. G. & C.* cum natura hominis paucis contenta, & extra ciuitates quoque, quantum ſufficiat, quæri poſſit.

§. VIII. Recentiorum ſententia, quam HOBBESIVS primum expoſuiſſe, & PVFENDORFFIVS plenius excoluiſſe videtur, maiorem præ ſe fert probabilitatis ſpeciem, dum originem ciuitatum collocant in *mutuo metu*, quo homines inducti in ſocietates ciuiles abierunt, vt præſidia ſibi circumponerent contra mala, quæ homini ab homine imminent in *ſtatu naturali.* (h)

§. IX.

hominem premat indigentia, vt non habeat vnde viuat, vt neceſſario propter hanc cauſam in ſocietates ciuiles abire debuerit? quod merito negatur.

h) HOBBESIVS *de ciue c.* 1. *&* 5. hanc ſententiam plenius exponit. (1) Præſupponit, ſtatum naturalem eſſe bellum omnium contra omnes: (2.) leges naturales ad hæc mala auerruncanda non ſuffeciſſe: (3.) interim ſecuritatem hominum conſiſtere in concordia & vnione multorum, vt ita vis imminens repelli, & propulſari poſſit: (4.) hanc tamen concordiam multorum per ſe non ſufficere, niſi accedat aliqua *vnio*, vi cuius vna quaſi omnium fiat voluntas, quod demum (5) contingat per imperium, ſi vnius vel concilii voluntati ſe ſubiiciat, atque inde (6.) oriri ſocietates ciuiles. Eandem philoſophiam ſequitur PVFENDORFF. *lib.* 7. *c.* 1. §. 7. *ſeqq.* doctrinam HOBBESII plenius illuſtrans: vbi præterea oſtendit, quare ſola *reuerentia*

legis

§. IX. Excoluit poſtea eandem ſententiam ADRIANVS HOVTVYN *de polit. uniuerſ.* in eo ab HOBBESIO diſcrepans, quod conſtitutionem ciuitatum a praecepto naturali *de pace colenda* (i) arceſſat, poſtquam aliter pax coli

legis naturalis haud ſufficere poſſit ad continendos homines intra limites iuris naturæ: (1.) quia hominum malitia tanta eſt, vt contra conſcientiam agere præſumant, ſi modo impune agere poſſint: (2.) quia ſi controuerſiæ incidant inter homines, non daretur aliqua via eas componendi, & ſi vel maxime in arbitrum conſentirent, tamen deficeret, qui eos ad obſeruantiam laudi cogeret: (3.) quod quilibet proprio ducatur iudicio circa actiones proprias, quod cum apud diuerſos diſcrepet, non adſit via elabendi: (4.) quod plerique non ratione, ſed libidine viuant &c. Et hoc ſenſu etiam ICti originem *iuri gentium* videntur adſcripſiſſe, quatenus omnes gentes eadem neceſſitate adducti in huiusmodi cœtus conſenſiſſe videntur, cum illud vulgo dicatur *ius gentium*, quod gentes inter ſe, *neceſſitate cogente*, conſtituerunt.

i) Primo recte ſupponit, homines fuiſſe conditos ab autore pacis ad pacem colendam, ſed ſimul conſtitutos in *ſtatu æqualitatis*, adeoque ſingulos iudicaſſe, quid bonum, quid malum fuerit? inde ipſum ius ad omnia accepiſſe, ſed naturam humanam tanquam prauam & & imbecillem non potuiſſe recto iudicio & iure vti, & in promiſcuo rerum vſu naturæ leges æqualitatemque ſeruare; hinc prorupiſſe ad ambitionem, gloriam, dominationem; inde ortas eſſe diſcordias, iurgia, pugnas, cædes. Sic itaque, rupta pace, confuſionem rerum veniſſe, & belli ſtatum, dum continuus ab iniuriis metus ſucceſſerit. Hinc tandem concludit, rationem dictaſſe, vt, quia lex prima *de pace colenda* contemni cœpit, pax reſtitueretur, & cum hæc extra *im-*

coli & ſeruari inter homines ad ciuitates conſtituendas procliues fuiſſe aſſerat, quod viderint, ſtatum naturalem fuiſſe contra vtilitatem ſingulorum.

§. X. Neque ab hac ſententia alieni fuiſſe videntur antiqui philoſophi, (k) quippe

peria non potuiſſet eſſe tuta, hominem cognoviſſe, imperia eſſe inſtituenda, vt præter nudam rationem lex iam & poteſtas ciuilis libertatem moderaretur. Atque hoc ſenſu imperia *a Deo* eſſe, tanquam ejus dictaminis autore, vult, & ſic omnia demum eo recidunt, homines *ex præcepto legis naturalis* de pace colenda adactos fuiſſe, ut coaleſcerent in ciuitates. Huc quoque fere conſpirat HVBERVS *de iure ciuit. ſect. 2. c. 1.* atque hoc vlterius illuſtrat ex *l. 5. de I. & I.* vbi *iure gentium* dicuntur bella introducta, diſcretæ gentes, regna condita &c. quæ verba hac paraphraſi illuſtrat, ſcil. primum in orbe rerum humanarum fuiſſe ſtatum belli, quo gentes nullo imperio coercitæ neceſſario inter ſe collidi debuerint. Huius euitandæ gratia homines ſemet ipſos in gentes ſecreuiſſe, imo cum ne ſic ſatis confuſioni conſultum eſſet, imperia ſtabilita fuiſſe, & quidem omnium primo regna.

k) Audiamus CICERONEM *pro P. Sext. p. m. 668.* vbi ita: *Quis veſtrum, iudices, ignorat, ita naturam rerum tuliſſe, vt quodam tempore homines nondum neque naturali, neque ciuili iure deſcripto fuſi per agros ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per cædem, ac vulnera aut eripere aut retinere potuiſſent? Quin igitur primi virtute & conſilio præſtanti extiterunt, ii perſpecto genere humanæ docilitatis atque ingenii, diſſipatos vnum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iuſtitiam ac manſuetudinem traduxerunt. Tum res communem vtilitatem continentes, quas publicas appellamus, tum conuenticula hominum, quæ*

pe qui iam ante HOBBESIVM geneſin ciuitatum ab hoc fonte deduxerunt.

§. XI. Verum hæc quidem probabiliter dicuntur, ſed legitime non probantur. (l) Origines rerum ad *res facti* & *hiſtoriam* ſimul ſpectant, adeoque exinde primario origo ciuitatum fuiſſet petenda.

§. XII.

---

quæ poſtea ciuitates nominatæ ſunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento diuino & humano iure, mœnibus ſepſerunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate & immanem illam nihil tam intereſt, quam ius atque vis &c. IDEM *lib. 1. de offic. c. 12.* clarius mentem ſuam exprimit dicendo: *Cum tanta vis iuſtitiæ ſit, vt ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia & inſtituta reip. fore putamus? Mihi quidem nos apud Medos ſolum, vt ait Herodotus, ſed etiam apud maiores noſtros iuſtitiæ fruendæ cauſa videntur olim bene morati reges conſtituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant ad vnum aliquem confugiebant, virtute præſtantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari iure retinebat &c.* conf. SENECA *epiſt. 90.*

(l) Omnia, quæ adducta ſunt, argumenta eo tendunt, etiam abſque omni hiſtoria ſatis tuto poſſe originem rerumpubl. inueniri. Verum illæ coniecturæ non ſufficiunt, quamuis ſint probabiles. Semper dubium remanet, vtrum ea occaſione primitus homines vſi fuerint, ad ſocietates ciuiles ineundas, annon alia poſſit demonſtrati origo? Aliud enim eſt aſſerere, *potuiſſe homines hac occaſione in ſocietates ciuiles abire*; & aliud: *hoc modo & hac occaſione reuera abiiſſe.* Quæ in *factis* conſiſtunt, aliunde ſunt demonſtranda, nec ex nudis ratiocinationibus dependent, quas tamen plerique, qui origines ciuitatum indagarunt, fere vnice ſecuti ſunt.

§. XII. Quin quod HOBBESIVS tantum oſtendat, *vtile* ſingulis hominibus fuiſſe, vt ob mutuum metum in ciuitates coierint: (m) quod autem vtile eſt, non ſemper præbet primam originem. Neque, quod HOVTVYN vult, ex dictamine rationis homines vitam ciuilem amplexos eſſe, (n) ſatis

m) Miror, tam prolixe PVFENDORFFIVM argumentis Hobbeſianis operam dediſſe. Vult hic, homines propter intereſſe priuatum in ſocietatem ciuilem abiiſſe, quia ſine hac ſe viderunt omnino eſſe miſerrimos. Sed quid, ſi quis opponat HOBBESIO, inde tantum probari, homines bene facere, vt e ſtatu naturali in ciuilem migrent, non vero neceſſario propterea migraſſe, potuiſſe alio modo neceſſitatibus conſuli, cum, vt Dn. HERTIVS *in elem. prud. ciu. p. 1. ſect. 1.* oſtendit, adhuc dentur gentes inter ſe quidem ſociatæ, ſed abſque imperio ciuili. Cum itaque homines tam barbare antiquitus vixiſſe dicantur, quis crediderit, eos mox tam ſana admiſiſſe conſilia, vt propter ſecuritatem ſe vnius vellent ſubmittere imperio? Quin ſi homines tam corrupti fuerint, vti ſtatuunt, vix probabile eſt, ſtatim eos per pactum aliquod ſe conſociaſſe, vt imperium vnius agnoſcerent, quamuis id non negem, potuiſſe plures ſe ſociare, ſed absque imperio.

n) Argumenta ADRIANI HOVTVYNI ſunt magis *comparatiua*, h. e. oſtendunt, ſalubriores generi humano fuiſſe ciuitates propter pacem, quam ſtatus naturalis durationem & continuationem. Et ſi per modum hypotheſeos concederemus, ius naturæ poſtulare, vt propter ruptam pacem in ſtatu naturali homines abeant in ciuitates, ad pacem reſtituendam, non tamen inde fluit, homines ſtatim hoc dictamen admiſiſſe, & inde ex naturali ratione ſponte & quaſi ex condicto in ciuitatem coaluiſſe, adeoque inde primam ciuitatum originem

tis conſtat, cum non probabile ſit, vt hi, qui in ſtatu naturali tam impie vixere, & pacem omnem, ex eius ſententia, repudiaverunt, tam facile & quaſi derepente iterum conſentire potuerint, ad pacis culturam & obſeruantiam iuris naturalis.

§. XIII. Præterea ſi *mutuus metus* aduerſus vim iniuſtam cauſa & origo ciuitatum eſſet, non impii, ſed pii primum in ciuitates coaluiſſent, qui plus ab impiis metuere debebant. (n) Iam vero, teſte ſcriptura

ginem eſſe repetendum. Quin cum tot diuerſæ hominum voluntates ſint, cum omnes æquales in ſtatu naturali, & ſinguli proprio vſi fuerint iudicio, quid ſibi conduceret, cum ſinguli abrepti dicantur ſuis affectibus, *libidine*, *auaritia*, *ambitione*, id quod omnes huic hypotheſi addicti fatentur, quas ſibi concipere poteſt tantam conſenſionem & harmoniam vel inter centum modo, vt ſponte & ex propoſito ciuitatem condiderint? aut itaque falſum eſt, ſtatum naturalem fuiſſe perpetuum bellum omnium contra omnes, quis enim in ſtatu turbido & bellicoſo tot inter ſe conglutinabit homines? aut origo aliunde petenda.

n) Facilius adhuc conſpirant improbi, quatenus ad improbitatem ſuam exercendam aliorum opem neceſſariam eſſe vident quod exemplis, tot gentium latrocinantium perſpicuum eſt. Inprimis conſpirant contra pios, quibus damnum inferre ſatagunt, ex odio, quo ipſos quotidie perſequuntur. Odium quoque mutuum regnat inter impiobos, ſed experientia & recens & antiquorum temporum oſtendit, ſæpe & plerumque odia inter proteruos homines ad tempus deponi, vt coniunctis viribus poſſint pios, vel quos pro talibus habent, opprimere. Facilius impium impius tolerat, quam pium,

tura ſacra, *Cainitæ* improbi primi ciuitatum conditores fuerunt.

§. XIV. Examinanda nunc ſupereſt eorum ſententia, qui originem imperiorum *violentiæ* adſcribunt, (o) adeoque vim & libidinem imperandi cauſam ciuitatum dediſſe volunt.

§. XV.

---

pium, cum ſimilis ſimili gaudeat; ſed pii mores ab impiorum moribus ſunt diuerſiſſimi, imo eis plane intolerabiles, *Sap. II. 15.* inde odium piorum. Iam itaque pii ſemper quæuis mala metuere debent ab impiis, vti hoc inſectandi ſtudium deſcribit SALOMO *Prov. I, 11. ſeqq.* conf. *Sap. II, 19. ſeqq* adeoque ſi metus ob vim iniuſtam cauſa inſtituendarum ciuitatum eſſet, origo earum apud Patriarchas eſſet quærenda, quod tamen contra veritatem hiſtoriæ eſt. Patriarchas ſimplicem coluiſſe vitam conſtat: degebant in caſis, & tuguriolis, rei pecuariæ & agriculturæ operam dantes, optimum vero præſidium contra reprobos quærebant in fiducia in Deum, quæ eos longe ſecuriores præſtabat, quam ſi vnice fiduciam poſuiſſent in pacta & confœderationes humanas. *Prouerb. III, 23. ſeqq.* Dn. THOMAS. *de homin. propriis*, §. 17.

o) Huius ſententiæ patronus primarius eſt BODINVS *tr. de republ.* vbi paſſim hoc inculcat, vid. *Lib. 1. c. 6. p. m. 72.* & *lib. 2. c. 2. p m. 296.* & *c. 3. p. 306.* & *lib. 4. c. 1. p. 579.* Supponit vnius dominatu plures fuiſſe ſub iugum redactos, idque probat ex hiſtoria ſacra. Sed a pluribus propterea refutatur, inprimis a BESOLD. *Op. polit. l. 1. p. 50.* §. *10.* ARNISAEO *1. de republ. c. 9.* PICCARTO *ad pol. Ariſt. lib. 3. c 15.* Eandem tamen defendit ſententiam CHRISTOPH. FORSTNERVS *ad Tacit. lib. 5. annal. p. m. 285.* & ill. Dn. THOMAS *cit. l.*

p) Si

§. XV. Sane ſi literas euoluimus ſacras, hæc ſententia ſatis cohærere videtur. Primo enim hoc certum eſt, Cainum (p) fratricidio adhuc recentem condidiſſe primam ciuitatem, quem nulla alia cauſa ad hoc compuliſſe videtur, quam odium erga pios & dominandi libido.

§. XVI. Fit præterea *Gigantum* (q) mentio in ſacris litteris, *Gen. VI*, 4. quos *tyrannos*,

p) Si Caini mores conferamus cum fratris Abelis, ſane genuinum exemplar tyranni & hominis manſueti deprehendimus. Cain dicitur fuiſſe *agricola*, ex quo vitæ genere forſan eius auaritia oſtendi poſſet. Deinde *ambitio*, *ira*, & *faſtus* eius ingens ſtatim ex fratricidio eluceſcit. Neque enim ferre poterat fratrem, quem iuſtiorem ſe videbat, id vero non aliunde, quam ex ſumma ambitione prouenire poterat. Inde perpetuum odium in probos. Ex odio oriuntur duo vitia (1) *nocendi ſtudium*, quod ſeſe exſeruit in fratricidio: (2) *diffidentia*, quam clare teſtatus eſt, aſſerendo ſe in futurum vagum eſſe debere in mundo, & cuiuslibet internecioni obnoxium. Ex hac duplici cauſa, cui libido imperandi acceſſit, condidiſſe ciuitatem legitur, quæ vtut ab initio rudis eſſet, varia tamen in tam longæua hominum vita cepit incrementa, maxime cum tyrannus hicce ſuos ad latrocinia excurſionesque faciendas inſtituiſſet. Nam IOSEPH. *lib. 1. antiqu. c. 4.* diſerte ait: *Ad luxuriam quoque & latrocinium ſuos familiares inuitans, quorum doctor in ſceleſtis ſtudiis erat.* Mentio in ſacris *cit. l.* iniicitur de certo genere hominum, qui הנפלים vocantur, quam vocem varie explicare ſolent critici. Interim in eo conueniunt plerique, quod nefarium hoc genus latrocinia paſſim gerit, vid. OSIAND. *in Bibl. fol. 10.* PRVCKN.

1. vin-

nos, *oppreſſores*, *graſſatores*, *latrones* fuiſſe, eruditi obſeruant. Quin itaque hi *oppreſſores* hos, quos ſuis latrociniis oppreſſerant, ſub ſuum iugum & imperium redegerint, valde probabile eſt.

§. XVII. Poſt diluuium MOSES, multipli-

1. vindic. Bibl. ſ. 6. CHRISTIAN. SCOTAN. *bibl. hiſtor. ſacr. de prima mundi ætat. ſ. 91. ſeqq.* Quod admodum probabile eſt, licet Moſes horum mores non plene expreſſerit, quia conſtat, eum non omnia quoad omnes circumſtantias ab initio referre, ſed cuiusque rei potiſſimo ſaltem & ſumma attingere capita & origines. Interim generaliter ſatis horum Nephilæorum mores deſcripſit *cit. l.* oſtendens, (α) eos fuiſſe *fortes*, *potentes* (β) *viros magni nominis*. Vtrumque prædicatum mores eorum egregie exprimit, qui aliis imperare & ſibi autoritatem inter omnes conciliare volunt. Non inepte CLERICVS *comment. in Pentateuch.* hac paraphraſi rem explicat: *Ab iis temporibus latrocinia in terris a Cainitis exercebantur, qualibus latrones, quos Nephilæos Hebræi vocant, infeſtam fecerunt Arabiam. Horum vitæ exemplar ſecuti ſunt, qui Enoſidis ex Cainitidibus nati, ſibique inſigni fortitudine famam ingentem pepererunt.* In antecedentibus autem illa declarat, quæ ad §. *præced.* iam dicta ſunt. Et ſane horrendiſſima eo tempore fuiſſe vitia, vel ſubſecuta a Deo pœna oſtendit, qua totum genus humanum deleuit; quia enim talia perpetrabant latrocinia & facinora, quibus totum humani generis vinculum rumpebatur, nefandum illud genus humanum e medio tollere voluit, quod ſpiritum pacis intra ſe admittere amplius nollet, ſeruato tantum NOACHO iuſtiſſimo cum progenie, in quo ſolo tunc ſuperſtes fuiſſe videtur pietatis veræ cultura.

r) No-

plicato genere humano, NIMRODIS (r) facit mentionem, aſſeritque, quod (I) *potens* eſſe cœperit, (II) quod *ſtrenuus venator* fuerit. Vtrumque prædicatum deſignat *bellicoſiſſimum* & *violentiſſimum* eius animum, quem

§. XVIII. Cum hiſce fere conſpirant, quæ eruditi obſeruant de vſitatis latrociniis gentium antiquarum in gentes. (s) Qui

---

r) Nomen huius potentiſſimi deriuat CLERICVS in *Pentateuch.* a voce arabica *maridon*, quod *ſuperbum*, *inſolentem*, & *contumacem* denotat, additque: *eiusmodi indolis oportet fuiſſe, qui primus imperium parentum ſpreuerit, quod antiquiſſimum eſt imperii genus, & in alios vſurpare inſtituerit.* Hinc & *potens* fuiſſe dicitur, tum ad *vires corporis* deſignandas, quippe quæ, cum ad venationem, tum ad occupandum Imperium neceſſariæ fuiſſe videntur; tum etiam ad *inſolentiam* & *intolerabilem ambitionem* exprimendam. Probabile itaque eſt, illum ſibi aſſociaſſe plurimos, qui artem venandi cum ipſo exercerent, & eo ferociores in deprædandis aliis fierent. Huc etiam collineat MAENACINVS *lib. 2 polit. c. 3.* inquiens: *Nimrodus tanquam venator robuſtus in ſacris introducitur, non quod feras, & beſtias, ſed homines venatus fuerit, i. e. adhibita vi bellica eos poteſtati ſuæ ſubiecerit. Ne autem alii populi ita ſubiugarentur, in ciuitatibus ſe coniunxerunt, vt mutuis viribus Tyrannicæ inuaſioni reſiſterent.*

s) Plura notatu digna collecta ſunt in *Obſeruat. Hall. 6. tom. 7.* de latrociniis gentis in gentem. Illuſtrabo hoc loco BODINI *lib. 3. de Rep. cap. 7. p. 512.* inquientis: *Fuit primum genus hominum rapinis & latrociniis deditiſſimum, & cui nihil prius eſſet, quam graſſari & occidere, aut imbecilliores premere & occidere, vt veriſſime Plutarchus cum hiſtoria ſacra congruenter*

ſcri-

Qui enim ſe primum coniunxere ad *latrocinia* exercenda, & in vnam ita colluuiem conglutinati ſunt, facile ab ipſo primario duce opprimi potuere, cuius imperium eo libentius paſſi ſunt, quod duce ad hoc ſcelus exercendum indigerent.

§. XIX.

ſcribit. Declarat hoc vlterius exemplis Græcorum, aliorumque. Initia vrbis Romæ erant latronum colluuies. Non populus ſibi quæſiuit regem, ſed prædo populum; Hinc ex vero cenſuit Carneades apud LACTANTIVM *lib. V. de iuſtit. c. 16. omnibus populis, qui florerent imperio, & Romanis quoque ipſis, ſi iuſti velint eſſe, h. e. ſi aliena reſtituant, ad caſas eſſe redeundum & in egeſtate & miſeriis iacendum.* Eadem fuit ſententia Cariolani apud DION. HALICARNASS. *lib. 8. pr.* aientis: *Si vnusquisque populus partem ſuam ſibi per vim contra ius & fas ereptam, velit repetere ac recipere, nihil erit tam paruum, tam debile, tam egenum, quam reſp. Romana.* Ex illo latrociniorum ſtudio plures enatæ ſunt gentes, cum plures latronum ſocietates conditæ fuerint, ex his tandem ordinatæ *reſpublicæ.* Potentiores enim inter deprædatores conſultius duxere ad ſuperbiam ſuam explendam, ſi ordine quodam idoneo regeretur populus. Inde quoque tot migrationes populorum, qui, teſte hiſtoria, nullo alio ſtudio has ut plurimum inſtituiſſe leguntur, quam latrociniorum cauſa. Galli Senones exemplo ſint, qui *nati ad hominum interitum, vrbium ſtragem videbantur.* FLORVS *lib. 1. cap. 13. n. 4.* Neque enim apud pleroſque populos infame habitum fuit latrocinari, ceu de Germanis teſtatur CAESAR *lib. VI. de bello Gall. c. 23.* ibi: *latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercendæ ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicant, atque*

vbi

§. XIX. In compendio TACITVS *lib. 3. annal.* hoc comprobat his verbis: *Poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia ac pudore ambitio* (t) *& vis incedebat, prouenere dominationes, multosque apud populos æternum manſere.*

§. XX. Denique ſi per omnia iueris ſecula, regnorum præcipuorum ortus & incrementa perluſtrans, *vim* & *latrocinia* potentiæ initia fuiſſe apparebit. (u)

§. XXI.

vbi quis ex principibus in conſilio ſe dixit ducem fore, vt qui ſequi velint, profiteantur, conſurgunt ii, qui & cauſam & hominem probant, ſuumque auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur, qui ex iis ſecuti non ſunt, in deſertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumque rerum iis poſtea fides abrogatur. De Chaldæis XENOPH. *lib. 3. Cyropæd. p. m. 74. lit. e.* idem refert, vt alios taceam.

(t) Ambitio nihil magis appetit, quam imperandi occaſionem. Themiſtocles ex inſana ſuperbia ſe ad imperandum natum prædicabat. vid. PLVTARCH. *in Themiſtocl.* Iaſon ſuam vicem deplorabat, quod non regnaret. Cæſaris dictum fuit: *Si violandum eſt ius, imperii gratia violandum: aliis rebus pietatem colas.* Vnde tot prælia & bella, quam ex libidine imperandi nata leguntur? Neque aliunde bellorum ciuilium in republica Romana cauſam quærere licet.

(u) Ita iudicat FORSTNERVS *ad Tacit. cit. l. p. 285.* vbi hoc per multa demonſtrat exempla, ex quo ſequentia illuſtrationis ergo huc transferre lubet: *Prius in orbe dominantium Nembrotus fortis coram Domino venator vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, vt minime inficete ipſum Politicorum patrem vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de ſeruorum miniſteriis. Secuti Ninus & Semiramis*

§. XXI. Illud quoque ex hiſtoria ſacra notandum, ipſos Abrahami poſteros in via Dei ambulantes imperium nullum affectaſſe, & *peregrinos* in aliis terris fuiſſe. Sed Eſau

mis armis imperium propagauerunt. Ab Aſſyriis ad Perſas Cyrus auo ereptum imperium haud ſane iuſto titulo tranſtulit. Et Alexander magnus petiti bello orbis terrarum quam cauſam habuit, niſi immenſam dominandi libidinem? Quid de ceteris interim hinc inde, quorum aliquod in hiſtoria nomen eſt, regnis aut rebuspublicis dicam? De Athenienſibus Thucydides ſcribit (lib. 1.) libere profeſſos, non ſe alias actorum ſuorum defenſiones quærere, quam quod ſciant ſemper moris fuiſſe, inferiorem a ſuperiore premi, & neminem vnquam tanti æquitatem feciſſe, vt eius cauſa occaſionem extendendi imperii e manibus dimiſerit. Iterum affirmarunt, Deos ſe ſecundum leges colere, in ceteris viuere omnium mortalium ingenio; vt quibus prævalent, imperio premant: eam legem neque ſe primos tuliſſe, neque lata primos vſos eſſe: ſed iam ante omnium populorum vſu comprobatam accepiſſe. (Thucyd. 5.) Lyſandrum dicere ſolitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem eſſe, ſed vtriusque tamen pretium vſu definiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem iureiurando ludere. Et Ageſilaus dixiſſe fertur, iuſtum eſſe quodcunque Spartæ prodeſſet. Hinc illud Euripidis in Androm.

Ἔνοικοι Σπάρτην δόλια βουλευτήρια,

Habitatores Spartæ doloſus ſenatus.

Menno Theſſalus ad ea, quæ vellet, efficienda, viam maxime compendiariam arbitrabatur peierare, mentiri, fallere. Simplicitatem & candorem pro ſtupore habebat. Periuros, iniuſtos, ſui ſimiles, vt iisdem artibus munitos, verebatur: iuſtos bonosque contemnebat. (Xenoph. 2. de exped. Cyr.) Theſſalorum perfidia prouerbio notata eſt, vt ex Suida obſeruat libro ſecundo de iuramento cap. 14.

Tho-

Thomas Dempſterus. *Iam ſi de Romanis ferenda ſententia eſt, nihil apertius eſt, quam ſi iuſtitiam illi curaſſent, etiam ubi illa vtilitate carebat, lupercal manſuram illam quæ tantopere celebrata eſt, æternam vrbem.* C. *Cæſar apud Dionem Caſſium* (*lib. 38. hiſt.*) *teſtatur, Romanos in eam magnitudinem, qua illa tempeſtate erat, ædificaſſe vrbem ſuam, fortunas ſuas tanquam alienam periculis obiectando, alienas tanquam ſuas vſurpando.* Et M. Tullius (*3. de Republ.*) *gloriatur, populum Romanum ſociis defendendis ad ſummum potentiæ cacumen eniſum; quibus interdum commodi ſui cauſa quam fœderis auxilia ferebant, eaque lente & tarde, vt aut ſe ſuaque dederent,* (*quod Campani bello Samnitico coacti fecerunt*) *aut ſi potentes eſſent, cladibus attererentur. Socios prompte recipiebant eos, quorum ſitus ad res nouas & motus opportunus erat; & quosdam non tam ob ſupplicum preces, quam quod occaſio offerebatur laceſſendi & inuadendi alios, in quos cauſæ belli quærebantur, quorumque nullæ alias in ſe iniuriæ extarent. Poſtquam armis ſociorum ſuam auxere potentiam, tandem ipſos ſocios, qui tum demum ſero nimis ſeruitutem, in quam lapſi erant, animaduerterunt, non vt fœdere iunctos, ſed vt dedititios tractare cœperunt.* Idem quoque de Romanis Galgacus tulit iudicium, dum eos vocat *raptores orbis, quos non oriens, non occidens ſatiauerit.* TACIT. *in vit. Agric. cap. 30.* IOANNES FREINSHEIMIVS *in not. ad Florum lib. 1. in f.* idem confirmat, aiens: *Vim & iniuriam plerorumque fere dixerim magnorum imperiorum originem eſſe, videbunt rem ex vero æſtimantes, vt ridicule facere videantur, qui ab aliis maiorum ſuorum acquiſita, ab aliis iterum perdita, longo poſt interuallo quaſi iure repetunt.* Nonnulla quidem ex poſt facto iuſtiſſimo acquiſita titulo, quod negari nequit; ſed ad *primam originem* illuſtrandam hæc multum conferre poſſunt. Conf. HERTIVS *p. 1. ſect. 3. §. 4. in elem. prud. ciuil.* vbi multis exemplis hactenus dicta illuſtrat.

Eſau (x) impius, Caino & Nimrodo quoad mores ſimilis, mox condidit ſibi regnum, *Gen. XXXVI.* & Choræos profligauit, *Deut. II.12.*

§. XXII. Ex quibus omnibus denique concludo, (I.) imperia ab initio non fuiſſe conſtituta ex *bono conſilio*, ſed vt vel eo tutius facino-

x) Fuit Eſauus conditor Idumæorum. Nam antequam frater Iacobus ex Meſopotamia rediret, montem Sehir, ſeu montanum illum tractum occupauit, cui poſtea *Idumæi* nomen inditum eſt, expulſis veteribus colonis. Eſt hic alter ſtrenuus Venator, ſimilis Nimrodo moribus, vnde dicitur *Venator* & *agreſtis*. *Gen. XXV, 27.* Pulcre obſeruat CLERICVS *in comm. ad cit. l.* hoc tum ad *viuendi conſuetudinem*, tum ad *mores* eius referendum eſſe. *Nam* pergit, *venationis ſtudioſius Eſauus multum per agros errabat, & eo genere vitæ agreſtiores mores, vt fit, contraxit.* Et quemadmodum FLORVS *lib. II. c. 17.* de Viriato dicit; quod *ex venatore latro, ex latrone ſubito dux atque imperator factus fuerit*, ſic & Eſauus iisdem artibus Idumæam, expulſis veteribus incolis, condidit. At ſtatim additur, Iacobum fuiſſe *mitem* & *manſuetum*, quæ prædicata ſunt oppoſita *agreſti vitæ* Eſaui. Pertinent huc verba PHILONIS *lib. de pœn. & præm.* inquientis: *Duos contigit filios naſci, alterum ferum & indomitum, ira & cupiditate plenum, alterum mitem & humanum, virtutis cultorem.* Illuſtrari hoc vlterius poteſt ex *Gen. XXVII, 40.* vbi Iacobus Pater de Eſaui *imperio* vaticinium edit, ſed addit: *de gladio tuo viues*, h. e. non te opima tellus aut commercia ditabunt, ſed vi & armis ex finitimis gentibus ſpolia & prædam coacerubis. Et hanc ſemper fuiſſe indolem Idumæorum oſtendit elegantiſſime Belgii ſidus IOANNES CLERICVS *ad cit. l.*

y) Si

norosi latrocinia exercere, vel libidini æ imperandi satisfacere possent. (y)

§. XXIII. (II.) Originem imperiorum beri impiis & eiusmodi hominibus, qui ıgis ab initio nocuerunt generi humano r suas respublicas, quam profuere. (z) ꞉rte piis adscribi origo imperiorum ne-it. (a)

§. XXIV.

Si quis vrgeat, hoc tantum quorundam regnorum de-nonstrare originem, non omnium: parata est respon-o, (1.) quæstionem esse *de prima origine ciuitatum*, li-et non negauerim, alias respublicas postea potuisse ali-ꞅr constitui, quamuis excepta Theocratia Iudaica, orsan de eo dubitari possit. (2.) Vtut non semper *perta vis* possit doceri, semper tamen circa *origines* uæstio esset examinanda, vtrum is, qui sibi impe-um in alios asseruit, hoc fecerit ex malo consilio, ı vero vt aliis prodesset, an denique vt suæ satisfa-ꞅret libidini? Et illi ipsi, qui se patriam a tyrannide beraturos dixere, turbas non *publici boni* & *religio-s* causa mouerunt, sed ex mera imperandi libidine, ıius rei optimum præbuit exemplum CROMWEL-VS.

Ostendunt illud tres illi in Scripturis S. famosi *ve-tores* & *agrestes homines* CAIN, NIMROD, & SAV, vnde tot noua regna sua cepere auspicia. stendi iam, prima regna magis fuisse constituta, eo tutius possent homines in vnam colluuiem con-ıtinati *latrocinia* exercere, & aliis obesse. Hic os diutius gentilibus antiquis adhæsit, vnde tot post-bella sunt orta, quæ nisi magna gentium inter fuere latrocinia, licet semper aliquo iuris prætex-præfulgeant.

Non quidem respuere respublicas, cum Patriarchæ ꞅrunt *aduenæ*, & *πάροικοι* in aliorum regionibus:

 sed

§. XXIV. (III.) Ab initio quidem reſpublicas fuiſſe *rudes* & *inordinatas*, neque adeo amplas, ſuo tamen conſtitiſſe imperio; ſed ſucceſſu temporis per nouas prædas accepiſſe incrementa. (b)

§. XXV. (IV.) Semel introductis rebuspublicis paulisper declinaſſe quasdam, ſed paucas, ab antiqua illa & vſitata latrociniorum licentia, poſtquam nimirum reges verum Deum colere cœperunt. Et huc forſan pertinuiſſe videtur Rex Salem (c) Abrahami tempore regnans, ſingulari no-

---

ſed quam in alios imperium ambierunt, vti quidem Eſauus feciſſe legitur.

b) Huius rei paſſim quoque occurrunt veſtigia in S. literis. Apparet hoc ex *Gen.* X. vbi plures reges dicuntur fuiſſe *vectigales* Regi Elimaidis, potentiſſimi in Aſia, a quo etiam rurſus devicti. Equidem volunt, regnum Babylonicum a Nimrodo eſſe conditum & floruiſſe diutius, eique fuiſſe plerosque alios populos obnoxios: ſed his contradixit CLAR. CLERICVS *ad Pent. in Gen. c. X, 10.* Neque enim aliter fieri potuit, quin poſtquam reſpublicæ plurimæ ſemel eſſent introductæ, hæ ipſæ poſtmodum in prædam potentioribus cederent, ex quo tandem potentiſſima & diffuſiſſima imperia ſunt orta. Mala parta eodem fato periere, quo acquiſita erant.

c) Aliqui hunc ipſum SEMVM fuiſſe ſuſpicantur, ſed absque fundamento. Vnde eius regni initia ſint petenda, non conſtat. Neque adeo dici poteſt, alia eius fuiſſe initia, quam adiacentium regnorum. Adeoque ſi vel maxime ab initio & huius regnum non adeo *bono conſilio* conditum fuit, poſtquam tamen deriuatum in poſteros, & in ipſum MELCHISEDECHVM eſſet

nomine, a *iuſtitia* deſumto, notabilis, quia hac omnibus aliis præiuiſſe legitur regibus. Simile quid videtur deprehendi in Rege Abimelecho, de quo *Geneſ. XX.*

§. XXVI. (V.) Fuiſſe præter regna & alias ſocietates, quæ reipublicæ ſpeciem non habent, ſed tamen defenſionem quandam mutuam in ſe continere videntur. Atque huc pertinet Abrahami (d) fœdus cum Mamre & fratribus eius initum, de quo *Gen. XIV*, 13.

CAP.

ſet, & hic verum Deum timeret, regnum ſuum optimis illum regnaſſe rationibus, facile iudicari poteſt. Qualis enim rex, tales populi & ſubditi. Fuiſſe hunc Chananæum, ſuſpicatur CLERICVS *ad Gen. XIV*, 18. cum inter medios Chananæos ſitum regnum eius fuerit. Neque adeo improbabile eſt, medios inter Chananæos adhuc ſuperfuiſſe iuſtos quosdam. Et quia inter reliquos populos iuſtitia tam rara erat, ipſi nomen *κατ᾽ ἐξοχὴν* inditum, quod *rex iuſtitiæ* dictus fuerit. Imo & ciuitas SALEM *pacem* denotat, quod rurſus indicium præbet, huic præ aliis populis hoc prædicatum tunc competiſſe: cum enim nulli bellum inferret, ipſa etiam a nullis armis petebatur, vt iudicat CLERICVS *cit. l.* Idem de Numa Pompilio refert FLORVS *lib. 1. c. 2.* in fine his verbis: *Vt quod vi & iniuria occupauerat imperium* (Romulus), *religione atque iuſtitia gubernaret.* Facile enim adducor, vt credam, ſemel introducta regna & imperia maiori iuſtitiæ cultura fuiſſe adminiſtrata, quam quidem occupata erant, cum etiam illa, quæ a malo inchoata ſunt principio, ſucceſſus meliores habere poſſint.

d) Abrahamum regem non fuiſſe, conſtat ex eo, quod ſemper aduena vel peregrinus dicatur. Neque tamen

CAP. II.

DE

NEXV IMPERII CIVILIS.

§. I.

In omni ſocietate (e) *nexus* quidam ſeu *vinculum* occurrit, per quod corpus illud mora-

ob magnam copiam ſeruorum ſe ſubieciſſe alicui regi, ſed magis *ſui iuris* manſiſſe videtur. Vbi enim Chananæam terram incoleret, cum Mamre & fratribus eius fœdus iniit, quod, quibus conſtiterit legibus, non conſtat? Probabile eſt, illud quoque ad defenſionem fuiſſe initum, quod ex eo perſpicuum eſt, quod Mamre cum fratribus dicatur prælio interfuiſſe, quo fratrem Lothum a captiuitate liberauit. Videmus etiam, Abraham a regibus Salem & Sodomæ pro tali habitum fuiſſe, qui nemini ſubiectus, ſed ſui iuris eſſet. Potuiſſet itaque ad exemplum ceterorum ſe pro rege gerere, certum locum occupare, & Imperium aliquod ibi inſtituere, ſed magis Deo confiſus, vt *paterfamilias* ſervis in domo ſua natis præfuit. Simile fœdus poſtea iniit rex Abimelech cum Iſaaco, quem antea a ſe expulerat, *de non lædendo & offendendo*; viderat enim Abimelech, Iſaacum nimis fieri potentem, de quo plenius agitur *Gen. XXVI, circa finem.* Primum itaque ob potentiam excedere iuſſus erat Iſaacus, in quo Abimelech egerat contra fœdus cum Abrahamo iam initum. *Gen. XX.* Sed quia forſan metuebat, ne Iſaacus hanc iniuriam vindicaret, de nouo fœdus cum eo iniit, & amicitiam priſtinam redintegrauit.

e) Societas eſt *complexus plurium perſonarum vnitarum inter ſe ad certum finem.* Spiritus ſeu anima huius corporis conſiſtit in *vnione*, per quam omnium *vna* redditur *voluntas*, adeo vt coniunctim conſiderati *vnam* pro-

norale continetur, conſeruatur, & ad fi-
nem propoſitum deducitur.

§. II. Nexus hic conſiſtit in *vnione plurium voluntatum ad finem communem*, & quoniam vnio ſine *obligatione* concipi nequit, cum ipſe nexus ſit obligatio, hinc mutua in hunc finem intercedere debet obligatio. (f)

§. III.

propterea in moralibus repræſentent *perſonam*. Quemadmodum itaque in naturalibus, ſi ex pluribus diſtantibus inter ſe rebus *vnum* quid fieri debeat, nexus quidam ſeu vinculum requiritur, quo res illæ diſtantes conglutinari & in *vnum* redigi poſſint, exemplo ædificii exſtructi: ita in ſtructura corporis ciuilis *nexus* aliquis requiritur, per quem voluntates omnium vniantur, vt debitum aſſequantur finem. Huc reſpexit SENECA *epiſt. 102.* aiens; *Quidam ex diſtantibus conſtant, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim, per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt.* Sic itaque ſatis clare differt *multitudo* ab hac ſocietate. Illa deſtituitur tali ordinata vnione, & plerumque ſingulis in illa ſunt ſuæ actiones, adeoque cohærere diutius nequit. Hinc CICERO *pro P. Sextio* 681. *qui inſtituta maiorum neglexerunt, & imperitiæ et concitatæ multitudini iucundi eſſe voluerunt omnes re reip. pœnas dependerunt*, & in *orat. pro domo ſua init. in multitudine vitioſiſſimum*, ait, *varietatem & inconſtantiam & crebram tanquam tempeſtatum ſic ſententiarum commutationem.* Sed quod *vniti* agunt, ibi ſingulis non eadem actio, non idem circa actiones iudicium, ſed cum ſtent pro *vna perſona*, vnum quid egiſſe omnes intelliguntur.

Tales *vniones* ad certum finem indigent ſpeciali partium conſenſu, vt coaleſcant in talem vnionem, ſiue

§. III. Vnio illa fit *conſenſu* & quidem vel *expreſſo* vel *tacito.* Hic colligitur ex vnanimi circa eundem finem *cooperatione*, (g) licet nunquam expreſſe inter ſe conuenerint, id quod tunc maxime fieri cenſendum eſt, quando ex *neceſſitate* quadam *hypothetica* plures conglutinantur.

§. IV.

---

iam conſenſus ſit *abſolute liber*, ſiue ex *hypothetica neceſſitate* productus. *Neque enim vllum certius amicitiæ vinculum, quam conſenſus & ſocietas conſiliorum & voluntatum*, ait CICERO *orat. pro Cn. Plancio.* Dum vero in talem vnionem conſentiunt, vtrinque oritur *obligatio*, & in hac *nexus* ſeu *vinculum* ſocietatis conſiſtit, cum obligatio ipſa definiatur eleganter per *vinculum iuris*, vi cuius aliquis ex neceſſitate ad præſtandum quid alteri adſtringitur.

g) Etiam *re ipſa* poteſt ſocietas contrahi, *l. 4. de ſoc.* Dn. HERTIVS *de ſociet. ſat. conſtit.* & poſſunt plures incidere *ex accidenti* in ſocietatem, præter antecedentem deliberationem. In magnis ſocietatibus ordinarie hoc in caſu præcedit aliqua *neceſſitas*, qua poſita plures, eadem neceſſitate preſſi, non poſſunt non in *vnionem* illam conſentire, & inde ad communem finem cooperari. Sic fieri potuit primis temporibus, vbi latrociniorum libertas late patebat, vt plures ſegreges familiæ contra vim communem ſe coniunxerint *ipſo facto*, vt eo ſecurius poſſent communi hoſti reſiſtere, ita vt, depulſo coniunctis viribus hoſte, ſemper in illa vnione perſeuerauerint, accedente nexu *vicinitatis.* Simile exemplum concipi poteſt in peregrinis, diuerſis ex locis venientibus, & ad littus ignotum appulſis, qui, ſi ab incolis illius terræ vel inſulæ vel etiam in ipſo itinere a latronibus male habeantur, *absque præuia deliberatione* conſpirare poſſunt ad commune malum propellen-

§. IV. Vnio autem illa ſocietatem vel *equalem* vel *inæqualem* producit. Illa (h) fundatur in ſimplici plurium inter ſe vnitorum obligatione, qualis deprehenditur in coalitione & ſyſtemate plurium ciuitatum, quarum ſingulæ ſeparatas ſuas habent rationes, ita tamen vnitæ, vt, quæ ad communem defenſionem ſpectant, *coniunctim* ſint expediendæ. §. V.

pellendum, cum naturale ſit, vt in communi periculo, etiam maxime inter ſe ignoti, ſocii fiant.

h) *Aequalis* ita dicitur, quoniam non regitur a ſuperiori, ab omni libera eſt *imperio*, & *ſubiectione*, & fundatur in *ſimplici obligatione* vel *fœdere*, & communiter iuramento conſtringi ſolet. Hic nexus ex præcedente pacto expreſſo deſumi poteſt, præſertim ſi plures ciuitates liberæ & ante ſeparatæ ita coaleſcunt, & expreſſo fœdere inter ſe connectuntur. Verum & *ipſo facto* ſeu *tacite* quoque hic nexus concipi poteſt, dum vinculum, quo plures prouinciæ ſub vnius imperio hactenus continebantur, ex variis interuenientibus mutationibus ita laxatur, & communi imperio ſubducitur, vt ſingulæ quidem ciuitates ad αὐτονομίαν perueniant, *vinculum* tamen *ſyſtematicum* quoddam ſuperſit. Scilicet vinculum illud prius, quo omnes olim ſub vnius imperio erant compoſitæ, mutationibus interuenientibus, & poteſtate imperantis paulatim remiſſa, mutatur ex poſt facto etiam re ipſa, ſed absque omni expreſſa & noua confœderatione, in aliquod *ſyſtematicum*, quamuis non ita *ordinatum* & *regulare*, vti ſi expreſſo fœdere plures ſeparatæ ciuitates coaleſcant, quia ſemper manet ſtudium retinendi, vt & alia incommoda. Idem vinculum æquale cernitur in *cœtibus eccleſiaſticis*, vbi inter ipſa membra nullus concurrit *imperii* & *ſubiectionis* reſpectus, vt de aliis collegiis in ciuitatibus nihil dicam.

i) Im-

§. V. Societates *inæquales* fundantur in *imperio* & *ſubiectione*, quæ licet plures ſint, tamen inter eas eminet *ciuilis*, cum plures ita vniuntur, vt vel vnius voluntati vel vni concilio ſe obtemperaturos promittant, (i) vt eo efficacius omnium *vna voluntas* operetur.

§. VI.

i) Imperium *vnius* vel *concilii* alicuius vim inſignem addit ſocietati, quia ſine hoc negotia ſocietatis effectum ſortiri commode non poſſunt. Sunt homines ad diſſentiendum procliues, & præterea ad rupturas vinculi & nexus communis faciles; hinc talis vis coactiua accedere debet, quæ plures in coniunctione detinet, ne facile inde auelli poſſint. Optime SENECA *lib. de clem. c. 4. Illa* (imperans) *eſt vinculum, per quod reſpubl. cohæret, ſpiritus vitalis, quem tot millia trahunt, nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperii ſubtrahatur.* Huc colliniet CICERO *l. III. de LL.* aiens: *Nihil tam aptum eſt ad ius conditionemque naturæ quam imperium, ſine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt.* E contrario quoties hic *nexus ciuilis*, qui *vnionem* fundat & ſuſtinet, turbatur, peſſima reip. facies naſcitur. De Mithridate, bellum Romanis inferente, FLORVS *lib. III. c. 5. n. 5.* hæc refert: *Spem & fiduciam dabant noſtra vitia: quippe cum ciuilibus bellis diſiungeremur, inuitabat occaſio nudumque imperii latus oſtentabat procul Marius, Sylla, Sertorius.* Differt hæc ſocietas multis modis ab *æquali*. In illa receditur a *ſtatu naturali*, quæ inter paciſcentes ſeu ſocios æquales ſalua manet. In illa vinculum ſeu nexus *arctius* ſtringit propter imperium & eidem cohærens ius cogendi; in hoc vero *laxius* vinculum adeſt, in ſola & *ſimplici obligatione* conſiſtens: ibi oritur *ordo imperandi & parendi*, hic ma-

§. VI. Quemadmodum vero in ſocieta-a ciuili *inæquali* eſt *conſociatio* aliqua pluri-num inter ſe, & deinde *ſubmiſſio* omnium vnius perſonæ vel integri alicuius conci-ii voluntati; ita hæc ſocietas ante ſuppo-nit conſociationem aliquam æqualem. (k) Non enim poteſt ſubmiſſio vnius vel con-cilii imperio concipi, niſi adfuerit multi-udo vel ſocietas aliqua hominum æqualis.

§. VII. Oritur hæc ſocietas æqualis ci-uitatem præcedens variis ex cauſis: (I) ex *mutua cohabitatione*, dum ex vna ſtirpe plu-es naſcuntur & vnam coniunctim incolunt ter-

manet *æqualitas* inter ſocios. Ibi omnia iura ſumma penes *vnum* vel *concilium* aliquod ſunt, quoniam impe-rantis voluntas, eſt voluntas totius reipubl. & hinc, iudice CICERONE *lib. 1. de offic. intelligere debet, ſe gerere perſonam ciuitatis:* aſt in ſtatu æquali quædam tantum communicantur.

k) Qualemcunque enim concipias imperii modum, ſiue *violentum* ſiue *voluntarium*, tamen nec violentus po-tuit effectum habere, niſi adfuerit cœtus quidam ho-minum communi nexu conglutinatus, qui per vim ſub *imperium* redigeretur. Neque enim concipi poteſt, ſingulos homines ab vno inſtar ferarum beſtiarum fuiſ-ſe occupatos, & in vincula coniectos, donec ſufficiens numerus adfuerit, quibus imperare victor potuiſſet. Et huc reſpicere videntur, qui duplex pactum conſti-tuunt, vti PVFENDORFFIVS *lib. 2 c. 2 & 3.* Dn. HERTIVS *de modo conſtit. ciuit. ſect. 1. §. 2.* Hæc itaque ſocietas non eſt ciuitas, ſed *imperfecta* quædam *conſociatio*, dum manet *æqualis*, & ſinguli adhuc nul-lius imperio ſubſunt.

l) Sup-

terram. Hi colliguntur inter ſe *tacito* aliquo *pacto*, (l) dum inter ſe vicini, cognati, & cohabitantes ſunt. Atque exinde, ni me omnia fallunt, ciuitates Cainiticæ primæ & Nimrodicæ ortæ.

§. VIII.

---

l) Suppoſui iam antea, poſſe vnionem etiam *ipſo facto* vel *tacite* fieri, quæ certe *naturaliſſima* videtur fuiſſe in cohabitantibus, poſtquam multiplicatum genus humanum fuit. Quamuis enim plures ſemet disiunxerint, aliasque terras incoluerint, id tamen de omnibus aſſeri nequit, præſertim ſi *Cainiticam ciuitatem* reſpicimus. Omnes ſubditi a Caino videntur deſcendiſſe, adeoque non putandum eſt, ſtatim Cainum, vbi a patre ſeceſſit, cum familia ciuitatem exſtruxiſſe, ſed poſtea demum, vbi admodum multiplicata erat eius ſoboles. Debuere enim eſſe, quibus imperaret. Hi itaque primum ipſa *cohabitatione* inter ſe conglutinati ſunt, cui poſtea Cain imperium eo modo, quo *cap. antec.* dictum acceſſit. Nam *Gen. IV, 16.* ſimpliciter dicitur, *quod habitauerit in terra Nood:* ſequenti commate demum additur, *quod poſtea ædificauerit ciuitatem*, ſcilicet prole eius admodum aucta, & in plures iam familias ſparſa. Neque obſtat, quod iam ante videatur Cain inter ſuos magnam obtinuiſſe auctoritatem, antequam ciuitatem conderet, quod negari nequit, quia omnium cohabitantium communis pater erat; verum hactenus quidem *imperium ciuile* exercuiſſe non videtur, ſed tunc demum, vbi ſuos ad deprædationes & truculentiam exercendam inſtituit. Si *Nimrodi imperium* conſideras, eo tempore filii Noæ quidem diſperſi erant, admodum tamen probabile eſt, nonnullos in eadem coniunctos manſiſſe vicinia & cohabitatione, donec in multitudinem excreuerint, vbi itidem ſinguli ſui iuris erant, *naturali* tamen *cohabitatione* in vnam collecti multitudinem.

m) Poſt-

§. VIII. (II) Corrupto genere humano & in varia ſcelera vergente, coalita quoque fuiſſe videtur *multitudo quædam* impiorum ad ſcelera & deprædationes perpetrandas, (m) vti *cap. antec.* vidimus. Neque

m) Poſtquam homines a vero Deo ſemel deſciuerant, vix aliter fieri potuit, quin hanc ληςρικὴν βίαν exercerent, præſertim ſi poſteros ex *Cainitica proſapia* reſpicimus, qui a patre, latrone, ad hoc vitæ genus optime inſtructi & aſſuefacti fuiſſe videntur. Atque huc ſpectant quoque NOMADES, vti vocantur, qui ſunt *multitudo indomita*, de raptu viuens, nullique certæ ſedi addicta; quales videntur fuiſſe Hunni, de quibus AMMIANVS *lib. 30. omnes ſine ſedibus fixis absque lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles cum carpentis, in quibus habitant*, & paucis interiectis: *hoc expeditum indomitumque hominum genus extrema prædandi cupiditate flagrans immani per rapinas finitimorum graſſatum & cædes ad usque Achaiam peruenit*, & alibi: *aguntur nulla ſeruitute regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit.* Ipſe ARISTOTELES *lib. 1. polit. c. 5.* inter vitæ genera diuerſa collocat *piraticam* ſeu *prædatoriam vitam*, hancque *naturalem* vocat. Immo addit, quod aliquando paſtoritia & prædatoria coniungi ſoleant. Ex quo tamen peſſime infert, *artem bellicam* natura factam vtilem ad acquirendum, imo *ſtudium venatorium* partem eius eſſe, quo deceat vti aduerſus feras & hominum genus, quando homines, a natura facti ad parendum, imperium ſubire recuſant, quaſi tale bellum natura iuſtum ſit. Similia docet HOBBESIVS *tract. de ciue c. 5. §. 2.* vbi etiam hanc ληςρικὴν βίαν ex iure naturali defendit. Verum profluxit hæc ſententia ex primo illo falſo, quod humanum genus ſteterit absque vllo *vinculo* ſeu *obligatione*. Rectius

que deſunt exempla, ex latronum colluvie tandem erectas fuiſſe ciuitates. (n)

§. IX. (III) Imo qui deteſtabantur hoc vitæ genus, quamuis forſan pauci fuerint, ab his deprædatoribus tamen vix aliter potuere eſſe ſecuri, niſi etiam coaleſcerent in

---

ctius FLORVS *lib. III. c. 6. n. 1.* aſſerit Cilices, *perditos furioſosque latrones*, ſublatis commerciis, *rupto fœdere humani generis*, maria bello quaſi tempeſtate præcluſiſſe. Hoc ſenſu quoque CICERO *lib. V. in Verrem c. 29.* piratas & latrones vocat *hoſtem communem gentium nationumque omnium*, *quod vinculum generis humani* tollant, in quo tota ratio iuris naturæ, quies gentium, pax omnium & ſingulorum conſiſtit. Nihilominus tamen antiquitus hæc vita adeo putabatur iuſta vt PLVTARCHVS *in vita Camill. f. 136.* referat, Brennum *ius hoc antiquiſſimum* vocare, eoque non modo beſtias vti, ſed [quod horrendum dictu] ipſum Deum.

n) Ex huiusmodi colluuione hominum facile regna vel reſpubl. potuiſſe tandem naſci, AVGVSTINVS *lib. XIV. de ciuit. Dei c. 4.* ſatis apte obſeruat: *Hoc malum*, inquit, *ſi in tantum perditorum hominum acceſſibus creſcit*, *vt & loca teneat*, *ſedes conſtituat*, *ciuitates occupet*, *populos ſubiuget*, *euidentius nomen regni aſſumit*. De Viriato refert FLORVS *lib. II. c. 17. n. 15.* quod *ex Venatore latro*, *ex latrone ſubito*, *& ſi fortuna ceſſiſſet*, *Hiſpaniæ Romulus* factus fuiſſet h. *e.* fundator imperii Hiſpanici, ſicuti Romani fuerat Romulus, quo ipſo, Viriatum comparando cum Romulo, ſatis oſtendere videtur, ipſum Romulum quoque ex *latrone* ducem & fundatorem imperii factum fuiſſe, vti infra §. *15. lit. X.* oſtendo.

o) Hinc

in quandam multitudinem, & *mutuam defenſionem* ſibi promitterent. (o)

§. X. Hæc *multitudo* coalita ab initio ſine dubio admodum *rudis* (p) fuit, & vix eſt, vt expreſſum pactum vbique fingi poſſit, ob tantam animorum diſſenſionem; ſed ipſo facto ſe coniunxiſſe homines videntur, ratio-

o) Hinc collegiorum ſeu ſocietatum æqualium originem repetit BODIN *de republ. lib. 3. c. 7. p. 513.* quæ ex hac conſociatione, mutuæ defenſionis cauſa inita, orta. Videlicet neceſſum fuit, vt tales ſocietates ab illis, qui non eadem licentia deprædandi vterentur, inirentur, quo coniunctis viribus tuti eſſe poſſent. Huc ſpectare videtur fœdus Abrahami cum Mamre & fratribus eius, quod *mutuæ defenſionis* cauſa initum fuiſſe videtur, vti ex euentu apparuit. Hæc itaque multitudo ſuo iure vixit, ſinguli ſuas rationes ſeparatas retinuere, coniunctim demum agentes, quando omnium periculum imminebat, ad exemplum plurium ciuitatum ſyſtematicarum.

p) Ideo *rudem* hanc multitudinem voco, quoniam certis legibus ab initio non fuit ordinata, per quas nexus conualidatur, dirigitur, & efficaciam certam accipit. Conſenſiſſe *ipſo facto* videntur, dum (1.) cohabitantes ſe non ſeiunxere ab aliis vicinis, quod potuiſſent facere & plurimi etiam reapſe fecere: (2.) dum ad eundem finem ſeſe applicuerunt, latrones quidem ad communem latrocinandi licentiam, reliqui ad communem defenſionem. Neque in tam rudi multitudine, vbi ſinguli adhuc ſeparatim agere potuere, aliquod commune imperium, quod reipublicæ proprium eſt, concipi potuit, ſaltem ab initio; ſed qui noluit amplius communi placito intereſſe & conſentire, recedere potuit id quod naturale eſt in omni collegio, vt quilibet vel conſentire vel recedere debeat; neque adeo *vis coacti-*

rationibus ſtatus naturalis ſic ferentibus, ex quo *pactum* aliquod *tacitum* erui poteſt, tamen adhuc valde inerme, poſtquam nemini videbatur adeinta recedendi facultas, neque certa & peculiaris confœderatio capita familiarum præciſe obſtringebat.

§. XI. Quo minus autem piorum conſortium (q) receſſit a viis diuinis, eo ſanctius quo-

coactiua in reliquis fuit, aliquem cogendi, vt conſpiraret. Vnde quoque ante Nimrodi imperium non legimus, ſingulis fuiſſe impedimenta ab aliis vi imperii poſita, ne nouas ſedes quærere poſſent. Quin & Nomades inter ſe omnimoda libertate egiſſe videntur. Nec deſunt populi, qui absque *imperio ciuili* inter ſe viunt, vti ex IOSEPHO ACOSTA refert Autor *tr. du gouvernement civile*, *c. VII.* §. 8. vbi ait: *Il y a des grandes & fort apparentes conjectures, que ce gens la* (parlant des gens du Perou) *n' ont eû durant long temps ni Roys, ni communautez, mais qu'ils ont veſcu, & ſont allez en troupes, ainſi que ſont aujourd'huy ceux qui habitent la Floride & comme pratiquent encore les Cheriquanas & les gens de Braſil & pluſieurs autres nations, qui n' ont pas certaines Rois, mais qui ſuivant, que l' occaſion de la paix, ou de la guerre ſe preſente, choiſiſſent leurs capitaines, ſelon leur volonté.* Ceterum ab initio ex paucorum familia talis multitudo conſtitit, quæ paulatim vel per nouas generationes vel ſpontaneas adiunctiones incrementa cepit, quod in latronum colluuie facilius fieri potuit, quo magis homines primæuo in ſtatu ad vitam *λῃςρικὴν* tracti fuere.

q) Conſortium etiam aliquod piorum fuiſſe, apparet ex ſacris litteris, maxime vbi *paſtoritiam vitam* egerunt. Abrahamus in ſua familia vltra 300. dicitur habuiſſe ſeruos, in familia ſua natos, ex quibus plerique paſtores

quoque hunc *nexum ſimplicem* inter ſe coluere, (r) eoque minus inter eosdem aliud præ-

ſtores fuiſſe videntur, quos ad Dei verum cultum inſtituerat. Notanter *Gen. XXVI, 14.* legitur, quod Iſaac creuerit, & multum familiæ ſeu famulitii habuerit, adeo vt etiam Philiſtæorum inuidiam propterea incurreret, vt, quacunque in re poterant, commodis eius offecerint, obturando puteos & puluere opplendo, & contra leges fœderis Iſaacum ſecedere finibus iubendo. Verum quia tandem in *ampliſſimam* excreuerat *familiam*, metu adducti pacem fœdere ſanctiſſimo cum eo iniere, cuius potiſſimum caput erat, *ne vllum malum eis inferret*, quod ſane indicium eſt, familiam Iſaaci fuiſſe ampliſſimam, quamuis absque *reipublicæ* figura. Imo vtut forſan Philiſtæi Iſaacum opprimere in herba, vt ita loquar, potuiſſent, ab hac violentia tamen abducti videntur fuiſſe, quod agnoſcerent, peculiariter ei Dominum adeſſe, vti ipſi fatentur, adeoque ſe ſuperiores fore contra Deum ſperare non poterant.

r) Familiam Abrahami optimo & firmiſſimo nexu cohæſiſſe, non adeo mirandum, quoniam *timore Domini* regebatur, vt adeo non neceſſum eſſet, per modum *regis* vel *imperantis* eidem præeſſe, quod nullibi legitur. Pietas autem familiæ ex eo eluceſcit, quod Abrahamus ſeruum ſuum ſeniorem ſeu procuratorem miſerit, vt filio ſuo vxorem quæreret, in quo actu euidentiſſima *pietatis* ſigna ſerui procuratoris apparent. *Gen. XXIV.* Equidem expeditum eſt, in hac familia Abrahami & Iſaaci fuiſſe ſocietatem *inæqualem*; inde tamen ſocietas *ciuilis* ſtatim colligi nequit. Familia ampliſſima fuit, in qua eo minus *remediis coactivis* opus fuiſſe videtur, quod *timore Dei* regeretur. Imo antea *Gen. III.* Abrahamum cum Lotho in conſortio fuiſſe legimus; aſt nullus ibi imperii reſpectus, nulla inter eosdem prærogatiua: ſinguli proprias coluere familias. Et cum non poſſent amplius cohabi-

præterea vinculum videtur neceſſarium fuiſſe.

§. XII. Enim vero quemadmodum impii vinculum naturale, quod eſt inter omnes homines, varie diuulſere, ita facile iudicari poteſt, nexum illum, quo multitudo quædam congregata erat, valde fuiſſe infirmum, imo haud adeo aptum, vt per illum diutius potuerit in ſuo ſtatu conſeruari. (s)

§. XIII.

tare propter ingentem magnitudinem familiæ, rixis inter vtriusque paſtores ortis, tandem ſeſe ſeiungere coacti ſunt, vbi certe obſeruatione intimiori dignum, quod tanta animorum conſenſione ſeſe ſeiunxerint, *pacis cauſa.* Quodſi tale inter impios conſortium fuiſſet, alter alterum opprimere tentaſſet; ſed vincuſum inter Abrahamum & Lothum ſanctius erat, quam vt inde poſſet aliquid mali euenire.

s) Poſtquam *impii* congregati & coniunctim aliis vim inferre non cenſuere nefas, quid mirum, ſi inter ſe ipſos quoque latrocinia, deprædationes, aliaque facinora exercuerint. Neque exempla deſunt, gentes in ſemetipſas latrocinia exercuiſſe. Vid. *tom. 7. obſeru. Hallenſ. 6.* §. *6.* Eleganter *Prou. I, 11. ſeqq.* deſcribitur *impiorum ſtatus*, quod quidem contra pios ſe coniungant, ſed vt *verſ. 18. 19.* additur, deinde ſibi ipſis inſidias ſtruant. Aſt nec cohabitantes aut vicini, qui ex vna gente collecti erant, firmiori nexu conglutinati erant, partim quia nullius communi imperio regebantur, partim quia ſinguli, quæ ſua ſunt, quærebant, non quæ ad commune conſortium ſpectabant. Non itaque veroſimile eſt, talem ſocietatem, in quam plerique inciderant, diutius ſubſtitiſſe.

t) Ta-

§. XIII. Vtut itaque nihil conſultius fuiſſet quam vt *vinculum* aliud *arctius* accederet, quo præter *ſimplicem obligationem* indomiti per coactionem quandam continerentur in officio; ex ſtatu tamen eiusdem temporis facile coniicere licet, homines ita congregatos non *pacto* aliquo *expreſſo* inter ſe conueniſſe, (t) de imperio ſummo alicui

t) Talem proceſſum plerumque Politici ſibi formant: (1) quod homines inter ſe conueniant, ſe velle e *libertatis ſtatu* exire, quo ipſo ſe coniungere videntur, & hoc eſt primum pactum. (2.) Addunt, alteram deliberationem inſtitui de *modo exeundi*, ſcil. per *imperia*, cum alius tutior modus reperiri non poſſit. (3.) Tertiam formant de *forma*, cum non omnibus eadem placeat. (4.) Hanc electam ſequi aiunt *ſubmiſſionem*, & (5.) acceptationem eius, cui ſummum imperium deferunt, qualem proceſſum in cerebro ſuo ſibi imaginatus eſt ADRIANVS HOVTVYN *in polit. contr. ſ. 17.* quæ omnia in hunc finem adducuntur, quaſi homines in ſtatu maxime pacifico hæc inter ſe agere potuiſſent. Eundem quoque proceſſum format PVFENDORFFIVS *l. VII. c. 2.* Ex quibus concludunt, per tranſlationem imperii in vnius vel collegii perſonam ſingulos promittere, ſe velle, quod imperans vult, adeoque ſe *obedientiam* eidem præſtituros. Eandem ideam conſtruendarum ciuitatum ob oculos habuiſſe videtur DION. HALICARNASS. *lib. II.* dum refert, deliberationes Romuli cum populo inſtitutas ſuper forma reipubl. eligenda. Ait enim, Romulum concionem conuocaſſe, formasque receptas rerumpublicarum propoſuiſſe, & tandem dixiſſe: *Equidem quamcunque reipubl. formam conſtitueritis, ad eam recipiendam paratus ſum, nec me indignum puto, qui aliis imperem, nec alteri recuſo parere.* Tum populus, *ſeorſim*

cui vel concilio concedendo, quia ſtatus ille libertatis turbidus, in quo ſinguli erant, tale pactum ordinatum non admittit.

§. XIV.

ſim communicato inter ſe conſilio, primo Monarchicum ſeu *regium ſtatum* approbaſſe, deinceps hunc honorem Romulo detuliſſe, eaque delatione is acquieuiſſe dicitur. Vtrum tam placide & deliberato conſilio hæc ita acta fuerint, ſubdubito, ſi ferociam Romuli, & populi intueor. Quidquid ſit, valde vereor, ne communis philoſophia circa ſtructuram ciuitatum eo ordine, quo proponitur, vnquam obſeruata fuerit. Nam (1) ſtatus turbidus, in quo homines primi erant, tales deliberationes pacificas haud admiſiſſe videtur, qualem ſtatum primitiuum *cap. 1.* perluſtrauimus. (2.) Cum tot potentes & oppreſſores antiquitus exſtitiſſe dicantur, non eſt veroſimile, homines potuiſſe adduci, vt *ſponte* ſe vnius Imperio ſubderent, cum ſingulis *reſiſtendi* innata erat cupiditas, ſingulique libidine imperandi raperentur. (3.) Ne veſtigium quidem vllum de eiusmodi *placidis pactis* exſtat, ſed omnia olim per vim acta eſſe apparet. (4.) Pii potius habiles fuiſſent, vt inter ſe ita pacifice egiſſent, & imperium aliquod erexiſſent, quod tamen non legitur, & ſi vel maxime (5.) populus quidam in *imperium* huius vel illius conſenſerit, id tamen factum vel inde eſt, quod vel ei amplius reſiſtere non potuerit, vel quod iam eſſet ſubactus per grauiorem alterius potentiam. Hæ tamen rationes, vtut ſtatui humani generis conformes videantur, non potuerunt autorem tractatus *du Gouvernement civil* a ſua dimouere ſententia, qua in *omni origine ſocietatis ciuilis* ſupponit *conſenſum* coeuntium *expreſſum*, & *liberum*. Nam inter alia *cap. VII.* §. *8.* etiam contendit, ne quidem ex *patria poteſtate* potuiſſe imperium ciuile naſci, abſque conſenſu *libero* & *expreſſo*. *Toutes leurs ſociétez politiques*, ait, *ont commencé par vne union volontaire & par une accord mutuel de perſonnes, qui ont agi libre-*

§. XIV. Itaque, vti ex *cap. anteced.* conſtat, probabile eſt, *vinculum arctius*, per *imperium* ſcilicet, hiſce ſocietatibus acceſſiſſe par-

librement dans le choix, qu' ils ont fait de leurs gouverneurs & de la forme du gouvernement. Verum cum autor *ſtatui populari* admodum indulſerit, non mirum eſt, quod inclinationi ſuæ conformes dederit concluſiones, quæ tamen cum nimis leui natura humanæ conſiderationе coniunctæ eſſe videntur, quam iam fuſius excuſſi. Equidem ait §. 10. quod hiſtoriæ doceant, *que les gouvernemens du monde, qui ont commencé en paix, ont eſté fondez de la maniére que nous avons dit.* Verum, vti iam *cap. anteced.* oſtendi, pleraque imperia *extra ſtatum pacis* orta ſunt, & quæ *in pace* orta videntur, plerumque tamen inuitis & reluctantibus ſubditis nata ſunt, ſaltem vt non *ſponte* & *ex libera voluntate* in imperium conſenſerint, ſi plerorumque *imperiorum* & *mutationum ciuilium* initia intuemur. Conſenſerunt quidem, ſed vel *tacite* vel *coacte*, & non eo modo, quem doctiſſimus autor, quem LOOCKIVM eſſe volunt, ad maiorem populo libertatem conciliandam, animo ſuo repræſentauit. Meretur interim elegantiſſimus liber, qui ſedulo legatur: vtut enim, quo eo fortius ab HOBBESIO diſſentiret, itidem in alterum extremum propendere videatur, ſicuti ipſe HOBBESIVS in alterum extremum prolapſus eſt, vt fortius monarchomachis contradiceret; ita tamen *ſtudium populare* temperauit, vt facilius poſſit tolerari. Loquor autem de prima *geneſi ciuitatum*: poſtquam enim ſemel ciuitas ab antiquo eſt conſtituta, facilius contingere poteſt vt tales deſuper deliberationes inſtituantur, vti apparet in *republica Iudaica*, quæ reges ſibi a Deo depoſcebat; quin etiam poſt regifugium tales deliberationes ſuſceptas fuiſſe in populo Romano, docet DION. HALICARN. *lib. IV.*

 u) Hi

partim per violentam quandam intruſionem vnius perſonæ, cui, poſtquam quosdam in ſuam ſentententiam traxit, reliqui reſiſtere non potuere; partim quod ſenſim & pedetentim alicuius imperium confirmatum ſit, cuius in tali congregatione *ſumma* ſemper *auctoritas* fuerat. (u)

§. XV. Prior modus perſpicuus eſt ex hiſtoria de *origine imperiorum.* Cum enim colluuies latronum vix fingi poſſit absque duce quodam, nihil facilius contingere potuit, quam vt hic per *violentiam*, tum cohortem, cuius *dux* erat, (x) tum alios, in quos

u) Hi duo modi *imperiorum* introductorum magis conueniunt ſtatui primæuo turbido. Iam dictum eſt, multitudinem certorum hominum ab initio fuiſſe plerumque rapinis adſuetam, neque adeo credibile eſt, hoſce homines pacis gratia coiuiſſe, multo minus imperium ita placide inter ſe condidiſſe, vti plerique credunt. Equidem quosdam ſe iunxiſſe *defenſionis cauſa*, dictum eſt, adeoque fine optimo ducti videntur: non tamen inde ſtatim ſequitur, vt iidem liberrimo conſenſu alicui ſummum imperium detulerint, quin potius cum libertas naturalis tam innata omnibus fuerit, potius credibile fuiſſet *Democratiam* quandam inter eos fuiſſe erectam, quippe quæ non adeo recedit a ſtatu naturali. Attamen id conſtanter hiſtorici negant, & reges ab initio tenuiſſe imperia aſſerunt, in cuius poteſtatem populus *libertati* aſſuetus ſe non facile dediſſe præſumitur. Vnde *pactum* aliquod *expreſſum* antecedens imperium vix fingi poteſt.

(x Licet *multitudo* quædam *indomita* ad tempus conſentire potuerit in imperium ducis, latrociniorum exercen-

quos latrocinia exercuerat, ſub ſuam tandem redigeret poteſtatem perpetuam, vti ex Nimrodo aliisque apparet.

§. XVI. Poſterior modus illorum congregationibus ſocietatibusque conueniens eſt, qui *defenſionis cauſa* ab initio coiuere absque vlla tamen imperii ratione. Sed quia in eiusmodi ſocietatibus facile contingere ſolet, vt plebs auctoritatem alicuius viri primarii ſequatur, (y) naſci inde paulatim

cendorum cauſa, inde tamen imperio perpetuo & ciuili ejusdem ſe ſponte ſubieciſſe dici nequit, ſed potius illud ipſum ex poſt facto ſenſim & pedetentim acceſſit. Hoc modo Tacſarinas apud TACITVM *lib. II. annal.* imperium quoddam condidit. *Is natione Numida, in caſtris Romanis auxiliariis ſtipendia meritus, mox deſertor vagos primum, & latrociniis ſuetos, ad prædam & raptus congregare; Dein more militiæ per vexilla & turmas componere; poſtremo non inconditæ turbæ, ſed Muſulanorum dux haberi.* Imo ſi dicendum quod res eſt, exiſtimarem initia Romanæ reip. ex eodem fonte eſſe repetenda. Omnem ſuperat probabilitatem, Romulum ciuitatem condidiſſe, incolas tamen defuiſſe, & vrbe condita demum *ex omnibus quaſi elementis corpus vnum congregaſſe*, vt refert FLORVS *lib. I. c. 1. n. 9*, Quin potius conſtat ex traditis DION. HALICARNASS. *lib. I.* aliorumque, conſtitiſſe populum a Romulo collectum ex turba quadam ſcelerata, adeo vt credere fas ſit, primitis Romulum ducem latronum fuiſſe, vti ſupra quoque §. 8. *lit. n.* dictum eſt.

y) Id vel maxime in *Democratiis* apparet, quæ graue periculum ſubeunt, ne mutentur in Monarchiam, ſi vnius viri autoritas maxime apud plebem valeat. Quid-

latim *imperium* ſolet, præſertim cum *autoritas* potiſſimum eos commendet, qui ambitione ducuntur, quæ ſpeciem alicuius ſingularis virtutis præ ſe fert.

§. XVII. Sic itaque nexus hic nouus conſtituitur, non tamen ſemper *ex condicto*, ſed

---

n[illegible] etiam contingere poſſet in ejusmodi ſocietatibus, vbi nulla adhuc viget imperii ratio? Nam vnus autoritate ſua ſæpe plus pollet, quam plurium rationes in contrarium. Omnes præiudicio autoritatis ducimur. *Prima dominandi ſpes in arduo: ubi ingreſſus fueris, adſunt ſtudia & miniſtri.* TACIT. *lib. IV. annal. c. 7.* Fac itaque, in tali ſocietate, quales ab initio fuiſſe probabile eſt, exſtitiſſe viros ſummæ autoritatis, quales Nephilæi fuiſſe in ſacris leguntur, obſequii alicuius gloria illis deeſſe non potuit. Nam ex autoritate cultus, & ſpontanea obſequii exhibitio: ex hac approbatio omnium negotiorum ab eo ſuſceptorum ſequitur, præſertim ſi omnia placide agat. Si qui ſunt, qui reclamant, a cetera plebe, autoritate decepta, abſterrentur, hinc adeſt primus gradus ad thronum, ex quo tandem populus huius imperium in omnibus agnoſcere incipit, & cum ab initio hominum *ætas longæua* erat, certe intra 100. annos alicujus autoritas ita creſcere poterat, vt poſtea populus imperio eius adſuetus ſponte tandem eidem obedierit, præſertim ſi eius imperium ab initio fuerit lene, licet poſtea magis magisque in duritiem excreuerit. AVGVSTVS primum autoritatem liberalitate & comitate erga plebem aliisque artibus ſibi conciliauit, & ita tandem rempubl. penitus occupauit. Qua ſemel occupata, de imperio depondo in ſpeciem egit, reuera tamen tantum & hunc finem, vt imperium ſibi conſenſu volentium in ſponte cupientium confirmaret, ne viderentur coacti ſub vnius imperium conceſſiſſe, DIO CASSIVS *lib. 53.* *z)* Id -

ſed conſenſus populi ſi quis adeſt, magis ex *patientia*, & *taciturnitate longi temporis* educitur. (z)

§. XVIII. Ex hoc conſenſu populi oritur *ſubmiſſio propriae* cuiusque *voluntatis* voluntati imperantis, (a) quousque ſubmittere ean-

z) Id praeclare obſeruauit HVBER *de iure ciuit. lib. II. S. 2. c. 5. n. 15.* vbi fatetur: *tranſlationem illam imperii non ſemper adeo liquide clareque multitudinis conſenſu fieri, ſed patientiam ſaepius & taciturnitatem longi temporis pro conſenſu haberi.* Inde eſt, quod hiſce in caſibus imperantes illimitata nec vllis pactis reſtricta vtantur poteſtate, qui hoc modo ad imperium euecti ſunt. Quando itaque dictum eſt, imperiorum originem arceſſendam eſſe ex quorundam *violentia* vel *libidine imperandi*, id eo tantum pertinet, quod populus non *libere* & *ſponte* & quidem *ab initio* in translationem conſenſerit, non vero quaſi plane nullo modo *ex poſtfacto* conſenſum ſuum in imperium dederit, vbi non amplius diſſentire expediebat. Hoc enim extra dubium poſitum eſt, populum, quamdiu adhuc reſiſtit & ſola violentia continetur, non poſſe imperium vires habere morales, ſed manet ſtatus belli. Neque enim *lex naturae vti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatem & imperium valentioribus dedit*, vt ait PLINIVS, *in paneg. c. 38. in f.* ſed imperium demum ex *ſuperueniente conſenſu* naſcitur. Vnde hodie in bellis hoc iuris eſſe ſolet, vt deuictae ciuitates ſtatim *homagium* praeſtare teneantur, quo ipſo *conſenſum ſuum* in ſubiectionem declarant, ſicuti quoque victor eo ipſo, quo homagium recipit, ſe declarat, quod deuictos non amplius in *hoſtium*, ſed *ſubditorum* numero in poſterum habere velit.

a) Inde *obedientia* arceſſenda, in qua reuera ſubmiſſio haec cernitur. Ante hunc ciuilem ſtatum ſinguli aequa-les

eandem potuere, ſaluo ſemper *humanitatis* & *conſcientiæ* propriæ vinculo.

§. XIX. Contra in *imperante* oritur (*u*) *ius* dirigendi actiones eorum, qui ſe eidem ſub-

les erant, ſingulis datum erat arbitrium propriarum actionum, ad hunc effectum, ne alter iure alterius actiones diiudicare, & vt ſuas actiones ad ipſius arbitrium inſtitueret, prætendere poſſet. Aſt vbi ex hoc ſtatu recedunt, ſinguli eo ipſo renunciant huic iuri, ſe ſubmittentes voluntati alterius, in quo inprimis illud continetur, ne vlla amplius reſiſtentia vti, ſed in commune ad ſalutem totius corporis ciuilis cooperari velint. *Eſt enim reſpublica quodammodo corpori humano ſimilis. Vtrumque enim eſt compoſitum & conſtat ex multis partibus, quarum ſingulæ nec eandem vim habent, nec vſus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes ſingulæ proprium ſenſum & propriam vocem ſeparatim accipiant, deinde orta inter eas ſeditione reliquæ omnes partes conſpirent contra vnum ventrem, & pedes dicant, ſibi totum corporis onus incumbere, manus vero, ſe artes exercere & victum comparare & cum hoſtibus pugnare &c. Si igitur hæc ipſis placeant, & nulla corporis pars amplius faciat ſuum officium, fierine poteſt vllo modo, vt corpus diutius duret, ac non inter paucos dies fame, peſſimo mortis genere, conſumatur? Nullus certe eſt, qui poſſit aliter dicere. Eodem ſane modo & de ciuitate ſentiatis. Nam & hæc quoque conſtat ex multis & diſſimilibus gentibus, quarum vnaquæque proprium reip. vſum præbet, vt membra corpori, &c.* DION. HALICARNASS. *lib. VII.* vbi pluribus hæc egregie illuſtrantur. Sic itaque ad auertendam eiusmodi animorum diſſenſionem *arctius vinculum* requiritur, vt *vna* quaſi ſit *omnium voluntas*, quæ antea erat *varia*, *diſcors*, & ſic ad *vitam ciuilem* fere inepta. Refert FLORVS *lib. IV. cap. 3. n. 5. & 6.* AVGVSTVM *per-*

ſubmiſerunt, & ſimul (β) *obligatio*, (b) cum recipiens populum in ſuam poteſtatem omnia illa promiſiſſe videatur, ad quæ ex legibus naturæ de pace & ſecuritate præſtanda obligatur.

§. XX.

perculſum vndique & perturbatum ordinaſſe imperii corpus, quod ita haud dubie nunquam coire & conſentire potuiſſet, niſi unius præſidis nutu, quaſi anima & mente regeretur. Quemadmodum etiam TACITVS *lib. I. Hiſt. c. 1.* idem confirmat, aiens: *omnem poteſtatem ad vnum conferri pacis interfuit.* Optime SENECA *lib. I. de clement. c. 3. in f. Hæc immenſa multitudo,* ait, *vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur.*

b) Ius illud ad *obligationem* quandam eſſe adſtrictum inde probatur, quia e ſtatu *reſiſtentiæ mutuæ* in ſtatum *pacis* tranſeunt, neque aliter *imperium* & *obedientia* ſubſiſtere poteſt, niſi *pax* & *ſecuritas* promittatur. Nam ſicuti vinculum *humani generis* tollitur, rupta pace, ita multo magis tolleretur vinculum *ciuile*, niſi hæc tacite ſubditis promiſſa cenſeri deberet. Imo cum iam ex lege naturæ ad hoc quilibet extra omnem *ſtatum ciuilem* obligetur, reuera nouum quid in hac obligatione principum non videtur contineri. Neque aliter potuere ſubditi in ſubiectionem conſentire, quam hac ſalua. Quod itaque nec mutari nec tolli potuit, imo quod natura ſocietatis ciuilis poſtulat, id omnino videntur imperantes promiſiſſe. Breuiter: inſtituta republica aut manet ſtatus belli, aut deſinit. Prius aſſerere velle, abſurdiſſimum foret, quia in ſtatu belli nulla *vnio ciuilis* concipi poteſt: poſterius vbi aſſerimus, neceſſario *ſtatum pacis* ſupponere debemus, quo poſito, leges *pacis* per ſe iam vigent. Dum itaque, (ſi vel maxime ex principiis HOBBESII iudicium feren-

§. XX. Quamuis itaque in ipſa ſubiectione adſit aliquod *pactum* ſaltem *tacitum* inter imperantem & parentes, non tamen *obligatio* inde orta eiusdem roboris eſt, ſed imperantis *imperfecta*, coactionis externæ neſcia, ſed ſubditorum *perfectior* (c).

§. XXI.

ferendum eſſet), imperans ſubditos in *ſtatum pacis* recipit hoſtilitatemque deponit, non poteſt non quoque ſecuritatem, fidem & pacem iure naturæ debitam illis *ipſo facto* promittere. Equidem deficit *promiſſio expreſſa*, ipſa tamen *receptio* implicite talem promiſſionem in ſe complectitur.

c) Hæc diuerſitas eſt omnino notanda contra Monarchomachos, qui dum populo concedunt arbitrium in actus imperantium, eique ius reſiſtendi largiuntur, reuera *obligationem* principum *perfectam* h. e. *cum vi coactiva* coniunctam, eſſe volunt. Verum populus dum ſe ſubmittit alterius arbitrio, omne ius *reſiſtendi* & *cogendi*, quod ei in ſtatu naturali competebat, a ſe abdicat, eidemque renunciat, quia (1.) non poſſet conſeruari vnio reipublicæ & imperium eiusdem, ſi populo ius indulgeretur reſiſtendi principi; quin quod (2.) ita rurſus ſtatus naturalis ſeu bellum concitaretur, cui ſemel renunciarunt. Denique ſi princeps (3.) *externa obligatione* teneretur ſubditis, populus eatenus haberet imperium in principem, vel ſaltem eidem par eſſet, quod rurſus cum ſtatu ciuili & nexu hoc arctiſſimo pugnaret. Neque eo ipſo tollitur vinculum inter *principes* & *ſubditos*, licet *inæquale* ſit; nam obligatio hic quidem adeſt, ſed *ex accidente* vim ſuam amittit propter ſubditorum renunciationem. Hinc conſtat, poſſe imperantem iniuſte agere in ſuos ſubditos, licet pœnis temporalibus eo nomine haud ſubiectus ſit, id quod ideo fieri cenendum eſt, quia a iure reſiſtendi receſſerunt. Hinc etiam iuſti imperantes in cauſis dubiis ius ſibi dici, facile patiuntur.

d) Ho-

§. XXI. Minime itaque concedendum HOBBESIO, imperantem nullis ſe *pactis* adeoque nec *tacitis*, obſtrinxiſſe populo, (d) nam eodem modo contra eum poſſet negari, non dari pactum aliquod inter ſingulos, nec eo ipſo recedi a ſtatu belli, quem ſtatuit in ſtatu ante introductas respublicas. *vid. tr. de ciue c. 7. §. 7. & 12.*

§ XXII.

d) HOBBESIVS *cit. loc.* vult tantum pactum intercedere inter ſingulos cum ſingulis, quo ſe obſtringunt ad obediendum vel vnius vel alicuius concilii imperio; imperantem autem nunquam vllis ſe pactis ob receptum imperium populo obſtringere, quod recipiat imperium a populo, populus autem ſtatim, atque id factum eſt, deſinat eſſe *perſona*, pereunte autem perſona, ait, perit omnis ad perſonam obligatio. Profluxit potiſſimum hic error ex falſiſſimo illo principio, quod ſcilicet in ſtatu naturali nulla adſit vinculi ratio inter homines, quod ſupra iam reiectum. Præterea ſupra quoque oſtenſum, *vinculum* hoc *naturale* non tolli per alium *ſtatum adſcititium*, quia hoc eſt immutabile. Dicis: Atqui tamen eo ipſo non oritur aliquod pactum a parte imperantis. Sed iam ad hoc regeſſi, non quidem adeſſe *explicitum*, adeſſe tamen ſine dubio *implicitum* in ipſa *receptione* & diſceſſu a *ſtatu belli* quem extra hunc ſtatum HOBBESIVS ſupponit. Dum autem receditur a ſtatu belli, hoc ipſum, vti vbique inculcat, aliter fieri non poteſt, quam mediante pacto de pace ſeruanda. *vid. tr. de ciue c. 1. in f. c. 2. & c. 3. §. 1. &c.* Aut ergo princeps manet perpetuus hoſtis, quod abſurdum: aut fidem *de pace ſeruanda* ſubditis dat, & ſic adeſt vinculum in principe. Neque obſtat, quod *perſona* eſſe deſinat, nam eatenus ſaltem dicitur multitudo amittere *perſonam*, quod iam princeps illam *reſpectu aliarum gentium* repræſentet. Duo autem in-

§. XXII. Neque magis ſobria eſt philoſophia ADRIANI HOVTVYNI §. 17. aſſerentis itidem, illis, qui de imperio hactenus pacti fuerint, cum imperante nullum pactum intercedere, quod pacto ius, (e) quod antea habuerunt; amittatur, adeoque ſi ſub eo veniret, hoc eſſet contra conditionem imperantis. Verum ita fruſtra ab initio aſſeruit, per imperia pacem reſtitui, quia ſic *perpetuum hoſtem* principem timebunt, eoque miſeriores ſunt, quo minus principi reſiſtere queunt.

§. XXIII. Neque aſſenſum meretur VLRICVS HVBERVS, qui *vnum* vel ideo *pactum* tan-

inprimis HOBBESIVM decepiſſe videntur: (1) quod viderit, expreſſo pacto plerumque in ſuperiorem imperium non transferri: (2.) quod exiſtimauerit, hoc ſuppoſito principio, eo fortius contradici Monarchomachis, contra quos in primis ſuas formauit hypotheſes, ne ſcilicet concedendo principem obligari, eis concedere neceſſe haberet, populum poſſe *vi illius obligationis* ei reſiſtere, quæ tamen concluſio non eſt metuenda, ſi principis obligationem eo modo conſideramus, quo §. *antec.* factum eſt, eamque a *vi coactina* regulariter liberam eſſe pronunciamus.

e) Falſa omnino eſt conſequentia: populus hic aliquid amittit, ſcilicet *libertatem;* ergo imperans eidem non obligatur. Parum conſultum eſſet vniuerſitati, ſi deficeret *nexus* cum *imperante*, vi cuius ſibi ſubditi promittere poſſent ſecuritatem & pacem ab ipſo principe, cum tamen HOVTVYN inprimis inde imperiorum originem trahat quod extra imperia non potuerit pax eſſe tuta.

f) Sup-

tantum agnoſcit, quod ex pacto ſingulorum cum ſingulis, etiam tacito, ſtatim *Democratiam* oriri putet; (f) nam hoc falſum eſſe, ſupra iam euictum, cum inter plures etiam poſſit ſimpliciter eſſe æqualis ſocietas absque imperio ciuili.

§. XXIV. Solidiorem aliquem nexum ſe inueniſſe illi arbitrantur, qui putant, ſummam

f) Supponit HVBERVS *lib. II ſect. 2. de iure ciuit. c. 4. & 5.* non dari *ſocietates* aliquas *æquales* ante imperia, ſed mox degenerare in *Democratiam*, adeoque cum ſemel in cœtu quodam introducta ſit imperandi ratio, hanc, quam ante pars maior populi exercebat, vel in optimates vel in principem transferri, adeoque inde arceſſit imperantium *ius* & *poteſtatem*. Sed itidem autor laudatus ſupponit, quaſi gentes quædam ex condicto inter ſe conuenerint, & poſtquam inter ſe conuenerunt, ſtatim vnum fuiſſe populum effectum, adeoque *Democratiam* inde ortam, potuiſſe itaque populum vel ius imperandi ſibi retinere vel in alium transferre. Verum antequam plures in *vnum* coaleſcunt *populum*, ſine dubio hic quoque quædam rudis conſociatio adeſſe debet. Nam ſinguli, antequam vnus populus efficerentur, aut fuerunt a ſingulis plane remoti, aut inter ſe coniuncti. Si prius, quomodo concipi poteſt, eos conueniſſe? ſi poſterius, adeſt quædam ſaltem *tacita coniunctio* absque illa imperandi ratione. Ergo ſi iam *ſtrictius* coniunguntur, non præciſe inde *Democratia*, ſed alia reipublicæ facies oriri poteſt, id quod hactenus ex iis, quæ de imperio ſunt afferta, patebit. Certe illud ex aſſerto Huberiano ſequeretur, omnes ciuitates primæuas fuiſſe *Democraticas*, quod contra fidem hiſtoricam eſt. Conf. Dn. HERTIVS *diſſert. de modo conſt. ciuit. ſectio 2. §. f.*

mam poteſtatem *immediate* a Deo conferri imperantibus, ciues autem tantum deſignare perſonam, cui hæc a Deo infundantur. (g) Et hoc intuitu imperantes *Dei vicarios* eſſe tradunt.

§. XXV.

---

g) ZIEGLER *de iure Maieſt. lib. I. c. 1.* §. 46. id ſimili aliquo illuſtrat de populo, qui eligit miniſtrum eccleſiæ, non tamen propterea eidem poteſtatem illam ſacram confert, ſed eam a Deo eidem immediate infundi contendit, quod tamen ſatis incongruum eſt. Poteſtas, quam capit electus, penes totam eccleſiam antea fuit, & ita a Deo nihil hic *immediate* infunditur. Prouocat ſubinde §. 49. ad patres *conſilii Pariſienſes*, qui hoc dogma inter *articulos fidei* retulere, & tandem concludit, populum ſe habere mere *paſſiue*, & verſari in nudis terminis ſubiectionis. Neque ab hac ſententia videtur diverſa BOECLERI philoſophia *ad Grot. lib. I. c. 3. p. 189.* imo fere ante PVFENDORFFIVM & HOBBESIVM hæc conſtans omnium opinio fuit, adeo vt Princeps imperii conſtitutione ſua imperiali tempore LVDOVICI BAVARI contra pontificem, quam recenſet ALBERICVS DE ROSATE *in l. 3. C. de quadr. præſcript.*, hanc ſententiam approbauerint, vbi inter alia hæc verba occurrunt: *Ideo ad tantum malum euitandum de conſilio & conſenſu electorum & aliorum principum imperii, declaramus, quod imperialis dignitas & poteſtas eſt immediate a ſolo Deo &c.* Quin quod nonnulli Theologi Lutherani ſingulare intereſſe reipubl. in ea opinione quæſiuerint, quod valde proficua eſſet reipublicæ & ſecuritati principum conſuleret, vt euincere conatus eſt MASIVS Theologus Haffnienſis *tr. de intereſſe Principum c. 4. §. 7.* cum contraria ſententia auctoritati ſummorum imperantium aliquid detrahere videretur. Et vt ſuam ſententiam eo magis ſtabilirent, varia ex ſacris collectanea in medium attulerunt, potiſſimumque illa, quibus

Deus

§. XXV. Sed talia qui aſſerunt, rerum moralium rudem profitentur ignorantiam, aut verba proferunt, quæ ſenſum non habent. Nam cum a *facto humano* imperia, vt hactenus oſtenſum, originem trahant, euidens eſt, non aliunde incunabula eorum quærenda, aut obligationem immediate aliunde, quam ex *pactis*, (h) deducendam eſſe.

§. XXVI.

Deus dicitur *reges conſtituere*, *fundare regna*, *poteſtatemque ſummam a Deo eſſe*. Locus cardinalis occurrit *Rom. XIII.* vbi dicitur, *non eſſe poteſtatem niſi a Deo, vbi vero hæc eſt, eſt ordinata a Deo*. Notanter præterea reſpublica dicitur *ordinatio diuina*, & magiſtratus *miniſter Dei. Iob XIX, 11.* Pilato dicitur data *poteſtas a Deo*. Conf. *Sapient. VI, 4. 5. Pſ. LXXXII, 6. 1 Sam. IX, 16. 2 Sam. XI, 7. 8. Prov. VIII, 15. Daniel. V, 14.*

h) Qui Deum *immediatam cauſam* ſummæ poteſtatis adſtruunt, tollunt omnia pacta, quibus *ſocietas ciuilis* continetur, & leges omnes fundamentales plane proſternunt, quo ipſo non poteſt non immenſa & nullis limitibus circumſcripta poteſtas adſcribi imperantibus, iudice Dn HERTIO *de mod. conſt. ciu. ſect. 2. §. 3.* Imaginantur ſibi maieſtatem ad inſtar olei, quaſi illa cœlitus effundatur in perſonam deſignatam a populo, vt HORNIVS *de maieſt. ciu. §. 14* vult, ſed eo ipſo aliquid aſſerunt, quod quomodo fiat, ſe neſcire profitentur. Quin quod ex illa ſententia dubium reddi poſſit, an Deus homini impuro, qui per fraudes & facinora peſſima ſibi viam ad imperium ſtrauit, maieſtatem conferre voluerit? quo ipſo anſam populus poſſet capere, rebelliones fouendi, & obedientiam imperanti denegandi, quaſi non eſſet eidem collata *immediate* a Deo ſumma poteſtas. Non poteſt enim iuſtior ratio dubi-

§. XXVI. Quod vero imperia *ordinatio diuina*, & *a Deo* eſſe dicantur, inde tantum concludimus, Deum eadem *approbaſſe*, (i) imo

tandi eſſe, quam hæc ipſa, qua fit, vt talis opinio reipublicæ magis nocere quam prodeſſe videatur.

i) Negari nequit, Deum *approbaſſe* humana imperia, quia maxime conducunt ad pacem, tranquillitatem ſecuritatemque inter homines ſeruandam. Imo & hoc concedi poteſt, Deum pro ſtatu peruerſo *voluiſſe*, vt imperia inter homines erigerentur, non, quaſi *abſolute* eſſent neceſſaria, cum ſupra vidimus, piorum cœtum extra reſpublicas beate & pie vixiſſe, ſed quod impii aliter in officio contineri non potuerint. Quamuis enim Deus vinculum aliquod inter homines conſtituerat, & tamen hoc ipſum in cœtibus peruerſorum & malorum aliter conſeruari non poterat, quam per *frenum externum* imperii: voluntas quoque Dei fuiſſe videtur, vt in cœtus ciuiles homines tranſirent. Et ita intelligo quoque PAVLVM *Rom. XIII*, *3*. quod imperantes ſint timendi ab impiis, non quod pii propterea non ſint obnoxii imperantibus, ſed quod horum cauſa imperia inter homines non ſint ſtabilita. Imo & hoc concedi poteſt, Deum *concurrere ſua prouidentia* ad electionem vel conſtitutionem huius vel illius perſonæ, cum Deus profiteatur, ſe non raro in pœnam hominum corda eorum flectere, vt ineptos eligant reges: vid. *Eſai. III*, *4*. quo ſenſu Deus in ira ſua regem populo dare dicitur, *Oſea XIII*, *11*. *Eccleſ. IV*, *14*. Ita ſæpe Deus Regem conſtituiſſe legitur in pœnam Iſraelitarum, vt de Iehu refertur *1 Reg. XIX*, *15*, de Nabuchodonoſore, *Dan. IV*, *27*. quo etiam omnino reliqua loca ſacræ ſcripturæ trahenda ſunt. Huc reſpexerunt gentiles, quando *fato* regi reſpublicas dixerunt. *Nihil priuatim*, ait SENECA *epiſt. 91. n. 19. nihil publice ſtabile eſt, tam hominum quam vrbium fata voluuntur.* Vnde

imo pro ſtatu rerum peruerſo voluiſſe, vt propter impios imperia conſtituerentur; minime autem inde infertur, *immediate* imperium transferri a Deo in perſonam electam, & hoc ſenſu *1. Petr. II. v. 13.* poteſtas ciuilis dicitur *ordinatio humana.*

§. XXVII. Neque hic diſſentientes terrorem iniicere nobis poſſunt, allegando, ſententiam hanc *lege publica* eſſe receptam, (k) imo *articulum fidei*, aut denique ingens inter-

Vnde diuerſo modo ſocietas ciuilis poteſt cum PETRO dici *ordinatio humana*, ſi ſpecialem eius nexum & originem reſpicias: cum PAVLO vero *ordinatio diuina*, quatenus a Deo approbata eſt. Neque aliud euincitur ex *Rom. XIII.* quia (1) PAVLVS non tantum de poteſtate *ſuprema* ibidem loquitur, ſed etiam de *ſubalterna*; de hac vero aſſerere velle, quod ſit immediate a Deo, eſſet abſurdum. (2.) Non dicit PAVLVS, quod omnis poteſtas ſit *immediate* a Deo, ſed ſimpliciter, *quod ſit a Deo*, quod non negatur. Illud enim variis modis antea demonſtratum, quod respublicæ poſſint recte *diuina ordinatio* dici; aſt propterea non excludendum eſt *factum humanum*, quod hic concurrit in conſtituenda ciuitate. Eodem modo matrimonium quoad inſtitutionem eſt a Deo, nihilominus tamen coniuges matrimonium contrahentes illius immediata cauſa ſunt.

k) Primo adducitur decretum publicum Imperii noſtri, tempore LVDOVICI BAVARI promulgatum. Sed an eiusmodi ſententiæ, quæ ad conceptum intellectus ſpectant, poſſint lege publica inculcari, dubito, præſertim cum hæc ſententia eis temporibus debeatur, quibus omnia tenebris erant inuoluta, quin quod hoc modo fortiſſime papæ contradici putarent, qui conſtitu

 tio-

intereſſe reipublicæ in ea contineri, nam hæc ſunt vana terriculamenta eorum, qui rationibus deſtituuntur ſufficientibus.

§. XXVIII Illa tamen obſeruatio ex hactenus dictis non eſt negligenda, quod nexus inter imperantes & parentes multo firmior & indiſſolubilior inde reddatur, ſi conſideramus, quod in hac ſocietate ciuili ſimul concurrat *ordinatio diuina*, adeoque eo ſanctius tum a ſubditis tum ab imperante colenda ſit.

§. XXIX. Neque his obſtant, quæ ſupra de primis imperiorum primordiis vitioſis dicta ſunt, cum illa tantum oſtendant, vitium adfuiſſe in *modo* conſtituendorum imperiorum, non vero in *re ipſa*, (1) quæ ſatis ſalutaris eſt.

§. XXX.

---

tionen imperatorum ſibi ſatis impudenter arrogabat. (II) Iam demonſtrauit Dn. BVDDEVS *diſſ. de concord. relig. Chriſt. ſtatuque ciuil. c. 4.* §. 5. hanc doctrinam non eſſe omnibus Lutheranis communem, ſed multos ab eadem receſſiſſe. Denique (III) intereſſe, quod fingunt, in illa opinione reuera inane eſt. Siue enim dicas, maieſtatem conferri *mediate* ſiue *immediate* a Deo, nihil derogatur autoritati imperantium, cum ſatis certum ſit, etiam hoc ſenſu *propter conſcientiam* imperantibus eſſe parendum, quia ſimul in rebuspublicis concurrit *ordinatio diuina*, cui vtique ſe, qui imperanti reſiſtit, opponit.

(1) Sic ſacerdotia ſunt *ordinatio diuina*; ſed ſæpe in *modo* peccatur, tum per artes illicitas quis ſacerdotium occupat. Idem dicendum eſt de *matrimonio*, quod itidem

§. XXX. Ceterum hæc *primordia vitioſa* vel ideo diſſimulanda non erant, ne figmentis vanis hanc doctrinam incruſtaremus, ſed Machiauelliſtis etiam, (m) hac ſtante rerum facie, ſatisfacere poſſemus.

§. XXXI. Denique ſemel introductis imperiis facilius contingere poteſt, vt vel in eorum mutationibus, vel continuationibus *expreſſum pactum* interueniat, (n) quod præſertim in *regnis electitiis* conſpicuum eſt.

CAP.

dem *inſtitutio diuina* recte dicitur, ſed quum plurimi illud ambiunt ex impuris affectibus.

m) Machiauelliſtæ pleraſque hypotheſes videntur vel ex hoc fundamento deducere, quod, quum viderint, pleraque imperia vi parta eſſe, vim etiam & quælibet facinora imperantibus licita eſſe crediderint, imo cum vitioſum plerumque fuerit initium, illis haud viſum fuerit nefas eſſe, ſi vitia a principe continuentur, quæ tamen non omnia eo ipſo euertimus, dum oſtendimus, quod, ſtante etiam vitioſo illo primordio, nihilominus nexus quidam inter ſubditos & imperantes poſſit oſtendi non vitioſus, ſed normæ iuris naturalis adſtrictus.

n) Hoc in Iudæis conſpicuum eſt, regem poſtulantibus a Samuele. Hoc itidem in *regnis electitiis* vſu venit, vbi per *electionem* conferunt imperium, quæ reuera eſt *pactum expreſſum*. In mutationibus itidem hoc non raro eueniſſe, ex hiſtoria Belgica & Heluetica conſtat. Quin & non raro, vbi *violentia* agitur, expreſſum pactum ſuperuenit, quale quid contigiſſe videtur in *lege Regia Romanorum*, per quam Auguſto omnis ſuprema poteſtas eſt delata, quam reuera iam tenebat. Solent enim libertatis ciuilis oppreſſores hoc ſtratagemate vti, & ita omnia diſponere, vt magis videantur *ex libera*

 volun-

CAP. III.
DE
VARIO IMPERII CIUILIS STATU.

§. I.

Ex hactenus dictis oritur primus conceptus ciuitatis, quod ſit *cœtus ſeu complexus plurium hominum ſub imperio pactis vel expreſſis vel tacitis vnitus, tutioris vel tranquillioris vitæ gratia* (o).

§. II.

---

luntate imperium accepiſſe, quam *ex violenta occupatione*, quæ nunquam tutum conciliat imperium.

o) Definitio ex eis, quæ *cap. antec.* allata ſunt, conſtat. (I.) *Cœtus* eſt, nam ſupra probatum, antea aliquam *multitudinem* hominum adeſſe debuiſſe æquali quodam nexu iunctam, antequam ciuitas conderetur. (2.) *vnitus*: ex vnione enim demum ſocietas oritur, quæ facit, vt omnium *vna* ſit *voluntas*, & *vnius perſonæ moralis* vicem ſuſtineat. Hinc vbi plures ſunt vniones cœtum plurium; non poteſt vna eſſe ciuitas, licet vel maxime ſub vno capite ſint. Sic tria regna Britanniæ ſunt ſub vno capite; ſed non vna ciuitas olim ex illis tribus regnis conſtitui poterat, cum Scotia ſeparatis rationibus adminiſtraretur. Vnione autem ſub felici imperio Reginæ ANNAE accedente, in vnam cum Anglia rempublicam coaluit. Idem de antiquo Germaniæ ſtatu dici poteſt, vbi plures ciuitates Germaniæ vnius imperio paruere; ſed diuerſa fuit ſingulis regendi ratio. Simile exemplum eſt in Hiſpaniæ regno & alibi, reſpectu ſingularum rerum publicarum. Rex vnus idemque in vna laxiore, in altera ſtrictiore gaudere poteſt poteſtate. (3.) *certa pacta* præſuppoſui, vti fuſius ſupra demonſtratum. (4.) *ſub imperio:* ex hoc enim ciuitas conſtituitur, alioquin manet

§. II. Prout vnio in tali cœtu comparata eſt, ita quoque varius inde oritur ciuilis ſocietatis *ſtatus*. (p) Vnio autem illa diiudicanda eſt ſecundum hæc tria, (I.) *finem* (II.) *formam* ſeu modum imperandi, (III.) *nexum per pacta* nunc magis reſtrictum nunc laxatum.

§ III. Quoad prius caput *circa finem* notandum, quod, etſi forte negari nequeat, prima imperia & ſocietates ciuiles deſciuiſſe

net ſocietas æqualis. (5.) *tutioris vitæ gratia*. Hic finis ſocietatum ciuilium ſaltem *ex mente* & *præcepto Dei* eſſe debet, quatenus eſt *ordinatio diuina*, & imperantes obligantur ad pacem & ſecuritatem ſubditis præſtandam. Vnde monet PAVLI *Tim. II*, 2. *obſecrationes eſſe faciendas pro imperantibus*, *vt quietam & tranquillam vitam agamus*, *in omni pietate & honeſtate: hoc enim eſt bonum.*

p) In *generali* quidem *conceptu* omnes ciuitates inter ſe conueniunt, præſertim in iis, quæ hactenus tradita ſunt; verum *ſpecialiores* in ſingulis ciuitatibus occurrunt *circumſtantiæ*, efficientes, vt in *ſuo indiuiduo* conſideratæ ab aliis in plurimis differant quæ omnia exacte præcognoſcenda, quia ſine illo vario ſtatu iudicium rectum alias ferri nequit. Sicuti autem ab *anima* omnes operationes procedunt, ſed tamen illi cohærent plures affectus, propter quos ſinguli homines *ſpecie* inter ſe differre videntur, licet omnes habeant eandem animam, & ita homines diuerſas edunt operationes inter ſe: ita in *corpore* quoque *ciuili* comparatum, quod, licet quoque anima vna h. e. *vnione* cohæreat, tamen præterea tot ſint ſingularum ciuitatum ſeparatæ affectiones, vt diuerſas inter ſe edant operationes, & ſic *varius* ciuilis imperii *ſtatus* inde naſcatur.

 q) Pri-

ſe a vero fine, & pro ſecuritate *violentiam* introduxiſſe; (q) inde tamen norma ciuitatum

q) Prima certe imperia *violenta* & *tyrannica* non potuere non a vero fine aberrare, (1) quia violentia quidem metum incutit, haud tamen firmat nexum, qui deberet intercedere inter ſummos imperantes & ſubditos, & ſic vnio tota lubrico nititur fundamento, *metu* ſcilicet *ſeruili*, qui parit *diffidentiam*, hic vero deſiderium iugum illud excutiendi. *Imperantem enim*, ait CICERO *Philipp. II. caritate & beneuolentia ciuium ſeptum oportet eſſe, non armis*, quem in ſenſum etiam CLAVDIANVS *de quarto conſul. Honor. verſ. 281.*

Non ſic excubiæ non circumſtantia tela,
Quam tutatur amor.

Plenius hac de re philoſophatur PLINIVS Secundus *in Panegyr. pag. 49.* vbi inter alia dicit: *fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui ſeptus caritate non fuerit. Armis enim arma irritantur.* (2) quia latiſſimam viam pandunt, ad vitam ſceleſtiſſimam, & latrociniis indulgent, vnde nulla ſalus in republica, ſed ſemper turbæ metuendæ, & cum (3) vinculum naturale inter omnes homines conſtitutum tollere annifi ſunt primi homines, quid mirum, ſi vinculi ciuilis nullam habuerint rationem, *cum malo regni principio ſimiles exitus ſequi ſoleant*, vt de Tarquinii regno notanter ait LIVIVS *lib. I. cap. 28.* Equidem in omnia alia abit Autor *tr. du gouvernement ciuil. c. VII.* §. *17.* vbi contendit, *primam ætatem mundi fuiſſe auream, ambitionem, auaritiam, amorem ſceleratum habendi nondum corrupiſſe animos hominum, nec falſos conceptus de poteſtate imperantium iis ingeneraſſe, imperantes fuiſſe optimos, ciues haud vitioſos, & ita illos poteſtate ſua ad oppreſſionem populi haud abuſos, multo minus his anſam datam fuiſſe de imperantium actionibus male iudicandi aut conquerendi, & ita de illorum poteſtate reſtringenda haud cogitaſſe. Seculis demum ſequentibus per auaritiam, luxuriam &*

tatum quoad *finem* peti non poſſit, (qq) ſed potius ex voluntate Dei lege naturæ declarata.

§. IV. Illud itaque ſecundum iuris naturæ normam finis ciuitatum eſſe debet, quod

& ambitionem omnia in peius verſa fuiſſe &c. Hæc omnia vero ſe in hunc finem afferre contendit, vt ex *prima origine imperiorum* iura rerumpublicarum explicare, & abuſus exceſſusque imperantium detegere poſſit. Vereor autem ne autor doctiſſimus probatione excidat, ſi de ſingulis membris fidem facere deberet Ad Caini ciuitatem plane hæc omnia minime quadrant, quæ tamen *prima* fuiſſe legitnr, vt ſupra euictum eſt. Pios in *ſocietates ciuiles* ab initio abiiſſe haud conſtat, multo minus norma quædam rerumpublicarum inde peti poteſt. Illud facilius largimur, poſtea *virtute* & *pietate* imperantium omnia in melius correcta fuiſſe, atque inde potius norma rerumpublicarum petenda fuiſſet.

(qq) Qui veram ciuitatum indolem ex huiusmodi vitioſis primordiis & normam rerumpubl. petere tentant, næ ſimiles illis videntur, qui matrimonii finem, indolem normamque diiudicare vellent ex intentione peſſimorum hominum, qui vel ob ambitionem, vel auaritiam vel luxuriam coniugium inierunt. Sunt quidem ciuitates *factis hominum* conditæ, ſed non quid factum ſit, ſed quid ex *ordinatione diuina* fieri debuerit, reſpiciendum eſt. Atque hoc ipſum ex ſubſecuta correctione morum in nonnullis ciuitatibus ſatis apparet, prout *c. I.* §. *XXI.* dictum eſt, id quod inter ipſos quandoque Ethnicos contigiſſe legimus. Seruius Tullius *regnum dolo partum ſic egit induſtrie, vt iure adeptus videretur.* FLORVS *l. I. c. 6. n. 2.* Numa Pompilius *quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione & iuſtitia gubernauit.* IDEM *l. I. c. 2. in f.* Quin nonnunquam ex

quod extra eas inter homines corruptos (r) non potuit obtineri, & tamen ad vinculum inter homines ſtabiliendum facit, (s) h. e. vt *quietam* & *tranquillam* poſſint ducere *vitam* ſecundum PAVLVM 2. *Timoth. II*, 2.

§. V.

---

ex commercio cum aliis gentibus moratioribus eiusmodi *mutatio in melius* nata. De Gallis, gente olim admodum efferata, IVSTINVS *lib. XLIII. c. 4.* hoc teſtatur, inquiens: *Ab his* (Maſſilienſibus) *Galli & vſum vitæ cultioris, depoſita & manſuefacta barbarie, & agrorum cultus, & vrbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam ſerere conſueuerunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impoſitus eſt nitor.*

r) Feci mentionem *hominum corruptorum*, idque propterea, quoniam ſupra demonſtraui, finem ciuitatum inter *pios* potuiſſe obtineri *extra ciuitates*, & reuera obtentum eſſe, & inde concluſionem formaui, *generaliter* & *abſolute* non eſſe iure naturæ *præcepta* imperia. Neque propterea volo, piorum cœtum non poſſe ſubſiſtere in republica; nam verum eſt vulgatum: *politicam non tollere religionem*, ſed quod non neceſſe habuerint ab initio coaleſcere in ciuitates. Finge plures familias Deum ex toto corde colentes in locum aliquem inhabitatum ſecedere, & ita tandem excreſcere inſignem multitudinem: certe non obligantur iure naturæ inter ſe ad respublicas conſtituendas, quamdiu in vera pietate ſubſiſtunt, cum iam, vt ſupra aſſertum, *diuiniore nexu* inter ſe conglutinentur; neque tamen peccare dicendi ſunt, ſi aliquam ciuitatem inter ſe erigunt, quod quandoque imo vt plurimum propter facinoroſos neceſſarium fuit.

s) Concludo ita: vinculum inter homines iure naturæ neceſſarium eſt, quod conſiſtit in *pace* & *ſecuritate* colenda, hoc vero inter improbos extra ciuitates non poteſt

§. V. Et hoc eſt, quod vulgo aſſerere ſolent, finem ciuitatum eſſe *beatitudinem ciuilem* (t) ſeu *externam*. Inde lex prima fundamentalis: *ſalus populi ſuprema lex eſto.*

§. VI.

---

poteſt obtineri, ergo hoc medium vniuerſale teſtari debet de ipſo *fine*, qualis eſſe debent omnium ciuitatum. *Vnio* enim imprimis conſiſtit in eo, vt *vniti* inter ſe poſſint *tranquilli* & *ſecuri* eſſe. Vnde naſcitur *beata ſubditorum vita. Moderatori* enim *reipubl. beata ciuium vita propoſita, vt opibus ſ[illegible]a, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit*, CICERONE iudice, *lib. VIII, ad Att. ep. 11.* E contrario inter *diſſidentes* & *turbatores* non eſt vnio, ſed *ſummæ infelicitatis ſtatus.* Ergo quamcumque tibi fingas vnionem, neceſſario primarium ſcopum intendere debet, vt omnium ſit *vna voluntas*, extra quam haberi non poteſt ſecuritas & tranquillitas vitæ. Pertinet huc Menenii Agrippæ fabula, quam populo diſſidenti propoſuit, & ad concordiam & vnionem reduxit. *Diſſediſſe quondam inter ſe humanos*, dixit, *artus, quod omnibus opere fungentibus ſolus venter immunis ageret: Deinde moribundos a ſeiunctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod eius opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.* FLOR. *lib. I. cap. 23.*

t) Beatitudo ciuilis obtinetur ex ipſa vnione & concordia: cetera, quæ ciuitates ornant, magis accidentalia ſunt, non neceſſaria. Illuſtrabo hoc verbis Romuli apud DION. HALICARNASS. *lib. II.* vbi contendit, *in bellis externis profundas altasque foſſas non eſſe munimenta ſatis idonea, ad certam ſalutis ſecuræ ſpem hominibus incluſis aſſerendam: ſed hoc tantum polliceri, oppidanos repentina hoſtium incurſione oppreſſos cladem nullam accepturos, neque ſi inteſtini tumultus in republ. exorti fuerint, priuatas ædes & domicilia cuiquam refugium ſatis tutum præbere: ad vitam enim quiete & tranquille*

agen-

§. VI. Media itaque neceſſario ad hunc finem facientia *officio boni imperantis* continentur, vt partim per *remedia coactiua idonea* omnia fini huic contraria, quatenus *coactionem* recipiunt, remoueat, partim animos ſubditorum abduci curet ab effrenata libidine, &, quatenus fieri poteſt, ad veram pietatem adducat, (u) vtrumque tamen eo modo, qui huic inſtituto conueniens eſt.

§. VII.

agendam hæc ſubſidia & ſolatia ab hominibus eſſe inuenta, quæ neque inſidias, quæ vicinis tenduntur, ita arceant, vt illi miſeri non ſint: neque etiam faciant, vt qui inſidiis appetuntur, quamuis in tuto ſint, tamen confidant. Neque vllam vrbem his ſolis ornamentis felicitatem, & amplitudinem diuturnam ſibi quæſiſſe: neque contra vllam vnquam ciuitatem, quod ſumtuoſis ædificiis priuatis publicisque caruiſſet, prohibitum fuiſſe, quo minus ampla & fortunata euaderet. Sed aliud eſſe quod vrbes ſeruet, & magnas ex paruis faciat. In externis bellis ipſam armorum potentiam; hanc autem audacia & exercitatione comparari. At in ciuilibus perturbationibus, ciuium concordiam. Demonſtrauit autem, hanc facillime poſſe in republ. florere, ſi vnusquisque & temperanter & iuſte viueret, &c.

u) Circa hanc theſin pleroſque diſſentire video, ſed facile cum his conueniemus, ſi modo diuerſas quæſtiones ab inuicem ſeparemus. Alia (I) quæſtio eſt, an imperia primario ſint inſtituta, vt pietas interna inter homines promoueatur, quod antea negaui. (II.) an imperia ciuilia poſſint pietatem operari in ſubditis, quatenus per leges imperatur? quod itidem negatur. (III.) an *primarius* ſcopus ciuitatum ſit, vt pietas colatur inter homines? quod itidem negatur. (IV.) annon pietas ſubditorum multum conferat ad finem reipubli-

cæ

cæ obtinendum? quod qui negauerit, ſane omnis pietatis ſenſum abieciſſe dicendus eſt. Inter *cauſas felicitatis ciuitatum* recte refert DION. HALICARNASS. *lib. II. temperantiam & iuſtitiam, ob quas homines ſe minus mutuo lædentes magis ſunt concordes, & felicitatem non fœdiſſimis voluptatibus ſed honeſtate metiuntur.* Laudat LIVIVS *lib. I. c. 21.* Numam Pompilium, quod *ea pietate omnium pectora imbuerit, vt fides & iusiurandum proximo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent.* (V.) Denique annon cura principis huc quoque directa eſſe debeat, vt ſubditi pie viuant, non quidem *coactionibus*, ſed illis *externis mediis* adhibitis quæ *pædagogiæ* inſtar ſunt ad culturam pietatis? quod itidem nec negant illi, qui curam principi demandant circa ſacra, ſcholas & alios mores ſubditorum recte formandos, verbi cauſa, pios magiſtratus præficiendo, ſubditis fideles miniſtros conſtituendo &c. Si deficit *pietas*, non quidem ſtatus ciuitatis in totum ruit, interim tamen diſſicilius finis obtinetur. *Timor Dei ſolus eſt*, ait LACTANTIVS *de ira lib. I. c. 12. qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem.* E contrario *ſi pietatem remoueris, nihil proderunt exercitus, equi, ſatellites, enſium vis, virorum innumerabiles copiæ, quo minus in te imperiumque tuum inſurgant*, iudice NICEPHORO *lib. XIII. c. 1.* Ratio quoque naturalis docet, veram animorum culturam multum facere ad finem reipublicæ obtinendum. THEODOSIVS *epiſt. ad Cyrillum* apud EDMVND. RICHERIVM *hiſt. concil. gener. lib. I. c. 7. § 2.* hoc agnouit optime, dicens: *Reipubl. noſtræ conſtitutio ea, quæ in Deum eſt, pietate præcipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio & familiaritas intercedere ſolet. Nam & ex ſe inuicem pendent, & vtraque proſperis alterius ſucceſſibus incrementa ſumit.* Et paucis interiectis: *Cum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit, iisque, qui imperio noſtro parent, pietatis & ſecuritatis quoddam quaſi vinculum nos eſſe voluerit &c.* Equidem imperans propterea non eſt conſtitutus, vt

curam

curam animarum primario gerat, quin potius vt primario *pacem* & *tranquillitatem externam* in ſocietate ciuili ob oculos habeat. Ad hanc tamen tunc optime deuenitur, ſi quoque curam habeat, vt pietas vera ſubditis inſtilletur, quo eo melius ſecuritas in republica & tranquillitas obtineri poſſit. Si a Deo diſceſſerimus, princeps multum ad optimos ſubditorum mores conferre poteſt. *Rex velit honeſta, nemo non eadem volet.* Si imperans peſſime viuit, non ſibi tantum nocet, ſed in totam peccat rempublicam. Bene CICERO *lib. III. de LL. c. 14. vitia non ſolum principes concipiunt, ſed etiam in totam ciuitatem infundunt.* Hoc ſenſu SALOMO dicit, *Regis thronum tum demum firmari, ſi deceſſerit a malo, Prouerb. XXV, 5. XXVIII, 2. Leuit. XXVI, 4. ſeqq. Pſ. LXXXI, 1. 15.* quorſum etiam collineat CHRISTIANI IV. Regis Daniæ ſymbolum: *Regna firmat pietas.* Apoſtolus PAVLVS *1 ad Timoth. II, 2.* vult, precationes fieri pro imperantibus, vt vitam tranquillam & quietam agere poſſimus *in omni pietate & honeſtate*, quod *bonum* eſſe ait, ſeu *conducibile reipublicæ.* SALOMO quoque aliis pluribus locis hoc inculcat, optimus *in arte imperandi* Magiſter, *Prouerb. VIII, 11. XVI., 12. XXI, 12. XX, 28. XXVIII, 12. 15. 16. XXIX, 8. 14. 24. XXX, 21. ſeq. Sap. VI, 1. 5. ſeqq.* Etenim omnia vitia & turbæ in republica oriuntur ex inordinatis ſingulorum affectibus, qui vel *ambitionem* vel *luxuriam* vel *auaritiam* concernunt. Hæc vitia inſigniter conuerſiones rerumpublicarum promouent, vti bene oſtendit Dn. BVDDEVS, *diſp. de concord. relig. chriſt. vitæque ciuil. c. 1. §. 9. ſeqq.* Optime vero corriguntur per ſinceram pietatem, ſecundum præcepta Chriſti inſtitutam. Nam *ambitioni* occurritur per *humilitatem Matth. XI, 29. XVIII, 3. XX, 21. 26. XXI, 5. XXIII, 7. 10. ſeqq. Gal. V, 26. Marc. IX, 3. 4. ſeqq. Luc. I, 51. ſeqq.* *Auaritiæ* occurrit præceptum Chriſti de vitanda intempeſtiua ſollicitudine *Matth. VI, 25 ſeqq. Luc. XII, 15 ſeqq. 1 Timoth.*

§. VII. Patitur ergo mirum in modum hæc vnio, quando ciuitas ſuam tranquillitatem & pacem mediis, ex peſſima hominum libidine propullulantibus, conſeruare & ſtabilire nititur, (*) quæ tamen vnionem magis tollunt, quam conſeruant.

§. VIII.

moth VI, 9. 10. 1 *Corinth. VI*, 20. *Voluptates* carnis ſedulo tota ſcriptura ſacra dehortatur 1 *Corinth. VI*, 10. *Gal. V*, 19. *Rom. I*, 26. 27. *XIII*, 13. *Luc. XI*, 37. *Apoc. XXI*, 8. Et huc ſine dubio reſpexiſſe videntur Ethnici, quando tunc demum *beatas* fore reſpublicas prædicarunt, *ſi imperantes diuina quadam ſorte vere philoſophentur*, vt ait PLATO *epiſt.* 7. quod etiam repetit CICERO *epiſt. I. ad Qv. Fratrem.* IVSTIN. *in Apol. II.* philoſophorum mentem ita aperit, inquiens: *Dicit enim ex priſcis quidam: niſi & principes & cives philoſophentur, fieri non poſſe, vt beatæ ſint reſpublicæ & ciuitates.* Non inepte VALERIVS MAXIMVS *lib. II. c. 1. Non dubitaverunt, ſacris imperia ſeruire, ita ſe rerum humanarum futura regimen exiſtimantia, ſi diuinæ potentiæ bene & conſtanter eſſent famulata.*

(*) Hoc vt plurium accidit in regnis & imperiis male partis. Bene TACITVS *hiſt. lib. I. c. 30. nemo vnquam imperium flagitio quæſitum bonis artibus exercuit; cum plerumque*, vt ait SALVST. *de Catil. bell. c. 2. n. 5. iis artibus imperium retineatur, quibus initio partum eſt.* Tarquinius *ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quam acquiſierat*; FLOR. *lib. I. c. 7. n. 2.* Saturninus apud LIVIVM *epit. lib. 69.* adiuuante C. Mario *tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, geſſit.* Inde SENECA *de clement. lib. I. c. 13. Scelera ſceleribus tuenda ſunt.* Quod aliquando *ſcelere* parta imperia *religione* & *iuſtitia* gubernata ſint, prout dictum §. *III. lit. qq.* ad illa, quæ rarius accidunt, referri debent.

§. VIII. Huc pertinet (I.) ſi felicitas reipublicæ quæritur in *latiſſimo Imperio*, & perpetuis bellis hunc in finem ſuſcipiendis. Hoc malum fluit ex *ambitione* & in vitioſis rerumpublicarum primordiis conſpicuum eſt. (x) Cum enim ita ſemper respublica turbida ſit,

x) Non mirandum eſt, pleraſque reſpublicas hodie pronas eſſe ad hunc finem, cum ipſa initia reipublicæ ex libidine imperandi arceſſenda. Cum autem hæc libido non quieſcat, ſed in infinitum agat, hinc imperans ſuam felicitatem metitur ex *latiſſimo imperio*, & ſemper ducitur cupiditate alios ſubiugandi. Sæpe audias: *Roma interim creſcit ex Albæ ruinis*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 30.* Sed talia incrementa veram reipublicæ ſalutem deſtruunt. Huius indolis plerumque eſſe ſolent Reges bellicoſiſſimi, quos *martiales* vocant, vti referunt GVSTAVVM ADOLPHVM regem Sueciæ, aſſerere ſolitum fuiſſe, *Regem ſemper bellis intentum eſſe debere, numquam vero in pace quieſcere, quo ſubditi ſemper occupationibus agitentur, regna amplientur, & imperans timeatur.* Sed ipſe GVSTAVVS plura occupare ſtuduit, quam quæ tueri potuit, vid. PVFENDÖRFF. *lib. III. rerum a Carolo Guſt. geſt. p. 133.* *Facilius* quippe *eſt quædam vincere, quam tueri*, vt aiunt legati Darii apud CVRTIVM *lib. IV. c. 2.* & *ſtultum videtur aggredi, quos etiamſi vincas, retinere non poſſis.* THYCYD. *lib. VI. c. 2.* ALEXANDER M. ſuum imperium non aliunde firmare potuiſſe credidit, quam hac contra leges naturæ ſuſcepta rapiendi libidine. Neque pirata adeo ei inepte reſpondit, interroganti, quo iure tam impune prædas ageret in mare? *Eodem*, inquit, *quo Tu in orbem terræ. Sed quia id exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna claſſe, imperator.* Sed reuera ita finis rerumpublicarum proprius negligitur, & vinculum ciuile magis laxatur,

ſit, & ab ea nulla gens ſecura, nec illa rurſus pacem vel extra vel intra ſe habet, cum ciues ad res nouas quotidie molienda das ita inſtituantur.

§. IX. (II.) Si felicitas ſumma quæritur in *luxuria & molitie*, & ſubditi ad hanc adducun-

xatur, quam firmatur, (1) dum ſubditi nimis premuntur oneribus belli ferendis. *Ab armis quidem magna ſed breuis potentia: a pacis vero ſtudio paruum ſed diuturnum imperium eſt*, TACIT. *lib. IV. Annal. c. 4. in f.* Tale itaque imperium ius publicum vniuerſale iubet, præſcribit (2.) Similiter omnia ex *genio principis* ad ambitionem in republica diſponuntur, ex hoc vero infinita mala contra pacem & tranquillitatem promanant. *Principes plus exemplo quam peccato nocent*, ait CICERO *lib. III. de LL. c. 14.* Nam vt Rex Gothorum Theodoricus ait, *facilius eſt errare naturam, quam diſſimilem ſui princeps poſſit rempublicam formare*, CASSIODORVS, *lib. III. Var. epiſt. 12.* Vnde enim tot rebelliones, quam quod vel populus nimis prematur, vel ambitio eius nimis fuerit aucta? (3.) Cum belli fortuna ſit inconſtans, ciues non maiorem ſecuritatem in republica habent, quam haberent in ſtatu naturali, cum ſemper variam belli fortunam timere debeant. Ageſilaus certe tam eximiam ciuium curam habebat, referente XENOPH. *in Orat. de eod. p. 668.* vt *ſeruari omnes pro lucro duxerit, e contrario pro iactura, ſi quis etiam non magni pretii homo periiſſet.* (4.) Si nulli ſunt metuendi extranei hoſtes, ipſa respublica ſæpe *ſua mole* laborat, vt quod *violenter* acquiſitum, per violentiam & turbas perpetuas plerumque ſit retinendum. De imperii Romani magnitudine plerique ſcriptores hoc obſeruant. Ita enim FLORVS *lib. IV. c. 2. iam pene*, ait, *toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam vt illis externis viribus extin-*

cuntur, quo eo magis in partes imperantis trahuntur. Sed ita quieſcit omnis vera cura reipublicæ, & dum luxuria ingraueſcit, vinculum ciuile valde laxatur, nec conſtans

extingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armauit. Expreſſius rem depingit TACITVS *lib. II. hiſtor.* vbi ita: *Vetus ac iam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido cum imperii* (Romani) *magnitudine adoleuit erupitque. Nam rebus modicis æqualitas facile habebatur. Sed vbi ſubacto orbe & æmulis vrbibus regibusque excifis ſecuros opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarſere: modo turbulenti tribuni, modo conſules prævalidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius & nobilium ſæviſſimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam poſtea niſi de principatu quæſitum.* Similiter legati Scytarum ſatis grauiter Alexandro hoc venenum obiiciunt apud CVRTIVM *lib. VIII. c. 8.* aientes: *Si Dii habitum corporis tui auiditati animi parem eſſe voluiſſent, orbis te non caperet. Altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc aſſecutus ſcire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiſcis quæ non capis. Ab Europa petis Aſiam, ab Aſia tranſis in Europam. Deinde ſi humanum genus omne ſuperaveris, cum ſyluis & niuibus & fluminibus feriſque beſtiis geſturus es bellum.* Recte FLORVS *lib. IV. c. 12. n. 29. difficilius eſt prouincias retinere, quam facere.* Imo, vt ait SALVSTIVS *in Iugurth. c. 31. maius dedecus, parta amittere, quam omnino non parauiſſe.* Longe *prudentius* imo *iuſtius* egerunt Chauci, vtut pro barbaris habiti, quos TACITVS *de moribus German. c. 35.* in eo merito laudat, quod *magnitudinem ſuam maluerint iuſtitia tue-*

ſtans eſt illud obſequium, quod luxuria acquiſitum. (y)

§. X.

---

tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia, quod quieti ſecretique nulla prouocauerint bella, nullis raptibus aut latrociniis populati, promta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat, exercitus plurium virorum equorumque. Concludo hanc meditationem cum VALERIO MAXIMO *lib. IV. c. 1. in f. ea demum potentia tuta eſt, quæ viribus ſuis modum imponit.*

y) Prudenter admodum FLORVS *lib. III. c. 12. Opes atque diuitiæ afflixere ſeculi mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicam peſſumdedere.* Monuit iam ſuo tempore PLVTARCHVS *de glor. Athen. p. 348.* aſſerens, *non ſapere civitatem, quæ tantum in res ludicras impenderet ſtudium*, ſicut etiam Cambyſes apud XENOPHONT. *in Cyropæd. lib. I. p. m. 27. lit. a.* reprobat illud diſcrimen inter ſubditos & principem, *quaſi ſcil. hic deberet ſumtuoſius vivere, domi plus auri habere, diutius dormire, omnino minore cum moleſtia laboreque degere quam ſubditi. Ego autem*, inquit, *arbitror non deſidis vitæ ratione præſtare ſubditis debere principem, ſed alacri ſtudio rebus eorum proſpiciendo ac laboribus tolerandis.* Reſpice Heliogabuli atque Caracallæ tempora, & mala infinita obuia deprehendes. Breuiter huc omnia redeunt: (1.) per luxuriam reſpublica ad paupertatem & perniciem redigitur. Qualis rex, talis grex Refert IVSTIN. *lib. XXX. c. 1.* Ptolemæum Ægypti regem luxuriæ ſe tradidiſſe. *Regis mores*, pergit, *omnis ſecuta regio eſt. Itaque non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exercitus depoſitis militiæ ſtudiis, otio ac deſidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis Antiochus Rex Syriæ, veteri inter ſe regnorum odio ſtimulante, repentino bello multas vrbes eius oppreſſit.* Sic cum Dionyſius Platoni Magiſtro philoſophiæ operam daret, tota regia puluere fuit repleta præ turba Geometricas pingentium figuras. Sed eo-

§. X (III.) Si inter ſummum reipublicæ bonum referuntur *artes lucrandi*, & *auaritiam* pro lubitu exercendi. (z)

§. XI.

eodem ad ſua pocula & voluptates redeunte vitæ mollities omnes occupauit. PLVTARCH. *de adul. & am. diſcrep. c. 11.* (2) Inhabilem ſe reddit imperans, vt poſſit ſana admittere conſilia, aut reipublicæ conſulere, exemplo Neronis luxurioſiſſimi, *ſibi conceſſam dictitantis, nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium & gaudia felicium*, TACIT. *lib. XIII. annal* hinc (3) vbique occaſio omnia & quæcunque impune faciendi. Quin mutationes rerumpublicarum non raro inde oriuntur. *Tamdiu*, ait FLOR. *lib. 1. c. 7. in f. ſuperbiam regis populus R. perpeſſus eſt, donec aberat libido.* Hac accedente, famoſum illud regifugium ortum eſt Huc pertinet graue monitum SALOMONIS *Prou. XXXI, 3. ſeqq.*

z) Auarum principem & omni iudicio carentem SALOMON coniungit, *Prou. XXVIII., 16.* id quod ex oppoſito ibi conſpicuum eſt. Admodum ſcite CICERO *lib. II. de offic. c. 22.* ait: *Nullum vitium tetrius quam auaritia, præſertim in principibus & rempublicam gubernantibus. Habere enim quæſtui rempubl. non modo turpe, ſed ſceleratum etiam & nefarium. Itaque quod Appollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, niſi auaritia eſſe perituram, id videtur non ſolum Lacedemoniis, ſed & omnibus opulentis populis prædixiſſe.* Certe vbi auaritia dominatur, vbi *auri vis atque opes principibus infenſæ* (TACIT. *lib. XI. annal: ab init.*) primario pro ſcopo habentur, infinita monopolia & alia auaritiæ & iniuſtitiæ ſimulacra maxime in miniſtris ſequuntur, *cum fides integra manere non poſſit, vbi magnitudo quæſtuum ſpectatur.* TACIT. *lib. XI. annal.* Si princeps auarus eſt, miſerrimi ſunt ſubditi, qui facultatibus prædíti ſunt; nam ſub quouis prætextu imperans

§. XI. Et tamen non diffitendum eſt, pleraſque ciuitates ad huiusmodi corruptas & a vero fine aberrantes vias defle&tere, imo in plerisque hæc tria corruptelarum genera concurrere, (*) vt incidant fere *in ſtatum rerum publicarum irregularium* (a). Prout enim peſſimus

perans bonis alienis inhiat, leges ad quæſtum exemplo Iuſtiniani accommodat, imo ipſa iuſtitia venalis eſt, ſubditis extorquetur duris exactionibus pecunia, neque vllus alius tyrannicis dominationibus aptior eſt, quam auarus. Ipſi vero ſubditi, rupto vinculo, quæuis ſcelera, flagitia impune committunt, ad quæ auaritia ipſis anſam ſuppeditat. Vnde CICERO *Philipp. III.* tales imperantes remouet ab habenis reip. *quis*, ait, *rex vnquam fuit tam inſigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia?* Denique huc quoque pertinet, quod ait SALVST. *orat. de ordin. rep. ſæpe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia amiſerint, quæ per virtutem inopes ceperant.*

*) Notat hæc tria vitia in ſtatu rei Romanæ FLORVS *lib. III. c. 12.* aiens: *opes atque diuitiæ afflixere ſeculi mores, miſſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempubl. peſſumdedere*, & paucis interiectis oſtendit, quod famem *luxus* fecerit, quod *ex auaritia vectigalia reipubl. atque ipſa iudicia in quæſtu habita ſint*, quod abundantia familiarum bella ſeruilia produxerit, quod ab *ambitu bonorum Mariana & Syllana tempeſtas petenda ſit*, *quod apparatus conuiuiorum & ſumtuoſa largitio* Catilinæ furorem in rempubl. excitauerit &c.

a) Reſpublica *morbida* ſeu *irregularis eſt, quæ deflectit a vera vnione*, ita vt ſimilis ſit ædificio ruinam minanti, ſicuti contra *regularis*, quæ adhuc cohæret, & licet quædam *vitia* habeat, adhuc tamen quibusdam ſolidis nititur fulcris. Et quidem *vitia ſtatus* non con-

ſimus finis eſt, ita *leges* quoque huic reſpondentes vnionem reipublicæ magis tollunt, quam ſtabiliunt.

§. XII.

---

fundenda ſunt cum *vitiis hominum*. *Vitia hominum* ſolent plerumque anſam dare ad *vitia ſtatus*, ſcilicet vt ſtatus publica lege & more ita male cohærere incipiat. Communiter *regna abſoluta* ſolent ad *respublicas ſingulares* referre, vbi ſubditi vi terrentur, coercentur, & perpetuis defatigationibus ita exercentur, vt vnio ſatis ſtabilis adeſſe videatur. Timent regem, quia Tyrannus, qui malum infert, quia alia grauiora metuunt, & ita vel *inuiti* ſub iugo retinentur inſtar ferarum beſtiarum, qui domitoris ſub vinculis gemunt. Tale fuit regnum Tarquinii, qui *conſcius male quærendi regni ab ſe ipſo aduerſus ſe exemplum capi poſſe, armatis corpus circumſepſit, neque enim ad ius regni quisquam præter vim habebat: vt qui neque populi iuſſu neque autoribus patribus regnaret. Eo accedebat, vt in caritate ciuium nihil ſpei reponenti metu regnum tutandum eſſet.* LIVIVS *lib. I. c. 49.* Verum enimuero hanc rempublicam eſſe *ſpecie* tantum *externa* regularem & ſanam, magis uero *morbidam* vel inde arbitror, (1.) quia *metus & terror, infirma vincula caritatis, quæ vbi remoueris, qui timere deſierint, odiſſe incipient.* TACIT. *in Agric. c. 32.* (2.) Quia cura pro ſubditorum ſalute eſt plane inanis, & eatenus tantum ſubditis imperans conſulit, vt ſibi & ſuæ potentiæ bene ſit. (3.) Subditi nunquam tuti nec tranquilli, ſed ſub *prætextu iuris*, quæuis patiuntur. Hinc T. Largius apud DION. HALICARNASS. *lib. VI.* optime cenſet, *longe optimum & firmiſſimum id eſſe imperium, quod beneficiis non ſuppliciis ſubditos in officio continere ſolet. Illorum enim benevolentiam, horum vero timorem eſſe comitem. Quicquid autem eſt formidabile, id neceſſitate naturali omnium maxime eſt exoſum.* E contrario qui *dominationem* exercent exemplo Tarquinii *occidunt, in*

exi-

exilium agunt, bonis mu<l>ctant non modo quos ſpectatos & inuiſos habent, ſed vnde nihil aliud, quam prædam ſperare poſſunt LIVIVS *l. I. cap. 49.* Proinde talis reſpublica turbis & perpetuis diſſidiis luctatur, vti vel regnum Galliæ triſtiſſima eius rei exempla ſuggerit. Expreſſius adhuc veritatem huius aſſerti confirmat ſtatus rei Romanæ poſt Galbæ occiſi tempora, poſtquam in *Othones*, *Vitellios* & *Domitianos* aliosque flagitioſiſſimos principes incidit. Nihil fœdius illo tempore. Non iure, ſed vi, cædibus, ſeditionibus omnia acta ſunt, imo ipſis flagitiis certatum fuiſſe videtur. *Locupletiſſimus quisque in prædam correptus, vires luxu corrumpebant contra veterem diſciplinam & inſtituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius ſtetit. Epularum fœda & inexplebilis libido, ex vrbe atque Italia irritamenta gulæ geſtabantur, exhauſti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. Degenerabat a labore ac virtute miles aſſuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Nemo in illa aula probitate aut induſtria certauit: vnum ad potentiam iter prodigis epulis & ſumptu ganeaque ſatiare inexplebiles principis libidines.* Mutato imperatore, non mores mutati. *Magis alii homines, quam alii mores. Multæ* vbique *& atroces inter ſe militum cædes. Irrepentibus dominationis magiſtris principes ſuperbiores & acerbiores facti. Apud paucos tacito voto quies pro diſcordia, bonus & innocens princeps pro peſſimis & flagitioſiſſimis expetitus.* Hæc & ſimilia TACIT. *lib. II. hiſtor.* paſſim ingeminat. Præterea *vrbes hauſtæ & obrutæ, Roma incendiis vaſtata, pollutæ ceremoniæ, magna adulteria: plenum exiliis mare, infecti cædibus ſcopuli, atrocius in vrbe ſæuitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine & ob virtutes certiſſimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuiſa quam ſcelera. Corrupti in dominos ſerui, in patronos liberti, & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Qui occiderant certatim oſtentantibus cruentas manus, vt pulcrum & memorabile facinus iactabant.* TACIT. *lib. I. Hiſtor. ab init. Stultiſſimus quisque pe-*

§. XII. Vnde concludo, ciuitatem quo magis ſimplicitati (b) ſtudet, tranquillitatemque ciuium quærit, eo beatiorem eſſe, &

cunctis mercabatur, & quod in perditis rebus accidit, omnes præcipiebant, nemo exſequebatur. IDEM *lib. III. Hiſtor. Diſcordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus autoritas, non leges, non princeps in ciuitate erant.* IDEM *lib. IV. hiſtor.* Et infinitum foret omnes calamitates publicas, & ſcelera nefanda, recenſere, quibus non tantum *fœdus ciuile* ſed humani generis ruptum eſt.

b) *Simplicem* voco, quæ vano caret luxu, quem *ægræ ciuitatis indicium* SENECA *epiſt. 114.* vocat, & ſe intra ſuos fines continet, neque adeo diuitiis ſtudet. Talis fuit *Iudaica**, primo intuitu ſatis barbara plerisque viſa, & inculta, ſed quæ non tentata fuit in ſuis primis initiis ab eiusmodi vitiis, quibus reliquæ respublicæ infectæ fuiſſe leguntur. Diuitiæ ſubditorum in pecoribus conſiſtebant, ampliſſimæ domus deerant, nec magnis ſumtibus indigebant. Leges a Deo eis latæ *auaritiæ* obicem ponebant, potius amorem & humanitatis officia inculcabant. *Luxuria* rara, inſtrumentis luxuriæ ademtis, & commerciorum neceſſitate ceſſante. *Ambitioni* nullus locus dabatur: finibus aſſignatis contenti eſſe iubebantur. Atque hæc quidem tamdiu durabant, donec *reges* ſibi expeterent. Hiſce adſumtis, mox loco *ſimplicis* vitæ *luxurioſior* & *ſplendidior* inuaſit populum, vnde plura mala ipſam rempublicam ſenſim & pedetentim corruperunt, & deſtruxerunt. Similiter quamdiu respubl. Romana in ſimplicitate perſiſtebat, ſatis beata videbatur; *domi militiæque boni mores colebantur: concordia maxima; minima auaritia erat; ius bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat; iurgia, diſcordias, iras, ſimultates cum hoſtibus exercebant, ciues cum ciuibus de virtute certabant &c.* SALVSTIVS *de bell. Catil. c.* 9. vbi

& ſecundum leges naturæ inſtitutam, licet forſan pro *barbara* habeatur ab imperitis rerum æſtimatoribus.

§. XIII. Quoad caput ſecundum *circa formam* imperandi notandum, quod etſi prima imperia ex ſuo vitioſo initio *penes vnam* exſtitiſſe videantur, tamen ex poſtfacto ſtatus rerumpublicarum variare cceperit. Inde primo orta videtur *Monarchia.* (c)

§. XIV.

---

9 vbi *c. 10.* oſtendit, qua ratione reſpublica per *ambitionem*, *auaritiam* & *luxuriam* corrupta fuerit. Imprimis ſub Numæ imperio ad eam culturam reductam fuiſſe ait LIVIVS *lib I. c. 21. vt finitimi populi in eam verecundiam adducti ſint, vt ciuitatem totam in cultum Deorum verſam violare ducerent nefas.*

c) Monarchas primum tenuiſſe imperium ex *hiſtoria imperiorum* ſatis conſtat, vtut forſan ab initio *potentia inſignis*, quæ poſtea demum acceſſit, defuerit. *Nam vrbes quoque vt cetera ex infimo naſcuntur*, vt ait LIVIVS *l I. c. 8.* Huc reſpiciunt tot teſtimonia hiſtoricorum & ipſius ARISTOTELIS *1. Polit. 1.* inquientis: *initio a regibus gubernabantur ciuitates & nunc etiam gentes*, quo & CICERO *3. de LL* reſpicit aiens: *omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*, & SALVSTIVS *in Catil. Regnum in terris nomen primum fuit.* vid. HERT. *in Elem. prud. ciu. p* I. *ſect. 10.* §. *5.* Concedit id ipſum quoque AVTOR *tr. du gouvernement ciuil*, quod penes *vnum* ab initio imperium fuerit, ſed diverſam huius rei cauſam adducit. Contendit enim *cap. VII.* §. *13. liberos prima ætate paterni imperii aſſuetos facilius imperio vnius ſe ſubmiſiſſe, quod a prima iuuentæ flore tam gratum & ſecurum illis viſum fuerit. Eſſe præterea Monarchiam eiusmodi rem, quæ ſimplicitate ſe commendet, & ſua ſponte hominum* am-

§. XIV. Regia hæc *poteſtas*, vti ab initio fuit *violenta*, ita per *violentiam*, modo *apertam*, modo magis *occultam*, pleıumque fuit exercita, (d) vt hoc modo ſubditi parum a *ſeruis*

animis ſe inſinuet, poſtquam experientia alias formas regiminis haud repræſentaſſet, nec ambitio dominantium eos induxiſſet, vt ſe munirent contra ſupremam poteſtatem & mala inde redundantia. Eos non cogitaſſe de mediis reprimendi conatus & exceſſus imperantium, nunquam quippe dominationem Tyrannicam perpeſſos, vitam ſimplicem, ab auaritia & ambitione alienam, dominatum non adeo metuiſſe, ſed ſicuti ſponte in ſocietatem ciuilem abiiſſent, mutuo amore & affectione inter ſe certaſſe, magis vim externam metuiſſe, & hoc intuitu nihil facilius fuiſſe, quam Monarchiam tam optime moderatam inter ſe ſtabilire. Platonis rempublicam deſcriptam crederes, quæ ſicuti in *idea* tantum fuit, ita vereor, nec idem de viri doctiſſimi ſententia dicendum ſit. Hæc omnia ſupponunt, ciuitates inter pios conditas fuiſſe, cuius contrarium *cap* 1. fuſius demonſtratum eſt. In rebus, quæ ad hiſtoriam ſpectant, nihil ſupponendum eſt ex *nudis coniecturis*, quæ nullis indiciis probari poſſunt, imo cuius contrarium in oculos incurrit.

d) Hoc illuſtrari poteſt ex iis, quæ dicta ſunt *ad* §. *III.* Tales imperantes *magis vſu, quam voluntate populi* regna poſſident, vt de Seruio dicit LIVIVS *l. I. c. 46.* Si tamen poſtea voluntas populi expreſſa accedat, imperium magis firmatur. Ita fecit Seruius, qui poſtea ad populum tulit: *vellent, iuberentne ſe regnare? tantoque conſenſu, quanto haud quiſquam alius ante, rex eſt declaratus,* LIVIVS *ibid.* optime cognitum habens, *vim omnem imperii in conſenſu obedientium eſſe.* IDEM *lib. I. c. 59.*

e) Hic

ſeruus diſtarent, quod & indicat *ius regium* deſcriptum 1 *Sam. VIII.*

§. XV. Cum itaque in his, quae ad *finem* ciuitatum ſpectant, populus imperantis voluntati ſe ſubiecerit, voluntas omnium in huius voluntate concentratur, vt ita quod imperans ſummus in hiſce negotiis vult, omnes velle *moraliter* cenſeantur. (e)

§. XVI. Quo magis itaque voluntas imperantis cum voluntate ſubditorum conſtan-

---

e) Hic effectus *vnionis* conſtitutae eſt, cum ante conditas ciuitates omnium erat *diuerſa* & *diſcordans* voluntas, quae per *imperium* in voluntate imperantis vnita eſt, vt finis, h. e. *ſecuritas* & *pax* eo rectius poſſit promoueri; & ſic toti imputatur ciuitati, quod imperans fecit, *nomine ciuitatis*. Videlicet princeps agit vel *extra ciuitatem*, vel *in ciuitate*. Si *extra ciuitatem* agit cum alia gente, tunc quod princeps vult, vti hactenus dictum, omnes voluiſſe cenſentur, & hinc vulgatum:

Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

Quodcunque abſque voluntate eius factum a *ſingulis* vel *pluribus*, id effectum iuris hunc inter gentes habere, haec pro *actione ciuitatis* vel *reipublicae* haberi poteſt. Genti tamen, quibus iniuria facta eſt, eos ab imperante dedi, poſtulandi ius eſt, qualia exempla paſſim occurrunt *Iud. XIX. & XX. Supplicio noxio paucorum, quam innoxio omnium ſanguine* iniuriam expiare praeſtat, vti Samnites indicarunt apud LIVIVM *lib. VIII. c. 39.* Conf. IDEM *lib. XXXVII. c. 45. lib. XXI. c. 10. lib. XXXVIII. c. 31. & 33.* Si *intra ciuitatem* agit, itidem *omnium voluntate* fieri, quod facit, cenſendum eſt, v. c. *leges ferendo iudicando* &c. Verum hoc generale quidem, non tamen eſt in infi-

nitum

ſtanter in cauſis publicis conſpirat, eo firmior eſt nexus, eoque facilius *finis* a iure naturæ imperatus obtinetur (f)

§. XVII. Deficiente hac voluntatum conſpiratione, facile contingere poteſt ſtatus publici *mutatio*, vt ciuitas nouum ſtatum in-

nitum extendendum, ſed in iis ſaltem verum eſt *quæ ad finem ciuitatum ſpectant*: in eis enim tantum ſe voluntati alterius ſubiecerunt.

f) Id naturale eſt, vbi omnes idem volunt, ibi maior eſt amor, & ſic ſocietas quoque eo firmior. Contra vbi ſolo *metu* & *potentia* omnia diriguntur, *inuidia regni etiam inter domeſticos infida, omnia atque infeſta facit*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 42.* & licet hactenus *moraliter* ſubditi idem velle videantur, quod princeps vult; in effectu tamen a *voluntate* ejus abalienati ſunt, & *coacte* volunt, quod princeps vult. *Arduum eſt*, inquit TACITVS *lib. 4. annal. eodem loci potentiam & concordiam eſſe.* Seruius *primus iniuſſu populi regnauit*, inde omnia eidem infeſta fuerunt, LIVIVS *cit. loco* donec poſtea populus libere conſentiret. Aſt Salomonis regnum populo gratum acceptumque erat. Omnes videbant, per ſapientiam Dei cuncta dirigi ab eo, & iudicia quoque exerceri, hinc eo maiori reuerentia & amore omnes eum proſequebantur, vt felicitate eius temporis nihil illuſtrius excogitari potuerit. Erat potens diuesque, potentia tamen & diuitiis non vtebatur, vt *vnico medio* imperandi, *ſola Dei ſapientia* omnia dirigente. Cum hactenus Respubl. Romana variis diſcordiarum procellis eſſet agitata, & tandem communi conſilio pro commodis eius laborarent, omnes publicam lætitiam ſignificabant, *beatam vrbem Romanam & inuictam & æternam illa concordia* dicentes. LIVIVS *lib. V. c. 7.*

g) His

induat, & vel penes *paucos* vel *maiorem partem populi* imperium eſſe incipiat. (g)

§. XVIII. Sic itaque eadem ratione, qua regna ſunt conſtituta, poteſt *Ariſtocratia* enaſci, quatenus cœtus ſuam voluntatem ſubiicit *concilio* ex paucis *optimatibus* conſtanti.

§. XIX. Non ſingulis autem optimatibus ſe committit populus, ſed omnibus coniunctim conſideratis, (h) & ita plures in con-

g) His verbis oſtendere conor, *Democratiam* & *Ariſtocratiam* apud pleroſque populos ex *Monarchia* natas fuiſſe. PVFENDORFFIVS quidem *lib. VIII. c. 5. §. 4.* putat, ab initio Democratias vſu obtinuiſſe, a quo non videtur abhorrere HVBERVS *de iure ciuitatis*. Verum jam ſupra §. XIII oſtendi, antiquiſſima fuiſſe regna, & ex temporum iniuria nata, vbi tamen forſan negari nequit, populos, quo magis libertatis amantes fuere, eo citius Regum iugum excuſſiſſe. Roma ab initio reges habuit: verum excuſſit hoc iugum, poſtquam reges effrenata libidine ius faſque euerterent, & ſolo timore ſubditos continere ſtuderent, vnde non poterant non *odium* & *auerſatio*, & ex hac ſeditiones oriri. *Male vim ſuam*, ait PLINIVS *lib. 8. epiſt. 24. n. 6. poteſtas aliorum contumeliis experitur; male terrore veneratio acquiritur. Longeque valentior amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam timor abit, ſi recedas, manet amor: ac ſi vt ille in odium, hic in reuerentiam vertatur.*

h) Singuli *ſeorſim* non imperant, ſed omnes *coniunctim*, qui omnia *collegialiter* & *per vota maiora* expedire debent. Et quidem omnia decernenda ſunt *independenter* & *proprio iure*. Nam ſolet haud raro contingere in Democratia, vt collegio alicui demandetur a *populi ma-*

concilio congregati vnam perſonam ſuſtinere videntur, ac conſequenter *voluntas illius concilii* circa negotia reipublicæ eſt voluntas omnium.

§. XX. Quod ſi tandem populus in plenam evadit libertatem, excuſſo iugo regio, vel eiectis optimatibus, *Democraticus* inde ſtatus oritur, quatenus ſummam poteſtatem coniunctim populus retinet.

§. XXI. Quod itaque *maior pars populi* integri decernit, pro omnium voluntate (i) ha-

---

li *maiore parte* cura reipublicæ, vt *vice populi* adminiſtrent. Sed ita *collegium* dependet a populo, quod vel ex prouocatione ad populum liquidum eſt; vti in regnis a rege, & ita ab externis hiſce ſchematibus nullum ducendum argumentum. Hoc caſu omnis populus a ſe imperium non abdicauit, ſicuti priori. Simile quid, quod in *Ariſtocratia* obtinet, quoque deprehenditur in *Dyarchiis*, ſi imperium apud duos *indiviſim* & *in ſolidum*, æqualiterque ſit, qualia exempla in Romano imperio orientali plura fuere, quæ ratio imperii taman magis vtilitatem reipubl. impedit, quam promouet. Interim tamen non tantum *externo ſchemate* a ſe inuicem differunt, quod ſoleat ſingulis Dyarchis plus honoris & cultus tribui, quam ſingulis optimatibus in republica, adeoque Dyrachis quidem prædicatum *Maieſtatis* non denegetur, quod tamen nequidem integro concilio optimatum dari ſolet; ſed etiam in eo quod ſinguli ex Dyarchis aliquando *in ſolidum* imperent, adeoque quod *vnus* fecit, effectum iuris ſortiatur, aliquando vero non niſi *coniunctim*, quo caſu proxime ad Ariſtocratiam reſpublica accedit.

i) Noui hanc populi voluntatem plerumque *inordinatam* eſſe, & publicæ rei non conſulere; interim quoad effectus

habetur, & huic decreto ſe ſinguli ſubiicere debent, adeoque licet imperium ſit penes omnes *coniunctim*, quatenus ſummam rerum tangit, concluſum tamen maioris partis neceſſario *vim iuris* & *imperii* ex poſt facto conſequitur.

§. XXII. Omnes ciuitates interim, qualiscunque forma regiminis in eis obti-

fectus publicos pro iure legitimo habetur. *Non enim comitiis ſemper iudicat populus, ſed mouetur plerumque gratia, cedit precibus, facit eos, a quibus eſt maxime ambitus. Denique ſi iudicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad iudicandum ſed impetu nonnunquam & quadam etiam temeritate. Non eſt conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperque ſapientes ea, quae populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxiſſent*; ait CICERO *orat. pro Cn. Plancio.*

k) Quae contra democraticum ſtatum obiici ſolent, plenius refellit PVFENDORFF. *lib. VII. c. 1. §. 5.* Res tota huc redit, *non poſſe ſimul populum imperare & parere*. Sed nulla eſt abſurditas, quando dico, populum in concilio h. e. *coniunctim* conſideratum exercere ſummum imperium, *ſingulos* vero extra concilium poſitos parere. Si dicis, quod ſinguli tantum per modum *pacti* obligentur; id quidem non nego, ſed ita tamen, vt ſinguli ad id efficaciter quaſi per modum *imperii ex poſtfacto* cogi poſſint: quodſi enim parere recuſant, nomine totius reipubl. tanquam inobedientes, & rebelles recte puniuntur? Quia vero tale concilium perpetuo durare nequit, adeoque eo finito adminiſtratio imperii exſpirare videatur; conſtitui debent, quibus *executio* & *imperium* interim *nomine huius concilii* demandetur, donec neceſſitas cogat de ſummis rerum rurſus in comitiis deliberandi. Praeterea

tineat, manent inter ſe *liberæ* & *æquales*, adeoque de iure altera præ altera aliquam prærogatiuam prætendere nequit, (l) niſi quam *communis conſenſus* per tacita pacta approbauit; tunc enim lege naturæ ciuitates inter ſe obligantur ad illum ordinem, qui ſimul pacem communem & harmoniam inter gentes promouet, obſeruandam.

§. XXIII.

terea populus in hoc ſtatu gentes alias deuictas ſub ſua poteſtate habere poteſt, quibus eodem modo imperat, vti princeps in Monarchia quales populi deuicti plures ſub imperio Romano fuere. vid. HOBBES. *Leuiath. P. I. c. 19.*

l) Hac de re PVFENDORFF. *lib. 8. c. 4.* §. *15.* & Ill. Dn. THOMAS. *ad Monzamb. c. 1. p. 65.* plenius egerunt. Tota res eo redit: Ciuitates inter ſe viuunt in ſtatu *libertatis*, adeoque omnimoda inter eas, quatenus *perſonam moralem* repræſentant, eſt æqualitas: neque enim vlla hactenus poteſt afferri ratio *iuris* genuina, propter quam altera obligata ſit, vt alteri cederet. Quæ tamen ordinis rationes in *ciuitatibus* habentur, *ex determinatione ſummi imperantis* fluunt, qualis *poſitiua determinatio* inter gentes ceſſat. Imo quamuis ſtatus rerum publicarum inter ſe diuerſi ſint, hæc tamen diuerſitas magis reſpicit ipſam rempublicam *intra ſe*, eiusque gubernationem, non vero reſpectum ad exteros inuoluit, adeoque nullum poteſt argumentum afferri, quare respublica *popularis* cedere debeat ſtatui *Monarchico*, cum vtrobique adſit ſummum imperium. Quæ argumenta extra *pacta* afferuntur, ſunt vana. *Potentia* non tollit æqualitatem, nec ius potius tribuit. Nec *antiquitas* reipubl. ceteras gentes obligat, vt cedere antiquiori genti debeant. Præterea nec *abſolutum imperium*, quam *ſouvarenitatem* vocant, quoque ſuffi-

ciens

§. XXIII. Quo grauiores autem ſolent de *proëdria* eſſe lites, eo inaniores ſunt, (m) quia licet altera alteri ciuitati cedere debeat, quando conueniunt, nihil tamen eo ipſo neque de *iure libertatis*, neque *ſummi imperii*, amittitur, neque adeo vllum aliud metuendum eſt præiudicium, niſi *ambitionis*.

§. XXIV.

ciens videtur, cum tamen toti corpori alterius ciuitatis nihilominus ſua maneat poteſtas, & hæc tantum intra fines reipublicæ concludatur. Si *mores* gentium conſideramus, admitto eosdem, inter quos tales vigent; ſed ex moribus harum vel illarum gentium aliæ non obligantur. Mores enim ſunt producti vel *ex pactis expreſſis*, vel, quod plerumque fit, *tacitis*, dum ſcilicet alter populus ſua *patientia* conſentit in prærogatiuam alterius gentis. Et ita fere factum, vt prout populus alterius ope indiguerit, alteri ex regulis prudentiæ ceſſerit. Sic fere olim primum dabant locum omnes reges *reipublicæ Romanæ*, vbi adhuc *libera* & *popularis* erat, quæ prærogatiua ad *Imperatores* tranſiit, & ex *communi conſenſu gentium* durauit in noſtris Imperatoribus. Ergo euidens eſt, rempublicam *Democraticam* nullo iure poſſe inferiorem cenſeri aliis ciuitatibus, ſi abſtrahamus a *pactis* vel *expreſſis* vel *tacitis*. Ex poſt facto vero obtinuit, vt prærogatiuam reges ad ſe traherent, *ex potentia*, qua pollebant, cui cum ſe aliæ reipublicæ opponere non poterant, potius cedere, quam hoſtem alterum habere voluere. Vnde factum, vt pactis fere tacitis prærogatiua illa ſit determinata.

m) Pertinet huc dictum LACTANTII: *contentione de dignitate nihil fœdius, nihil arrogantius, nihil a ſapienti ratione remotius eſſe*. Inter gentes quidem *ex prærogatiua ordinis* non leue momentum dependere volunt, ſed quale illud ſit, hactenus non euictum eſt.

 n) Sic

§. XXIV. Quemadmodum autem *ordo* inter ipſas ciuitates *arbitrarius* eſt, ita quoque dignitas externa eorum, qui reipublicæ præſunt, intra ciuitatem arbitraria eſt, & dependet itidem ex inſtitutione prima, (n) quæ vim cuiusdam *taciti pacti* habet, vt tamen

n) Sic reges vtuntur ſplendidiſſimis titulis: minoribus *optimatibus* gaudent, imo integræ reſpublicæ, licet liberæ ſint, *minimis* ſane *titulis* ſuperbiunt, quod tam de rebuspublicis *inter ſe* verum eſt, quam de ipſis imperantibus *reſpectu ciuitatum.* Sic enim auguſtior reuerentia & autoritas eximior ſolet regibus præberi, longe minor optimatibus, & tamen optimates idem habent imperium eandemque maieſtatem, quam reges. In populo iudaico Moſes ſummam *fere* poteſtatem exercebat, & poſt eum Ioſua, & Iudices, ſed absque *externo ſplendore.* Si tamen in originem inquirimus, vix alia ratio ſuppetit, quam hæc, quod reges plerique ab initio violentia fundauerint imperium ex ſola libidine imperandi, ergo ſimul quæſiuerint *præeminentiam* quandam ſingularem, & cum conditio ſubditorum fere deſciuit in ſtatum ſeruorum, hinc eximior cultus inde ortus eſt. Aſt optimates cum ex pluribus conſtent, ſinguli ſingulis impedimento fuiſſe videntur, quo minus illis tam ſplendidus cultus præberetur. Sic & inter eos, qui reipublicæ præſunt, diuerſæ ſunt denominationes. Dantur *Imperatores*, *Reges*, *Domini*, *Archiduces*, *Duces*, *Principes*, *Comites* &c. Sed hæc nomina minorem non inferunt poteſtatem, nec minuunt libertatem. Hæc omnia & ſimilia ab initio *arbitraria* fuere, & ſunt tantum æterna ſchemata, quæ ſtatui reipublicæ nihil nec addunt nec detrahunt. Manet Ciuitas in ſua libertate & iure, ſiue dicatur, *ſupremus Ducatus*, ſiue *regnum*, ſiue *imperium*, ſiue etiam *Comitatus*, ſi nemini obnoxius ſit.

o) Mul-

men propterea ſummo imperio & ſtatui reipublicæ nihil nec addatur, nec detrahatur.

§. XXV. Ceterum ex hoc vario ciuitatum ſtatu poſſe nouam adhuc conciliari rerumpublicarum ſpeciem tradunt, quam *mixtam* vocant, ita vt in vna republica partim *monarchia* partim *ariſtocratia* ſimul obtineat, & quædam iura ſummi imperii vnus independenter, quædam autem optimates independenter, & ſolitarie exerceant. (o)

§. XXVI.

o) Multæ ſunt lites de *exiſtentia huius reipublicæ.* Eam negarunt IOH. BODIN. *de republica lib. 2. c. 1.* & PETRVS GASSENDVS *phil. moral. p. 1466.* THOMAS. HOBBES. *in Leuiathan. c. 18. & 24. de Ciue c. 8.* §. *6.* Eam adſtruxere HVGO GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 3. n. 17.* KVLPIS. *ad Monzamb. P. 2. p. 225.* Qui exiſtentiam eius aſſerunt, imperium tanquam *totum aliquod* in ſe concipiunt, quod tamen in varias diſtinctas partes diuidi poſſit, adeoque exinde inferunt, manere quidem penes *integram ciuitatem* totum imperium, ſed ita partes imperii poſſe diſtingui, vt penes vnum poſſint eſſe *diuiſim* & *independenter* quædam iura Maieſtatica, penes populum vel optimates reliqua iura, & ſicuti in populi arbitrio fuit, vni vel paucis totum imperium conferre, ita quoque idem potuit ita dividere imperium, vt quædam partes ſint penes vnum collegium, quædam penes alterum. Vbi tamen cauendum monent, ne ſtatim mixturam hanc fingamus, ſi *adminiſtratio reipublicæ externæ* aliquid trahat ex forma alterius reipublicæ, vbi tamen ſtatus ipſe reipublicæ ex *legibus* & *poteſtate* æſtimandus maneat ſimplex. Sic poteſt accidere, vt ſtatus Reipublicæ ſit *popularis*, pleraque tamen externe admini-

§. XXVI. Sed ſi vel maxime talis reipublicæ forma mente concipi queat, tamen adhuc dubium remanet, an talis *mixtura* exiſtere poſſit in rerum natura, & ſi exiſtat, vtrum tale *monſtrum reipublicæ* recte cohæreat, (p) & an non potius longiſſime aberret a fine reipublicæ a lege naturæ imperato.

§. XXVII.

miniſtrentur vel ab aliquo principe in populo, vel a collegio quodam, nam *modus externus adminiſtrandi non variant ipſum ſtatum.*

p) Diximus, ciuitatis *animam* eſſe *vnionem.* Ergo vbi illa in totum non poteſt non deficere, adeſt *anarchia, mors* & *interitus* reipublicæ. Iam ponamus, principem habere ius fœderum, ſenatum ius belli, populum ius tributorum, *princeps* ſane non habet maieſtatem, quia non habet ius fœderum nec tributorum: nec *Senatus*, quia non habet ius belli & tributorum: nec *populus*, quia non habet ius belli & fœderum: nec *omnes coniunctim*, ſi diſſentiunt, quia alter alterum non poteſt cogere, nec hic vota maiora valent, cum ſinguli iura ſua independenter exerceant, & ſi alter alterum poſſet cogere, adeſſet dependentia. Reuera itaque omnis vnio deficit, ſi talis ſtatus reipublicæ fingitur, qui perpetua bella alit. Quamcunque enim mixturam tibi fingas, ſtatim apparet, illam ita eſſe comparatam, vt omnia quæ ad ſecuritatem publicam & ſalutem reipublicæ pertineant, impediantur, dum alter alterum impedit, ne poſſit jus ſuum exercere. Ita ſi princeps habet jus belli, ſi populus nolit bellum, denegat tributa & ſenatus fœdera & ita porro. Neque obſtat, quod tamen poſſint quandoque vnanimi conſilio agere; nam ſi vel maxime id vna vel altera vice fiat, hi caſus tamen erunt rariſſimi, cum potius cogitandum erat, homines, præſertim potentia gaudentes,

§. XXVII. Nouum tamen adhuc exſtruunt ſtatum ex *ſyſtemate ciuitatum plurium*, (q) quando plures vna ciuitate liberæ arctiſſimo inter ſe vinculo ita connectuntur, vt *vnum corpus* videantur conſtituere, & tamen ſingulæ ſummum imperium retineant, in proprios ſubditos.

§. XXVIII.

dentes, & ſibi inuicem ob diuerſa ſtudia inuidentes, magis aptos eſſe ad interna diſſidia & bella ciuilia quam ad rempublicam gubernandam. Arduum ſemper habitum fuit, *eodem loci potentiam & concordiam eſſe*, vt ait TACITVS *lib. IV. annal.* Non triumuiratus diu ſubſtitit, vtut fœdere arctiſſimo conglutinatus videretur. Semper tribunitia poteſtas conſulere imperium impugnauit, & perpetuis ſeditionibus remp. afflixit, quæ tamen adhuc tolerabilior, quam *ſtatus mixtus*, videtur fuiſſe.

q) Proprie loquendo itaque huc ſpectant *ciuitates liberæ*, quæ etiam poſt *confœderationem* inter ſe factam liberæ debent manere. Non itaque huc ſpectant plures reſpublicæ, poſtquam ſub Imperio vnius coaleſcunt, ſingulæ enim *liberæ* eſſe deſinunt, vnius imperio ſubiectæ. Vtut vero plerumque huiusmodi ciuitates *compoſitæ*, vt etiam vocantur, coniunctim ſibi eligere communem *ducem* ſoleant; ille tamen non *ſuo iure* agit, ſed dependet a ſtatu ſyſtematico, imo quædam pacto comprehenduntur, quæ non niſi *coniunctim* exerceri poſſunt, qualia plerumque ſunt, quæ ad communem ſecuritatem, propter quam vtplurimum tale ſyſtema exſtruitur, faciunt, qualia ſunt *iura belli*, *pacis*, *fœderum*, *legatorum*, in quantum communi bello inſeruiunt &c. Olim *Volſci* inter ſe tali nexu ſyſtematico confœderati fuiſſe videntur. Si bellum imminebat, commune concilium conuocabant, in eo de ſummis rerum conſultabant, duces belli eli-

 gebant,

§. XXVIII. Oriuntur autem plerumque talia ſyſtemata vel *expreſſo fœdere*, (r) quando plures ciuitates ſeparatæ ita coaleſcunt: vel *abſque præfinito conſilio & pacto*, (s) vbi plures prouinciæ ſub vno capite coalitæ paulatim ita in libertatem ſeſe vindicant, vt

gebant, legatos communi nomine mittebant, &c. DION. HALICARN. *lib.* 8. *pr.* Sic etiam hodie eadem plerumque inter Belgas obtinent, ſed in Helvetia ſingulæ ciuitates maiorem ſibi retinuere poteſtatem, cum ſingulis cantonibus adhuc permiſſum ſit fœdus inire. Ex hoc iurium communi exercitio oritur neceſſitas alicuius *communis concilii*, qualia apud Belgas duo eſſe docet GROTIVS *lib. V. annal. Belg. c. ad A. 1588.*

r) Prioris generis ſyſtemata ſunt magis *regularia*, & ad pacem communem aptiora, cum *expreſſo fœdere* inter ſe connectantur, ac omnia certo *ordine* boni publici cauſa ita diſpoſita ſint, vt non facile renitentiæ locus relinqui poſſit. Huc pertinent conſœderati Belgi & Helvetii, qui perpetuo fœdere, eoque expreſſo inter ſe continentur. Tali nexu regulari olim conſtitiſſe videntur *Latini*; populi inter ſe confœderati, & hoc nomen commune aſſumentes, vti tradit DION. HALICARN. *lib. 1.* vbi addit, *quod pactis adeo conſtanter manſerint, vt nullum tempus alteros ab alteris ſepararit.* Antiquos Francos, antequam ſibi reges eligerent, fœdere huiusmodi copulatos fuiſſe, probabile eſt, vnde etiam facilius *regnum* condere potuerunt.

s) In hoc *nexu irregulari* plerumque ſpecies externa reipublicæ antiquæ, veluti *monarchicæ*, manere, vt & externe omnia *monarchice* adminiſtrari ſolent; interim tamen reuera ſingulis prouinciis ſua eſt libertas, eaque quandoque ab initio *vſurpatione*, poſtea *legitimo pacto* & ſic *lege publica*, contingit. Incipit itaque occul-

vt *autonomiam* quidem ſinguli recipiant, ſed tamen adhuc inter ſe quodammodo cohæreant *nexu* quodam *ſyſtematico.*

§. XXIX. Interim *nexus ſyſtematicus* magis cohæret, ſi *expreſſo fœdere* conglutinatur, (t) quam ſi *occulte* abſque præfinito conſilio in republica quadam inualeſcere incipit. Vnde ſtatus talis irregularis fieri incipit, poſtquam a vera vnione (u) deſciſcit.

§. XXX.

---

occulte latitare & ſe exſerere nexus ſyſtematicus ſub *ſchemate externo monarchiæ*, dum manent ſolennia externa, ex quibus tamen amolius æſtimari nequit, vti ex facie imperii noſtri conſtat, quemadmodum poſt Auguſti tempora facies externa reipubl. in plerisque manebat, ſtatu interim in totum mutato.

t) *Nexus ſyſtematicus* prioris generis vel ideo firmior & ad communem tranquillitatem aptior videtur, (1.) quod confœderatorum maior æqualitas, (2.) quod alter alteri controuerſiam de *libertate* non faciat, (3.) quod nexus ipſe pactis & legibus ſatis determinatus ſit, (4.) quod nulla externa rerum figura hic ſeſe immiſceat.

u) Nam (1.) plerumque in tali nexu eſt ſumma *inæqualitas* eorum, qui in tali nexu ſunt, dum alii alios potentia dignitateque præpollent, adeoque alter alterius potentiam metuit, dignitatemque dolet. (2.) Manet renitentia inter *ſtatus* & *imperantem*, cui adhuc forſan quædam reliquiæ iuris antiqui ex *monarchia* ſuperſunt, dum hic *monarchiam* affectat, illi *libertatem* tuentur; in mutua autem renitentia nulla vnio, nullus nexus firmus adeſt. (3.) Neque nexus huius iura ſatis circumſcripta ſunt, & cum magis *inciderint* in eum, quam ex *condicto* inſtituerint, ſæpe euenire

§. XXX. Accedo ad *tertium caput*, vbi expeditum eſt, variis circumſcribi poſſe nexum ciuilem *pactis expreſſis*, qualiſcunque demum ſit reipublicæ ſtatus. Quamuis enim imperia imprimis ob publicam tranquillitatem & ſecuritatem ſint conſtituta, accidere tamen poteſt, vt plus (x) pacto imperanti concedatur, quam ad hunc finem requi-

poteſt, vt ipſæ leges magis diſcordiam foueant, quam tollant, quin quod (4.) maneat veteris monarchiæ figura externa, ex quo fit, vt nexus hic ſit magis occultus & non appareat, adeoque ſæpe incautos fallat.

x) HOBBESIVS *de ciue c. X.* §. 2. *&* 5. & alibi paſſim imperium *berile* tanquam ſpeciem ſeparatam a reliquis regnis non agnoſcit, quia poteſtatem principis ita extendit, vt non poſſint non omnia imperia eſſe herilia. Non quidem nego, poſſe regna degenerare in *beriles* reſpublicas, vbi princeps ſuam poteſtatem nimis extendit; ſed quid ſi iuſtum & æquum principem ſupponimus, tunc quidem ſecundum leges naturæ hanc poteſtatem herilem ſibi arrogare nequit absque *pactis*. Illud tantum ex hactenus dictis apparet, imperia omnia *ex natura ſtatus ciuilis non eſſe herilia*, quia talis poteſtas ad finem propoſitum non requiritur, qualis eſt heri in ſeruos, imo plus nocet quam prodeſt. Quod autem ex *natura imperiorum* non fluit, id non poteſt credi in principem eſſe translatum. Pacto interim quin talis poteſtas principi concedi poſſit, per quod imperantes Domini *corporum* & *bonorum* conſtituuntur, non dubito, poſtquam ſingulis permiſſum eſt, ſe in ſeruitutem alteri addicere, ſiue *pactum expreſſum* ſupponas, ſiue tacitum, ſi ſcilicet ſubditi videant, victorem aliter eos in fidem recepturum non eſſe, & ſic iugum hoc ſubierint.

y) Id

requiritur, ſcilicet vt populus plene ſe eidem in ſeruitutem dederit, ex quo respublica *herilis* oritur.

§. XXXI. Præterea quoque *ex pactis* determinandum, vtrum imperia ſint *electitia* an *ſucceſſiua*? Quando populus ab initio in imperium conſentire debuit, h. e. quod per *vim* occupatum eſt, oritur inde vtplurimum *regnum ſucceſſiuum* (y), dum plerumque exuuntur ſubditi omni libertate; quamuis & pactis expreſſis firmari ſucceſſio poſſit.

§. XXXII.

y) Id experientia teſtatur, quia enim per *vim* imperium acquiritur, inprimis *bello*, habetur pro imperio *patrimoniali*, & ſic ad liberos tanquam heredes transmittitur, eodem iure, quo priuati illa, quæ in patrimonio habent, & deuicti non potuere non in talem ſucceſſionem conſentire. Si absque bello per potentiam ſe obtrudit imperio, & dominatum plenum & abſolutum exercet, itidem ſucceſſio plerumque obtinet, quia nullis certis & perſpicuis firmatum eſt imperium pactis, adeoque imperantes omnia huc dirigere ſolent, vt in ſua familia imperium ſtabiliant. *Non legiones, non claſſes, perinde firma imperii munimenta, quam numerus liberorum*, vt ait ex vero Titus apud TACITVM *lib. IV. hiſtor.* Inde eſt, quod ab initio fere omnia imperia fuerint *ſucceſſiva*. Sed & *electiva* ex eadem ratione poſſunt degenerare in *ſucceſſiua*, quando vel imperium in *dominatum abſolutum* paulatim mutatur, ſtatus regni electioni renunciant, quod in Hungaria factum, vel etiam renunciare aliquando per potentiam principis coguntur.

z) Id

§. XXXII. Quæ vero *mere voluntaria* ſunt imperia, & libera voluntate populi orta, magis manent *electiua*, (z) & in dubio pro talibus æſtimanda ſunt, niſi pactis aliud prouiſum.

§. XXXIII.

z) Id quidem negat ex principiis ſuis HOBBESIVS *de ciue c. VII. §. 15. ſeqq.* adeo, vt imperanti integrum eſſe dicat, ſucceſſorem pro *arbitrio ſuo* conſtituere; licet vel maxime populus ſibi imperantem ad *tempus* vel *vitam* eius elegerit. Rationes eius ſunt: (1.) quod populus ita *indefinite* ſe exuat imperio, & omne ius *in ſe* transferat in imperantem, & dum nihil excepit, ius quoque de imperio in imperantem transtuliſſe videtur. (2.) Hoc quoque colligendum eſſe ait ex *præſumta voluntate populi*, qui ſemel eligendo monarchiam, potius hanc continuare, quam, mortuo principe, ad ſtatum popularem redire voluiſſe videtur, finis enim teſtatur de intentione, imo & (3.) plerisque populis ſucceſſio placuiſſe videtur. Verum cum imperium ſit eiusmodi ius, quod ſingularem perſonæ *induſtriam*, *mores*, & *qualitates* requirat, quæ deeſſe poſſunt in ſucceſſore, potius credendum eſt, voluiſſe populum, vt in poſterum quoque eo modo imperium in ſucceſſores deferatur, quo in primum collatum eſt. Romani proinde ægre tulerunt obtruſionem Seruii Tullii, qui regnum tanquam *tutor regii ſanguinis* magis occupabat, quod per electionem conferri debeat, prout ab initio conſtitutum erat. DION. HALICARN. *lib. IV.* Accedit, quod regna *ſucceſſiua* ſint duriora, in quibus *libertas ſubditorum* magis magisque ſupprimitur; in talem autem conditionem non facile populus, præſertim libertati aſſuetus, conſenſiſſe videtur. Ægre id maxime tulerunt Romani, quod Tarquinii regnum iure hereditario ad ſe traxerint. Aiebant: *Tarquinios regno aſſueſſe, initium a Priſco factum*, re-

§. XXXIII. Poteſt etiam *mixtum genus* eſſe imperii, quod partim *ſucceſſiuum*, partim *electiuum*, ſcilicet, vbi ſucceſſio ſemper præcedente electione firmatur, non *dicis gratia*, ſed vt integrum populo ſit, ex iuſtis cauſis conſanguineos regios præterire. (a.)

§. XXXIV.

---

regnaſſe deinde Seruium Tullium, ne interuallo quidem facto oblitum tanquam alieni ſuperbum Tarquinium velut hereditatem gentis ſcelere ac vi repetiſſe. LIVIVS *lib. II. c. 2.* Et quamuis omne ius imperii in *electum* transferatur, hoc tamen ad *ius imperandi* vnice reſtringendum eſt. Alioquin enim, ſi ius imperandi in eius abſoluta eſſet poteſtate; dicendum foret, illum poſſe imperium pro lubitu alienare & quocunque modo de eo diſponere, quod tamen admitti nequit. Dn. THOMAS. *ad Huber. ius ciuit. lib. 1. ſect. 3. c. 2.* §. *19.* Non inepte cenſuit Galba apud TACITVM *lib. I. hiſtor.* libertatem reipubl. ab electione, quam populus conſeruare voluiſſe credendus eſt, dependere. *Sub Tiberio, ait, & Caio & Claudio vnius familiæ quaſi hæreditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus.*

a) Talis aliquandiu obtinuiſſe videtur in Germania tempore Ottonum; ſed vt tamen electoribus integrum manſerit a familia regia recedere. In Anglia idem ius obtinere certum eſt, vbi rarius a ſanguine regio receditur. Hinc accidere poteſt, vt, vbi fœmina ſuccedit per electionem, etiam maritus ei adiungatur, vti exempla Ferdinandi Arragonii, & Eliſabethæ Caſtellanæ, vt & Mariæ & Wilhelmi in Anglia docent. Non reprobanda, meo iudicio, hæc ratio ſuccedendi eſt: ſic enim euitantur incommoda, quæ (α) ex electione vt plurimum eueniunt, cum ita plerumque certus ſoleat eſſe ſucceſſor; (β) quæ ſucceſſioni cohærent, quia ſi indignus eſt proximior, di-

§ XXXIV. Status *imperii ſucceſſiui* ab *electiuo* in eo differt, quod quoad facta anteceſſoris utrobique eadem non ſit obligatio. (b)

§. XXXV. Porro quædam imperia ſunt *patrimonialia* (c) ex pacto populi, vbi ita omne

---

dignior eligitur, ſi anteceſſor nimis poteſtate abuſus eſt, ſucceſſori libertas reſtringitur per pacta, quoniam cui per electionem defertur imperium, eidem etiam limites certi, quos excedere nequit, poni poſſunt.

b) Succeſſor ex electione non ſemper obligatur ex factis anteceſſoris, vti ſucceſſor hereditarius: neque enim *beneficio defuncti*, ſed *iure ſpeciali* per electionem obtinuit imperium, v. c. quoad reuocationem priuilegiorum; æs alienum ſoluendum &c. hic enim ex *iure proprio* ſuccedit, neque defuncti perſonam repræſentat, ſicuti is, qui vt heres ſuccedit &c. Illuſtratur hoc egregie ex literis Franciſci II. Regis Gallorum ad Helvetios patris debita repoſcentes, quas refert BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. Tametſi*, ſcribit Rex, *debita paterna ſoluere non tenemur, cum hæc ſceptra hereditario iure non habeamus, ſed regia lege, quæ iam inde vsque a primis Francorum regibus lata ad mores proximos imperium detulit, quæ non aliter nos obligari patitur, quam ad ea fœdera pactaue, quæ cum exteris principibus ac populis ad huius imperii vtilitates & commoda a maioribus noſtris contracta fuerunt*, &c.

c) Quod quædam *patrimonialia* regna dicantur, non illo accipiendum ſenſu, quod æque ſint in patrimonio vti quidem reliquæ res; ſed tantum reſpectu *alienationis* & *diſpoſitionis* hanc denominationem ſortiuntur. A reliquis rebus patrimonialibus adhuc in eo differunt, quod earum natura admittat *plenum arbitrium*, illas *conſumendi*, & *perdendi*, id quod ad regna patrimonialia applicari nequit, quæ propter *conſeruationem generis hu-*

omne ius in imperantem tranſtulit, vt etiam de eo libere diſponere, & illud in alium transferre poſſit; quædam autem ſunt *non patrimonialia*, vbi talis poteſtas non eſt conceſſa.

§. XXXVI. *Non patrimonialia.* (d) dicuntur, vbi alienatio imperanti haud eſt conceſſa, quod in dubio dicendum eſt.

CAP.

---

humani ſunt conſtituta, & ſic *conſeruanda*, non *perdenda* aut *conſumenda.* Eatenus itaque patrimonio accenſetur imperium, quatenus natura & indoles imperiorum hoc admittit. Iuxta HOBBESIVM quidem omnia imperia ſunt *patrimonialia*, quia poteſtatem abſolutam imperantibus diſponendi de imperio pro lubitu concedit. Sed fundamento omni deſtituitur. Vix credibile eſt, aliter patrimoniale imperium, quam pactis ſubditorum conſtitui poſſe, quocunque modo demum acquiratur, cum naturæ imperiorum haud inſit facultas illa diſponendi de ipſo imperio, vti quidem proprietati rerum, adeoque extra pacta imperanti competere nequit. Neque vero hic exemplis iudicandum eſt, ſed legibus ex natura ſtatus ciuilis deſumtis.

d) Aliqui talia regna *vſufructuaria* vocant, ſatis incommodo vocabulo, vti annotat HVBERVS, cum ita proprietas deberet manere penes populum. GROTIVS *l. 1. c. 3.* §. *12.* talia *non pleno iure* haberi æque incongrue ait, cum ad plenitudinem imperii *poteſtas alienandi* non pertineat, ſed vnice ex pacto & ſpeciali conceſſione dependeat, & ita extra imperium imperanti competat. Cum itaque talis conceſſio in *facto* conſiſtat, hoc autem non poſſit præſumi, niſi probetur, merito omnia imperia in dubio *non patrimonialia* dicenda ſunt.

e) Fun-

CAPVT IV.

DE SVMMA IMPERANTIS POTESTATE.

§. I.

Cum ciuitates, vt hactenus dictum, ſint inſtitutæ, vt *imperio* vnius vel *certi concilii* nexus inter plures dirigatur ad tranquillitatem & pacem communem, hinc *poteſtas ſuprema* (e) inde ſtatim naſcitur.

§. II. Obſeruandum autem eſt, populum eo ipſo, quo ſe imperanti ſubiicit, e ſtatu *naturali* & *æquali* diſcedere, adeoque imperantem duntaxat retinere *iura libertatis*, & ſimul *iura imperii* acquirere, (f) quæ quamvis coniuncta ſint in imperante, tamen *diuerſo modo* exercentur.

§. III.

e) Fundamentum itaque rurſus eſt arceſſendum ex pactis, vel *tacitis* vel *expreſſis*, per quæ conſenſere in regimen vnius vel concilii alicuius, vnde ius ad illum finem faciens exſurgere debuit. Deinde cum idem ius ſit lege diuina firmatum, vt ita ordinatio diuina etiam audiat, eo ſanctius hoc colendum eſt, cum *autoritate diuina* & *humana* firmatum ſit.

f) ADRIANVS HOVTVYN *in polit. Gen.* §. *17.* hæc „ duo ſtatim videtur commiſcere. Putat imperantem a „ populo *ſummum imperium* ſeu *regimen* non conſequi, „ propterea, quod ſingulis in ſtatu naturali ius ſe re„ gendi & de actionibus ſuis diſponendi competierit, „ adeoque nullius arbitrio ſubiecti fuerint. Huic iuri

au-

§. III. IVRA LIBERTATIS ſunt illa ipſa, quæ ſinguli habuerunt in *ſtatu naturali*, quatenus inter ſe æquales erant; & quia imperans nemini ſubiectus eſt, ſine dubio illa

„ autem renunciare ſingulos in fauorem *vnius* vel *concilii*, ex qua *renunciatione* per ſe ſubmiſſio naſci deberet. Cum itaque is, in cuius fauorem renunciatio facta, iam ſolus ſuperior ſit, oriri per ſe exinde *ius ſupremum*, adeoque *retinere* imperantem ius illud, quod ex ſtatu naturali habuit; non vero *acquirere* ius aliquod nouum, quod ante non habuit, arbitratur. Neque vero renunciationem iuris translationem, eſſe pergit, cum ſibi ipſis ſinguli magis adimant liberam voluntatem, quam in alterum transferant, & conſequenter ius ei nullum de nouo dari, ſed relinqui illud ipſum, quod ex ſtatu naturali habuit, illud vnicum tantum accedere, quod iure ſuo non ad priuatam, ſed publicam etiam poſſit & debeat ſalutem uti. In eundem fere ſenſum philoſophatur autor *tr. de gouvernement Civil. c. 14. §. 3.* aiens: *le pouvoir politique eſt ce pouvoir, que chaque homme a dans l'estat de nature & qu'on a remis entre les mains d'une ſocieté, & dans cette ſocieté à ces Conducteurs, qui ont etes choiſis.* Quot verba, tot fere contradictiones. Hoc certum eſt, renunciare ſingulos ſuo iuri, ſed ad quem effectum? Non alium, quam vt alteri poteſtatem in ſe conferant. Nam *renunciare ſuæ libertati in fauorem alicuius*, eſt nihil aliud, quam *transferre ſummam poteſtatem in alium*, vel conſentire, vt alter imperium aliquod, quod alias in renunciantes non habebat, in ſe exerceat. Falſum eſt, nullum ius de nouo conſequi imperantem, niſi quod ab initio in ſtatu naturali habuit. Nam quis diceret, ſingulos in ſtatu naturali habuiſſe ius in alterum, quod HOVTVYN ipſe neget. Illud omnino conſequitur, quod antea non

illa retinet, vtut reſpectum magis habeant ad alias gentes, (g) quibuscum in ſtatu naturali agere & viuere debet.

§. IV. Cum tamen illa ipſa in imperante *curam reipublicæ* adiunctam habeant, aliquem ſimul reſpectum ad eandem inferunt, quatenus ad ſummum, cui præeſt, reipublicæ commodum atque ſalutem exercenda ſunt. (h)

§. V.

habebat, imo dum concedit, hoc iure vtendum eſſe in publicam ſalutem, fateri quoque debet, hoc *ius* plane *nouum* eſſe. Interim hoc certum eſt, eo ipſo, quo populus ſe vni ſubmittit, eum ſolum retinere *iura libertatis*, & manere in ſtatu naturali, ſed præterea in populum recipit *nouam poteſtatem*, quæ nunquam in *ſtatu naturali* locum habuit, & ex qua plura *noua iura* ſunt orta.

g) Exinde iudicatur *ſummitas poteſtatis*, vt ego exiſtimo, quod nemini princeps ſubiectus ſit, ſed quod ſimpliciter maneat in ſtatu natutali, & *iura libertatis* retineat, h. e. vt Romani de Samnitibus aſſerunt, quod *liberum belli pacisque arbitrium habeant.* LIVIVS *l. VIII. c. 2.* Cum autem eadem exerceantur inter *æquales*, facile apparet, hæc inter eos tantum exerceri, qui adhuc ſunt in *ſtatu æquali*, neutiquam vero reſpectum inferre ad *ſubditos*, ſed ad alias *liberas gentes*. Patet hinc, quanta adſit vtilitas in pernoſcendo ſtatu naturali, & eius iuribus, quippe qui per introductas ciuitates non in totum deſinit, ſed tantum inter paucos concluditur, vt ſinguli non amplius in illo viuant, ſed vnus vel plures. Hic itaque vnus, qui manſit in *ſtatu naturali*, inſtar omnium eſt, ita nomine omnium agit, & totum corpus repræſentat.

h) Hoc fluit ex natura rei: ſicuti enim quilibet paterfamilias *iura libertatis* in ſtatu naturali ad *vtilitatem*

fa-

§. V. IVS SVMMI IMPERII reſpectum habet ad *ſubditos* & *populum*, qui ſe imperanti ſubiecit, & comprehendit in ſe omnem poteſtatem, (i) vel per *imperium* vel alias *ordinationes* omnia illa agendi, quæ ad

familiæ dirigit, ita princeps quoque in exercendis iuribus *libertatis* non poteſt ſeparare finem reipublicæ propoſitum ab hoc exercitio; illius enim demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, (vt ait SENECA *l. 1. de clement c. 3.) quam omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt: cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur.* Hoc intuitu forſan hæc iura inter *maieſtatica* vulgo referri ſolent, vtut rectius ab eisdem ſeparentur. Non enim includuntur territorio *imperantis*, vti quidem *iura maieſtatica* ſtricte dicta, ſed extra illud exercentur: ad minimum cauendum eſt, ne *diuerſi reſpectus* confundantur, quatenus exercentur intuitu alterius *gentis liberæ* & intuitu *reipublicæ*. Neque enim aliter ſalus reipublicæ poteſt obtineri, niſi *iura libertatis* exerceantur *ad publicum bonum*. Cogitare quippe debet imperans, *non rempublicam ſuam eſſe, ſed ſe reipublicæ*, vt ait SENECA *lib. I. de clement. c. 19.* Ex hoc duplici reſpectu imperans duplicem quodammodo perſonam ſuſtinet: vel enim conſideratur vt *imperans* reſpectu *ſubditorum*: vel vt *conſtitutus in ſtatu naturali* intuitu *gentium liberarum*, quæ duplex conſideratio diuerſum quoque iudicium de exercendis iuribus ſuggerit.

i) Hoc ius eſt illud ipſum, quod ſtricte *maieſtaticum* dicitur, & ſoli imperanti competit, adeoque hoc ſenſu eſt *ius dirigendi actiones ciuium ad ſalutem reipublicæ, ſeu pacem & tranquillitatem.* Et cum ſub eo plura iura complectantur, hoc ſenſu *totum poteſtatiuum* dicitur, quod ſe in varias ſcindit partes, cuius quædam

§ VI. Ex hoc principio nunc fluunt ſequentia: (1.) Iura illa imperii tantum exercentur *intra limites regni* ſeu territorii; (l) vltra limites vero effectum tantum habent ex beneplacito alterius gentis. Secus eſt in *iuribus libertatis*.

VII.

Sichemitas *Iud. IX, 17. Pater meus pugnauit pro vobis & animam ſuam periculis obiecit, vt liberaret vos a manibus Midianitarum*, ex quo concludit, quod Gideon ex *more conſueto* tantum dux belli fuerit. Addit, Abimelechum *Regem* dictum fuiſſe, vtut tantum *ducis belli* munus obiiſſet, quin quod dum regem a Deo expetiiſſent, non alium deſideraſſe, quam qui eos iudicaret, & bella eorum gereret, ſicuti etiam a Deo *dux belli* conſtitutus fuiſſe legatur *1. Reg. IX, 16. X, 1.* &c. Aſt vero valde incongruum videtur, e ſpecialiſſimo reipubl. iudaicæ ſtatu argumenta ad omnem rempubl. iuraque ſuprema deducere velle. Fuit respubl. Theocratica. Deus ipſe ſupremum exercebat imperium, & inde iudices & principes in *delegatorum & miniſtrorum* ſortem ſunt coniiciendi, quemadmodum THEODORETVS in *1 Sam. XIV.* ait: *Dominus Deus & Dei & regis implebat munus. Propheta vero* (Samuel) *erat adminiſter & veluti quidam præfectus aut magiſter militum aut tribunus.* Moſes, Ioſua & omnes iudices nihil agere poterant ſine Dei iudicio, &c. vid. IO. SPENCER. *de LL. Hebr. rit. lib. 1. c. 1.* Deinde conſtat, officium eorum, qui reip. iudaicæ præfuerunt, in iudicando & bellum gerendo conſtitui, ad quas duas claſſes fere omnia ſumma iura imperii referri poſſunt, vt adeoque doctiſſimo Autori hæc hypotheſis nihil profit, ad *iurium ſupremorum* cumulum diminuendum.

l) Cum hodie ciuitates ſint certis incluſæ territoriis, & poteſtas imperandi neceſſarium reſpectum inferat ad ſubditos, intra territorium viuentes, fluit quoque hoc

§. VII. Ex accidenti quoque euenire poteſt, vt effectus iuris imperandi ſe vlterius extendat, puta per ſpecialia pacta cum vici-

ex indole *ſummi imperii*, quod ſe contineat intra territorii limites, ne vltra progrediatur, adeoque etiam effectus ex iuris neceſſitate ſe vlterius non extendat. Sic res iudicata & deciſa habet effectum in territorio iudicantis; Verum vtrum in alterius imperantis territorio eundem effectum habere debeat, id non dependet ex *iuris neceſſitate*, ſed *libera voluntate*, niſi forſan territoria plura *fœdere ſyſtematico* inter ſe cohæreant, quo caſu ex *nexu ſyſtematico peculiari* vltra territorium effectus ſeſe exſerere poſſunt, de quo poſt. Hinc quod principibus noſtris attribuant *ſuperioritatem*, cum addito, *territorialem*, id non minuit eorum poteſtatem, ſed ex ſuperabundanti oſtendit, quod poteſtatem ſuam exerceant intra fines territorii. Cum tamen hæc principum territoria *nexu* quodam *ſyſtematico* cohæreant, vi huius nexus merito effectus eorum, quæ intra territorium geruntur, aliquam efficaciam habere deberent in aliis territoriis, ſecus ac publici iuris doctores communiter aſſerunt, veluti quod v. c. legitimatio principum, & ſi veniam dederint ætatis, non valeat vlterius, quam intra fines territorii, quaſi hæc poteſtas incluſa ſit territorio, quales concluſiones ex minus recte perpenſo ſtatu imperii noſtri fluunt, quia ita territoria conſiderantur, ac ſi nullum inuicem inter ſe reſpectum amplius haberent. Aliud in imperatore eſt reſpectu aliarum rerum publicarum extra imperium, cuius poteſtas extra imperium ſe non extendit. Quod itaque aliquando alii imperantes effectum iuris quoque admittant in ſuis territoriis, id vel *ex mutuis pactis*, vel *ex ſtatu peculiari*, vel *ex meris regulis humanitatis* dependet, vt eo rectius mutua harmonia inter gentes ſtabiliatur, cum alias, *iure retorſionis*, effe-

vicinis gentibus inita, (m) quæ tunc ad admittendum hunc effectum obligantur *iure pacti*, ſalua de cetero illi genti imperio ſummo & libertate. (n)

§. VIII. Præterea in *nexu ſyſtematico expreſſo* hoc itidem contingere poteſt, ſi fœdere hoc comprehenſum eſt, vel etiam in *occulto* nexu, (o) quoniam plura ibi adhuc veſtigia ex priſtino Reipublicæ Monarchiæ iure ſuperſunt.

§. IX.

effectus iuris aliorum ſubditorum quoque in ſuis denegent territoriis.

m) Illuſtrat hoc plenius variis exemplis ill. Dn. STRYKIVS *vol. 2. diſſ. de iure princ. extra territor.*

n) Nullo modo diminuitur ſuprema poteſtas, cum tale pactum nullam inducat *dependentiam*, quod fieret, ſi *iure imperii* hæc alter exerceret. Aliquando vel *tacitum pactum* ſufficit, longiſſima alterius imperantis patientia & taciturnitate firmatum, ſeu præſcriptione immemorialis temporis, qualis inter gentes vtique obtinere poteſt, vti ſolide contra Gallos demonſtrauit Dn. WERLHOFF *in diſſ. de præſcript. liberarum gentium.* Sic relegatio ex pacto mutuó poteſt aliquando quoque effectum habere in alterius territorio, imo ipſa iurisdictio ex conuentione poteſt aliquando exerceri in non ſubditos ex ſpeciali ratione, vti olim ex Pomerania & Polonia appellationes ad iudicia Lubecenſia & Magdeburgenſia fiebant. Pertinet huc ius Wildfangiatus, quod elector Palatinus non tantum in propriis, ſed etiam in proxime adiacentibus exercet prouinciis: quod multa in ſe capita continet ſtrictim exhibita in Dn. STRYKII *diſp. cit. c. in f.*

o) De *expreſſo* nexu hoc nullum dubium. In *occulto* id inde euenit, quod antea plures prouinciæ ſub eo-

§. IX. (II.) Iura hæc quatenus ad exercendum ſummum imperium neceſſario faciunt, non poſſunt, ſalua ſupremi imperantis poteſtate, ei denegari, aut quædam extra territorium *priuatiue* (p) alteri concedi, vt tamen maneat liberum imperium.

§. X.

deni imperante fuerint, qui lege publica *effectus imperii* vnius prouinciæ extendere potuit ad aliam, vel præſidi perpetuo huius prouinciæ ius concedere in proxime adiacentem, quod poſtea haut mutari ſolet, licet occulte prouinciæ ſint ſui iuris factæ, & autonomiam acceperint: qualia exempla paſſim in noſtro imperio deprehenduntur; & adhuc hodie ſuperſunt; v.c. quod quibusdam principibus competat conductus in territorio alterius, cuius intuitu adhuc exigere poſſit certum *vectigal* & alia iura ſimilia, quæ ex antiquo ſtatu reipublicæ adhuc dependent, ſed ſuperioritatem neutiquam tollunt.

p) Aut enim quædam alius in tali territorio exercet *iure imperii*, quo caſu princeps illius territorii ſupremam *in omnibus* & *plene* habere poteſtatem dici nequit. Aut vero *iure pacti*, & ſic quidem libertas in ceteris ſalua eſt, ſed ius imperandi valde reſtringitur, vt ſumma poteſtas exerceri perfecte non poſſit. Aut vero coniunctim cum aliis *iura libertatis & imperii* exercet, & ſic itidem quidem libertas ſeu independentia ſalva manet, ſed iura imperii, aliquando etiam libertatis agendi cum gentibus exteris, reſtricta ſunt, vt quamuis iura omnia ſalua habeat, exercitio tamen libero deſtituatur. Prioris exemplum eſt in regnis ſub iugo papali ſitis, quibus potiſſima ſummi imperii portio, *ius circa ſacra*, denegatur, imo ipſi imperantes eatenus imperio Pontificis ſat rigido ſubſunt, ab eo dependent, & *obedientiæ eccleſiæ debitæ* prætextu *ſubiectio duriſſima* abſconditur. Id quidem olim tot Cæſares & reges experti

§. X. (III.) Imperans ex *iure imperii* poteſt reſtringere libertatem ſubditorum, adeoque quouſque eandem non reſtrinxit, manet illa ſubditis ſalua, (q) quatenus eandem ſubditis ademit, ſibique ſoli vindicauit, eatenus iura imperantis augentur, (r) & ad claſſem iurium ſummorum re-

perti ſunt, quos fulmen brutum pontificis tetigit. Quamdiu tale iugum agnoſcunt, vix eſt, vt *plene* imperium & libertatem iis adiudicare poſſim. Secundi exempla paſſim occurrunt in iis prouinciis, vbi *vogteiæ antiquæ* obtinent, vi cuius iurisdictio quædam in ſubditos alterius territorii exercetur, quæ tamen potiſſima portio ſummi imperii in republica eſt. Vltimi exemplum eſt in noſtro imperio, vbi imperator omnia iura *libertatis* & *imperii* habet, ſed pauca *priuatiue*; cum pleraque cum conſenſu vel electorum, vel omnium ſtatuum exercenda ſunt, ex quo ſtatu non quidem aliqua imperatoris *dependentia* inducitur, hoc tamen ſequitur, vt imperium ei *abſoltum* tribuere non poſſimus, quod valde *limitatum* & *reſtrictum* eſt.

q) Quando ſubditi in ciuitatem coeunt, non omnem *libertatem* agendi amittunt, ſed omnia retinent, quæ illis in ſpecie non prohibentur. Experientia docet, *remiſſius imperanti melius pareri*, vt ait SENECA *lib. I. de clement. c. 24.* quod potiſſimum tunc fit, ſi libertate innoxia ſubditi fruuntur. Interim principem libertatem eisdem quoad certos actus & negotia poſſe adimere, vel inde conſtat, quod ſemel principi ſe ſubiecerint, & ſic arbitrio circa actiones & iuribu inde dependentibus renunciauerint, quouſque imperans proficuum reipubl. iudicauerit, libertatem ſubditorum reſtringere.

r) Inde vera cauſa tot *ſingularium regalium* petenda, & quod in aliquo territorio aliquid ad *ius ſummum principis*

referri debent, quæ antea ad *libertatem ſingulorum* pertinebant.

§. XI. (IV.) Debetur imperanti vi ſummæ poteſtatis *veneratio* & *ſanctitas* quædam (s) ſingularis, ſed *intra fines territorii*, non ex-

pis referatur, quod in aliis permiſſum eſt ſingulis. Quoties enim princeps *libertatem agendi* in quibusdam negotiis ſubditis adimit, eandem in illa cauſa ſolus retinet, ſolus exercet, ſolus de illa facultate diſponit, & ita ad *ius ſummi imperii* refertur. Sic in Saxonia *ius molendini exſtruendi*, non eſt ius imperanti proprium, ſed in libertate ſingulorum nobilium adhuc poſitum: in plerisque aliis prouinciis hoc ſingulis ademtum, & eo ipſo imperanti proprium factum. Idem iudicium ferendum de aliis iuribus, vt venandi, acquirendi res nullius, inſulas, vtilitates fluminum percipiendi, & quæ huc ſpectant. Neque enim ſubditis ius contra principem, ſicuti contra conciues, quæſitum eſt, ſed *libertatem* tantum *naturalem* exercent, quousque a principe ex ſuprema poteſtate hæc non adimatur. Facile tamen largior, poſſe imperantem *expreſſo pacto* ſe ſubditis obſtringere, quod in quibusdam rebus libertatem eorum reſtringere nolit, veluti in iure venandi, aliarumque vtilitatum prouinciæ, quo caſu ius reſtringendi libertatem ſubditorum pacto proprio a ſe abdicauit. Hoc tamen non ſtatim exinde colligendum eſt, quod forſan imperans per longum tractum temporis libertatem in hac vel illa re non reſtrinxerit, ſed ſubditis promiſcuum uſum reliquerit, veluti dum hactenus ſubditi promiſcue molendina exſtruxerint &c. nam *deficiente pacto* ius hoc imperanti ſalvum manet, quamdiu ſupremam poteſtatem retinet.

s) *Sanctitas* inuiolabilitatem ſingularem, *veneratio* auctoritatem ſupremam eidem conciliat. Vtrumque oritur ex *poteſtate ſuprema imperandi*, quæ hoc intuitu

maie-

extra territorium. (t)

§. XII. Quam ſanctitatem Principes extra territorium intra fines alterius imperantis obtinent, etiam reſpectu non ſubditorum.

---

maieſtatis nomine venit. *Veneratio* ipſa eſt iuris naturalis; ſed *modus* venerationem exhibendi cuique reipubl. proprius, quia *arbitrarius*. Notæ ſunt *adorationes* regum antiquæ, quæ nec hodie vbique ceſſant; notæ ſunt *conſecrationes* & alia ſigna venerationis externa. Artabanus Perſa hæc ad Themiſtoclem: *apud nos cum multæ & pulchræ leges ſint, ex omnibus præſtantiſſima eſt, quæ honorare regem adorareque eum, tanquam Dei omnia conſeruantis effigiem, iubet.* PLVTARCH. *in vit. Themiſt. c. 46.* Vtut vero ſanctitas primario *perſonæ* imperantis debeatur, nec illa *ex forma & decore corporis, ex quo imperatores comparare mos vulgi eſt*, iudice TACITO *lib. I. hiſt.* æſtimari debeat; *ſecundario* tamen recte etiam *loco*, vbi imperans reſidet, tribuitur, vt hic quoque omnis violationis expers eſſe debeat. Et hoc intuitu *reſidentiis imperantium* quædam tribuitur ſanctitas apud omnes gentes, vi cuius omnis vis ibi cuicunque illata graviſſime coercetur, cum non poſſit non lædi reverentia imperanti debita, ſi ne quidem reſidentiæ eius ab omni violentia tutæ ſint. Vid. diſſert. Dn. IOH. SAM. STRYCK. *de ſanctitate reſidentiarum.*

t) Cum hæc ſanctitas ex *poteſtate ſumma* fluat, intra limites cuiusuis territorii ſe continet. Nam ſi princeps alterius territorium ingreditur, omnis eius poteſtas quieſcit, & ſic iura inde dependentia; adeoque de iure nullam poteſtatem regiam, ne quidem in ſuos exercere poteſt, niſi ex *conceſſione tacita* vel *expreſſa* eius imperantis, in cuius territorio princeps extraneus moratur. Vtut vero hæc *veneratio* imperantibus optimo iure debita, mox tamen, vt alia omnia, in abuſum mutari

rum, illa dependet ex *voluntate* & *humanitatis officiis* (u) eius, qui imperio ibi præeſt, & communiter ideo eius ratio alibi haberi ſolet, vt communis harmonia inter gentes eo firmiori gaudeat nexu.

§. XIII. (V.) Poteſtas hæc, quia ſumma eſt, debet eſſe *independens* (x) & exerceri *iure proprio*.

§. XIV.

---

tari cœpit, accedente apud gentiles *Apotheoſi*, cuius exempla varia in Romana hiſtoria occurrunt. vid. Dio *lib. 56. & 74.* Herodian. *lib. 4. c. 3.* Imperatoribus diuini honores decernebantur ex SCto. Spartian. *in vita Adriani* §. 6. quin & nomina mutabantur. Hinc tot Deorum numerus.

u) Idem quoque dicendum de aliis prærogatiuis & externæ dignitatis ſignis, ad quæ præſtanda exhibendaque nemo extra principatum cogi iure poteſt, quia hæc dignitas dependet a ſumma poteſtate, adeoque intra fines reipublicæ concluditur, nec alios, qui in ſtatu *libertatis* & *æqualitatis* cum altero viuunt, obligat. Pertinent huiusmodi *ritus reuerentiales* ad regulas *decori*, quæ quidem *obligationem* quandoque *internam* inter æquales producunt, ſed non externam, præſertim cum omnes quoad dignitatem pro *æqualibus* in ſtatu naturali habeantur. Mutuis tamen fœderibus & pactis id comprehendi ſolet, vt comiter maieſtas alterius Principis apud alteram conſeruetur, quod & Procvlvs *in l. non dubito 7. D. de captiv.* fatetur. Certe extra hæc pacta non poſſet imperans conqueri de iniuria, ſi ei in alterius regno prærogatiua honoris non præſtatur, quia inter æquales honor externus, quem quis ſibi tribui vult, dependet ex regulis *humanitatis*, non vero *iuſti*.

x) Si eſſet *dependens* ab alio, non eſſet *ſumma*, nec *abſoluta*; ſed eius iure exerceretur, a quo dependeret, & ille

§. XIV. Ex quo concludunt, *tutoribus regiis* hoc ſenſu ſummam non poſſe tribui poteſtatem, cum *proprio iure* haud exerceant iura imperii. Sed tamen nec *dependenter* ſummam tenent poteſtatem, adeoque *in effectu*

ille demum ſupremam poteſtatem haberet, hic vero nudus eſſet *officialis* vel *miniſter*; imo ſubditus ſummi imperantis. Hinc, monente GROTIO *l. 1. c. 3. §. 20.* ſedulo cauendum, ne decipiantur rerum externarum ſpecie aut ſchemate. Plures *regis* aut *ducis* titulum gerunt, & nihil minus quam reges in effectu ſunt, prout conſtat de regibus antiquorum Germanorum, quod magis *ſuadendi quam iubendi auctoritate* polluerint. Tales quoque erant reges Græciæ. Lacedæmonii conſtituebant ſibi *Ephoros*, hi vero *reges*, ſed ita, vt fere hi ab iis dependerent, ceu indicium præbet rex Ageſilaus, qui medio in curſu victoriarum ſuarum domum vocabatur. PLVTARCH. *in Apophthegm. Lacon. p. 211. lit. B.* Plurimi olim reges fuerunt ſub imperio Romano, quos independentes iure nemo dixerit, licet *titulum regium* geſſerint. Simile quid in duce Venetorum aliisue apparet. Sane non poſſunt non maxime iniurii eſſe in ſummam imperantium poteſtatem, qui eandem dependere a *pontifice* ſtatuunt, adeo, vt quidam non vereantur aſſerere, regium honorem neminem ſibi ſumere poſſe, niſi ex eius conceſſione, quale quid quoque auſus CLEMENS XI. occaſione coronationis potentiſſimi Regis Boruſſiæ. Plura exempla huc pertinentia de *ambitioſis* præſulis Romani *prætenſionibus* adducit Dn. a LUDWIG *in tr. de auſpicio regio*, & IO. FRANCISCVS ALBANVS *in Næniis Pontificis de iure reges appellandi.* Grauiter admodum hoc ipſum exprobrat Hadriano Carolus Calvus *in epiſt.* apud HINCMARVM, ſcribens: *Reges Francorum ex regio genere nati, non Epiſcoporum vice-domini,*

ſed

ſectu ſummum imperium illis eo tempore, quo adminiſtrant; competit. (y)

§. XV. Verum circa *dependentiam* quoque conſiderandum, (1.) an ſit *vere talis*, h. e. ita comparata, vt contra voluntatem ſuperioris nihil agi poſſit, ſed omnia eius arbitrio

ſed terræ domini hactenus ſumus computati. Et vt Leo & Romana Synodus ſcripſit: Reges & imperatores, quos terris diuina potentia præeſſe præcipit, ius diſtringendorum negotiorum epiſcopis ſanctis iuxta diualia conſtituta permiſerunt, non autem epiſcoporum villici exſtiterunt. Et ſanctus Auguſtinus dicit: per iura Regum poſſidentur poſſeſſiones, non autem per epiſcopale imperium reges villici ſiunt actoresque epiſcoporum: Chriſtus enim cenſum regi reddidit. Et Apoſtolus voluit ſeruiri regibus; voluit honorari, & non conculcari reges.

y) Eruditi varie de hac quæſtione diſputant. HVBER. *lib. I. ſect. VII. c. 8* §. 2. rem ita definit: *Tutor regens aut protector, cum habeat facultatem iuris, cuius acta nemo infirmare queat, ſummam quoque poteſtatem habere dicendus eſt, ſed exercitio tantum, proprietate penes pupillum manente*, in quam ſententiam etiam inclinat H. GROTIVS *lib. 1. de Iure B. & P. c. 3. §. 11. n. 2. in f.* nec adeo diſſentire videtur Dn. HERTIVS *de tutela regia ſect. 2. §. 10.* Contrariam ſententiam elegit ZIEGLERVS *de iuribus Mai. lib. 1. c. 1. §. 42.* Negari nequit, pupillo regio *ius imperii ſummi* competere, ſed impeditur *exercitium* eius propter ætatem, in quo tamen potiſſima imperii *virtus* imo *anima ipſa* conſiſtit. Hoc *pleniſſime* transfertur in tutorem, non eo modo, vt in *nudos magiſtratus*, qui mere *dependenter* poteſtatem demandatam exercent, & adhuc ſummus imperans adeſt, a cuius nutu dependent, & cui quouis momento rationem reddere debent. In *tutore* conſtituto non eſt ſuperior, a quo tutor dependeat: non *po-*

pulus

bitrio adhuc ſubiecta ſint; an vero *apparens* (z), quæ ſummitati non nocet.

§. XVI. Deinde (2.) cauſa dependentiæ eruenda, vtrum ex *ſimplici ſubiectione* (a) or-

pulus, qui ſummum imperium non habet: non *pupillus*, qui ipſe *exercitium* ſummi imperii non habet, & ſic tutoris ſui actus irritos reddere, aut infringere nequit, ſed omnia agit & adminiſtrat, vt ipſe imperans. Quin proſtant exempla, tutoribus interim etiam cetera decoris regii ſigna tributa fuiſſe, vti oſtendit HERTIVS *c. l.* Seruius Tullius *vt tutor filiorum regii ſanguinis & priuatum eorum patrimonium & rempublicam ſumma cura & diligentia curauit & cuſtodiuit*, DION. HALICARNASS. *lib. IV.* & ita tanquam rex omnia adminiſtrauit, quin hoc modo ipſe regnum poſt *proprio nomine* gubernauit. Neque huc argumentum a ſubditorum tutela trahi poteſt, quæ ſubiacet magiſtratus imperio, vi cuius omni momento tutores adſtringi poſſunt ad rationes reddendas. Sed in *tutore regio* deficit ſuperior, a quo tutor dependeat: deficit cui ita rationes reddendæ: deficit, qui eius adminiſtrationem poſſit ſub examen reuocare. Neque obſtat, quod tutores non *ſuo* ſed *pupilli nomine* agant; hoc enim tantum oſtendit, quod non perpetuum obtineant imperium, nec *ordinario modo*; ſummitatem autem imperii, quæ potiſſimum in *independentia* conſiſtit, eo ipſo, quo adminiſtrant, non tollit. Hoc tamen facillime largior, tutoribus non eo modo ſummum imperium competere, vti quidem ipſis imperantibus, qui *proprio iure* adminiſtrant, vnde tantum dixi, *in effectu* ſummum interim imperium iis competere, cum tutela finita adhuc rationibus reddendis obſtricti ſint.

a) Quemadmodum circa *adminiſtrationem externam* ſæpe decipimur, dum ab *externo regimine* incaute ad ipſam poteſtatem ſtatim concludimus: ita quoque circa *dependentiam*

(a) ortum trahat, an vero tantum ex *pa-
                                                    ſto*

---

dentiam idem næuus contingere poteſt In *monarchia* quæ ſub ſe plures prouincias ſeparatas habet, certum eſt, illas eſſe dependentes, nec præſides ſingularum prouinciarum, licet hæreditarios, quos antiquitus Germania etiam nouit, habere ſummam poteſtatem, cum actus eorum adhuc a monarchia irriti poſſint reddi, imo tales præſides prouinciarum de actibus ſuis rationes imperanti ſupremo reddere debeant. Vbi vero *vinculum* illud *dependentiæ* laxatur, vbi ſinguli prouinciarum duces *ſuo iure* incipiunt adminiſtrare prouincias, paulatim emergit in eis ſummitas imperii, quæ tandem ad plenam progreditur ἀκμὴν. Hinc *ſumma poteſtas* poſtmodum ſingulis ducibus tribuenda reſpectu ſuorum ſubditorum, licet *ſchema externum antiquæ dependentiæ* adhuc ſuperſit, id quod tamen *ſummitati* nihil detrahit, quippe quæ non ex externis rerum figuris æſtimanda, ſed ex eo, an duces, qui antea magis *iure alieno* ſummam poteſtatem exercuerunt, iam *iure ſuo* omnia ſumma iura imperii exerceant? Auguſtus, vtut ſummam poteſtatem indubitanter teneret, ſchemata externa priſtinæ reipubl. non aboleuit. Poſt huius mortem *Tiberius cuncta per conſules incipiebat, tanquam vetere republ.* vt ait TACITVS *lib. 1. annal.* & *ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, niſi tribunitiæ poteſtatis præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ.*

a) *Dependentia*, quatenus ſummam tollit poteſtatem, primario in *ſubiectione* quærenda, licet de cetero quoad *externum ſchema* aliquam poteſtatem & honorem retineat. Nonnunquam victores erga deuictos hac vti ſolent modeſtia, vt *ſub lege ſubiectionis* antiquam reginimis formam non mutent, adeo, vt & *duces* & *reges* priſtinum recipiant honorem externum, Talis reginimis ratio in Germania olim fuit: quædam prouinciæ enim *immedaite* fiſco regis adſcriptæ ſunt & *immediate*

ſto *inter æquales* (b) *inito*, quæ tantum *obligationem perſonalem* in altero operetur? Illa tantum ſummitatem tollit, non vero hæc.

§. XVII.

diate paruere ſub *comitibus* vel *præfectis*; quædam *mediate* regno paruere, ſcilicet vt populus ſub *ducibus* eſſet, duces vero ſub Franciæ regibus. Sic de Polonis, Bohemis aliisque ſcribit AENEAS SYLVIVS *hiſt. Boh. c. 13. Hungari, Bohemi, Ruſſani, Polonique Morauorum principi paruerunt, princeps ipſe Romano imperio.* Tartari Europæi poſt mortem Tamerlani anno 1404. Chanum ſibi elegerunt; ſed ab Amuratho III. Turcarum domitore anno 1584. fere ſubacti ſunt, quia eorum Chanum ex cauſis iuſtis imperio priuare poteſt, quemadmodum etiam ad fidelitatis iuramentum præſtandum obſtrictus eſt. Et hæc eſt *vera dependentia*, licet contingere poſſit, vt plus libertatis regi vel duci relinquatur, quale quid de *ducibus Bauariæ* & antiquis regibus imperio Romano ſubiectis legimus, quo ipſo fit, vt eorum ſit diuerſa ratio, ac quidem horum, qui vulgo *proreges* appellantur, in quibus *ſtrictior dependentia* occurrit, cum pro lubitu poſſint reuocari.

b) Sic quando priuati compromittunt in arbitrium priuati, non ſtatim ſe ei ſubiiciunt, vt eius ſubditi fiant. Poteſt ipſe imperans ſe ſubditis obligare, veluti quod coram tribunali ſuo vel alio dicaſterio in cauſis, quibus ſubditi eum compellere volunt, ſtare velit, quale quid obſeruo in Electore Saxoniæ, qui coram ſummo tribunali Lipſienſi conueniri poteſt, licet de cetero maneat ſuperior, nec eo ipſo ſubditis, quibus hoc promittit, ſe ſubiecerit. Sic etiam nihil obſtat, quo minus poſſit cauſam ſuam alterius imperantis deciſioni, ſalua maieſtate, ſubmittere, vti de Philippi Francorum Regis lite circa diſſolutionem matrimonii ratiocinatur INNOCENTIVS III. *in c. 13. X. qui filii ſint legitimi*, aiens: *Inſuper cum rex ipſe ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcat, ſine iuris alterius læſione in eo ſe iurisdictioni*

§. XVII. Proinde concludo, *nexum feudalem* ſummæ poteſtati non nocere, (c) ſi illum nulla comitatur alia *ſubiectio*, cum præſtatio *fidelitatis vaſallliticæ* (d) non procedat

noſtræ ſubiicere potuit & ſubiecit. Quid ni itaque poſſet imperans promittere, & ſe obligare alteri imperanti, quod appellationem ſuorum ſubditorum ad ſua ſumma tribunalia concedere velit, vt olim Poloni & Pomerani Magdeburgum & Lubecam appellationes ſuas dirigebant. Quis vero diceret, ex hoc *pacto ſimplici*, cum nulla *ſubiectionis* lege munito, dependentiam talem oriri, quæ ſummitati imperii noceret?

c) Obſeruationem hanc iam ſuam fecit GROTIVS *lib. 3. cap. 3. §. 23*. Quemadmodum enim differunt *vaſallus* & *ſubditus*, *homagium* & *iuramentum fidelitatis*: ita quoque dependentia ex *ſubiectione* ab hac *fide vaſallitica* differt. Subditus ſimpliciter obligatur ex *imperio* imperantis, cui ſe ſuamque voluntatem ſubiicit, & ſic iurat *den Gehorſam*. Vaſallus non aliter domino obligatur quam reſpectu feudi, neque imperio alterius ſe ſubmiſit, ſed mediante contractu feudali ſe obligauit. Contingere poteſt, vt potentiſſimus princeps alteri minus potenti *iure feudi* obſtringatur, ceu conſtat de Rege Daniæ, quædam feuda a ducibus Brunſuicenſibus tenente, & de electoribus, qui recognoſcunt per modum feudi ab Epiſcopo Bambergenſi *archiofficia*. Plura huc pertinentia exempla habet BODIN *de republ. lib. 1. c. 9.*

d) Abiudicat quidem ſummitatem regnis hiſce feudatariis ARNISAEVS *de iure maieſt. P. 1. c. 5. n. 20.* propterea, quod iurare debeant fidelitatem, quod ſe ſubiiciant iurisdictioni domini feudali, quod ob feloniam poſſint priuari feudo &c. Verum confundit ARNISAEVS illum nexum feudalem, quem ſimul *ſubiectionis* vinculum comitatur, cum *ſimplici feudali*. Hoc certum eſt, vbi quis iure victoriæ ſub iugum redigitur, & ita iure feudi

dat *ex cogente imperio Domini directi*, ſed *contractu feudali.*

§. XVIII. Imo ſummæ poteſtati nihil detrahitur, ſi vel maxime minus potens ſe potentioris *clientelæ* (e) ſubiicit, modo præter

feudi ſimul adſtringitur, vtrumque concurrere nexum. Aſt quid dicemus de eo, qui ſimpliciter feudum obtulit alterius imperio, vti plurimi duces & principes Germaniæ? an propterea in claſſem ſubditorum reiiciendi? *Iurisdictio conuentionalis* non inducit *ſuperioritatem* & *ſubiectionem*. Quod vero *de priuatione feudi* adiicitur, id pro ſubſtrata materia eſt intelligendum, vt ſcilicet hæc non obtineat in regnis feudatariis, ſi deficiat vinculum ſubiectionis; neque enim *nexus feudalitius* ubique idem eſt, ſed nunc *laxior*, nunc *adſtrictior* pro qualitate & conditione vaſalli & domini.

e) Ius *clientelare* nullam inducere ſubiectionem, vel inde patet, quod pacto ſimplici conſtituatur, ſolumque caſum defenſionis, & quæ præterea in pacto clientelari ſunt promiſſa, reſpiciat, conf. GAIL. 2. *obſ.* 54. vnde vulgatum: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* BESOLD *voce: Schutz-und Schirms-Verwandte.* Neque exinde *ſubiectio* induci poteſt, quod quotannis aliquid pro *iure clienteluri* ſeu *defenſione* præſtetur, ſicuti olim ciuitatem Erfurtenſem aliquid præſtitiſſe BESOLD. *cit. loc.* refert. Sed rurſus diuerſa ſunt, vtrum aliquid præſtetur vt tributum & in *ſignum ſubiectionis*, an vero tantummodo ex *præcedente ſimplici pacto*, quia etiam in ſtatu naturali potuere ante conditas ciuitates plures pactum hoc mutuæ defenſionis inire. Imperator Romanus dicitur *ſupremus aduocatus Eccleſiæ*, & tamen ſibiipſi non tribuit imperium in eccleſiam. Reuera in *nexu clienteluri* ſubeſt *confœderationis inæqualis* ſpecies, quæ iure libertatis ſingulis gentibus conceſſa. In imperio noſtro exempla huc pertinentia ſunt frequentiſſima,

ter caſum defenſionis plenam retineat poteſtatem in ſubditos.

§. XIX. Neque aliud dicendum eſſe exiſtimo, ſi vel maxime *pacto* ſit comprehenſum, vt alter teneatur alterius maieſtatem comiter conſeruare, eique reuerentiam quandam exhibere. (f)

§. XX.

adeo vt etiam *ius clientelare hereditarium* detur. vid. MYLER AB EHRENB. *de Princip. & Stat. Imp. c. 18.* §. 3. *ſeqq.* Facile tamen degenerare poteſt tale ius in *ſubiectionem*, unde vulgatum dictum: *Schirm-Herren werden Sturm-Herren.*

f) Illuſtratur hoc egregio effato PROCVLI *in l. 7. §. 1. de capt. & poſtl. reu.* ibi: *ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt alter alterius maieſtatem comiter conſeruaret: hoc enim adiicitur, vt intelligatur, alterum eſſe ſuperiorem, vt non intelligatur, alterum non eſſe liberum.* Nam inter gentes quidem omnes ſunt æquales, ſed nihil vetat, quo minus per *pactum* quis alteri potentiori prærogatiuam dare poſſit, eique certam ſpeciem reuerentiæ promittere, vt tamen de cetero ab eius imperio non dependeat. Neque omnis *reuerentia* eſt effectus ſubiectionis, ſed ex variis aliis poteſt oriri cauſis, veluti quod alterius *auxilio* quis indigeat; quod *beneficiis* ab eo affectus ſit: quod *autoritate* magna polleat, multis *meritis* illuſtris ſit &c. quæ tamen cauſæ ſubiectionem non operantur, licet alteri venerationem concilient. Imo licet Proculus addat, quod ex ciuitatibus fœderatis ſubditi rei apud Romanos fiant, & animaduertatur in eos damnatos, illud tamen per ſe nullam ſubiectionem conſtituit; nam hoc itidem ex pacto eſt, & ſupra iam dictum *iuriſdictionem pactitiam*, quæ exercetur in alterius imperantis ſubditos, non inducere ſtatim ſubiectionem ſeu dependentiam ipſius imperantis. Conf. GROT. *L. 1. c. 3. §. 21.* ARNIS. *de iure Maieſt. c. 4.*

g) Vi-

§. XX. Idem dicendum erit, ſi imperans alteri quotannis certum ſtipendium ex *pacto ſimplici* (g) promiſerit, non vero hoc eidem

g) Vidimus exempla in *clientelari obligatione*. Idem de *nexu feudali* dici poteſt, vbi aliquando loco ſeruitiorum aliqua *ſtipendia* praeſtanda ſunt. Poteſt idem contingere ex aliis cauſis, v. c. vt pax ſub hac conditione fiat, & libertas alteri relinquatur, victor autem nulla alia lege pacem velit inire. De Commodo, Imperatore Romano, refert HERODIANVS *lib. 1. hiſt. c. 6. in f.* quod multos barbaros magnis praemiis in amicitiam ſibi adiunxerit. *Quod quidem*, ait, *haud difficile factu fuit*, *quippe barbari ſuapte natura pecuniae auidi*, *periculorum deſpicientes aut incurſibus populationibusque victum parant*, *aut*, *propoſita mercede*, *venalem pacem habent*. *Quod intelligens Commodus*, *vt pecunia*, *qua maxime abundabat ſecuritatem redimeret*, *nihil videlicet petentibus denegabat*. Similiter Saracenis a Romanis ſoluta munera aut penſiones eſſe, conſtat ex AMMIANI MARCELLINI *lib. XXV. c. 20.* vbi ait: *Hos Saracenos ideo patiebamur infeſtos*, *quod ſalaria muneraque plurima a Iuliano ad ſimilitudinem praeteriti temporis accipere vetiti*, *queſtique apud eum ſolum audierant Imperatorem bellicoſum & vigilantem ferrum habere non aurum*. Hadrianus Imperator ſimiliter *a multis regibus pacem redemit*, vt inquit SPARTIAN. *in Hadrian.* Olim Romani Philippo Macedonum regi has leges pacis dederunt: *Bellum extra Macedoniae fines ne iniuſſu ſenatus gereret*, *mille talentum daret populo Romano*, *dimidium praeſens*, *dimidium penſionibus decem annorum*. LIVIVS *lib. XXXIII. c. 16.* Similiter Scipio Africanus has conditiones pacis Carthaginenſibus dedit, *vt liberi legibus ſuis viuerent* &c. *praeſtarent decem millia talentum argenti*, *deſcripta penſionibus*, *quas in annos quinquaginta ſoluerent*. LIV. *lib. XXX. c. 37.* Id ipſum vero haud ex imperii maieſtate fuiſſe, cenſet PLINIVS SECVNDVS *panegyr. c. 12.* aiens: *Accipimus obſi-*

dem *iure imperii* (gg) ab altero impoſitum ſit.

§. XXI. Denique nec *vera dependentia* inde oritur, ſi vel maxime imperans aliquid ſubditis in legibus fundamentalibus promiſerit *ſub lege nullitatis*, (h) cum non inconveni

---

obſides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immenſisque muneribus paciſcimur, vt vicerimus: rogant, ſupplicant, largimur, negamus, vtrumque ex imperii maieſtate. Poteſt vero & ob alias cauſas penſio ab imperante alii populo ſolui, vti conſtat de rege Galliæ. Primus Ludovicus XI. annua ſtipendia Heluetiæ ſoluit ex fœdere, quem poſtea ſucceſſores eius ſecuti ſunt. BESOLD *de fœderib. c. V. §. 19.* Olim Romani quoque penſiones ſoluebant Perſis ob cuſtodiam finium, de quibus *in hiſtor. miſcell. lib. XVI.* ita; *Impendebat Romanorum imperator per ſingulos annos quingentas libras auri, vt caſtra, quæ loco proximo erant, Perſæ cuſtodirent, ne ingreſſæ gentes vtramque rempubl. deſtruerent; communibusque ſumtibus caſtella muniebantur, &c.*

gg) Hoc caſu *ſubiectionem* inuoluit. Quinque reges Cananææ per duodecim annos Elymæorum Regi *ſeruierant* ſeu, vt Clariſſ. CLERICVS exponit, *vectigales fuerant*, quæ præſtatio ſubiectionem inuoluiſſe videtur. *Ex. XIII.* 4. & inde dicuntur *rebelles* facti. Dux Romanorum ad Gallos ſubactos dicit apud TACIT. *lib. IV. hiſtor. Iure victoriæ id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi poſſunt.*

h) Equidem *poteſtas* principis vel maxime ideo *ſumma* dicitur, quod actus alterius voluntatis humano arbitrio irriti reddi non poſſint, iudice GROTIO *de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 7. n. 1.* atque adeo cum *clauſulam nullitatis* princeps in ſuis promiſſionibus admittat, ſumma poteſtas

veniens ſit, *clauſulam nullitatis* etiam pactis æqualium addere, vt tamen eo ipſo nulla *ſuperioritas* vel *dependentia* inde oriatur.

§. XXII. (VI.) Poteſtas hæc debet eſſe *vna* (i) in republica; contradictionem enim inuoluit, duas ſummas poteſtates ſeparatas in vno corpore ciuili eſſe poſſe.

§. XXIII.

ſtas eidem deneganda videtur. Verum rurſus videndum, quomodo tales actus irriti fieri poſſint. Aut enim actus ideo irritantur, quia alterius arbitrio & imperio ſubſunt, & ab eo dependent, & ſic vtique *ſubiectio* præſupponenda, non quod actus irritentur, ſed quia *per modum imperii* pro irritis declarantur: aut vero *ex pacto ſimplici* ſolummodo effectus nullitatis promiſſus, & hæc promiſſio etiam inter æquales absque ſubiectione fieri poteſt, imo etiam inter inæquales absque præiudicio imperii. Neque enim inde ſubditi *ius* nanciſcuntur, imperanti ſe opponendi, aut eius actus ex *clauſula nullitatis* reſcindendi, vel pro irritis declarandi, quia reuera ita imperans a ſubditis dependeret: ex quo fit, vt reuera *clauſula nullitatis* huiusmodi promiſſionibus adiecta effectu deſtituatur, ſi imperans pactis ſtare nolit, quia ſubditi, qui iuri reſiſtendi ſemel in vniuerſum renunciarunt, *coactiuis remediis* contra imperantem procedere nequeunt. Haberet ſaltem hæc clauſula effectum in ſucceſſore, qui actum ab anteceſſore contra pacta geſtum pro inutili declarare poſſet, veluti ſi de bonis menſæ eius deſtinatis aliquid alienaſſet, cum tamen contrarium ſub lege nullitatis promiſiſſet.

i) Quod *ſummum* eſt, in eadem ſocietate aliud æque ſummum admittere regulariter nequit. Aut enim dependeret ab altero aut non. Priori caſu non eſſet ſummum, poſteriori impediretur alterum per alterum, ſi quilibet ſummam poteſtatem eodem modo, eodem tempore, circa eandem rem ſeorſim haberet. Hinc reuera abſurda

§. XXIII. (VII.) Dirigitur hæc ſumma poteſtas in *perſonas*, (k) territorio imperantis comprehenſas, prout finis reipublicæ hoc exigit.

§. XXIV. Nemo itaque, cuiuscunque conditionis ſit, ſe a poteſtate ſummi imperantis de iure exemtum (l) profiteri poteſt,

---

eſt diſtinctio inter maieſtatem *realem* & *perſonalem*, quaſi hæc *regi*, illa vero *populo* regi contradiſtincto competat, adeoque vi huius maieſtatis realis populus ius in regem retineat, ſi forſan officio deſit. Imo eatenus darentur duæ ſummæ poteſtates ſibi oppoſitæ, quo ipſo finis reipublicæ a iure naturæ intentus obtineri haud poſſet. Optime SENECA *Agamemn. act. 2. v. 151. Nec regna ſocium ferre, nec tædæ ſciunt*, id quod respubl. Romana magno ſuo damno experta eſt. Idem confirmat Aſinius Gallus ad Tiberium apud TACIT. *lib. 1. c. 12.* aſſerens, *vnum eſſe reip. corpus atque vnius animo regendum.*

k) *Poteſtas* enim *ſumma* ſeu *imperium* requirit parentes, ergo neceſſario in perſonas dirigendas competere debet. Cum autem omnis ſumma poteſtas hodie fere certo diſtrictu terminetur, inde eſt, quod in omnes indiſtincte perſonas ſeſe extendat, quæ in illo territorio deprehenduntur, ſiue ſint *perpetui* ſubditi ſiue *temporarii*. Nam & peregrini interim poteſtatem hanc agnoſcere, & ſe accommodare ad loci leges debent, quatenus in illo loco verſantur, & leges eis quoque applicari poſſunt. Hinc eſt, quod ob delictum in extraneos ſtatui poſſit & quod, ſi actus ſit expediendus, imprimis expediri debeat ſecundum loci ſtatuta.

l) Hac regula hodie ſæpe vtuntur in imperio noſtro, ſcilicet, *quicquid eſt in territorio, hoc præſumitur eſſe de territorio, donec contrarium, ſcilicet exemtio., probetur*, quod vrgeri communiter ſolet in *cauſis exemtionum*. Hæc regula nititur ratione naturali, cum quilibet imperans ha-

teſt, quatenus in territorio imperantis reperitur, niſi ob *indulgentiam* imperantis vel *pactum* diuerſum dicendum ſit.

§. XXV.

habeat fundatam intentionem in toto ſuo diſtrictu *clauſo*, per quem ordinarie ſumma poteſtas ſe extendit. Quid ergo dicendum, ſi princeps alterius imperantis territorium intret? at adhuc iure ſe fundare in libertate poteſt, & quod nemini ſubſit, adeoque ne quidem imperanti, ſi vel maxime in eius territorio verſetur? Non loquor de *caſu hoſtilitatis*, quia ſic ſtatus belli eſt, ſed ſi alia de cauſa vel ignorante, vel ſciente domino territorii in alterius territorium ſe recipiat. Hoc caſu pleno iure libertatis frui nequit, ſi abſtrahamus ab omni *conceſſione* dominii territorii, adeo, vt ne quidem actus imperii in ſuos exercere poſſit, ſi imperans illius territorii reſiſtat, quia huius poteſtas in omnes illius territorii aduenas, inter quos etiam rex aduena reperitur, eſt fundata, & ſic ſi homicidium committeret, ſtatui in eum vt delinquentem poſſet. Nec aliud dicendum arbitror de *legatis*, quatenus hoſtilia machinantur in territorio alterius imperantis, ad quem miſſi ſunt, cum hoſtilitatis machinatio omnem iis ſanctitatem adimat. Nihilominus tamen apud veteres ſæpe *ius gentium* vel *prætextus eius* præualuit. Cum legati Tarquinii varia conſilia cum proditoribus iniiſſent, & re detecta, proditores in vincula coniecti eſſent, *de legatis paulum addubitatum eſt*, ait LIVIVS *lib. I. c. 4. & quanquam viſi ſunt commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent, ius tamen gentium valuit.* Sed ius gentium hic nullum adfuit, quod hoſtibus *ſanctitatem* tribueret. Nec obſtat, quod imperans nemini ſubiectus ſit: hoc enim certum eſt, quousque in proprio verſatur territorio: eo usque enim poteſtas eius circumſcripta eſt; ſed ſi in alterius territorio conſtitutus, actus imperii *iure ſuo* exercere vellet, ſine dubio iura alterius imperantis læderet. Equidem imperantes inter ſe ſunt *æquales*; ad tempus tamen ceſſat illa æqualitas, ſi dominus terri-

§. XXV. (VIII.) Præterea quoque poteſtas hæc dirigitur in *bona ſubditorum*, (m) & ſic omnia *iura* ſubditorum *priuata* ſubordinanda ſunt *neceſſitatibus* & *vtilitatibus* reipublicæ.

§. XXVI. Imo non tantum hic comprehenduntur bona *ſubditorum*, ſed etiam *extraneorum*,

torii ſuo iure vti velit, ſaltem hoc intuitu, quod intra territorium alterius ſe accommodare teneatur ad leges territorii. Quod autem regulæ prudentiæ & decori hic iubent, id ad rationes *iuris*, de quibus ſollicitus ſum, non pertinet.

m) Si ius in *perſonas* imperanti competit, multo magis in *bona:* qui enim in ciuitates coierunt, eo ipſo, quo ſe imperio alicuius ſubmiſere, ad ſalutem publicam, ſimul quoque promiſiſſe videntur ad omnia illa conferenda, quæ neceſſitatibus reipublicæ ſufficiunt. Ceterum hic inprimis *ſeruilia* a ceteris regnis ſunt diſtinguenda, cum in illis imperanti plenum ius in *bona ſubditorum* competat, ſicuti in proprium patrimonium, & quicquid inde percipiunt, hoc ex indulgentia imperantis, ſeu heri percipiunt, atque ita ſemper hic ad *pacta* reſpiciendum, quibus talis ſeruorum conditio circumſcribi ſolet. Neque enim repugnat, ſeruos habere poſſe proprietatem quandam, quam dominus eisdem auferre de iure non poteſt, ſicuti de ſeruis Germanis teſtatur TACITVS *tr. de morib. German.* Imo credendum eſt, ordinarie tacite ſubditis hiſce ſeruilibus relictam eſſe proprietatem quandam rerum acquiſitarum, cum *ſerui priuati* pro operis alimenta a domino accipiant, quæ ſubditi ſibi ipſi parare debent, adeoque argumentum ab iis ad *ſeruos ſubditos* haud procedat. Quod ſi tamen ita *herile imperium* eſſet conſtitutum, vt ſeruatis alimentis vitæ neceſſariis cetera domino redderent, aliud vtique eſſet dicendum. In ceteris regnis, vbi populus ſibi ipſi conſtituit regem, pro-

neorum, (n) quatenus finibus eius territorii ſunt incluſa; nam his quoque poteſt legem dicere.

§. XXVII. Hoc intuitu recte defendi poteſt, *dominium eminens* (o) principi competere in omnia ſubditorum bona, vel ſi quis offendatur termino *domini*, dici poteſt, ius principi competere in omnia bona ſubditorum pro neceſſitate cogente reipublicæ exercendum.

§. XXVIII.

proprietatem ſuam bonorum ſinguli retinent, ſed tamen ſubordinatam fini reipublicæ. Coaluere enim vel ideo in respublicas, vt non tantum ſecuritatem quoad *corpus*, ſed etiam quoad *bona* haberent, vt tuto ſuis frui poſſent.

n) Sic itaque *per indirectum* quis imperantis poteſtatem ſummam agnoſcere debet, licet proprie *quoad perſonam* non ſit ſubditus, dum imperans bonis illis tributum imponere, vel leges eisdem ſcribere poteſt, quibus is morem gerere debet, ad quem ſpectant, licet non ſit huius imperantis ſubditus. Hinc in Electoratu Saxonico & fere per Germaniam totam ratione bonorum a poſſeſſoribus quibuscunque *homagium* recte petitur, cum hæc lex bonis ſcripta ſit; forum quoque ibi ſortiuntur, quatenus de illis bonis lis mouetur; illis priuari poſſunt, ſi delinquant contra territorii dominum; poſſunt vectigalibus onerari, ſi vel maxime tantum per territorium tranſeant. Imo & res mobiles, quamdiu ſunt in territorio principis, arreſto detineri & ita dominus cogi poteſt ad aliquid præſtandum, & quæ ſunt alia, quæ etiam in *iure priuato* paſſim traduntur, ex natura tamen ſummi imperii naturaliter fluunt.

o) Multæ fuere lites *de dominio eminente* inter Wittebergenſes & HORNIVM, hoc illud adſtruente, illis negantibus. Scripta huc ſpectantia coniunctim edita ſunt

§. XXVIII. (IX.) Vlterius ſumma poteſtas ſe exſerit in ipſum *territorium*, ſeu *diſtrictum*, (p) vi cuius ipſum *territorium* munire, fines præſidio idoneo firmare, adverſus hoſtium inſultus defendere, alios ab acceſſu prohibere, vias publicas determinare, & alia *intra* ipſum *territorium* iura ſibi vindicare poteſt.

§. XXIX.

a LYSERO ſub titulo WILHELMI LYSERI *pro imperio contra dominium eminens.* Potiſſimæ rationes contra dominium eminens ſunt, quod principes omnia agant *iure imperii*, dominium eminens vero det cauſam Tyrannidi. Sed ita de *termino* lis eſt. *Dominium eminens* eſt ipſum ius ſummum imperantis; ſiue hoc *dominium* dixeris, ſiue alio termino vtaris, perinde eſt, modo ipſum ius in ſaluo ſit. Scilicet omne ius ſubditorum reipublicæ neceſſitatibus ſubordinatum eſt, prout neceſſitas & vtilitas reipubl. hoc exigit. Ergo imminente hac neceſſitate, ius quoque imperanti conceſſum, diſponendi de bonis ſubditorum, eademque adhibendi ad vſus publicos.

p) Ampliſſima ex hoc principio iura imperanti competunt. Fundamentum eorum eſt, quod, quia certo territorio ſeu diſtrictui ſingulorum imperantium poteſtas includitur, neceſſario quoque in ipſum totum diſtrictum, *ſalua ſingulorum proprietate*, imperanti ius competere debeat. Itaque imperanti competit (1.) *ius exſtruendi ciuitates* intra territorium, easque muniendi: (2) *fortalitia* in finibus territorii erigendi: (3.) *vias publicas* conſtituendi: (4) *ius ſummum in vias publicas* & omnia alia emolumenta inde dependentia: (5.) *ius in flumina*, & de iis diſponendi, aliorſum deriuandi, cataractas ædificandi &c. (6.) *emolumenta fluminum* ſibi vindicandi: (7.) *loca inculta* & alia nondum occupata ſuo adſcribendi

§. XXIX. (X.) Poteſtas non augetur vel minuitur ex *territorii amplitudine* vel *paruitate*, (q) cum & in paruo territorio eadem ſumma poteſtas vigere poſſit quoad omnia iura, quae in ampliſſimo: vnde haec olim paruis territoriis regni decus denegatum.

§. XXX.

diſco: (8.) *iura montium*, circa *lapicidinas* & *fodinas:* (9.) quin & *ſubterranea* alia iura recte inde principi adſcribuntur: (10.) Ius *excludendi* alios ab acceſſu ſeu tranſitu, qui tamen ex *regulis humanitatis* aliis gentibus debetur. (11.) Inde quoque dependet *ius poſtas erigendi* & curſus publicos inſtituendi. conf. Dn. HERTIVS *de ſeruit. natural. conſtit. inter populos liber.*

q) Huc pronocat BODIN *de rep. lib. I. c. 9. p. 224.* aiens: *Iura maieſtatica locorum ſpatiis aut regionum amplitudine non definiuntur.* Fabulae ſunt, quod ad regni conſtitutionem requiratur certus numerus prouinciarum. Olim etiam regiones minutiſſimae *regna* dicebantur, vti vel Reguli in ſacra Hiſtoria celebres teſtantur, *cum antiquitus fines magis tueri, quam proferre mos eſſet*, vt IVSTINVS de primis regibus ait *lib. I. c. I.* quod an probitati regum adſcribi debeat, ego ſubdubito, poſtquam, vt in *c. I. part. huius* euictum, regna ex malo principio originem traxerunt. Potior ergo cauſa tot regulorum in eo quaerenda eſt, quod, nondum ſatis aucto genere humano, neque terris ſatis habitatis, tot ampliſſima territoria in regnum erigi nequiuerint, vti quidem deinceps factum, vbi potentiores abſorpſerunt minus potentes. Sicuti enim nobilis non aeſtimatur ex *diuitiarum magnitudine* nec ex *latifundiis*, ita nec rex ex *territorii potentia*; nam eandem poteſtatem quilibet regulus in paruo territorio exercet, quam ſummus imperans in ampliſſimo, & vterque eadem fruitur libertate. Quod vero poſtea imperantibus in territoriis exiguis *titulus regius* ſit denegatus, inde factum, quod potentiores hunc

ſibi

§. XXX. Multo minus illa æſtimanda eſt ab *externis titulis*, (r) aut aliis figuris, cum unum

ſibi ſoli vindicauerint, quibus cum reſiſtere non poſſent minus potentes, potentiorum maieſtatem comiter conſeruare eisque cedere debuerunt, idque ex regulis prudentiæ.

r) *Titulis* hodie pleraque imperia diſtinguuntur; ex iis tamen nulla inducitur *iurium varietas*, idque exinde conſtat, quod dentur ciuitates, vbi imperantibus denegatur titulus *Maieſtatis*, ſaluis omnibus iuribus Maieſtaticis, & contra in quibusdam prouinciis ille eis tribuatur, qui non habent poteſtatem vel ſaltem non liberam ſed valde reſtrictam. Sic quoque idem iudicium ferendum de reliquis titulis, quibus imperantes vulgo ſuperbiunt. Quo potentiores imperantes fuerunt, eo ſuperbiores titulos ſibi tribui voluere. Reges Ægypti iam olim ſe *Reges regum* dixere BECMAN. *in ſynt. dign. illuſtr. diſſ. 1. c.* I. §. *12.* Nemo tamen inde hiſce regibus *maiorem poteſtatem* attribuet. Monarchæ Babylonii idem affectarunt, quod de Nabuchodonoſore conſtat, DANIEL *II. 36.* vt & Perſarum regibus. ESDRA *VII*, 12. De Æthiopiæ regibus idem teſtatur BECMAN. *cit. l.* §. *13.* E contrario ex rationibus politicis quandoque tituli inanes negliguntur, vtut ſumma poteſtas ſatis euidenter adſit. De Auguſto TACITVS *lib. 3. annal.* hæc refert: *Id ſummi faſtigii vocabulum* (poteſtatis tribunitiæ) *Auguſtus repperit, ne Regis aut Dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Idem confirmat APPIANVS *in præfat.* aiens: *Poſt hæc C. Cæſar ceteris ætatis ſuæ potentior vel principatum ſuum conſtabiliuit, ſpeciem quidem reip. nomenque reliquit, ſibi tamen imperium in omnes vſurpauit, & ſic in hodiernum vni parent omnia, quem non regem dicunt, propter religionem opinor iuriſiurandi veteris, ſed imperatorem nominant, quæ appellatio communis eſt eorum etiam, qui ad certum tempus præſunt exercitibus,*

ſed

num omnibus commune ſit nomen *imperantis*, ex re ipſa deſumtum; ceteri vero tituli ſint *arbi-*

ſed reuera omnino reges ſunt. Hodie tituli plerumque deſumuntur ex *prouinciarum multitudine*, quod tamen itidem haud perpetuum eſſe, reges Galliæ ſuis titulis produnt, vt inde ſatis certum ſit, hæc omnia eſſe *arbitraria.* Nec etiam antiquorum imperatorum & regum Germaniæ ſemper conſtans fuit titulus, ſed variauit, vti de ipſo Carolo M. conſtat. Idem iudicandum de titulo *Imperatoris*, qui hactenus quidem ſolum *regibus Germaniæ* tributus eſt, ex conſenſu gentium ſeu imperantium; inde tamen maius imperium non accepit, multo minus in reliquos imperantes, cum conſtet, & alios imperantes ſibi eundem titulum attribuiſſe, vti de regibus Hiſpaniæ & Angliæ docet BECMAN. *c. l. c. 2. §. 6.* De antiquorum JCtorum ſtupiditate dicam an ineptia parum hodie dicere attinet, qui imperatori ſupremam poteſtatem in vniuerſorum orbem vindicare voluerunt. Nec defuerunt in Gallia, qui ſub temporibus Philippi IV. magnum diſcrimen inter reges Francorum & imperatorem intercedere inepte exiſtimarent, vti conſtat ex *diſputatione Clerici & militis*, quam ex MS. adducit PETRVS DE MARCA *de concord. ſacerd. & imper. lib. II. c. 2. §. 6.* Clericus dicebat: *Imperatores iſta ſanxerunt, non reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, imperator debet legum gubernacula moderari.* Miles: *Sacrilege eſt reſponſum hoc & blaſpheme. Et quoniam, vt videtur, aut originem ignoratis regni, aut quod videtur verius, illius altitudini inuidetis, ſi Caroli M. regiſtrum inſpiciatis, & hiſtorias probatiſſimas reuoluatis, inuenietis, quod regnum Francorum digniſſima imperii portio eſt, pari diuiſione diſcreta, & æquali dignitate & autoritate a quingentis annis circiter inſignita &c. Et ideo ſicuti omnia, quæ infra terminos imperii ſunt ſubiecta eſſe noſcuntur imperio, ſic quæ infra terminos regni, regno. Et ſicuti imperator ſupra totum imperium ſuum habet leges condere,*

arbitrarii, vel longæuo vſu introducti, & pro lubitu aſſumti.

§. XXXI. Pertinent itaque tales tituli aliaque ſolennia ad iura *libertatis*, (rr) & mutua inter imperantes commercia, vimque ſuam ex *recepto* ſeu *tacito* ſortiuntur *pacto*. (s)

§. XXXII.

dere, addere eis, vel demere; ſic Rex Francorum aut leges imperatoris repellere aut quamlibet, cum placuerit, permutare, aut illis a toto regno ſuo proſcriptis & abolitis nouas, ſi placet, promulgare. Tanta ruditate tempora illa obnubilata erant, vt clerici priuilegia ſua inde defenderent, quod ab imperatoribus eisdem eſſent conceſſa, & ita a regibus nulla ratione lædi poſſe exiſtimarent, quod imperatoris poteſtas auguſtior ceterorum imperantium eſſet.

rr) Quo potentiores ſunt homines, eo magis libertate ſua abutuntur. Id ipſum quoque in titulis factum eſſe, praxis omnium ſeculorum docet. Domitianus ſe *Dominum & Deum noſtrum* vocari voluit. SVETON. *in Domit. c. 13.* Rex Perſarum Sapor ſcribens Conſtantino Imp. his ſuperbis titulis vſus legitur: *Rex regum Sapor, ſyderum frater, ſolis & lunæ*, AMMIANVS MARCELL. *lib. XVII.* Conſtantinus *a Iuſtitia declinauit ita intemperanter, vt dictando ſcribendoque propria manu orbis totius ſe dominum appellaret*, teſte eodem *lib. XV. princ.* Plura huiusmodi vanitatis documenta collegit PELTMANNVS *de titulis lib. I. c. 11.*

s) Hoc iam ſupra *c. antec.* plenius expoſitum. Neque enim aliorum intereſt, quonam cultu externo imperans in ſua regione ſe a ſubditis affici velit, adeoque imperator regibus Hiſpaniæ & Angliæ olim vitio vertere, vel propterea iis quæſtionem mouere non potuit, quod titulo *imperatorio* vti voluerint. Sed cum res ad *mutua gentium commercia* dilabitur, non poſſunt eundem *ex debito* ab aliis exigere titulum, quin quod praxis oſtendat, magis per *preces* a ſingulis gentibus obtineri, vt in poſterum

pro

§. XXXII. (XII.) Praeterea quoque & hoc ex natura ſummae poteſtatis fluit, quod non augeatur nec mutetur ex *forma imperandi*, cum rurſus eadem ſumma poteſtas ſit in ſtatu populari & Ariſtocratico, quae eſt in Monarchico. (t)

§. XXXIII. (XIII.) Multo minus exinde diuerſitas inducitur, vtrum regnum ſit *electiuum* an *ſucceſſiuum*, (u) *patrimoniale* an *non patri-*

pro talibus inter gentes habeantur, vbi mutua commercia cum aliis ſubire volunt. Interim ſi regibus praedictis a quibusdam hic titulus *Imperatoris* datus fuiſſet, ne ſic quidem potuiſſet imperator Romanus de praeiudicio ſibi facto conqueri, cum ei adhuc integrum fuerit, talem titulum eisdem vel denegare vel tribuere, quoties cum eis agere contigiſſet. Neque credendum eſt, communem omnium gentium conſenſum hic eſſe neceſſarium, cum in eiusmodi ceremoniis ſingulis ſua libertas ſit relicta, & quod vni tributum, non imponat aliis neceſſitatem, aliis quoque idem tribuendi.

t) Id bene obſeruatum eſt ab ADRIANO HOVTVYN *in Polit. Gen.* §. 22. & HVBERO *de iure ciuit. lib. I. ſect. 3. c. 2.* Vtrobique ſcil. eſt eadem ſumma poteſtas intra ciuitatem, & omne illud eſt penes optimates in ariſtocratia, quod penes regem eſt in regno. Vtrobique eadem ratio, quia populus per ſubiectionem voluit, vt in imperantis voluntate omnium eſſet vna voluntas. Praeterea hic tantum de *ſummitate imperii* quaeſtio eſt, quae vbique eadem eſt, licet forſan eiusdem in his vel illis ciuibus nunc maior nunc minor ſit efficacia: vbique enim actus imperantium manent independentes ſeu irretractabiles.

u) Obſtat, quod maior videatur eſſe poteſtas imperantis in ſucceſſiuo quam electiuo, prout legati a Ludouico rege

trimoniale, (x) *temporarium* an *perpetuum*, (y) quæ quidem in aliis differentiam iurium inducunt, nullo modo quoad ſummitatem imperii.

§. XXXIV.

ad Fridericum II. miſſi apud MATTH. PARIS. philoſophantur, aientes: *Nec nos pulſat ambitio. Credimus enim dominum noſtrum Regem Galliæ, quem linea regii ſanguinis prouexit ad ſceptra Francorum regendum, excellentiorem eſſe aliquo imperatore, quem ſola electio prouehit voluntaria.* Sed nulla conſtat hæc ſententia ratione ſolida. *Electio* & *ſucceſſio* ſunt *modi* imperium continuandi, ſed non maior alteri præ altero competit poteſtas: ſaltem hoc certum eſt, quod ſummum imperium vbique idem, h. e. non dependens ſit ab alio.

x) Equidem in *non-patrimoniali* denegatur poteſtas alienandi, ſed inde imperium non deſinit eſſe ſummum, cum nihilominus adhuc actus imperantis inualidari ab aliis nequeat.

y) Ratio dubitandi hæc præcipue eſt, quod imperans cogi poſſe videatur ad imperinm deponendum, tempore præterlapſo. Sed tamen α) hæc coactio ceſſat, quamdiu ſummum habet imperium, & tunc demum incipit, vbi imperium eius exſpirauit, quo ipſo in priuatorum ſortem redigitur. Hoc Horatius Appio Claudio decemviratum vltra annum extendenti obiecit, aiens: *Nonne in annum reipubl. adminiſtratio vobis commiſſa fuit? nonne veſtri magiſtratus tempus eſt elapſum? Nonne ex ipſa lege nunc eſtis priuati?* DION. HALICARNASS. *lib. XI.* β) Sufficit, quod interim omnes actus ſummi imperii *independenter* exerceat, nec ad rationes reddendas populo vel alii obſtrictus ſit. γ) Temporis itaque diuturnitas vel duratio nec auget nec minuit imperium. Talem poteſtatem olim Dictatores Romani fere habuiſſe videntur, de quibus DIONYS. HALICARNASS. *lib. V.* hæc habet: *In hoc rerum ſtatu Senatus deſpiciens quo pa-*

§. XXXIV. (XIV.) Denique hoc quoque ex natura ſummi imperii fluit, nihil addere vel detrahere ſummæ poteſtati imperantium *coronationes*, cum illæ quoque ſint arbitrariæ; ac ſolenniores declarationes (z) tantum, & in rebuspubl. Ariſtocraticis & Democraticis eadem occurrat vis imperandi, licet tales externi ritus inaugurationum deficiant.

§. XXXV. Hæc poteſtas ſumma alias dici ſolet *Maieſtas*, & iura inde dependentia, *Maieſtatica*, quæ nihil aliud ſunt, quam *comple-*

---

cto effici poſſit, ne quas amplius res moliretur populus, decreuit, conſulari poteſtate in præſens ſublata, alium Magiſtratum creare, penes quem belli pacisque & omnium aliarum rerum plena poteſtas eſſet, & a quo conſiliorum actorumque rationem repoſcere non liceret. Quamuis BODINVS *de republ. lib. 1. c. 8. ab initio* exiſtimet, dictatorem tantum nudum commiſſarium fuiſſe conf. HOBBES *de ciue c. 7. §. 16.*

z) Optime BECMAN. *in ſynt. dignit. ill. diſſ. 5. c. 1. §. 1.* inaugurationes nihil aliud eſſe dicit, quam *publicationes regiæ dignitatis, quibus reges non nouum ius acquirunt ſed ſuſceptam a ſe dignitatem, ſubditi promiſſum eis obſequium ſuum, publice declarant.* Origo harum *ceremoniarum* quidem ex origine *decori* in genere petenda eſt, ſpecialiter vero ex duplici cauſa deriuanda eſſe videtur: (1.) vt regiæ dignitatis eo efficacius exſtet indicium, præſertim cum apud Ethnicos reges quandam diuinam venerationem a ſubditis poſtulaſſe videantur. (2) Vt ſubditis imperans eo venerabilior redderetur. Inde regibus ſolennia inſignia ab antiquis temporibus attributa ſunt, quæ apud quascunque gentes variant. vid. KNICHEN. *in oper. polit. lib. 2. P. 1. c. 5. th. 4.* Plebis enim ea eſt indoles, vt ſenſibus & imaginatione plus valeat quam

plexus (zz) *iurium variorum, quæ imperanti independenter & proprio iure in ciuitate competunt ad obtinendum finem reipubl. præfixum.*

CAP. V.

De limitibus ſummæ in republica poteſtatis.

§. I.

IUra imperantium duplici modo conſiderari

iudicio. Nihil autem magis plebem ad venerationem & obſequium incitat, nihil magis autoritatem imperanti apud plebem conciliat, quam *externa* eiusmodi *pompa.* Ex hoc fonte quoque reginæ coronantur, quibus tamen nulla imperii poteſtas competit, imo etiam hi, quibus tantum deſtinata eſt futura ſucceſſio, adeoque magis ad *dignitatis regiæ ſplendorem* pertinet, quam vt præciſe ſummæ poteſtatis character ſit. Ex quo fluit, electum regem omnia poſſe iura exercere, etiam ſi nondum coronatus ſit, imo etiamſi vel maxime nunquam coronaretur.

zz) Quot & quænam ſint iura maieſtatica, ſeu ſummi imperii, vno catalogo hic referre non eſt neceſſe, cum ſingulorum naturam *lib. II.* penitius excutere animus ſit. Illuſtr tionis tamen gratia paucis adiiciam, quæ Romulus, conditor imperii Romani, ſibi attribuerit. Ita vero DION. HALICARNASS. *lib. 2.* de eo ait: *Regis quidem hæc munia eximia eſſe iuſſit, primum vt ſacrorum & ſacrificiorum principatum haberet, & omnes res diuinæ & piæ per eum agerentur. Deinde legum & morum patriorum cuſtos eſſet, & omnes iuris naturalis, & ex communi hominum conſenſu pactoque ſcripti curam gereret, & de grauiſſimis iniuriis ipſe cognoſceret: leuiorum vero cauſarum*

ri poſſunt: (I,) quoad *externum effectum*, (a) quem producunt in republica, quo ſenſu omnia imperanti *licita* eſſe dicuntur, quatenus eidem reſiſti a ſubditis non poteſt.

§. II.

---

rum cognitionem ſenatoribus permitteret (ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur) & ſenatum cogeret, populumque conuocaret, primusque ſententiam diceret, & quæ pluribus viſa fuiſſent, ea faceret. Atque hos honores regi detulit: præterea vero, vt in bello ſummum haberet imperium.

a) Hæc acceptio *iuris* frequens quoque eſt in iure priuato, vbi illa, quæ *impunita* ſunt & *licita*, *effectum iuris extremum* conſequuntur, adeoque eatenus *iuris* eſſe dicuntur, quod non a legibus approbentur, ſed quod impedimentum adſit, quo minus poſſint vindicari. Optime CICERO *Philipp.* 13. *Nec enim, quod quisque poteſt, id ei licet, nec ſi non obſtatur* (ob impedimentum aliquod iuris vel facti) *ſtatim permittitur* (vel iure fit optimo, & ſecundum leges naturæ.) Interim ſolent potentiores communiter ſuam felicitatem inde metiri, exemplo Syllæ, qui perpetuo felix iudicatus fuit; ſed addit APPIANVS *lib.* I. *de bell. ciu. p.* 693. *ſi felicitas dicenda eſt, poſſe quicquid velis.* Sunt itaque magis *iniuſta* quam *iuſta*, ſed tamen pro iuſtis habentur, quod effectum quendam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium ſunt *licita* & *impunita* hoc ſenſu, vt a nemine diiudicari poſſit, quo pertinet illud impudicæ Juliæ Auguſtæ aſſertum ad Cæſarem: *Si libet, licet, an neſcis te imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere?* VELLEI. *lib.* 2. *c.* 10. SPARTIAN. *in Caracalla c.* 10. Ruſſorum imperator illimitatam poteſtatem exercet in omnibus, *libere & de voluntate ſua de omnium & vita & bonis, nemine obſtrepente, conſtituit. Conſiliariorum enim nullus eſt, qui diſſuadere aut ſibi in aliqua re, quantumuis iniuſtiſſima, reſiſtere audeat. Omnes denique*

§. II. Vel conſiderantur (II.) ſecundum proprie dictam diſpoſitionem iuris naturæ, qua etiam adſtringitur quilibet imperans, quo ſenſu *facultatem legitimam & legibus conformem* (b) denotant, omne illud agendi, quod ad conſeruationem & tranquillitatem reipubl. facit.

§. III.

tam proceres quam conſiliarii & totus equeſtris & ſpiritualis ordo fatentur publice, voluntatem Dei eſſe, & quicquid princeps, quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere, vt ait ALEX. GVAGVIN. *in Sarmatia Europ.* Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, *iuris* eſſe dicuntur ab *effectu externo* iuris, quem habent, ſicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixiſſe intelligitur, ob effectum rei iudicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio ſuo non bene functus ſit.

b) Hic ſignificatus etiam in *iure priuato* primario attenditur. Nam quicquid ſecundum legem naturæ fit, id *iuſte* fieri cenſendum eſt: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ fit, id *iniuſte* fit. Imo rarius prior acceptio in *ſubditorum foris* occurrit, cum inter ſubditos ſingula capita iuris naturæ illibata ſint ſeruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, niſi corrupta reipubl. facies aliud aliquando poſtulauerit: inter imperantes eſt diuerſa ratio, cum actus eorum ob *ſummitatem* a nemine reſcindi poſſint. Huc forſan reſpexit antiquorum decantata doctrina *de plenitudine poteſtatis*, ſecundum quam imperantem omnia quæque facere poſſe dicere, etiam duriſſima & iniquiſſima, quibus floſculis antiquorum ICtorum libri referti ſunt. Sic BALDVS *in c. cum ſuper. col.* I. *X. de cauſ. propr. & poſſ.* de hac ipſa ita loquitur: *Hoc caſu nemo poteſt dicere, cur ita facis?* (Recte, quia ſubditi reſiſtere nequeunt) *quia tunc eſt ſupra ius, contra ius, & extra ius, & eſt omnia.*

c) Hoc

§. III. Si in priori conſideratione iura imperantium intuemur, fruſtra eisdem limites ponimus, (c) quippe limites omnes reſpuentibus, & ſua poteſtate inſigniter abutentibus.

§. IV. Et hoc ſenſu commodam interpretationem accipiunt, quæ 1. *Sam. VIII. de iure regio* (d) Iſraelitis proponuntur, non quod exem-

c) Hoc facile patet exinde, quia ſi illis limites eſſent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa:* prius fieri nequit, cum illam negligat, imo ſæpe ne quidem ſentiat, aut ſe obligari intelligat, quin quod hic ſolum reſpiciatur ad *effectum externum licentiæ:* poſterius itidem fieri nequit ob *defectum reſiſtentiæ*, cui ſubditi renunciarunt. Valet ergo abſolute, quòd agunt imperantes, licet *duriſſima* & *iniquiſſima* agant. Concinne huc illud apud SALVST. *de bell. Iugurth. c. 31.* collineat: *impune quælibet facere, id eſt, regem eſſe*, quemadmodum Caligula apud SVETONIVM *in vita eius c. 29.* ait: *memento omnia mihi & in omnes licere.* Hanc poteſtatem illimitatam, ſed malo ſuo, quoque affectabat Hieronymus Syracuſanus rex, quam initio ſuperbo admodum apparatu expreſſit. *Hunc conuenientes ſequebantur mores contemtus omnium hominum, ſuperbæ aures contumelioſa dicta, aditus non alienis modo, ſed tutoribus etiam difficiles, libidines nouæ, inhumana crudelitas* &c. LIVIVS *lib. XXIV. c. 5.* En genuinam imaginem imperantis, *illimitata poteſtate* vtentis, quem potius peſtem reipublicæ dixiſſes.

d) Sunt, qui putant, ius *verum regium*, adeoque *omnium Regum* hic deſcribi, & hoc ſenſu ſubditos eſſe ſeruos, quod eo, quem dixi, ſenſu admitti poteſt. Alii *berile imperium* tantum deſcribi arbitrantur, alii aliter. Si rem ipſam ex ſuis circumſtantiis eruimus, res ſatis clara

 erit.

exemplar *regii iuris* inde peti debeat, ſed quod prædixerit Deus Iſraelitis, quales ſint habituri reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. *Ius* autem *verum regium*, pro poteſtate legitime & ſecundum præcepta iuris naturæ aliquid faciendi acceptum, hic non deſcribi, vel inde patet, quod Deus prædicat, ſe non exauditurum querelas, quas contra regem ad eum eſſent miſſuri. (e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem ſuum

erit. Poſtulabant Iſraelitæ regem humanum, & Monarchiam terreſtrem, quo ipſo Deum, regem Iſraelitarum, imperantem mitiſſimum & ſapientiſſimum, imo ipſam Theocratiam reſpuebant. In eo ſine dubio ſtolide agebant, vti ipſe Deus Samueli conteſtabatur, dicendo: *Non te ſed me reiecere.* Deinde poſtulabant regem, ſicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos eis ponere Deus iuſſit ſtatum futurum, ne poſſent de iniuria ſibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum eſſe ius* &c. adeoque non ſimpliciter aſſerit, *ita comparatum eſſe debere ius regium*, ſed quale ſit futurum ſecundum morem regum vicinorum, oſtendit.

e) In *verſu 18.* dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege veſtro*, quæ verba ſupponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Iſraelitarum, aſt ſe *in pœnam* nullo modo has exauditurum eſſe cum mala hæc regiminis regii ſponte ambierint. Si itaque iuſtæ ſunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure vtens, & ſubditos inique opprimens. Deinde in *verſ. 14.* dicitur, quod agros & vineas rex ſubditis ſit ademturus: quod ſi iure ſuo id facere poteſt, nec peccaſſet in Nabothum Achabus, quod ei agrum ademerit, quod facinus tamen Deus grauiter vindicauit 1. *Reg. XXI.*

(f Fuit

um inſtruere voluiſſe videtur NICOLAVS MACHIAVELLVS, (f) quod quidem tolerari potuiſſet, ſi ſimpliciter talia iura enarraſſet, oſtendendo, Tyrannos hæc iura ſibi vindicare, & non ſimul commendaſſet; quamuis CONRINGIVM defenſorem acceperit, cuius doctrina fere vnice huc tendit, quod talia conſilia Machiauellica vtilia ſint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videntur HOBBESIVS (g) & ADRIANVS

f) Fuit Reipubl. Florentinæ Secretarius, multosque aduerſarios nactus eſt, imprimis BARLAEVM *in principe Machiauelli*, POSSEVINVM, GENTILLETTVM, RIBADENEIRA aliosque. CONRINGIVS *animaduerſione* ſcripſit ad eundem, vbi in præfatione oſtendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præſcribere, & hoc ſenſu *honeſtatem principatum & dominatum ſtruenti non amplius ſectandam, quam expedit dominatui, huic autem ſæpe illum nocere & inutilem eſſe*, adeoque iura talia principi ſuo attribuit Machiauellus, quæ itidem habent *effectum externum*, hoc eſt, obligantem ſubditos ad patientiam. Putat deinde non eſſe peccatum a Machiauello, ſi inhoneſta commendauerit, modo commendauerit ſolis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiauelli intentio fuerit, & annon potius plane crediderit, hæc omnia *legitime* ſimul fieri poſſe, non certò conſtat. Interim negari nequit, MACHIAVELLI principia vbique, etiam in ſtatu *eccleſiaſtico*, regnare.

g) HOBBESIVS doctrinam ſuam clare proponit *de ciue cap. VI.* §. 12. vbi illud ſupponit, quod hactenus dictum

 eſt,

ANVS HOVTVYNVS, (h) iura maieſtatica ex hac doctrina de *illimitata poteſtate* vnice fere æſtimantes.

§. VIII. Verum hic ſtatim ab initio duæ quæſtiones ſunt ſeparandæ: (1.) an hæc, quæ *effectum iuris externum* habent, ad iura ſuo modo referri poſſint? quod eo, quo dixi, ſenſu,

eſt, *ſcilicet impune debere eſſe quicquid ab eo factum erit*. Ex quo deinde §. *ſeq.* concludit, poteſtatem hanc eſſe abſolutam, vt quidlibet poſſit facere, idque *iure;* viribus & opibus omnium ſuo arbitrio vti, & cum hoc iure coniunctam eſſe *obedientiam ſimplicem*, adeoque vt quicquid imperauerit, hoc *iure* faciat, quanquam non ſemper obliget ad obedientiam, v. c. ſi princeps ſubditum ſe ipſum interficere iubeat. Porro exinde infert, nemini in republ. *proprium* quid eſſe quicquam contra illum, qui habet ſummum imperium & quæ ſunt alia, quæ eum in ſenſum vtique admitti poſſunt, quod hæc iure fiant a Principe, quatenus nemo ei reſiſtere poſſit; an vero ab hac doctrina iura imperantium ſint æſtimanda, poſtea videbimus. Addit quidem *cap. XIII.* quale debeat eſſe officium imperantis, quæ reuera omnia hæc deſtruunt, quæ antea dixerat, non quidem quod hæ doctrinæ contradictionem inter ſe inuoluant, ſed quod videatur nimis ſeiunxiſſe *officium* principis a *iure*, de quo nunc agendum.

h) Si doctrinam HOVTVYNI intuemur, primo intuitu ſat blanda & optima eſſe videtur, præſertim ſi, quæ de *officio imperantium* adſtricto ad leges naturales §. 14. adſerit, & quæ in calce libri ad *errores Hobbeſianos* refert, paulo attentius conſideremus. Vbi vero poſtea iura imperii explicat, ita eadem explicat, vt ſui quaſi immemor nullos imperanti limites ponat, & iura talia eidem indulgeat, quæ non poſſunt non fini reipubl. eſſe aduerſa, vti in ſingulis capitibus, occaſione ferente, annotabitur.

i) Supra

ſenſu, admitti poteſt. (2.) An doctrina de *iuribus maieſtaticis* ex his principiis primario ducenda, & princeps inde in regimine inſtruendus ſit? quod ſimpliciter nego. (i)

§. IX. Nam (I.) ex hiſce principiis iura imperantium primario velle determinare, eſt nihil aliud, quam cum SAMVELE populo

i) Supra dictum, Prætorem inique decernentem, *ius* feciſſe intelligi ob *autoritatem rei iudicatæ*. Quod ſi iam vellem iura magiſtratus ex legitimis principiis deducere, quis tam ieiunus foret, qui fundamenti loco iniquiſſima quæque poneret, ſub hoc prætextu, quod hæc Prætoris iniquitas ius faceret, id quod tantum *ex accidenti* fit. Sic pater inique verberans liberos, *iure* feciſſe dici poteſt, quoniam filius reſiſtere non poteſt, ſed pati iniuriam debet. Quis vero patriæ poteſtatis primarium fundamentum quæreret in *duritie* & *iniquitate*? Simili modo in *iure regio* indagando & docendo eiusmodi principia ſunt quærenda, quæ iuri naturæ & ſtatui reip. ſunt conformia, non quæ *ex accidenti* forſan eueniunt, & magis ad *mala reipubl.* pertinent. Hoc intuitu Claudius apud TACITVM *lib 12. annal.* Meherdati, quem legati Parthorum regem ſibi expetebant, præcepta dabat, *vt non dominationem & ſeruos, ſed rectorem & ciues cogitaret, clementiamque ac iuſtitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capeſſeret.* Si cum HOBBESIO infers, hanc doctrinam de limitibus ad *officium* imperantis pertinere, non ad ius ſummum, reſponderem: aut doctrina de *officio imperantis* limites poteſtati eius præſcribit, aut non. Priori caſu ſalua eſt doctrina noſtra; poſteriori vero otioſa eſt doctrina *de officio imperantium*, omni effectu deſtituta, quem tunc demum conſequitur, ſi poteſtatem eius reſtringit. Concludo hanc meditationem dicto AVGVSTINI *lib. 4. de ciuit. c 4. Remota iuſtitia quid ſunt regna, niſi magna latrocinia?*

k) Annun-

lo publicas calamitates, miſeriam & quæuis mala annunciare, (k) propter quæ tamen reſpublicæ non introductæ, quæque ſine dubio admodum vires ſumerent, ſi per hanc doctrinam legitimarentur.

§. X. (II) Fundamentum tale *abſolutum* pugnat cum lege naturæ. (l) Enimuero iura regia ex iure naturæ deducere velle, quæ eſſent contra *ius naturæ*, inſigni haud careret abſurditate.

§. XI.

k) Annunciabat Samuel iura regia, ſeu quæ reges, dominatum exercentes, ſibi tribuere ſolent, non quæ iis ſecundum leges naturales competunt h. e. publica *mala*; *calamitates communes* quas ſub regibus perpeti deberent, vt eo magis populus poſſit conuinci de ſtultitia commiſſa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges inſtruere, quale ius eſſet ſeruandum in regno futuro Judaico, ſed vt populo rebelli erga Deum potius indicarentur mala imminentia ex inordinato appetitu. Hoc intuitu autor *tr. du gouvernement civile c. VI.* §. 14. cenſet, huiusmodi poteſtatem abſolutam pugnare cum ſocietate ciuili. Suboluit HOBBESIVS *tr. de ciue. c. 6.* §. 13. *in not.* hanc obiectionem, quod ſcilicet, ſi quisquam tale ius abſolutum haberet, ciuium conditio miſerrima foret, quæ tamen ad felicitatem ciuilem in republ. eſſet deducenda. Sed reſpondet, *etſi iure i. e. ſine iniuria ſibi illata non tamen iuſte i. e. ſine violatione legum naturalium & iniuria in Deum faciet.* Verum fluit hæc reſponſio ex principio ſupra reiecto, quod imperans ſubditis non obligetur, & quod in genere inter homines nulla talis obligatio ſupponi debeat.

l) Lex naturæ obligat *ſingulos* ad pacem ſeruandam & tranquilitatem *totius humani generis*, vel vt eleganter dicit doctiſſimus CLERICVS *ad Pentateuch. Exod. XXI. ius homi-*

§ XI. Imo (III.) cum iura *ſocietatum* omnium, & ſic etiam *ciuilium*, potiſſimum ſint æſtimanda ex *fine* & *ſcopo ſocietatis primario*, (m) in-

hominum ſitum eſt in generis humani ſocietate, quorum etiam collineat AVTOR *du gouvernement civil. c. I. §. 4.* aiens: *Le loi de la nature a pour but la tranquillité & la conſervation du genre humain.* Hoc poſito, eadem lex quoque obligat quoslibet imperantes, vt *iura* ſua exerceant intra *modum huius vinculi*. Certe ius naturæ imperanti non potuit maiorem attribuere poteſtatem, quam quæ eſſet concluſa intra *obligationem ad pacem ciuilem ſeruandam*. Neque populus plus poteſtatis ei in ſe dediſſe credendus eſt. Exprimam hoc verbis eruditiſſimi ICti NOODTII *orat. de iure ſummi imper.* aientis: *Liberum habet arbitrium, qui nullis includitur finibus, nec tamen patitur humani ratio conſilii, vt ius probri, ſceleris, ac flagitii princeps accepiſſe eo exiſtimetur, quod de eo bene ſperauit populus, qui eum quaſi virum bonum publicæ priuatæque vtilitatis diſceptatorem elegit, nec opus eſſe putauit, quem tanta tamque libera poteſtate ornabat, pactis adſtringi ad id, quod vltro facturus videbatur. Magis populus cum non expreſſis ac diſertis verbis ei infrenatam dedit poteſtatem, tacite pactus videtur, vt, quam habet Princeps, non ad ſuam libidinem, ſed ad naturæ legem componat.*

m) In omni ſocietate *formam* ex *fine* deſumendam eſſe recte aſſerunt eruditi, quia exinde totum negotium *ſocietatis* diiudicatur. Iam omnis ſocietas conſiſtit in *vnione* plurium ad certum finem; neceſſario itaque poteſtas eius ſocietatis debet concluſa eſſe *intra terminos finis illius*. Supra vero latius dictum eſt, finem imperiorum eſſe ſatis bonum, nempe eundem, qui eſt iuris naturæ, ſcilicet, *vt publica adſit tranquillitas & pax eo magis corroboretur*, quæ ſatis lubrica erat in ſtatu naturali. Quod ſi imperanti *abſolutam poteſtatem* tribuis, etiam ſimul ſubditorum ſaluti, quæ ſuprema lex eſſe debebat, male conſulis,

inconueniens videtur, fundamenti loco in iuribus imperantium aſſerendis illud ponere, quod finem omnem ſocietatis ciuilis deſtruit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

§. XII. Præterea (IV.) quæ de *iure abſoluto* & *illimitato* vulgo aſſeruntur, ab hoc loco, vbi de fundamentis *legitimæ poteſtatis* quæritur, alieniſſima ſunt, cum potius referri debeant ad caput *de obligatione & patientia ſubditorum*; hoc enim intuitu demum *iuris effectum* habent, quatenus ſubditi patienter omnia

mala

lis, & reuera tollis illam vnionem, quæ debebat eſſe inter imperantem & ſubditos, imo illud ipſum iis adimis, propter quod vnius imperio ſe ſubiecerunt. *Nec vnquam ſatis fida potentia, vbi nimia eſt*, ait TACITVS *lib. II. hiſtor.* Aiunt quidem, *per contrariam doctrinam imperantes non reduci ad officium ſuum.* Verum an propterea præcepta iuris naturæ ſunt euertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per *doctrinam iuris naturæ* non viuant ſecundum leges? An ius naturæ ex hominum deprauatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant? Concedo *ſuadere Principi, quod oporteat, multi laboris eſſe*, vt recte Galba apud TACITVM *lib. I. hiſt.*, non tamen propterea veritas diſſimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. *Imo*, dicis, *finis Reip. magis euertitur, ſi imperanti leges ponimus.* Id vero falſum eſſe poſtea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud eſt, *quid ſubditi pati debeant*, & aliud, *quid imperans facere ex iure ſummo poſſit?* Finis dat menſuram mediis: media ad finem in Republ. obtinendum ſunt ſummum imperium, & inde deducta ſumma poteſtas, ergo huic quoque menſuram dare debet.

n) Quod

mala ferre debeant: *per ſe* (n) itaque non pertinent ad iura imperantis, ſed plane *per accidens*, quatenus imperanti reſiſti non poteſt.

§. XIII.

n) Quod *per ſe* & *primario* iura imperantis non ſint æſtimanda ex *illimitata poteſtate*, patet ex fundamento eorundem, videlicet, *iure naturæ*, quod tantam imperantibus non tribuit poteſtatem. Quin quod *peſſimi* imperantes tantum ita agant, ſecum cum Othone reputantes, *non poſſe principatum ſcelere quæſitum ſubita modeſtia & priſca grauitate retineri.* TACIT. *lib. I. hiſtor.* Quod autem mala ab imperante Reipubl. illata effectum iuris habeant, id reuera *per accidens* eſſe aliquoties dictum. Quando princeps *per ſe* & *primario* ius tale haberet, aut haberet illud ex *lege naturæ*, quod negant etiam diſſentientes: aut *ex alia Dei conceſſione*, quod itidem falſum: aut ex *voluntate ſubditorum*; aſt quis crederet, in hoc eos *primario* conſenſiſſe, cum ei imperium detulerint ad *ſecuritatem* & *pacem* conſeruandam? *An præſumendum erat*, ait clariſſ. NOODT. *orat. de iure ſummi Imp. homines mentis ſanæ, qui in ciuitatem ac ſub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam naturæ beneficia amitterent, eo dementiæ veniſſe, vt conſtituta ciuitate atque imperio eius finem euerterent, ac naturæ bona in ſui honorem magiſtratus proiicerent, ita vt exemplo pecudum ratione carentium, deinde non in ſuum ſed alterius vſum fructus ferre, eiusque arbitrio paſci, agi, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac deuorari vellent? Abſit, non id ratio, non communis ſenſus, non lex naturæ patiatur.* Equidem vrgeri ſolet, neceſſario populum in hoc conſenſiſſe quod, ſi vel maxime imperans etiam iniqua eſſet perpetraturus, tamen eidem reſiſtere nollent. Eſto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perperrandi, ſed ſe tantum obligarunt ad *patientiam* & ſubiectionem, quia viderunt, Rempubl. non poſſe eſſe ſaluam,

ſi

§. XII. Denique (V.) ſi dicendum quod res eſt, ex mera *adulatione* (o) erga imperantem

---

ſi *reſiſtendi ius* ſingulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam pœnam Deo committentes, *qui non negligit humana*, & *ſuperbiæ crudelitatisque etſi ſeræ non leues tamen venire ſolent pœnæ*, vti de Appii crudelitate iudicauit plebs R. apud LIVIVM *lib. III. c. 56.* Quo ipſo recedere cogor a ſententia eruditiſſimi NOODTII, qui *cit l.* ex hac *limitata poteſtate* concludit, *omni iure diuino & humano punire eum poſſe, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium ſalute & libertate omnes naturali ratione i, e. diuina voluntate conſenſere.* Aſt quis de eo iudicabit? Non *ſinguli*, quia ſingulis non eſt in ſtatu ciuili iudicium de eo permittendum, quod totam rempublicam concernit; nec *totus populus*, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum miniſter eſſet. Agnouit hoc GREGORIVS Turonenſis qui *lib. V. c. 19.* regem Chilpericum ita alloquitur: *Si quis de nobis, o Rex, iuſtitiæ tramites tranſcendere voluerit, a te corripi poteſt. Si vero tu exceſſeris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, ſed ſi volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, niſi is, qui ſe pronunciauit eſſe iuſtitiam.*

o) Hoc adulationis cacoethes, *vetus illud in republ. malum*, vt ait TACITVS *lib. II. annal.* aptiſſimum ſatis eſt ad hanc doctrinam inculcandam, cum omni *adulationi fœdum crimen ſeruitutis inſit*, iudice TACITO *lib. I. hiſtor. c. 1.* Egregie hoc ipſum depingit BARCLAIVS *in Argenide lib. 3. c. 11.* his verbis: „Quid miremur Principes violenta adulationis procella inclinatos, quo ſponte iam volunt iis vocibus credere, quas ſolas accipiunt? „Præſertim nemine ruinam ſuſtinente, ad quam tanta „vis impellit: Nam illi ſapientes, quos negotiis adhibent, ſeu verentur fruſtra monere, ſeu medicamentum, quamuis infundat ſalubritatem, tamen ingratum eſſe ſcient; his vulneribus non adhibent manum

„aut

tem hæc inuerſa docendi ratio orta; quo ampliora enim iura imperantibus quis adſcribere poteſt, eo gratiorem apud Principem ſe futurum credit, atque inde *omnia principum honeſta & inhoneſta laudat.*

§. XIV.

„aut certe vitia diſtinguunt, quibus ſe ipſum Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempublicam. Et contenti vtcunque mederi publicis, non reſtituunt Principi oculos, quibus ipſe ſuam ſortem & blandientium fallaciam damnet. Quis familiarium ſapienter Reges admonuit, ſi auiditate æris infames ſunt, ſi nimio venationum ſtudio amittunt reipublicæ curam, aut cum libidinis exemplis inficiunt ſeculum, vel inconſultis amicitiis publicam inuidiam concitant? Laboramus etiam virtutum nomina his cupiditatibus fœdare. Cura futuri, laborum aſſuetudo, comitas, liberalitas appellantur. Nec vitia illa tantum, ſed etiam leniora in his adoleſcunt mendaciis. Imo cum recte quid ſapiunt, adeo fictos inueniunt & nimios plauſus, vt ſæpe (credite amici) pudore, qui[illegible]eris aberat, onerati oculi multum mihi tremuerint. Videbam neque pudere iſtos effuſiſſimæ fraudis, neque Principes indignari, quod ſibi tam procaciter illuderetur. Quantum a comœdia diſtat hic ludus; cum vtrobique in os laudes quos apud te proteruo contemtu tanquam vanos aut pueriliter captos derides? Quod niſi maiorem regibus genium, quam qui populum informat, Dii dediſſent, quotusquisque ex his plagis euaderet, quæ vel ipſa conſuetudine placent, quia naſcentium cunas circumdant, nec eas meminerunt ſibi poni? ſed neque his periculis ſoli Reges infeſti ſunt: plerique regiis malis in priuata fortuna laboramus. Reges ſumus ſupplicibus, rurſusque Rex nobis, in cuius eſt manu, quod petimus. Hunc tentamus blanditiis, hunc illa vanitate conficimus; Vltro amantem tela quibus percelli

§. XIV. Neque vero aſſeri poteſt, hanc doctrinam eſſe *periculoſam* (p) ſtatui Reipubl.; nam & veritati ſuus dandus in Republ. locus, nec eo ipſo ſubditis abiudicamus *patientiam*, quo imperantium iura ſuis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi poteſt vergere doctrinam contrariam in ſummum reipubl. præiudicium. Si enim Principi talem *illimitatam* adſcribimus *poteſtatem*, putant ſe omnia iuſte agere, ſe plane nullis limitibus circumſcriptam habere poteſtatem,

„ Reges ſolent. Qui vero hoc adulandi ſtudium damnant, tales limites imperantibus ſuis præſcribunt, quos ius naturæ poſtulat. Non poſſum facere, quin adulatoribus exemplum *Heluidii Priſci* opponam, de quo EPICTATVS *lib. I. diſſ. c. 1.* ita: *cum præmiſiſſet ad eum Veſpaſianus, ne ingrederetur ſenatum; reſpondit: penes te eſt, ne me ſenato*[illegible] *patiaris, quamdiu vero ſum, oportet me eo ingredi. Eſto, ſed cum ingreſſus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. ſed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iuſtum. D. ſed ſi dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me eſſe immortalem?*

p) Concedo, hanc doctrinam inimicam eſſe *dominatui* & *tyrannidi;* aſt huic non ſcribo leges, ſed Reipubl. ſecundum leges naturæ conſideratæ. Neque vero quis mihi hoc ipſo imputabit, quod methodo Platonica mihi in idea fingam rempublicam, qualis non datur; id ipſum enim ex hactenus adductis concludi nequit. Explico iura naturæ publica, non mala publica, neque tamen his, ſi eueniunt, ſuos denego effectus, interim in fundamentis ab his abſtinendum duxi, ſimulque credidi, totum hoc caput potius referendum eſſe ad doctrinam *de obligatione ſubditorum.*

q) Im-

tem, (q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

§. XVI.

q) Imperantes omnia ſibi licere exiſtimant, quæ ſuo palato grata eſſe ſentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quo minus pœnam aliquam humanam vel reluctantiam timere debent, ſed libere agunt & ſuarum actionum ſoli ſunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & ſanam mentem redeunt, niſi forſan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in ſe deſcendere cogantur, exemplo Tulli Hoſtilii, de quo LIVIVS *lib. I. c. 31.* ita: *Ipſe* (Tullus) *longinquo morbo eſt implicitus, tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces, vt qui nihil ante ratus eſſet minus regium, quam ſacris dedere animum, repente omnibus magnis paruisque ſuperſtitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populum impleret vulgo iam homines vnam opem ægris corporibus relictam, ſi pax veniaque ab Diis impetrata eſſet, credebant.* Priuati vt plurimum affectus ſuos ſupprimere debent, & quidem *metu pœnæ*, qui a Principe abeſt. Eo proniores itaque ſunt in omnia mala, quo magis hæc legitimantur ſub ſpecie *iuris* alicuius, quia licet per ſe libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, vt eo citius talia agant, quando habent *prætextum iuris*, a quo abſtinuiſſent, ſi iniquitas illis ob oculos poſita fuiſſet. Si *ambitioni* indulget, iura ſua exinde diiudicabit. Si *auaritiæ*, ſubditorum opes ad ſe rapiet, eos ſeruos eſſe credet. Si *luxurioſus*, & tunc luxuriæ iura ſua accommodabit. Quæ vero inde calamitates publicæ! Germania in prouinciam eſſet redacta, ſi barbari, inquit FLORVS *lib. 4. c. 12. n. 22. tam noſtra vitia quam imperia ferre potuiſſent.* Idem de Britannis aſſerit TACITVS *in Agric. c. 13. Ipſi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, ſi iniuriæ abſint, has ægre tolerant.* Porro de Friſiis id *lib. 4. annal. c. 74.* notanter ait: *Friſii pacem exuere, noſtra magis auaritia, quam obſequii impatientes.* Denique quando Do-

§. XVI. Et cum tam ampliſſimam poteſtatem non adſcribant imperantibus in aliis reipubl. formis, (r) inconueniens foret, ſoli Monarchiæ *illimitatam poteſtatem* adſcribere velle.

§. XVII.

ctores tam illimitatam poteſtatem principi tribuunt, haud memores ſunt, ſibi cum eiusmodi perſonis rem eſſe, quæ hac doctrina abuti ordinarie ſolent. Depingam hoc verbis CAESARINI FVRSTENERI, qui *de ſuprematu c. 11. inf.* ita ait: „Imperia ergo Hobbeſiana neque apud „moratiores gentes neque apud Barbaros extare arbi„tror, neque poſſibilia neque optanda cenſeo, niſi illi, „penes quos ſumma rerum eſſe debet, angelicis virtuti„bus polleant; tamdiu enim homines retinendam iudi„cabunt propriam voluntatem, ſuæque ſaluti, prout „optimum videbitur, conſulent, quamdiu de Recto„rum ſumma ſapientia & potentia perſuaſi non erunt, „quod ad perfectam voluntatis reſignationem neceſſe „eſſe. Locum ergo demonſtrationes Hobbeſianæ in ea „tantum Republica habent, cuius Rex Deus eſt, cui „ſoli tuto per omnia confidi poteſt. Idem confirmat AVTOR *du gouvernement ciuil.* aiens: *la Monarchie abſolute, qui ſemble eſtre conſiderée par quelques vns comme les ſeul gouvernement, qui doive avoir lieu dans le monde, eſt, a vray dire, incompatible avec la ſocieté civile, & ne peut nullement eſtre reputée vne forme de gouvernement ciuil*, quod de regulari & ſana republ. intelligendum eſſe credo.

r) Differentiæ rationem quidam exinde petunt, quod *Regnum* omne ſit *imperium berile*, imperans *dominus* & ſubditi *ſervi* quemadmodum hoc ſenſu Romani Porſennæ obiiciebant, *non in regno populum Romanum, ſed in libertate eſſe.* LIVIVS *lib. II. c.* 15. Verum hoc petit id, quod eſt in principio. Salomonis imperium certe non erat herile; quod autem regna degenerent in condi-

tio-

§. XVII. Facile autem euitabimus obie-ctionem HOBBESII, quam habet *tr. de ciue c. VI. ſ. 18.* quod ſcilicet, ſi poteſtas imperantium limitaretur, (s) neceſſe eſſet, vt id fieret

tionem herilem, fit *ex accidenti*. Fatetur ipſe HOBBES *tr. de ciue c.* 10. §. 8. libertatem ſingulorum non minorem eſſe ſub Monarchia, quam ſub populo, quæ ſi de eo, *quod fieri debebat*, capiuntur, bene ſeſe habent, ſi vero de *praxi communi*, dubia ſunt. Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata poteſtate* vnius deprehenditur, in populari quoque deprehendimus. Eleganter LIVIVS *lib. XXIV. c.* 25. plebis mores depingit. *Hæc natura*, inquit, *multitudinis eſt, aut ſeruit humiliter, aut ſuperbe dominatur, libertatem, quæ media eſt, nec ſpernere modice, nec habere ſciunt: & non ferme deſunt irarum indulgentes miniſtri, qui auidos & intemperantes plebeiorum animos ad ſanguinem & cædes irritent.* Sicuti vero hæc in multitudine indomita omnes reprobant, non pro *iure vero* habent, ita nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

s) Tota vis argumenti dependet ex illuſtratione eius, quid ſit *limites ponere*. Scilicet denotat *poteſtatem alicuius ita circumſcribere & reſtringere, ne nimium poſſit excedere.* Sic poteſtas dominorum in ſeruos conſtricta eſt ex conſtitutione ANTONINI PII *in* §. 2. *de his qui ſui vel al. iur. ſunt.* Reſtringitur autem poteſtas alicuius vel *lege* vel *pacto*, eoque vel *expreſſo* vel *tacito*; illa vel *naturali* vel *ciuili* ſeu *humana*. Vtroque modo limites recipit poteſtas regia: (1.) *pacto* cum ſubditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus ſæpe imperans promittere debet, *quid facere non poſſit*, imo & huc pertinet ipſum *pactum primæuum*, per quod ſubditos in ſuam recepit ſubiectionem, & eis ipſo facto tranquillitatem & ſecuritatem promiſit, quo ipſo ſibi ipſi limites poſuit, imo ponere debuit. Quod pactum licet ſemper in ipſa

eret a *maiori poteſtate*: nam id vtique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat. Deinde vero ex *nuda promiſſione & pacto* poſſunt quoque huiusmodi limites oriri, licet paciſcentes ſint impares.

§. XVIII. Neque iuuant HOBBESIVM dicta S. Scripturæ (t) pro abſoluto imperio adducta,

imperii ſuſceptione lateat, tamen quibusdam populis ſolenne fuit etiam imperantes ſuos iuramento ad hoc adſtringere. De Tartarorum regum renunciatione ſolenni ſingularia adducit BODINVS *de republ. lib. I. c. 8.* Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *iuro ego per Deum omnipotentem ac promitto, me iuſte regnaturum, iudicium, æquitatem ac miſericordiam facturum.* BODIN. *cit. l.* In hac formula illud ipſum promiſerunt, quod tacite omnes imperantes in ſuſceptione imperii promittunt. (2.) *Lege* non quidem humana ſed naturali. Argumentum Hobbeſii tantum oſtendit, quod non poſſit limites accipere ex *lege* humana *proprie dicta*, quod concedimus; ſed ſupereſt *lex naturæ*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites deſtituti ſunt *obligatione coactiua*, ergo inutiles: hoc vero eſt quod nego. Nam licet illud, quoad ſubditos, hoc ſenſu verum ſit, vt principis poteſtatem per reſiſtentiam non poſſint reducere ad ſuos limites, tamen quando doctrinam de *poteſtate principis* ſecundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites oſtendunt, quid princeps facere poſſit, & ſic in hac limites tales non ſunt diſſimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans conſulit peritos, an hoc facere poſſit? iniquum foret, ſi ex principio de abſoluta poteſtate quis vellet reſpondere, principem hoc facere poſſe, quod tamen ex Hobbeſianiſmo fluit.

t) Adducit (1.) locum *Matth. XXIII*, 2. vbi captat verba: *Omnia itaque, quæcunque dixerint vobis, ſeruate.* Verum

ducta, *in c. XI. ſ. 6.* quæ partim de obligatione ſubditorum ad iniqua etiam ferenda obſtrictorum, partim de poteſtate legitime & intra terminos exercita intelligi poſſunt, partim etiam aliena ſunt.

§. XIX.

Verum hic locus non agit de *imperio ciuili*, ſed tantum de *obſequio erga Doctores*, quales erant Scribæ & Phariſæi. Deinde ſub voce, *omnia*, complectuntur illa, quæ *in lege Moſaica* erant comprehenſa, & ita hæc obedientia erat reſtricta ad terminos legis Moſaicæ. Neque obſtat, quod dicatur, quia ſedent *ſuper Cathedram Moyſis* h. e. *principis ciuilis*, nam *cathedra Moyſis* vel denotat *officium Doctoris*, qualis etiam fuit Moyſes; vel *principis* ſeu *legislatoris*, qualem etiam repræſentauit. Iam ex ipſo contextu conſtat, Phariſæos & Scribas cathedram Moyſis tanquam *doctores* non vero tanquam *iudices ciuiles*, obtinuiſſe. Poſito vero, quod loquatur Chriſtus de imperio ciuili, tamen ex voce *Omnia* non euincitur abſolutum imperium, quia Saluator ſubiungit ſtatim: *ſed ſecundum opera eorum ne agatis.* Deinde allegat locum *Rom. XIII*, 1. ex quo infert, poteſtates, quæ erant tempore PAVLI fuiſſe approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuiſſe abſolutos. Verum reſpondeo: (1.) PAVLVS vnice loquitur *de obligatione ſubditorum*, non *de illimitata poteſtate* imperantium: (2.) loquitur *in theſi* de poteſtate diuinitus ordinata, quæ non alia eſſe poteſt, quam quæ ordini Dei inſeruit: (3.) non in genere de poteſtate *ſumma* agit, ſed etiam de *ſubalterna*, quam illimitatam fuiſſe, nemo aſſeret. Eundem in ſenſum accipit locum ad *Tit. III*, 1. *Matth. XXII*, 21. Illud vero ſane ridiculum eſt, quod putet, CHRISTVM quoque talem abſolutum Regem ſe geſſiſſe, *Matth. XXI*, 2. dum præcepit diſcipulis, vt aſinam ad ſe adducerent, quod *iure dominii* ſiue *regis iudæorum* feciſſe videretur, cum *tollere ſubditis bo-*

§ XIX Neque denique doctrinam de *legitima poteſtate imperantium* euertere poteſt inductio tot exemplorum (u) a Monarchiis abſolutis petitorum, cum exempla factum non legitiment, ſed tantum oſtendant, miſerrimam fuiſſe non raro ſubditorum conditio-

na ſit regis abſoluti. Quomodo vero in *ſtatu humilitatis* agere potuit regem? deinde nequidem abſtulit aſinam domino inuito, ſed commodato ſine dubio habuit. Ex V. T. loca quæ allegat, itidem valde contorta ſunt, vbi pleraque ſe reſoluunt in obligationem ſubditorum, de qua hic non eſt quæſtio. Huc pertinet locus *Joſ. I, 16. Deut. V,* 27. vbi rurſus quoque captat verba: *Omnia, cuncta*, quæ tamen iuſta interpretatione adiuuanda ſunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apoſtolis potius Deo eſt obediendum quam hominibus. De iure regio 1 *Sam. VIII.* quod itidem pro ſe allegat, ſupra iam actum.

u) Video ſæpe HOBBESIVM ad *mores plerorumque regum* prouocare: neque in eo errat, cum ſupra iam dictum, reges non raro magis affixiſſe ipſam Rempubl., quam in alia forma fieri ſolet. Nemo inter imperantes ad mentem Hobbeſii iura imperii ſui illimitati tueri rectius videtur, quam Moſcouitarum imperator. Ita enim REINOLD. HEIDENSTEIN *lib. I. de bello Muſcouit. Muſcouitæ*, ait, *leges quibus vtuntur, paucas admodum habent, eamque fere ſolam, vt principis voluntatem pro lege obſeruent. de eo ita illis perſuaſum eſt, per principem tanquam interpretem Deum ſecum coniungi, ac prout de Deo meriti ſint, ita principem vel benignum vel aſperum in ſe eſſe, itaque voluntati eius non ſecus ac diuinæ, ſeu turpia ſeu honeſta, ſeu mala, ſeu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent, illeque vitæ & necis omnium atque rerum ſummam in ſuos poteſtatem obtinet, vnus omnibus rebus ſumma cum poteſtate præeſt, ſolus om-*

tionem ſub Monarchiis, nec tantam ineſſe regnis excellentiam præ aliis rerumpubl. formis, quam ſibi ſuauiter fingere ſolent.

§. XX. Cum itaque illi ipſi, qui pro *illimitata poteſtate* pugnant, concedere neceſſum habeant, imperantem ligari *lege naturali*, neceſſario quoque concedere debent, poteſtatem

nia imperia adminiſtrat &c. Huiusmodi imperanti non *lex naturæ*, ſed *voluntas* pro lege eſt. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Perſarum PLVTARCHVS *ad præfect. indoct.* refert, *quod omnes pro ſeruis habuerit, excepta ſua vxore, cuius maxime debuit eſſe dominus.* Exempla probant mores, ſed ius ſecundum leges naturæ conſideratum non probant. Si excipias regnum DAVIDIS & SALOMONIS & nonnullorum aliorum, reliquorum poteſtas præſertim orientalium plerumque fuit Tyrannica, & inde forſan eueniſſe credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter *Tyrannum* & *regem*. Si cauſam quæris, quod plerique tam male regnauerint, recte reſpondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim Solon apud LAERTIVM *lib. 1. c. 60. Impera, vbi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, ſcies regere*, & ISOCRATES *in Nicocle, vbi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare.* Vnde PLVTARCHVS de Ageſilao prædicat, hoc ei profuiſſe ad rem in republ. bene gerendam, *veniſſe ad imperium non indoctum ſub imperio eſſe.* Denique & CICERO *lib. 3. de LL.* hoc etiam confirmat aiens: *Qui bene imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt, & qui modeſte paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus eſſe.* Qui nunquam paruit, nunquam ſibi limites præſcribi paſſus eſt, & ita inſtar indomiti equi poſtea agit, quod exempla tot tyrannorum docent.

 x) Con-

tem eius eſſe concluſam intra terminos *iuris naturalis*, (x) adeoque illa omnia agere non poſſe, quæ iuri naturæ repugnant.

§. XXI.

x) Concedit id quoque HOBBES *de ciue c. 13. §. 2.* quod *officii eorum ſit*, *legi naturæ obedire*, ex quo recte concludit, *ſalutem ſubditorum ſummam debere eſſe legem*. Verum ita *illimitata poteſtas corruit*, vel ſaltem ex *iniquitate imperantium* ortum trahit. Veſpaſianus *inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obſtinatus erat*, *donec indulgentia fortunæ* & *prauis magiſtris didicit auſusque eſt*. TACITVS *lib. II. hiſtor.* En effigiem genuinam illimitatæ poteſtatis *a prauis magiſtris* & *iniquitate* depictam! Equidem pergit HOBBES: aliud eſt *ius imperantis*, aliud *officium eius*; illud, quid facere *poſſit*, hoc, quid *debeat*, oſtendit. Neque in hoc contradico, ſicuti ab initio ſtatim dictum. In eo tamen remanet cardo controuerſiæ, *vtrum poteſtas imperantis in doctrina de iure publico ſit attemperanda magis ad officium eius*, h. e. *obligationem*, *an vero abſque obligatione conſideranda*? Prius vtique aſſerendum: cum enim maneat adhuc *vinculum humanitatis* inter ſubditos & imperantem, poteſtas eius magis conſideranda erit ſecundum obligationem *iuris naturæ*. Rara quidem hæc virtus imperantium, ſed eo magis vrgenda, *vt non minus homines ſe, quam hominibus præeſſe meminerint*, id quod in Traiano laudat PLINIVS SECVNDVS *in paneg. ab init.* Licet vero hæc *obligatio interna*, & ita a *ratione iuſti* ſeparanda videatur; hæc tamen eſt alius indolis, ex ipſo iure naturæ deſcendens, & *ex accidenti* tantum *imperfecta*. Bene AVTOR *tr. du gouvernement ciuil. c. VI. §. 15.* philoſophatur: *Vn tel homme, quoy qu'il s'appelle Czar ou grand Seigneur, ou de quelque autre maniere, qu'on voudra, eſt auſſi bien dans l'eſtat de nature avec tous ceux, qui ſont ſous ſa domination, qu'il y eſt avec tout le reſte du genre humain.*

y) In

§. XXI. Atque in eo nunc concordant apertæ ſacræ litteræ, quæ *Deut. XVII, 14. ſeqq. ius regium* (y) plane diuerſum deſcribunt ab illo, quod habetur 1. *Sam. VIII.*, cum hic limites poteſtatis exacte ponantur, ex quibus iudicari poſſit, an poteſtas *legitime* exerceatur, nec ne?

§. XXII.

---

y) In *alleg. textu* Moſes, quaſi e longinquo prævidens quod ſibi populus regem ſit poſtulaturus, regulas præſcribit, quomodo *iura regia* eſſe comparata debeant: (1.) *non alium eſſe eligendum, quam quem Deus electurus ſit.* Deus voluit ſalutem omnium, & imprimis populi Iſraelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodeſſe volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquiſſimas vias thronum occupaverant, & proinde magis tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc præcauere voluit Moſes (2.) Præcepit, *ne eligeretur extraneus,* qui populum poſſet a Deo abducere, ſed potius ex populo Iſraelitico, qui ſcita, populo Iudaico præſcripta, ſancte conſervaret & in praxin reduceret. Deinde *v.* 16. ſpecialia præcepta, tria vitia, per quæ omnia regna corrumpuntur, reſpicientia ſuggeruntur, (α) *ne multos aleret æquos* ad nudam pompam: quo præcauere voluit nimiam *potentiam* ambitioni obnoxiam. (β) Deinde *voluptatem* præcauere ſtuduit eo præcepto, *ne multas vxores duceret*: & denique (γ) *auaritiæ* obicem poſuit eo ipſo dum vetuit, *ne argenti aurique copiam colligeret multam*, optime cognoſcens, regum mores corrumpi hiſce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum eſt. Subinde *v.* 18. *ſeqq.* limites eidem ponit, quæ omnia ſimul ad officium regum Iudæorum, & eorum poteſtatem limitatam recte referri poſſunt.

z) Inde

§. XXII. Hoc intuitu imperantes in ſacris dicuntur *vicarii Dei*, *Sap. VI*, 5. *Pſ. LXXXII*, 6. imo *Dei. Ioh. X*, 34. (z)

§. XXIII.

z) Inde etiam recte vocantur *patres patriæ*, cum, iudice Cyro, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interſit.* XENOPH. *lib. 8. de inſtit. Cyr. ab init.* Notabile exemplum eſt in hiſtoria Theodorici Marchionis Brandenb adducta *tom. VIII. obſeru. Hall. obſ. 16*, qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem eſſet deiectus in miſeriam, dixiſſe fertur: *Excitaui ego iram Dei aduerſus me, cum impoſui nimium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictorem, Deus conſtituerat* Longe aliter Dio, qui apud PLVTARCHVM *in Dione p. 962. lit. b.* tale voluit eſſe Dionyſii regnum, *in quo moderatione & iuſtitia velut parenti præſtanda benevole illi ſubiecti præſtarent.* Idem PLVTARCHVS *tom. 2. Apophthegm. p. 182. lit c.* refert: *dicente quodam, omnia boneſta & iuſta eſſe regibus, ſubieciſſe Antigonum, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis ſola boneſta pro honeſtis, ſola iuſta pro iuſtis habenda ſunt.* Tullius de ſe prouocatione ad ipſum populum facta, apud DIONYSIVM HALICARNASS. *lib. IV. p. 239.* profitetur, *quod verſetur in populo non ſecus ac pater inter filios fuerit.* HERODOTVS *in Thalia* refert, Perſas dixiſſe, *Darium regem, quoniam res omnes quæſtui habebat, & conſtituit tributi ordinationem, fuiſſe inſtitorem: Cambyſem dominum, quia aſper & moroſus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri ſtudebat.* Vnde & ERASMVS *de inſtit. princ.* huc reſpexit aiens: *Bonus princeps non alio animo debet eſſe in ſuos ciues, quam bonus paterfamil. in ſuos domeſticos. Quid enim aliud eſt regnum, quam magna familia, quid rex, niſi plurimorum pater?* & LIBANIVS *Orat. 12.* idem confirmat, aſſerens: *Oportet regem patri ſimilem eſſe.* Expreſſius SENECA *lib. I. de clement. c. 14. Hoc quod parenti*, ait, *etiam principi facien-*

§. XXIII. Huc quoque redit intentio eorum, qui in ciuitatem coiuere, & obſequium promiſere, quod non *illimitata*, ſed ad ſalutem & tranquillitatem populi *attemperata* (a) poteſtas eſſe debeat.

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans poteſt, quæ non aduerſantur *ſaluti totius corporis ciuilis*, (b) iuxta

---

ciendum eſt, quem appellamus patrem patriæ, non adulatione vana adducti - patrem quidem patriæ appellauimus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem patriam, quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos ponens &c. Hinc OVIDIVS Auguſtum eleganter admonet *lib. 2. Triſt.*

Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, vt non quibusuis imperatoribus, ſed *dignis* tantum tribueretur, & quidem *publico decreto, vt abſolutæ virtutis teſtimonium*, teſte APPIANO *lib. II. de bello ciuil. p. 715.*

a) Apprime SENECA *lib. I. de Clement. c. 19. Ciuium non ſeruitus, ſed tutela principi tradita eſt.* Seruitus illimitatam; tutela bene moderatam poteſtatem ſupponit.

b) Optime CICERO *lib. 8. epiſt. 11. ad Attic.* vbi ita: *vt gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoriæ: ſic huic moderatori reip. beata ciuium vita propoſita eſt, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum eſſe effectorem volo.* Expreſſius vero IDEM *lib. I. de Offic.* hoc ex doctrina Platonis illuſtrat, aiens: *Omnino, qui reipublicæ præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant, vt quicquid agunt, ad eam referant obliti commodorum ſuorum; alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant.* c) Equi-

ta vulgatum: *Salus populi ſuprema lex eſto.* Quæ autem huic aduerſantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem *ſalus reipubl.* ſita ſit, de eo quidem naturaliter ipſi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum eſſe debet, vt non primario priuata commoda quærant, ſed vt toti reipubl. quoque bene ſit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

---

c) Equidem omnes homines ita comparati ſunt, vt priuatam quærant vtilitatem: quid ergo mirandum, ſi etiam in imperante valeat illud TACITI: *Priuata cuique ſtimulatio, vile decus publicum?* Aſt hoc ſi admittimus, non poteſt non reſpublica peſſime ſe habere. Nam; (1.) vt ait LIVIVS *lib. 20. priuatæ res ſemper offecere officientque publicis conſiliis*, & proinde recte monet CLAVDIANVS *in Honor.*

\- - - *Conſule cunctis,*
Non tibi; nec tua te moueant, ſed publica vota.

PLVTARCHVS *in Galba p. 1062.* idem exemplo confirmat: *At Galba præ ſe tulerat, ſemper rempubl. ſe priuatis anteferre rationibus ſuis.* Non itaque exemplis, ſed legibus iudicandum erit. (2.) Poſſunt homines, qui aliis ſpeciatim *iure perfecto* non ſunt obligati, intereſſe proprium ſequi, vt aliis iniuriam non faciant; principes vero ſunt peculiariter per *pactum*, & ita *lege naturali* obligati, vt *communis vtilitatis* rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Hoc intuitu Hadrianus ſæpe in ſenatu dixit: *ita ſe rempublicam geſturum, vt ſciret populi rem eſſe, non propriam.* SPARTIANVS *in Hadr. c. 8.* Denique (3.) licet nulla respubl. ſit, in qua priuata commoda ceſſent, ad minimum tamen hoc quoque curandum, ne cura ſalutis publicæ plane abiician-

§. XXVI. Cum autem *ſalus populi* in eo conſiſtat, vt poſſint ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (I.) imperanti commendata eſſe debet *cura circa diſciplinam publicam*, (d) vt *bonis moribus* imbuantur, & apti reddantur ad vitam ciuilem.

§. XXVII.

ciantur. Nam *eſt non modo eius, qui ſociis & ciuibus, ſed etiam qui ſeruis, qui multis pecudibus præſit eorum, quibus præſit, commodis vtilitatisque ſeruire*, vt ait CICERO *lib. I. ad Q. fratr. epiſt. I.* Dum publico beneeſt, imperans quoque felix eſt, contra ſi patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime præuidit SALOMO, & hunc in finem in regni ſui primordiis preces vnice ad Deum fudit, vt ipſius gratia populum ſibi commiſſum regere poſſet ſapientia & ſingulari cura, 1. *Reg. III, 7. ſeqq.*

d) Curam circa diſciplinam eo magis ſibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines ſunt ad vitam ciuilem. THEODOSIVS & VALENTINIANVS in *epiſt. ad Cyrillum*, a RICHERIO *lib. 1. hiſt. concil. gen. c. VII. 1. 2.* relati hanc rem ſibi curæ cordique eſſe teſtantur. *In omnibus fere*, aiunt, *ſubditorum noſtrorum commodo intenti, vnum hoc perpetuo vrgemus, contendimusque ſedulo, vt pie religioſeque priuatim viuant omnes, & vt pios decet in republica verſentur vniuerſi.* Hinc eſt cura circa Scholas, Eccleſias, inſpectio in eos, qui Eccleſiis præſunt, & ex hac *cura* ſeu *obligatione* iura plura naſcuntur ſuo loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi poſſunt; multum enim in bene formatis moribus ciuium ſitum eſſe conſtat. In hunc finem in pluribus rebuspubl. *cenſura morum* introducta eſt, maxime in iis næuis neceſſaria, qui pœnis nequeunt euelli, & *tamen vel ut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt*, vt ait LIVIVS *lib. XXIV. c. 18.* De Ageſilao, refert XENOPHON. in *Orat.*

Orat. de illo p. m. 668. quod Græciam tunc demum potentem fore exiſtimauerit, ſi Græci frugi eſſent. PLAVT. *in Perſ. Act. IV. Sc. 4 Si incolæ bene morati ſunt, pulchre munitum* (oppidum) *arbitror.* Eundem in ſenſum Mæcenas ad Auguſtum apud DIONEM *lib. 55.* diſſeruit: *Neque timueris, ne quis bene educatus inſtitutusque conſilium conuellendi ſtatus publici ſit initurus, quinimo id a nulla diſciplina formatis & a flagitioſis timendum eſt. Hi enim faciliime eo adducuntur, vt turpiſſima & peſſima quaeque in ſe & alios ſtatuant.* Cum itaque ab integra educatione puerorum ſalus reip. dependeat, iuuat imprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacædemonii obſeruaſſe leguntur apud XENOPHON. *de republ. Spartan. Lacædemonii*, ait, *vitæ inculpatæ exemplo pueros ſuos docebant:* quod in *ſeqq.* declarat. Ab hac cura ſingulari circa diſciplinam & mores ſubditorum laudat XENOPHON *lib. I. Cyropæd. p. 3. lit. c.* leges Perſicas, aiens: „Legum Perſicarum principalis cura eſſe videtur, id efficere, quod bono publico maxime conducat. Non „enim inde faciunt initium, vnde quam plurimis in ciuitatibus leges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates „cuiuis educandi liberos ſuos, qua ipſa viſum ratione „fuerit, poteſtatem faciunt, atque ipſis etiam prouectioribus viuere ſui ex animi ſententia permittunt. Deinde edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim „domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam „pulſet, adulterium ne committat, magiſtratus imperio parere ne detrectet, atque his itidem alia conſimilia. Quod ſi quis horum aliquid transgrediatur, pœnæ propoſitæ ſunt. At vero Perſicæ leges hoc antevertentes primum procurant, ne prorſus eiusmodi ciues ſint, qui praui alicuius fœdine facinoris libidine „ducantur. Atque hoc huiusmodi quadam ratione „procurant. Eſt apud eos forum, quod liberum vocant, in quo quum regia, tum curiæ magiſtratuum ceteræ ſunt exſtructæ. Hinc & res venales, & nundinatores, & clamores horum ac inſolentiæ alium in locum reiectæ ſunt, ne horum turbulenta confuſio cum

„de-

„ decoro illorum ordine, qui ſunt inſtituendi, permi-
„ ſceatur. Forum hoc ad curias ſitum, quatuor in par-
„ tes eſt diuiſum. Earum prima pueris eſt attributa, pu-
„ beribus altera, tertia plenam adeptis ætatem viris,
„ quarta militares annos egreſſis. Et ex lege ſinguli ſuis
„ in locis adſunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri,
„ primo diluculo: Seniores vero vbique commodum eſt
„ extra ſtatos dies, quibus oportet eos adeſſe. Puberes
„ etiam propter curias cum armis gymnicis exilibusue
„ dormiunt, maritis exceptis, quorum præſentia ne
„ quidem requiritur, niſi denuntiatum fuerit, vt adſint,
„ nec honeſtum, hos abeſſe ſæpius. Harum partium
„ cuique duodecim ſunt præſides, quod Perſarum na-
„ tio totidem in tribus ſit diſtincta. Præſunt autem pu-
„ eris delecti quidam ex Senioribus, qui eos effecturi
„ quam optimos videantur. Ephebis item de virorum
„ ætatis integræ numero lecti quidam, qui hos reddituri
„ optimos exiſtimentur. Viris etiam maturæ iam ætatis
„ præficiuntur, qui tales reddituri putentur, vt potiſſi-
„ mum ſibi præſcripta, & a magiſtratu ſummo imperata
„ præſtent. Ne ſenioribus quidem ſui præfecti deſunt,
„ quippe quod his etiam qui præſint, deligantur, vt &
„ ipſi officium faciant. Ita nos etiam illa commemora-
„ bimus, quæ cuilibet ætati præſtanda legum ex præ-
„ ſcripto ſunt, vt, qua cura ſtudioque efficiant, quo
„ ciues optimi ſint, magis etiam pateat. Pueri ergo ma-
„ giſtrorum domos frequentando in diſcenda iuſtitia ver-
„ ſantur, & aiunt, ad hoc ſe non aliter itare, atque ſo-
„ leant apud nos, qui literis operam daturi ſunt. Ho-
„ rum autem præſides maximam diei partem iure dicen-
„ do conterunt. Nam & inter hos pueros nihilominus
„ ac inter viros, mutuæ criminum accuſationes exiſtunt
„ furti, rapinæ, vis illatæ, doli, conuitii & aliorum,
„ quæ accuſari ſolent. In illos autem, quos intelligunt
„ talis alicuius iniuriæ reos, animaduertunt. Eos eti-
„ am plectunt, quos per iniuriam accuſare comperiunt,
„ iudicium vero dant de illo quoque crimine, propter
„ quod inter homines odia mutua potiſſimum exiſtunt

§. XXVII. (II.) Facultates ciuium magis promouendæ, (e) quam diminuendæ, & omni

„ quum poſtulationes in iudiciis de eo minime fiant, nem-
„ pe de ingratitudine. Itaque ſi quem intellexerint
„ gratiam non referre, quum poſſit, in eum etiam val-
„ de animaduertunt. Nam ingratos homines imprimis
„ nulla Deorum cura, nulla parentum patriæ amicorum
„ adfici arbitrantur. Quia & impudentia potiſſimum
„ ingratitudinem comitari creditur, quod hæc una om-
„ nium eſſe maxima dux ad turpiſſima quæque videatur.
„ Præterea pueros ad temperantiam condocefaciunt.
„ Plurimum vero ad hanc diſcendam confert, quod ip-
„ ſos etiam ſeniores toto die temperantes ac moderate vi-
„ tam agere vident. Addunt præcepta de præſtanda ma-
„ giſtratibus obedientia, quam ad rem multum confert,
„ quod & ſeniores enixe vident magiſtratibus obtempera-
„ re. Docent eos & ventris ac potus abſtinentiam, nec
„ parum ad hoc adfert adiumenti, tum quod ſeniores
„ quoque prius ventris cauſa diſcedere vident, quam ſuis
„ a præſidibus dimittantur, tum etiam, quod apud ma-
„ trem pueri non paſcuntur, ſed apud magiſtrum, poſt-
„ quam id præſides eis ſignificant. Adferunt autem do-
„ mo panes quidam ad cibum, naſturtium vero ad obſo-
„ nium, itemque ampullum, vt ſi quis ſitiat, e præter-
„ fluente hauriat. Ad hæc arcum tendere, ſagittis &
„ iaculis ferire diſcunt. Exercent autem in his ſe pue-
„ ri vſque ad ſextum ſeptimumue ac decimum ætatis an-
„ num, a quo iam tempore ad ephebos abeunt, qui hoc
„ rurſum modo viuunt. Decem annis poſtquam e pu-
„ eris exceſſerunt, ad curias ſomnum capiunt, vt di-
„ ctum eſt, quum ciuitatis cuſtodiendæ tum exercendæ
„ temperantiæ gratia: nam hæc potiſſimum ætatis requi-
„ rere curam videtur. Iidem interdiu quoque magiſtra-
„ tibus vtendos ſe præbent, ſi qua in re ipſorum opera
„ publica deſideretur. &c.

(e) Recte DION. HALICARNASS. *lib.* 2. *H. R.* cenſet, *omnem*

omni ſtudio curandum, vt ſemina *odii* & *diſcordiarum* tollantur. (f)

§. XXVIII. (III.) Ab *externis hoſtium inſultibus* legitime ſunt defendendi: interim pax, quantum fieri poteſt, magis ſeruanda, quam tot ſubditorum ſanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, vt ſubditi *innoxia* vtantur & fruantur *libertate*, (h) quantum ſalus publica hoc permittit.

§. XXX.

---

omnem ciuitatem, quæ ex multis familiis conſtat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis tempeſtatibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati ſe male habent.

f) Hoc inprimis in legibus attendendum. Tyrannorum eſt, nutrire odia ciuium, ne poſſint contra eos conſpirare. De Iuliano refert AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 22. c. 7.* quod ſtudio diſſenſiones Chriſtianorum aluerit, *quod ideo*, ait, *agebat obſtinate, diſſenſiones augente licentia, ne timeret vnanimantem poſtea plebem.*

g) De hoc dicetur plenius *capite ſeqq.*

h) Hoc etiam agnoſcit HOBBES *de ciue c. 13. §. 6.* ne ſcilicet plane in ſeruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam ſi in totum amittunt per tot legum reſtrictiones, maximis obnoxia eſt periculis respubl. Nitimur omnes in vetitum. *Malum ergo eſt habere principem, ſub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, ſub quo omnia omnibus.* DIO *in Nerua lib. 68.* Miſerrima erat populi Judaici conditio ſub Ægyptiorum regibus, ſub quibus duriſſime premebantur, qui proinde in reprobum ſenſum dati iuſtiſſimas dabant pœnas. Huc pertinet etiam ambitioſa reſponſio Ieroboami ad populum Iudaicum *1. Reg. XII, 4. ſeqq.* ex qua ſane inſignis imprudentia eluceſcit,

conſtanti obſeruata fuere, licet *certa ſcriptura* non conſtent.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli ſunt, qui putant, per *pacta tacita* cum ſubditis inita poſſe inſtituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, ſi per *longam obſer-*

lus adhuc ſcripturæ vſus fuit, quem demum tempore Moſis cœpiſſe multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos ſerius eundem inualuiſſe conſtat, atque adeo hi leges ſcriptas haud agnouerunt, ſed ad exemplum Lacedæmoniorum magis ea, quæ pro legibus obſeruabant, memoriæ *per carmina* mandabant, donec, cognito vſu ſcripturæ, leges quædam ſcriberentur, quo ipſo tamen omnia vetera inſtituta in ſcripturam haud fuerunt redacta, ſed potius *continuata traditione* in poſteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia reſpexere. Inde RADEVICVS *lib. I. de geſt. Frider. c. 16.* ait: *Duo ſunt, quibus noſtrum regi debet imperium: leges ſanctæ imperatorum, & vſus prædeceſſorum & patrum noſtrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditas* adhuc hodie in noſtro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum *tacitum* hic ſupponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius videtur, *inſtitutum expreſſum* ibid. ſupponere, licet de modo & autore ſeu prima origine non ſemper conſtet; ipſa vero traditio antiqua non eſt modus leges eiusmodi publicas introducendi, ſed *medium* tantum aliquod easdem conſeruandi. Vocari alias ſolet, *das alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsherkommen.* Vnde etiam vulgo *obſeruantiæ* nomine venit. Rectius *traditionis* voce vtitur CAROL. IV. in *A. B. c. 28. §. 5* his verbis: *Ex clariſſimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præceſſerunt feliciter, eſſe iugiter obſeruatum.* vid.

diſſ.

ſeruantiam aliquid diu *eodem* ſemper *modo* obtinuit, de quo tamen merito dubito. (p)

PAR-

diſſ. *de obſeru. eccleſ.* & *diſſert. prælimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.*

p) Equidem illud non nego, poſſe etiam imperantem tacite ſuum conſenſum ipſo facto declarare; an vero ex conſtanti obſeruantia & exercitio ſe ipſum adſtringere voluiſſe credendus ſit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in poſterum exercenda, illud ipſum eſt, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republ. reſpectu ſuorum ſubditorum agit, ex *mera libertate* vel *iure imperii* agit. Nec credendum eſt, quod ſe facile ad certa inſtituta proprio marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, qui imperant, aduerſatur. *Prudentiæ regulæ* quandoque a principe prudente poſtulant, vt ſe ad mores ſubditorum ſuorum accommodet, quo magis amorem populi, cui præficitur, ſibi conciliet, atque adeo inſtituta ab anteceſſoribus recepta continuet. Animos Parthorum a ſe alienauit Vonones, quod, repudiatis patriis moribus, ſecundum Romanos viueret, *diuerſus a maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura; quotiens per vrbem incederet, lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas. Inridebantur & Græci comites ac viliſſima vtenſilium anulo clauſa, ſed promti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium prauis & honeſtis.* TACIT. *lib. 2. annal. ab init.* Neutiquam tamen ex *iuſtitiæ regulis* ad hoc ipſum obſtrictus erit, nec ſtatim ex hoc vel illo *ordine*, ex libertate mera recepto & inſtituto, imperans ſe ſubditis obligaſſe dici poteſt. Loquor vero de *meris ſubditis*: alias ſicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui *nexu ſyſtematico* vel *expreſſo* vel *tacito* continentur, ex diuturna & conſtanti obſeruantia ius naſci poſſe, perſuaſiſſimum habeo.

§. XXII. Hoc intuitu imperantes in ſacris dicuntur *vicarii Dei*, *Sap. VI*, 5. *Pſ. LXXXII*, 6. imo *Dei. Ioh. X*, 34. (z)

§. XXIII.

z) Inde etiam recte vocantur *patres patriæ*, cum, iudice Cyro, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interſit.* XENOPH. *lib.* 8. *de inſtit. Cyr. ab init.* Notabile exemplum eſt in hiſtoria Theodorici Marchionis Brandenb adducta *tom. VIII. obſeru. Hall. obſ.* 16, qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem eſſet deiectus in miſeriam, dixiſſe fertur: *Excitaui ego iram Dei aduerſus me, cum impoſui nimium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictorem, Deus conſtituerat* Longe aliter Dio, qui apud PLVTARCHVM *in Dione p.* 962. *lit. b.* tale voluit eſſe Dionyſii regnum, *in quo moderatione & iuſtitia velut parenti præſtanda benevole illi ſubiecti præſtarent.* Idem PLVTARCHVS *tom.* 2. *Apophthegm. p.* 182. *lit c.* refert: *dicente quodam, omnia honeſta & iuſta eſſe regibus, ſubieciſſe Antigonum, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis ſola honeſta pro honeſtis, ſola iuſta pro iuſtis habenda ſunt.* Tullius de ſe prouocatione ad ipſum populum facta, apud DIONYSIVM HALICARNASS. *lib. IV. p.* 239. profitetur, *quod verſetur in populo non ſecus ac pater inter filios fuerit.* HERODOTVS *in Thalia* refert, Perſas dixiſſe, *Darium regem, quoniam res omnes quæſtui habebat, & conſtituit tributi ordinationem, fuiſſe inſtitorem: Cambyſem dominum, quia aſper & moroſus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri ſtudebat.* Vnde & ERASMVS *de inſtit. princ.* huc reſpexit aiens: *Bonus princeps non alio animo debet eſſe in ſuos ciues, quam bonus paterfamil. in ſuos domeſticos. Quid enim aliud eſt regnum, quam magna familia, quid rex, niſi plurimorum pater?* & LIBANIVS *Orat.* 12. idem confirmat, aſſerens: *Oportet regem patri ſimilem eſſe.* Expreſſius SENECA *lib. I. de clement. c.* 14. *Hoc quod parenti, ait, etiam principi faciendum*

§. XXIII. Huc quoque redit intentio eorum, qui in ciuitatem coiuere, & obſequium promiſere, quod non *illimitata*, ſed ad ſalutem & tranquillitatem populi *attemperata* (a) poteſtas eſſe debeat.

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans poteſt, quæ non aduerſantur *ſaluti totius corporis ciuilis*, (b) iuxta

ciendum eſt, quem appellamus patrem patriæ, non adulatione vana adducti - patrem quidem patriæ appellamus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem patriam, quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuaque poſt illos ponens &c. Hinc OVIDIVS Auguſtum eleganter admonet *lib. 2. Triſt.*

Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, vt non quibusuis imperatoribus, ſed *dignis* tantum tribueretur, & quidem *publico decreto, vt abſolutæ virtutis teſtimonium*, teſte APPIANO *lib. II. de bello ciuil. p. 715.*

a) Apprime SENECA *lib. I. de Clement. c. 18. Ciuium non ſeruitus, ſed tutela principi tradita eſt.* Seruitus illimitatam; tutela bene moderatam poteſtatem ſupponit.

b) Optime CICERO *lib. 8. epiſt. 11. ad Attic.* vbi ita: *vt gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoriæ: ſic huic moderatori reip. beata ciuium vita propoſita eſt, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum eſſe effectorem volo.* Expreſſius vero IDEM *lib. I. de Offic.* hoc ex doctrina Platonis illuſtrat, aiens: *Omnino, qui reipublicæ præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant, vt quicquid agunt, ad eam referant obliti commodorum ſuorum; alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant.*

c) Equi-

ta vulgatum: *Salus populi ſuprema lex eſto.* Quæ autem huic aduerſantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem *ſalus reipubl.* ſita ſit, de eo quidem naturaliter ipſi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum eſſe debet, vt non primario priuata commoda quærant, ſed vt toti reipubl. quoque bene ſit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

---

c) Equidem omnes homines ita comparati ſunt, vt priuatam quærant vtilitatem: quid ergo mirandum, ſi etiam in imperante valeat illud TACITI: *Priuata cuique ſtimulatio, vile decus publicum?* Aſt hoc ſi admittimus, non poteſt non reſpublica peſſime ſe habere. Nam; (1.) vt ait LIVIVS *lib. 20. priuatæ res ſemper offecere officientque publicis conſiliis*, & proinde recte monet CLAVDIANVS *in Honor.*

\- - - *Conſule cunctis,*
Non tibi; nec tua te moueant, ſed publica vota.

PLVTARCHVS *in Galba p. 1062.* idem exemplo confirmat: *At Galba præ ſe tulerat, ſemper rempubl. ſe priuatis anteferre rationibus ſuis.* Non itaque exemplis, ſed legibus iudicandum erit. (2.) Poſſunt homines, qui aliis ſpeciatim *iure perfecto* non ſunt obligati, intereſſe proprium ſequi, vt aliis iniuriam non faciant; principes vero ſunt peculiariter per *pactum*, & ita *lege naturali* obligati, vt *communis vtilitatis* rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Hoc intuitu Hadrianus ſæpe in ſenatu dixit: *ita ſe rempublicam geſturum, vt ſciret populi rem eſſe, non propriam.* SPARTIANVS *in Hadr. c. 8.* Denique (3.) licet nulla respubl. ſit, in qua priuata commoda ceſſent, ad minimum tamen hoc quoque curandum, ne cura ſalutis publicæ plane abiician-

§. XXVI. Cum autem *ſalus populi* in eo conſiſtat, vt poſſint ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (I.) imperanti commendata eſſe debet *cura circa diſciplinam publicam*, (d) vt *bonis moribus* imbuantur, & apti reddantur ad vitam ciuilem.

§. XXVII.

ciantur. Nam *eſt non modo eius, qui ſociis & ciuibus, ſed etiam qui ſeruis, qui multis pecudibus præſit eorum, quibus præſit, commodis vtilitatisque ſeruire*, vt ait CICERO *lib. I. ad Q. fratr. epiſt. I.* Dum publico beneeſt, imperans quoque felix eſt, contra ſi patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime præuidit SALOMO, & hunc in finem in regni ſui primordiis preces vnice ad Deum fudit, vt ipſius gratia populum ſibi commiſſum regere poſſet ſapientia & ſingulari cura, *1. Reg. III, 7. ſeqq.*

d) Curam circa diſciplinam eo magis ſibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines ſunt ad vitam ciuilem. THEODOSIVS & VALENTINIANVS in *epiſt. ad Cyrillum*, a RICHERIO *lib. 1. hiſt. concil. gen. c. VII. 1. 2.* relati hanc rem ſibi curæ cordique eſſe teſtantur. *In omnibus fere*, aiunt, *ſubditorum noſtrorum commodo intenti, vnum hoc perpetuo vrgemus, contendimusque ſedulo, vt pie religioſeque priuatim viuant omnes, & vt pios decet in republica verſentur vniuerſi.* Hinc eſt cura circa Scholas, Eccleſias, inſpectio in eos, qui Eccleſiis præſunt, & ex hac *cura* ſeu *obligatione* iura plura naſcuntur ſuo loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi poſſunt; multum enim in bene formatis moribus ciuium ſitum eſſe conſtat. In hunc finem in pluribus rebuspubl. *cenſura morum* introducta eſt, maxime in iis næuis neceſſaria, qui pœnis nequeunt euelli, & *tamen velut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt*, vt ait LIVIVS *lib. XXIV. c. 18.* De Ageſilao, refert XENOPHON. *in Orat.*

Orat. de illo p. m. 668. quod *Græciam tunc demum potentem fore exiſtimauerit, ſi Græci frugi eſſent.* PLAVT. *in Perſ. Act. IV. Sc. 4 Si incolæ bene morati ſunt, pulchre munitum* (oppidum) *arbitror.* Eundem in ſenſum Mæcenas ad Auguſtum apud DIONEM *lib. 55.* diſſeruit: *Neque timueris, ne quis bene educatus inſtitutusque conſilium conuellendi ſtatus publici ſit initurus, quinimo id a nulla diſciplina formatis & a flagitioſis timendum eſt. Hi enim faciliime eo adducuntur, vt turpiſſima & peſſima quaque in ſe & alios ſtatuant.* Cum itaque ab integra educatione puerorum ſalus reip. dependeat, iuuat imprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacædemonii obſeruaſſe leguntur apud XENOPHON. *de republ. Spartan. Lacædemonii*, ait, *vitæ inculpatæ exemplo pueros ſuos docebant:* quod in *ſeqq.* declarat. Ab hac cura ſingulari circa diſciplinam & mores ſubditorum laudat XENOPHON *lib. I. Cyropæd. p. 3. lit. c.* leges Perſicas, aiens: „ Legum Perſicarum principalis cura eſſe videtur, id efficere, quod bono publico maxime conducat. Non „ enim inde faciunt initium, vnde quam plurimis in ciuitatibus leges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates „ cuiuis educandi liberos ſuos, qua ipſa viſum ratione „ fuerit, poteſtatem faciunt, atque ipſis etiam prouectioribus viuere ſui ex animi ſententia permittunt. Deinde edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim „ domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam „ pulſet, adulterium ne committat, magiſtratus imperio parere ne detrectet, atque his itidem alia conſimilia. Quod ſi quis horum aliquid transgrediatur, pœnæ propoſitæ ſunt. At vero Perſicæ leges hoc antevertentes primum procurant, ne prorſus eiusmodi ciues ſint, qui praui alicuius fœdiue facinoris libidine „ ducantur. Atque hoc huiusmodi quadam ratione „ procurant. Eſt apud eos forum, quod liberum vocant, in quo quum regia, tum curiæ magiſtratuum ceteræ ſunt exſtructæ. Hinc & res venales, & nundinatores, & clamores horum ac inſolentiæ alium in lo„ cum reiectæ ſunt, ne horum turbulenta confuſio cum

„ de-

„ decoro illorum ordine, qui ſunt inſtituendi, permi-
„ ſceatur. Forum hoc ad curias ſitum, quatuor in par-
„ tes eſt diuiſum. Earum prima pueris eſt attributa, pu-
„ beribus altera, tertia plenam adeptis ætatem viris,
„ quarta militares annos egreſſis. Et ex lege ſinguli ſuis
„ in locis adſunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri,
„ primo diluculo: Seniores vero vbique commodum eſt
„ extra ſtatos dies, quibus oportet eos adeſſe. Puberes
„ etiam propter curias cum armis gymnicis exilibusue
„ dormiunt, maritis exceptis, quorum præſentia ne
„ quidem requiritur, niſi denuntiatum fuerit, vt adſint,
„ nec honeſtum, hos abeſſe ſæpius. Harum partium
„ cuique duodecim ſunt præſides, quod Perſarum na-
„ tio totidem in tribus ſit diſtincta. Præſunt autem pu-
„ eris delecti quidam ex Senioribus, qui eos effecturi
„ quam optimos videantur. Ephebis item de virorum
„ ætatis integræ numero lecti quidam, qui hos reddituri
„ optimos exiſtimentur. Viris etiam maturæ iam ætatis
„ præficiuntur, qui tales reddituri putentur, vt potiſſi-
„ mum ſibi præſcripta, & a magiſtratu ſummo imperata
„ præſtent. Ne ſenioribus quidem ſui præfecti deſunt,
„ quippe quod his etiam qui præſint, deligantur, vt &
„ ipſi officium faciant. Ita nos etiam illa commemora-
„ bimus, quæ cuilibet ætati præſtanda legum ex præ-
„ ſcripto ſunt, vt, qua cura ſtudioque efficiant, quo
„ ciues optimi ſint, magis etiam pateat. Pueri ergo ma-
„ giſtrorum domos frequentando in diſcenda iuſtitia ver-
„ ſantur, & aiunt, ad hoc ſe non aliter itare, atque ſo-
„ leant apud nos, qui literis operam daturi ſunt. Ho-
„ rum autem præſides maximam diei partem iure dicen-
„ do conterunt. Nam & inter hos pueros nihilominus
„ ac inter viros, mutuæ criminum accuſationes exiſtunt
„ furti, rapinæ, vis illatæ, doli, conuitii & aliorum,
„ quæ accuſari ſolent. In illos autem, quos intelligunt
„ talis alicuius iniuriæ reos, animaduertunt. Eos eti-
„ am plectunt, quos per iniuriam accuſare comperiunt,
„ iudicem vero dant de illo quoque crimine, propter
„ quod inter homines odia mutua potiſſimum exiſtunt

§. XXVII. (II.) Facultates ciuium magis promouendæ, (e) quam diminuendæ, & omni

„quum poſtulationes in iudiciis de eo minime fiant, nem-„pe de ingratitudine. Itaque ſi quem intellexerint „gratiam non referre, quum poſſit, in eum etiam val-„de animaduertunt. Nam ingratos homines imprimis „nulla Deorum cura, nulla parentum patriæ amicorum „adfici arbitrantur. Quia & impudentia potiſſimum „ingratitudinem comitari creditur, quod hæc una om-„nium eſſe maxima dux ad turpiſſima quæque videatur. „Præterea pueros ad temperantiam condocefaciunt. „Plurimum vero ad hanc diſcendam confert, quod ip-„ſos etiam ſeniores toto die temperantes ac moderate vi-„tam agere vident. Addunt præcepta de præſtanda ma-„giſtratibus obedientia, quam ad rem multum confert, „quod & ſeniores enixe vident magiſtratibus obtempera-„re. Docent eos & ventris ac potus abſtinentiam, nec „parum ad hoc adfert adiumenti, tum quod ſeniores „quoque prius ventris cauſa diſcedere vident, quam ſuis „a præſidibus dimittantur, tum etiam, quod apud ma-„trem pueri non paſcuntur, ſed apud magiſtrum, poſt-„quam id præſides eis ſignificant. Adferunt autem do-„mo panes quidam ad cibum, naſturtium vero ad obſo-„nium, itemque ampullum, vt ſi quis ſitiat, e præter-„fluente hauriat. Ad hæc arcum tendere, ſagittis & „iaculis ferire diſcunt. Exercent autem in his ſe pue-„ri vſque ad ſextum ſeptimumue ac decimum ætatis an-„num, a quo iam tempore ad ephebos abeunt, qui hoc „rurſum modo viuunt. Decem annis poſtquam e pu-„eris exceſſerunt, ad curias ſomnum capiunt, vt di-„ctum eſt, quum ciuitatis cuſtodiendæ tum exercendæ „temperantiæ gratia: nam hæc potiſſimum ætatis requi-„rere curam videtur. Iidem interdiu quoque magiſtra-„tibus vtendos ſe præbent, ſi qua in re ipſorum opera „publica deſideretur. &c.

(e) Recte DION. HALICARNASS. *lib.* 2. *H. R.* cenſet, *omnem*

omni ſtudio curandum, vt ſemina *odii* & *diſcordiarum* tollantur. (f)

§. XXVIII. (III.) Ab *externis hoſtium inſultibus* legitime ſunt defendendi: interim pax, quantum fieri poteſt, magis ſeruanda, quam tot ſubditorum ſanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, vt ſubditi *innoxia* vtantur & fruantur *libertate*, (h) quantum ſalus publica hoc permittit.

§. XXX.

---

omnem ciuitatem, quæ ex multis familiis conſtat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis tempeſtatibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati ſe male habent.

f) Hoc inprimis in legibus attendendum. Tyrannorum eſt, nutrire odia ciuium, ne poſſint contra eos conſpirare. De Iuliano refert AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 22. c. 7.* quod ſtudio diſſenſiones Chriſtianorum aluerit, *quod ideo*, ait, *agebat obſtinate, diſſenſiones augente licentia, ne timeret vnanimantem poſtea plebem.*

g) De hoc dicetur plenius *capite ſeqq.*

h) Hoc etiam agnoſcit HOBBES *de ciue c. 13. §. 6.* ne ſcilicet plane in ſeruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam ſi in totum amittunt per tot legum reſtrictiones, maximis obnoxia eſt periculis respubl. Nitimur omnes in vetitum. *Malum* ergo *eſt habere principem, ſub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, ſub quo omnia omnibus.* DIO *in Nerua lib. 68.* Miſerrima erat populi Judaici conditio ſub Ægyptiorum regibus, ſub quibus duriſſime premebantur, qui proinde in reprobum ſenſum dati iuſtiſſimas dabant pœnas. Huc pertinet etiam ambitioſa reſponſio Ieroboami ad populum Iudaicum *1. Reg. XII, 4. ſeqq.* ex qua ſane inſignis imprudentia elu-

§. XXX. (V.) Non eſt extendendum imperium ad illa, quæ imperium non recipiunt, quæ magis ſuadenda (i) quam imperanda.

§. XXXI. Præterea etiam reſtringi poteſt poteſtas imperantis per *pacta* (k) inita cum ſubditis, tempore delati imperii, ad quæ ſeruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *legum fundamentalium* (l).

§. XXXII.

ceſcit. Optime SENECA *lib. 1. de clement. c. 24. remiſſius imperanti melius paretur.* E contrario *nulla vis imperii tanta eſt, quæ premente metu, poſſit eſſe diuturna,* vt ait CICERO *lib. 2. Offic.*

i) De hoc agetur *cap. 10.*

k) Ægre hæc admittit HOBBES, putans, principem non obligari poſſe, cum non adſit cui obligetur; populum enim, ſtatim ac ſe poteſtati imperantis ſubiicit, deſinere eſſe *perſonam moralem* ait. Verum, deſinit quidem populus eſſe *libera* perſona *inter gentes*, cum e ſtatu *naturali* in *ciuilem* tranſeat, ſed inde non ſequitur, populum ita fieri *non ens*, vti ſerui apud Romanos: manet populus perſona moralis intuitu imperantis, ſed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam. rempubl. repræſentat. Sicuti vero in priuatis promiſſionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita ſemper ſubeſt conditio *rebus ſic ſtantibus. Omnia eſſe debent eadem*, inquit SENECA *lib. IV. de benef. c. 35. quæ fuerant cum promitterem, vt promittentis fidem teneas.* conf. ID. *cit. l. n. 39.*

l) Ex his pactis originem trahunt *leges* rerumpubl. *fundamentales*, ex quibus deinceps conſtruitur *ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspubl. eo magis excoli ſolet, vbi huiusmodi leges plurimæ occurrunt, vti Germani ſuo exemplo teſtantur. Hæc vbi deficiunt, ſolum *ius publicum vniuerſale* negotia publica dirigit.

m) Non

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt ſecundum illa imperans regimen inſtituat, quamuis ſubditis exinde nullum ius naſcatur, exigendi *perfecte* (m) id a principe, ſi contra faciat.

§. XXXIII. Neque effectus *nullitatis* ſemper ſequi poteſt, quia annullandi ius ſubditis non eſt relictum, (n) quamuis ſucceſſor illud recte pro nullo declarare poſſit, tanquam contra leges actum, ſiue clauſula annullatoria ſit adiecta, ſiue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quae *expreſſo pacto* ſtabilita, in ſcriptis conſeruantur; ſed etiam quae antiquitus conſtituta per *traditionem conſtantem* (o) ad poſteros translata, & Vſu con-

m) Non itaque cum nonnullis inferendum, ac ſi imperans contra pacta agens ſuo imperio cadat, neque enim eſt, qui eum priuare poſſit imperio. Neque poteſt a ſubditis adigi, vt pactum ſeruet, ſed ſi frangat fidem, praeter tolerantiam ſubditis nihil ſupereſt.

n) Patet hoc per ſe ex defectu iuris reſiſtendi. Aliud in *foedere ſyſtematico*, vbi ſupereſt aequalitas inter confoederatos, & ita quoque *ius reſiſtendi*.

o) Sicuti lex quaelibet, ita pactum quoque ad ſui naturam non praeciſe requirit *ſcripturam*. Sufficit, ſi aliter de eo conſtet, quamuis ſecurior modus pacta ſeu leges fundamentales conſeruandi *ſcriptura* ſit, praeſertim ſi pacta perpetuum ſint habitura valorem, vti leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum inſtitutorum conſeruandi* eſt quoque *traditio* conſtans, ſi quaſi de manu in manum illa a maioribus poſteris tradita fuere, qualis modus tunc praeſertim obtinere debuit, vbi nullus

conſtanti obſeruata fuere, licet *certa ſcriptura* non conſtent.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli ſunt, qui putant, per *pacta tacita* cum ſubditis inita poſſe inſtituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, ſi per *longam obſer-*

lus adhuc ſcripturæ vſus fuit, quem demum tempore Moſis cœpiſſe multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos ſerius eundem inualuiſſe conſtat, atque adeo hi leges ſcriptas haud agnouerunt, ſed ad exemplum Lacedæmoniorum magis ea, quæ pro legibus obſeruabant, memoriæ *per carmina* mandabant, donec, cognito vſu ſcripturæ, leges quædam ſcriberentur, quo ipſo tamen omnia vetera inſtituta in ſcripturam haud fuerunt redacta, ſed potius *continuata traditione* in poſteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia reſpexere. Inde RADEVICVS *lib. I. de geſt. Frider. c. 16.* ait: *Duo ſunt, quibus noſtrum regi debet imperium: leges ſanctæ imperatorum, & vſus prædeceſſorum & patrum noſtrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditas* adhuc hodie in noſtro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum *tacitum* hic ſupponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius videtur, *inſtitutum expreſſum* ibid. ſupponere, licet de modo & autore ſeu prima origine non ſemper conſtet; ipſa vero traditio antiqua non eſt modus leges eiusmodi publicas introducendi, ſed *medium* tantum aliquod easdem conſeruandi. Vocari alias ſolet, *das alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsherkommen.* Vnde etiam vulgo *obſeruantiæ* nomine venit. Rectius *traditionis* voce vtitur CAROL. IV. in *A. B. c. 28. §. 5* his verbis: *Ex clariſſimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præceſſerunt feliciter, eſſe iugiter obſeruatum.* vid. diſſ.

ſeruantiam aliquid diu *eodem* ſemper *modo* obtinuit, de quo tamen merito dubito. (p)

PAR-

diſſ. *de obſeru. eccleſ. & diſſert. prælimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.*

p) Equidem illud non nego, poſſe etiam imperantem tacite ſuum conſenſum ipſo facto declarare; an vero ex conſtanti obſeruantia & exercitio ſe ipſum adſtringere voluiſſe credendus ſit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in poſterum exercenda, illud ipſum eſt, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republ. reſpectu ſuorum ſubditorum agit, ex *mera libertate* vel *iure imperii* agit. Nec credendum eſt, quod ſe facile ad certa inſtituta proprio marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, qui imperant, aduerſatur. *Prudentiæ regulæ* quandoque a principe prudente poſtulant, vt ſe ad mores ſubditorum ſuorum accommodet, quo magis amorem populi, cui præficitur, ſibi conciliet, atque adeo inſtituta ab anteceſſoribus recepta continuet. Animos Parthorum a ſe alienauit Vonones, quod, repudiatis patriis moribus, ſecundum Romanos viueret, *diuerſus a maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura; quotiens per vrbem incederet, lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas. Irridebantur & Græci comites ac viliſſima vtenſilium anulo clauſa, ſed promti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium prauis & honeſtis.* TACIT. *lib. 2. annal. ab init.* Neutiquam tamen ex *iuſtitiæ regulis* ad hoc ipſum obſtrictus erit, nec ſtatim ex hoc vel illo *ordine*, ex libertate mera recepto & inſtituto, imperans ſe ſubditis obligaſſe dici poteſt. Loquor vero de *meris ſubditis:* alias ſicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui *nexu ſyſtematico* vel *expreſſo* vel *tacito* continentur, ex diuturna & conſtanti obſeruantia ius naſci poſſe, perſuaſiſſimum habeo.

PARTIS SPECIALIS LIBER II.

DE IVRIBVS SVMMI IMPERII.

CAP. I.

De Juribus imperantium circa publicam ſecuritatem externam.

§. I.

Securitas publica naſcitur, ex pace *externa* & *interna*. (q) Cum vero pax *externa* per vim hoſtium, & bella maxime turbetur, vnicum fere medium illam redintegrandi quærendum in *legitima defenſione*.

§. II.

q) Interna conſiſtit in optima *vnione* ciuium inter ſe; externa reſpicit *ceſſationem omnis hoſtilitatis*, a vicinis populis metuendæ, quæ extra ciuitates raro habetur, per reſpublicas autem optime conſeruatur & redintegratur. *In hæc enim principatus conſtituti ſunt, vt ſaluti ſubditorum conſulatur, ne inuicem aut ab exteris iniurias accipiant*, ait Liuia ad Auguſt. apud DION. *lib. 55.* Quorſum etiam reſpexit ARISTOT. *Polit. 6. Duo ſunt*, aiens, *quibus omnis reſpubl. ſeruatur, in hoſtes fortitudo & domi concordia.* Et Claudius apud TACITVM *lib. XI. annal.* felicitatem reipubl. ex eo prædicat, quod *ſolida domi quies* (ſeu pax interna) *& aduerſus externa floruerit.* De Numa Pompilio refert DION. HALICARNASS *lib. II. in f.* *quod eius opera & induſtria neque inteſti-*

na

§. II. *Vim* itaque *externam* imminentem, vi oppoſita, iuſte imperans repellit, ex quo IVS BELLI (r) hoc quoque ſenſu fluit: nam alias imperans illud quoque habet, intuitu aliarum gentium ex ratione *ſtatus naturalis* & *libertatis*, in quo eſt conſtitutus.

§. III. Verum, ne iura inter gentes locum habentia confundamus cum *iuribus publicis vniuerſalibus*, & aliena hic immiſceamus, notandum, aliter ius belli conſiderari extrinſece *reſpectu aliarum gentium:* aliter intrinſece re-

---

na ſeditio ciuium concordiam diſſoluerit, neque bellum externum de præſtantiſſimis illis & maxime admirandis inſtitutis ciuitatem dimouerit.

r) Debent imperantes ſubditis præſtare vitam tranquillam & ſecuram, quo ſenſu id Deo gratum eſſe aſſeritur *1. Tim. II, 1, 2. 3.* imo inde, ſi quæ eſt belli inter Chriſtianos iuſtitia, hæc ratio primario aſſumenda eſt. Cum enim Chriſtus magiſtratus & imperia non ſuſtulerit, defenſionem quoque eisdem demandatam & pro ſalute ſubditorum exercendam tollere haud voluit. Quamuis itaque Chriſtus *patientiam* inculcauerit ſingulis, voluerítque, vt non reſiſteretur malo, aliud tamen eſt, annon *ſinguli* iniurias ſibi illatas patienter ferre debeant? quod affirmatur: aliud vero, annon imperans, cuius a ſingulis iam diuerſa ratio eſt, commiſſum ſibi a Deo populum defendere debeat, vt poſſint ducere vitam tranquillam & quietam? quod itidem affirmo: id quod ſi abſque *bello* fieri non poſſit, ita neceſſitas imperanti ad hoc ius tribuit. Bellum enim vnice propter pacem. *Ita*, ait CICERO *lib. I. de offic c. 23. bellum ſuſcipiatur, vt nihil aliud, quam pax quæſita videatur. Paratur enim*, vt ait Epaminondas, *pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati eſſe debent.* CORNEL. *in Epamin.*

 s) Finit

reſpectu ſubditorum & reipubl., cui imperans præeſt. (s)

§. IV. Secundum priorem conſiderationem ius belli ad *ius gentium* (t) ſpectat, & ex *ſtatu*

s) Fluit hæc duplex conſideratio ex *duplici reſpectu* imperantis. Conſideratur quippe tum reſpectu aliarum *gentium*, cum quibus in ſtatu naturali conſiſtit, & *liber* eſſe dicitur; tum reſpectu *ſubditorum*, quibus præſtare debet vitam tranquillam & beatam ex fine omnibus rebuspubl. propoſito. Si *illo reſpectu* imperans conſideratur, ius belli *ex iure libertatis* fluit, & hoc ſenſu forſan accipiendum eſt, quod legitur apud TACITVM *lib. XV. annal. c. 1. ſua retinere priuatæ domus, de alienis certare, regiam laudem eſſe*; quibus verbis *nude ad ſtatum libertatis naturalem*, quo per vim agitur, reſpicitur, non habita ratione reipublicæ. Galli quidem olim dixerunt: *ſe in armis ius ferre, & omnia fortium virorum eſſe.* LIVIVS *lib. V. c. 36.* Sed hæc magis ad *latrocinia* quam *ius belli* ſpectant. Si vero *hoc reſpectu*, ſimul quoque ad hanc diſciplinam pertinet, tum, vt iudicari poſſit, *quouſque bellum poſſit decernere pro ſalute Reipubl.*; tum, *quid eo nomine poſſit in ſuos ſubditos.* Diuerſi hi reſpectus diuerſos producunt effectus & iura, tum reſpectu aliarum *gentium*, tum reſpectu *reipubl.*, cui præeſt imperans.

t) Hoc reſpectu bellum *iuſtum* eſſe dicitur, quod geritur inter eos, qui non agnoſcunt ſuperiorem, id eſt, qui in *ſtatu naturali* ſunt. Hoc enim cogendi medium in illo ſtatu vnicum fere eſſe, ſupra in parte generali dictum. Suſcipitur itaque ob *iuris quæſiti denegationem*, non habito reſpectu ad reipubl. ſalutem, vtrum hanc quoque cauſa belli concernat, nec ne: id quod ex præſenti diſciplina æſtimandum; ſufficit, quod gens altera vel loco eius imperans non poſſit conqueri de iniuria ſibi illata, ſi denegauerit alteri, quod ei tamen debetur. Effectus

ſtatu naturali fluit, variosque inter gentes liberas producit peculiares effectus, qui ab hac diſciplina alieni ſunt.

§. V. Si poſteriori modo ſeu *intrinſece* ius belli in imperante conſideratur, reſtrictius eſt, & vnico fere nititur fundamento, ſcilicet in *defenſione reipubl. & ciuitatis.* (u)

§. VI. Proinde licet imperans ab alia gente laceſſitus iuſtam bellandi cauſam aduerſus alteram gentem habere poſſit, hoc ſenſu, vt gens altera iniqua non poſſit conqueri de iniuria ſibi illata; ſi tamen ſecuritas publica eo ipſo non eſt læſa, nec ei alias periculum imminet, ius belli ab imperante non eſt exercendum, (x) quia ita *ſecuritas publica*, quam

---

fectus varios belli *inter gentes* recenſet GROTIVS *de I. B. & P. lib. III.*, vbi tamen diuerſos hos reſpectus non ſemper diſtinxit.

u) Nihil præſtantius eſſe poteſt, quam vt ſubditi defendantur, ſi ab aliis imperantur, cum ſecura & tranquilla vita ſit potiſſimus rerumpublicarum finis. Ex quo adducor, vt credam, bellum tantum *defenſiuum* huc pertinere, vtut bellum defenſiuum latius ſe extendat, & ſub ſe non tantum *præſentis mali propulſionem*, ſed etiam *futuram ſecuritatem* comprehendat.

x) Sæpe accidit, vt aliquis ius aliquod habeat aduerſus alium, vt tamen illud non poſſit exercere propter obligationem, qua aliis obſtringitur. Princeps iniuria affectus habet ius belli in populum iniquum, & hactenus eſt *iuris gentium*, ne peccat in gentem iniquam, quæ calamitatem bellicam ſuæ malitiæ acceptam ferre debet; ſed poteſt ſimul princeps peccare in rempubl., dum ſecuritatem publicam in diſcrimen vocat, quæ non eſt læſa, quam

quam conſeruare debet, in diſcrimen ambiguum per bellum vocatur.

§. VII. Neque ita ſimpliciter a *ſtatu naturali*, ubi *ius belli* locum habet, argumentum ducendum, cum quamuis imperans in eo conſtitutus ſit, ſimul tamen ſuæ ciuitati primario obligatus eſt, (l) niſi forſan respubl. ſit mere *herilis*. (m).

§. VIII.

quam tamen præferre debebat ſuis priuatis commodis. Neque hæc priuata iniuria in vniuerſam ſtatim redundat rempubl., quamuis plura bella ob hanc ſint ſuſcepta. Darius Rex Perſarum bellum legitur intuliſſe Regi Scytharum Lanthino, *cum filiæ eius nuptias non obtinuiſſet, & armatis ſeptingentis millibus hominum Scythiam ingreſſus.* IVSTIN. *lib. 2. c. 5.* Hæc cauſa belli ne quidem inter gentes iuſta fuit; multo minus intuitu reipubl. De Cyro refert XENOPHON *in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 202. lit. d.* quod inter res maximi momenti poſuerit, *vt abſque bello impetraret id, quod cuperet.* Quorſum etiam reſpexiſſe videtur Scipio aiens, *ſe malle vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere.* CAPITAL. *in Anton. Pio.* Nam vt ait TACITVS, *in pace cauſa & merita ſpectantur, vbi bellum ingruit, innocentes & noxii iuxta cadunt.* conf. FORSTNER. *ad Tacit. lib. I. annal. verb. ad arma ciuilia actum &c.*

l) Ordinarie ad *iuſtitiam belli* nihil præterea requirunt, quam vt quis ſummam poteſtatem habeat, ſeu, vt *liber ab omni imperio* ſit; nam de *cauſa belli* iudicari nequit, cum arbiter inter gentes ceſſet. Verum id quidem ſufficit, ſi de *iuſtitia gentis erga gentem* quæritur. Sed etiam, vbi imperans reip. præeſt, cogitare debet, ſe liberum eſſe non *propter ſe*, ſed *propter ſubditos*, h. e. non pro lubitu ad intereſſe priuatum bella gerere poteſt, cum primario reſpectus reipublicæ habendus. Ludouicus

XI.

§. VIII. Interim arbitrium, vtrum bellum ſit ſuſcipiendum, necne? eſt penes imperantem, ex iure naturæ tamen ita moderandum, (n) vt bellum *ſecuritatis publicæ* ſtabiliendæ, non tollendæ gratia ſuſcipiatur.

§. IX. Hoc intuitu (1) iuſta belli cauſa non eſt, ſi vicinæ reipublicæ potentia nimis creſcat. Neque enim ſtatim certum eſt, (o) quod respublica vicina, ſi vel maxime poſſit, alteram velit opprimere. (p)

§. X.

XI. Rex Gallorum noluit vindicare iniurias, quas, dum Aurelianenſium dux fuerat, acceperat, ſed ſuaſoribus grauirer reſpondit: *Non decere Gallorum regem iniurias ducis Aurelianenſis vindicare.*

m) In *regno berili* primario Rex ſuum quærit commodum, & hic facilius admitti poteſt, vt propter ſuam vtilitatem bellum gerat.

n) Raro imperantes proprio motu bella ſuſcipiunt, plerumque conſilia aliorum audiunt. Sed hi vt plurimum in eo peccant, quod non habito reſpectu ad rempubl. quemuis pruritum in principe approbent, & hoc intuitu recte notat FORSTNER. *ad Tacit. lib. 1. annal. p. m. 54.* Theologos & ICtos, *quod venalem ſtylum hac occaſione propenſioni principum ſuorum accommodent.* Valet hic quoque Metelli effatum: *Omne bellum facile ſumitur, ceterum ægerrime deſinit: nec in eiusdem eſt poteſtate initium eius & finis: ſiquidem incipere cuiuis & ignauo licet, deponi, cum victores velint.* SALVST. *de bello Iugurth. c. 82.*

o) Equidem *inſita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre,* vt philoſophatur TACITVS *lib. I. hiſtor.* Aſt ſola inuidia & metus inde ortus ius per ſe in alterum non tribuit. Eleganter

§. X. (II.) Ius belli ceſſat, ſi lædens populus ſatisfacere, (q) & de ſecuritate alterius

ganter GROTIVS *de iure B. & P. lib. II. c. 1. §. 17.* hac de re diſſerit, aiens: *aduerſus incertos metus a diuina prouidentia & ab innoxia cautione & non a vi præſidium petendum eſt.* Sunt adhuc media ſecuritati ſuæ & reipubl. proſpiciendi abſque omni iniuria & oppreſſione eius, cuius potentiam metuimus. Si rempubl. Iudaicam in exemplum adſumimus, certe conſtat, eandem tot potentiſſimis regnis vndequaque fuiſſe circumſeptam, vt mirari liceat, quod ſe tam diu contra vicinam potentiam conſeruauerit, præſertim cum vi bellica terram Cananæam occupaſſet, & inde vicini populi exemplo Cananæorum territi iuſtam belli cauſam habuiſſe videri potuiſſent. Sed præſidium ſuum a Dei prouidentia petebat, qua diſcedente, mox finitimis populis prædæ fieri incipiebat. Attamen ad infringendam alterius potentiam, conceſſum eſt, fœdus cum aliis gentibus inire, &, moto contra vnum bello, arma ex *lege fœderis* potentiori opponere, ac ita per indirectum bellum erit iuſtum. Nunquam prohibitum eſt fœdus inire cum gente vicina, vt ſibi quis proſpiciat; ſed abſque vlla cauſa potentiorem armis aggredi rationi non eſt conueniens.

p) Qui Hobbeſianiſmo fauent, non poſſunt non quoque tale bellum approbare, cum in *ſtatu naturali* quilibet arbitrari debeat, quid potiſſimum ad conſeruationem ſui reſpiciat. Præſertim cum ſecundum hæc principia præterea ſupponendum ſit, hominem, qui *poteſt* nocere, ſtatim etiam nocere *velle.* Quodſi tamen ſemel pax per pactum cum vicina gente inita ſit, ipſe HOBBES ob quemuis metum non vult a pactis recedendum eſſe. *Nam*, inquit, *niſi cauſa metus noua exſiſtat, ex facto vel alio ſigno voluntatis non præſtandi a parte altera, metus iuſtus cenſeri non poteſt.* vid. *tr. de ciue. c. 2. §. 11. in not.*

q) Quodſi ſecuritas reip. læſa deprehenditur, duo conſideranda ſunt: vel enim res ad arma iam deducta, vel demum

rius gentis conſeruanda cautionem præſtare & *poſſit* & *velit*: obtento enim fine ceſſant media.

§. XI.

mum eſt deducenda. Poſteriori caſu cum bellum debeat eſſe vltimum ſubſidium, ſi alio modo ſaluti reip. conſuli nequeat, ante omnia tentandum eſt, annon abſque bello imperans ſecuritati reipublicæ conſulere poſſit, exemplo Cyri, qui hoc inter res maximi momenti ponebat, *vt abſque bello id impetraret, quod cuperet*, XENOPHON. *de Cyropæd. lib. 8. p. m. 202. lit. d.* quorſum etiam collineat Archidamus apud THVCYD. *lib. I.* aiens: *qui ſe offerunt diſceptationi, eos tanquam iniurios aggredi iniurioſum eſt.* Hinc de *ſatisfactione* & *cautione* alteri præſtanda lædens populus merito interpellandus erit, quo reſpexerunt Batavi in reſponſione ſua anno 1574. legato Suecico data, quam exhibet ZIEGLERVS *de iure Maieſt. lib. 1. c. 33. §. 34.* vbi inter alia hæc occurrunt: *Wann nun unter allen inſonderheit Chriſtl. Potentaten von alters hero iederzeit umb unwiederſprechlicher Urſach willen gebräuchlich geweſen iſt, daſs wann ein oder anderer beleydiget worden zu ſeyn vermeinet, der Beleidigte, ehe und bevor er zu den Waffen gegriffen, von demienigen, welcher die Beleidigung ihm zugefügt, ſatisfaction begehret hat.* Reſpexerunt ſine dubio Batavi ad *ius antiquum feciale*, quia moris ſemper fuit, antequam bellum inferretur, feciales mittere, per quos *res repeteretur*, & niſi redderetur, bellum indiceretur. vid. BARNAB. BRISSON. *de verb. pop. rom. ſolenn. lib. 4. p. 342.* quod inſtitutum exacte iuri naturæ conuenit, & a Deo ipſo quoque Iſraelitis præſcriptum eſt. *Deut. XX, 10. ſeq.* Priori caſu pax oblata non reſpuenda, ſi per illam ſecuritati reip. ſatis conſulatur, non ſaltem *præſenti*, ſed etiam *futuræ*, quem in finem ſolent cautiones exigi, quas vulgo *Guarantias* vocant, quæ ſi oblatæ & tales ſunt, vt nulla iuſta de cauſa reſpui poſſint, & nihilominus victor bellum continuare deſiderat, ex poſtfacto non tantum ſuæ male conſulit reipubl., ſed præterea aggreſſor fieri incipit.

r) No-

§. XI. (III.) Nullum eſt ius belli populum vicinum idololatram ad *veram religionem* reducendi, (r) cum ex diuerſitate religionis ſecuritas rerumpublicarum vicinarum in ambiguum diſcrimen haud vocetur.

§. XII. (IV.) Quamuis defenſio reipublicæ

r) Notum eſt, quod medio ſub papatu *bella Domini*, vti vocata fuere, ſuaſu cleri geri contra infideles, terram ſanctam incolentes, cœperint ex nulla alia ratione, quam quod crederent, terram ſanctam ad Chriſtianos pertinere, vel hoſtes fidei ſub iugum reducendos eſſe, Prætextus erat *incrementum gloriæ diuinæ*; ſed vera cauſa *intereſſe cleri*, quod ex euentu apparuit, quoniam exinde tot inſtituta noua orta ſunt, tot ordines militares introducti, vt hiſce nouis clericis militantibus pinguiores prouentus prouinciarum per orbem Chriſtianum cederent. Vnde recte BECMANNVS *de bellis Domini c. 1. §. 18.* ait, expeditiones has nec *iuſte* nec *prudenter* nec *pie* inſtitutas fuiſſe; *non iuſte*, quia Saraceni non minori iuris titulo Palæſtinam tunc tenebant, quam antea Romani, neque Religio Chriſtiana aut ſacrum ſepulchrum ius eis dare poterat ad hanc expeditionem, cum religio non ſit alligata ad certum locum. *Non prudenter*, quia conſeruatio locorum acquiſitorum e remotioribus Europæ partibus petenda non erat. Denique *nec pie*, quippe pietatem armis promouere fas non eſt. Carolum M. itidem Saxones, liberam gentem, domaſſe conſtat prætextu *religionis*, ſed vt pruritus extendendi fines Francici regni potentiorem cauſam conſtitueret. Ferdinandus Catholicus pallio religionis itidem terras alienas inuaſit. De eo ſic THVANVS *lib. I hiſt. in eo nihil merito deſideres, præterquam fidem, qua ſub colore religionis, quam omnibus actionibus ſuis ſemper prætexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi imperii cupiditatem mira calliditate abuſus eſt.*

s) Po-

cæ quoque concredita ſit magiſtratibus ſubalternis, hi tamen, cum belli ratio admodum reipubl. periculoſa ſit, inconſulto imperante, bellum inferre (s) nequeunt, licet vel maxime iuſta adſit cauſa.

§. XIII.

---

s) Potiſſimum hic quæſtio eſt, de *præſidibus prouinciæ*, qui integram prouinciam gubernant, & ſic quoque defenſionem eius ſuſceperunt. Equidem ſub defenſione etiam ius belli comprehendi videtur, quod tamen non de alio, quam de *defenſiuo* bello, per quod vis inſtans repellitur, intelligi debet; & ſicuti defenſio ſingulis adhuc in ſtatu ciuili conceſſa eſt, ita multo magis *defenſio prouinciæ* conceſſa erit magiſtratui inferiori, ſi ab hoſte extraneo ex improuiſo ciuitas vel prouincia imperatur, quatenus ſe defendere poteſt, quia hoc non poteſt non ipſis ciuitatibus relictum eſſe, quatenus vnum corpus ſuſtinent. Mithridates ad milites apud IVSTINVM *lib.* 38. *c.* 1. notanter loquitur, aſſerens, *optandum ſibi fuiſſe, vt de eo liceret conſulere, bellumne ſit cum Romanis, an pax habenda. Quin vero ſit reſiſtendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui ſpe victoriæ careant.* Enim vero de bello alteri inferendo aliud iudicium ferendum, adeo vt recte in iure Romano magiſtratus inferior criminis læſæ maieſtatis reus arguatur, ſi inconſulto principe bellum etiam ex iuſta cauſa alteri intulerit. Ideo PLATO *de LL. lib.* 12. *in med.* lege conſtituebat: *Si quis priuatim ſine publico ſcito pacem bellumue fecerit, capitalis eſto.* Moris etiam fuit, eum dedere in ſatisfactionem hoſti, qui inconſulto imperante bellum alteri intuliſſet. Cum Cæſar priuato auſu bellum Gallis intuliſſet, Cato Vticenſis cenſuit in ſenatu, *legiones Romanas domum reuocari, Cæſarem vero Gallis dedi oportere*, PLVTARCH. *in Caton. Vtin.* Neque enim ſub *generali conceſſa adminiſtratione* prouinciæ hoc comprehendi videtur, de quo vnice ſummus imperans arbitrari & ſtatuere debet. Poteſt

§. XIII. Poteſt etiam aliunde ius belli inferendi reſtringi, vel per *fœdera* (t) vel in genere per *nexum ſyſtematicum*, ſi illud ipſum quoque in hoc nexu comprehenſum ſit, ne altera ciuitas inconſultis reliquis confœderatis bellum alteri genti inferat.

§. XIV. Contingere tamen poteſt, vt etiam in ſyſtemate plurium ciuitatum ius belli ſin-

aliquando bellum eſſe iuſtum *intuitu gentis* alterius iniquæ, *reipublicæ* tamen maxime noxium, & cum ita tota respubl. in idem diſcrimen vocetur, ſi vel maxime intuitu vnius prouinciæ læſio contigerit, certe non alius de bello ſuſcipiendo arbitrari poteſt, quam qui vniuerſæ præeſt reipubl. non is, qui ſaltem partem reipubl. & quidem *dependenter*, adminiſtrat, quia in effectu ius decernendi de ſummis vniuerſæ reipubl. ſibi ſumeret conf. GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 6. & c.* 3. §. *5. n. 3.*

t) Loquor rurſus de bello *offenſiuo*, cuius inferendi quidem ius ſingulis gentibus liberis competit, ſed vbi per pacta ſpecialia hæc libertas reſtricta, in communi concilio, vel cum fœderatis deſuper demum deliberandum, neque, inuitis ſociis, bellum eſt inferendum, quia his ius diſſentiendi ex *pacto* competit. Inter pacis & fœderis conditiones, quas Ætoli & Romani inter ſe pepegerunt, hoc quoque caput præcipuum fuit: *Si populus Romanus fœdere iungeretur regi* (Philippo) *vt caueret, ne ius ei belli inferendi Ætolis ſociisque eorum eſſet*, LIVIVS *lib. XXVI. c. 24.* Similiter inter pacis conditiones, quas populus R. Carthaginenſibus dabat, erat, *bellum neue in Africa, neue extra Africam iniuſſu populi R. gererent*, de cetero *liberi legibus ſuis viuerent.* LIVIVS *lib. XXX. c. 37.* Pacis cum Philippo Rege Macedoniæ leges erant, *bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu*

ſingulis rebuspubl. aduerſus gentem extraneam ſaluum manſerit, quamuis hoc caſu ſyſtema tale *irregulare* eſſe ſoleat. (u)

§. XV. Ex iure belli, *intuitu reipubl.* conſiderato, plura noua emanant iura. Huc refero (I.) *Ius armorum inſtruendorum*, ſeu *armandiæ*, vi cuius imperanti (x) competit ius *armamen-*

iuſſu ſenatus gereret. ID. *lib. XXXIII. c. 16.* In *fœdere ſyſtematico* vbi hoc comprehenſum eſt, res expedita eſt, quia ſit totum ſyſtema *vnum* quaſi *corpus* repræſentat, maxime in iis, quæ ad ſecuritatem ſingularum rerumpublicarum pertinent, & non poteſt non totum ſyſtema periclitari, ſi vel maxime vnus ex ſociis bellum inferat. Quodſi aliter ex fœdere, cum alia republ. inito, ius belli reſtrictum ſit, idem puto dicendum eſſe, modo ſe aliter conſeruare poſſit populus, quod de bello inferendo cogitat.

u) In imperio noſtro, quod *ſyſtema* aliquod *irregulare* continere videtur, ſingulis ſtatibus conceſſum, ſeparatim ius *fœderis* & *belli* exercere, modo non exerceatur contra imperium. Equidem hoc communiter de bello *defenſiuo* non *offenſiuo* intelligunt, prout plenius declaratum eſt *tom. IV. obſeru. Hallenſ. 8.* Verum cum bellum offenſiuum facillime poſſit defenſiuum dici, & ita a ſtatibus ſemper rationes adduci, vi quarum vbique ſe bellum defenſiuum gerere, aliis perſuadere ſuſtineant, in effectu ius belli iis denegari nequit, id quod bene obſeruauit commentator ad *Obſeru. Hallenſ. 31. tom. 6.*

x) Priuatis certe non competit *ius Armamentaria inſtruendi*, quin ſuſpicionem rebellionis incurreret, qui ingentem apparatum armorum congerere vellet. Imo ne quidem nobilibus in caſtris ſuis abſque ſpeciali principis permiſſione conceſſum eſt, tormenta habere, quia alioquin respubl, inde detrimentum accipere poſſet, neque his ad defenſionem indigent, cum præſidium ſibi

mamentaria publica inſtituendi, ius *fabricandi* (y) arma, vel reſtringendi vel ſubditis permittendi, ſubditos armis inſtruendi, vel eorum vſu prohibendi. &c.

§. XVI. (II.) Ius *exſtruendi fortalitia* ſeu munimenta, quae ſecuritati publicae inſeruire, (z) hoſtemque repellere poſſint. Vnde quo-

non a *violentia* ſed a *Republica*, in qua degunt, & principis *prouidentia*, petere debeant. Et ſi vel maxime contingeret, per fortunae beneficium tormenta ſub terra defoſſa in praediis nobilium inueniri, ne ſic quidem nobiles fortunae beneficio frui poſſent, niſi ex tacita principis conceſſione: vid. BERNEGG. *in Tacit. Germ. q.* 123.

y) *Ius fabricandi* arma in noſtris rebuspubl. non quidem vbique eſt reſtrictum, ſed peritis indiſtincte concedi ſolet, poteſt tamen ſine dubio ad exemplum Iuſtiniani *in N. 85. c. 1.* pro ſtatu reipubl. varie determinari & reſtringi, commercium promiſcuum armorum ſubditis interdici, maxime, ne extraneis vel hoſtibus ea vendantur, cum id aperte pernicioſum reipubl. futurum ſit, & adeo rectiſſime tale commercium cum hoſtibus ad crimen perduellionis apud Romanos relatum eſt. *l. 4. D. ad l. Iul. Mai.*

z) *Fortalitia* non ad *nocendum*, ſed ad *defendendum* ordinarie aedificantur, atque adeo ius extruendi talia munimenta ad ius belli retuli. Equidem non nego, poſſe etiam fortalitia ad *nocendum* exſtrui, vt ſcilicet ex illis, exorto bello, eo ſecuriores excurſiones fieri poſſint in terram vicinam; aſt vtrum hac intentione munimentum aedificatum ſit, & annon potius defenſionis intuitu? nemo determinare, & conſequenter bellum eo nomine alteri inferre poteſt. Eodem quippe iure alteri genti, quae damnum ex eiusmodi exſtructione metuit, permiſſum eſt, ad ſui defenſionem munimenta extruxere, & ita mala inde

quoque ius circa *fortalitia* iam exſtructa ordinarie ad imperantem, non magiſtratum ſubalternum, ſpectat.

V 3 §. XVII.

---

inde metuenda præcauere. Non commode itaque hic applicari poteſt exceptio, quod ad *æmulationem* talis exſtructio fieri non debeat, h. e. vt aliis noceatur, non vt reſpubl. commodum inde habeat, quam ſuggerit GAIL. *2. obſ. 69. n. 18.* NICOL. BOER. *deciſ. 320. n. 8.* & probare intendit ex *l. 3. ff. de oper. publ.* Sed vnde de tali *æmulatione* conſtabit? Ex fortalitiis ordinarie ingens in rempubl. redundat vtilitas, & ita allegari non poſſunt rationes alicuius æmulationis. Diffidentiæ vtique indicium præbet, ſed inde alteri genti nullum datur ius contradicendi. Vnde & allegatus BOERIVS *c. l. n. 16.* de temporis praxi notanter ait: *Rex Franciæ facit caſtra in finibus ſui territorii ad æmulationem regis Angliæ, & e conuerſa, & idem faciunt omnes mundi domini, quia cum iurisdictiones ſint diſtinctæ & pariter territoria, vnusquisque poteſt ſe in ſuo territorio præmunire & caſtra metari.* Poteſt tamen alteri ius prohibendi ex *pacto* vel *alio iure* competere, ſi forſitan fœdere comprehenſum ſit, ne in hoc vel illo loco fortalitia exſtruantur, quemadmodum Tencteri ab Agrippinenſibus apud TACITVM *libr. IV. hiſtor. c. 64.* id poſtularunt, inquientes: *vt amicitia ſocietasque noſtra in æternum rata ſint, poſtulamus a vobis, vt muros coloniæ, ſeruitii munimenta detrahatis.* Sic etiam per priuilegium territorio competens idem ius prohibendi *pro vario ſtatu reip.* contingere poteſt, vti in imperio noſtro, vbi plurima loca ex veteri iure tale ius ſibi vindicant prohibendi, ne intra certum terminum fortalitia exſtruantur. Norimberga a Carolo IV. priuilegium habet, *daſz keinem frey ſtünde in einer Meilwegs um die Stadt Marck oder Feſten aufzurichten.* vid. GOLDASTVS *tom. 2. der Reichsſatzungen p. 66.* Ludouicus Bauarus anno 1332. apud BROWER *lib. 17. annal Treuir.*

§. XVIII. Cum itaque hæc exſtructio in ſalutem totius reipubl. vergat, imperanti quoque competit ius eo nomine ſubditos *collectandi*, (b) vel *operas* eorum exigendi.

§. XIX. Quin & agros ædesque ſubditorum imperans licite occupat, (c) quatenus

V 4 vel

mentum vergere poſſit. Dominandi libido & reſiſtendi ſtudium ſubditis innatum eſt, maxime primariis, & copia omnium rerum abundantibus. Primi motus ex huiusmodi arcibus vt plurimum oriuntur, quo intuitu Henricus II. Rex Angliæ procerum arces mœnibus nudauiſſe legitur. Idem contigiſſe in regno Neapolitano conſtat, in quo ob procerum potentiam motus frequentes ſemper fuerunt, qui vix aliter, quam deſtructis potentiorum caſtris, ſedari potuere. FORSTNER. *in Tacit. lib. 2. annal. p. m. 172.*

(b) Communis vtilitas communibus ſumtibus quoque eſt promouenda, cum quidquid in exſtructionem fortalitiorum impenditur, in omnium vergat ſalutem. Illuſtrationis loco hic conferri poteſt diſpoſitio *R. I. de Anno 1654. §. 180. & l. 11, C. de publ. oper.* Conferunt autem omnes in vniuerſum ſubditi, etiam qui extra fortalitium, prædia vel ſedes ſuas habent, tum talis exſtructio totius territorii cauſa fiat, & ruſtici quoque eo maiorem ſibi poſſint promittere ſecuritatem, quatenus irruptio hoſtium vel ita impeditur, vel ſimul tutum refugium in præſtatur.

(c) Priuatorum iura & ſic quoque dominia ſubordinantur ſaluti reip., atque quod ita in ſalutem publicam impenditur ex bonis ſubditorum, in eo illis nulla infertur iniuria. Non itaque imperans loca publicis vſibus neceſſaria a ſubditis proprie loquendo redimere & pretium eorum ex ſuis reditibus ſoluere tenetur, ſed cum pauciores in commodum omnium aliquid contribuant, & quaſi pro omnibus impendant, merito id ex publi-

co

vel ad fortalitiorum exſtructionem illis indiget, vel alias ex illis damnum fortalitiis imminere animaduertit, vt tamen ab omnibus reſarciatur, quod pro omnibus datum eſt.

§. XX. Similiter non denegatum erit imperanti, in caſu neceſſitatis publicæ *caſtrum* aliquod, alicui ex ſubditis proprium, *occupare*, & *munire*, (d) vel illud *deſtruere*, ſi noxium ſecuritati reipubl. videatur.

§. XXI. Nec excipienda forent *templa*, (e) ſi

---

co repetunt, vel ex collectis, exſtructionis intuitu ſolutis, iis ſatisfaciendum. Ex eodem principio dependet ius *deſtruendi ædes*, propugnaculo nimis vicinas præſertim imminente belli impetu, ne ſcilicet hoſtis occupando ædes ſuburbanas gravius damnum reip. vel civitati inde inferat.

(d) Si imperans muniuiſſet caſtrum nobilis alicuius tempore belli, impenſas in caſtrum muniendum factas nobilis reſtituere haud obligatus eſſet, quas imperans non in *poſſeſſoris*, ſed *potius reip.* commodum fecit, quin quod magis hoc grauare poſſeſſionem videatur, dum ob munitionem plerumque *militem præſidiarium* recipere, vel ipſum caſtrum imperanti cedere, vel denique permittere teneatur, vt munimentum iterum deſtruant, ne forte ſubito ab aliis occupetur.

(e) De iure naturæ *templa* ſunt locus publicus, cultus divini cauſa adornatus, atque hoc intuitu ſpectant *ad reipubl.*, nec vſibus eius extemta ſunt. Certe aliquando plus inſerviunt templa, ſi ad conſervationem tot millium hominum tempore belli facere poſſunt, quam ſi cultus aliquis ſplendidiſſimus in iis tempore pacis DEO exhibetur. Neque attendimus Pontificis decretum in *c. 14. C. 10. q. 1.*, vbi prohibetur, ne eccleſiæ a laicis *incaſtellentur* h. e. vallo muniantur & ad vſum caſtel-

ſi pro conſeruanda ſecuritate reipubl. munienda viderentur.

§. XXII. Proximum huic eſt (III.) *ius præſidiarium*, vi cuius imperanti ius competit, fortalitia & ciuitates *milite præſidiario* (ſ) tuendi, ad defenſionem reipubl.

V 5 §. XXIII.

caſtelli dirigantur, vid. DV FRESNE *in Gloſſ. lit. I. ſub voc. incaſtellare;* quod & aliis variis conciliis conſtitutum reperimus v. c. Anno 1122. *in Concil. Later-ter. c. 12.* item Anno 1209 *in Avenionenſi c. 9.* anno 1279. *in Badenſi c. 53.* anno 1280. *in Synodo Colonienſi c. 11.* Anno 1287. *in Conſilio Herbipolenſi c. 28.* quæ tot repetitæ in conciliis prohibitiones oſtendunt, praxin eius temporis fuiſſe frequentiſſimam, munimenta templis circumponere. Quo intuitu OTTO FRISINGENSIS *lib. VII. Chron. c. 31.* hoc *ſacrilegium* vocat, aiens: *Eccleſiam B. Petri incaſtellare ſacrilege & prophaniſſime non metuunt.* Non nego, poſſe aliquando hic ſacrilegium committi, ſi latrocinii impii cauſa templa occupentur & muniantur; verum pro defenſione patriæ aliud vtique dicendum. Optime QVINTILIANVS *declamat. 369. Tecta in ſubeuntes & ſacra, quin etiam templorum faſtigia deſperantium tela ſunt. Certum eſt omnia licere pro patria.*

(ſ) Munimenta ſine *milite præſidiario* plus nocent reip. quam proſunt. Sicuti itaque cuilibet imperanti ius præſidiorum in ſuo territorio competit, ita quoque exinde *aliqua* deducitur *præſumtio*, quod ille ſit dominus territorii, qui *præſidiario milite* hæc vel illa loca detinet. Admittit tamen probationem in contrarium. Sæpe ex *pacto* alicui competit *ius præſidii* in territorio alterius principis, ſicuti olim Hollandi in Cliuia illud ipſum habebant. In *Inſtrum. Pac. Cæſar. Gallic.* regi Galliæ conceſſum fuit ius tenendi Præſidium in caſtro Philipsburg *protectionis* ergo, ad conuenientem ta-

§. XXIII. Neque ciuitates imperanti ſubiectæ hoc ius in dubium eidem vocare poſſunt,

tamen numerum reſtrictum, licet præter *protectionem* & *præſidium* nihil vlterius prætendere debuerit, ſed ipſa *proprietas* cum *omnimoda iurisdictione* emolumentisque & omnibus ceteris regalibus epiſcopo & capitulo Spirenſi ſalua & illæſa relicta ſint. Sic etiam, vbi *fœdere clientelari* conuentum, vt patronus fortalitia exſtruere in clientelari territorio poſſit, ſine dubio quoque patrono ius denegari nequit, fortalitia talia *præſidiario milite* defendendi, quamuis hoc pactum in perniciem vt plurimum vergere ſoleat. Nullo itaque iure magiſtratus oppidanus contra principem hoc ius prætendere poteſt, & quamuis in nonnullis Germaniæ ciuitatibus ſenatui vmbra quædam huius iuris relicta eſſe videatur, dum quandoque per milites oppidanos ex more antiquo, quo cuſtodia ciuitatum ciuibus demandata erat, excubias agunt; inde tamen nullum *ius præſidiarium* ſibi vindicare poſſunt, excluſio milite principis, cui ius belli & inde dependentia iura vnice competunt, & ſi vel maxime per magiſtratum oppidanum ius præſidiarium exercitum fuiſſet, vix tamen eſt, vt *ſuo iure* ſe id exercuiſſe, allegare poſſint, modo alias principi omnimoda ſuperioritas territorialis, & ſic imperium in ipſam ciuitatem competat. Nam poſtquam imperii noſtri ratio ſemel in irregularem ſtatum deducta eſt, certe in plurimis ciuitatibus plura irregularia obtinere cœperunt. Dantur ciuitates, quæ quidem non abſolute prouinciales, nec tamen etiam *liberæ* & *immediatæ* ſunt, quæ dominis territorii ius præſidii, excubiarum &c. in dubium ex grauiſſimis argumentis vocant, quod inprimis eluceſcit ex controverſiis agitatis inter Epiſcopum Hildeſienſem & ſenatum ciuitatis Hildeſienſis *de iure præſidiario*. Scripta nonnulla hac de re in lucem edita, a) parte Epiſcopi, *vorläuffiger Bericht*, *über das Ihrer Hoch-*

ſunt, ex hoc fundamento, quod huc vſque illud non exercuerit. (g)

§. XXIV. Ex eodem fundamento quoque imperans (h) ſubditis *excubias* imperat in ciuitatibus, imo ſi tantum immineat periculum, vt omnes ciues pro defendenda ciuitate laborare debeant, nemo excuſatur à vigiliis publicis, (i) quocunque demum honoris gradu fulgeat.

§. XXV.

Hochfürſtl. Gnaden zu Hildesheim in dero Haubt und Reſidentz Stadt ſelbiges Nahmens zukommendes ius praeſidii militaris. A parte ſenatus prodiit tractatus: *Begrüudeter Gegenbericht in puncto iuris praeſidii militaris ciuitatis Hildeſienſis &c.*

(g) Subditi & magiſtratus ſubalternus de ſummis rerum non diſponunt, & ita quoque contra ſuum imperantem, *ex libertate* agentem, nullam poſſint, ne quidem *praeſcriptionem immemorialem*, allegare, cum ne quidem ſola omiſſio eius, quod libere quis facere & non facere poteſt, inter priuatos aliis ius prohibendi tribuat, multo minus ſubditis, quibus ius prohibendi nullum ordinarie contra principem competere poteſt. conf. FRITSCH. *de iure Praeſid. c. II.*

(h) Ius *excubiarum adornandarum* etiam aliquando ſenatui relinqui ſolet, vti fere olim per Germaniam obtinuit, vbi ciuitatum cuſtodia vt plurimum a Caeſaribus ſenatui oppidano eſt demandata, ex quo etiam factum, vt in plerisque ciuitatibus hodie excubiae quaedam paſſim a ſenatu imperentur. In antiquis legibus ſolent non raro vocari *Wactae, Wachtae* a voce Germanica *die Wachte* vid. DV FRESNE *in gloſſ. voce Wactae.* Sed *primaria curae* penes principem, maxime tempore belli, reſidet, ſicuti ius praeſidiarium.

(i) Hoc rationem habet, cum ſubditi ſe ideo coniunxere, vt

§. XXV. (IV.) A iure belli (k) quoque dependet *ius conſcribendi milites*, eorumque *deleſtum habendi*, ſed tantum intra fines territorii. (l)

§. XXVI.

---

vt coniunctis viribus ſe ab aliorum inſultibus incolumes praeſtare poſſent. Inde ne quidem Clerici excuſantur. Quamuis enim de iure naturali non adeo *ius praecipuum* prae aliis habeant, ſed, quia ſunt ſubditi, ad omnia ſubditorum onera obligentur, tamen poſito, quod lege poſitiua paſſim immunitate gaudeant, ne ſic quidem tempore neceſſitatis excuſantur ab excubiis, cum omnis immunitas ſubditis data non poſſit non in ſe *tacitam exceptionem neceſſitatis* continere, ne ſaluti reipubl. noxia exiſtat. Agnouere id ipſum pontifices, alias immunitatibus ſuis tenaciter inſiſtentes, dum in *c. 2. X. de immun. eccl.* clericis quoque idem officium incumbere diſponunt.

(k) Quodſi itaque vel maxime prouinciam cum omnibus iuribus imperans alii tradat, & ſibi vnice *ius belli* in illa reſeruet, hoc ius quoque ibidem exercebit, vt poſſit milites conſcribere: eſt enim belli conſequens neceſſarium.

(l) Poteſt contingere, vt quis in alterius territorio hoc ius exercere queat, vel ex *pacti*, vel ſi *foedere clientelari* hoc quoque comprehenſum ſit. Iuſte itaque reſiſtitur, ſi peregrini absque *conceſſione domini territorii* milites conſcribere volunt, ſicuti etiam priuati, inconſulto imperante conſcribentes milites, ſe ſuſpectos de *perduellionis* crimine reddunt, & hoc intuitu Romani id ad crimen laeſae Maieſtatis referebant. Quinam conſcribendi ſint ad militiam, dependet ex determinatione imperantis. Sunt quippe omnes ſubditi obligati, ad reipublicae per militiam inſeruiendum; & cum ita ſinguli obligentur, omnes autem vt adhibeantur ad militiam, non ſemper neceſſe ſit, penes imperantes

tem eſt electio. GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 5. §. 4.* Hoc intuitu militia olim apud Romanos relata fuit *ad munera publica*, adeo *vt olim de ſuo hoc munere quisque functus eſſet*, donec tandem a ſenatu decretum eſſet, *vt ſtipendium miles de publico acciperet.* LIVIVS *lib. IV. c. 59.* Apud Perſas omnes in bellum ire cogebantur, ex quo arma ferre poterant, & viceſimo anno ſtipendia merere incipiebant. STRABO *lib. 15. Parum tuta enim ſine viribus eſt maieſtas*, vt ait LIVIVS *lib. II. c. 55.* Franci olim certum hominum genus tantum ad militiam admittebant, & quidem vel ideo, quia militia ſimul *dignitatis* argumentum erat, (cum Saxones promiſcue quoslibet admitterent,) & inde profluxit, quod nobiles paſſim *milites* penes antiquos vocentur. Inprimis autem defenſioni & ſecuritati inſeruit militia *prouincialis*, lecta ex ſubditis, & indigenis, qualem Anglia, Suecia &c. habent & alunt. Ad hanc ſubeundam eo magis ſubditi obligantur, quo adſtrictius ſinguli ad defenſionem reip. cooperari debent. Felix ſemper habita eſt illa ciuitas, quæ tempore pacis de bello cogitat. Hoc ipſum Corinthiorum legati apud THVCID. *lib. 1.* agnouerunt, hisque verbis declararunt: *Quiete vt plurimum ii homines fruuntur, qui ita quidem ſunt inſtructi, vt iniuriam nemini faciant: ſed viciſſim ita comparati, vt laceſſiti paſſuri id neutiquam videantur.* Id ipſum Romani vbique obſeruarunt, vnde tot bella egregie perficere potuerunt, vti recte iudicat IOSEPHVS *lib. III. de bello iud. c. 3. Quod ſi quis*, ait, *aliam Romanorum diſciplinam in militia inſpexerit, cognoſcet, hoc grande imperium eos non fortunæ beneficio, ſed propria virtute quaſiſſe. Neque enim initium illis armorum ipſum bellum eſt, nec ſolum, cum vſus & neceſſitas eſt, manus mouent in pace feriati, ſed tanquam congeniti armis nullas capiunt exercitii inducias, nec expectant tempora. Meditationes illorum nihil a vera contentione diſcrepant, ſed in dies ſingulos militum quisque omnibus armis, tanquam in procinctu poſitus exercetur, quo etiam facillime prælia tolerant.*

(m) Opti-

§. XXVI. Modus *conſcribendi milites* ex imperantis determinatione dependet, obſeruata tamen *humanitatis* ratione. (m)

§. XXVII. (V.) Ab hoc iure præterea dependet *ius metationis*, (n) vi cuius imperans

---

(m) Optimum exemplar conſcribendorum militum, ratione modi a principe obſeruandi Deus ſuppeditat, rationem hanc Iſraelitis præſcribens: *Deut. XX, 1. ſeqq.* (1) vult non eſſe ad militiam vocandos, qui rei œconomicæ neceſſaria cura quodammodo diſtrahuntur, cum alii commodius hoc officium præſtare poſſint; (2.) non eſſe invitos ad militiam cogendos, maxime timidiores. Durior modus conſcribendi milites habetur. *1. Sam. VIII. 11.* qui proinde inter *mala* & *calamitates* ſubditorum inſertur. Quemadmodum etiam DION. HALICARNASS. *lib. X.* hoc ipſum de *morboſa ciuitate Romana* aſſerit. *Cum enim*, ait, *moderatos delectus habere deberent, illi eos, qui militiam detrectabant, vi cogere cœperunt, nullam excuſationem admittentes, nulli veniam dantes, ſed pœnis lege ſtatutis & in eorum corpora & bona acerbe vtentes.* Equidem imperans ſi ſubditos ad militiam cogit, non iniuſte facit, quia omnino ſinguli ad hoc obligantur; ſed (1.) non ſemper *prudenter* agit, ſi ſub *coacto milite* hoſtem propulſare intendit, imo (2.) regulas *humanitatis* ſæpe violare poteſt, ſi eos ad militiam cogit, qui nequidem ſubditi ſunt, vel qui hoc modo curam domeſticæ œconomiæ plane deſerere tenentur. Si debite omnia obſeruarentur in conſcribendo milite, quæ obſervari debebant, non deforet copia militum, veluti ſi non differretur conſcriptio militum ad vltimum neceſſitatis articulum, ſi ſtipendia ſufficientia militibus præberentur, ſi curaretur, vt incolis replerentur ciuitates &c. vid. Dn. BVDEVS *de Offic. imper. in conſcrib. milit.*

(n) Plenius explicuit hanc doctrinam TABOR *in tr. de me-*

cans ſubditis imponit, vt milites in ædes recipiant, quos pro ſecuritate publica conſcripſit.

§. XXVIII. Et poſſunt omnes ſubditi (o) cuiuscunque conditionis ſint ad id cogi, niſi ſe doceant exemtos per *priuilegium*, quod tamen in caſu *neceſſitatis* non attenditur.

§. XXIX.

metat. quamuis vbique ad leges Romanas prouocet, & ex iisdem ſua afferta confirmet, quia perſuaſiſſimum habuit, neminem rectius poſſe *ius publicum* explicare quam ICtum Iuſtinianeum, in quo penitus diſceſſi a CONRINGIO, (vid. *c.5. de met.* §. *4. ſeqq.*) quocum poſtea eo nomine in graviores lites incidit. Potuiſſet TABOR apparatu tali operoſiſſimo ſuperſedere, ſi ex *iuris vniuerſalis publici* principem rem explicuiſſet; quæ enim in iure Romano hac de re habentur, itidem ex noſtra doctrina deſumta ſunt. Certum facile patet, ius hoc *metatorum* fuiſſe neceſſarium potiſſimum propter *militem mercenarium*, qui vndique corradi & in vnum cogi ſolet. In milite *lecto*, qualis potiſſimum adhuc obtinet in *militia prouinciali perpetua*, multa onera olim ceſſabant, quæ non quidem ſubditi ſuſtinent, præſertim cum olim quilibet *ſuo ſumtu* ordinarie militaret, qualis etiam fuit militiæ ante tempora MAXIMILIANI I. Poſt quæ tempora vbi miles conductitius adſumi ſueuit, inde quoque *iura metatorum* conſtitui debuerunt.

(o) Quia omnium ſubditorum vna eademque eſt obligatio intuitu imperantis, nemo *ſuo iure* ab eo liberatus erit. Cum itaque ſtatu imperii non ſint ſubditi *imperatoris*, neque eos neque eorum territoria metatis gravare poteſt, niſi quatenus ex *pacto imperii publico* ad defendendum imperium ſinguli ſtatus concurrere, & hac ratione, conditione belli vel neceſſitatis id poſtulante, metata militum admittere debent. Atque

§. XXIX. Æquum præterea eſt, vt ſubditi ſumtibus ſuis (p) *milites recipiant*, cum ad alendum militem, reipubl. defendendæ cauſa conſcriptum, obligentur.

§. XXX. Quamuis autem *ius metatorum* ab imperante potiſſimum exerceatur, *diſtributio* (q) tamen ipſa *hoſpitiorum* per magiſtratum oppidanum fieri poteſt.

§. XXXI.

---

que inde in *I. P. art. 8.* §. 1 *gaudeant.* proviſum, quod *iure ſuffragii* ſtatus gaudere debeant, quando *delectus* aut *hoſpitationes* militum ſunt inſtituendæ. Breviter: metata militum imperii ſtatus non ſuſtinent ex imperio Cæſaris *tanquam ſubditi*, ſed *ex pacto imperii publico*, ex quo ſinguli in communi periculo tenentur ſuccurrere neceſſitatibus publicis, quemadmodum etiam in *ſyſtemate* plurium ciuitatum fieri ſolet.

(p) Cum metata ex *bonis* ſubditorum ſuſtinenda ſint, ſequitur, vt in dubio magis ad *onera realia* referri debeant. Ceterum in ſubditorum libero arbitrio abſolute non videtur eſſe poſitum, vtrum milites recipere, an vero loco *hoſpitationis* æſtimationem ſoluere malint, quod *adærationem* vocare ſolent; *adærare* enim eſt, *ad æris pretium rem redigere*; CAROL. DV FRESNE *in Gloſſ. voce adæratio*, cum in nullius debitoris priuati arbitrio ſit, obiectum obligationis mutare, aut aliud pro alio ſoluere, præſertim cum hoc ipſum in aliorum præiudicium vergere poſſet. Solet tamen non raro electio ſubditis relinqui, vt loco hoſpitationis *adærationem* ſoluant, quam vocant *Seruice-Gelder*, quemadmodum tam in Saxonia quam Brandenburgico Electoratu eiusmodi edicta deprehenduntur, quo caſu electio ſubditis ex *voluntate imperantis* ſalua eſt.

(q) Nemini rectius *diſtributio* committi poteſt, quam *magiſtratui oppidano*, quippe cui optime inter omnes conſtat

§. XXXI. Tandem (VI. ex iure belli fluit *ius ſequelæ*, vi cuius imperans pro defenſione reipubl., maxime, vbi ſumma neceſſitas ingruit, ſubditos (r) in militiam euocare, & vt eundem armati ſequantur, cogere poteſt.

XXXII.

ſtat, quomodo adſignatio hoſpitiorum facienda, quique conditionem loci & incolarum exacte novit, quam metatores alii ignorare, & ob hanc rationem alios prægravare poſſunt.

(r) Cum in plerisque rebuspublicis imperantes *mercenario milite* vtantur, ordinarie omnes ſubditi in bellum euocari non ſolent; ſi tamen ille deficiat, ſingulis ſubditis incumbit obligatio rempublicam defendendi. Hinc *ius ſequelæ* naſcitur, *der allgemeine Aufboth*, quod inprimis exercetur, in *caſu extremæ neceſſitatis*. Apud Athenienſes ab anno decimo quarto vsque ad ſexageſimum ciues, exigente neceſſitate, in bellum ire cogebantur, cuiuscunque eſſent dignitatis. IVL. POLLVX *in Phocione*. Imo hoc ius quoque magiſtratum inferiorem exercere poſſe exiſtimarem, ſi prouincia eidem concredita ex inopinato ab hoſte inuaderetur, vt nulla alia illam defendendi ratio ſuppeteret: quia enim hoc caſu *defenſionem* etiam per *vim*, inconſulto imperante, recte exercet, hoc medium defendendæ prouinciæ eidem denegari nequit. Hac imminente neceſſitate *immunitates* a militia quieſcunt, quod & apud Romanos obtinebat, qui tunc *tumultum* eſſe declarabant, qua appellatione gravius quid quam ſimplex bellum denotabant. BRISSON. *de form. ſolenn. lib. 2. p. 258* Decreto *tumultu* a ſenatu ceſſabant vacationes, nec cuiusquam excuſatio in delectu habendo admittebatur. APPIANVS *lib. 2. bell. ciuil.* Inde formula: *delectus ſine vacationibus habiti ſunt.* LIVIVS *libr. 10. c. 21.* & *lib. 3. c. 28.* Vnde ne quidem Sacerdotes immunes erant.

§. XXXII. Neque tantum imperans hoc ius exercet quamdiu hoſtis inhæret finibus reipublicæ, ſed etiam ſubditis recte imponi poteſt, vt eum ſequantur *extra fines* (s) territorii, ſi ſecuritati reipublicæ aliter proſpectum eſſe non poſſit.

§. XXXIII. An autem & quinam *in perſona* imperantem ſequi debeant, an vero *ſubſtitutum* mittere ſufficiat, an denique ſoluere *pecuniam* poſſint pro *ſequela*, regulariter æſtimabit imperans, (t) qui *ſequelam* imperat, cuius

(s) Hoc quidam vel inde negant, quod ſubditi tantum arma capere debeant pro *defendendis* reipublicæ *limitibus*, quo poſito, ſuo videntur ſatisfeciſſe officio, ſi a finibus hoſtem depellere ſuſtinuerint. Verum cum ſubditis haud concedendum ſit, ſuo definire arbitratu, vtrum ſalus reipubl. ſalua ſit per depulſionem hoſtis a limitibus? præterea quoque contingere poſſit, vt reipubl. non aliter ſatis proſpectum ſit, quam ſi etiam vlterius vires eius debilitentur, conſequens eſt, vt *ius ſequelæ* hac ratione reſtringi nequeat. Neque in futurum reſpublica eo ipſo tuta dici poteſt, quod iam quidem hoſtis ſit depulſus; nam poteſt vtique hoſtis vires colligere, & de nouo rempublicam in ambiguum vocare diſcrimen.

(t) Audiendi non ſunt, qui ſubditis dant *electionem*, quaſi præſtando intereſſe liberari queant, quod ſint obligati ad faciendum, quo caſu volunt ſufficere *præſtationem eius, quod intereſt.* Nam α) ipſa hæc doctrina in iure ciuili fundata dici nequit, licet communiter Dd. hanc regulam in ore habeant: *debitor facti liberatur præſtando intereſſe.* β) Si vel maxime inter priuatos vera eſſet, non adeo congrue tamen ad ſubditornm obligationem applicatur, quæ multo adſtrictor eſt, quam

cuius eſt iudicare, quomodo ſecuritati publicæ proſpectum ſatis eſſe poſſit.

§. XXXIV. Tenetur autem eo caſu ſequi imperantem ſuo *ſumtu* & *victu*, (u) vel, quod perin-

quam quidem priuatorum inter ſe. γ) Aliquando etiam imperantis intereſſe poteſt, vt ſubditi *in perſona* compareant, quorum fidem magis perſpectam cognitamque habet, quam eorum, quos ſubſtituunt, qui vndiquaque corradi ſolent. Tempore belli Punici II. vbi Hannibal ad portas erat, *ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli adminiſtratione data eſt.* LIVIVS *lib. XXIII, c. 82.* δ) Aliquando etiam iuſte exigit *pecuniam* pro ſequela, cum accidere poſſit, vt princeps ſubitaneo & exercitato milite indigeat, illum etiam aliunde pro pecunia habere poſſit, cum tamen ciues forſan non ita exercitati ſint. Equidem quidem hoc limitant & hunc excipiendum caſum iudicant, ſi pactis aliter conuentum fuerit. MYLER. ab EHRENBACH. *de Princip. & Stat. imper. c. 76. §. 2.* Verum cum ius ſequelæ hodie, vbi *milite conductitio* vtimur, non niſi in caſu *ſummæ neceſſitatis* exerceri ſoleat, in hoc vero caſu talia pacta vim ſuam amittant, illa vt plurimum otioſa erunt.

(u) Loquor hic de caſu, quando omnes & ſinguli principem ſequi tenentur, neceſſitate ita ferente, vbi expeditum eſt, quod quilibet ſe inſtruere debeat armis & veſtibus. Vbi forſan *decimus quisque* ex ciuitate in militiam vocatur, ciuitas, cuius nomine electi militiam ſubeunt, hæc ſubſidia præſtare tenetur, ne alioquin pauciores onus ferre cogantur, quod *nomine omnium* ſuſcipitur. Denique licet vel maxime ratio belli non ſemper ita ferat, vt prouiſio ſingulis poſſit relinqui, quia potius *publicæ prouiſiones* in hunc finem adornari debeant; hæ ipſæ tamen inſtituuntur ex ſubditorum collectis, vt in effectu videantur *ſuo ſumtu* militare.

 (x) Bel-

perinde eſt, aliquid in commune conferre, vnde totus exercitus ſuſtineatur.

§. XXXV. Sicuti omne bellum *pacis cauſa* (x) ſuſcipi debet, ita imperanti quoque *ius*

(x) Bellum ſuſcipitur propter *pacem* hoc ſenſu, vt ſubditi tandem tranquille & ſecure viuere, nec vim externam amplius metuere debeant. *Si*, iudice CICERONE *Philipp. VII. p. m. 889. lit. d. pace frui volumus, bellum gerendum eſt, ſi bellum omittemus, pace nunquam fruemur.* Porro vt recte IDEM aſſerit *lib. 1. de offic. p. m. 469. lit. d. ſuſcipienda bella ſunt eam ob cauſam, vt ſine iniuria in pace viuatur. Qui enim aliter non poſſunt, ideo belligerantur, non vt perpetuo bellum gerant, ſed vt tandem tuto in pace quieſcant*, vt ait THEMISTIVS *orat. 5.* Cum vero nulla ſalus in bello ſit, & imperans ſemper præferre debeat ſecuritatem reipublicæ ambiguæ belli fortunæ, recte CICERO *lib. VI. epiſt. 6.* inde concludit, *iniquiſſimam pacem iuſtiſſimo bello anteferendam eſſe* & *lib. VII. ad Attic. epiſt. 14. in f.* idem repetit his verbis: *ad pacem hortari non deſino, quæ vel iniuſta vtilior eſt, quam iuſtiſſimum bellum*, id quod ſine dubio intelligendum, ſi modo de cetero reſpublica incolumis ſeruari, & a futura iniuria ſalua eſſe queat. Rationem IDEM ſuggerit *in Philipp. XIII. pr.* his verbis: *Dulce nomen eſt pacis, res vero ipſa tam iucunda tam ſalutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere poteſt, quem diſcordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat.* Vnde non minor ratio *pacis*, quam *belli* in republ. habenda eſt: *Si enim regum atque imperatorum animi virtus in pace ita vti in bello valet, æquabilius & conſtantius ſe res humanæ habent* SALVST. *de bello catil. c. 2. n. 3.* In Numa Pompilio LIVIVS *lib. I. c. 21.* hoc ſtudium pacis regni cauſa laudat: *omnium maximum*, ait: *operum*

ius pacis ſanciendæ in ſuæ reipublicæ ſecurita em com etit.

§. XXXVI. Duces itaque belli, quibus ab imperante *belli directio* concredita eſt, hoc ius ſibi vindicare nequeunt, (y) adeo vt ſi vel maxime cum hoſte, neceſſitate compulſi, pa-

---

rum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis quam regni. Ex *accidente*, & *malo more* ciuitatis contingit, ſi *bella externa* magis, quam *pax* prodeſſe videantur, id quod tamen in antiqua Romana republ. contigiſſe conſtat. Obſeruat hoc ipſum DIONYS. HALICARNASS *lib. X.* aiens: *Hoc illi ciuitati familiare erat, vt, ſi bello premeretur, concors eſſet: ſi pace frueretur, ſeditione laboraret. Quod cum animaduerterent ſummi magiſtratus, nihilo magis quam bellum aliquod externum ſemper oriri optabant. Quoties vero pax foris erat, ipſi crimina confingebant, & bellorum occaſiones quærebant, quippe quod viderent rempublicam bellis magnam & fortunatam fieri, ſeditionibus vero humilem & infirmam reddi.* Enimuero hoc medium conſeruandi pacem reipublicæ eſt formidoloſum: ad minimum a tramite vero deflectit, vt nulla inde regula deſumi poſſit, ſicut regula viuendi ab eo peti non poteſt, qui perpetuis conflictatur malis internis externisque.

(y) Pacis arbitrium vnice penes imperantem conſiſtit, nec eius conditiones dependere poſſunt ex beneplacito Ducum belli, ſi vel maxime illis libera belli adminiſtratio ab imperante commiſſa fuerit, cum hoc negotium tam arduum ſit, vt ipſius principis *ſpecialem directionem* & *arbitrium* requirat. Hoc Romani antiquitus ſæpe, & inprimis in ſponſione Caudina, vſerunt, vbi ipſe Poſthumius cenſuit, *cum pax illa iniuſſu populi facta eſſet, populum ea non teneri.* LIVIUS *lib. 9. c. 8.*

pacem inire coacti fuerint, hæc tamen non aliter imperantem obligare, quam ex ſubſecuta *ratihabitione*, queat, quale pactum cum belli ducibus initum olim SPONSIO (z) appellatum fuit.

§. XXXVII.

(z) Huc reſpexit ICtus in *l. 5 D. de pact.* vbi *ius pacis ſanciendæ* ducibus belli adſcribere videtur, aiens: *Publica conuentio eſt, quæ fit per pacem, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Equidem *ius publicum vniuerſale* ex iure Romano addiſcendum non eſt. Illuſtrationis tamen cauſa quædam hic ex hiſtoria Romana adiiciam. Diſtinguebant Romani *pacem* a *ſponſionibus.* Hæ dicebantur pactiones initæ a ducibus belli, pacis cauſa, autoritate populi Romani demum ratihabendæ; qua *ratihabitione* deficiente, ſponſio effectu carebat, quamuis ſpondentes hoſti dedendi erant, vt illuſtri exemplo duplicis *ſponſionis Caudinæ & Numantinæ* conſtat. Vtriusque rationes & momenta explicat egregie Dn. THOMASIVS diſſertatione dupliei. Deinde alia quæſtio eſt, vtrum duces belli *pacem perpetuam* inire queant? quod hactenus negatum eſt: &, annon aliquo modo *inducias*, vel pactum cum hoſte de redimendis captiuis, vulgo *Cartel*, vel aliam *conuentionem* de vrbe oppugnata his vel illis conditionibus reddenda inire queant? quod facilius aſſerendum eſt, ſi duci *libera belli adminiſtratio* concredita fuit; quamuis quoad *inducias* adhuc diſtinguendum ſit, vtrum ad longum tempus ſeu aliquot annos pactæ fuerint, an vero ad breve tempus? illæ cum *paci* ſimiles ſint, non dependent ex Ducis belli arbitrio, cum *totale armiſtitium* inducant; facilius autem hæ, quæ finem bello non imponunt. Hoc facile concedo, ſi ducibus pacis bellique arbitrium ſpeciatim conceſſum eſt, pacem ab illis initam rempublicam obligare. Tale *liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum* Quin-

tio

§. XXXVII. Pax ſemel inita ſancte ſeruanda, neque ſub inani prætextu rumpenda, licet vel maxime publicæ rei ratio per illam quodammodo læſa ſit, (a) cum hoc da-

---

tio conſuli legitur apud LIVIVM. *libr. XXXII. cap. 37.*

(a) Duo in *pace* potiſſimum concurrere ſolent: (I.) pactum de intermittenda & deponenda hoſtilitate, & fruenda tranquillitate: (II.) transactio ſuper controuerſiis, propter quas bellum hactenus geſtum. Vtrumque obligat imperantem tum intuitu alterius *gentis*, tum etiam intuitu *reipubl. ſuæ*, cuius ſalus in *pace* conſiſtit, quam ſi temere frangit; iniurius in gentem alteram & propriam rempublicam eſt. Imo ſi vel maxime pro pace obtinenda de iure ſuo aliquid remittere neceſſum habuit, nihilominus tamen, quia ſecurius fuit, de iure ſuo aliquid remittere, quam perpetuæ hoſtilitati rempublicam exponere, pax inita ſtabilis eſt, atque hoc damnum compenſatur fructibus pacis. Nec ad iura renunciata patet regreſſus, quod, pace facta, demum de iure alterius liquido conſtare incipiat, forſan ex documentis noviter repertis, cum *ſententia iudiciali* non decidatur negotium. Multo minus admittenda exceptio, quod pax per *vim maiorem* & *metum* extorta ſit: *Quis eſt enim*, inquit recte BODIN. *lib. V. de republ. qui neſciat, pacis conditiones ſemper inuitis dari & a victoribus vi ac metu accipi, vt quod dici ſolet, minima de malis. Nemo tamen aut legiſlator aut princeps extitit vnquam, qui, quod victori promiſiſſet, exequi recuſaret, quaſi vi coactus id feciſſet.* conſ. Dn. WERLHOFF *diſſ. de pact. liber. gent.* §. 24. *ſeqq.* Equidem ADRIANVS HOVTVYN *in polit. gent.* §. 50. *in f.* excipit caſum, *ſi pax ſit inita contra ſalutem populi*; ſic enim peccare imperantem putat, ſi tale pactum ſeruet, modo non adeo modicum ſit præiudicium;

 quem-

quemadmodum enim, ait, ius ciuile læſos reſtituit, ita imperantes, qui ſibi iudices ſunt, ex facultate naturali ſe ipſos reſtituere poſſe iudicat. Fingamus, principem prælio ſatis debilitatum non potuiſſe alia conditione pacem a gente victrice obtinere, quam hac duriſſima conditione, vt omnia fortalitia in territorio ſuo deſtruere, nec vnquam noua in poſterum exſtrueret. Nemo negabit, ſecuritatem totius reipublicæ valde titubare. Sed tamen ne ſic quidem iuſtam pacem rumpendi cauſam adeſſe, exiſtimarem. Sit ita, quod vtilitati publicæ hac conditione & *lege pacis* non ſatis conſultum fuerit; α) gens tamen victrix iure ſuo egit, tales conditiones deuictæ genti præſcribendo, adeoque de iniuria ſibi facta conqueri, multo minus læſionem iniquam allegare nequit. Pœni in bello primo cum Romanis has *leges pacis* accipere coacti ſunt: *Pœni Sicilia & omnibus inſulis, quæ inter Italiam & Africam ſunt, excedunto: MCC. talenta in annos XX. pendunto.* POLYB. *lib. I. c. 62.* Inde vero nulla cauſa peti poterat, pacem frangendi, vt factum eſt bello Punico ſecundo, vtut alia ſimularetur. FLOR. *lib. II. c. 6.* β) Sicuti eo tempore, quo pax pangebatur, vtilius reipubl. videbatur ſub eiusmodi duriſſimis conditionibus pacem amplecti, quam extrema quæuis ſubire, ita ex poſt facto inutilis talis pax iudicari non debet, quæ eo tempore, quo inita eſt, ſalutaris & vtiliſſima fuit, *cum pax qualiscunque bella præferenda ſit.* DION. HALICARN. *lib. 8.* γ) Incongruum eſt argumentum a *reſtitutione in integrum* deſumtum, quæ a *iudice* indulgetur inique læſis, qualis læſio allegari nequit, cum penes gentem victricem fuerit, iure victoriæ totam exſcindere rempublicam. Alia vero quæſtio eſt, vtrum prudenter eiusmodi duriſſimæ conditiones in caſu neceſſitatis deuictæ genti imponantur, quæ ad noua bella vt plurimum anſam præbent? *quæ enim vel neceſſitate aliqua vel occaſione ſiue a priuatis hominibus ſiue a rebuspubl. extorquentur, ſimulatque occaſio vel neceſſitas ſublata eſt, ſtatim diſſoluuntur*, vt aiunt legati Romani ad

Cario-

damnum compenſetur *tranquillitate publica* reſtaurata.

§. XXXVIII. Durat hæc obligatio ad pacem ſeruandam in quolibet *ſucceſſore*, (b) quia hic quoque in omnem obligationem, quæ *reipublicæ cauſa* inita eſt, ſuccedit, quocunque modo ſuccedat.

§. XXXIX. Denique quicquid *pacis cauſa* factum merito pro *lege ſuprema* (c) reipublicæ

Cariolanum apud DION. HALICARNASS. *lib. VIII.* Valet plerumque hic quoque illud TACITI *lib. XV. annal. pacem ex æquo vtilem*, quemadmodum etiam cena fuit ſenatus apud LIVIVM *lib. VIII. c. 21. ibi pacem eſſe fidam, vbi voluntarii pacati ſunt.* Cum enim Priuernates interrogarentur, qualem pacem Romani cum illis habituri eſſent? reſponderunt, *ſi bonam dederitis, & fidam & perpetuam: ſi malam haud diuturnam.*

(b) Sicuti in perſona imperantis integra quaſi reſpublica ſuſtinetur, ita quoque cum tota republica pax ſtabilita videtur, atque adeo quilibet ſucceſſor illa, quæ reipublicæ cauſa geſta ſunt, approbare debet; quia reſpublica intuitu alterius gentis non mutatur, mutato eius præſide. Quodſi verò iure *victoriæ* & *belli* reſpublica quædam eſſet ſub iugum redacta, victorem quidem non obligari legibus pacis, antea a tali republica cum gente alia concluſis, facilius concederem, quia victor non tamquam ſucceſſor conſiderari poteſt, nec ſponte & voluntate ſubditorum imperium obtinuit, ſed mage iure belli, quo ipſo ſtatus reipublicæ penitus mutatur. Atque adeo in dato ad §. *antec.* exemplo victori integrum foret, fortalitia exſtruere, quæ alias exſtrui haud potuiſſent, ſi reſpublica in priſtino ſtatu permanſiſſet.

(c) Pertinet hæc obſeruatio ad illos caſus, quando pacis

cæ, agnoſcendum, quatenus ſalus populi integri aliter conſeruari non potuit.

§. XL. Præterea ſecuritatem publicam admodum promouent (d) *fœdera publica*, vnde

cis cauſa quædam alienentur & reipublicæ ſubtrahuntur, quod legibus fundamentalibus aduerſum fuit. Nam cum *pacis cauſa* hoc factum ſit, contra leges fundamentales factum dici nequit, quæ quoque ex ſalute totius reipublicæ, tanquam *lege ſuprema*, ſuam interpretationem deſumunt. Sic etiam quod pacis cauſa in res ſubditorum quoquo modo factum, vel promiſſum, vim ſuam habebit, cum res priuatorum ſubſint ſaluti reipublicæ, quæ inprimis in pace continetur.

(d) Fingi vix poteſt reſpublica, quæ ſibi ſoli ſufficiat tempore *belli* & *pacis*, præſertim ſi metus *potentiæ vicinæ* præſens adſit, qui per fœdera talia facilius auerti poteſt. Prout autem ratio ſalutis reipubl. id poſtulat, ita vel *æqualia* vel *inæqualia* ineuntur, quæ ſatis exacte explicantur a GROTIO *de I. B. & P. lib. II. c. 15.* §. 7. Collineat huc quodammodo Menippus apud LIVIVM *lib. XXXIV, c. 56.* vbi trium generum fœderum mentionem iniicit. Ratione finis quoque alia *defenſiua* alia *offenſiua* ſunt, quæ cum magis ad *ius gentium* ſpectant, hic explicare nolo. Quia vero *nomine reipubl.* tale fœdus initur, morte imperantis non exſpirat, adeoque male cenſebat Turnus Hardonius, fœdus cum Latinis initum, morte Tarquinii Priſci extinctum fuiſſe. DION. HALICARNASS. *lib. IV.* Ceterum *ius fœderum pangendorum* non ſemper liberum, ſed pactis & legibus fundamentalibus circumſcribi poteſt. In privilegiis, nobilibus Pomeraniæ anno 1560. conceſſis, reperiuntur ſequentia: *Wir Fürſten und unſere Erben und nachkommende Herrſchaft wollen uns auch in keine Kriege noch neue Verbündniſſen mit iemandes einer ohne des*

de iterum ius ſoli imperanti competens naſcitur, fœdera cum aliis gentibus pangendi, non aliter tamen exercendum, quam in ſalutem populi.

§. XLI. Fœdera hæc cum aliis inita ſemper *tacitam* videntur in ſe continere *conditionem*, (e) quatenus, ſalua incolumitate reipublicæ, promiſſum præſtari poſſit.

XLII.

---

des andern Vorwiſſen und Willen, und ohne gemeine Räthe der Land-Stände einlaſſen &c. Eadem obligatio, cum conſenſu *ſtatuum prouincialium* fœdera pangendi, in aliis quoque territoriis deprehenditur, de qua vid. Dn. STRYK. *de Statib. Prouinc.* & Dn. HERTIVS *diſſ. de Conſult. LL. & iudiciis in Special. Rom. Germ. Imper. rebuspubl.* §. *8.* Multum itaque ad efficaciam fœderum facit, ſi panguntur cum iis, quibus ſumma rerum concredita eſt. Ordines reipubl. vel ſubditi imperanti ſuis fœderibus præiudicare non poſſunt, quod exemplis omnium ſæculorum conſtat. Cum ſeculo XV. ſatis infeliciter ſuſcepta eſſet expeditio contra Mauros, Luſitanique victi deditionem Septæ & ex Africa diſceſſum Barbaris promiſiſſent, de ſancito fœdere in conſilio principum Eboræ diſquiſitum & communi conſilio concluſum: *iniuſſu regis conditiones pactas irritas videri, religionem, ſi qua erat, gens obligata eo fœdere, ſatis exſolui obſidibus in hoſtium poteſtate relictis, vt ſuis capitibus luerent, quæ ſtulte & temerarie promiſerant. An ſi eadem ſuperbia Luſitaniæ deditionem polliceri barbari vniuerſæ coegiſſent, conditioni eſſet ſtandum? Mauricique imperii iugum reponendum Hiſpaniæ? quid alia, quæ multa polliceri & indigniſſima potuiſſet; num iis gens Luſitana teneretur?* MARIAN. *lib. XXI. de reb. Hiſp. c. 12.*

(e) Equidem fœdera alias magnam in ſe vim apud gentes

ab

ab antiquo obtinuere, & communi omnibus gentibus inſita ratione, quoniam *fides*, h. e. *conſeruatio foederum* optimum eſt reipublicæ munimentum; nihilominus tamen multi fœderibus talibus magis ad populos ſubiugandos abuſi ſunt, ſicuti ſupra de populo Romano notatum Equidem de eo FLORVS *lib II. c. 6. n. 5.* ita ait: *ſumma fæderum Romanis religio eſt*, quod etiam confirmat Sextus Cæcilius ICtus apud A. GELL. *in N. A. lib. XX. c. 1.* aiens: *Populus Romanus e parua origine ad tantæ amplitudinis inſtar emicuit, ſed maxime atque praecipue FIDEM coluit ſanctamque habuit tam priuatim quam publice.* Hoc enim inprimis in *ſtatu ciui i* valet, quod patres apud LIVIVM, *lib. III. c. vlt.* vrgent, *famæ & FIDEI damna maiora eſſe, quam quæ æſtimari poſſint.* Hac *fide* Romanorum in ipſo bello conſeruata adducti Faliſci, vt ſe ſponte dederent Romanis. LIVIVS *lib. V. c 27.* Interim quantæ fraudes a populo Romano nonnunquam commiſſæ fuerint, optime enucleat FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 287.* quem locum ſupra *p. 146.* integrum dedi. Suo forſan ipſius exemplo moniti Romani cauebant ſemper, *ne ita crederent externis auxiliis, vt non plus ſui roboris, ſuarumque proprie virium in caſtris haberent.* LIVIVS *lib. XXV. c. 33.* Quid vero ſi reſpublica quædam bello duriſſimo implicita ſit, vt alteri promiſſa ſubſidia abſque euidenti ſui ipſius pernicie præſtare non poſſit? Hoc caſu ſine dubio fœdus *exceptionem* patitur, nec hunc fœdere comprehenſum eſſe credendum eſt, quod non ad deſtructionem propriæ reipublicæ, ſed eius conſeruationem initum eſſe, iudicari oportet. Cum bello Punico II. tot fœderati a Romanis defeciſſent, Petellini ſoli ex Brutiis in amicitia Romana manſerunt, & cum ex fœdere ſubſidia a Romanis peterent, denegata eisdem ſunt, *fideque ad vltimum expleta, conſulere ſibimet ipſos in præſenti fortuna iuſſerunt.* LIVIVS *lib. XXIII. c. 20.*

q) Late

§. XLII. Sicuti itaque fœdera in ſecuritatem reipublicæ eiusque conſeruationem tendere debent, ita de iure naturæ nihil vlterius requiritur, quam vt cum tali ineantur, qui ſufficientia poſſit reipublicæ præſtare ſubſidia, cuiuscunque *religionis* fuerit. (f)

§. XLIII.

f) Late de hac quæſtione diſputant GROTIVS *lib. II. de I. B. & P. c. 15. §. 8. ſeqq.* ZIEGL. *de iurib. maieſt lib. I. c. 38 §. 7.* BESOLD. *de fœderum iure c. IV.* Notum eſt Franciſci I. Regis Galliæ fœdus cum Turcarum imperatore initum, de quo variæ cenſuræ & querelæ hinc inde reperiuntur; inprimis vero *in R. I. de anno 1544. §. und demnach & ſeq.* grauiter hoc fœdus a toto imperio inprobatum legimus. Verum hic caute quæſtiones variæ ſunt ſecernendæ. Quando quæritur, vtrum imperans ius fœderum recte exerceat, ſi illud cum infideli pangit, in conſeruationem ſuæ reipublicæ contra quoscunque eius oppugnatores? ſine dubio hoc affirmandam eſt, quia omnia media conſeruandi rempublicam a *iure naturæ* imperanti cuilibet indulta ſunt, ſine quibus commode conſeruari non poteſt, ſiue fœdus ineatur contra *fideles* ſiue *infideles*. Prius quidem ZIEGLERVS in dubium vocat, abſque ratione tamen, quia *diuerſitas religionis* non tollit aut mutat *iura gentium* communia, nec vlla ratio imperat, reiicienda eſſe auxilia eorum, qui noſtræ reipubl. bene cupiunt, & pro eiusdem incolumitate ſimul laborant. Regerit quidem ZIEGLERVS *cit. l. §. 9.* aduerſus *fratrem*, hoſtem communem excitandum non eſſe; ſed reſpondeo, me ignorare, quæ iura fraternitatis Chriſtianæ inter *hoſtes Chriſtianos* obſeruari debeant, quin quod ſæpe Chriſtiani magis barbare ſæuiant in hoſtes ſuos, ac quidem ipſi infideles. Deinde alia quæſtio eſt, vtrum excitare per fœdus liceat infidelem ad infringendam potentiam alterius,

§. XLIII. Poteſt tamen ius fœderum pangendorum reſtringi vel ex *fœdere antiquiori*, (g) vel *fœdere ſyſtematico*, (h) ne in huius perniciem vergat.

§. XLIV.

---

us, qui, quamuis Chriſtianus, nobis tamen metuendus videtur? quod nego non quia alter infidelis eſt; nam nec *fidelem* excitare liceat; ſed quia tale medium iuri naturæ aduerſatur, & alia media adſunt, ſibi intuitu alterius potentiæ conſulendi.

g) Exemplum eſt in Campanis, qui, vbi fœdus cum Romanis inire vellent contra Samnites, Romani tamen id recuſarunt, multam licet ſibi vtilitatem ex tali fœdere pollicerentur; nam, vt inquit LIVIVS *lib. VII. c. 31.* tanta vtilitate fides antiquior fuit, atque hinc tale reſponſum tulerunt: *Auxilio vos, Campani, dignos cenſet ſenatus, ſed ita vobiſcum amicitiam inſtitui par eſt, ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur. Samnites nobiſcum fœdere iuncti ſunt, itaque arma Deo prius, quam homines violatura aduerſus Samnites vobis negamus, legatos ſicut fas iusque eſt, ad ſocios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat.* Ceterum alia quæſtio fuit, an poſtquam Campani ſe poſtea in populi Romani poteſtatem dederunt, hi abſque violatione fœderis recipi potuerint? Ita quidem cenſuit ſenatus apud LIVIVM *cit. l.* adhuc enim videbatur res integra: nondum bellum erat cœptum: id demum inſtabat, nec recipiebantur in *ſocietatem*, ſed in *ſubiectionem* & *deditionem*. Alia ratio fuit Sidicinorum, quorum deditionem aſpernabantur Romani vt ſeram, *vltimaque tandem neceſſitate expreſſam*, vt ait LIVIVS *lib. VIII. c. 2.* neque enim amplius in *ſua poteſtate* videtur eſſe populus, qui in extrema neceſſitate conſtituturus ſe alteri ſubiicere cupit.

h) Reuera *duplex explicatio* hic occurrit: (1.) quoad rempublicam propriam, (2.) quoad reliquas fœdere ſyſtematico comprehenſas, atque adeo ius fœderum ita

exer-

§. XLIV. Hoc ipſo quoque ſubditis non interdictum eſſe videtur; fœdera cum aliis gentibus *commerciorum* (i) *cauſa* inire, quippe quæ pacta nec *rempublicam* primario concernunt, nec *ius imperantis* violant.

§. XLV. Imo & ſic quoque ciuitatibus ſingulis, communem alias imperantem habentibus,

exercendum, vt vtrinque ſecuritas maneat illibata & ſalua. Quamuis itaque ſtatibus imperii *ius fœderum* competat, non aliter tamen exerceri poteſt, quam *ne ſint fœdera contra imperatorem vel imperium, pacemue eius publicam*, vt dicitur in *I. P. art. 8. §. gaudeant* quo ipſo nihil adeo ſingulare eſt conſtitutum, cum illa ipſa limitatio ex *iure publico vniuerſali* per ſe fluat. Interim ſi respubl. ſyſtemate comprehenſa a reliquis eiusdem ſyſtematis ſociis bellum & vim hoſtilem metuat, non dubium eſt, quin talis respubl. hoc caſu in ſui defenſionem fœdus cum aliis contra reliquos ſocios inire poſſit, quia imperans magis obligatur ſuæ reipubl., quam reliquis ſociis fœderis ſyſtematicis.

i) Commercia *res priuatas* potiſſimum reſpiciunt, nec regimen publicum per ſe tangunt. Poteſt quidem imperans illa reſtringere, quo facto ad leges ciuitatis in exercitio commerciorum ſubditi obligantur, ſed, his deficientibus, libertas priſtina ſeſe exſerit. Inde forſan *fœdus Hanſenticum*, olim tam celebre, defendi poteſt, in quod plurimæ ciuitates, abſque publica imperantis autoritate; receptæ ſunt, cum tale fœdus nihil aliud fuerit, quam maxima quædam *ſocietas negotiatorii* lucri cauſa inita. Oſtendit enim CONRINGIVS *de vrb. German. §. 98.* hoc fœdus συμμαχίας cauſa non fuiſſe initum: neque hoc credibile eſt, quin principes tale quid nunquam permittere potuiſſent. Interim rationes politicæ non ſemper ferunt, vt talis libertas ſubditis relinquatur, vti bene obſeruat CONRING. *cit. l.* §. 101.

k) Poſſunt

tibus, fœdera pro *conſeruatione* & *ſecuritate* ſua cum aliis inire licet, quoties ab imperante ſuo deſeruntur, vt quaſi pro derelictis habitæ videantur. (k)

§. XLVI. Sub hoc iure fœderum pangendorum comprehenditur quoque *ius clientelare*,

k) Poſſunt publicæ calamitates rempublicam ita affligere, vt ciuitates a ſuo imperante amplius defendi nequeant, ſed aliunde ſibi defenſionem quærere debeant. Talis ſtatus Germaniæ fuiſſe videtur tempore funeſti illius interregni, quem MVTIVS *lib.* 21. *Chron. germ. p.* 192. ita deſcribit: *His temporibus arma vbique, leges fere nusquam, dominabantur: quisque occupabat, quantum potuit per vim. Status* itaque *naturalis* reductus videbatur: ciuitates omni defenſione erant deſtitutæ, & tamen potentiores in viſcera imperii ſæuiebant, vt in tali rerum ſtatu nihil conſultius eſſet, quam *defenſionis* cauſa fœdera inire. Primitus paucæ ciuitates anno 1254. inter ſe fœdus tale inierunt, cui fœderi poſtea ſe aliæ adiunxere, & militem communem ad communem defenſionem aluere. Non potuere non ægre id ferre, quibus raptu viuere, & ληςρικὴν vitam paci præferre cordi erat, quamuis cum ob tutelam ſuam id facerent, iure id feciſſe exiſtimari debebant. Rem totam ita deſcribit ARNOLDVS Abbas Stadenſis *in fin. Chron. Quidam validus ciuis in Moguntia cœpit hortari conciues ſuos, vt pro pace reſtauranda iuramento ſe inuicem conſtringerent. Conſenſerunt ei & aliæ ciuitates plurimæ. Vocarunt eum Watbodonem. Non placuit res principibus, nec militibus, ſed neque prædonibus, & maxime his, qui habebant aſſidue manus pendulas ad rapinam, dicentes, eſſe ſordidum, mercatores habere ſuper homines honoratos & nobiles dominatum.* Ciuitates ipſas ſub hoc fœdere comprehenſas enarrat LEHMAN. *in Chron. Spir. lib.* 5. *c.* 92. Conf. DATTIVS *de pace publ.*

l) Ius

are, (l) tam *actiuum*, quam *paſſiuum* adeoque cui prius competit, poſterius denegari non poteſt.

§. XLVII.

---

l) *Ius clientelare* inter ſummos principes nihil aliud eſt, quam *fœderata conſociatio*, *qua alter alterius maieſtatem obſeruare tenetur*, *vt ab iniuria potentiorum tutior eſſe poſſit*, obſeruante BODINO *de rep. lib.* I. *c.* 7. Eſt enim fœdus vel *aequale* vel *inaequale*. Ad claſſem poſteriorem *clientelare ius* referri debet, quia infirmior defenſionem ab altero recipit, non præſtat, & quia patronus potentior eſt, hinc præterea receptum, vt infirmior maieſtatem alterius comiter conſeruet, quod explicat PROCVLVS *in l. non dubito* 7. §. 1. *D. de captiuis*, & eodem fere modo CICERO *orat. pro Cornel. Balbo p m.* 721. *lit. e. ſeqq.* Atque hinc quoque receptum eſt, vt publicis precibus patroni ſoleant commendari in iis locis, quibus defenſionem debent. Cum itaque ſubditi proprie dicti defenſionem ſuam ab imperante petere debeant, alterius defenſioni ſe ſubmittere nequeunt, quia poteſtas domini territorii inde læderetur. Cautum id legitur *in Capit. Ioſeph. art. VIII.* quemadmodum etiam iam in *R. I. de anno* 1519. §. *wir auch Churfürſten*, ſtatus imperii ſe inuicem obſtrinxerunt, *Daſs keiner des andern Unterthanen und Verwandten*, *des Glaubens oder anderer Urſache halber in ſonder Schutz und Schirm*, *wieder ihre Obrigkeit nehmen ſollen noch wollen.* Quamuis vero dictum ſit, ſubditos ne quidem intuitu *religionis* ſe alterius clientelæ ſubiicere poſſe, quia in effectu, implorando defenſionem patroni, imperanti ſuo legitimo reſiſterent; alia tamen quæſtio eſt, annon imperans, qui ſucceſſorem diuerſæ religionis habet, ſubditos ſuos alterius defenſioni poſſit commendare, ne in exercitio libero religionis a ſucceſſore forſan turbentur? quod itidem negandum exiſtimo. In effectu enim talis diſpoſitio duplex diuerſum & contrarium inuolueret imperium, ſubditisque

§. XLVII. Sicuti itaque fœdera libertatem alterius non tollunt, ita quoque *ius clientelare* non liberat ſubditos ab obſequio erga proprium imperantem, cum huic omnia iura ſummi imperii maneant ſalua. (m)

§. XLVIII. Sed etiam ſingulorum ſecuritati aliquando contra vim externam iuſte proſpicit imperans, quo referunt *ius repreſſaliarum*, quod primario in eo conſiſtit, vt imperans in ſuo territorio ſubditis gentis extraneæ denegare poſſit iuſtitiam, (n) quæ ſubditis huius imperantis illam denegauit, vel idem ius in gentem extraneam ſtatuatur, & exerceatur, quo in noſtram gentem vſa eſt.

§. XLIX.

ſuppeditaret animi, imperanti reſiſtendi, cum non aliter poſſint defendi a patrono, quam vel *interceſſionibus*, vel denique *adhibita violentia*.

m) Vulgatum eſt: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit*. Sed tamen itidem vulgatum eſt: *aus Schirm-Herrn werden leicht Sturm-Herrn*, ſcilicet ſi patroni inique ſua poteſtate abutuntur, qualis metus tunc vt plurimum adeſt, ſi patronus nimia polleat potentia. Plurimæ id ſuo damno expertæ ſunt ciuitates, inter quas quoque Metis, Tullum & Verdunum non poſteriores ſunt, quæ protectionem Galli amplectendo ab imperio pedetentim auulſæ ſunt. Ipſum Romanum imperium iam olim per oppreſſionem confœderatorum huiusmodi admodum auctum fuiſſe conſtat.

n) In hoc potiſſimum repreſſalias conſiſtere, docet PESCHWITZ *de repreſſ. c. 2.* quamuis alii aliter rem explicent, & res inter ſe affines confundant. Eſt hoc remedium non adeo iniquum, cum per indirectum ita adigatur

gens

§. XLIX. Faciunt præterea aliud *repreſſaliarum* genus, conſiſtens in *detentione perſonæ aut bonorum propter debitum aliquod*, (o) ratione cuius ſubdito huius territorii denegata iuſtitia eſt, ad effectum, vt læſo a gente iniqua ſatisfiat.

CAP.

gens extranea, ſubditis alienigenis, ii quia iure petere poſſunt, æque adminiſtrare iuſtitiam vt propriis. Prærequiritur autem, (α) ius eius, cui alibi iuſtitia eſt denegata, eſſe liquidum: (β) eidem omne auxilium in territorio extraneo contra ſubditum illius denegari: (γ) deficere vtrinque ſuperiorem, ad quem prouocari poſſit, in caſu *denegatæ iuſtitiæ*. Exercet hoc ius tantum ſummus imperans, adeoque, vtrum locum habere poſſit? deſuper vnice cognoſcit, & magiſtratui inferiori, qui illud *ſuo iure* exercere nequit, per mandatum iniungit, vt caſu eueniente ſuſpendat *iuſtitiæ adminiſtrationem* contra extraneum.

o) Solent nonnulli hanc ſpeciem *pignorationem* appellare, alii vero totam repreſſaliarum naturam in hoc ipſo quærere. ZIEGL. *de iurib. maieſt. lib. 1. c. 34. §. 29.* GROT. *lib. III. c. 2.* Hoc ius potiſſimum defendunt ex *belli iuſtitia*, adeo vt nonnulli illud ipſum *belli minus ſolennis* nomine inſignire ſoleant, atque ex eo vlterius deducunt, inter illas perſonas ius hoc exerceri poſſe, inter quas licite bellum geritur; quando enim iudex adeſt ſupremus, qui propter *denegatam iuſtitiam* adhuc adiri poteſt, ad hoc extremum medium deueniri nequit, quo intuitu has pignorationes ſtatus imperii inter ſe nullo iure exercent, bene tamen erga extraneos. Eatenus autem ad *ius publicum vniuerſale* ſpectant, quatenus ab imperante adhibentur pro *ſecuritate* & *defenſione ſubditorum* ſuorum, quibus agente extranea vel ius denegatum, vel alia iniuria facta. Cum enim hoc ipſo non tota respublica læſa, ſed tantum quidam ex republica, & hinc

CAPVT II.

DE IVRIBVS TRANQVILLITATEM INTERNAM REIPVBLICÆ RESPICIENTIBVS.

§. I.

SI imperans rempublicam a *vi externa* defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præſtare ſecuram & incolumem a *vi interna*, (p) ſtatui ciuili admodum ini-

propter horum læſionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare diſcrimen periculoſum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem iniquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipſum anſam dare ſolet.

p) Supra dictum eſt, ſtatum reipublicæ in *vnione* ſubditorum *arctiſſima* fundari. Quando hæc patitur, vel plane diſſoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per *vim internam* conſumatur, & præterea a vi externa ſalua & incolumis præſtari non poſſit. *Quoties enim ciuitas,* vt philoſophatur C. Claudius apud DION. HALICARN. *lib. XI. concors bellum ſuſcipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, vtile videtur, omnes alacriter mala ſubeunt, nec vllum laborem aut periculum refugiunt. Quotienes vero inteſtino malo laborans priusquam res domeſticas componat, bella externa ſuſcepit, & multitudini in mentem venit, ſe non pro ſuis bonis mala paſſuram, ſed vt aliorum imperium in ſe magis confirmet: ipſi vero duces cogitant, ſuas copias non minus quam hoſtiles ſibi inimicas fore, cetera quoque laborant, & quæuis manus iſtiusmodi exercitus facile debellare & delere poteſt.* Vtplurimum hoſtes inde anſam arripiunt, inuadendi rempublicam, ſi

inimica, & quæ rempublicam longe acerbius quam externa affligere ſolet. (q)

§. II. Obligatio hæc imperanti ſuggerit media ad finem facientia, quibus vel præca-

ſi animaduertunt, illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra eſſet, Sabini & Æquii bellum intulerunt Romanis. *Illi enim*, ait C. Claudius apud DION. HALICARN. *cit. l. cum audierint, iam pridem noſtram rempublicam fluctibus & tempeſtatibus agitari & laborare, & plebem patricioſque a rei publ. præſidibus animo alieno eſſe, exiſtimarunt, ſi quod externum bellum vobis præter mala inteſtina inferretur, & magiſtratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues ad militare ſacramentum promtos, vt antea, quod magiſtratus odio proſequantur, nec duces pœnis lege ſtatutis in contumaces vſuros, veritos, ne quod grauius malum faciant. Eos vero, qui obtemperarint, & arma ceperint, aut ſigna deſerturos, aut ſi permaneant, rem in præliis ignauiter dedita opera geſturos, quorum nihil ſperarunt, quod non ſit veriſimile.* Quæ cum ita ſint, ratio dictitat, *firmandam eſſe rempublicam, non armis modo neque aduerſus hoſtem, ſed quod multo maius, multoque aſperius, bonis pacis artibus*, quibus vnio illa interna conſeruatur, & fulcitur. SALVSTIVS *orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.*

q) Oritur illa calamitas publica a *vi interna*, ſeu ipſis ſubditis, Reipublicæ incolumitati inſidiantibus, quales *morbi interni* eo magis metuendi ſunt, quoniam conſtat, homines ad turbas mouendas eſſe pronos & procliues, ad parendum vero & ſtatum ciuilem ſatis ineptos, vti ſupra *Lib. 1. c. 1. p. 131.* demonſtratum. De Hiſpanis IVSTINVS *lib. XLIV. c. 2. Hiſpani bellum quam otium malunt, ſi extraneus deeſt, domi hoſtem*

cavet, ne talia mala erumpant, vel ſi iam eruperint, vt mature exſtinguantur, & ciuitas ad pacem reducatur. (r)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

ſtem quærunt. Imo hoc vitium magnarum ciuitatum eſſe LIVIVS *Lib. XXX. c. 44.* hiſce verbis prodit: *Nulla magna ciuitas diu quieſcere poteſt, ſi foris hoſtem non habet, domi inuenit, vt prævalida corpora ab externis cauſis tuta videntur, ſed ſuis ipſa viribus onerantur.* Ipſum vaſtiſſimum corpus imperii Rom. magis ſub hoſte interno quam externo cecidit. *Et ad occaſum ab ortu ſolis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui ſe remque publicam obſtinatis animis perditum irent*, vt ait SALVST. *de bell. Catil. c. 36.* Comparant alias eruditi rempublicam *cum corpore humano*, vt HOBBESIVS facit, quod pati poteſt a *vi externa*, & *internis* nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur *malis*, quæ eo grauiora ſunt, quo magis deſtructionem corporis ſecum trahere poſſunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum *prudentiæ politicæ*, in politicis tractandæ, tum *iuris publici uniuerſalis*, hic excutiendæ, faciunt.

r) In *corpore humano* conſeruando itidem hæc duo attenduntur, & ſic quoque in *corpore ciuili.* Sicuti in pace de bello cogitandum, & ad futura pericula quis ſemper inſtructus eſſe debet; ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica ſeruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid moliendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod ſuſtinet, eſſe languidum, morbis obnoxium: nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod ſuſtinet ſuo imperio, eſſe corruptum; hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, ſollicite indagare debet. Cum vero interna reipublicæ quies in *concordia ſubditorum* conſiſtat, hæc vero per *culturam.*

tit imperanti, mediis ſanæ rationi conuenientibus ſubditos conſtringendi, & potentiam eorum muniendi, (s) ne quid audere poſ-

ram iuſtitiæ obtineatur, ſtudium eius ante omnia excolendum eſt imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit & conſeruat*, vt ait DION. HALICARN. *lib. II. in f.*

s) Fruſtra de remediis contra morbos quæſtio inſtituitur, niſi fontes morborum fuerunt detecti. *Cauſæ morborum ciuilium* ſunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui *prudentiam ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiſerunt, vel ſatis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus ſuos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen HERTIVS ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, oſtendens *in elem. prud. ciuil.*, potiſſimam partem huius doctrinæ conſiſtere in eruendis *morborum ciuilium* cauſis, & ſuggerendis *remediis* ſufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum ſtatui publico imminet vel a *nimia paucorum autoritate* & *potentia*, vel a *nimia plebis libertate*. Priori caſu, ſi præſertim ſub ſe militem habent, nihil non tentare poſſunt contra ſtatum publicum, præſertim cum *potentia* vel *autoritas* in occulto latere, & ſub ſpecie *pietatis* vel *virtutis* ſeſe publico commendare poſſit, (quod optime illuſtrat FÖRSTNER *ad Tacit P. I. p. 148. ſeqq.*) poſtea tamen erumpit in flammam, toti reipubl. ruinam minantem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum; qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulſerunt, quam ſupprimendi ius faſque fuiſſet. Quantæ ſtrages, quantæ turbæ in rebuspublicis inde ortæ! Eſt quippe plebs ita comparata ex iudicio CVRTII, *vt vbi ſemel ſuperſtitione capta eſt, plus pareat vatibus, quam ducibus.* Atque ex hiſce malis metuendis plura iura imperanti adſcribenda, præſertim quoad *ſacra*, quæ alias

poſſint contra *ſtatum publicum*, vel alio modo rempublicam reformandi. (t)

§. IV. Ius *reformandi rempublicam* vtut imperanti proprium ſit, tamen pro ſtatu diuerſo reipublicæ illis quoque committi ſolet & po-

eidem tribuenda non erant, vti ſuo loco videbimus. Poſteriori caſu, vbi *nimia populi libertas* adeſt, multum patitur respubl. a *factionibus*, quibus ordinarie populares respublicæ ſunt obnoxiæ, maxime ſi *licentia concionum publicarum* accedit, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora ſollicitant. Non inepte reip R. iacturam CICERO *orat. pro L. Flacco p. m. 500.* inde deducit aiens: *Illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Reſtringenda ergo eſt nimia ſubditorum *autoritas* & *libertas*, ſed legitimis modis & mediis.

t) *Modum reformandi ciuitatem* regulæ politicæ ſuggerunt: *ius ipſum* ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipubl. ſalus commiſſa eſt, circa *reformationem* quoque ſollicitus eſſe debet, ſiue per ſe, ſiue per alios illam expediat, exemplo reip Athenienſis, quæ Solonem conſtituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculoſiſſime laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, ſed magis *vi*, quam *iure* moribus corruptam Spartani reformauit, cum ius reformandi ipſi haud demandatum fuerit. Plenius de vtroque exemplo agit HVBER. *de iur. ciuit. lib. 3. S. 3. c. 4.* Impudentius autem & maiori cum ſpecie iuris nemo hactenus *ius reformandi respublicas* affectauit, quam præſul Romanus, ex vniuerſali cura circa eccleſias, & cum respublicas quoque ad eccleſias traxerit, has quoque pedo ſuo ſubeſſe iudicauit. Verum res inuertenda eſt. Sunt eccleſiæ in republica, non contra. Clericorum eſt, principem admonere de *reformatione inſtituenda*, non *ius reformandi rempubl.* ſibi tribuere.

u) In

poteſt, quibus totius prouinciæ cura & adminiſtratio concredita eſt. (u)

§. V. Ita tamen *ius reformandi* exercendum eſt, (ſ) quatenus abſque maioris mali metu fieri, & ſtatus reipublicæ illibatus ſeruari poteſt; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (x) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

---

u) In ſtatibus *popularibus* hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Athenienſium ius reformandi exercuit, vti ad §. *antec.* dictum eſt. Simile ius illis conceſſum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandatæ erant. Prouocat huc CICERO *lib. IV. ad Attic. epiſt. 1.* aiens: *Appius ad me ex itinere bis terue* ὑπομεμψιμέρους *literas miſerat, quod quædam a ſe conſtituta reſcinderem. Vt ſi medicus, cum ægrotus alii medico traditus ſit, iraſci velit ei medico, qui ſibi ſucceſſerit, ſi, quæ ipſe in curando conſtituerit, mutet ille: ſic Appius cum* ἐξ ἀφαιρέσεως *prouinciam curarit, ſanguinem miſerit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enectam:* προσανατριφομένην *eam a me non libenter videt, ſed modo ſuccenſet, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia; tantummodo diſſimilitudo offendit hominem &c.* Hinc conſuetæ formulæ apud Romanos, quando magiſtratui rempubl. commendabant: *videret, ne quid respubl. detrimenti caperet:* (quæ formula tamen vltimæ neceſſitatis tantum habita eſt, LIVIO teſte *lib. III. c. 4. in f.*) ageret *uti e republ. fideque ſua eſſe videbitur:* faceret, *quod reipubl. expedire iudicaſſet.* BRISSON. *de ſolenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. ſeqq.*

x) Sæpe iniqua ſunt toleranda, ſi abſque iactura reipubl. inſigni reformari nequeunt, quod exemplis illuſtrat CICERO *lib. II. ad Attic. epiſt. 1.* vbi ſimul imprudentiam Catonis, omnia exacte & ſeuere in ſtatu turbido

 expe-

expedire conantis, notat. Cariolano, ciui optimo, & de ſalute reipubl. admodum ſollicito, nihil magis obfuit, quam *minus accurata & ſeuera iuris obſeruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuiſſet, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, ſed quod contra res omnes iniuſtas diceret, odium ſibi contraxit, & ab iis expulſus eſt.* DION. HALICARNASS. *lib. VIII.* Inde poſtea tot mala rempubl. afflixerunt. Equidem; quod miror, ipſe CICERO *lib. III. de LL.*, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri poſſit, laborandum eſſe. Ita etiam ille: *Iſta ſententia maxime & fallit imperitos, & obeſt ſæpiſſime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum eſſe dicitur, ſed obtineri, i. e. obſiſti poſſe populo negatur. Primum enim obſiſtitur, cum agitur ſeuere; deinde opprimi in bona cauſa eſt melius quam male cedere.* Ipſe tamen antea *ad Att. epiſt. 1.* in Catone hoc notauerat, *quod ſumma fide noceat interdum reipubl.*, & *ſententiam dicat tanquam in Platonis πολιτείᾳ non tanquam in Romuli fæce.* Concedo *nimiam timiditatem* abeſſe debere a reformandi ſtudio. Si tamen ſimul imprudentia concurrat, & certiſſima reipubl. iactura, non reformatur reſpubl. ſed deformatur. Quemadmodum medici non raro in deſperatis morbis vnice præcauent, ne malum latius ſerpat: ita quoque imperans in ſtatu admodum corrupto ciuitatis non ſemper pronus eſſe debet, ad ſtatum reipubl. in melius formandum, ſed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male cohærens plane corruat. *Medici plus interdum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt*, ait LIVIVS *lib. XXII. c. 18. in f.* & *in morbis nihil eſt magis periculoſum quam immatura medicina*, iudice SENECA *in conſol. ad Heluid. c. 1.* Reprehendit hoc LVCANVS *lib. III.* in Sulla dictatore ita canens:

Dum nimis iam putrida membra reſcindit,
Exceſſit medicina modum, nimiumque ſecuta eſt,
Qua morbi duxere, manus periere nocentes,
Sed cum iam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes.

Plures in regno Poloniæ ſunt irregulares gubernandi for-

§. VI. (II.) Ipſa *media*, quibus reformatur ſtatus publicus, ita debent eſſe comparata, ne *iuri publico vniuerſali* aduerſentur, (y) alioquin *Machiauelliſmum* ſapiunt

§. VII.

---

formæ, vnde tot mala reipublicæ imminent; ſed omnes funditus exſtirpandi forent; ſi ſtatus in melius eſſet reformandus. Vtut itaque in ſtatu corrupto finis *ciuilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius eſt, ſi aliquatenus obtineatur, quam ſi in totum per immaturam reformationem deficiat.

y) Conſilia ad conſeruandam rempublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen ſæpe a regulis *iuſtitiæ* recedunt, qualia detexit Noricorum decus PELLERVS *in Polit. ſcelerato.* Illa autem veram reformandi viam & ſalutem reipubl. continent, quæ (1.) *a tramite iuſtitiæ non abeunt*, quale erat conſilium Themiſtoclis, de quo CICERO *lib. III. de Offic. Themiſtocles*, ait, *poſt victoriam eius belli, quod cum Perſis fuit, dixit in concione, ſe habere conſilium reipubl. ſalutare, ſed id ſciri opus non eſſe: poſtulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus eſt Ariſtides. Huic ille: claſſem Lacædemoniorum, quæ ſubducta eſſet ad Cytheum, clam incendi poſſe, quo facto frangi Lacædemoniorum opes neceſſe eſſet. Quod Ariſtides cum audiſſet, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile eſſe, quod Themiſtocles afferret, ſed minime honeſtum. Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id ne vtile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audiuerant quidem, repudiarunt.* Recte TACITVS *lib. IV. hiſtor.* cenſet: *ſola bona, quæ honeſta: mala tantum, quæ turpia.* De Cyro XENOPH. *in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 207. lit. c.* ſimilia docet inquiens: *quamobrem deſpiciens, quo ab iis quoque tutus eſſet, arma quidem illis adimi, & reddi ad bellum ineptos, minime probauit: quod eſſe illud & cum iniuria, & cum imperii euerſione coniunctum du-*

ce-

ceret. Rurſus eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitrabatur eſſe initium. Itaque hoc vnum iſtorum omnium loco iudicabat, & optimum eſſe ad ſecuritatem ſuam & honeſtiſſimum, ſi præſtantiſſimos illos ſibi redderet amiciores, quam inter ſe ipſos eſſent. (II) *Quæ conſtantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem.* Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incuſſerat, tandem ſubacta; aſt nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Vnde exiſtimabat CICERO *de prouinc. proconſ.* illam ſempiternis vinculis eſſe adſtringendam: *impolitæ enim res*, ait, *& acerbæ ſi erunt relictæ, quanquam ſunt abſciſſæ, tamen efferent ſe aliquando, & ad renouandum bellum reuireſcent.* (III.) Denique hæc quoque ratio ſanandæ reipublicæ eſt, *quæ præſenti accommodata eſt ſtatui.* Notat CICERO *lib. II. ad Att. epiſt. 1.* Catonem, quod, optimo animo vtens & ſumma fide, noceat interdum reip. *Dicit enim tanquam in Platonis πολιτείᾳ non tanquam in Romuli fæce ſententiam.* Aliæ rationes in republ. *ægra*, aliæ in *ſana* adhibendæ. Eadem fere fata habuit *intempeſtiua ſapientia* Muſonii Rufi, qua ſeditioſum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita TACITVS *lib. III. hiſtor. Miſcuerat ſe legatis Muſonius Rufus equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ & placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque permixtus manipulis, bona pacis & belli diſcrimina diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modeſtiſſimi cuiusque & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtiuam ſapientiam.* Breuiter, *ad conſilium de republica dandum, caput eſt, noſſe rempublicam* vt ait CICERO *lib. II. de orat. p. 249.* & ſicuti non ſemper idem ſtatus rerum, ita quoque conſilia ad præſentem rerum faciem directa eſſe debere ratio ſuadet. *Optime*, ait DION. HALICARNAS. *lib. X.*, *adminiſtratur ciuitas, quæ ſe pro rerum ſtatu fortunæ accommodat, & optimus conſiliarius ille eſt, qui non priuatis inimicitiis impulſus aut gratia adductus, ſed publica vtilitate commotus ſuam ſententi-*

am

§. VII. Quo poſito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (z) quos ſibi & reipublicæ *ſuſpectos* credit, cum aduerſus *metum incertum* ſaniora adſint conſilia.

§. VIII. Multo minus ſupra dicta obligatio imperanti ius tribuere poteſt, exercendi *Oſtraciſmum*, (a) exemplo Athenienſium, qui ſuſpectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

am dicit. Huiusmodi conſilia ſana ſi negliguntur, respublica ex interna ſua peſte, qua laborat, conſumitur. *Sicut enim rubigo*, (vt eleganter ait POLYB. *hiſtor. lib. VI. n. 8.*) *ferro, coſſi & teredines ligno congenitæ peſtes inſunt, adeo vt quamuis nihil extrinſecus illa læſerit, per ea tamen; quæ cum ipſis ſunt nata, intereant: ſic etiam naturæ legibus ſimul cum ſingulis rerumpubl. formis naſcitur aliquod vitium quod aſſidue illas comitatur &c.* id quod in *ſeqq.* declarat.

z) Hoc ſceleſtiſſimo medio vſus eſt Alexander M. de quo IVSTINVS *lib. XI. c. 5.* ita: „Proficiſcens ad bellum „Perſicum omnes nouercæ ſuæ cognatos, quos Philip„pus in excelſiorem dignitatis locum prouehens impe„riis præfecerat, interfecit, ſed nec ſuis, qui apti re„gno videbantur, pepercit, ne qua materia ſeditionis „procul ſe agente, in Macedonia remaneret.

a) OSTRACISMVS, dictus ab *Oſtraco*, i, e, teſtula, cui nomen eius, qui eiiciendus erat, inſcribebant, apud Athenienſes in vſu fuit, ad inſtar *medicinæ* adhibitus, *cuius ope ad expurgandam ciuitatem conſtituto tempore populus vti ſolebat; nam ei exilium indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, exiſtimatione ſuperaret*, vt ait PLVTARCH. *in Nic. vita.* Cum vero talis non ob delictum, ſed magis ob *virtutem* ſuam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exilii genere præſtantiſſimi viri afflicti

§. IX. Equidem qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non poſſunt non hunc modum defendere; (b) attamen conſtat, hoc modo optime meritos de republica, publicis decorandos præmiis, ob metum incertum indigniſſime haberi, & inſontes puniri, quin quod in horum *eiectione* ſæpe plus damni capere poſſit respubl. quam ſi eosdem ex merito fouerit.

§. X.

flicti ſunt contra meritum, vt Themiſtocles, Cimon, Thucidides, Alcibiades, Ariſtides, & alii, vtpote quos plebs ob *autoritatem* & *virtutem* nimis reipubl. ſuæ ſuſpectos habebat. De origine eius vid. *tom. 9. obſ. Hall. 3.* §. *8*,

b) Obiiciunt: rationes *vtilitatis publicæ* ita poſtulaſſe, vt reipubl. ſuſpecti eiicerentur: trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra ſingulos vtilitate publica compenſetur. Aſt hoc modo quæcunque facta iniqua ſub prætextu *vtilitatis publicæ* abſcondi & excuſari poſſent. Alia ſine dubio mitiora media excogitari potuiſſent, infringendi horum *autoritatem* & *potentiam*, quam vt ita indigniſſime habiti fuerint, ac iniquum eſt, malo afficere ciues, qui præmiis decorandi ſunt; denique qui indigniſſime patria pelluntur, ſæpe plus poſſunt eandem affligere, vbi abſunt, quam vbi præſentes remanſiſſent. Plus nocuit quam profuit eiectio Cariolani Romanis, qui Volſcos contra Romanos excitauit, iisque inſignem cladem attulit, teſte DION. HALICARNASSEO *lib. VIII.* Neque obſtat, quod *Oſtraciſmus* pœna non fuerit, vt diſerte fatetur DIODORVS SICVLVS *XI. 55.* vel vt PLVTARCHVS loquitur *in vita Ariſtid. non improbitatis pœna erat Oſtraciſmus ſed honeſtum nomen impoſitum rei erat, nimiæ potentiæ imminutio, eratque inuidiæ lenimen tolerabile.* Sufficit

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione, quod *æqualitatem* inter ciues respublica hoc modo conſeruauerit, (c) quæ & aliis legitimis modis conſeruari poteſt. Multo minus admittendum, oſtraciſmum fuiſſe *malum* (d) *neceſſarium*; nam talis neceſſitas *fingitur*, non *probatur*.

§. XI. Sunt autem alia media iuſta & æquiſſima, & magis tuta, (e) quibus huiusmo-

ficit enim, quod fuerit inſignis *afflictio*, quam ille a republica ſuſtinebat, qui inſignia merita in eandem contulerat.

c) Nulla poteſt popularis dari ciuitas, in qua omnimoda adſit *æqualitas* inter ciues, neque vnius vel alterius inæqualitas ſtatim noxia dici poteſt reipublicæ, modo caueatur, ne adminiſtratio reipublicæ tali committatur, quo caſu nihil adeo metuendum eſt. Deinde addunt, experientiam teſtari, ex vnius potentia ſeditiones ortas fuiſſe, adeoque mature eam infringendam eſſe, vt ſecuritas publica conſeruetur. Verum & tales ſeditiones aliis præcaveri potuere mediis, oſtenduntque talia exempla illud tantum, caute in republica potentiam vnius eſſe infringendam.

d) Imo quidam ne quidem *malum* hic admittunt, quod haud dici poſſit *malum*, extra patriam viuere. Quod ſi ita eſt, cur exilia & relegationes ad pœnas referimus? Hoc largior, eum nullum ſentire malum, qui *ſponte* extra patriam viuit; aſt qui viuere extra illam *cogitur*, qui e patria eiicitur, non poteſt non affligi. Neque obſtat, quod hæc eiectio non infamauerit; nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indigniſſimo affectus malo dici recte poteſt.

e) Plura excogitata ſunt conſilia a politicis, quæ referun-

modi potentiorum ſubditorum autoritas infringi poteſt, quæ inprimis ad ſcholas politicorum ſpectant.

§. XII. Præterea quoque (III) in exercitio *iuris reformandi* cauſæ morborum (f) ſpectandæ ſunt. Cauſa morbi interni potiſſimum eſt ex vitio ſtatus, per leges publicas male adornati. (g) Neutiquam vero imperan-

runtur a FÖRSTNERO *in not. ad Tacit. p. 153. ſeqq.* & *in tom. 9. obſ. Hall. 3. §. 19. ſeqq.*

f) Optime CICERO *lib. III. Tuſcul. quæſt. vt medici cauſa morbi inuenta curationem eſſe inuentam putant: ſic cauſa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.*

g) *Vitia ſtatus* potiſſimum ex ipſis inſtitutis publicis deſumuntur, quando *leges fundamentales* reipubl. ita ſunt comparatæ, vt non poſſint non ſubditos diſponere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præſunt, producere, & præterea id operari, vt negotia publica, maxime, quæ ſecuritatem internam reſpiciunt, ſegniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen imperans obligatur illis, cum quibus pactus eſt, veluti ſtatibus prouincialibus, & his inuitis nihil contra pacta hæc audere poteſt. Sunt qui inſtant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduerſis, ſtringi non poſſe, quippe cui antiquior eſſe debeat ſalus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia conſiſtit. Aſt regero: α) pacta hujusmodi non eſſe *abſolute* iniqua, ſed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria: β) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, vtrum eiusmodi conditionibus eſſet accipiendum; aſt vbi ſemel conditiones & pacta placuerunt, poſtea diſplicere nequeunt: γ) vtilius eſt præſenti ſtatui reipublicæ, pacta talia ſeruare,

ranti ius concedimus; ſub prætextu melioris ſtatus introducendi, leges fundamentales, quibus ipſe ligatur, diſſoluendi & annullandi, atque alium ſtatum adornandi, niſi fiat conſenſu eorum, quorum intereſt.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promiſſionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & ſic nullam producere poſſunt obligationem. (h)

§. XIV. Deinde *morbi interni* ciuitatum etiam oriuntur ex *ſubditorum moribus* deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri poteſt, emendandos ſummam imperans adhibere de-

uare, quam, reſciſſis pactis, nouum velle introducere ſtatum, quod certe non in publicam vtilitatem, ſed contra eam vergeret, cum inde prima occaſio ad *bella ciuilia*, renitentiam, ſeditionem & tandem ἀναρχίαν naſci ſoleat.

h) Refero huc *licentiam duellorum*, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo vt certis legibus publicis circumſcriberentur, & ad cauſarum deciſiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die *Kampffrechte vnd Kampffgerichte* vid. MAVRIT. *de Duell.* §. 29. RACHEL. *de duell.* De horum iniquitate plenius agitur *tom. 9. obſeru. Hall. 5.* §. *11. ſeqq.* Quis vero aſſereret, principem conſtringi ſua promiſſione, ne hunc morem impium tolleret? Interim hoc non nego, ſumma prouidentia opus eſſe in tollendis abuſibus, vti ad §. *V.* iam monitum eſt, cum mala inueterata difficulter eradicari ſoleant, quod hiſtoria de exſtirpanda licentia duellorum oſtendit.

debet curam,(i) & hunc in finem iura varia ipſi competunt infra diſcutienda.

§. XV. Hoc ipſo tamen imperanti haud competit *ius extirpandi funditus hanc vel illam ſectam*,(k) quæ in conceptibus intellectualibus ab allis differt, ceteroquin mores ſatis probos præ ſe fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conſeruandam nihil facit.

§. XVI.

---

i) Hoc impetrabit imperans, (α) *ſi paci ſtudeat*, cum tempore belli ſubditorum mores magis deprauentur. Ita Auguſtus, deuictis omnibus & paccatis gentibus, *conuerſus ad pacem pronum in omnia mala & in luxuriam fluens ſeculum grauibus ſcuerisque legibus multis coercuit.* FLORVS *lib. IV. c. 12.* (β) *ſi a ſummis in republica viris incipiat*, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in rempubl. redundant, quosque alii gregatim ſequi ſolent. *Quaecunque autem mutatio morum in his extiterit, eadem quoque in populo ſequetur.* Hoc ſuppoſito CICERO *lib. III. d. LL.* ſatis recte iudicat inquiens: *Ego nobilium vita victuque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo pernicioſius de republica merentur vitioſi principes, quod non ſolum vitia concipiant ipſi, ſed ea infundant in ciuitatem: neque ſolum obſunt, quod illi ipſi corrumpuntur, ſed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent.* (γ) *Si ipſe imperans optimo exemplo ſubditis praeat*, quod *cap. ſeq. §. III.* plenius illuſtrabitur

k) Romanæ eccleſiæ ſectatores non tantum ius concedunt imperanti, ſed eum quoque obligatum eſſe volunt ad *exſtirpandos hæreticos*, quaſi abſque horum exſtirpatione quies interna non poſſit haberi: quod exemplo *laniena Pariſienſis* probant. Non nego, propter diuerſitatem religionum interna odia & diffidia in republica eſſe orta; ſed autores harum turbarum plerumque fuere Clerici

do-

§. XVI. Et cum doctrina & ſcriptis nefariis animi ſubditorum ad peſſima quæque contra rempublicam molienda poſſint præparari, (l) ius competit imperanti, libertatem ta-

dominantes, e quorum re fuit, diſſentientes ſuſpectos facere, & omnium odium in eos excitare quo ſemel excitato, plebs incauta ſub *ſpecie pietatis* turbas mouere poteſt. Proinde in eiuſmodi caſibus interna inquies ex *diuerſitate religionis* non oritur, ſed potius a *clero dominante*, atque adeo hic conſtringendus, & ciues ad mutuam tolerantiam aſſueſaciendi, quod facile fieri poteſt, vbi autores turbarum ſatis domiti fuere. conf. *infr. c. X. §. 5.*

l) Inepta plebs deſtituitur iudicio diſcretiuo, & falſa doctrina facile decipi poteſt, qua ſi ſemel mens imbuta fuerit, non iniuſte ſe tumultus mouiſſe credit. At in *hypotheſi*, quænam tales *ſeditioſæ ſententiæ* ſint, non ſemper ſatis determinari poteſt. Quo magis imperans ad dominatum inclinat, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque captentur, & in interitum loquentis explicentur. Aſt benignitas imperantium raram illam felicitatem operatur, *vt ſentire quæ velis, & quæ ſentias, dicere liceat*, vt ait TACITVS *lib. I. hiſtor. c. 1.* Similiter qui diſſentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc eſſe *ineptam*, *ſeditioſam*, & *reipublicæ maxime contrariam*, vti ſupra exemplum vidimus de hypotheſi, *quod Maieſtas non ſit immediate a Deo.* Catalogum ſeditioſarum opinionum collegit HOBBES *de ciue c. XII.* ſed ſæpe fallitur. Sic in *§. 1. c. 12.* ad ſeditioſam ſententiam refert, *iudicationem boni & mali ad ſingulos pertinere.* Aſt confudit varios & diuerſos reſpectus, *iuſti* & *honeſti* & *licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum eſt. Poteſt imperans in republ. ſua determinare, quid effectum exter-

lem reſtringendi & prohibendi, ne *ſeditioſæ* ſpargantur *doctrinæ*.

§. XVII.

---

num iuris habere debeat nec ne? ſed *naturam rei moralem*, quam ex norma diuina habet, mutare nequit, atque de hac etiam licite iudicant ſinguli, & nos iudicamus in Academiis. Porro ad ſeditioſas opiniones in §. 2. refert, *non eſſe obediendum imperanti iniqua imperanti*, quia ſcilicet credit, omnem actum a principe eſſe iuſtum, quatenus iuſtus eſt. Hoc concedi poteſt quoad forum externum & effectum iuris. Quid itaque, ſi quis iubeatur ab imperante, inceſtum cum matre committere? Deum aut Chriſtum abnegare? Ergo Apoſtoli ſeditioſam opinionem fouerunt, docentes, Deo eſſe magis obediendum quam hominibus? Magis ſobrie philoſophatur Lycortas prætor apud LIVIVM *lib. 39. c. 38.* aiens: *Veremur vos Romani, &, ſi ita vultis, etiam timemus, ſed plus veremur & timemus Deos immortales.* In §. 6. impie ad ſeditioſas opiniones refert, *fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione naturali acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter hominibus infundi & inſpirari.* Agnouit hic quosdam abuſus committi, ſed eo ipſo non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura infinitis locis ſatis docet: *fidem eſſe opus Dei*, adeoque *viribus naturalibus acquiri non poſſe.* Similes ſententiæ ſeditioſæ & reipublicæ aduerſæ paſſim a gentilibus Chriſtianis obiectæ ſunt, de quibus videatur Dn. BVDDEVS *diſſ. de concord. relig. Chriſt. ſtat. ciu. c. 2.* Poſtquam vero hodie religio Chriſtiana in varias ſciſſa eſt ſectas, & ita a vera doctrina Saluatoris noſtri receſſit, negari vtique nequit, in his vel illis ſectis talia dogmata, ſaluti reipublicæ aduerſantia, deprehendi. Præſertim Romanenſium doctrina tales hypotheſes fouet, veluti, quod fas ſit principem, quem eruditi pro tyranno habent, interficiendi: quod imperantes ſubſint poteſtati pontificis: quod clerici a poteſtate ſeculari exempti ſint: quod pontifex poſſit ſubditos abſoluere a

vin-

§. XVII. Inprimis nullæ ſunt tolerandæ *factiones* (m) in ciuitate, ſed maturis conſiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

vinculo ſubiectionis &c. Docent omnium ſeculorum hiſtoriæ, quantas turbas hæ ſimilesue ſeditioſæ doctrinæ in rebus publicis dederint, poſtquam in praxin deductæ ſunt. Anabaptiſtarum & Quackerorum opiniones, an & quatenus *ſeditioſæ* dici mereantur, ex profeſſo excuſſit Dn. BVDD. *cit. l. cap. VI.* Propius ad ſeditioſas opiniones referri debet WILHELMI ROSSABI impius liber *de autoritate reip. chriſtianæ in reges impios & hæreticos*, qui proinde anno 1594. Pariſiis recte combuſtus eſt.

m) Apprime ad rem LIVIVS *lib. IV. hiſt. 9.* ait: *Factiones fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbiue, quæque alia in Deum iras, velut vltima publicorum malorum vertunt.* Principes Etruriæ de Romano populo non inepte iudicarunt, *æternas eſſe opes Romanas, niſi inter ſemetipſas ſeditiones ſæuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, vt magna imperia mortalia eſſent.* LIVIVS *lib. II. c. 44.* & in genere de *vulgi indole* ex rei veritate ait TACITVS *lib. I. hiſt. Vulgus ſeditionibus & ambitioſo imperio lætum, per turbas & raptus facilius ad bellum ciuile impellitur*, vti poſt Galbæ mortem apparuit. Adſunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad ſtabiliendam tyrannidem, de quibus vid. FORSTNERVS *ad Tacitum P. I. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena ſunt, nec ſemper ſperatum effectum ſortiuntur, quod exemplo ſuo ſatis luctuoſo probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis fauens contra Epiſcopales. Huiusmodi imperans infinitis ipſe eſt obnoxius periculis, adeo vt recte CICERO *Philipp II.* dicat, *millies perire eſſe melius, quam in ſua ciuitate ſine armatorum præſidio non poſſe viuere.* Exemplum optimum ipſe præbet Otho imperator, poſt-

 quam

§. XVIII. Quodſi tandem mala hæc publice erumpunt, & ſubditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & ſeuerius puniendum, (n) quo magis reipublicæ & ſtatus publici *interna quies* turbatur.

§. XIX. Imo cum etiam inter ipſos ſubditos *peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem* repe-

---

quam cæde ſeſe maculauerat, *cum timeret, vt euenit inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, timebatur:* ſed imperium eius minus diuturnum erat. TACITVS *lib. I. hiſtor.*

n) Apud pleroſque populos duriſſimæ pœnæ in *rebelles* ſunt conſtitutæ. Veſtigium adhuc aliquod ſupereſt in *l. 5. C. ad L. Jul. Mai.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua infra *c. VIII. §. 20.* Intereſt ſane omnium imperantium, tale ſcelus puniri multo magis, ſi ad effectum perductum, & cæde imperantis infauſta auctum ſit. Cum ex rebellione Othonis Galba eſſet occiſus, *plures quam CXX. libellos præmia expoſcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius poſtea inuenit, omnesque conquiri & interfici iuſſit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltionem.* TACITVS *lib. I, hiſtor.* Hoc interim conſtat, ſæpe populum adeo ad *motus ciuiles* eſſe pronum, vt non aliter quam grauiſſimis ſuppliciis coerceri, & a ſeditionibus auocari queat, quo ipſo imperans non transgreditur limites iuſtitiæ, qui alia ratione *tranquillitatem internam* conſeruare nequit. Nonnunquam medios inter motus ſtatim quidam ad ſupplicium rapiuntur, ceſſante omni proceſſu, quem alias *regulæ iuſtitiæ* poſtulant, id quod ſit *non pœnæ feſtinatione, ſed periculi praeueniendi cauſa*, vt dicitur in *l. 6. §. 9. de iniuſto, rupt. & irrit. fact. teſtam.* Hinc

non

reperiatur, oritur inde ingens crimen, ſi coadunatis hominibus ſeipſos hoſtiliter inuadant, (o) quo ipſo pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum ſibi ſoli vindicant, atque pœnæ determinationem reſeruant, (p) licet inferiori magiſtatui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI.

non iniquum iudicatum fuit, ſingulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo, vt liberi etiam ſine ſcelere parentes interficere potuerint, præmiis adhuc afficiendi. *l. 35. de relig.*

o) Crimen hoc in imperio noſtro ſatis notum eſt, & non inepte *fractæ pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum *quies publica*, ad quam reducendam tot ſemper ſuere curæ imperatorum, quia non poteſt non ipſa ſalus reipublicæ periclitari, ſi impune tales diffidationes permittuntur, ac diſcordiæ ciuiles haud ſupprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli cum Cæſare Rex Pharnaces magis diſcordiæ Romanorum fiducia quam virtutis ſuæ infeſto in Cappadociam agmine ruebat. FLOR. *l. IV. c. 2. n. 62.*

p) Inter ICtos adhuc hodie diſputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, poſſit cognoſcere de *crimine læſæ maieſtatis* ſeu *perduellionis*, cum de omni alio crimine cognoſcere poſſit? quod non dixerim α) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & ſtatum publicum, nec β) huic negotio ſemper ſufficere poteſt magiſtratus inſerior, quia rebelles vt plurimum ſocios eiusdem criminis ſibi adſciſcunt. & propterea magis metuendi ſunt. Accedit γ) quod hoc delictum *vniuerſam* rempublicam con-

§ XXI. Dum itaque rebelles ſub obſequium reducere imperans intendit, non vtitur aduerſus eos *iure belli* (q) proprie loquendo, ſed potius *iure imperii*, & *iudicii*, quod in eos habet, & ſic iuſtum ſuum in eos exercet *iudicium*.

§. XXII.

cernat, cuius defenſio ſoli imperanti data eſt, non inferiori magiſtratui, cui tantum in certo diſtrictu vindicatio criminum commiſſa eſt. Merito tamen præſides prouinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, ſi præſentiſſimum periculum in mora ſit.

q) Non poteſt bellum dari ſubditorum aduerſus imperantem; ſed vbi manu violenta eidem reſiſtunt, eundemque vt hoſtem oppugnant, non tam *hoſtes*, quam *rebelles* exiſtimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quæ alias opponi ſolet hoſti in bello; aſt longe diuerſo effectu, ſi *iura belli* intuemur, & a pœnis ciuilibus diſtinguimus. Hoſtes ante captiuitatem fuere liberi, poſt captiuitatem reſeruantur non ſupplicio, ſed ſubiectioni: hi redimuntur vel dimittuntur; rebelles vero deprehenſi propter delictum commiſſum ſuppliciis acrioribus ſubiiciuntur, nec *iura hoſtium* iisdem applicantur, quamuis potentia rebellium ſæpe differre pœnam ſuadeat, ne *iure retorſionis* vtantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus ſubditis itidem per generalem amneſtiam gratiam imperans facit: aliquando etiam quædam cum iis paciſcitur, ut eo citius ad obſequium ſuum redeant; ſed hæc pacta non tam *pacis* proprie dictæ, quam *legum fundamentalium* rationem præ ſe ferunt, quia nilominus ſubditi ad priorem ſtatum redire, & ſe imperantis imperio rurſus ſubmittere debent. Interim talia pacta, ſi auerti poſſunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure* egiſſe, vti optime monet **BARCLAI.** *in Argen. lib. III. c. 4.*, vbi Cleobolum

ita

§. XXII. Interim ſi imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita conſenſerit, ita vt hac ratione *pax interna* reſtituta fuerit, puto obligari imperantem (r) ad ſemel promiſſa ſeruanda.

§. XXIII.

ita loquentem ad Regem Siciliæ inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi! Vnum ſit pœnitentiæ remedium, ſi ſupplicet, ſi ſupercilium ponat, ſi ſe & cauſam damnet. Lenitatis tuæ erit, ſic compoſito indulgere, niſi pernicioſe erraverit, aut in neceſſitatem diſtulerit pœnitentiæ laruam. Sed ignoſce ea lege, vt aliquid ipſi in mulctam decedat* &c.

r) Non leues rationes dubitandi hic exſurgere poſſunt. Rebelles talia pacta & conditiones a principe extorſerunt *per vim illicitam & iniuſtam*, quales promiſſiones de iure naturæ nullius momenti eſſe videntur. Neque enim a parte promittentis vltroneus adeſt conſenſus, neque, ſi adeſſet, a parte ſubditorum *acceptatio* promiſſionis *legitima* oſtendi poteſt. Eo ipſo, quo inique extorquent promiſſionem a ſuo principe, nullum habuere *ius accipiendi* promiſſionem. Aſt enim vero rariſſime in huiusmodi caſibus abſoluta & talis neceſſitas in imperante ſupponitur, ob quam neceſſario debuerit in tales conſentire conditiones: integrum vt plurimum imperanti fuit non conſentire, vi oppoſita rebelles coercere, atque ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans ſat virium habet, quas rebellibus opponere poteſt, tamdiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eidem fuerit, pacta non inire, quæ tamen *pacis cauſa* inire, & aliquid de ſuo iure remittere maluit, quam tot ciuium ſanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum poſt ſeceſſionem ſeditioſam plebis ſenatus coactus eſſet conſentire in creationem tribunorum, ab

§. XXIII. Sed etiam contingere poteſt, vt una vel altera prouincia imperanti reſiſtat, nolitque plane ad officium ſuum redire, quo caſu, ne pars ſincera trahatur, dimittenda erit potius prouincia (s) quæ iugum excuſſit, quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniiciatur.

§. XIV.

his vero poſtea multum detrimenti ſtatus publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam reſcindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra ſenſit, aiens: *Autor ſum vobis, vt quæcunque pacis cauſa gratificati eſtis, & conceſſiſtis plebi, ea quomodocunque rata ſeruetis, & nihil, quod fuerit conceſſum, irritum faciatis, non quaſi illa ſint honeſta, & ex reipubl. dignitate, ſed vt neceſſaria, & quæ corrigi amplius nequeunt.* DION. HALICARN. *lib. VII.* Quod ſi tamen imperans a rebellibus ad tantas eſſet incitas redactus, vt vlterius nec reſiſtere, nec e manibus rebellium ſe liberare potuerit, non magis hoc in caſu ad placita & pacta obligatus erit, quam ſi quis latroni aliquid ob metum mortis præſentem promiſit. Conſ. Dn. THOMAS *iurispr. div. lib. II. c. 7. n. 73. ſeqq.*

s) Hæc res nullam difficultatem habet, ſi prouinciæ *patrimoniales* fuerint, quia ſic alienatio imperanti aliaque diſpoſitio denegari nequit. Interim ſi vel maxime omnis alienatio *lege fundamentali* imperanti ademta ſit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *neceſſaria*, non *voluntaria* fuerit, ſuppoſito caſu, quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hac ratione Hiſpani coacti fuerunt Belgium dimittere. Conſeruatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conſeruationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet.

Ele-

§. XXIV. Dimiſſo ſemel populo, & libertati ſuæ reſtituto, iura gentium ſe in poſterum in talem populum exſerunt, ceſſante *imperio*, ad quod reuocandum nullum ius (t) amplius imperanti priſtino competit.

CAPVT III.

DE IVRE IMPERANTIVM DIRIGENDI ACTIONES SVBDITORVM PER LEGES.

§. I.

I*Nterna* reipublicæ *quies* inprimis promouetur per *leges* optimas & prudentiæ ciuili conformes; neque enim hoc magnum ex tot

Eleganter Nabarzanes apud CVRTIVM *lib. V. c. 9. Gubernator vbi naufragium timet, iactura quicquid ſeruari poteſt, redimit.*

t) Obſtat, quod prouincia inique & iniuſte ſe in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur eſſe obligatorium. Enim vero iam antea reſponſum eſt, poſſe in principio adeſſe vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex ſubſequente pacto & dimiſſione, neque violentia tanta inter gentes poteſt occurrere, quæ *abſolute* imperantem cogeret ad conſentiendum in dimiſſionem, atque adeo regulæ de promiſſionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem ſe inclinare poteſt.

u) Si

tot diuerſis ingeniis conflatum corpus absque *legibus* diu ſubſiſtere poteſt. (u)

§. II.

u) Si in genere genus humanum non poteſt absque *legibus* ſubſiſtere, & vt PLATO *lib. IX. de LL.* ait: *Si homines absque legibus viuerent, nibil a feris atrociſſimis diſcreparent*, quod *P. gen. c. 1.* ſatis oſtenſum eſt; quomodo *corpus* hoc *ciuile*. quod adhuc firmiori nexu cohærere debet, contineri absque legibus poteſt? Sunt homines a natura inordinati, inter ſe diſcordantes, atque absque certo ordine inter ſe vix conglutinari poſſunt, & niſi præterea huic ordini præſcripto frenum aliquod efficax adderetur, inefficax omnis ordo foret. *mens & animus*, ait CICERO *pro Cluentio*, *& conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege, ſuis partibus, vt nervis ac ſanguine & membris vti non poteſt.* Hinc Ageſilaus prudenter exiſtimauit, *tunc demum rempublicam fore felicem, ſi ſubditi legibus ſeruandis incumbere non deſiſterent.* XENOPH. *in Orat. de Rege Ageſil p. 668.* quia, vt ait ARISTOT. *lib. I. Rhetor. c. 4. in legibus conſiſtit ſalus ciuitatis.* Qui ſola libidine ducuntur, aliter iudicant, exemplo adoleſcentium nobilium coniuratorum poſt refugium, exiſtimantium, *leges rem ſurdam & inexorabilem eſſe, ſalubriorem melioremque inopi quam potenti; nihil laxamenti vel veniæ habere, ſi modum exceſſeris; periculoſum eſſe in tot humanis erroribus ſola innocentia viuere.* LIVIVS *lib. II. c. 2.* Equidem CICERO *lib. II. de offic. p. m. 503. lit. g.* legum conſtituendarum eandem fuiſſe cauſam arbitratur, quæ regum, id quod ſi verum eſt, vitioſum habent initium, quia illorum quoque vitioſum initium eſſe, ſupra demonſtratum eſt. Etenim fateri neceſſum eſt, primos imperantes, qui *ambitione* ducti imperia in alios introduxere, leges magis ſuæ *ambitioni* conformes tuliſſe, quam vt reipublicæ ſuæ conſulerent, quamuis forſan pauciſſimæ fuerint; interim

§. II. Interim minime inde concludendum, eo beatiorem eſſe rempublicam, quo *pluribus* abundat *legibus* poſitiuis; quin potius cum propter improbos condantur, multitudo legum certum eſt indicium *ſtatus corrupti*, (x) ac ſæpe *internam quietem* & *vnionem* inter ſubditos magis deſtruit, quam promouet.

§ III.

licet in *modo* peccauerint, negari tamen nequit, leges eſſe *per ſe* optimum remedium reipublicæ. Audiamus CICERONEM *lib. I. de inuent. Rhetor. lib. I. cap. 38.* vbi ita: *Ea virtute & ſapientia maiores noſtri fuerunt, vt in legibus ſcribendis nihil ſibi aliud niſi ſalutem atque vtilitatem reipubl. proponerent. Neque enim ipſi quod obeſſet, ſcribere volebant: & ſi ſcripſiſſent, cum eſſet intellectum, repudiatum iri legem intellige-bant. Nemo enim leges legum cauſa ſaluas eſſe vult, ſed reipublicæ, quod ex legibus omnes rempublicam putant optime adminiſtrari.*

x) Optime PLATO: *Vbi plurimæ leges, ibi & lites & mores improbi*, quo cum etiam conſpirat vulgatum germanorum: *Viele Aertzte, viele Patienten, viele Geſetze, viele Gezäncke, viel recht, wenig gute Wercke.* Cum enim leges propter improbos feruntur, neceſſarium conſequens eſt, rempublicam corruptiſſimam eſſe, vbi leges multæ adſunt, ſicuti medicorum abundantia ægrotorum præſupponit multitudinem. Inde TACITVS *lib. III. annal.* fatetur in *corruptiſſima republica plurimas fuiſſe leges.* Oritur enim multitudo legum α) *ex improborum calliditate*, quæ plures leges ſæpe imperanti extorquet: β) *ex imperantium prauitate*, leges magis ad ſuum prauum affectum, quam ad ſalutem reipublicæ accommodantium. In corrupto ſtatu reipublicæ Romanæ plures huiusmodi leges latas fuiſſe fatetur TACIT. *cit. l.* aiens: *ſecutæ ſunt leges*

(ſcil.

§. III. Deinde hoc quoque experientia docet, imperantem plus *bono exemplo* quam *infinitis legibus* reipublicæ prodeſſe; (y) quin bonum

(ſcil. poſt LL. XII. tabb.) *& ſi aliquando in maleficos ex delicto ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua per vim latæ ſunt.* Auguſtus conuerſus ad pacem pronum in omnia mala & in luxuriem fluens ſeculum *grauibus ſeueriſque legibus multis coërcuit* FLOR. *lib. IV. c. 12. n. 64.* Germania noſtra olim quidem non adeo multis abundabat legibus: paucitate ſua iuſtitiam ſincerius obſeruabat, quam deinceps in multitudine legum neglexit. vid. LEHMANN. *in Chron. Spir. lib 2. c. 24.* Vbi enim iuris Romani immenſa copia in foro Germaniæ introduci cœpit, lites quoque & multiplicari, & in infinitum extendi cœperunt, adeo vt neceſſum fuerit, nouum adhuc conſtituere iudicium imperii, ceu eruditi obſeruant. Immerito itaque reprehendit iuſtum LIPSIVM, mecum ſentientem FORSTNER. *in Tacit. p. 1. p. m. 296.*, aſſerens ex legum multitudine non venire tot cauillationes & litigia, ſed ex improbitate hominum; nam licet hanc non excludam, multitudo tamen litium malis hominibus anſam cauillandi ſuppeditat, quæ illis eſſet præſcindenda. Deinde ait, leges multas eſſe quidem argumentum *ægræ ciuitatis*, ſed ideo non eſſe eam corruptam aut ægram, quod multas leges habeat. Sed nec hoc abſolute admitti poteſt. Poteſt, & plerumque ſolet multitudo legum enaſci ex ſtatu reipublicæ corrupto, ita vt non in *ſalutem reipublicæ*, ſed in *oppreſſionem populi* aliorumque fiant, quales leges plures apud Romanos fuerunt, vbi patricii omnia eo referebant conſilia, vt plebem opprimerent, ceu erudite oſtendit illuſtr. THOMAS. *in tr. de nau. iuriſprud.*

y) Optime CICERO *lib. III. de leg. Vt cupiditate principum & vitiis infici ſolet tota ciuitas, ſic emendari & cor-*

num exemplum eſt *lex viua*, quod ſubditi penitius intuentur quam *leges ſcriptas*, quas imperantes forſan contrario ſuo exemplo conculcant.

§. IV.

---

corrigi continentia. Verba quodammodo mouent, ſed *exemplum* eius, cuius autoritas apud omnes maxima eſt, fortius ad imitationem inclinat & trahit, ceu ſupra *P. gener. c. 1. p. 12. ſeq.* iam oſtenſum. Non inepte iudicauit Cyrus apud XENOPHONT. *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204.* meliores quidem effici homines legibus ſcriptis, ſed *principem bonum eſſe* νόμον βλέποντα, *legem oculis præditam*, vel vt CICERO *lib. III. de LL.* ab init. loquitur: *eſſe legem loquentem, legem autem, mutum Magiſtratum.* Laudat LIVIVS *lib. I. c. 21.* Numam Pompilium, quod ita ſe geſſerit, *vt ipſi ſe homines in Regis veluti vnici exempli mores formauerint.* De Ageſilao XENOPHON *in orat. de Reg. Ageſil. p. 672.* prædicat, quod *non tam aduerſus hoſtes, quam ad omnem virtutem ciuibus ſuis dux fuerit; princeps enim optimus.* Ait VELLEI. *lib. II. c. 126. n. 5. recte facere ciues ſuos faciendo docet, cumque ſit imperio maximus, maior vult eſſe exemplo.* Grauiter admodum PLVTARCHVS, *ad princ. inerud. p. 780. lit. D. ſicuti neceſſe eſt primo omnium ipſam regulam rectam & firmam eſſe, atque ita deinde quibus applicatur, ipſa quoque ſui ſimilia facere, atque ad rectitudinem perducere. Ita oportet principem prius in ſeipſo imperium moresque conſtituere, atque dirigere, poſtea ei ſubditos accommodare. Nam neque cadentis eſt, erigere, neque componere incompoſiti, neqe ordinare inordinati, neque imperare nulli imperio ſubditi.* Optimum exemplum rem hanc declarans occurrit apud LIVIVM *lib. 26. c. 35.* Cum enim conſules edixiſſent, vt priuati ad publicas neceſſitates aliquid conferrent, *tantus*, inquit, *fremitus hominum, tantaque indignatio fuit, vt magis dux, quam materia ſeditio-*

ditioni deeſſet. Pergit *in c. 36.* hoc modo: *cum in hac difficultate rerum conſilium hæreret ac prope torpor quidam occupaſſet hominum mentes, tum Leuinus Conſul: Magiſtratus ſenatui, & ſenatus populo ſicut honore præſtat, ita ad omnia, quæ dura atque aſpera eſſent ſubeunda, ducem debere eſſe: ſi quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris, facilius omnes obedientes habeas, nec impenſa grauis eſt, cum ex ea plus quam pro virili parte ſibi quemque capere principum vident. Itaque vt claſſem habeat, quam ornare volumus, populus Romanus, priuatos ſine recuſatione remiges dare nobismet ipſis primum imperemus, aurum, argentum, æs ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita vt annulos ſibi quisque & coniugi, & liberis, & filio bullam, & quibus vxor filiæue ſunt, ſingulas vncias auri pondo requirant: argenti, qui curuli ſella ſederunt, equi ornamenta & libras pondo, vt ſalinum patellamque Deorum cauſa habere poſſint, ceteri ſenatores libram argenti, tantum æris ſignati, quina millia in ſingulos patres familias relinquamus. Ceterum omne aurum, argentum, æs ſignatum ad triumuiros menſarios ex templo deferamus, nullo ante SCto facto, vt voluntaria collatio: & certamen adiuuandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primum equeſtris ordinis, dein reliquæ plebis. Hanc vnam viam, multa inter nos collocuti, conſules inuenimus. Ingredimini Deis adiuuantibus: Respublica incolumis & priuatas res facile ſaluas præſtat: publica prodendo tua nequicquam ſerues.* Hoc erat conſilium prudentiſſimum conſulis Leuini, cui etiam optatus reſpondit euentus. Ita enim pergit LIVIVS: *Senatu inde miſſo, pro ſe quisque aurum argentum in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina ſua vellent in publicis tabulis eſſe, vt nec triumuiri accipiendo, non ſcribæ referendo ſufficerent. Hunc conſenſum Senatus equeſter ordo eſt ſecutus, equeſtris ordinis plebs.* Merito itaque reprehenditur Pompeius apud TACIT. *lib. III. ann. c. 28.* *quod ſua-*

rum

§. IV. Dum autem requiro *leges*, non præciſe *poſitiuas* aut *ſcriptas* (z) intelligo, cum *legum naturalium* vberrima ſeges ſit, vt vel ſecundum illas rempublicam imperans dirigere poſſit.

§. V.

rum legum autor & ſubuerſor fuerit. Egregie idem confirmat CLAVDIANVS, vbi ita canit:

In commune iubes ſi quid, cenſesque tenendum;
Primus iuſſa ſubi, tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Plura hac de re vid. apud CONSTANTINVM GERMANICVM *in itinerar. Germ. Polit. p. m. 491.* Conſ. SIRACID. *c. 10. verſ. 2. 3.*

z) Si plures Quintii Cincinnati in rebuspublicis eſſent, ſufficeret *ex æquo & bono* lites decidere. Ante huius æquiſſimi viri Conſulatum plebs leges ſcriptas ferendas eſſe acriter vrgebat, cum Conſules *pro ſuo arbitrio* ius dicerent in fraudem & oppreſſionem plebis. Sed Quintius *ius ipſe reddebat, maximamque litium partem ipſe ex æquo & bono diiudicabat; per totum diem pro tribunali ſedens, omnibusque, qui ad diſceptandum in ius veniebant, ſe facilem, lenem & humanum præbebat, vt nouas amplius leges non deſiderarent, qui iuris æquabilitate in republica fruebantur, ſed omnes illa iuris legumque æquabilitate, quæ tunc in ciuitate erat, contenti eſſent, & gauderent.* DION. HALICARNASS. *lib. IX.* Similiter Germani priſci nullum *ius ſcriptum* habebant, & tamen de iis TACITVS prædicat, quod *apud eos boni mores plus valerent, quam apud Romanos ſcriptæ leges.* Corruptiores erant mores Romanorum quam Germanorum, & tamen hi nullo ſcripto iure vtebantur, atque adeo leges ſcriptæ per ſe mores haud corrigunt, & ſic nec abſolute neceſſariæ ſunt. Sic etiam

§. V. Quo ſimpliciores enim ſunt *leges naturæ*, eo aptiores ſunt ad conſeruandam quietem internam: (a) poſitiuæ, quia ab hac ſimplicitate recedunt, ad plures lites ſolent ſuppeditare occaſionem.

§. VI.

valde credibile eſt, primas respublicas inprimis leges *naturales* agnouiſſe, paucas deinde poſitiuas ſuperadditas fuiſſe, prout ratio reipublicæ, ſubditorum malitia & imperantis peculiaris ratio id poſtulabant. Reſpexit huc TACITVS *lib. III. annal. c. 26.* vbi aſſerit, quod *leges primum rudibus hominum animis ſimplices fuerint.* Hic hominum ſtatus forſan beatior fuit, ac quidem ille, vbi in corruptiſſima republica plurimæ leges latæ dicuntur. Equidem obiiciunt, ex *iure naturali* omnia determinari non poſſe. Verum hæc pauciora ſunt (veluti gradus ſucceſſionis) quæ adeo a legislatore facile ſuppleri & adhuc determinari poſſunt.

a) Ius naturæ vnice tendit ad conſeruandum vinculum, quod natura inter omnes conſtituit homines, & ſic principia eius *ſimplicia, facilia, & omnibus nota.* Quo ſimplicius nunc viuitur, eo minus corrupti ſunt mores, & ſic leges quoque ſimpliciter ſufficiunt. Illuſtrat hoc STRABO *lib. VI.* exemplo Zaleuci aiens. *Zaleucum illum Thuriis olim paucas & ſimplices leges dediſſe. Sed ſecutos alias per ſubtilitatem & nimiam curam addidiſſe: ex quo factum, vt celebres magis, quam boni redderentur.* Leges *Germanorum* antiquæ *ſimplices* fuiſſe videntur, & iuri naturæ maxime conformes, quia ipſimet maiores noſtri in ſumma *ſimplicitate* viuebant. Aſt poſtquam luxus corrupit reſpublicas, & ambitio dominari cœpit, mox, exuta vita ſimpliciori, ſucceſſit vita delicatior & ſplendidior, omniaque in republica ad ſplendorem & elegantiam compoſita fuere. Quid ergo mirum, quod ſimplicitati legum naturalium multa ſuperaddita ſint, ſub *prætextu decori & honeſtatis publicæ,*

ma-

§. VI. Imo, cum per *leges ciuiles* tolli debebat occaſio corruptionis, nonnunquam accidit, vt magis promoueatur *luxus*, *ambitio* & *auaritia* augeantur, vt nonnulli non inique dixiſſe videantur, leges non raro eſſe *inſtrumenta dominationis*. (b)

§. VII. Denique huc etiam pertinet, quod *boni* (*) ſubditorum *mores* plus proſint

---

magis tamen ex vitio reipublicæ, & corruptione totali. Hinc leges ciuiles ab antiquis ICtis Romanis non inepte inde definiuntur, *quod iuri naturali aliquid addunt vel detrahant. L. 6. D. de I. & I. Addunt* enim plura ſolennia, formulas, ritusque actibus expediendis, quæ omnia, ſimplicitas iuris naturæ ignorat. Dum itaque aliquid ſimplicitati iuris naturæ addunt, ſimul eidem aliquid *detrahunt*, conſtituendo, vt actus forma ſua ſolenni deſtitutus ſit ipſo iure nullus, quo ipſo fit, vt iuris naturæ diſpoſitio effectu careat, & de ipſis ſolennibus & formulis perpetuæ lites foueantur.

b) Prima rerumpublicarum origo eſt ex *ambitione*, & ita quoque plurimæ poſtea ad *ambitionem* & *auaritiam* compoſitæ fuerunt, vt non mirum ſit, ſi etiam leges huc reſpexerint. Appius Claudius LL. XII. Tabb. magis ad ſuam & patriciorum potentiam confirmandam, quam commune bonum reipublicæ promouendum adornauerat, vt vel ex lege de prohibitis connubiis inter Patricios & plebem colligit DION. HALICARN. Excipio hic merito *legislationem diuinam* per Moſen factam, qua ſapientiſſime omnia ita adornata ſunt, vt ſubditi magis a *luxuria, ambitione* & *auaritia* abducerentur. Hoc quoque cenſet DION. HALICARN. *lib. II. antiq. Rom.* principem *eas leges ferre debere, quæ iuſtam & temperantem priuatorum vitam efficiunt.*

(*) Vbi ciuium mores optima inſtitutione formati, legum

ſint reipublicæ, (c) quam infinitæ *ſcriptæ leges.*

§. VIII.

gum quoque maior reuerentia eſt. De Lycurgo PLVTARCH. *in Numa in f.* ait: *Parui fuiſſet momenti iuriſiurandi religio, niſi per diſciplinam & inſtitutionem leges puerorum moribus quaſi tinxiſſet Lycurgus, & nutrimenta ardenti ſtudio imbuiſſet inſtitutorum ſuorum.*

c) In hoc Germanis prærogatiuam TACITVS conceſſiſſe videtur, quod ſcilicet tanta apud eosdem corruptio haud fuerit, vti quidem apud Romanos. Mores huiusmodi non ſcripti magis accommodati ſunt ad genium populi, & ad illos ſtatim a primo iuuentæ flore componuntur & formantur, cum *leges ſcriptæ* magis cauillationibus obnoxiæ ſint, atque adeo tandem in monopolium eruditorum tranſeant, cum tamen ſinguli ſubditorum ius patrium ſcire deberent. Mores quoque ſubditos facilius ad obſequium alliciunt, quam leges latæ. Optime SVIDAS *in verbo* ἔθος: *Conſuetudo non eſt inuentum hominis, ſed vitæ & temporis. At lex quidem ſimilis eſt tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit: conſuetudo enim magis humanitate regit: vltro enim omnes eam abſque neceſſitate ſequuntur.* Idem CICERO confirmat in *Lælio* aiens: *Magna vis eſt vetuſtatis & conſuetudinis, Nemo eſt, ſi nulla res impediat, qui non, quo conſueuit, equo lubentius vtatur, quam intractato & nouo. Nec modo in hoc, quod eſt animal, ſed in eis etiam, quæ ſunt inanimata, conſuetudo valet, cum locis etiam montanis delectemur, & ſylueſtribus, in quibus diu commorati ſumus, ſic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo etiam inter iniurias detinet.* Sed deſino plura hic addere, poſtquam Dn. THOMAS. *diſſ. de content. morum cum iure ſcripto*, ſatis hanc rem explicuit.

d) Hanc

§. VIII. Quando tamen ob *neceſſitatem publicam* (d) leges ferendæ ſunt, ius illas ferendi penes ſummum imperantem vnice reſidet, & quidem *radicaliter*, (e) quippe qui ſupremum ius *cogendi* & ſubditos *obligandi* habet.

§. IX.

---

d) Hanc neceſſitatem quandoque extorquent corrupti mores ſubditorum. Manumittendi libertas olim non fuit reſtricta, ſed variis legibus reſtringi cœpit, poſtquam illa ciues R. abuti inceperunt. Idem *de neceſſitate legum annalium* affirmat CICERO *Philipp. 5.* aiens: *maiores noſtri veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas vero multis poſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſent petitionis inter æquales.* Non omittenda quoque hic eſt Pæti Thraſeæ oratio apud TACITVM *lib. XV. annal.* qui hac de re ita philoſophatur: *Vſu probatum eſt, leges egregias, exempla honeſta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic Oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magiſtratuum auaritia Calpurnia ſcita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare poſterius eſt.* Sic olim ante LL. XII. Tabb. paucæ erant *leges ſcriptæ* apud Romanos, ſed vt olim reges ita quoque poſtea conſules lites decidebant ex *æquo & bono*, non *iure ſcripto.* Offendebat hoc plebem, quia patricii ita vbique premebant plebeios, ſuam autem *libertatem* amplificabant, inde tandem ad LL. XII. Tabb. ferendas occaſio data eſt. DION. HALICARN. *l. IX.*

e) Equidem aliquado ex *rationibus politicis* hanc facultatem imperantes temperant, ne illam exercere videantur, exemplo *Auguſti* & ſucceſſorum, qui ſenatui quoad externam ſpeciem ius condendi SCta indulgebant, ipſi vero præuia *oratione* tantum ſuadere legem videbantur. Verum hæc *externa ſchemata* rem ipſam haud euertunt. Reuera SCtorum autores Imperatores Romani erant, neque Senatui integrum videtur fuiſſe a mente & vo-

§ IX. Quo ipſo hæc *poteſtas* publica *legislatoria* ſatis diſtinguitur a iuribus affinibus, priuatis etiam competentibus. Et quidem

(I) a

luntate eorum recedere, adeo vt etiam ICti Romani ſæpe magis verba *orationis* imperatoriæ allegent, quam *ipſius SCti*, quod ad præuiam illam orationem factum eſt In hypotheſi tamen maiores ſolent occurrere difficultates, vtrum hic vel ille imperans ſummus ſit, vt hac facultate gaudere valeat? De Imperatore noſtro certum eſt, quod ſolus leges, totum imperium concernentes, ferre haud poſſit, ſed ſtatus in Comitiis concurrere debeant. *Art. 8. I. P. §. gaudeant.* Aſt quid de ſtatibus ſingulis quoad territorium proprium dicendum ſit, anceps videtur. Olim fuiſſe hanc poteſtatem quadantenus a Cæſare dependentem, ita vt *confirmatio Cæſarum* acceſſerit, docet Dn. HERTIVS *de ſuper. territ.* §. 25. Sed hodie poſtquam ſtatibus in ſuis territoriis ſuprema poteſtas, quam voce *ſuperioritatis territorialis* denotare ſolent, aſſerta eſt, & nulla proprie dicta dependentia a Cæſaris imperio amplius deprehenditur, poteſtas leges ferendi eisdem denegari nequit. Reſtringunt tamen hanc poteſtatem quidam, vt contra *ius commune* nihil poſſint ſtatuere in ſuis territoriis; MYLERVS *de Stat. imp. c. 39.* §. 5. quod eatenus admitti poteſt, quatenus nihil ſtatuere poſſunt contra *publicam imperii ſalutem*: ſi tantummodo leges negotia priuata ſubditorum concernunt & dirigunt, iisque *formam nouam* præſcribant, hoc omnino ex eadem ſuprema poteſtate illis erit concedendum, licet contrarientur receſſibus imperii, quippe quibus ipſi Principes inter ſe propter *pactum* obligantur, ſed, vt quoque easdem in ſuis terris præciſe in obſeruantiam deducant, minime adſtringuntur. Plenius hac de re agit Dn. THOMAS. *diſſ. de ſtat. imp. poteſt. legisl.*

f) Va-

(I) a PRÆCEPTIS patrum, dominorum &c. (f) quæ ſemper publicis legibus reipublicæ ſunt ſubordinata, & intra limites *priuatorum* & *domeſticorum negotiorum* concluduntur.

§. X. Differunt (II.) a DOGMATE, (g) quod cum magis *doctrinam morum* reſpiciat, ſub obligationem *externam* non cadit, *internam* vnice intendens, & ſic a *pari* etiam fieri poteſt.

§ XI.

f) Varia etiam in ſtatu ciuili datur *imperiorum* & *poteſtatis* ratio. Nam & in priuatorum familiis *imperii* aliqua ratio occurrit, velut dominorum in ſeruos, vel famulos, patris in liberos, præceptoris in diſcipulos &c. qualis *imperii* conditio omnino poteſtatem iubendi & præcipiendi, absque qua inanis foret, patribus, dominis vel præceptoribus concedit, indeque & hodie in famulos noſtros aliqua coercitio ex natura *imperii* conceditur, licet operas ſuas (cum ſubiectione quadam) locauerint.

g) *Dogmata* (1) per modum *imperii* haud inculcantur, ſed potius *ſuadenda*, ſuntque (2) regulæ variæ viuendi a ſapientibus præſcriptæ ad mores formandos, atque adeo (3) non a *ſuperiori qua tali*, ſed etiam a *pari*, imo etiam ab *inferiori* traduntur, & (4) magis *internam obligationem* pro fine habent, quatenus hominum vitam tranquillam & beatam reddere annituntur. *Leges*, inquit SENECA *epiſt. 94. non perſuadent, quia minantur. At hæc* (præcepta) *non cogunt, ſed exorant. Deinde leges a ſcelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, ſi non tantum imperant, ſed docent.* Per indirectum in *legem* abire poſſunt, quatenus, vt talia dogmata publice in republica doceantur, lege publica imperantis ſtatuitur. Interim hi,

§. XI. Porro (III.) a CONSILIO differunt, quod quatenus ex *regulis prudentiæ* promanat, perſuadet, & ſic non tantum *interne* obligat, (h) ſed etiam a *pari* vel *inferiori* procedere poteſt.

§. XII.

qui talia dogmata proponunt, nullum *imperium* affectare debent, quod tamen ſi fiat, reuera tum dogmata peruerſo modo traduntur, tum imperantis imperium violatur, quod ne fiat, imperantis eſt, præcauere. Ex hoc peruerſo modo, dogmata docendi, enata eſt monſtroſa illa hierarchia, quæ etiamnum hodie cum ſummo tot rerumpublicarum præiudicio vbique regnat. Sunt & fuerunt clerici a prima origine ſua tantum doctores, ad *docendum* populum electi, & conſtituti; ſed conniuentia imperantium ad *imperium ſacrum* euecti, contra iuris publici vniuerſalis fundamenta, ceu infra pluribus notabitur.

h) Commune aſſertum eſt, *conſilium* non eſſe obligatorium, quod quidem de *externa* facile concedi poteſt; ſed de *interna obligatione* ſecus ſe res habet, quæ tamen ſpecies principalis obligationis eſt, vti *cap. 1. part. gen.* oſtenſum. Ceterum *conſilia* potiſſimum illud pro ſcopro habent, vt oſtendant ſecundum *regulas prudentiæ*, quidnam potius in re ambigua & ancipiti ſequendum, & quodnam in præſenti e re eſſe videatur, *ne honeſtas rerum cauſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequantur*, vt ait Otho apud TACITVM *lib. I. hiſtor.* Conſtat enim *omnia inconſulti impetus cœpta initiis valida, ſpatio langueſcere.* ID. *lib. III. hiſtor.* Ad hæc præcauenda *conſilio maturo* opus eſt, quod ex præteritis prudentiores deſumunt. *Optime enim de futuris conſultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis ſumunt,* ait Titus Romilius apud DION. HALICARNASS. *lib. X.* atque hoc ipſum quoque præſtare *inferiores* vel *pares* vel *ami-*

§. XII. Denique (IV.) a PACTO (i) in hoc differt, quod hoc ineatur inter pares, *qua tales*, & operetur quidem *obligationem externam*, vi ſuæ naturæ, non tamen, vt *lex*, in ſe inuoluat coactionem *imperantis* per modum *pœnæ*.

§. XIII.

---

amici poſſunt. Habet hæc doctrina ſua peculiaria præcepta, quæ ex intima hominum natura itidem, vti dogmata aliaque doctrinalia, caute deſumenda ſunt, & peculiariter expoſita ſunt a Dn. THOMASIO *tr. de prudent. conſult.* Rem ipſam per varia exempla explicuit CYRIACVS LENTVLVS *in tr. quid conſilii?*

(i) Pacta non raro *leges* vocantur; quo ſpeciatim referuntur *leges fundamentales* rerum publicarum, quemadmodum in noſtro imperio plures eiusmodi leges publicæ, quæ reuera *pacta* ſunt, reperiuntur. Sic in Capitulationibus imperator dicit, *er habe ſich mit denen Churfürſten aus freyen Willen gedings und pactsweiſſe vereiniget* & in *R. I. de anno 1500. in §. und haben uns deshalben mit und gegen einander in Contractsweiſſe vereiniget, verpflichtet und verſchrieben &c.* Sed magis pacta ab effectu ſuo *leges* dicuntur, quamuis formali ratione ab iis differant. Nam in hoc ingens latitat differentia, quod, qui ad legem proprie dictam alterius ad aliquid obſtringitur, neceſſario ſe alteri ſubiectum profiteri debeat, nulloque modo ſummum poſſit habere imperium quod ſaluum & integrum tamen retinere poteſt, ſi nudo & ſimplici pacto alteri ad qui obligetur, quippe quod *paritatem* non tollit, nec *ſuperioritatem* in alterum inducit, vti quidem lex. Pluribus id declaratum *Part. Spec. lib. I. cap. 3.* Sic etiam per pactum obligamur *ſponte*, nec adeſt ad paciſcendum ordinarie quædam *coactio*: per legem etiam *inuiti* ſtringuntur, nec in noſtra poteſtate poſitum,

§. XIII. Poſſunt quidem hæc omnia in imperantem quoque cadere, diuerſo tamen reſpectu: (k) nam & *doctoris* & *patris* & *domini* & *conſulentis* officium ſuſtinere poteſt, & ſic quatenus ſub hac vel illa qualitate agit, ita quoque vel legem vel dogma &c. præſcribit.

§. XIV. Exercet imperans poteſtatem legislatoriam *ſuo iure* & *independenter*, atque adeo *conſenſus ſubditorum* (l) ad vigorem legum

---

vtrum legem accipere vellimus nec ne? vnde & porro lex ex ſolius imperantis determinatione dependet, pactum eius conſenſum requirit, qui per illud obligandus eſt.

(k) Salomon erat rex potentiſſimus & ſic iure imperii leges, *qua rex*, ſubditis præſcribere poterat. Erat tamen idem quoque ſapientiſſimus *doctor*, & ſic dogmata egregia regulasque viuendi præſcripſit, ſed non qua rex. Marcus Antoninus Imperator idem ſuo exemplo docuit, ceu aureus eius liber *de ſe ipſo ad ſe ipſum* oſtendit. Ipſe Iulianus Apoſtata *doctorem* & *philoſophum* agere voluit, vt alios taceam, & hactenus omnes hi diuerſi reſpectus in imperante, quatenus debito ordine exerceantur, nullam inuoluunt inconuenientiam: vbi confunduntur, veluti ſi dogmata per modum legis imperantur, peccatur in *modo exercendi*, & inde eſt *Cæſaropapia*.

(l) Eo ipſo, quo ſubditi in imperium imperantis conſenſere, generaliter quoque *obedientiam* in omnibus illis promiſiſſe videntur, quæ ad ſalutem publicam iubet & conſtituit. Idem de optimatum legibus dicendum eſſe ratio ſuadet, & quamuis in ſtatu populari populus leges condat, id tamen rurſus vel ideo fit, quia

gum non requiritur, conſtituuntur enim ex *iure imperii.*

§. XV.

---

quia penes populum eſt ſummum rerum arbitrium, & hoc intuitu olim in populari ſtatu reipubl. Romanæ leges vocabantur *ſponſiones reipublicæ communes*, quia ciues per modum *ſponſionis* ſe ad illas in comitiis obſtringebant. Hoc intuitu patres, cum de legibus ferendis diſceptaretur, dixerunt, *leges eſſe pacta ex communi ciuitatum, non autem partis ciuium in iis habitantium, conſenſu facta.* DION. HALICARNASS. *lib. IX.* Equidem ex regulis prudentiæ legislatores *prudentum* conſilium in legibus ferendis adhibere ſolent, ſed vt ad illud non præciſe ſint obſtricti, & lex ab imperante lata nihilominus vigorem ſuum habeat, licet neminem in conſilium adhibuerit. Conſtat de Auguſto, quod ius codicillorum & fidei commiſſorum antea introducere noluerit, quam collatione deſuper cum ICtis inſtituta *pr. I. de codicill.* De Alexandro Seuero refert LAMPRIDIVS, quod nullam legem ſanciuerit ſine viginti iurisperitis & quinquaginta ſapientiſſimis diſertiſſimisque viris. Quin etiam aliquando imperatores ſibi ipſis legem præſcripſerunt, quod aliter leges ferre nollent, vti Theodoſius & Valentin. CAESARES in *lib. VIII. C. de LL.* deſerte formam hanc approbarunt, adiuncta hac clauſula: *Scitote igitur, patres conſcripti, non aliter in poſterum legem a noſtra clementia promulgandam, niſi ſupra dicta forma fuerit obſeruata. Bene enim cognoſcimus, quod cum veſtro conſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperii & ad noſtram gloriam redundare.* Verum hæc omnia dependent ex imperantis arbitrio & *regulis prudentiæ*, non *iuris neceſſitate.* Multo minus itaque ad *conſenſum ſubditorum* legis vigor adſtringendus eſt, quod tamen doctiſſimus cæteroquin Archiepiſcopus PETRVS DE MARCA

de

§. XV. Quodſi tamen legibus reipublicæ fundamentalibus aliud prouiſum, cautumque, vt *procerum* in conuentu (m) de lege noua ferenda deliberari debeat, imperans ad *conſenſum procerum* obligatus eſt.

§. XVI. Perinde autem eſt, vtrum imperans leges *per ſe* condere, an vero ei, quod priuatus quibusdam æquum iuſtumue viſum

de concord. ſacerd. & imper. lib. II. c. 16. §. 3. ſeq. cenſet, dum diſtinguit inter ius *publicum* & *priuatum*. Illud quidem abſolute valere concedit, ſed hoc neutiquam, niſi *tacito* conſenſu *populi* confirmatum fuerit. Poſtea in §. 5. hoc applicat ad leges eccleſiaſticas & inde concludit, quod non obligent, donec vſu receptæ fuerint. Hac in ſententia etiam fuiſſe videtur GRATIANVS, qui *D. 4.* ita poſt *c. 3*, ait: *Leges inſtituuntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus vtentium approbantur.* Enim vero ita omnis efficacia legum non ab *imperio* imperantis, ſed *ſubditorum arbitrio* dependeret, & pœnæ legibus appoſitæ ægre applicari poſſent, quia ſemper opponere poſſent, communi conſenſu populi & ſubditorum legem non eſſe approbatam. Hoc interim largior, ſæpe legum tantam non eſſe efficaciam, vt quosdam mores inter ſubditos inueteratos poſſint tollere, quoniam in ipſa legum latione non ea adhibetur prudentia, quæ adhiberi debebat, de qua vid. Dn. THOMAS. *diſſ. de content. mor. cum iur. ſcript. §. 44. ſeqq.* Interim id fit *ex accidenti*, non vero exinde, quia leges ſubditorum conſenſum prærequirunt. Conf. *Obſeruat. noſtr. ad Petrum de Marca cit. l.*

(m) Sic olim in regno Franciæ ex more inueterato obtinuit, vt leges conſenſu procerum conderentur, quem morem ipſe quoque Carolus M. adhuc retinuit. Sic enim

ſum fuit, vim legis tribuere velit, (n) quod ita autoritatem legis ab *imperantis approbatione* ſortitur.

§. XVII. Atque ita (o) (I) *mores* & *conſuetudines* vim legis nanciſcuntur, non ex *ſubditorum vſu*, ſed *imperantis approbatione*: quia defi-

nim *annales Francorum ad ann.* 802. publicati a PETRO LAMBECIO *L.* 2. *biblioth. Caeſ. c.* 5. *Imperator* (Carolus) *congregauit duces, comites reliquosque apoſtolos Chriſtianos cum legislatoribus, & fecit omnes in regno ſuo legi & tradi, vnicuique hominum legem ſuam, & emendare, vbicunque neceſſum fuit, & emendatam legem ſcribere, & vt iudices per ſcriptum iudicaſſent.* Alicubi adſunt *ſtatus prouinciales*, quorum conſilio de ſummis rerum deliberationes inſtituuntur, & ſic quandoque legum ferendarum cura huc referenda, quemadmodum in plerisque epiſcopatibus conſenſu capituli leges nouae conduntur.

(n) Hac methodo vſus eſt Auguſtus, quippe qui ICtis quibusdam dedit facultatem *de iure reſpondendi*, hoc effectu, vt reſponſa eorum vim authenticae interpretationis obtinerent, quemadmodum etiam poſtea Iuſtinianus collectis ICtorum ſententiis & opinionibus de nouo legis vniuerſalis effectum tribuit. Idem fere dicendum eſt de *decretis tribunalium ſummorum*, quibus itidem Iuſtinianus effectum legis dedit in *l. f. C. de LL.* quamuis magis cauſae controuerſae decidendae quam legis ferendae gratia eſſent facta. Quod vero eadem hodie effectum legis vniuerſalis non agnoſcant, id eſt ex defectu *voluntatis* imperantis arceſſendum.

(o) Mores alias ad ius *non ſcriptum* referuntur; ſed qua ratione iuris effectum habere poſſint, inquirendum. Mores fere conſiſtunt in *actionibus hominum in vna ſocietate viuentium conformibus*, quam conformitatem ex longaeuo temporis vſu traxerunt. Quemadmodum ita-

deficiente, lex ſtricte dicta eſſe nequeunt, vtut obligare poſſint membra ſocietatis ex *tacito pacto.*

§. XVIII.

itaque in ſingulis contingere ſolet, vt, quo ſemel eſt imbuta recens ſeruet odorem teſta diu, & mores ſemel aſſumti tenaciſſime alicui adhærere ſoleant; ita quoque ſingula corpora ſuos mores peculiares habent, in quibus educantur, nutriuntur, & quaſi a pueritia ad illos aſſueſiunt, quo ipſo fit, vt mores tales a ſubditis æque tenaciſſime defendi ſoleant, ac quidem ſinguli ſuos mores fouere ſolent. Atque hinc *mores* in ius abeunt, & legis vigorem conſequuntur. Sed vnde? Quidam *voluntatem* principis *tacitam* ſupponunt; ſed illi fingunt aliquid, quod non eſt. Quomodo enim imperans mores ſingulorum corporum & locorum ſcire poteſt? Si autem ignorat, quomodo tacite illos approbare poteſt? vix itaque aliunde colligi poteſt principis approbatio, quam ex *generali* eiusdem *declaratione*, quod velit, vt ſecundum mores cuiuscunque loci iudicetur, quem in finem iudicibus iniungi ſolet, vt iuxta leges & mores conſuetudinesque locorum ſingulorum pronuncient. Sic Rudolph I. *in Conſtit.* apud LEHMANNVM *lib. V. c. 108. chron. Spir.* præcepit, *daß alle Unſere Fürſten und alle die Gerichte von uns haben recht richten, als des Landes Sitt und Gewohnheit iſt.* & *in Ordin. Cam. p. I. tit. 57.* iudices iudicare iubentur *nach rechtlichen ehrbaren Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten* &c. Quod ſi expreſſa eiusmodi declaratio deficiat, tunc quidem recurendum ad præſumtum imperantis conſenſum quo mores inueteratos ſubditorum approbaſſe eo ipſo videtur, quia nouit, ſingula corpora & loca regi ſuis moribus pecularibus conſenſu tacito receptis, quos nec ſemper tollere poteſt per leges contrarias, nec ſemper expedit, pacis internæ ſeruandæ cauſa.

(p) An-

§. XVIII. Excipere ſolent *mores irrationabiles*, (p) quos imperans approbaſſe non præſumi-

(p) Ante omnia (I.) conſtare debet, quinam mores ſint *irrationabiles*. Plerumque ita homines ſunt comparati, vt ſuos tantum mores vel maiorum inſtituta adorent, & ſecundum illos aliorum mores etiam iudicare velint, cum quibus ſi hi non conueniant, pro *irrationabilibus* habentur. Interim *decorum* in moribus variat, & quod alicubi *honeſtum* dicitur, id *inhoneſtum* alibi eſt, & contra, quod tamen ſtatim pro *irrationabili* non habendum. Vitellius apud TACITVM *lib. XII. annal.* de matrimoniis idem iudicat. *noua* ait *nobis in fratrum filiis coniugia ſed aliis gentibus ſolennia neque lege vlla prohibita, & ſobrinarum diu prohibita tempore addito percrebuiſſe. Morem accommodari, prout conducat, & fore hoc quoque in his, quæ mox vſurpentur.* In omnibus moribus ſolet quædam latitare *ſtultitia*, vt tamen non in omnibus æque appareat; quam tamen inter homines eradicare non poſſumus. Bene TACITVS: *Vitia donec homines.* Conſ. CORNEL. NEPOT. *præfat. vitis excellentium Imperat.* præmiſſam. Quod ſi iraque mores ob concurrentem ſtultitiam eſſent eliminandi, nulli mores tolerari deberent in republica, qui tamen eliminari nequeunt, poſtquam homines tam acriter in mores aſſumtos propendent, licet aliis *irrationabiles* & *abſurdi* videantur. Bene PLVTARCHVS *de audiend. p. 37. lit. E. qui in ciuium numerum adſcribuntur alienigenæ & omnino peregrini multa eorum, quæ fiunt, reprehendunt ac inique ferunt: qui vero inquilini educatione ac conſuetudine ſibi leges familiares reddiderunt, absque moleſtia, quæ ſuarum ſunt partium obeunt, vſuque ſunt contenti.* (II.) Illos ergo mores *irrationabiles* dicendos eſſe exiſtimarem, qui rationi iuris naturalis, ſeu *regulis iuſtitiæ* repugnant, vbi tamen rurſus

ſumitur; ſed hoc non omni caret dubio. (q)

§. XIX.

---

ius cauendum, ne omnia præcepta moralia confundamus, omniaque ad ius naturæ referamus. Sic itaque mores ſubditorum hoc ſenſu eſſent irrationabiles, quibus licentiam reſiſtendi magiſtratui, duella inſtituendi, priuata latrocinia inter ſemet faciendi &c. prætendere vellent.

(q) Non ſemper legislatori integrum eſt, illos eliminare, ſed tam diu ob ſtatum reipublicæ ægrotantem tolerandi ſunt, donec paulatim in melius mutentur. Certe legibus funditus eradicari nequeunt, ſed plerumque verendum, ne ſubita mutatio plus damni reipublicæ [illegible]atura ſit. *Nocet*, ait TACITVS *lib. I. hiſtor. rigor. & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus*, id quod Galbæ exemplo, militibus Romanis nihil indulgentis, illuſtrat. Idem olim veritus eſt Tiberius imperator apud TACITVM *III. annal. c. 52. ſeq.* vbi de *luxu immenſo eradicando* conſilia agitabantur. Secum enim anxie deliberauit, *an coerceri tam profuſæ cupidines poſſent? num coercitio plus damni in rempubl. ferret, quam indecorum, adtrectare, quod non obtineretur.* Inde literis ad ſenatum compoſitis inter alia philoſophatur: *Quoſi mecum ante viri ſtrenui ædiles conſilium habuiſſent, neſcio an ſuaſurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc aſſequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares eſſemus.* Et tandem his vitiis ita occurrendum eſſe concludit: *nos, pudor; pauperes neceſſitas; diuites ſatietas in melius mutet*, ſiquidem *imperantis exemplum* fortius & validius omnibus legibus eſt, vti probauit Veſpaſianus ſuo exemplo, qui non *pœnis*, non *legibus*, ſed ſuo *exemplo* luxum ſuſtulit. Aiunt: tentandum eſſe, per *ſeueritatem ſuppliciorum* omnia prævalida vitia poſſe tolli. Verum prudenter SENECA *lib. II. de ira c. 10.* reſpondet, *lento adiutorio opus eſt contra mala* con-

§. XIX. (II. *Decreta ſummorum tribunalium* (r). non aliter legem vniuerſalem conſtituunt, quam ex imperantis voluntate ante cedente.

§. XX. *Legibus extraneis* itidem imperans autoritatem tribuere poteſt ſua *confirmatione* (s) vel *expreſſa* vel *tacita*, vt valeant intra rem-

---

continua & fœcunda, vt non deſinant, ſed ne vincant, præſertim cum iudice CICERONE *lib. I. ad Q. fratr. epiſt. I. difficile ſit, mutare animum & ſi quid eſt penitus inſitum moribus, id ſubito euellere.* Quamdiu itaque iniuſtos mores eradicandi non datur occaſio, hactenus *iuris & impunitatis* effectum habentur, vt apparet ex moribus duellantium priſtinis, qui adeo *iuris autoritatem* induerant, vt etiam cauſis iudicialibus decidendis adhiberentur, donec *paulatim* licentia hæc penitus ſuppreſſa fuerit. Imo ſicuti *ſcriptæ leges iniquiſſimæ* non raro deprehenduntur, & tolerari debent, quid mirum, ſi mores iniqui in republica morbida *iuris* effectum habere poſſint. Bene ANTONINVS *de ſe ipſo lib. 9. §. 29. non Platonis rempublicam expecta, verum ſufficiat, ſi vel parum admodum res proceſſerit.*

(r) De his iam dictum *ad §. 16.* In tribunalibus *decreta* fiunt *decidendarum controuerſiarum* cauſa non vero *legum ferendarum*, quin quod in iudiciis in decernendo nouum ius haud conſtituatur, ſed tantum ius iam conſtitutum ad facta applicetur, & ſic inde magis declaretur. Hoc poſito iudicia inferiora non tenentur ſequi decreta ſuperiorum tribunalium, quia *legem* per ſe non conſtituunt.

(s) Valet itaque ius extraneum ſeu peregrinum ex *recepto*, quemadmodum olim apud Romanos *leges Rhodiæ nauales* receptæ & approbatæ erant, quatenus iuri

rempublicam ſuam, quamuis talis *legum extranearum receptio* non ſemper e re reipublicæ poſſit eſſe.

§. XXI.

Romano non aduerſabantur. In Germania multa iura extranea valent, *Romanum*, *Longobardicum*, *Pontificium*, eodem ſcilicet modo, ex *receptione*, quæ quidem ab initio magis priuata non publica conſtabant auctoritate, dum iudices reliquique iuris periti ad illa prouocarunt, eaque ſenſim in obſeruantiam deduxerunt, qua ſemel introducta, pedetentim acceſſit publica autoritas, non quidem *expreſſa* declaratione, ſed magis *generali* ad hæc iura *prouocatione*, quæ *obſervantiam quandam* inuit. Cum itaque approbatio iuris huius extranei plerisque in locis expreſſa haud adſit, vel vbi adeſt, in tantum approbatum cenſeri debeat, quatenus receptum eſt, eundem vbique vigorem legis Romanæ non habent. Ex quo inſignia incommoda promanarunt: (α) quod dubium fere vbique maneat in multis materiis, in quantum receptum fuerit; (β) quod etiam in iis, vbi obſeruatur, non raro deprehendatur incongrua applicatio ad præſentem ſtatum Germaniæ, qui a Romano plane diuerſus fuit. Et ſic eadem fere imprudentia in receptione iuris Romani occurrit, qua imputari ſolet Romanis, quod a Græcis leges ſuas petierint, qui in eo tamen prudentiores erant, quod illas *expreſſe* approbauerint, vt de iure certo ſatis conſtiterit, id quod apud nos ex modo recipiendi aliter ſeſe habet. Incommoda hæc ſatis neruoſe depingit LIPSIVS *in monitis c. 10.* licet in eo erret, quod Lothario reductionem huius iuris tribuat. *Receptæ igitur ſunt*, ait, *& quo fructu? certo illo, litium, nemo negauerit, quæ ex eo nimium quantum ſuccreuerunt. Europam vide, & mentiar, niſi maxima eius pars circa iſtas occupatur; Alii iudicant, alii inſtruunt, alii agunt, & qui miſerrimi*

ſunt

§. XXI. Quodſi itaque, ſaluis legibus
›meſticis, *ius extraneum* præterea receptum
, prout receptio iuris extranei ſemper
:ta cenſeri debet, & inter vtrumque ius
pugnantia quædam deprehendatur, ma-
; pro vigore legum *domeſticarum* præſu-
:ndum, (t) niſi harum derogatio proba-
fuerit.

§. XXII.

---

int eas habent. Et deinceps: *Nam quæ tam clara*
auſa eſt, quæ non aliqua lege, imo interpretatione (nam
& has admittimus) obſcuretur? Quæ tam improba,
ui non dent colorem? Ars enim facta eſt cauſidicina, &
rite captare aut capere laudem habet.

Conſtat id quoque ex receptione *legum naualium Rho-*
iarum apud Romanos, quæ eatenus tantum receptæ &
›probatæ apud Romanos olim erant, quatenus iuri
omano non aduerſabantur, vt dicitur in *l.* 9. *D.*
! L. Rhod. de iact. Idem quoque de *tacita receptione*
dicandum, cum principes magis præſumantur iura
opria valere velle, quam extranea, quæ *in ſubſi-*
um tantum recepta intelligi debent, ceſſantibus iu-
›us patriis. In diſſenſu itaque iurium ſtatur *iure*
trio, niſi de *contraria obſeruantia* ſatis conſtet, quæ
nen præciſe de illo loco oſtendenda, vbi ius ap-
candum. Alterius loci & territorii obſeruantia ſe
n extendit ad alia loca, vnde & hodie varia iuris
›mani obſeruantia eſt: alibi plus, alibi minus ob-
uatur. Vbi ergo in re quadam ius Romanum in
rmania non obſeruatur, ibi rectius dicitur, illud
eſſe *receptum*, quam quod *abrogatum* ſit, quia
ogatio præſupponit iuris valorem, qui tamen in
rmania nunquam vniuerſalis fuit, nec eſſe de-
t.

 (u) Con-

§. XXII. Ex quo fluit, allegantem *ius extraneum* contra *ius patrium*, obſervantiam eius docere debere, (u) cum maior ſit præſumtio pro iure patrio.

§. XXIII. (IV.) Magiſtratus ſubalterni leges condere nequeunt, (x) niſi hæc poteſtas illis fuerit conceſſa & delegata.

§. XXIV.

(u) Concluſio hæc fluit ex antecedentibus, nec adeo in dubium vocari poteſt, niſi ab illis, qui omnem erga ius patrium venerationem depoſuerunt, peregrinis in totum immerſi. Hoc enim conſtat, α) *derogationem iuris patrii* non præſumi, nec β) factam præſumi ex receptione iuris extranei, quod magis *in ſubſidium* receptum, & ſic γ) *ius patrium* conſtituit *regulam*, ius extraneum vero magis *exceptionem*. Sicuti vero pro *regula* magis præſumitur, ita quoque idem de *obſeruantia iuris patrii* dicendum reor. Si a *theſi* ad *hypotheſim*, procedimus, certe idem de *iure Romano* affirmarem, niſi vbi expreſſo edicto illud receptum & approbatum fuit, repudiato patrio, vel vbi conſtat, per *non vſum* iuribus patriis ſemel eſſe renunciatum. Aſt ſi in dubio caſu iura patria cum peregrino collidunt, putarem cum celeberrimo CVLPISIO, allegantem diſpoſitionem iuris peregrini probare debere; ſi vero ius patrium de tali caſu nihil diſpoſuiſſet, probatio receptionis non deſideratur, cum ſemel generaliter *in ſubſidium* receptum ſit.

(x) Magiſtratus ſubalterni habent quoddam imperium reſpectu ſuorum ſubditorum, ſed reſpectu imperantium pro *priuatis* habentur. Neque hæc poteſtas ex *iurisdictione* conceſſa fluit, cum hæc tantum *applicationem iuris iam conſtituti* ad facta & negotia ſubditorum inuoluat, non vero nouas leges præſcribendi facultatem

largia-

§. XXIV. Non tantum vero magiſtratus condit *ſtatuta*, vbi *expreſſe priuilegio* ius hoc acquiſiuit; ſed etiam tunc, vbi totius ciuitatis adminiſtratio (y) & cura cum iurisdictione ipſi commiſſa fuit.

§. XXV.

largiatur. Hoc intuitu dicuntur *miniſtri*, non *arbitri legum*. Condunt tamen nonnunquam *ſtatuta*, non *iure proprio*, ſed ex *conceſſione* imperantis, cuius autoritate quoque valent, & ita nihil aliud ſunt, quam *ius a ſubalterna poteſtate conſenſu imperantis conſtitutum, ligans illius loci ſubditos*. Imo licet vel maxime deficiat hæc ſtatuendi poteſtas, non tamen dubium, quin magiſtratus oppidanus cum ciuibus illius loci per *pactum* ſtatutum quoddam de illis rebus condere poſſit, de quibus libere paciſci valet, id quod tunc inter eos vim legis ex pacto habebit.

(y) A ſola *conceſſione iurisdictionis* non fluere ius ſtatuendi iam ante monitum eſt, qualiscunque demum iurisdictio fuerit conceſſa, quia hæc tantum *iuris dicundi facultatem* continet, licet incaute plures contrarium ſtatuant. Vid. COLER. *de proc. execut. P. 1. c. 3. n. 12. ſeq.* Diſſentientes fortean inde decepti videntur, quod viderint, multis in ciuitatibus ſenatui *ius ſtatuendi* competere, cui id adſcripſerunt ex *iurisdictione*, ſed admodum male. Vtplurimum ſenatui vel magiſtratui oppidano integra cura adminiſtratioque publica ipſius ciuitatis conceditur, quo caſu *vi illius adminiſtrationis der Policey* ſtatuta huc pertinentia condere poſſunt, quæ ad *politiam ciuitatis* ſpectant, cum, cui adminiſtratio publica ciuitatis conceſſa eſt, ei non poſſit non quoque conceſſa eſſe facultas quædam ſtatuendi, quæ ad politiam faciunt, vt ſunt *Feuer-Ordnung, Becker-Brauer-Ordnung, Wochen-Marcks-Ordnung, Gaſſen-Armen-Ordnung*, vid. H. PISTOR. *IV. q. 134.*

 (z) Ple-

§. XXV. Hoc poſito ſtatuta talia non neceſſario *confirmatione* (z) imperantis indigent, quæ tamen vtilis eſt.

§. XXVI. Interim ſatis reſtricta eſt magiſtratus ſubalterni poteſtas, vt de aliis negotiis, quam quæ *adminiſtrationem publicam* reſpiciunt, ſtatuta condere nequeant, (a) quemadmodum *legibus anterioribus* imperantis derogare haud poſſunt. (b)

§. XXVII.

(z) Plerique *confirmationem* ſtatutorum ad eorum *validitatem* requirunt, quod tamen in ſuppoſitis caſibus neceſſarium haud arbitror, cum ita ſemel ex *delegata poteſtate* magiſtratus aliquid ſtatuerit, quemadmodum ſententiæ a magiſtratu latæ vim rei iudicatæ obtinere debeant absque *noua confirmatione*, niſi per appellationem fuerint deuolutæ.

(a) De hoc ſatis conſtat, quoniam omnis poteſtas determinatur ſuo obiecto.

(b) Hoc inde liquidum eſt, quia ſi contra leges imperantis ſtatuta conderent, ſibi poteſtatem arrogarent, leges, quibus adſtringuntur, corrigendi & mutandi, quod illis haud conceſſum, cum voluntas ſuperioris ſemper prædominari debeat. Omnis poteſtas magiſtratui conceſſa, quanta quanta eſt, ſemper intelligitur, *ſaluo iure imperantis*, cui eſt ſubordinata. Hinc forſan promanauit commune aſſertum, *quod ſtatuta ſint ſtrictæ interpretationis*, intuitu ſcilicet legum vniuerſalium, quæ vt ius *ordinarium* & *commune* in illo territorio ab imperante latæ ſunt, hoc ſenſu, ne ab illis vllo modo recedant, quoniam ſtatuentes ab illo recedere haud potuere, & ſic ſtatuta iuri ordinario ſubſeruire debent. Verum hoc brocardico inſigniter abuti ſolent. Nam α) minus recte tunc applicatur, quan-

quando ſtatutum diſponit de *negotiis iure communi ſeu ordinario non deciſis*, quia ſic per Ius commune reſtringi nequeunt. β) Imprudenter ad quæuis ſtatuta ciuitatum applicatur, cum tamen ſtatuta ſint diuerſæ indolis. Solent hodie particulares ciuitatum quarumuis leges *ſtatuta* appellari, præter vel contra ius Romanum introductæ, vti ſunt ſtatuta Hamburgenſia, Lubecenſia, Bremenſia &c. quibus applicant regulam, quod ſtatuta talia ſtricte ſint interpretanda, ne nimis recedant a *iure Romano*, cum tamen in eiusmodi locis ius Romanum non conſtituat ius *ordinarium*, ſed potius *ipſa ſtatuta*. Scilicet talia locorum ſtatuta ſunt vel *antiquiſſima* vel *recentiora*. Illa voco, quæ iam dudum ante receptionem iuris Romani viguerunt, & ſic *ius proprium* illius ciuitatis dici merentur, vti *ius Lubecenſe*, & plura alia ſtatuta locorum dantur, quæ vt plurimum ex iure antiquo Germanico riuuli ſunt. His in ſuo vigore iam exiſtentibus, poſtea per *ius Romanum* quædam acceſſio facta eſt, non vt illis vim ſuam detraheret, ſed vt *in ſubſidium* valeret. Quæ cum ita ſint, incongrue applicaretur commune illud aſſertum, *ſtatuta eſſe ſtricte interpretanda, ne recedant a iure Romano*, cum potius *ius Romanum*, ibi quieſcere debeat, vbi diſponit *ſtatutum*, quod intuitu iuris Romani *regulam* conſtituit, & *ius* illius loci *ordinarium*, nec ex iure poſt recepto reſtringi poteſt; ſed potius eandem admittere debet interpretationem, quemadmodum ius illud ordinarium & commune. *Recentius* ſtatutum voco, quod demum poſt ius Romanum ſemel in tali loco, vt *commune* receptum, introductum eſt: ad hoc ipſum vtique applicari poteſt regula, *quod talia ſtatuta ſint ſtricte interpretanda*, ne a iure Romano, antea ſemel recepto, recedant, id quod rationem habet, modo conſtet α) ſtatutum eſſe nouum, β) ius Romanum, vt *ius commune*, in illo loco antea viguiſſe.

 (c) Col-

§. XXVII. Simile quid fere deprehendimus in *collegiis & corporibus*, quæ de rebus collegii quædam ordinare & determinare poſſunt, (c) vt ad inſtar *legis* inter membra collegii valeant, mediante *conuentione.*

§. XXVIII. Subſunt hæc *collegiorum pacta*, ſicuti alia ſubditorum negotia, directioni & inſpectioni imperantis, ita, vt ſi illorum abuſum animaduertat, iuſte conuenientiorem ordinem præſcribere, & *abuſus* tollere poſſit. (d)

§. XXIX.

(c) Collegium non aliter ſubſiſtere poteſt, niſi ad certum ordinem membra eius adſtringantur, vt tamen vnice pacta talia *res collegii* reſpiciant, nec bonis moribus contraria ſint. Poſſunt enim *pœnam conuentionalem* determinare, & ſe ad eandem adſtringere, vnde tamen *proprie dicta iurisdictio* collegiis adſcribi non debet. Inde etiam eccleſiis ab antiquo ius condendi *ſtatuta* quædam *eccleſiaſtica* competiit, quoniam itidem collegii vicem gerunt, de quo ſuo loco vberius differendum erit.

(d) Potiſſimum hoc applicandum ad mores ineptos opificum, & alia abſurdiſſima collegiorum ſtatuta, quibus vel *monopolia*, reipublicæ nociua, inducuntur, vel nimiis exactionibus hi, qui primum in collegium adſumuntur, premuntur, vt fere inidonei poſtmodum fiant, ad onera reipublicæ ferenda. Pertinet huc *concluſum der dreyen Reichs-Collegiorum de anno 1671. die Abſtellung der Misbräuch bey denen Handwerkern betreffend.*

(e) Nul-

§. XXIX. Extra *conceſſionem* ſiue *expreſſam* ſiue *tacitam* imperantis, nemo ſibi ius legislatorium intra limites territorii arrogare poteſt, (e) niſi iura imperii violare velit.

§. XXX. Feruntur leges ab imperante, tum vt actiones ciuium ſecundum illas *dirigantur*, in ſalutem reipublicæ; tum vt iniquidebita coactione ad illas *adſtringantur*. (f)

§. XXXI.

(e) Nullo itaque iure pontifex ſibi poteſtatem legiſlatoriam in ſacris arrogauit per vniuerſum orbem Chriſtianum, quo ipſo reuera poteſtatem & imperium quoddam exercet ſingulis in rebuspublicis, ſummo cum præiudicio eorum, qui illis præſunt, qui etiam ipſi ſe hiſce legibus ſubiectos profiteri debent. Et quamuis tandem per fraudes, dolos, & vim tam *apertam* quam *clandeſtinam* hanc poteſtatem ſibi *ſolitarie* & *priuatiue* vindicauerit, (vtut Galliæ regnum quandam prærogatiuam *libertatis* retinuerit) reuera tamen, vt ego exiſtimo, ſemper manſit vitium in ipſo exercitio huius poteſtatis, adeoque Proteſtantibus vitio verti non potuit, quod huic iugo ſe tandem ſubduxerint, & *poteſtatem* eius *vſurpatoriam* amplius agnoſcere noluerint, quo iugo excuſſo, per conſequentiam hanc poteſtatem, in ſacris leges ferendi, recte ſibi ipſi principes vindicarunt.

(f) Hinc duplex legis officium eſt: *directiuum* & *vindicatiuum*. Alterutrum non ſufficit. Quando lex quid diſponit, nec tamen *punit* & *cogit*, ſi contra fiat, magis *monitum* & *conſilium*, quam *lex* eſt, & hinc olim vocata fuit *lex imperfecta*. Talis dicitur fuiſſe *lex Cincia*, quæ prohibuit, ne Patronis quid daretur a clientibus, ſed factum non puniuit. VLPIANVS *in fragm. Inſtit. tit. 1.* § *1.* Similis fere lex fuit Valeriana, apud LIVIVM *lib. X. c. 9.* quæ eum, qui

 prouo-

§. XXXI. Principalis pars, *diſpoſitiua* ſcilicet, verſatur circa actiones ciuium, recte ad præſcriptum eius adornandas, vbi (I.) primario illa, quæ ius naturæ poſtulat, (g) inculcanda. §. XXXII.

prouocaſſet, virgis cædi ſecurique necari vetabat; *Si quis aduerſus ea* . pergit, *feciſſet* , *nihil vltra* , *quam improbe factum adiecit* , *id (qui tum pudor hominum erat) viſum*, *credo*, *vinculum ſatis validum legis*, *nunc vix ſeruo ita minetur quisquam.* Facit itaque hominum malitia, quod leges debeant eſſe *armatæ*, quæ alioquin ſolo hoc vinculo , *improbe in contrarium fieri*, ſuſtineri poſſent. In legislatione Moſaica plures huiusmodi leges occurrunt, quæ *coactionem externam* adiunctam non habent, nec eam commode ex natura obiecti ſui, de quo diſponunt, recipiunt, atque inde magis ſunt *monita paterna*, interne vtique obligantia, quamuis contemtus eorum varias calamitates poſt ſe trahat , quo in primis præcepta de *exercenda humanitate & amore erga proximum* ſpectant. Quod itaque lex iubet, aut vetat, *vnice* & *primario* a legislatore intenditur, non pœna, niſi in *ſubſidium.* Errant , qui legi obligationem alternatiuam adſcribunt, vt delinquens eidem ſatisfeciſſe videatur, pœnam ſoluendo. Fieret hoc modo diſpoſitio legis eluſoria, quia in arbitrio ſubditorum ſitum foret, vellentne ſoluere pœnam, an legi obedire? Aſt ita legislatoris voluntati nondum ſatisfit , qui non vult *pœnam* , ſed id, propter quod pœna a delinquente ſoluta eſt. Contingere quidem poteſt, vt lex alternatiue feratur, veluti *vt ſubditi non amplius curru vehant per plateas* , *aut quotannis ſoluant 10 thaleros.* Sed tales alternatiuæ leges proprie *pœnales* non ſunt, quia *præciſe* nihil præcipiunt, ſed tantum volunt, vt facultas, hoc vel illud faciendi, certo demum redimatur pretio, quod inſtar *tributi* eſſe videtur.

(g) Ideo respublicas ſtatui naturali præferendas eſſe, dictum

§. XXXII. (II.) Cum *libertas naturalis* in iis, quæ iure naturali nec *præcepta* nec *prohibita* reperiuntur, a plerisque in abuſum trahi ſoleant, (h) hæc ipſa inprimis per leges poſitiuas in ſalutem reipublicæ, quatenus huic noxia videtur, reſtringenda eſt.

§. XXXIII.

ctum ſæpius eſt, quoniam in *hoc ſtatu* legum naturalium, quæ tamen vinculum humani generis conſeruant, cultura admodum fragilis eſt, quæ in ſtatu ciuili propter accedens imperium ciuile ſuos effectus neceſſarios habent. Eo magis autem per leges ciuiles huius iuris cultura eſt inculcanda, quo magis per illam fundamenta publicæ ſalutis ſtabiliuntur & firmantur; ſicuti e contrario eo maioribus periculis reſpublica obnoxia eſt, quo magis a tramite iuris naturalis recedunt. Et cum homines illa, quæ *iuris naturalis* ſunt, pro ſuis prauis affectibus varie peruertere, & præterea in remotioribus concluſionibus nodum in ſcirpo quærere ſoleant, hinc aliquando neceſſarium videtur, lege poſitiua illa, quæ iuris naturalis, declarare.

(h) Quanta incommoda *libertas naturalis* in ſtatu naturali ſoleat producere; ſupra plenius expoſitum eſt, quæ ne affligant rempublicam, merito præcauendum. Hoc intuitu Appius Claudius apud DION. HALICARNAS *lib. V.* cenſuit, *nullum peiorem eſſe conſuetudinem aut ipſis rebuspubl. aut familiis, quam ſi vnusquisque ſemper pro ſua libidine viuat.* Atque adeo inprimis ius imperanti circa illam reſtringendam & determinandam concedi debet, quia homines alias ſolius *honeſtatis internæ* rationem non adeo habent, quæ alioquin eos impellere debebat, ne libertate hac abuterentur. *Quæ enim vnusquisque ſolus*, pergit Appius Claudius *cit. l. aut pudore proprio aut ab alio impeditus facere veretur, ea, ſi more publico recipiantur,* ab

§. XXXIII. (III.) Diſponendi ſunt ſubditorum animi (i) per leges, quantum fieri poteſt, ad *humanitatem* erga ſe inuicem exercendam, (k) quippe quæ *amorem*, vinculum illud pacis arctiſſimum, egregie operatur.

§. XXXIV.

---

ab eo in ſua voluntate aliorum exemplo & conſuetudine confirmato, facilius & audacius patrantur. Sunt hæc quidem *adiaphora*, vti vocantur, ſed illis tamen periculoſa, qui libertatis vſum genuinum ignorant, quales plerique ſunt in republica. *Cum cupiditates vulgi ſtulti ſunt inexplebiles*, pergit rurſus Appius Claudius *cit. l. & infinitæ, earum principiis obſtandum eſt.* Sed tamen hic quoque temperamentum adhibendum eſſe, dixi ſupra *lib. I. p. Spec. c. 5. §. 29.*

(i) Quo magis ſubditorum animi per leges conglutinari poſſunt, eo meliori ſtat reſpublica loco. Tyranni eſt, leges ferre ad disiungendos ciuium animos, prout feciſſe legitur Appius Claudius Decemuir, legem ferens, *ne Patriciis connubia cum plebeis contrahere liceret, non ob aliam cauſam*, vt iudicat DION. HALICARN. *lib. X. quam ne familiis coniugii & affinitatis vinculo conſociatis ordines in concordiam coirent.*

(k) Equidem *officia humanitatis* directo per leges vix inculcari, aut pœnis homines ad hæc adduci poſſunt, interim tamen per indirectum illa, quæ maxime humanitati reſiſtere poſſunt, aut illi impedimento eſſe, recte eliminari & omnia ita diſponi poſſunt, vt homines in ſuis actionibus ad *humanitatem* exercendam adducantur. Sunt homines plerique *inhumani*, & niſi ratio ambitionis, auaritiæ, vel luxuriæ id poſtulat, plane alieni ab hiſce officiis, ex qua inhumanitate tamen vinculum pacis communiter multum patitur. Hinc vero *α*) ante omnia requiritur *bonum exemplum*

impe-

imperantium, quod hic potiſſimum ſubditos ad imitationem trahere ſolet. Eleganter id ipſum declarat XENOPHON. *in Cyropæd. lib. VII. p. m. 204. ſeq.* vbi de Cyro hoc habet: *etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, ſi palam ipſe declararet, ita ſe omnes reuereri, vt nihil fœdum ac turpe nec diceret nec perpetraret*, & paucis interiectis: *nam cum vident homines eum, cui maxima facultas eſt, inſolenter agendi, modeſte ſe gerere, nolunt imbecilliores alii quidquam inſolentius palam agere.* Deinde de *continentiæ ſtudio* ita edifferit: *Continentiam ſic exercitatum iri a ſuis maxime putabat, ſi ipſe declararet, ſe per occaſiones oblatarum voluptatum ab iis, quæ honeſta & bona eſſent, non abſtrahi, ſed velle potius ante voluptatum gaudia laborem cum honeſtate coniunctum ſuſcipere.* Idem de *decoro* in ſequentibus affirmat, aiens: *neminem ibi animaduertiſſes vel iraſcentem cum vociferatione vel inſolente cum riſu gaudentem, ſed eos adſpiciens exiſtimaſſes, reapſe ad honeſti decorique normam viuere.* Mirandum eſt, barbaras gentes humaniores inter ſe plerumque fuiſſe, quam ita dictas gentes moratas. SALVIANVS *lib. V. de gubernat. Dei* huc prouocat, aiens: *Omnes ſe fere barbari, qui modo vitius ſunt gentis & regis, mutuo amant.* Speciatim vero de Gothis prædicat, *eam apud eos iuſtitiæ conſeruandæ curam fuiſſe, vt plurimi Romani & inter eos nobiliſſimi eius boni fruendi cauſa, e Rom. terris ad hos confugerint, quærentes apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poterant.* Id ipſum vero legibus duriſſimis quin adſcribi debeat, non dubito. Denique quoque *β*) neceſſe eſt, vt leges quoque ſuo modo huc dirigantur, vt homines *humanitatem erga alios* exerceant. Licet enim vel maxime officia humanitatis aliquatenus virtutem ſuam amittant, ſi legibus pœnalibus inbeantur, cum *ſpontaneus affectus* illa producere debeat; in *ſtatu ciuili* tamen magis neceſſitatis ſunt, & ſæpe expedit reipublicæ, vt ad illa ſubditi cogantur, quæ ſponte

face-

facere recuſant, quod fit, ſi legibus imperantur. Sic propter ingratitudinem ordinarie non datur actio; ſed, quia ingratus magis *inhumanus* quam *iniuſtus* eſt, pudore ſuffunditur, & quidem adeo, vt magis odioſum inter homines habeatur nomen *ingrati*, quam *iniuſti*. Interim cum ingratitudo diffidia & odia ingentia inter homines diſſeminare ſoleat, hinc Perſæ pænas in ingratos poſuerunt. Ita enim XENOPHON *lib. I. Cyropæd. p. 4.* de horum inſtitutis loquitur: *Iudicium dant* (Perſæ) *de illo quoque crimine, propter quod inter homines odia mutua potiſſimum exiſtunt, cum poſtulationes in iudiciis de eo minime fiant, nimirum de ingratitudine. Itaque ſi quem intellexerint gratiam non referre, cum poſſit, in eum etiam valde animaduertunt. Nam ingratos homines inprimis nulla* Deorum *cura, nulla parentum, patriæ, amicorum adfici arbitrantur.* Equidem SENECA *lib. III. de benef. c. 7.* multas adducit rationes, propter quas crimen hoc in legem cadere non debere arbitratur; omnes tamen magis huc vergunt, quod ita beneficium amittat virtutem ſuam, quod quidem non negatur, ſimul tamen odia & ſimultates graues inter ſubditos præcauentur. Deus ipſe, ſapiens in populo Iudaico legislator, populum iudaicum per leges varias ad *humanitatem* adducere voluit, id quod nunc paucis declarandum eſt exemplis. Huc reſpexit in præcepto de honorandis parentibus. *Exod. XX. 12.* de ſeruo poſt ſeptennium manumittendo: *Exod. XXI. 2. ſeqq. Deut. XV. 12. ſeqq.* De humanitate & hoſpitalitate erga extraneos exercenda: *Exod. XXII, 21. ſeqq. Deut. X. 18. ſeq.* de vſuris non exigendis, ſed mutuo gratis dando: *Exod. XXII, 26.* de commodo alterius promouendo: *Exod. XXIII, 4. ſeqq. Deut. XXII, 1. ſeqq.* De meſſe non adeo auare facienda: *Leuit. XIX, 9. ſeq. Deut. XXIV, 19. ſeqq.* de vitando odio erga proximum: *Leuit. XIX. 18.* de veneratione erga ſenes: *ibid. 32.* de re vendenda ſecundum qualitatem vtilitatis: *Leuit. XXV, 14. ſeqq.* de fouendis viduis & orphanis: *Deut. X, 19.*

XXIV,

§. XXXIV. (IV.) Sicuti *ambitio auaritia* & *luxuria* potiſſimum corrumpit & euertit rempublicam, ita legibus præſcindi debent irritamenta & occaſiones, (l) huiusmodi paſſiones irritantes.

§. XXXV.

XXIV. 17. de paupertate non toleranda: *Deut. XIX*, 14. de non capiendo pignore ob debitum: *Deut. XXIV*, 10. *ſeqq.* de exercenda humanitate erga bruta: *Deut. XXV.* 4. de bonis alienatis ad priorem dominum reuertendis, *Leuit. XXV*, 25. *ſeqq.* & quæ ſunt huius generis plura alia, quæ *humanitatem* ſingulariter commendant, & ſubditos ad eam ducunt.

(l) Quod plures respublicæ tot turbis agitentur, & ab omni *vnione ciuili* alienæ ſint, id non raro malis legibus adſcribendum, quibus paſſiones hominum irritantur & aluntur. *Quemadmodum enim*, vt philoſophatur POLYBIVS *hiſtor. lib. VI. c.* 45. *quoties in aliquo populo mores legesque laudabiles vigere exploratum habuerimus, & ciues & ipſam remp. fore laudabilem non dubitamus affirmare: ſic cum & priuatorum vitam auaritiæ deditam, & publicas actiones iniuſtas alicubi obſeruauerimus, quis dubitat merito dici poſſe, & leges apud ipſos eſſe malas, & tam mores ſingulorum quam vniuerſam rempublicam vituperabilem.* Ratio itaque naturalis præcipit, omnem materiam mali, qua ali paſſiones humanæ poſſunt, per leges, quantum fieri poteſt, exſcindi & remoueri debere. De Perſicis legibus XENOPHON. *lib. I. Cyrop. p.* 3. *in f.* ſequentia narrat: *Perſicæ leges hoc anteuertentes primum procurant, ne prorſus eiusmodi ciues ſint, qui praui alicuius fœdiue facinoris libidine ducantur*, quod quomodo perfecerint, in *ſeqq.* tradit, quæ verba ſupra *lib. I. P. Spec. c. V.* §. 26. iam adducta ſunt. Eleganter hoc demonſtrat ſimili deſumto a medicis

§. XXXV. (V) Interim in legibus ferendis *imbecillitatis humanæ* ratio habenda eſt, ne *nimis amare* (m) omnia exigantur.

§. XXXVI.

dicis Dn. THOMAS. *de content. mor. cum iure ſcripto* §. *45.* aiens; *Qui ægrotantes curant, operam dare ſolent, ne, quod externum ac viſibile in morbo eſt, ſaltem auferant, ſed etiam vt intrinſecam hominis conſtitutionem & intemperiem ſanguinis emendent. Alias ſi morbus reprimatur quidem, ſed non cauſa morbi tollatur, vitæ periculo ſæpe exponitur æger, morbo plerumque maiori cum violentia ac damno redeunte. Eadem eſt ratio legislatoris, ſi ſaltem probibeat effectus vitiorum, non ſublata cauſa, id quidem efficere poteſt legibus ſcriptis, vt certa quædam vitii ſpecies omittatur, ſed mox in eius locum ſubſtituantur mores adhuc peiores prioribus.* Certe legislator diuinus optime omnium hoc obſeruaſſe videtur, cum plures leges vbique occurrant, quæ irritamentis harum paſſionum obicem ponunt quo, pertinet lex de non exercendo fœnore. *Exod. XXII, 25.* Apud Romanos quoque huius rei ratio habita fuit. Sic enim TACITVS *lib. VI. annal. Vetus vrbi fœnebre malum, & ſeditionum diſcordiarumque creberrima cauſa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus.* Huc quoque pertinet lex diuina de muneribus ſpernendis: *Ex. XXIII, 8.* de delectu in cibis habendo, quibus luxuria & libido potiſſimum irritatur. *Leuit. III. 17. 19. ſeqq. Lev. XVII, 10. ſeqq. Num. VI, 3. ſeqq.* De Neruiis transrhenanis populis CAESAR *de B. Gall. lib. 2. c. 15.* refert: *nullum aditum eſſe ad eos mercatoribus, nihil pati vini, relinquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relangueſcere animos eorumque remitti virtutem exiſtimarent.*

(m) Exemplum ipſe Deus præbuit in legislatione ſua, qui in multis ſe accommodauit ad *genium populi*, vnde. fore

re

re omnes leges ceremoniales profluxiſſe videntur, ceu optime demonſtrat IO. SPENCER. *de LL. Hebr. ritual.* Sic etiam leges de *diuortio*, *polygamia* &c. reuera ex eadem ratione latæ videntur; quin quod ipſe ſaluator diſerte aſſerat, hæc Moſen tantummodo indulſiſſe populo ob σκληροκαρδίαν. Leges Platonis contra hoc præceptum vbique peccaſſe videntur. Vnde eas ridet ATHENAEVS *lib. II. dipnoſ. c. 22. quod iis præſcriptæ ſint, quos imitationes finxerit, vt, qui legibus illis pareant, perquirendi ſint.* Neſcio vero, vtrum hæc indulgentia legislatoris tam late ſit extendenda, vt etiam, quæ contra ius naturæ ſunt, legibus permitti, & ſuo modo legitimari poſſint. Talem legem reperio apud Ægyptios, de quibus DIODORVS *lib. I. bibl. p. 72.* hæc refert: *Iuſſit lex eos, qui volunt hanc artem* (furandi) *habere, nomen profiteri apud præfectum furum, & e veſtigio furtum ad eum ex pacto referre. Eos vero, qui amiſerunt, ſimiliter ſcribere, quæcunque amiſſa ſunt, addito loco, die, & hora, qua perierunt. Hoc modo cunctis facile repertis neceſſe erat, eum, qui amiſerat, ſoluta quarta parte pretii, ſua ſola habere.* Rationem vero legis hanc reddit: *cum fieri non poſſet, vt omnes a furto abſtinerent, viam legislator inuenit, qua quicquid amiſſum fuerat, ſeruaretur, exigua data redemtione.* Ceterum de ſingulari Dei indulgentia, ad genium populi duriſſimi ſe accommodatis ita iudicant doctiſſ. CLERICVS *in Pentateuch. Exod. XXV, 10. Niſi Deus* συγκαταβάσει *ſingulari legem aptaſſet indoli Hebræorum, hoc eſt, opinionibus & conſuetudinibus inter eos dudum receptis, non aliam tuliſſet, quam quæ poſtea a Chriſto lata eſt: omiſſisque illis infirmis elementis ad perfectiora omnia Hebræorum animos erexiſſet. Deus qui idem eſt hodie atque heri, eodem modo coli illo tempore ſe voluiſſet, ac poſtea iuſſit. Verum cum in plurimis deſcenderit ad abiectos & humiles Iſraelitarum animos, propter eorum* σκληροκαρδίαν, *in hac quoque re receptis ritibus eos vti paſſus eſt, vt in ceteris omnibus, in quibus nulla*

§. XXXVI. Dirigunt leges actiones ſubditorum omnium, qui ſunt in illo diſtrictu, & ſic *clerici* (n) nullo iure ſe huic ſubiectioni ſubducere poſſunt.

§. XXXVII. Quin etiam *extranei* per indirectum legibus alterius territorii poſſunt ſubiici, ſi *bona* ibidem ſita habeant, circa quæ leges diſponunt. (o)

§. XXXVIII.

---

naturalis honeſtas, nihil ſpirituali numine dignum, nihil mortalibus proficuum deprehenditur.

(n) Equidem clerici eccleſiæ Romanæ *exemtionem a legibus ciuilibus* cuiuscunque reipubl. prætendunt, ſed ſatis impudenter. Cum enim in republica viuant, ſunt quoque ſubditi illius reipubl., vbi commorantur, & ſic ſe accommodare debent ad leges reipublicæ. Præter rationem iuris antiqua praxis omnium fere rerumpublicarum hoc inculcat, imo & primitiuæ eccleſiæ, nec ab hac ſententia alieni fuiſſe videntur ipſimet patres, ceu docet ARNISAEVS *de ſubiect. & exemt. cleric. c. 3. n. 2. ſeqq.* Veſtigia adhuc plura ſuperſunt in iure Canonico, quæ oſtendunt, olim clericos ſe ſubiectos imperio ciuili agnouiſſe. Sic GREGORIVS M. *in c. 41. C. 11. q. 1.* vult vt imperatores ſacerdotibus ita dominentur, vt tamen debitam iis reuerentiam impendant, quo ipſo ſubiectionem clericorum non negauit. In *concilio Carthaginenſi III.* poteſtati ſeculari non omnino clerici exemti leguntur. vid. *c. 45. ibid.* Alia huius rei documenta ex Ambroſio adduxit Gratianus *in c. 27. ſeqq. ibid.* Plenius hoc thema perſecutus eſt Dn. COCCEI *diſſ. de fundata in territ. & pl. loc. concur. poteſtate c. 3. per tot.*

(o) Summum imperium fundatum eſt in *perſonas* & *bona* intra eius limites ſita, vt leges de iis ferri, & per

con-

§. XXXVIII. Sic itaque ipſius *imperantis actiones* aut bona legibus illis haud ſubiacent, (p) quamuis ſecundum *regulas prudentiæ* (q) legibus quoque ſuis viuere debeat.

§. XXXIX.

---

conſequens poſſeſſores ad illas adſtringi poſſint. ſiue ibidem deprehendantur ſiue non. Atque ſic (I.) imperans poſſeſſores lege publica lata adſtringere poteſt ad *homagium* quoddam, quemadmodum contingere ſolet in iis locis, vbi *Landſaſſiatus* eſt receptus, de quo vid. SCHILTER *pecul. diſſ.* (II.) Et quia itaque territorii iurisdictio id bona illa fundata eſt, conueniens eſt, vt etiam extranei ratione bonorum illorum *forum* ibidem ſortiantur: ſicuti etiam (III.) ratione bonorum illorum ad quæuis *onera*, ex bonis reipublicæ præſtanda, obligantur &c.

(p) Videlicet α) ſibi legem imperans præſcribere noluit, ſed ſubditis: β) leges præſcribuntur *vi imperii*, & quidem *ſubditis*. Imperans autem ſibimet ipſi non eſt ſubditus. γ) ceſſat in imperante obligatio ad leges ſeruandas, quæ vnice fluit ex *ſubiectione*. Loquor de legibus *mere ciuilibus*, ſiue de vi *coactiua* ſiue *directiua*, vti quidam diſtinguunt, ſermo ſit. *Naturalibus* vtique ligatur, vti in *part. ſpec. lib. I. c. 5.* oſtenſum eſt, & ſic vi huius iuris aliquando per indirectum ad leges reipublicæ ſpeciales obligatur, ſi ſub auſpicium regni ſubditis promiſit, quod has vel illas leges etiam in ſua perſona valere velit.

(q) Hoc ipſum apparet ex iis, quæ dicta ſunt ad §. 5. *huius cap.* quod *exemplum principis* plus proficiat, quam infinitæ leges. Non rectius leges in obſeruantiam deduci poſſunt, quam ſi princeps ipſe ſecundum eas viuat, quo in ſenſu THEODOSIVS & VALENT. in *l. 4. C. de LL.* dixerunt, *dignam vocem eſſe maieſtate regnantis* h. e. vtile & conſultum maxime eſſe, *legibus alligatum ſe principem profiteri*, vel vt

§. XXXIX. Vt autem ſubditi ſecundum illas leges actiones ſuas dirigere & inſtituere poſſint, neceſſaria eſt *promulgatio*, (r) & qui-

dicitur in *l. 23. D. de leg. 3. Decet* (h. e. non quidem ex regulis *iuſtitiæ* obligatur; bene tamen ex regulis *decori* & *prudentiæ*) *tantæ maieſtati, eas ſeruare leges, quibus ipſe* (ex regulis iuſtitiæ) *ſolutus eſſe videtur.* De Ageſilao refert XENOPHON *in Orat. de eod. p. m. 668. edit. Francof.*, quod quamuis in republica ſe plurimum poſſe ſciret, maxime tamen ſe legibus ſeruire declarauerit. *Nam*, inquit XENOPHON. *quis tandem obedire his noluiſſet, cum eis regem obtemperantem videret?* IACOBVS Rex Angliæ *orat. V. fol. 547.* de ſemet ita: *Vbi meum agebatur patrimonium, rem foro permiſi, vt vnus e multis: nec iniuria, cum regem deceat ad legum obedientiam ſuo exemplo ceteros inuitare.* Et huc pertinent verſus CLAVDIANI elegantes ad §. 3. *b.* ſupra adducti, & alterius Poetæ, qui ita canit:

Nam nihil, vt verum fatear, magis eſſe decorum
Aut regale puto, quam legis iure ſolutum
Sponte tamen legi ſeſe ſupponere regem.

(r) *Promulgatio* eſt illud medium, per quod voluntas imperantis ſubditis innoteſcit, atque adeo demum lex obligat poſt *promulgationem*, niſi tempus quoddam præſtitutum ſit, a quo lex obligare debeat. Conf. PETRVS DE MARCA *de concord. ſacerd. & imp. lib. 2. c. 15.* Modus publicandi arbitrarius eſt. Communiter *ſcriptura* adhibetur, non tamen neceſſario, ſicut Romani plures leges antiquitus tulerunt, *quarum maxima pars nullis ſcriptis eſt mandata, nonnullæ etiam ſint ſcriptæ*, vt ait DION. HALICARNASS. *lib. II.* Quæ ſcriptæ ſunt, olim apud Romanos publice in foro proponebantur, vti in ſpecie *de LL. XII. Tabb.* conſtat. Apud Athenienſes in *tabulis quadratis* ſcribeban-

quidem in tali lingua facienda, quam intelligere poſſunt ſubditi. (s)

§. XL.

bebantur, quæ vocabantur κύρβεις SVID. *hac voc.* vel etiam ἄξονες IVLIVS POLLVX *lib. VIII. c. 10.* Horum morem poſtea videntur imitati Romani, unde & leges publice promulgatæ, *XII. Tabularum*, vocatæ ſunt. Quin etiam apud Græcos leges *cantari* ſolitæ fuerunt, forſan antequam mos leges tabulis inſcribendi inoleuiſſet. Ita enim ARISTOTELES *Sect. 19. probl. 28. Cur leges pleræque cantilenæ appellantur? An quod homines, priusquam literas ſcirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam noſtra ætate Agathyrſis in more eſt.* Germani idem medium conſeruandi leges habuiſſe videntur, nam refert TACITVS *de moribus Germ. c. 2.* quod *carmina apud illos vnicum memoriæ & annalium genus ſit*, & tamen leges ſuas habuere, licet forſan paucas. Imo licet vel maxime apud Romanos leges XII. Tabb. publicis tabulis proſcriptæ eſſent, a pueris tamen mandari itidem ſolebant memoriæ, teſte CICERONE *lib. 2. de LL.* ibi: *a paruis enim, Quincte, didicimus: ſi in ius vocat atque eat, & eiusmodi leges alias nominare.* & deinceps: *Diſcebamus pueri XII. vt carmen neceſſarium.* Poſt vbi ſcribi cœperunt, publicatio facta eſt per *prælectionem*, tradebantur a ſummo cancellario, epiſcopis & comitibus, vt eas in ſuis diœceſibus & comitatibus recitari procurarent. Ita enim *Capit. Ludov. P. anno 823. lib. 2. c. 24. In ſuis comitatibus coram omnibus relegant, vt cunctis noſtra ordinatio & voluntas nota fieri poſſit.* ex quo concludit SCHILTER. *in præf. ad ius Allem. feud.* §. 10. capitula talia non in alia lingua promulgari potuiſſe niſi *vernacula*, quia ſic finis haud potuiſſet obtineri.

(s) Finis promulgationis eſt, vt leges in cunctorum ſcientiam veniant, & ita quoque promulgatio huc debet

 eſſe

§. XL. Hunc in finem quoque quælibet lex *clara* eſſe debet vel ſi nimis obſcura ſit, ius *declarandi* & *interpretandi authentice* (t) eſt itidem penes imperantem.

§. XLI.

eſſe directa, quemadmodum olim verba ſolemnia edictorum id indicabant: *vnde de plano recte legi poſſit;* BRISSON *de formulis lib. 3. p. m. 324.* non vero eo modo, prout, referente SVETONIO, Caligula fecit, qui legem propoſuit minutiſſimis literis & anguſtiſſimo loco, vbi ne cui deſcribere liceret, multo minus legere. Obſeruarunt hoc Imperatores VALENTINIANVS, & MARTIANVS, qui in *l. 9. C. de LL.* ita diſpoſuere: *Leges ſacratiſſimæ, quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuerſo præſcripto earum manifeſtius cognito vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur.* Quo poſito, id quod quidem recta ratio dictitat, valde incongruum eſt, leges in *peregrino idiomate* in republica introducere, prout in noſtra republica id contingit, vbi leges Romanas, Longobardicas & Pontificias latino idiomate ſcriptas habemus, quas pauciſſimi intelligere poſſunt, de qua peruerſa ratione ita iudicat IOH. LVDOVICVS PRASCHIVS *de ICto vero & perſonato §. 17. Omne*, ait, *ius eatenus obligat, qua intelligitur, nec lex habetur niſi promulgata, niſi ad notitiam hominum ſufficienter atque adeo lignæ vernaculæ remigio deducta. Caligulæ crimini datur, quod leges minutiſſimis literis præſcriptas anguſtiſſimo propoſuerit loco, ne poſſent legi. Quantum intereſt, minutis an peregrinis lex ſit ſcripta literis? Notabilis profecto incuria tum neſcientium ius, quo viuunt, tum voluntatem ſuam ſciri ab omnibus non deſiderantium, nec facientium in foro, quod in eccleſia nonnulli faciendum ſibi putauerunt.*

(t) Quilibet eſt optimus ſuorum verborum interpres, & ſic etiam legislator, præſertim ſi *legis ſententia* adeo dubi-

§. XLI. Interim his, qui iura docent & illuſtrant, aut ſecundum illa iudicant, non erit ademta facultas, ſenſum ex legibus eruendi ſecundum probabiles coniecturas, (u) cum

dubia ſit; vt commode intelligi nequeat. Hæc declaratio ſeu interpretatio ſolet alias dici *authentica*, habetque eandem virtutem, quam lex ipſa, quia ita imperans ſenſum legis declarat. Cui ergo ius ferendarum legum conceſſum, illi quoque ius leges *authentice* interpretandi haud denegandum. Quin etiam legislator collegio cuidam hanc poteſtatem delegare poteſt, vt interpretatio eorum in caſibus dubiis *authentica* habenda ſit, prout in concilio Tridentino congregationi Cardinalium hoc negotium delatum eſſe conſtat, & olim ſuo modo ICtis, quibus per ſpeciale beneficium hoc ius datum erat, quamuis an prudenter hoc ita fiat, merito ſubdubitem.

(u) Doctrina iuris non eſt ſine *legum interpretatione* imo tota in ea conſiſtit, cum *verba* tenere non ſufficiat, ſed potius *vis* & *poteſtas* eruenda. Atque hunc in finem *ſolent* ICti conſtitui, qui caſus dubios ſua interpretatione reſoluant, ne ubique recurratur ad imperantem. Dico, quod *ſoleant* conſtitui. Alia quæſtio eſt, an conſultum ſit, illos conſtituere? Feliciores Germani fuerunt, vbi ICtos non nouerant. Romanas leges corruperunt ICti. Audi CICERON. *Orat. pro L. Muræn. cum permulta*,, ait, *præclare legibus eſſent conſtituta, ea ICtorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata ſunt.* Sufficere poſſent *iudices*, quibus eſſet interpretatio committenda; quid enim aliud eſt *iudicare quam leges ſingulis caſibus interpretando applicare*? vid. HOBBES. *de ciue c. 14. §. 13. in f.* Verum hæc interpretatio a priori adhuc differt, quod non ſit *authentica*, adeoque *probabilitatem* tantum operetur, nec liget iudicem, vt ſecundum illam præciſe

cum abſque hoc medio *interpretandi iura* nec doceri nec applicari valeant.

§. XLII. Ex quo oritur conceptus *iurisprudentiæ*, conſiſtentis in habitu leges legitime intelligendi, & prudenter ad actiones occurrentes applicandi, (x) & qui hoc habitu præditi ſunt, *ICti* vocantur.

§. XLIII.

---

iudicare debeat, quamuis iudicis interpretatio, quæ in ipſo iudicando ſeſe exſerit, in illa lite, de qua ius dicit *ius perfectum* conſtituat,

(x) Leges ſunt propter *applicationem*; hæc vero aliter fieri nequit, niſi quis vim & poteſtatem legum, h. e. genuinum earundem ſenſum, intelligat. Optime CICERO *orat. pro A. Cluentio p. m. 385. lit. A. Legum miniſtri, magiſtratus; legum interpretes, iudices.* Atque adeo omnis iurisprudentia duabus partibus abſoluitur: (I.) *LEGVM INTELLECTV*, quæ ſi naturales ſunt, *demonſtratione* opus eſt, prout ſupra dictum; ſin poſitiuæ, ex *rationibus* propriis ſeu *ciuilibus* eruendæ. Neque enim fertur lex abſque *ratione*, licet hæc ſæpe nos lateat, qua tamen inuenta, lex demum recte intelligitur. Præſtitit hinc ſingularem operam & induſtriam IO. SPENCER. in euoluendis variis rationibus *legum ritualium Moſaicarum*, vtut in tanta rerum obſcuritate facile fieri potuerit, vt falſas pro veris adduceret, quod tamen ei facile condonari poteſt. Simile inſtitutum fuit doctiſſimi CLERICI, qui in *comment. ad Pentateuch.* rempublicam iudaicam variis antiquitatum deliciis exornauit, legesque Moſaicas miro iudicii acumine ex rationibus hiſtoricis illuſtrauit explicuitque. Quantam induſtriam IACOBVS GOTHOFREDVS in *commentariis ſuis ad codicem Theodoſianum* attulerit, eruditi norunt, in quibus egregium interpretem egit, quod rationes legum

ex

§. XLIII. Quod porro dictum eſt, actiones ſubditorum dirigi per *leges ciuiles*, hoc intelligendum eſt (I) *de actionibus externis*, non *internis* (y) *animi motibus*.

§. XLIV.

---

ex circumſtantiis hiſtoricis deduxerit. Eſt enim *hiſtoria* legum quaſi primus aditus & via ad ſenſum earundem inueniendum. (II.) *LEGVM APPLICATIONE*, circa quam notandum *α*) *ipſum factum*, vt illud ex ſuis circumſtantiis rite cognitum ſit, & quia ICto impoſſibile eſt, vt omnia negotia, quibus ius applicandum, ipſe per ſe ſatis calleat, peritiorum in illa arte iudicio & ſuggeſtione ſtare debet. Hoc ſenſu ICtus aſſumit vulgatum illud, *quod peritis in ſua arte credendum*. vid. *diſſert. prælim. ad Petrum de Marca de concord. ſacerd. & imp.* *β.*) *modus applicandi*. Exſerit autem ſeſe applicatio vel *conſulendo*, vel *cauendo*, vel *iudicando*, vel *aduocando* ſeu cauſas in iudicio perorando & iura litigantibus ſuggerendo. In quibus omnibus ICti officium verſatur. Exemplo eſſe poteſt SERVIVS SVLPICIVS, de quo CICERO *in Philipp. X. p. m. 500. lit. f. g.* inter alia ita loquitur. *Neque ille magis ICtus, quam iuſtitiæ fuit, itaque quæ proficiebantur a legibus &. a iure ciuili, ſemper ad facilitatem æquitatemque referebat, neque conſtituere litium actiones malebat, quam controuerſias tollere.*

(y) Hinc cogitationum pœna *ciuilis* non eſt, tum quod per illas haud turbatur tranquillitas & vnio reipublicæ, tum quia in poteſtate legislatoris non eſt, per leges internos animi motus ad rectitudinem dirigere, id quod ſanctioris philoſophiæ opus. Sunt ciuitates *cœtus hominum iure ſociati*, vt ait CICERO *in ſomn. Scip.* qualis ſocietas potiſſimum externe ſeſe exſerit, actionibusque externis contrahitur, exercetur, firmatur. Equidem in legibus ſuo modo habetur ratio internorum motuum, veluti *bonæ & malæ fidei, ſcientiæ, igno-*

§. XLIV. (II.) *De actibus voluntatis:* quæ ad intellectum (z) & credenda ſpectant, lege imperari nequeunt, niſi vt hactenus, quænam doctrina publice doceri tantum debeat, *civilis pacis cauſa* (a) determinetur.

§. XLV. (III.) *De negotiis futuris* (b) Præterita ordinarie non iudicantur lege ſubſequen-

ignorantiæ, doli, &c. ſed notandum eſt, hos reſpectus verſari ſemper circa *actus externos*, quatenus ex illis quis actiones ſuſcepit vel peregit, vel neglexit, quales externæ actiones diiudicantur ex ſuis principiis. Aliquando etiam *ſcientia nuda* punibilis eſt, quatenus ex illa quis ad aliquid faciendum vel pateſaciendum obligatus fuerit, neque tamen fecit, quod reipublicæ ſalus poſtulabat; nam & *non facta* ſub *factis* in moralibus comprehenduntur & puniuntur.

(z) Actiones hominum externæ fluunt ex voluntate, & cum illæ ſint tantum legum obiectum, *voluntas* potiſſimum, non vero *intellectus* ſub legum directione eſt. Sic itaque imperari ciuibus per metum pœnæ nequeunt *doctrinalia* ſeu *credenda*, h. e. vt præciſe ſuos conceptus inſtituant ad præſcriptum imperantis; id enim nec in poteſtate legiſlatoris eſt, neque eousque voluntatem ſuam ei ſubmiſerunt, *vt etiam credere velint, quæ ipſe in credendis præſcribit.* Quæ *credenda* ſunt, alia methodo indigent, vt homines ad illa perducantur, & inde ſi vel maxime a principe proponantur, magis *dogmata*, quam *leges* ſunt, vel ſaltem publicam doctrinam reſpiciunt.

(a) Hoc infra plenius *cap. V.* § *24.* enucleabitur.

(b) Hæc regula ſicuti naturalis eſt, ita tam in *Cod. Theodoſiano*, quam *Iuſtinianeo* ſæpe eius iniicitur mentio. Sive enim lex aliquid prohibeat ſub *nullitatis*, ſiue alia *pœna*, illa nullo modo applicari poteſt ad eum caſum, qui

quente, niſi *ex iuſta cauſa* (c) lex expreſſe ad negotia pendentia tracta fuerit, quamuis pœna legi addita nunquam ad *præterita* applicari debeat.

§. XLVI.

---

qui delictum non continet, qualis eſt omnis actus ante legem ſuſceptus. Optime CATO VTICENSIS apud IAC. GOTHOFR. *ad l. 3. C. Theod. de conſtit. Princ. Neque enim definiri facile, quousque extendere ſe debeat in præterita inquiſitio: & ſi nouæ ſtatuantur ante commiſſum pœnæ, fore vt inique cum iis agatur, qui punientur ex lege, quam nec violarunt, nec ex parte læſerunt.*

(c) Ex graui cauſa contingere poteſt, vt lex ad *præteritas* vel adhuc *pendentes* cauſas transferatur, (id quod tamen legislator in lege ſua expreſſe cauere debet, alias ſubſiſtendum in regula) vel quod hactenus negotia quædam ſecundum mores incertos & ambiguos fuerint deciſa, qui ex poſt facto per leges ſpecialius determinati ſunt, quia ſic tantum mores magis declarantur, antea *dubii* & *obſcuri*, ſicuti lex dubia, poſtea declarata, recte ad præterita trahitur: vel quod ſalus publica id poſtulet, de qua arbitratur legislator. Id vero impium & iniuſtum eſt, ſi hoc medium, protrahendi leges ad cauſas præteritas, in fraudem & detrimentum aliorum adhibeatur, quale exemplum recenſet PROCOPIVS *in anecdotis n. 519.* occaſionem referens introductæ *centenariæ præſcriptionis* contra eccleſiam, in quo quidem defendere conatur Iuſtinianum IO. EICHELIVS *in animadu. ad anecdot. cit. l.* Verum fraus manifeſtiſſime ex ipſis legis verbis finalibus perſpicua eſt; ita enim in *l. 23. C. de SS. Eccleſ. in f.* dicitur: *Hæc autem omnia obſeruari ſancimus, & in his caſibus, qui vel poſtea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti ſunt*, quæ clauſula oſtendit, PROCOPIVM ſatis veroſimilia enarraſſe, legemque illam vnice latam fuiſſe in fraudem eorum, a quibus eccleſia Emeſſena fraude Priſci aliquid petebat.

(d)

§. XLVI. (IV.) *De negotiis iure naturæ non ſatis vel plane non determinatis.* (d) Eatenus enim legis ciuilis nomen ſtricte meretur.

§. XLVII.

(d) Quæ legislator ciuilis ex iure naturæ in lege ſua repetit, promiſcue quoque *legis ciuilis* nomen adſumunt propter publicam ſanctionem; propterea tamen vim ſuam & poteſtatem propriam non deponunt, unde non *ex mera voluntate legislatoris probabili*, vti leges ciuiles ſtricte dictæ, ſed *ex propria naturali ratione* interpretationem & quidem *per demonſtrationem* accipiunt. Enim vero plura ſunt determinanda circa leges naturales, quæ in plurimis indefinita ſunt, & hoc intuitu *additamentum ciuile* accipiunt. Sic (I.) legis ciuilis eſt, legi naturali ad maiorem eius obſeruantiam, quam facile homines negligunt, *addere ſanctionem pœnalem*, quam ius naturæ non determinat: (II.) *determinare perſonas*, quæ actum aliquem in republ. ſuſcipere, quæ ab illo repelli debeant. Hac determinatione facta, ſequitur, vt actus hic a perſona prohibita ſuſceptus legi naturali, quæ perſonas non determinat, non amplius ſubiaceat. (III.) *Addere negotiis in republica agendis certam formam*, ſub qua itidem præciſe peragi debeant; lex enim naturalis *modum* non determinat, ſed legislatoris arbitrio relinquit. Quamuis itaque lex naturæ afferat, pacta eſſe ſeruanda, tamen poſtquam legislator certum *modum formamque* pactis præſcripſit, non amplius pro pactis in republica haberi poſſunt, quæ forma præſcripta deſtituuntur. Atque hæ *determinationes iuri naturali ſuperadditæ*, ſunt proprie *leges ciuiles*. His illæ leges accedunt, quæ negotia in mera libertate poſita, ſeu *adiaphora* determinant, prohibent, vel præcipiunt. Ex quo tamen cum HOBBESIO non concludendum, quod fieri non poſſit, vt lex ciuilis iuri naturali repugnet; nam plura ſatis certo determinata in iure naturæ occurrunt, quæ ſi aliter in genere de-

§. XLVII. Pars altera legis *vindicatiua* conſiſtit in *obligatione coactiua*, ſine qua, quicquid in lege diſpoſitum eſt, effectum ſortiri nequit. (e)

§. XLVIII. Obligatio *coactiua* varie ſeſe exſerit. Nam (I.) aliquid præcipitur vel prohibetur *ſub metu pœnæ proprie dictæ.* (f)

§. XLIX.

definirentur, iuri naturali contrarium diſponeretur. Audiamus CICERONEM *lib. I. de LL.* vbi ita: *Iam vero ſtultiſſimum illud, exiſtimare, omnia iuſta eſſe, quæ ſcita ſint in populorum inſtitutis aut legibus. Etiamne, ſi quæ ſint Tyrannorum leges, ſi triginta illi Athenis leges imponere voluiſſent? aut ſi omnes Athenienſes delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæ leges iuſtæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noſter tulit, vt dictator, quem vellet ciuium, indicta cauſa impune poſſet occidere. Eſt enim vnum ius, quo deuincta eſt hominum ſocietas, & quod lex conſtituit vna.*

(e) Cum hominum voluntates ſemper in vetitum nitantur, vinculum adſtrictius legi addendum eſt, ne diſpoſitio legis fiat eluſoria. Pertinet autem hæc pars ad leges proprie dictas, non vero ad nuda *monita*, *dogmata*, & *conſilia*, quæ *leges proprie dictæ* non ſunt, licet legislator, vt quandoque fieri ſolet, in legislatione ſua illorum mentionem fecerit.

(f) *Pœnalis obligatio* eſt arctiſſima & de voluntate legislatoris *præciſè* ſeruanda indicium præbet, quam qui contemnit, contra fidem principi datam & ſubiectionis rationem & conſequenter contra Deum quoque peccat, *Rom. XIII.* Hæc obligatio tamen ſemper intelligi debet ſub clauſula: *ſaluo iure Dei, ſeu obligatione Deo debita*, quod optime obſeruarunt obſtetrices Ægyptiacæ & Daniel, *Daniel. III. 6.* vt & Apoſtoli, *Actor V. 29.* de qua materia infra *lib. III.* agendum erit. Peccant

§. XLIX. Præterea (II.) leges diſponnunt *ſub metu irriti ſeu nullitatis*, (g) hoc effectu, vt in foro externo omnis denegetur aſſiſtentia; qui tamen contra eiusmodi leges facit, non ſemper reatum in conſcientia committit.

§. L.

---

cant autem ſubditi contra legem non tantum *aperte* & *directo*, ſed vt plurimum *occulte*, quando *in fraudem legis* aliquid faciunt, & mentem legis circumueniunt. De huius farinæ hominibus apprime PLAVTVS *curcul. act. IV. ſc. 2. v. 23.*

Rogitationes plurimas propter vos populus ſciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam
Quaſi aquam feruentem frigidam eſſe: ita vos putatis leges.

Applicat hoc ad leges circa vſuras TACITVS *lib. VI. annal.* aiens: *multis plebisſcitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repreſſæ miras per artes rurſum oriebantur.* Quæ vero fraudes hic commiſſæ ſint, eleganti exemplo docet LIVIVS *lib. XXXV. c. 7.*

(g) Talis effectus legis potiſſimum ſeſe exſerit, quando forma peculiaris in lege præſcribitur, ſub qua actus præciſe peragi debeat, qua omiſſa, actus *pro non facto* habetur *ciuiliter*. Ex quo fit, vt qui ſolennia non adhibet, modo contemtus legis abſit, non peccet in conſcientia, ſed *nihil*, imo *imprudenter* egiſſe cenſeatur; niſi præterea alia pœna in contemtores ſtatuta fuerit, quæ magis ſtringit. Qui non adhibet ſolennia negotii, ſibi tantum nocet, & imprudenter agit, ſed neminem præterea lædit. Alia autem quæſtio eſt: an non ille, qui defectum ſolennium allegat, & a negotio reſilire vult, quandoque contra regulas *decori* & *honeſtatis* agere poſſit? hic quidem alteri haud facit iniuriam, qui ſibi imputet, quod non debito modo egerit; ſed pro-

pte-

§. L. Neque tale negotium, quod ob deficientem formam nullum eſt, aliquam efficaciam conſequitur ex *accedente iuramento*, (h) quod ſequitur naturam actus, cui accedit.

§. LI. Quodſi tamen lege publica (i) iuramento *noua vis* conceſſa fuerit obligandi, valent hactenus actus alias irriti, ob vinculum

pterea non ſemper in conſcientia tutus eſt, id quod ex eius intentione æſtimandum. Volunt enim communiter, eum, qui non obſeruatis debitis ſolennitatibus aliquid promiſit, eſſe naturaliter obligatum, ſeu inſpecto ſolo iure naturali, ex quo ICti Romani varias deduxere concluſiones.

(h) *Iuramentum* eſt *oratio acceſſoria*, ad maiorem fiduciam alteri, quocum agitur, ingenerandam inuentum. Debet ergo negotium validum eſſe. Si non valet per ſe, nec iuramentum valet, quod, quia *acceſſorium* eſt, præſupponit *principale* valere. Et hoc quoque agnouere leges ciuiles in *l. 5. C. de LL.* Quod Pontifices contrarium diſpoſuerint ſub prætextu metuendi periurii, id in fraudem legum ciuilium factum eſt, quia eo ipſo modus a lege præſcriptus eluſorius, & diſpoſitio ciuilis inanis reddita eſt, id quod potiſſimum clerici intendiſſe videntur.

(i) Non conſultum tamen eſt, hanc efficaciam iuramento tribuere, quia α) per indirectum diſpoſitio & obligatio ad legis præſcriptum ſeruandum inanis fit: β) ad multiplicanda iuramenta anſa præbetur, quibus parciſſime vtendum erat, id quod praxis quotidiana oſtendit, poſtquam ius canonicum hoc in paſſu retinuimus: γ) in fraudem legis vt plurimum ibi etiam adhiberi ſolet, vbi adhiberi non debebat, quæ incommoda & alia plura euitantur, ſi iuramento nulla noua vis tribuatur.

(k) Si

lum iuramenti, neutiquam vero illi, qui abſolute & *ſub pœna prohibiti.* (k)

§. LII. Vel denique (III.) aliquid iniungitur *ſub comminatione faciendæ reſtitutionis vel actionis iudicialis* ad id, quod alteri quomodocunque in commerciis hominum debetur. (l)

§. LIII. Quidquid ita lege ciuili non eſt determinatum, neque iure naturæ prohibitum, id *iure* (m) fieri dicitur, & ſic in *foro externo* attendendum.

§. LIV.

(k) Si contra legem *præciſe prohibitiuam* iuramentum valeret, vinculum iniquitatis fieret, & operaretur, vt quis impune poſſit contra voluntatem principis facere. Proinde ſedulo animaduertendum eſt, vtrum prohibitio legis ſit *abſoluta* & *præciſa*, an vero tantum aliquid diſpoſitum in fauorem eius, quem lex reſpexit, vt tamen eius libero relictum ſit arbitrio, an iure ſuo vti velit nec ne?

(l) Exſerit potiſſimum hic effectus ſeſe in commerciis humanis, vbi quilibet ſuum intereſſe priuatum perſequitur; nam ibi legum obligatio potiſſimum in eo ſeſe exſerit, quod mediante iudiciali executione quis poſſit cogi ad ſatisfaciendum alteri, qui aliquid exigit. Ne autem lites in infinitum excreſcant, ad quas homines alias proni ſunt, recte limites eisdem ponit legislator determinando, quando & quatenus & ex qua cauſa & denique quousque actio ſit concedenda?

(m) Supra *P. gen. c.* I. *in f.* iam eſt notata diſtinctio inter *legem* & *ius*, quæ hic ſuo modo recte applicantur. Qui ædificat in ſuo, tamdiu iure egiſſe videtur, donec oſtendatur, quod libertas ædificandi hoc facto fuerit adempta.

(n) Huc

§. LIV. Determinatur tamen hoc ius, quod *libertatis* vocatur, etiam *lege ciuili*, (n) vt, quatenus ſubditi illo vti poſſint, conſtet, nec eo abutantur in perniciem reipubl.

§. LV. Sicuti vero imperantis arbitrio relictum, quatenus & quousque obligatio legis ſeſe exſerere debeat; ita quoque penes imperantem erit, quosdam (n) ab obligatione legis eximere.

§. LVI.

(n) Huc pertinet, ius agendi determinare ad certum tempus, reſtringere libertatem ad hunc vel illum *locum* & *tempus* &c. Inde ad differentiam illorum negotiorum, quorum libertas lege ciuili eſt reſtricta, reliqua *indefinita* dicuntur, *res mere facultatis naturalis*, quæ iuxta libertatem naturalem peraguntur, nec limites legum ciuilium habent, vt ſunt, ire per viam publicam, ad hoc vel illud molendinum, altius ædes tollere &c.

(o) Si poteſt imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas perſonas? Verum non dubium eſt, quin etiam hæc libertas eximendi aliquos ab obligatione poſſit lege reipubl. fundamentali vel ſuo modo reſtringi, vel in totum aboleri, qualibus pactis, in quæ imperans ſub auſpicium regiminis ſui conſentit, obligatur. In LL. XII. Tabb. reperitur hæc lex: *priuilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc CICERO *pro domo ſua* affert, aiens: *vetant leges ſacratæ, vetant XII. Tabulæ, leges priuatis irrogari. Id eſt enim priuilegium, quod nemo vnquam tulit, quo nihil crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre poſſit.* Videlicet ſtatus *democraticus* inprimis *æqualitatis* conſeruationem inter ciues deſiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium eſt, quam vt omnes inter ſe *æquali iure* fruantur; cum autem per priuile-

ad officium eius pertineat, non aliter, quam *ex graui & iuſta cauſa* (q) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (r) *ius ſingulare* quam priuilegium conſtitui poteſt, cum hoc *in quasdam tantum perſonas feratur;* illud vero magis *negotia ciuium peculiaria, certumque in republica ordinem perſonarum* reſpiciat, adeoque ſuo modo facilius ad vniuerſos ciues applicari poſſit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII.

conceſſi antiquitus priuilegii ſit capienda, licet *ſcriptura* nulla deſuper adſit.

(q) Quod *grauis cauſa* in priuilegiis concedendis neceſſaria ſit, patet ex iis, quæ ad §. *antecedentem* dicta ſunt.

(r) Loquor *comparatiue.* Alias ſi *ius æquale* conſtituatur ciuibus, id omnino, quatenus fieri poteſt, vnionem inter ſubditos magis conſeruat. Optime SENECA *epiſtola 30. prima pars æquitatis eſt æqualitas*, & CICERO *lib. I. de orat. p. m. 180. lit. e. ſit igitur in iure ciuili finis his legitimæ atque vſitatæ in rebus cauſisque ciuium æquitatis conſeruatio.* Atque hoc ipſum in *legislatione Moſaica* ſapientiſſima perſpicere licet. Interim quando legislator ex iuſta cauſa aliquando recedit, a iure communi ſeu lege generali, *ius ſingulare* conſtituit, quod in effectu *exceptionem* a regula conſtituit. Atque hoc ipſum non in *certum indiuiduum* conſtituitur, vti quidem priuilegium, ſed vel ordini certo perſonarum v. c. *maſculis, mulieribus, minoribus, ſenibus, &c.* vel negotiis & cauſis v. c. *nundinis, mercaturæ, rei ſalinariæ, agriculturæ, doti &c.* tribuitur, & peculiaria iura iisdem aſſignat; quæ cum non pauca quædam indiuidua reſpiciant, ſed per vniuerſos ciues quodammodo ſe diffundant, non adeo æmulationes inter ſubditos producunt. Interim hoc commune cum

§. LVIII. Priuilegium dari poteſt illis, quibus inde aliquod commodum afferri poteſt, & ſic etiam *non-ſubdito*. (s)

§. LIX. Dependent omnia priuilegia ex voluntate imperantis; quoad modum tamen concedendi diuerſitas adeſt, dum quædam conceduntur in *remunerationem bene meritorum*: quædam pro *pretio* conceduntur: quædam ex *mera gratia* indulgentur. (t)

§. LX.

priuilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuerſalibus, & ſic *exceptionem* præbeant, non præſumantur, ſed expreſſe indulta eſſe, oſtendi debeat. Atque inde fluit commune aſſertum, *quod ſtricte interpretanda ſint*, id quod in ratione naturali fundatur.

(s) Hinc vniuerſalis non eſt illatio, quod priuilegii conceſſio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obſtare quidem videtur, quod *extranei* non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc intuitu quoque legibus illis eximi haud poſſint. Verum poſſunt etiam extranei aliquando conſtringi legibus alterius reipubl, quatenus lucrum vel quæſtum ex illa quærere intendunt, & quemadmodum penes imperantem eſt, extraneos omnes excludere, ita ſpecialiter quosdam ab hoc interdicto excipere poteſt. Imo per indirectum quoque ſic extraneo conceſſiſſe priuilegium videtur, *quatenus ſubditis propriis quid prohibet in fauorem extranei*, veluti bibliopolis, ne certum librum imprimant, &c.

(t) Hinc fluit vulgata diuiſio priuilegiorum, quod ſint vel titulo *gratioſo* vel *oneroſo* acquiſita. Equidem omnia priuilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex *mero debito* haud proficiſcuntur; ſed tamen gratia non ſemper vnica eſt cauſa concedendi priuilegia, ſed α) vel *pretium oblatum* vel β) *antecedentia bene merita.*

§. LX. Similiter penes concedentem eſt, modum priuilegio præſcribere, & vtrum *reale* an vero *perſonale* eſſe debeat, determinare. (u)

§. LXI.

---

ta. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod *pretio* acquiritur, ſit pretio æſtimabile, licet vt plurimum res non per modum contractum peragi, ſed quoad ſchema externum ius hoc in alterum quaſi ex gratia transferri videatur, & hoc intuitu talia priuilegia dicuntur *conuentionalia.* Si ob *bene merita ſingularia* conceduntur, multum participare videntur ab illis, quæ alias *titulo oneroſo* conceſſa ſunt. Equidem remuneratio non præſupponit tale debitum, quod *obligationem perfectam* producere poſſet; nam quæ in ſubdito vocantur *bene merita*, illa nihil aliud, quam expletionem officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta poſſunt excogitari, quanta non poſſunt requiri a ſubdito. Verum cum etiam imperantis ſit, eos, qui ſingularem reipubl. curam impenderunt, omnibus modis fouere, & *præmiis* exornare, & vero ad *præmia* conceſſiones priuilegiorum quoque ſpectent, conueniens eſt, vt ex *natura præmiorum* talia priuilegia interpretemur, quorum hæc ſolet eſſe ratio, vt ei, qui *præmiis* ob ſingularia bene merita ornatur, *ius irreuocabile* largiatur, vt in contractibus fieri ſolet, & hoc reſpectu forſan ad priuilegia *titulo oneroſo quæſita* referuntur.

(u) Reſpexit huc ICtus in *l. 163. de R. I.* Quodſi voluntas concedentis dubia ſit, recurrendum ad coniecturas, quæ potiſſimum ex cauſa priuilegii aliisque circumſtantiis deſumendæ. Similiter ex *modo concedendi* quoque multum dependet; quando enim pretio priuilegium aliquod eſt quæſitum, illud pro *reali* & *perpetuo* reputandum, quoniam per huiusmodi conuentiones intendimus communiter *ius irreuocabile* & *ſtabile*

§. LXI. Ex priuilegio ſemel conceſſo priuilegiato ius aliquod naſcitur, & quidem *perfectum* intuitu ceterorum conciuium (x) ratione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (y)

§. LXII. Ius *imperfectum* & *reuocabile* potiſſimum illa priuilegia conferunt, quae *iure pre-*

bile acquirere. Et quamuis concedens ſit optimus priuilegii ſui interpres; tamen nec *doctrinalis interpretatio* hic eſt excludenda, praeſertim ſi concedens mortuus ſit, nec ita amplius mentem ſuam declarare poſſit.

(x) Priuilegium obligat ceteros conciues, ne priuilegiatum turbent in exercitio iuris ſui, contra quos quoque ſe defendere legitimis mediis poteſt, quae ius ciuile cuiuscunque loci adornat, ſicuti etiam magiſtratus eſt, priuilegiatum in exercitio iuris ſui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris eſſe ſolet, vt eiusmodi conceſſionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magiſtratus ſubalternos, ad defendendum priuilegiatum ratione ſui priuilegii, quo intuitu priuilegium *lex* dici poteſt, tum reſpectu *magiſtratus inferioris*, ſecundum quam pronunciare debet, vbi controuerſia priuilegium concernens ingruit; tum reſpectu *ceterorum*, qui firmiter inde obligantur, prout dictum eſt.

(y) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, *an & quatenus inde obligetur? an libere eadem reuocare poſſit?* HOBBESIVS concedit ex *abſoluta poteſtate* imperantem *vbique* & *ſemper* priuilegia reuocare, neque adeo *perfectum ius* ſubditos intuitu concedentis impetrare poſſe! (vid. *tr. de ciue cap. 6. §. 13. ſeqq. Leuiath. c. 18.*) ſupponit enim generaliter, *principem ſubditis ſuis non obligari.* In eandem fere ſententiam inclinat ADRIAN. HOVTVYN *polit. gener.* §. *26. circa*

precario (z) conceſſa ſunt, qualia vt plurimum habentur *gratioſa*, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§. LXIII.

---

caſ. addito tamen hoc temperamento, *niſi in vim contractus abierint, & de eo manifeſto conſtet.* Idem defendit BODINVS *de republica lib. I. c. 8.* ſed ex nouo fundamento, *quod omne priuilegium lex ſit, adeoque abrogationi obnoxia.* Alii vero nulla priuilegia *ſine cauſa* reuocari poſſe ſtatuunt, ex eo fundamento, quod etiam gratuita priuilegia in donationem tranſeant, quam nec princeps reuocare queat. RAVCHBAR. *lib. 2. qu. 11.* Alii aliter. Verum cum non vna ſit natura priuilegiorum, vna deciſione quoque quæſtio hæc abſolui nequit, vt in ſequentibus expediendum.

(z) *Ius precarium* hanc habet naturam, vt ſemper & pro lubitu reuocari poſſit, cum hac intentione alicui quid concedatur, vt *ius irreuocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potiſſimum eſt, quod *ex gratia* principis & confertur, & in poſterum quoque dependet, vbi ſemel collatum eſt. Sunt tamen, qui aiunt, *conceſſionem* quidem eſſe ex *gratia*, ſed neutiquam eius *exercitium*, exemplo donationis, quæ ab initio ex libera voluntate & gratia donantis ſit, ſed, vbi ſemel facta eſt, non amplius ex *gratia* dependet, ſed *ius perpetuum* operatur. Equidem hanc comparationem admitto, ſi in *priuilegiis gratuitis* expreſſe ſe declarauerit princeps, quod *ius irreuocabile & perpetuum* in priuilegiatum transferre velit, quia ſic conſtat, *iure precario* priuilegium haud eſſe collatum, quamuis plerumque in Gallia concedi ſoleant, cum clauſula priuilegiis communiter ſubiici ſolita: *quand' il nous plaira.* Sicuti enim princeps irreuocabiliter ceteras res corporales ſubditis donare poteſt, ita nulla apparet ratio, cur non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipſum voluerit

§. LXIII. *Irreuocabile* vero *ius* priuilegia conferunt, quæ eis modis acquiſita ſunt, quibus alias ius plenum ſeu proprietas acquiri ſolet, vt ſunt priuilegia *titulo oneroſo* (a) acquiſita.

§. LXIV-

---

rit in dubio, alia quæſtio eſt, id quod negandum exiſtimaui, quia *α*) conceſſio *precaria* in dubio magis præſumitur, quam abſoluta donatio, maxime *β*) in eiusmodi iuribus, quæ vt plurimum *iure precario*, & *ex gratia* conferri ſolent. Neque *γ*) omnis gratioſa conceſſio ſtatim *donatio* eſt, cum etiam *commodatum* & *precarium* gratioſa conceſſione nitatur. Ceterum an ſemper talis reuocatio conſulta ſit, ex *regulis prudentiæ* metiendum, ex quibus rationes iuris non deſumuntur. Conf. interim CONRING. *diſſert. de priuileg. recte conc. & reuoc.*

(a) Priuilegia titulo oneroſo conceſſa illa dicuntur, quæ non ex nuda & mera *gratia* & *liberalitate* principis prouenere, ſed vel *pretio* aliaue re interueniente comparata ſunt, vel ob *bene merita inſignia*, & *præmio compenſanda* ſunt conceſſa, prout §. 59. dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex *titulo* potiſſimum cognoſcitur, quale ius in alterum translatum ſit, cum *titulus index noſtræ voluntatis ſit*; ita quoque ex *titulo*, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an ius *perpetuum* & *irreuocabile* translatum ſit nec ne? Quodſi titulus dominii translatiuus interuenerit, veluti emtio, permutatio, &c. ius *perfectum* & *plenum* priuilegiato collatum cenſeri debet. Neque obſtat, quod ſubditis non poſſit competere *ius perfectum* intuitu imperantium; quod eo ſenſu accipiendum, vt non poſſint principem ex iure ſibi competente cogere; interim tamen hoc ſenſu ius perfectum ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud poſſit

quod

§. LXIV. Dicuntur autem *irreuocabilia* talia priuilegia *comparatiue*, quod pro lubitu, vti quidem *gratioſa*, reuocari haud poſſint; ceteroquin, ſalute reipublicæ id exigente, (b) recte reuocentur, vt tamen indemnes ſeruandi, qui ex tali reuocatione læduntur.

§. LXV.

---

quod ſecus erat in *priuilegiis gratioſis*. Princeps enim ſummus æque ex contractibus ſuis cum ſubditis initis obligatur, vt priuati, cum & legibus naturæ ſubiaceat, *& principis dignitas poſtulet, vt fidem datam ſeruet, etiam cum aliquali ſuo incommodo*, vti ait BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156*, Eadem intentione concedi ſolent priuilegia *ob bene merita* conceſſa, vt ſcilicet *ius perfectum* & *irreuocabile* in alterum transferatur, id quod animus compenſandi ſingularia bene merita indicat, a quo alienum eſt, reuocare illud, quod compenſationis cauſa datum eſt. Conf Dn. STRYK *de priuil. tit oneroſo quæſit. c. 3. §. 6. ſeqq.*

(b) Fuſius hæc quæſtio tractata eſt in *Obſ. Hallenſ. 16.* & *17. tom 3.* Scilicet notum eſt vulgatum illud ſupra iam toties quoties inculcatum: *ſalus populi ſuprema lex eſt*; & ita ex hoc principio omnia iura ſubditis competentia ſunt limitanda, & ſaluti reipubl. ſubordinanda. Sicuti itaque ad *ſalutem reipublicæ* ſubditi omnes ſuas conferre debent vires, ita quoque priuilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ cauſa dimittere ſponte debent; tale enim ius nec acceperunt nec accipere potuerunt, quod cum ſalute reipublicæ pugnaret. Eiusmodi priuilegia vel ſtatim *ab initio* talia ſunt, vel *ex poſt facto* nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri poſſet priuilegium ſenatui datum *de non reddendis rationibus de bonis ciuitatum*, quod e diametro ſaluti reip. aduerſatur, cum ita

§. LXV. Aliquando etiam in *caſu neceſſitatis* priuilegiorum exercitium ad tempus ſuſpenditur, (c) qua ceſſante, vigor eorum reuiuiſcit.

§. LXVI.

ſenatui anſa detur diſponendi de bonis ciuitatum pro lubitu, quorum conſeruatio reipublicæ ſicuti valde proficua eſt, ita non poteſt non illud eidem eſſe damnoſum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem eſſet dicendum de *monopolio* alicui conceſſo ſine pretii determinatione. Ad poſterioris generis priuilegia illi caſus potiſſimum ſpectant, quando ſtatus reipublicæ ita ex poſtfacto mutatus eſt, vt præſens ſtatus, ſtante tali priuilegio antiquitus conceſſo, ſaluus & incolumis eſſe haud poſſit, veluti ſi imperans videat, priuilegium collegio conceſſum ex poſtfacto perpetuas parere inter ſubditos diſcordias & ſeditiones, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci poſſe. Vtut vero princeps de eo iudicare poſſit, an priuilegium ſaluti reipubl. aduerſum ſit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex priuilegio in rempubl. redundat, iuſtam cauſam illud reuocandi operari poteſt, cum certum ſit, priuilegium vix concedi poſſe, ex quo non aliquod incommodum reſpubl. percipiat, quod tamen compenſatur vel *meritis antecedentibus*, ſi ob hæc conceſſum; vel *pretio interueniente*, quod in rem reipublicæ verſum eſt. Licet vero princeps ſuo iure agat, quando tale priuilegium reuocat, hoc ipſo tamen non excluditur *ſatisfactio* eo nomine illi facienda, qui inde læditur, modo læſionem allegare poſſit, veluti ſi reditus ex exercitio priuilegii percepti haud reſpondeant pretio, pro quo priuilegium comparatum eſt. Dn. STRYK. *cit. l. §. 23.*

(c) Hoc caſu proprie non reuocatur, ſed tantum ad tempus quieſcit, quoniam deficit illa occaſio, vbi commode exerceri poſſit. Credendum omnino eſt, omne priuile-

§. LXVI. Hæc obligatio de non reuocandis priuilegiis, irreuocabiliter conceſſis, etiam ſucceſſores (d) ſtringit, licet *titulo ſingulari* (e) ſuccedant, quatenus conceſſio priuilegii e re reipubl. facta.

§. LXVII.

vilegium ita conceſſum eſſe, *modo commoda occaſio adſit;* illa ergo ceſſante, quieſcit quoque vſus priuilegii, veluti tempore *neceſſitatis bellicæ*, quo quieſcunt omnia immunitatis priuilegia. Neque aliud dicendum in priuilegiis per contractum quæſitis, vt vult MYLER AB EHRENB. *de princip. & ſtatib. imp. c. 62. §. 17.* quaſi contractus neceſſitatem præſtationis habeant, nam de hoc non eſt quæſtio, ſed, quousque neceſſitatem habeant? tantum quæritur, id quod ex natura priuilegiorum colligendum. Et cum *ſummæ neceſſitati* renunciari haud poſſit, inualida erit clauſula priuilegio adiecta, *quod nec neceſſitatis caſu priuilegium ſuſpendi debeat*, cum præterea priuilegium hoc modo qualificatum euidentem reipublicæ iacturam inuoluat, & eatenus haud obligatorium ſit. Dn. STRYK. *cit. l. §. 21.*

(d) De ſucceſſoribus *vniuerſalibus*, qui *iure hereditario* ſuccedunt, forſan minor ratio eſt dubitandi, cum iuris naturæ ſit, vt ille, qui ſuccedit in omne commodum defuncti, incommoda quoque a ſe non declinet, & quemadmodum per defunctum heres acquirit, ita æquum eſt, vt per eum quoque obligetur. BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 164.*

(n) Qui ſuccedunt titulo *ſingulari*, *electione* forſan populi, vti hodie in Epiſcopatibus & Abbatiis contingit, vel *pacto publico*, quemadmodum per *inſtr. P.* plura territoria Regi Boruſſiæ, Sueciæ, aliisque ceſſa ſunt, hi non æque ex facto anteceſſorum ſuorum obligantur. Neque enim per anteceſſorem ſuccedunt, ſed ex *nouo plane iure;* interim tamen cum in *officio* anteceſſori ſurrogentur, æquum eſt, vt ex conceſſione illorum pri-

vi-

§. LXVII. Sicuti vero imperantis voluntas legem conſtituit, ita contraria eandem tollit, (f) ſiue *expreſſa*, ſiue *tacita*. (g)

§. LXVIII.

---

viſegiorum obligentur, quæ *intuitu officii* facta eſt, ſeu vbi ceſſit reipubl. commodo; BODIN. *cit. l.* veluti ſi ob bene merita in rempubl. collata, vel pro pretio, quod in manifeſtam reipubl. vtilitatem verſum eſt, ſunt conceſſa.

(f) Et *legiſlatio* & *legum abrogatio* ex eadem poteſtate fluit, vt tamen prudentis principis ſit, leges ſemel latas & reipubl. maxime conducibiles haud temere revocare, cum ea pleriſque populis retinendæ vetuſtatis innata ſit cupido, ut vix ferre talem mutationem poſſint, & non raro fluctus inde in republ. ſint metuendi. PETRVS DE MARCA *de concord. ſacerd. & imper. lib. III. cap. 9.* §. 9. Quin etiam leges optime excogitatæ in abuſum trahi ſolent, ſed propterea ſtatim tolli non poſſunt ob reipubl. corruptionem, qualis olim erat lex *de manumittendis ſeruis*, qua tamen ſæpe abutebantur Romani. Verum addit DION. HALICARNASS. *lib. V. Ego hanc legem tollendam minime cenſeo, ne quod grauius malum inde in rempublicam erumpat, verum tamen, quantum fieri poteſt, corrigendam cenſeo.* Sicuti vero in legibus *ferendis*, ita quoque in *abrogandis* concurſum ſubditorum non requirimus, niſi quod ex peculiari reipubl. ratione imperans aliquando adſtrictius ſit, ad ſtatuum quorundam conſenſum.

(g) Hoc fit vel *conſuetudine* introducta *contraria*, vel *ſtatus mutatione*, qua neceſſario mutari debent illæ leges, quæ neceſſariam connexionem cum ſtatu publico habent, vti videbimus in Romana republ. poſt regifugium, vbi leges regiæ paulatim exoleuerunt, maxime quæ quandam connexionem cum regimine regio habuere; nam omnes omnino exoleuiſſe non conſtat. Imperii noſtri ſtatus a temporibus CAROLI IV. valde

de mutatus eſt, & ſic non mirandum, quod multa Aureæ Bullæ capita hodie mutata eſſe deprehendantur, quæ collegit Dn. IAC. BRVNNEM. diſſert. de mutat. A. B. *In iure publico particulari* hoc inprimis attendendum, vbi de *legum obſeruantia* nemo recte iudicare poteſt, niſi qui notitia *ſtatus* publici, tum *antiqui*, tum *nouioris*, ſatis eſt imbutus; alioquin enim in applicatione ſæpiſſime erratur. Atque hæc *tacita* legum mutatio facilius fieri poteſt, quam *expreſſa*, cum ad hanc ſæpe requiratur conſenſus ſtatuum reipubl. Quæ itaque poſt *tacitam* hanc legum *mutationem* facta ſunt, merito vigorem ſuum obtinent. Lege Pompeia cautum erat, *ne alii in Bythinia ſenatui adſcriberentur, quam ciues illarum ciuitatum.* Hæc lex per *contrarium vſum* in deſuetudinem abierat: hinc quæſtio exoriebatur, an alienigenæ in ſenatum aſſumti eiiciendi eſſent? Reſpondit TRAIANVS PLINIO quærenti: *Nam & legis autoritas, & longa conſuetudo vſurpata contra legem in diuerſum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus, ſed manerent, quamuis contra legem adſciti quarumcunque ciuitatum ciues; in futurum autem lex Pompeia obſeruaretur: cuius vim ſi retro quoque velimus cuſtodire, multa neceſſe eſt perturbari. vid.* PLINIVS SECVNDVS *lib. X. epiſt. 116.* Neque hanc poteſtatem, leges abrogandi ſibi ipſi vel poſteris ſuis imperans adimit, ſi vel maxime, clauſulam legi antea latæ adiecisſet: *vt ne abrogari vnquam poſſit.* Cum enim ſummus imperans ſuperiorem ſe habeat neminem, legibus eiusmodi ſe adſtringere nequit, præſertim quia per hanc clauſulam magis ſeriam & conſtantem ſuam voluit *declarare* voluntatem, quam ſubditis aliquid *promittere.* Fit legislatio μονομερῶς a ſolo principe, atque ita talis clauſula *nudæ aſſertionis*, non *promiſſionis* virtutem habet, quæ concurſum aliorum, qui promiſſum accipiunt, requirit. Conf. HERTIVS *diſſ. de lege clauſ ne abrog. poſſit munita* §. 4. vbi adducit verba CICERONIS *lib. III. ad Attic. epiſt. 24.* quæ cum rem egregie illuſtrent,

huc

§. LXVIII. Eadem poteſtas quoque imperanti indulget *facultatem diſpenſandi* (h) in legibus a ſe latis quoad certas perſonas, in peculiari caſu, vltra quem ſe non extendit.

CAP.

---

huc transſcribere placet. Ita autem ille: *Scis Clodium ſanxiſſe, vt vix aut omnino non poſſit nec per Senatum nec per populum infirmare ſua lex: ſed vides, nunquam obſeruatas eſſe ſanctiones earum legum, quæ abrogarentur: nam ſi id eſſet, nulla abrogari poſſet: (neque enim vlla eſt, quæ non ipſa ſe ſepiat difficultate abrogationis) ſed cum lex abrogatur, illud ipſum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc cum reuera ita ſit, cum ſemper ita habitum obſeruatumque ſit, octo noſtri Tribuni pl. caput poſuerunt hoc: Si quid in hac rogatione ſcriptum eſt, quod per leges, plebiscita vel SCta, hoc eſt, quod per legem Clodiam promulgare, abrogare, derogare, obrogare, S. F. non liceat, non licuerit, quodue ei, qui promulgauit, abrogauit, derogauit, obrogauit, ob eam rem pœnæ mulctæue ſit e. h. l. n. r. i.* e. *eius hac lege nihilum rogator.* Conſtat Auream B. hac clauſula variis in locis fuiſſe munitam, & tamen variis in capitibus mutationem iam paſſam fuiſſe, vti antea dictum, & præterea etiam obſeruatum ab illuſtri HERTIO *cit. l. ſect. 2. §. 3. ſeq.* Facilius tamen talis abrogandi licentia reſtringi *pacto publico* poſſet, quemadmodum imperans ſub auſpicio regni ſui ſæpe promittere debet ſe nullo modo leges antiquas abrogaturum, qualis promiſſio tamen curſus limitationem patitur ex *ſtatu* poſtea *mutato*.

(h) Dum *ius diſpenſandi* ſoli *imperanti* adſcribo, inde *magiſtratum ſubalternum* excludo, niſi quatenus ex *delegata* ſibi *poteſtate* diſpenſant, ceu quandoque Conſiſtoriis datum eſt, vt poſſint in quibusdam gradibus matrimonialibus diſpenſare, qua delegata poteſtate deficien-

CAPVT IV.

DE IVRE IMPERANTIVM CIRCA COLLEGIA ET VNIVERSITATES.

§. I.

COLLEGIVM ſeu VNIVERSITAS eſt *collectio conſtans, plurium perſonarum vnitarum ad certum aliquem finem communiter obtinendum.* (r)

§. II.

---

ciente, a iure diſpenſandi deſiſtere debent, quod a gratia & *poteſtate legislatoria*, non *iudiciaria* dependet. Inde quoque eſt, quod magiſtratui inferiori haud conceſſum ſit, pœnam lege conſtitutam remittere, aut in aliam mutare, ſed ſimpliciter legem ſequi debeat. Non confundenda tamen eſt cum diſpenſatione *interpretatio reſtrictiua*, quæ itidem ad magiſtratus inferiores ſpectat, cum ita tantum iudex declarat, caſum ob peculiarem concurrentem circumſtantiam haud contineri ſub lege, neque principis voluntatem, licet in lege generaliter declaratam, ad caſum propoſitum extendendam eſſe.

(i) (1) Requiruntur ad collegium *plures perſonæ*, ad minimum tres, vt eo facilius poſſint inter ſe conſentire, & maiora efficere. (2) Debent eſſe *vniti inter ſe ad vnum finem*, quæ *vnio* ad eſſentiam requiritur, & per illam *vnum corpus*, vel *vna perſona moralis* conſtituuntur. Hæc vnio eſt *anima collegiorum*, & hinc, illa penitus diſſoluta, collegium quoque interit, quia ita quaſi ſpiritum ſuum amittit; e contrario, quamdiu *eadem vnio* manet, idem collegium durare cenſetur, licet paulatim mutentur perſonæ, & aliæ aliis ſurrogentur. Porro quicquid ita vniti agunt, hoc non *ſingulis* imputandum, ſed *omnibus coniunctim ſumtis*, atque hac ratione, quod vniuerſitas debet, ſinguli haud debent.

Ne-

§. II. Collegia & ſodalitia inire eſt res libertatis naturalis, adeoque in *ſtatu naturali* permiſſa, imo ad amicitias ſtabiliendas ſatis apta, quamuis propter finem malum (k) *ex accidente* iuri naturæ repugnare poſſint.

§. III. Neque, introductis rebuspublicis, collegia prohibita fuere abſolute, quia cum his optime conſiſtere poſſunt, tanquam *ſocietates æquales*, (l) & quæ reipublicæ adhuc eodem modo ſubſunt, vti ſinguli. Quid

---

Neque ſtatim quod ſinguli egerunt, vniuerſitati imputandum, vt ſi ſinguli deliquerunt, non tamen qua ſunt *collegæ*, id quod ratione pœnæ infligendæ attendendum, vbi ſinguli ſeparatim coercendi. Quando autem collegium deliquit, id quod fit, ſi ex *decreto collegii* aliquid factum, pœna in ipſum collegium conueniens dictatur. Denique (3) *vnus idemque finis* omnibus communis eſſe debet, quod de *licito* haud dubie intelligendum. A *ſocietate negotiatoria* in eo differt, quod non inſtituantur ad commune lucrum & quæſtum, nec *perpetuo iure*, ſed ſinguli ſua propria bona habeant, in collegio vt plurimum.

(k) Sic quando inſtituuntur ſodalitia ad generis humani oppugnationem, qualia olim *latronum* erant *ſodalitia*, iuri naturæ repugnant, licet vel maxime inter gentes tolerentur, vel a republica approbentur, quorſum refert Solonis legem in *l. vlt. D. de Colleg.* BODIN. *de republ. lib. III. c. 7. p. 513.* vbi verbis: ἐπὶ λεῖαν οἰχόμενοι, aliter interpretatur, ac quidem vulgata verſio admittit.

(l) Collegia ſunt *ſocietates æquales*, quatenus ordo imperandi & parendi talis, qualis in republ. viget, ibidem ceſſat. Solet quidem aliquis collegio præfici, qui dirigat collegii negotia, ſingulos conuocet, acta collegii cuſto-

Quid quod ratio reipubl. nonnunquam certa collegia requirat, per quæ adminiſtratio reipubl. expediri queat.

§. IV. Et quia collegia quædam proprium & a reip. fine diuerſum finem habent, non inuoluit contradictionem, ſi imperans ſemet quoque collegio ſubditorum adiungat, quo caſu non vt *imperans*, ſed vt *membrum collegii* (m) conſideratur.

§. V.

---

cuſtodiat, & iura eius tueatur, ſed absque *imperio*, cum reliquorum votis propterea nihil detrahatur. Hoc poſito, noua respubl. in republica per collegii conſtitutionem non erigitur, ſed tum ſinguli, tum omnes coniunctim & pro vna ſumti perſona, ſubſunt imperio reipublicæ, adeoque huius eſt præcauere, ne ſimplex collegium æquale in formam *reipubl.* paulatim excreſcat, quod facile fieri poteſt, ſi poteſtas ſingulorum collegiorum non ſatis circumſcribatur.

(*m*) Sunt *eccleſiæ* nihil aliud quam *collegium æquale*; quibus princeps cum ſe adiungit, ibidem haud conſideratur vt *princeps*, ſed vt *auditor*, vt *Chriſtianus*; qui cum reliquis eundem finem intendit, quod non recte animaduertunt hi, qui triplicem ſtatum in eccleſia fingunt, *eccleſiaſticum*, *imperantem*, & *plebeium*. Similiter cum princeps etiam vt *paterfamilias* circa rem familiarem poſſit conſiderari, quid prohiberet, ſi collegio mercatorum, metallicorum, aliorumque ſe adiungeret? prout praxis rerumpublicarum docet. Veruntamen nihilominus vt ſummus princeps adhuc in ipſum collegium retinet & exercet ſummam poteſtatem, ex quo fit, vt minus tutum ſit ceteris ſodalibus, habere imperantem collegam.

§. V. Introductis tamen ciuitatibus, ex fine reipublicæ imperantis erit, præcavere, ne per collegia aliquod præiudicium reipublicæ inferatur. (n)

§. VI. Imo ſicuti ſinguli, ita quoque integra collegia imperantis directioni adhuc ſubſunt. (o)

§. VII.

(n) Habent collegia in republ. ſua comoda, habent incommoda. Promouent comercia, vnionem inter ciues firmãt, & defenſioni reipubl. inſeruiunt, quæ ſæpe magis a collegiis quam ſingulis haberi poteſt. Sed incommoda a collegiis quoque metuere debet reſpubl. Iam antea dixi, facile poſſe degenerare in reſpublicas nouas: certe apta ſunt ad ſeditiones in republica fouendas, ad declinandum obſequium, ad factiones colendas, quæ omnia a ſingulis non tam facile metuenda ſunt. Cogitandum eſt, rempubl. eſſe corpus ægrotans, ex multis corruptis membris conſtans, quo magis autem eiusmodi membra putida inter ſe cohærent, eo plus damni reipubl. imminet. Ad hoc vero auertendum, finis reipubl. imperanti curam ſingularem commendat.

(o) Nouum argumentum, ex quo ius imperanti in collegia adſtruitur. Collegia coaleſcunt ex ſubditis, qui inter ſe adhuc manent æquales, & ſic collegium ipſum, licet *nouam perſonam moralem* in republ. ſuſtineat, a *ſubiectionis* vinculo tamen haud liberatur. Quale ius ergo in ſingulos, tale multo magis imperanti in collegium competit, quod itidem *vnius perſonæ vicem* gerit, ſed magis reipubl. nocere poteſt, ac quidem ſinguli, & ita quoque eo magis imperanti incumbit, omnibus prouidere modis, ne reip. damnum a collegiis inferatur.

(p) Iu-

§. VII. Sic itaque imperanti competit (I) ius plane prohibendi (p) collegium aliquod, quo facto, collegium *perſonæ ciuilis* amittit iura.

§. VIII.

(p) Iudicat ipſe imperans, quæ collegia ſint toleranda in ciuitate, quæ reprobanda. *Si tolerat*, habent effectus ciuiles; licet omni iuſtitiæ & pietati aduerſa ſint. Si *reprobat*, amittunt omnes effectus ciuiles, licet pietati & bonis moribus congruant. Sic *eccleſia* & *Hetæria*, vti agapæ primorum Chriſtianorum vocantur a PLINIO, optimum & ſanctiſſimum habuere ſcopum: aſt poſtquam ſub imperatoribus ethnicis prohibebantur, pro *corpore ciuili* in republ. Romana nec haberi, nec ex teſtamento capere, nec immobilia aut alia bona poſſidere poterant, donec per Conſtantinum M. facies rerum mutaretur, & eccleſiæ approbarentur, quo ipſo ſtatim effectus ciuiles conſequebantur. Pertinet huc PLINII *ad Trajanum epiſtola* de collegiis Chriſtianorum, vbi circa finem ita: *Quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſusque coeundi, ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium, quod ipſum facere deſiiſſe poſt Edictum meum, quo ſecundum mandata tua betærias eſſe vetueram*, vid. *lib. 10. epiſt. 97.* vbi contextus docet, *hetærias* idem denotare quod *collegium*, vti obſeruat Clariſſ. SAMVEL BASNAGE *tom. 2. annal ad ann. 110. §. 3.* Conf. *diſſ. iur. eccleſ. antiq. IV. ad Plin. & Tertull.* Sic etiam de Auilio Flacco Ægypti Præfecto Philo *in Flacc.* ait: *vetabat cœtus promiſcuæ multitudinis, ſublatis etiam ſodalitiis, quæ prætextu ſacrorum vacabant mero & crapulæ.* Scilicet eadem ratione vſus eſſe videtur, qua patres, qui ob eandem rationem vigilias nocturnas, ex quibus multa incommoda in eccleſiam redundabant, ſeculo XIII paſſim ſuſtulerunt: ſic quoque agapæ tandem ſublatæ ſunt, cum in comeſſationem degenerarent.

 (q) Quan-

§. VIII. Quem in finem (II.) imperans quoque diſponere poteſt, ne vllum aliquod collegium in republica toleretur, (q) niſi quod confirmatum, & publice approbatum ſit.

§. IX.

(q) Quantopere Romani in republ. libera horruerint conventus promiſcuos ciuium, docet LIVIVS *lib. XIX. c. 15.* Ita enim Poſthumius ibidem: *Maiores veſtri, ne vos quidem, niſi cum aut vexillo in arce poſito comitiorum cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi concilium tribuni indixiſſent, aut aliqui ex magiſtratibus ad concionem vocaſſent forte temere coire voluerunt, & vbicunque multitudo eſſet, ibi & legitimum multitudinis rectorem cenſebant debere eſſe.* Nouerant enim incommoda, quæ ex promiſcua coitione ciuium in rempubl. redundare poſſent. Ita quoque *iure Lubecenſi* prouiſum, vt omnibus collegiorum conuentibus quidam ſenatores interſint, ne quid in detrimentum reipublicæ ibidem ſtatuatur. vid. *ius Lubec. lib. IV. tit. 13. art. 3.* Atque hinc ſatis prudenter in iure Romano conſtitutum fuit, nullum collegium pro legitimo habendum eſſe, niſi autoritate publica eſſet conſtitutum, & hac ratione *criminis extraordinarii* rei erant, qui absque *publica approbatione* coiuerant. Licet enim collegia per ſe non ſint illicita, talia tamen fiunt, vbi lege publica certa ratione ſunt prohibita. Neque hoc tantum ad *collegia profana* pertinet, ſed etiam *ſacra*, cum imperantis ſit prouidere, ne ſub prætextu ſacrorum & pietatis aliquid fiat contra rempublicam. Experti ſunt imperantes cum maximo ſuo damno, quantas turbas ſæpe dederint tot pia, vt vocantur, collegia, fraternitates, ordines, ſocietates, cetera, quæ cum ab initio ſub inuolucro pietatis permiſſa fuerunt, poſtea, vbi altas radices egerunt, ſatis eradicari non potuerunt.

(r) De

§. IX. Similiter (III.) imperanti competit ius noua collegia & ſocietates inſtituendi, (r) & illis certum regimen, leges, priuilegia aliaque iura præſcribendi, prout ſalus reipublicæ poſtulare videtur.

§. X.

(r) De *priuatis* hactenus. *Publica* ſequuntur, quæ quoad ſuam inſtitutionem primam & directionem a *publica* dependent *autoritate* reipubl., & ſic in multis a collegiis ceteris priuatis differunt, tum ratione priuilegiorum & iurium, tum ratione adminiſtrationis bonorum, quæ hic non æque ſolet eſſe libera, vti quidem in *priuatis:* in his enim collegium de bonis ſuis adhuc libere diſponere poteſt, prout priuati: *publica* collegia, quæ bona poſſident, *autoritate publica* poſſident, & imperanti eo nomine ratio eſt reddenda, atque adeo ſine eius præſcitu ordinarie de iis diſponere nequeunt, vti ſunt bona ciuitatum, communitatum, Academiarum, imo etiam eccleſiarum. Quid enim aliud ſunt, quam cœtus publici? Pertinent huc inſtitutiones *collegiorum commerciis perpetuis inſeruientium*, *Academiarum*, *Gymnaſiorum* & *Scholarum*, variarumque *ſcientiarum*, vt ſunt paſſim *les ſocietés des ſciences*. Idem collegium *ICtorum*, *Medicorum*, *Scabinatuum*, *Iudicum*, *prouentuum & redituum reip. curandorum* &c. Imo ex hoc iure fluit ius *dandæ ciuitatis*, vt ſcilicet pagus vel vicus poſſit erigi in ciuitatem quoad iura, priuilegia & alia, quæ ciuitatem conſtituunt, quæ vnice ex imperantis autoritate dependent, cum hoc ius regimen reipubl. reſpiciat. Hinc olim ſatis diſputatum fuit, vtrum dominis regionum ius dandæ ciuitatis competeret? Adducit hunc in finem NICOL. HERTIVS *diſſ. de ſuper. territ. c. 18.* chartam de anno 1312. ex IO. ISAACI PONTANI *hiſt. Gelr. lib. 6.* vbi conclusum fuit per principes, *quod nullus princeps aut dominus poſſit alicui oppido vel concedere aliquas libertates,*

§. X. Hæc *collegia publica* ad adminiſtrationem reipublicæ pertinent, proinde (IV.) imperanti competit ius cogendi ſubditos, vt in tale collegium ſe referant, (s) & quod ſui muneris ibi erit, peragant.

§. XI. Circa *priuata collegia* (V.) ius habet proſpiciendi, nequid ibidem ſtatuatur in præiudicium reipublicæ. (t)

§. XII.

tates, vel priuilegiare aliqua oppida absque manu & expreſſo conſenſu Regis, in cuius regno dominium ipſius domini ſitum exiſtit, id quod etiam exemplis aliis declarat, non omiſſis tamen contrariis, ſiquidem principes eo tempore tanta haud gaudebant ſuperioritate, vti quidem hodie, propter quam iis quoque hoc ius denegari nequit, vt probatum dedit Dn. THOMASIVS peculiari diſſ. *de iure ſtatuum dandæ ciuitatis*.

(s) Præſuppoſui talia collegia, quæ *adminiſtrationi reipubl.* inſeruiunt, quæ reuera ad munera publica referenda ſunt. Hoc intuitu quoque admitto, renitentem ſuo modo, non tamen obtorto collo, cogi poſſe ad ſubeundum munus eccleſiaſticum, ſi α) ſatis idoneus β) & religioni illius eccleſiæ, cui præficiendus, addictus ſit. ZIEGLER *de cleric. renit.*

(t) Hoc imprimis attendi debet circa collegia opificum, qui non raro inter ſe conſtituere ſolent, quæ vel *monopolia* ſapiunt, vel aliter *noxam* reipubl. inferunt. Grauiter de eiusmodi abuſibus conqueritur IO. FERRARIVS MONTANVS *lib. 6. de inſtit. reip. c. 5.* aiens. *In ſocietatibus ſuis atque collegiis iſthæc ordinant, atque ſtatuunt, quod priuatim commodet, atque a publica vtilitate tam alienum ſit, quam quod alieniſſimum. Hinc eſt, quod in rebuspublicis non bene inſtructis piſtores inter ſe ſtatuunt, donec alteri panis ſuperſit, ne alter venalem proponat. Calcearii, ſartores, linteones atque*

alii

§. XII. Quamuis itaque cuilibet collegio integrum ſit, per modum *pacti* aliquid ſtatuere de *negotiis collegii*, ſecundum quod in iis procedatur; hæc tamen ſtatuta etiam ſubſunt (u) imperantis iudicio & inſpectioni.

§. XIII.

---

alii, vt arctus ſit famulitii numerus. Inter pannicularios conueniri ſolet, ne vltra præſtitutum quisquam pannos annuo ſpatio conficiat. Quæ ex eo promanant, quod in collegiis plerumque ſunt plures eorum, qui vel artificia male callent, ægreque exercent, aut ſua luxu, alea & comeſſationibus profundunt ac decoquunt, quam qui ſedulo laborant, rebusque acquirendis ſtrenuam & boneſtam operam locant, artisque exercitium ſibi vtile faciunt. Inter quos facile numerus vincit, & quod priuatum eſt vtili præfertur: tametſi fæx illa hominum parum conſideret, quid vtile ſit, etiam vtcunque, ſed cum ipſis nulla emergendi ſpes ſit aliis quoque ſucceſſum inuident, & hoc pacto non ſolum, quod publice pernicioſum eſt, vrgent, verum etiam, quod priuatim commodaret, interuertunt. Vnde ſit, vt collegia illa artificum præter hoc, quod ob inconſultam ſtatutorum temeritatem illicita atque inboneſta babent, etiam multis oppidis pernicioſa ſint; Quo magis inuigilandum eſt magiſtratibus, ne tale quidpiam fiat, ſed peſtibus illis interdicatur. Eſt itaque principi relicta reformatio eorum, quæ peſſimis moribus in collegiis introducta in detrimentum reipublicæ vergunt, de quibus mediis pleniſſime agit PETRVS GREGORIVS *de republ. lib. 13. c. 3.*

(u) (I.) Leges quidem condere ſoli imperanti conceſſum; interim priuatis haud interdictum, inter ſe *pacta* de negotiis inter ſe peragendis inire, quin cum collegium absque certo ordine non ſubſiſtat, hic vero per pacta certa determinari debeat, cenſetur quoque

collegio ius pacta talia conſtituendi datum, eo ipſo, quo publice approbatum eſt. Neque adeo (II.) *confirmatio* talium ſtatutorum neceſſario a principe vel ſumma poteſtate petenda, cum etiam absque illa vim obligandi ex propria virtute habeant, quamuis omnino vtilis ſit. Poteſt tamen (III.) imperans confirmationem eorum ſibi reſeruare, vt absque illa non valeant, id quod maxime reipubl. conducit, cum alias collegia plerumque talia ſtatuant, quæ reipubl. quidem damnoſa, ſingulis autem de collegio proficua eſſe ſoleant. Hac confirmatione accedente, pacta talia (IV.) in leges proprie dictas tranſeunt, & ſic non amplius a collegio poſſunt reuocari, vti quidem nuda pacta. Cæterum (V.) pacta talia tantum valent, quatenus de rebus collegii inita, extra quas ſi aliquid ſtatuatur id merito pro inualido habendum, quo etiam pertinet, ſiquidem aliquid determinent de rebus collegii ſui, ſed (VI.) in *præjudicium reipublicæ*, quia in genere omnia pacta priuatorum ad hanc normam dirigenda, & ea, quæ aduerſantur ſaluti reipublicæ, pro illicitis habenda. Sic damnoſum eſt reipublicæ collegiorum ſtatutum, ſi opifices ſtatuant, vt nemo operam ſuam minoris locet, vel rem ſuam minoris vendat, quam inter ſe conuenerint, vel vt iniuriam paſſus tamdiu ab opificio excludatur, donec iniuriam vindicaverit &c. Cum autem (VII.) talia pacta eſſent otioſa, niſi etiam quædam *coactio* illis adiiceretur, ita quoque permiſſum collegio pœnam conuentionalem in transgreſſores ſtatuere, quæ tamen mulctam pecuniarum leuiorem excedere nequit. Hoc ipſo (VIII.) *proprie dictam iurisdictionem* haud exercet, quippe quæ absque imperio eſt inefficax, quod in collegio æquali ceſſat: interim hoc collegio quoque datum cenſeri debet, vt poſſit cognoſcere de negotiis ad collegium ſpectantibus, & per maiores determinare, an aliquis pacta violauerit, in qua *notione* ſi excedatur, tunc demum iudex ordinarius de hoc grauamine cogno-

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fluit, imperanti cnmpetere ius, collegiis præſcribendi certos *limites*, (x) quatenus hoc reipublicæ conducibile viſum fuerit.

CAP. V.
DE IURE IMPERANTIS CIRCA SACRA.

§. I.

IVRA CIRCA SACRA non recte examinari & diiudicari poſſunt, niſi antea cognouerimus, quomodo *religio* & *eccleſia* ſe habeant ad

gnoſcet & *ſententiam deciſiuam* ferre poteſt. Atque hinc etiam eſt, quod illa, quæ per *iurisdictionem proprie dictam* cum *auctoritate* & *imperio* exerceri debent, coram collegio fieri nequeant, veluti quod non poſſint dare tutores, recipere teſtamenta &c.

(x) Huc pertinet: (I.) ne *extranei* in tale collegium adſumantur, quatenus *originarii* opifices adſunt, his enim primario, vt propriis ſubditis, proſpiciendum: (II.) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt: (III.) Poteſt præterea determinare numerum collegarum & prohibere, ne vltra numerum alii adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum ſunt, tolerentur. Ab antiquo enim in plerisque rebuspubl. receptum fuit, vt in ciuitatibus certa & diſtincta haberentur collegia, & ne promiſcue vnusquisque opificum quoddam peragere poſſet, niſi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipſo collegio naſcitur *ius prohibendi*, ne aliquis in ciuitate extra collegii membra opificum exercere audeat.

ad *rempublicam*, & qualis vtriusque potiſſimum finis ſit. (y)

§. II. Sacra hic primario *modum colendi Deum externum* (z) denotant, atque adeo non huius ſed illius vitæ ſalutem pro ſcopo habent: quo poſito, apparet, religionem non pertinere primario ad *actiones* hominum *civiles inter ſe*. (a) §. III.

(y) Inde omnis diſſenſus inter eruditos de hac materia, quod diuerſos conceptus ſibi de *religione* & *ſtatu eccleſiæ* forment, & ad illos conceptus præſuppoſitos iura applicent. Qui ex religione commercium faciunt iura fini huic conformia excogitant; ſimiliter qui eccleſiam eſſe volunt rempublicam, ordinem parendi & imperandi in *ea* fingunt &c.

(z) *Religio* ſumitur partim pro *interno*, partim pro *externo* cultu. Hic conſiſtit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, vel *revelatione* determinatis, vel *humano conſilio* ſupperadditis Finis eſt *æterna beatitudo*, & ſic rurſus primario ſocietatis externæ ſeu vitæ huius felicitatem non reſpicit, quamuis per conſequentiam hæc exinde fluat. Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur ſalutem, actiones reliquæ in *vita civili* neceſſario erunt iuſtæ & legibus conformes.

(a) Cum religio *primario* dirigatur ad Deum, (I.) non requirit *per ſe* ſocietates humanas, ſed extra easdem eſſe, & quilibet ſibi ipſi ſufficere poteſt ad collendum Deum: (II.) non pertinet ad actiones hominum inter ſe *primario*, adeoque non poteſt primario de *cultu Dei externo*, quomodo a ſingulis inſtituendus ſit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamuis (III.) *ſocietates* ad colendum Deum & exercenda coniunctim pietatis exercitia homines ineant, ius naturæ tamen tales ſocietates non præ-

§. III. Et quamuis ſacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internum* reſpiciunt, adeoque non abſolute *coactionibus* obnoxia ſunt, (b) ſed plurima *libertati conſcientiarum* relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates ſunt introductæ propter *religionem*, nec dici poteſt, quod ciues ſubmiſerint quoque in hiſce cauſis voluntatem ſuam imperantis arbitrio, (c) cum id ne quidem *potuerint*.

§. V.

præcipit, ſed conſtitutas dirigit; quin quod ſæpe *rationes accidentales* ſacra externa ſeu *coitiones* inter gentes produxerint. Ita obſeruat doctiſſimus CLERICVS *in Pentateuch. Ex. XII. 11.* ſacra plura eſſe nata ex defectu literarum. *Antiquiſſimis temporibus*, ait, *cum raræ eſſent literæ, dies feſti inſtituebantur, in quibus eventus memorabiles ſolennibus eorum imitaminibus celebrabantur, atque inde natæ plurimæ ſanctiſſimæ ethnicorum ceremoniæ.*

(b) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, ſed non aliter, quam quatenus *ciuilia* ſunt, ſeu *ad ciuilem ſocietatem in republica pacifice peragendam pertinent*, & ita reſpiciunt *actiones hominum inter ſe.* Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *abſque vlla hominum inter ſe coitione*, non eadem ratione ſunt obnoxiæ coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, ſed internam vnice ſingulorum emendationem reſpiciant, vti *part. gen. c. 1. §. 23.* plenius dictum. Et ſic iuri naturæ aduerſabatur *præceptum Darii, ne quis intra triginta dies Deum quemcunque adoraret*, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet *Dan. VI.*

(c) Finis rerumpubl. primarius eſt *tranquillitas externa &* *ſecuri-*

§. V. Retinuere itaque ſubditi libertatem, (d) vt poſſint colendi Dei gratia coire, & ſacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

ſecuritas: illa itaque omnia, quæ huc ſpectant, in imperantis arbitrium contuliſſe ciues videntur, h. e. quæ *priuati iuris* & *arbitrii* erant. Peccat in hoc ipſo HOVTVYN. *in polit. gener.* §. *63.* dum idem *de religione* aſſerere conatur, ex *ſubmiſſione generali.* Verum huic recte reſpondet PVFENDORFF. *de habitu religionis ad vitam ciuilem, in calce,* quod ſubmiſſio illa generalis vtique limitanda ſit *ex fine inſtitutarum ciuitatum.* Hoc enim ſuppoſito, poſſet imperans quemuis externum cultum idololatricum ſubditis iniungere, & a vero Deo avertere, quod ſanæ rationi repugnat.

(d) Quod ethnici libertatem hanc ſubditis haut conceſſerint *idololatricæ religionis principiis non rationi iuris* adſcribendum. Illa ritus ſibi aduerſos ferre nequit, ſolida enim pietate deſtituta eſt. Inde odia, ſimultates, bella denique ciuilia. Audiamus IVVENALEM qui *lib. V. Sat. XV. v. 33.* ita canit:

Inter finitimos vetus atque antiqua ſimultas,
Immortale odium, & nunquam ſanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus vtrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit vterque locus, cum ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit &c.

Rex Scythiæ Anacharſim & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum clam ſcrificaſſe comperiſſet, teſte HERODOTO *lib. IV. n. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & pleraque externa inuaſiſſet, *datum hoc negotium ædibus, ne qui, niſi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio, colerentur.* LIVIVS *lib. IV. c. 30.* Eodem ex

fon.e M.

fonte M. Æmilius edixit, *ne quis in publico ſacroue loco nouo aut externo ritu ſacrificaret.* ID. *lib. XXV. c. 1.* Hoc ipſum in Romanis admiratione dignum cenſet DIONYS. HALICARNASS. *lib. II.* quod *licet innumeræ gentes in vrbem venerint, quibus omnino neceſſe eſt, colere Deos patrios ritu domeſtico, nulla tamen peregrina ſacra ciuitas Romana ſit æmulata, ita vt publice ea ſint recepta*; quo ipſo tamen *priuatum ſacrorum exercitium* non penitus excluſiſſe videtur. Aſt vero cum religio *animam* concernat, & per ſe *pacem ciuilem* non tollat, coactionis omnis neſcia eſt. De Ægyptiis tradit IO. LEO *lib. VIII. deſcript. Africæ. quatuor ſectas inter eos vigere, quæ inter ſe ritibus ſententiisque differant, etſi ex Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antiſtites & ſacerdotes inter ſe ſine odiis & concorditer viuere, ſed nec inconditam plebem inimicitias, aut rixas ideo fouere.* Quando ex diſſenſione religionum pax ciuilis turbatur, hoc fit culpa eorum, qui ſacris præſunt, non vero diſſonantiæ religionum adſcribendum eſt, adeoque iniuſtum eſt, ſub hoc prætextu conſcientiis vim inferre, *cum tamen nihil tam voluntarium quam religio ſit, in qua ſi animus aduerſus eſt, iam ſublata, iam nulla eſt*, vt ait LACTANT. *lib. V. c. 14.* VALENTINIANVS imperator hæc perpendens *hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuerſitates medius ſteterit, nec quenquam inquietaverit, neque vt hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interdictis minacibus ſubiectorum ceruicem ad id, quod ipſe coluit, inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes, vt reperit.* MARCELLINVS *lib. XXX. c. 30.* Ipſe MAXIMILIANVS II. agnouit, *nullum enormius peccatum dari poſſe, quam in conſcientias imperium exercere velle.* Quin ne quidem rationes politicæ oppreſſionem libertatis huius ſuadent, quippe quæ turbas ſeditionesque in republ. excitare ſolet.

(e) Con-

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quo minus (I) imperans proſpicere & præcauere poſſit, imo debeat, ne ſub prætextu ſacrorum, ſcelera, fraudes, coniurationes (e) aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (II.) haud interdictum eſt imperanti, eos, qui *peregrinis* dediti *ſacris* ſunt, non recipere, (f) aut ſi iam recepti ſunt, eis *emigrationem* ex iuſta cauſa iniungere. (g)

§. VIII.

(e) Coniurationes prætextu religionum in rebuspublicis quandoque ſuſceptas fuiſſe, docet plenius LIVIVS *lib. XXXIX c. 8.* vbi ſimul in *ſeqq. cap.* fuſius *ſacra* nefanda *nocturna* & *Bachanalia* recenſet, & quantam curam in illis eliminandis conſules poſuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *ſacra* ſunt, neutiquam in republica tollerari debent.

(f) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam ſub *certa* poteſt *conditione* recipere, ſi religioni publice approbatæ ſe ſubmittere velint; tunc enim eis integrum manet, velintne recedere, an ex pacto ſe conformare ſacris publicis, id quod in *receptione Iudæorum* vbivis animaduertimus, quos imperans recipere non tenetur. Poſtquam tamen ſemel eos ſimpliciter recepit, ad Chriſtianam religionem eos cogere minime poteſt, nec quæ in contrarium proſtant exempla, *ius* faciunt, ſed *mera facta* referunt.

(g) Supponi poteſt caſus, ſi ob diuerſitatem religionis pax publica ita turbata ſit, vt aliter reduci non poſſit, quam ſi his, qui diſſentiunt a religione dominante, diſcedendi neceſſitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem exiſtimarem, ſi ad maiora mala euitanda emigrandi neceſſitatem ſubditis imponat.

(h) Prin-

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti eſt, *cultum* ſacrorum *publicum* (h) prohibere, vt interim *priuata ſacra* ſubditis relinquantur.

§. IX.

(h) Principis arbitrio relictum eſt, quid *publice* fieri debeat, decernere. Aſt *priuatæ coitiones* colendi Dei cauſa huc non pertinent. Equidem periculoſas priuatas coitiones eſſe obiiciunt; ſed ſatis idonea media ſunt, pericula talia euitandi, ſi, vt publice tolerentur, permittatur neque, enim ex publicis coitionibus aliquid mali reſpublica ſentit. Porro obiiciunt, principem collegia priuata prohibere poſſe, ergo etiam huiusmodi priuata conuenticula. Verum alia collegia verſantur circa negotia *arbitraria* & *mere ciuilia*, & hactenus ſubſunt diſpoſitioni reipublicæ: hæc vero collegia talem finem haut habent, ſed pietatis animæque culturam, de qua non æque princeps diſponere poteſt. Probarſit hanc *libertatem*, quæ ciuili imperio non ſubiacet, ſuo exemplo primi Chriſtiani, quæ cum eis inique ab ethnicis imperatoribus denegaretur, non tamen intermiſerunt, colendi Dei cauſa clanculum coire. id quod facere haud potuiſſent, ſi prohibitio eos obſtrinxiſſet. Nouerant enim, magiſtratui eſſe obediendum: nihilominus tamen hic obedientiam denegabant, & quæuis aduerſa potius experiebantur, & patienter tolerabant. PLINIVS *lib. X. epiſt. 97. de Chriſtianorum cœtibus* diſerte fatetur, *hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ vel erroris, quod eſſent ſtato die ſoliti conuenire, carmenque Chriſto quaſi Deo dicere*; & deinde, *quod coire ſoliti fuerint ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium*, quo ipſo intelligit agapas, addit tamen, *hoc ipſum facere deſiiſſe poſt edictum, quo ſecundum mandata Traiani hæterias eſſe vetuerat*, quod non intelligendum de *ſacris conuentibus*, ſed potius *agapis*, quippe quæ facilius intermitti poterant. Vid. clariſſ.

SAM.

arbitrio humano fluunt, & ſic nec arbitrio imperantis ſubſunt.

§. X. Quædam inſtituta ſunt *ordinis cauſa* adornata, in quibus tamen arbitrio humano adhuc multum relictum quoad ſpecialiorem determinationem, (k) & hæ actiones facilius ſubeſſe poſſunt imperio ciuili.

§ XI.

cepta Romanis proponebat. Et inde nunc ſtatim colligitur ius cogendi ſubditos ad certam religionem aſſumendam principi haud competere, quod reuera etiam fruſtraneum eſt, cum, vt ait IACOBVS I. Rex Angl. *orat. IV. ratio ipſa perſuadeat, & experientia confirmet, homines cum religionis cauſa vexantur, potius animi ſui magnitudine ingeniique peruicacia, quam cauſæ bonitate omnia tormenta alacriter ſuſtinere, & mortem quoque ipſam, vt vanam illam & vmbratilem martyrii famam conſequantur.* Nulla ſane peſtilentior opinio reſpublicas vnquam lacerauit afflixitque, quam *de perſequendis & exſcindendis hæreticis*, vti rerum monumenta per omnia ſecula demonſtrant. Nata enim ab illis opinio eſt, qui rempublicam conculcare in ſui lucrum & commodum ſtuduerunt. Hoc modo etiam ipſi imperantes, de hæreſi ſuſpecti, de ſolio deturbari potuere. Hoc modo integra regna exhauſta ſunt, vti de Hiſpania conſtat, quam *inquiſitio* inopem deſertamque reddidit.

(k) Quod homines coire debeant, precationum communium ergo, & ita alter alterum excitare debeat ad deuotionem, illud lege publica conſtringi non poteſt, quia etiam Apoſtoli hic dixere, *magis obediendum eſſe Deo quam hominibus.* In ipſa autem congregatione inſtituta plura dependent ex humana inſtitutione v. c. circa *locum, tempus, formam, modum &c.* & quæ ita ſunt comparata, ad ciuilem poteſtatem *ſuo modo* pertinere poſſunt, maxime ſi *externi ritus* & *ceremoniæ* magis magis-

§ XI. Tunc itaque actiones hominum inter ſe, iuri naturali ſubiectæ, circa ſacra ſeſe exſerunt, quando homines coëunt cultus diuini gratia, quales ſocietates *ſtatum* aliquem *politicum* non faciunt, ſed ſubſiſtunt intra naturam *collegii æqualis*. Interim licet finis non *ciuilis* ſed *ſpiritualis* ſit, nec talia negotia, commercia *ciuilia*, ſed *ſpiritualia* reſpiciant; quatenus tamen collegium & ſocietatem externam inter ſe conſtituunt, iura quoque collegiorum (l) ſuo modo hic applicari debent.

§. XII.

que creſcant. *Externa* enim *pompa* plures leges, & obſeruationes requirit, maioribusque rixis & contentionibus obnoxia eſt. Quo ſimplicior cultus, eo melior; quod nec ethnici diffeſſi ſunt. Laudat LIVIVS *lib. III. c. 57.* priſcos Romanos, *quod magis pie, quam magnifice religiones coluerint.* Sic itaque negotia in eccleſia poſſunt duplici modo conſiderari: (I.) *in ſe*, & ſic non pertinent ad *ciuilem beatitudinem*, adeoque ad reip. curam proprie non ſpectant; (II.) quatenus ſimul *reſpectus politicus* ſeu *reipubl. ratio* concurrit, ſecundum quam prouidendum eſt, vt omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati reipubl. ſint congrua, nec per ea aliquid ſuſcipiatur, vnde ἀταξία & aliæ turbæ in ciuitate dari poſſint.

(l) Quando homines ſocietates inter ſe conſtituunt cultus diuini gratia, neceſſe eſt, vt actiones quoque ſocietati iſti conuenientes producant, quæ quatenus inter ſocios & collegas peragendæ ſunt, ſuo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura ſociorum inter ſe determinat. Coëunt homines cultus diuini & pietatis excolendæ cauſa, & ita *negotium* huius ſocietatis non eſt *ciuile*, vel exter-

externam felicitatem reſpicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, ſed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena ſunt, & pietatis culturam, quæ ſpiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum aliis collegiis non æque in omnibus poteſt comparari, quæ ſuam exiſtentiam a ſecuritate reip. habent, extra quam negotia collegiorum ciuilium frigent; præterea quoque mere arbitraria ſunt, & pro lubitu e republ. poſſunt eliminari. Eccleſiæ *externam ſecuritatem reip.* ad ſui operationem non abſolute requirunt: finem ſuum poſſunt obtinere in turbida etiam republ., & vbi motibus internis perſecutionibusque omnia plena ſunt. Quandoque rectius finem aſſequuntur ſocietates eccleſiaſticæ ſub perſecutione, quam in plena ſecuritate conſtitutæ. Reſpexit huc CHRYSOSTOMVS *lib. adv. gentil.* aiens: *cum imperialem thronum conſcendit is, qui nobiscum in fide ac opinione conſentit*, (& ſic eccleſiæ plena fruuntur ſecuritate) *hinc ſegniores efficiuntur res Chriſtianorum: tantum abeſt, vt illæ per humanos honores erectæ conſiſtant. Rurſus cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos vndique vrget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclareſcunt, tunc præmiorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis oſtentandæ facultas.* Commercia *ciuilia*, quæ in ciuitate vigent, tolluntur, ſublata quiete publica: neutiquam commercium pietatis. Ex quo deduco, (I.) hoc collegium eſſe mere *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non *externa* vis, non *imperium* neceſſarium ſit: tranſiret ſane in peculiarem reipubl. formam & ciuiles rationes adſumeret, ſi alio modo inſtrueretur: imo cum eccleſiæ ſeu huiusmodi ſocietates eſſe poſſint in republ., quamuis pars eius non ſint, ſalus reipubl. conuelleretur, ſi noua reſpubl. in hac ſocietate erigeretur, quia ita noua reſpublica in republ. daretur, id quod abſurdum, & quamuis (II) ſocietates hæ absque aliqua *directione externa*, vt ordine & decenter in tanta hominum multitudine omnia fiant, ſubſiſte-

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato *ordine & decenter* omnia peragenda, & quæ huc ſpectant, collegium poſſit ordinare, hinc ex natura huius collegii deſcendit, quod poſſint membra eiusdem conſtituere Doctores, (m) aliaque determinare circa modum, perſonas, locum, tempus &c.

§. XIII.

re nequeant, & ita ſoleant eisdem præfici, per quos dirigantur; hi tamen non per modum *imperii*, ſed potius *conſilii* omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii ſpectant, per modum *pacti* vt plurimum expedienda ſunt. Et cum (III.) finis huius ſocietatis ſit magis directus ad *internam animi emendationem* & *pietatis culturam*, omnia quæ in tali ſocietate aguntur, ita peragenda ſunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV.) ab illo fine deſciſcunt, quod facile fieri poteſt, negotia huius ſocietatis facile ſolent induere σχῆμα πολιτικὸν, & in *commercium ciuile* conuerti, quo ipſo *iura eccleſiaſtica* magis magisque augentur, id quod hodierna eccleſiarum facies oſtendit, & religio ethnicorum demonſtrat. Et ita poſtquam ex deprauatione ſua magis magisque ad *ciuiles rationes* deflectit, iura quoque imperantium circa tales ſocietates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti respubl. capere inde poſſit. Et hinc tot *iura imperantium circa ſacra* nata ſunt.

(m) Si coitiones *priuatim* fiant, res expedita eſt. Si ſacra *publica* in ciuitate fiant, indolem *negotiorum publicorum* quodammodo ſortiuntur, & ita imperans ex *iure circa collegia publica* hanc libertatem reſtringere, & præfectos ſacrorum conſtituere, inter eos gradus facere, vel electionem cœtui certis ſub legibus permittere poteſt, quod ius imperatores in eccleſiis paſſim exercuerunt, antequam clerus ad tam faſtuoſam potentiam perueniret.

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, ſi vel maxime imperans eidem accedit, quamuis tunc quoque fiat membrum illius collegii, (n) non vero eccleſia *ſtatus ciuilis*.

§. XIV. Vnde minus recte aſſeritur, imperantes eo ipſo fieri *capita eccleſiarum* (o) & *epiſco-*

ret. Nec gentiles aliter hac in re egerunt. Romulus ſacrorum antiſtites certo modo determinauit, *iuſſitque ex vnaquaque tribu vatem vnum ſacris intereſſe, quem* ἱερόσκοπον *appellabant. Omnes autem ſacerdotes & Deorum miniſtros lege lata iuſſit a curiis eligi & confirmari ab iis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur.* DION. HALICARN. *lib. II.*

(n) Illud quoque ex dictis ad *cap. antec.* apparet. Sic poſtquam imperatores Chriſtiani facti, ſecura quidem & tranquilla ratio eccleſiarum facta, ſed nihil accreuit eo ipſo imperantibus, nec imperium nouum in eccleſia ipſa ortum eſt. Accedit enim imperans ad eccleſiam non *qua talis*, ſed qua *Chriſtianus*, & ſic hoc reſpectu membrum fit *eccleſiæ*, & quatenus eſt membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec exiſtimandum eſt, quod tunc demum ius circa ſacra conſequatur; nam illud etiam iam antea ex *ſuprema poteſtate* obtinuit, antequam cœtui huic ſe adiungeret, cum illud non exerceat, quatenus membrum eſt eccleſiæ, ſed quatenus reipublicæ præeſt. Etenim inſpectio ſuprema circa quæcunque ſacra eſt eadem. Vnde Chriſtiani principes exercent ius circa ſacra iudæorum, aliarumque ſectarum, vtut maiorem curam inſpectionemque illis impendere ſoleant, quibus ipſimet addicti ſunt.

(o) In eo peccauit HOVTVYN §. 63. Diuerſa ſcilicet ſunt, an imperans imperium ſuum *in eccleſia* exerceat, & an *in eccleſiam*? Poſterius admitti poteſt, quatenus in

epiſcopos, niſi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero eccleſia ſit in republica, imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inſpectionis generalis*, (p) vt videat,

omnia collegia certo modo ius habet prouidendi, ne respubl. exinde damnum ſentiat, & ita non conſideratur, vt *membrum eccleſiæ*, ſed vt *princeps* reipublicæ. Sed in ipſa eccleſia, quatenus tanquam *membrum* eius conſideratur, imperium nullum exercet, quoad illa, quæ eccleſiæ propria ſunt, ſed retinet eccleſia ſuum antiquum ſtatum.

(p) Non raro contingit, membra collegii & inprimis, qui illis præſunt, ſua abuti poteſtate, & limites officii ſui excedere, adeoque arrogare ſibi *poteſtatem legislatoriam* vel *imperatoriam*, ſicuti id peſſimo Romanæ eccleſiæ exemplo conſtat. Mature itaque præcauendum eſt, ne quid tale fiat, ſed doctores intra limites officii coërceantur. Eo accuratiorem autem inſpectionem hæ ſocietates merentur, quo grauiora damna in rempubl. exinde redundare poſſunt, ſi a vero fine deflectunt. Homines a natura imperium in alios ambiunt, præſertim vbi *venerationem* & *cultum externum* aliorum ſibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes inſignis ſemper veneratio erga eos obtinuit, qui ſacris præfuere, adeo, vt CVRTIVS haud inepte dixerit, *plebem incautam, vbi ſuperſtitione capitur, plus vatibus quam ducibus obedire.* Quod cum metuendum ſit, ſalutis reipubl. ratio poſtulat, vt quantum fieri poteſt, præcaueat, ne ſacrum quoddam imperium in eccleſia oriatur. Cetera collegia vt plurimum reſtricta ſunt ad pauciores, quin vt in *cap. anteced.* viſum eſt, iuſte imperans poteſt membra eorum reſtringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda

deat, ne quid in ſui & reipubl. præiudicium ibi agatur: Inde prima fundamenta *iuris circa ſacra.*

§. XVI.

---

enda ſunt. Sed ſocietates ſacrorum cauſa initæ, vel vniuerſos ſubditos, vel maximam partem eorum complectuntur, vt adeoque, ſi imperans vigilantiam ſuam hic negligit, & præpoſiti ſacris ambitione trahuntur, prout facile contingere poteſt, omnino metuendum ſit, ne *iurisdictionem* paulatim exercere & *hierarchiam* ſtabilire incipiant. Plus ſæpe vna ſeditioſa concio nocuit reipubl. quam alii hoſtes externi. Maiores nonnunquam præpoſiti dedere in republ. turbas, & quietem internam turbarunt, quam alia extrema reipubl. mala, præſertim ſi inter ſe concertationibus egerunt, alterque alterum ſupprimere ſtuduit, quales concertationes ordinarie factiones plebis ſecum trahunt, & plebem, turbis dandis aptam natam, in rabiem & furorem mutuum coniiciunt, quod exemplo *Damaſi* & *Vrſicini*, epiſcopatus Romani competitorum, optime declarat AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 27. cap. 3.* Augetur periculum in republ. ſi diſſenſiones *circa ſacra* oriuntur, ſectæ formantur, & ita cœtus eccleſiaſtici ſcinduntur, ex quibus ſciſſionibus mox mutua odia, ex his perſecutiones, rurſus vero ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri poſſunt, quam ſi imperans *ius ſuum circa has ſocietates* maxima vigilantia exerceat. Quot triſtiſſima exempla poſt tempora Conſtantini adduci poſſent, ſi ratio inſtituti id permitteret, quorum non aliæ poſſunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Chriſtiani, etiam ipſe CONSTANTINVS, nimium clero indulſerint, omnibus modis tumultuantes fouerint, & piaculum eſſe duxerint, hos compeſcere, qui debebant eſſe exemplum gregis. Si imperatores iuribus ſuis inuigilauiſſent, nunquam ſucceſſores mancipia cleri facti fuiſſent: (2) quod pleraque nego-

§ XVI. Et cum multum imperantis interſit, vt mores ſubditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur, *ſpecialior cura* ad eum pertinet, vt videat, ne Doctores moribus deperditis præditi eccleſiis præficiantur, (q) & circa horum

negotia eccleſiaſtica directioni clericorum permiſerint, quam eo magis ſibi vindicare debuiſſent, quo certius iam conſtabat, eos regimine eccleſiaſtico plane abuti in detrimentum reipublicæ: (3.) quod præterea iudicium de clero a ſe abdicauerint, vti imprudenter feciſſe legitur CONSTANTINVS M. apud RVFIN. *hiſtor. lib. 1. c. 2.* aiens: *Deus vos conſtituit ſacerdotes & poteſtatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non poteſtis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei ſolius inter vos expectate iudicium, & veſtra iurgia, quæcunque ſunt, ad illud diuinum reſeruentur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati eſtis Dii, & conueniens non eſt, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium CONSTANTINI poſtea epiſcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties cleri machinationibus reſiſtere voluere, vti conſtat de GREGORIO M. qui MAVRITIO imperatori hoc aſſertum audacter & imprudenter obiecit. Hæc itaque *inſpectio ſpecialis* dat principi *ius ſupremum circa ſacra*, cuius intuitu HENRICVS VIII. Rex Angliæ ſe *caput eccleſiæ* non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput eccleſiarum omnium dici voluit, excuſſo. Sed non eo ſenſu, prout HOVTVYN ſupra refutatus voluit.

(q) Circa *conſtitutionem miniſtrorum eccleſiæ* plerumque ex hominum ad diſſentiendum facilitate plures motus exſurgere poſſunt, & ita partes ſunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Oſtenderunt ſuo exemplo Damaſus & Viſicinus *in* § *antec.* adducti, quantam ſtragem reipubl. inferre poſſit inordinata miniſtrorum conſtitu-

horum conſtitutionem omnes euitentur fraudes, quia ſub his circumſtantiis *reſpectus ciuiles* concurrunt.

§. XVII. Præterea vt hæc in tanta hominum ad diſſenſum inclinatione eo felicius ſuccedant, imperantis quoque eſt, præſcribere certum *modum*, in conſtitutione obſeruandum, imo & ſi ne ſic quidem tranquillitas illæſa maneat, ad conſeruandam pacem etiam *iure imperii* doctores conſtituere poteſt. (r)

§. XVIII.

ſtitutio. Huc reſpexit ZEPPERVS *polit. eccleſ. lib.* 2. *c.* 3. inquiens: *Cum vero progreſſu temporis hæreſibus & ſchismatibus in eccleſia creſcentibus Clerici hæretici ſchiſmatici aut aliis affectibus præoccupati & faſcinati iure electionis ſæpe abuterentur, & populus ſuæ quisque factionis epiſcopum eligi vellet, adeo vt ex vniuerſæ multitudinis ſuffragiis ſæpe ſimultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Chriſtianis magiſtratibus neceſſitas impoſita fuerit, vt ſuam interponerent autoritatem, concilio orthodoxorum Epiſcoporum adhibito, eccleſiis miniſtros darent, &c.* Illuſtrat hoc deinde exemplo ſequenti: *ſic cum in electione Epiſcopi Conſtantinopolitani inter Dioſcorum & plebem diuerſa eſſent ſuffragia, aliis aliorum, quos ordinari vellent, nomina in chartam ſcribentibus, Theodoſius, perlecto inſcriptorum catalogo, tandem in Neſtorio ſubſtitit, eumque elegit, multis reluctantibus.*

(r) Collegio quidem hoc ius competit, & hactenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii ſibi *præciſe* hoc arrogare poteſt, quatenus pacifice iure ſuo & non in perniciem reipubl. vtitur, ſed ſæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per ſe* dependent. Hodie in plurimis locis ius conſtituendi mi-

 ni-

§. XVIII. Et, ne doctores ex innata ad imperium in conſcientias inclinatione excedant limites ſui officii, conſtituere poteſt, qui in hos *inſpectionem* habeant, (ſ) eosque in officio contineant.

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit (I.) ius *præſcribendi ordinationes* (t) *eccleſiaſticas*,

niſtros eccleſiæ ad principes deuolutum eſt, ſed hac ſaltem ratione, quia turbidi ſubditi tot clamores ſemper excitarunt, ceu oſtendi in *diſp. de iniuſt. vocat. fact. ad clam. populi.*

(ſ) Agnoſcit hoc THEODOSIVS in reſcripto ad concilium Epheſinum dato, vbi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, vt eccleſiaſticus ſtatus eiusmodi ſit, qui & Deum deceat, & temporibus noſtris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & conſenſione ſuam tranquillitatem obtineat, tum per eccleſiaſticarum controuerſiarum a turbis & ſeditionibus liber exiſtat, tum demum vt pia religio ab omni reprehenſione immunis perſeueret, eorumque vita, qui vel inter clericos cenſentur, vel magno quoque inter illos ſacerdotio funguntur, omni prorſus næuo & culpa vacet.* vid. *Concil. Epheſ. P. I. c. 32.* Hinc dependet neceſſitas conſtituendi *iudicia eccleſiaſtica*, & cognoſcendi de exceſſibus clericorum, ne cuiquam ſub prætextu zeli pii graues ſint. Certe poſtquam pietas & ſacra in monopolium cleri pertranſierunt, multa incommoda exinde metuenda ſunt, quæ cum ſatis tolli non poſſint, ſaltem præcauendum, ne erumpant, in publicam reip. perniciem.

(t) Hoc iure Imperatores antiquos vſos fuiſſe conſtat, & latius deducit M. ANTON. DE DOMINIS, *de republ. eccleſ. lib. VI.* Inde nunc oriuntur *publica ſacra*, quæ ex *præſcripto* & *lege imperantis* adornantur. Eleganter erudituſſimus CLERICVS *ad Exod. V, 3.* hoc obſeruat, inquiens: *Eget populus externa aliqua celebritate, vt offi-*

cas, ſecundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Vlterius (II.) *ius reformandi ſacra* (u) huc referri debet. Hoc vero vel concernit *mores* & *ordinem* eccleſiaſticum, & hactenus

officii ſui commonefiat, memorque ſit Dei, res humanas curantis; eget communibus & publicis ſacris, vt arctius iis, qui in ciuitatem vnam coierunt, coniunctum ſe intelligat. Alioquin, vt eſt ingenium humanum, plebs & Dei & officiorum omnium oblita, vna cum religione etiam ſocietatis humanæ iura temere violaret, vnde innumera hominibus orirentur in vita mala.

(u) *Ius reformandi exercitium religionis* ambiguam habet explicationem. *Reformare* vtplurimum denotat, *mutare in melius, tollere abuſus, & noxia*, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde *exercitium religionis* denotat *cultum externum publicum*, qui potiſſimum conſiſtit in variis *ritibus externis* & *arbitrariis actionibus*, quæ hoc vel illo modo ſe habere, & quia homines ad corruptionem procliues ſunt, facile in abuſus abire poſſunt. Hoc ſenſu ius reformandi tantum verſatur circa *externum ordinem*, & ea, quæ ex *inſtitutis hominum* in ſacris inuenta & adſumta, aliquando etiam ex peſſimis moribus introducta ſunt, & hactenus dependet ex *iure circa ſacra*, vi cuius imperans noxia & abuſus euellere, & magis ſalutaria introducere poteſt. Hunc in finem CAROL. M. *in Capitul. lib. 1. c. 122.* diſponit: *vt miſſi per ſingulas ciuitates & monaſteria virorum & puellarum præuideant, quomodo & qualiter in domibus eccleſiarum & ornamentis eccleſiæ emendatæ & reſtauratæ eſſe videntur, & diligenter inquirant de conuerſatione ſingulorum, & quomodo emendatum habent quod iuſſimus, de eorum lectione & cantu ceterisque diſciplinis ad ordinem eccleſiaſticæ regulæ pertinentibus.*

(x) Ha-

ctenus recte imperans illud exercet: vel *dogmata*, & ita quæ ſupra ſunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius diſponendi circa ritus*, (x) *ordi-*

(x) Habet quodlibet collegium ſuos *mores peculiares*, & quidem ab initio hi dependent ex inſtitutis cuiusuis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferunt, merito tolerantur a principe; ſi *damnoſi* appareant, aboleri vel reformari poſſunt. Neque aliud de eccleſiis dicendum. Sunt cuique ſui peculiares mores & ritus, in quibus ſi aliquid inordinati apparet, partes imperantis ſunt, abuſus tollere, & ſi occaſione horum lites oriantur, illas ſua ſententia decidere, ſi nihil horum adſit, prudentis principis eſt, mores, ritusque eccleſiaſticos cuique eccleſiæ relinquere. Non itaque audiendi ſunt, qui *ius adornandi & mutandi liturgica* eccleſiæ *priuatiue* adſcribunt, quaſi hic principis nullæ ſint partes; vel qui ita principi hoc ius adſcribunt, vt tamen conſenſum vel eccleſiæ, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum eccleſiarum eiusdem confeſſioni addictarum requirant. Scilicet poſſunt ritus & alia adiaphora determinari vel ab *eccleſia* vel a *principe*. Priori caſu *communi pacto* determinantur omnium eorum, qui membra eccleſiæ ſunt, & ſic etiam princeps, quatenus membrum eccleſiæ eſt, huic pacto includitur, aſt eo caſu non conſideratur vt *princeps*. Quando autem imperans animaduertit, neceſſe & e re reipubl. eſſe, vt hic officium ſuum interponat, quoniam forſan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos eſſe animaduertit, & omnia ad *ſuperſtitionem* duci, nec ſperanda meliora in liturgicis abſque ſua autoritate videt, id quod in corruptiſſima rerum facie plerumque contingit, per modum *legis* liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius iuris exercitium concurſus Theologorum non eſt neceſſarius. Quot poſſint rixæ & contentiones circa liturgica oriri, hiſto- riæ

ordines & alia *adiaphora* quoque exercet, quatenus illorum determinatio *pro ſalute reipubl.* neceſſaria videtur, & ita *reſpectus ciuilis* hic concurrit.

§. XXII. Similiter (IV.) ſi incommoda quædam ex *modo docendi* (y) imminere videantur,

riæ eccleſiaſticæ docent, & exemplo ſuo Presbyteriani & Epiſcopales in Anglia, ac Orientales eccleſiæ circa *iconolatriam* teſtantur, imo ipſa hiſtoria reformationis in Germania luctuoſiſſima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica ſibi reſeruat, quod vel clerici facile ad ſe rapiunt, & ita aliis moleſti eſſe ſolent, qui non eadem ducuntur ſuperſtitione. Interim QVOD imperans liturgica determinare poſſit, hoc facit intuitu reipubl.; ſed QVOMODO determinare debeat, id ex *fine eccleſiis propoſito* metiendum, vt ſcil. verus cultus Dei absque omni ſuperſtitione promoueatur. Neque hoc tantum reſtringendum cum nonnullis eſt ad ritus *particulares* alicuius eccleſiæ, ſed etiam *vniuerſales*, h.e. qui in omnibus eccleſiis eiusdem confeſſionis conſeruantur; nam cum & hi ſint *indifferentes*, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio ſuo ſubiecti ſunt.

(y) *Modus docendi* eſt arbitrarius, licet ipſa *doctrina* haud talis ſit. Sed in *modo* poteſt ſæpiſſime peccari, vt verus ſacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis *acclamationes* populi permiſſæ erant, quæ tamen reuera ſacra turbarunt, & plerumque ex imprudentia factæ ſunt, vti oſtendi diſſ. *de iniuſt. vocat. facta ad clamorem populi.* Græcorum theologia fuit fabuloſa, & pleraque diuina fabulis propoſita, quemadmodum variis ſub prætextibus Græci defendebant, quod *aliæ naturæ opera per allegorias demonſtrent, aliæ vero, quod examinent animi perturbationes & terrores, & non ſanas opiniones euellant, aliæ vero, quod ad humanarum calamitatum*

antur, ex poteſtate ſuprema circa ſacra de hoc quoque ſtatuit imperans, & conuenientiorem præſcribit.

§. XXIII. (V.) *Iurisdictionem* circa ea, quæ ſacra, lites, aliaque arbitraria reſpiciunt, ſuo iure exercet. Alias quidem cœtibus integrum eſt, *cenſuras quasdam* (z) inter ſe pacto

tatum conſolationem compoſitæ fuerint, aliæ denique, quod ad aliquam aliam vtilitatem ſint conficta. Sed incommodum hunc modum docendi ſacra, imo ad impietatem viam ſternentem fuiſſe iudicat DION. HALICARNASS. *lib. 2. Pauci ſunt*, ait, *qui huius philoſophiæ ſunt participes, ſed vulgaris turba, quæ magna eſt, quæque huius philoſophiæ eſt imperita, ſolet in deteriorem partem accipere, quæ de illis dicuntur: eique horum alterum accidere ſolet, vel vt Deos contemnat, vt magna infelicitate implicitos, vel a nullis fœdiſſimis & maxime ſceleſtis facinoribus abſtineat, quod vel ipſos Deos his obnoxios eſſe videat.* Quis itaque negaret, imperanti ius competere, conſtituendi, vt veritates diuinæ absque coloribus, pigmentis oratoriis, allegoriis, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.

(z) Cenſuræ eccleſiaſticæ ſunt *medium quoddam coercendi contumaces in eccleſia.* Scilicet omne collegium, quatenus eſt ſocietas æqualis, cogendi vim per *modum imperii* non habet, habet tamen ex *pacto*, ſi ſcil. *pœnam* quandam *conuentionalem* conſtituit, vt eo rectius inſtituta in obſeruantiam deducantur, quo in ſpecie *excluſio* vel *partialis* vel *totalis* a collegii communione pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc cenſura fuit, ſi quis enim decreto eorum non ſtabat, illi ſacrificiis interdicebant. *Hæc pœna*, ait CAESAR *lib. VI. de bell. Gall. c. 13. n. 6. ſeq. apud eos eſſe grauiſſima. Quibus ita eſt interdictum, in numero impiorum & ſceleratorum habentur;*

pacto determinare, ſed cum miniſtri ſacrorum illis facile abuti poſſint, Imperans iis modum ponit, ne alicui iniuria inferatur, vel ipſimet ſub illis *imperium* quoddam vel *iurisdictionem* exerceant.

§. XXIV. (VI.) Ius *decidendi controuerſias theologicas* itidem imperanti proprium eſt. Illæ

---

tur: iis omnes decedunt, aditum eorum ſermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Cum primæui Chriſtiani ſub ethnicis adhuc viuerent, pleraque inter ſe per *pacta* determinare, & ſic *pœnas conuentionales* introducere debebant, quo etiam *excommunicatio* & varia pœnitentiarum eccleſiaſticarum genera referebantur. Teſtatur hoc ipſum TERTVLLIANVS *Apol. adu. gentes c. 2.* vbi refert, Plinium ſecundum Traiano retuliſſe, *nihil aliud ſe de ſacramentis Chriſtianorum comperiſſe, quam cœtus antelucanos ad canendum Chriſto & Deo & ad confœderandam diſciplinam.* Excommunicatio ex iudaiſmo erat retenta, ſed paululum immutata, vti oſtendit illud Britanniæ decus SELDENVS *Tr. de Synedriis lib. 1. c. 7. ſeqq.* & quia in excluſione ſeu in totali eiectione ab eccleſia conſiſtebat, communi eccleſiæ conſenſu peragebatur, cum æquum erat, vt, cum quis tanquam membrum putidum a toto cœtu abſcinderetur, communis conſenſus adhiberetur. Poſtea hoc ius epiſcopi ad ſe traxerunt, excluſo collegio eccleſiaſtico, & tum demum varia argumenta ex ſacris petiere, quibus ius illud, quaſi a Chriſto ſibi demandatum, ſibi *priuatiue* & *ſolitarie* adſcriberent, & eo vterentur aduerſus quoscunque, etiam ipſos imperantes, quo denique factum, vt monarchia illa ſacra exſtructa ſit, quæ adhuc hodie durat. Interim oſtendit eleganter prælaudatus SELDENVS *lib. I. de Synedr.*

læ vero vel *dogmata* reſpiciunt, vel *ritus* ſeu *adiaphora*. Illæ quidem *deciſionem iudicialem per ſe* non admittunt; (a) interim imperans pro *pace publica reducenda* vel *conſeruanda* decidere poteſt, quæ ſententia *publice* doceri debeat, vt tamen, vtrum illam ſuſcipere velint, ſingulis libertas relinquatur.

§. XXV.

---

edr. cap. 10. ipſos etiam imperatores Chriſtianos, cum epiſcopi nondum vi aperta agere audebant, ſæpe hoc ius excommunicandi, & abſoluendi exercuiſſe, & decreuiſſe, ne quis absque eorum præſcitu & decreto excommunicaretur, quorſum etiam collineat IVSTINIANVS in *Nou. 123. c. 11.* quod ius, ſi etiam ſucceſſores non neglexiſſent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuiſſent.

(a) Quæ huc ſpectant, plenius ſunt excuſſa in Dn. THOMAS. *Fürſten-Recht in Theologiſchen Streit-Sachen.* Res fidei ſunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conſcientias. E. nullius deciſio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud eſt, an non pro *reducenda pace publ.* princeps poſſit ſententiam aliquam eligere, quæ *publice* doceatur, poſtquam ipſe quoque ſecundum verbi diuini regulas eandem controuerſiam examinauit? quod eo magis affirmo, quoniam ſine hac non poteſt retineri *pax publica* cum experientia tot ſeculorum doceat, inter publicas cleri diſputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in diſcrimen fuiſſe adductam, cum ſemper tumultuantes ſub prætextu *veritatis diuinæ* pugnauerint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teſte *Ioſepho*, inter Iudæos & Samaritanos vsque ad ſeditionem orta eſſet contentio de *templi præſtantia*, res ad Ptolomæum Philometorem reiecta eſt, qui iuſſit, vt vtriusque partis aduocati nulla alia argumenta quam

ex

§. XXV. Si lites oriantur circa *ritus* & *adiaphora*, quæ ſunt ſub principis arbitrio, omnino diſſentientes ſua compeſcet iuriſdictione, ſicuti quoque id iuris eſt in controuerſiis, in aliis collegiis obortis. (b)

§. XXVI. Præterea (VII.) *ius conuocandi ſynodos*, vel colloquia Theologorum dirigendi

ex Lege Moſaica adferrent, & ita, ponderatis argumentis, pro templo hieroſolimitano reſpondit. Sed in diſſentientes propterea nihil ſtatuere, eosque non expellere, ſed eis tantum ſilentium imponere debet, ne poſt hæc *publice* de hac quæſtione diſputent, aut diſſentientes odio habeant, multo minus licitum erit, legibus vel pœnis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non ſpectat. Quod enim tales pœnas in diſſentientes ſtatuiſſe legantur imperatores, id cleri dominantis machinationibus adſcribendum; interim exemplis non iudicandum, ſed legibus. Rex THEODORICVS longe aliter ſenſit, aiens: *religionem imperare non poſſumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* CASSIODOR. *var. lib. II. c. 27.* Conf. *ius eccleſ. prot. tom. I. lib. I. tit. 1.*

(b) Non itaque aſſerendum, *iurisdictionem* quandam ſeparatam a *politica* competere imperanti, ſed vna eſt iurisdictio imperantis, qua & huiusmodi lites dirimit, & contendentes ad pacem reducit. Neque cum princeps lites clericorum dirimit, aliam induit perſonam, cum clerici reſpectu imperantis æque ſint ſubditi ac alii, & ſic eius iudicio ex fine rerumpubl. ſe ſubmittere teneantur, & deciſionem ab eo expectare. Vtrum autem ad *forum commune*, an vero ad *ſeparatum* has cauſas delegare, & quos illis controuerſiis præficere velit, arbitrio imperantis ſubiectum eſt.

gendi imperans exercet, (c) ſi hæc media ad controuerſias ſopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his ſynodis conſtituuntur, quatenus doctrinam reſpiciunt, non aliter habebunt autoritatem, quam *interpretatiuam*, (d) & vt imperans eo, quo dictum, modo, poſſit ſententiam illam approbare, vt *publice* doceatur. Cetera quæ ordinem eccleſiaſticum concernunt, vim legis ex confirmatione imperantis ſortiuntur.

§. XXVIII.

(c) Conſtat id exemplis tot ſynodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus ſæpe ipſimet præfuerunt, ordinarie autem miniſtros ſuos ad illas delegarunt, ad præcauendas turbas, vti conciliorum omnium hiſtoriæ docent. De moribus in *concilio Ephеſino II.* agitatis grauiter conqueritur THEODOSIVS ad CYRILLVM: *res ita geſta eſt*, ait, *vt manifeſtum euaderet, alios aliis eſſe infenſos ob vehemens ſtudium erga illa, quæ quomodocunque placita ſunt &c.* Inde ad pacem reducendam recte imperans prohibet *diſputationes priuatas* de religione, vel ne quis *publice* abſque eius autoritate diſputationes ſuſcipere, pro concione in aduerſarios debacchari, vel ſcriptis eos perſtringere & refutare poſſit.

(d) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui ſtatuta conciliorum in rebus fidei *per modum legis* obtrudere voluere, ſed id factum eſt ſuaſu cleri, dominatum in conſcientias ambientis. Synodi non habent decidendi autoritatem, nec ius aliud, quam vt ſuam confeſſionem de rebus fidei edant; poteſt tamen eatenus imperans illam confeſſionem confirmare, vt *ob pacis ſtudium*

§. XXVIII. Neque tamen ius vllum imperanti adſcribi poteſt, doctrinam hanc ſemel approbatam per modum *legis* obtrudendi ſubditis, nec diſſentientes pœnis afficiendi, (e) cum nullum ius *in intellectum* ſubditorum principi competat.

§. XXIX.

---

um illa doctrina pro *publica* habeatur, illa tantum publice doceatur, ſed tamen diſſentientes tolerentur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero exiſtimandum, ac ſi tantum clerici eiusmodi ſynodis intereſſe, & de rebus eccleſiaſticis deliberationes inſtituere debeant, cum etiam laicis non ſint denegata χαρίσματα Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, vti in concilio Hieroſolymitano tota eccleſia congregata fuiſſe legitur. Quod poſtea a conciliis ſint excluſi laici, id eo tempore factum, quo clerus iam dominatum ſacrum occupauerat. Sane iam Theodoſii tempore id factum fuiſſe conſtat. Miſerat imperator Candidianum ad ſynodum Epheſinam, ſed, vt ait in literis ad Concilium directis apud SEVERIN. BINIVM *tom. I. cap. vlt. ea lege & conditione, vt cum quaeſtionibus & controuerſiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam commune habeat. Nefas eſt enim*, pergit, *qui ſanctiſſimorum epiſcoporum catalogo adſcriptus non eſt, illum eccleſiaſticis negotiis & conſultationibus ſe immiſcere.*

(e) Aliud eſt *doctrinam aliquam facere publicam*; aliud *doctrinam lege obtrudere ſub pœna ſubditis.* Illud tantum eo reſpicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium ſacrum admitti poſſit, niſi huic publicæ doctrinæ aſſenſum præbeat. Hoc vero vlterius progreditur, & libertatem conſcientiis aufert, quod non admittendum. Vnde pœnæ in diſſentientes iniuſtæ ſunt, quia hactenus demonſtrari non potuit, hæreſin per ſe eſſe aliquod crimen ciuile.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum cœtus ſacrorum cauſa inſtituendi totam fere complectantur ciuitatem, ad ordinem eo rectius conſeruandum *diſtrictibus certis* cœtus diſtinguere & plures conciones ſeu eccleſias, a ſe inuicem diſtinctas, propriisque legibus & iuribus munitas conſtituere valet. (f)

CA-

(f) Sic Romulus *valde appoſite diuiſit ſacra curiis*, in quas antea populum diuiſerat, vt refert DION. HALICARNASS. *lib. 2.* Scilicet poſtquam Romulus populum in tribus & curias diuiſerat, ſingulis curiis præpoſuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui ſacra pro curia ſua curaret. Hiſce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. PAVL. MERVLA *de ſacr. Rom. c. 2. §. 7.* Satis euidenter hoc confirmat HALICARNASS. *cit. l.* & præterea FESTVS *lib. III.* hac de re ita ait: *Curiæ etiam nominantur, in quibus uniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales ſunt eæ, in quas Romulus populum diſtribuit, numero 30., vt in ſua quisque curia ſacra publica faceret, feriasque obſeruaret.* Poſt, vbi Tarquinius Priſcus tribus augeret, ſacrorum quoque cura aliter diſtribui cœpit. Ita enim FESTVS *lib. 17. Sex Veſtæ ſacerdotes conſtitutæ ſunt, vt populus pro ſua quoque parte haberet miniſtrum ſacrorum, quia ciuitas Romana in ſex tributa eſt partes.* Quilibet diſtrictus itaque habuit ſua propria templa, ædes & ædicula, in quibus ſacra pro ſingulis curiis fiebant. Quis ignorat, ſimilem diuiſionem inter Chriſtianos quoque intuitu ſacrorum obtinere, & eccleſias diœceſibus, aliisque limitibus diſtinctas eſſe, quas diſtributiones quilibet princeps in ſuo territorio adornare poteſt, vtut præſul Romanus vel epiſcopi hoc ius ad ſe trahere conati fuerint. Poterit tamen

hæc

CAPVT VI.
DE
IVRE IMPERANTIVM CIRCA PVBLICA OFFICIA.

§. I.

ADminiſtratio reipubl. & omnia, quae ab ea dependent, ſiue concernant eius tranquillitatem *externam* ſiue *internam*, originetenus (g) & quoad fundamentum penes ſolum imperantem in quauis ciuitate reſident.

§. II. Cum autem adminiſtratio hæc ob mul-

---

hæc diſtributio vel limitum mutatio impediri pacto publico vel lege fundamentali, quale quid in *inſtrum. Pac.* occurrit.

(g) Conſiſtit imperium in iure omnia illa agendi, quæ ad ſalutem reip. ſpectant, quemadmodum etiam in principis voluntatem omnia, quæ huc ſpectant, delata ſunt. Ergo præter imperantem nemo ius imperandi in republ. *ſuo nomine* & *iure* habere poteſt, ſed omnes ſunt ſubditi, omnes ab eo dependent. Interim alia quæſtio eſt, annon prudentius imperans agat, ſi alios in conſilium & auxilium in adminiſtratione reip. vocat? ANTONINI imperatoris ſententia fuit: *æquius eſt, vt ego tot & talium amicorum conſilium ſequar, quam vt to t & tales amici eam vnius voluntatem ſequantur.* Eadem ſententia fuit L. Æmilii apud LIVIVM *lib. XLIV. c. 22.* aientis: *non ſum is, qui non exiſtimem, admonendos duces eſſe, imo eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis quam ſapientem.*

multitudinem negotiorum (h) a ſolo imperante commode expediri non poſſit, neceſſitas vrget, ſubditos in *partem curarum* vocare, eisque *munera certa* reipublicæ obeunda committere.

§. III.

(h) Ampliſſima & multifaria ſunt negotia reipubl., quo latius territorii limites ſe extendunt, & reſpublica ſubditis abundat. Antiquiſſimarum ciuitatum adminiſtratio vel per *vnum* ſatis commode expediri poterat, ſcilicet ipſum *imperantem*, poſtquam ſubditorum non tanta erat copia, & limites territorii non adeo ſe extendebant. Aſt vbi ciuitates creſcere, & vrbes pagosque plures in ſe continere, & ſic ampliſſimum imperii ambitum comprehendere cœperunt, ratio neceſſitatis publ. poſtulauit, vt imperans quosdam in ſubſidium ſibi aſſumeret, ex quo tot *officia publica* in rebuspubl. nata ſunt. Reuera enim *vis conſilii expers mole ruit ſua*, vt ait HORAT. & *plures facilius munia reipubl. ſociatis laboribus exſequuntur.* TACIT. *lib. I. annal. c. 11.* Hoc intuitu Iethro Moſi autor fuit, de eligendis viris *idoneis*, *piis* & *prudentibus*, qui regerent populum in certas claſſes & ordinem diſtributum, quoniam huic rei ſolus Moiſes ſufficere haud poſſet, *Exod. XVIII, 17. Deut. I, 9. ſeqq.* & cum ne ſic quidem Moiſes omnibus ſufficeret negotiis, ſeptuaginta viri ad iuſſum Dei electi ſunt, qui ſimul ſub eo populo præeſſent. Satis apte enim VELLEIVS *lib. II. c. 127.* ait: *magna negotia magnis adiutoribus egent*, ex quo perſpicuum eſt, ſalutem reipubl. quoque in optimis adminiſtratoribus ſitam eſſe, ceu prudenter iudicat Otho imperator apud TACITVM *lib. I. hiſt. c. 84.* aiens: *Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem domibus & tectis & congeſtis ſtare creditis? Muta iſta & inania intercidere & reparari poſſunt. Æterna rerum & pax gentium & mea cum veſtra ſalus INCOLVMITATE ſenatus firmatur.* De Cyro XENOPHON

in

§. III. Ex quo fluit, (I.) omnia officia, qualiacunque demum fuerint, dependere a ſumma poteſtate imperantis, atque adeo reſpectu *imperantis* officiales manere *ſubditos.* (i)

§. IV. Porro (II.) qui ſibi publicum aliquod munus abſque conceſſione imperantis (k) arrogat, criminis læſæ maieſtatis reus merito habetur.

§. V.

---

in Cyropæd. lib. 8. p. m. 203. refert, *quod hac in re rei militaris ordinem intuitus ſit. Nam*, ait, *plerumque decuriones curam decurionum gerunt, ductores manipularis decurionum, tribuni manipulariorum ducum, decem millium præfecti tribunorum, quo quidem ipſo contingit, vt nemo ſit, cuius cura non geratur, tametſi valde multæ ſint hominum myriades, cumque vult imperator exercitus opera vti, ſatis eſt, decem millium præfectis mandata dediſſe.*

(i) GROT. *Lib. I. c. 4. n. 6.* Si officiales conſiderantur reſpectu eorum, quibus præpoſiti ſunt, habentur pro *publica perſona*, ſi reſpectu imperantis, ſunt & manent *ſubditi & priuati ſunt, nam omnis*, ait GROTIVS *cit. loc. facultas gubernandi, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubiicitur, vt quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, & pro actu priuato habendum*, id quod contra Monarchomachos omnino notandum, qui ſatis inepte magiſtratui ſubalterno reſiſtendi imperanti facultatem concedunt. Pertinet huc effatum MARCI AVRELII imperatoris; *Magiſtratus quidem ipſos de priuatis, principes de magiſtratibus, Deum autem de principibus decernere & iudicare.*

(k) Concredere alicui munus reipubl. eſt ſolius imperantis, & ſine huius conceſſione nemo imperium ſibi arrogare in republ. poteſt, quod cum ſubditus facit, vio-

 lat

§. V Quamcunque (III.) officiales *autoritatem publicam* & *poteſtatem* habent, hanc omnem habent ab imperante: (l) in ceteris pro priuatis habentur.

§. VI. Subditi (IV.) non poſſunt ſibi conſtituere magiſtratus, (ll) niſi *ex conceſſione im-*

lat eo ipſo maieſtatem reipubl. ſeu *iura imperantis*, quo etiam reſpexit ICtus *in l. 3. D. ad L. Iul. Maieſt.* Ex quo etiam per ſe fluit, quod quilibet ſubalternus magiſtratus *conceſſionem* ſuam, ſeu *titulum* principi edere debeat, ſi conceſſio eius in dubium vocetur, cum officium publicum a nemine ſine conceſſione imperantis vel *immediate*, vel *mediate* poſſideri poſſit.

(l) Quatenus habent autoritatem publicam, eatenus *vice imperantis præſident*, & inde non ineptum eſt, quod in magiſtratus inferiores poſſit committi crimen læſæ Maieſtatis, non propter ſe, ſed propter eum, cuius characterem gerunt. vid. *l. 5. C. ad LL. Iul. Maieſt.* Sed publicam habent autoritatem, *quatenus poteſtate ſibi commiſſa legitime vtuntur.* Quodſi ſub prætextu autoritatis publicæ vim inferant, vel alias inique agunt, pro *priuatis* habentur, & ſic ſingulis permiſſa in eos videntur, quæ in *priuatum*, atque adeo licet crimen ſit, reſiſtere magiſtratui ſubalterno, reſiſtentia tamen impunita erit, ſi contra poteſtatem ſibi commiſſam agit, & quidem *notorie.* Hoc ſenſu dicitur, *magiſtratum de facto agentem pro priuato haberi.* Circumſcribitur autem poteſtas tum reſpectu loci, tum perſonarum &c.

(ll) Poſtquam Scipiones, quibus imperium in bello Hiſpanico commiſſum erat, cecidiſſent, L. Marcius, eques Romanus, imperium in exercitu Romano, illo conſentiente, ſuſcepit, resque egregias geſſit. *Res geſtæ eius quidem magnificæ ſenatui viſæ ſunt, titulus honoris, quod imperio non populi iuſſu, non ex autoritate patrum dato, proprætor ſenatui ſcripſerat, magnam partem*

imperantis, (m) quæ tamen itidem *dependens* eſt.

§. VII. Et cum (V.) quilibet, qui alterius nomine agit, alteri, cuius autoritate agit, ad rationes reddendas obſtrictus ſit, merito quoque ſinguli officiales ad hoc obſtricti ſunt. (n)

§. VIII.

tem hominum offendebat, *rem mali exempli eſſe*, *imperatores legi ab exercitibus*, iudicantes, atque adeo proprætoris titulum & honorem ei denegarunt, & P. Scipionem cum imperio in Hiſpaniam miſerunt. LIVIVS *lib. XXVI. c.* 2.

(m) Quicquid ſubditi, eligentes Conſules &c. agunt, non *ſuo*, ſed *imperantis* nomine agunt, atque adeo huic quoque rationes reddere debent. Quod ſi ſua abutantur poteſtate in perniciem reipublicæ indignos eligendo, principis eſt, eos ſuo iure priuare, vel alios conſtituere. Vnde optime CONRING. *de maieſt. ciuil. c.* 15. obſeruat differentiam, quod aliud ſit conſtituere *ſua vi*, *ſua autoritate & poteſtate*, & conſtituere *opera vicaria & delegata*. Neque poteſt imperans poteſtatem hanc alteri concedere *priuatiue* ſeu *independenter*, niſi velit maieſtatem ſuam diminuere. Hoc intuitu plerisque in locis *confirmatio ſuperioris* requiritur, quæ *conſtitutioni* æquiparatur, cum vi huius electum poſſit reiicere, ſiquidem id rationes reipublicæ poſtulent.

(n) Non deſunt noſtris temporibus exempla, quæ docent, a *magiſtratu oppidano* hoc in dubium vocatum & exiſtimatum fuiſſe, ſed ad rationes principi reddendas non eſſe obſtrictam. Sed cum omnem ſuam poteſtatem non *iure proprio*, ſed *dependenter* gerant, reuera *independentiam* eo ipſo profitentur, qui rationum redditionem declinant. Dictatores olim ſummam poteſtatem inde ſibi vindicare poterant, quod nullis rationibus red-

§ VIII. Neque officiales ab hac obligatione liberare poteſt vllum *priuilegium* (o) aut *obſer-*

dendis eſſent obnoxii, vt paſſim DIONYS. HALICARNASSEVS ait. Sed magiſtratus Athenienſes, officio depoſito, cogebantur rationes reddere geſti magiſtratus apud *logiſtas* vel *Euthynas*, *eſt enim nomen magiſtratus apud Athenienſes. Erant viri numero decem, apud quos rerum a ſe geſtarum rationes reddebant illi, qui legationem obierant, aut magiſtratum geſſerant, aut aliquid de rebus publicis adminiſtrarant.* SVIDAS *voc.* εὔθυναι. Idem confirmat AESCHYNES *orat. contra Cteſiphont. Iubet*, ait, *lex magiſtratus omnes, quos populus creat, & publicorum operum præfectos, & omnes, qui tractant aliquid ciuitatis vltra triginta dies, & qui iudiciorum principatus obtinent, & qui ſorte lecti ſunt, hos inquam, omnes lex iubet præeſſe, probatos in foro & rationem atque* εὐθύνας *apud ſcribam & Logiſtas deponere, ita vt nemo vel minimo magiſtratu geſto, niſi rationem &* εὐθύνας *reddiderit, a populo corona donari poſſit.* Intereſt præterea imperantis, vt bona ciuitatum, quæ Senatus vt plurimum adminiſtrat, in ſalutem reipublicæ conſeruentur, non dilapidentur. Sunt enim magiſtratus ſubalterni, quaſi *reipubl. villici*, vt eos appellat CICERO *pro Cn. Plancio*, hos autem ad rationes reddendas eſſe obſtrictos, nemo vnquam dubitauit. Neque hoc ipſo iura ciuitatum minuuntur, ſed conſeruantur, contra perfidos & malos adminiſtratores, & ſi vel maxime dicamus, bona hæc ad ciuitatem pertinere, & ſic illis, qui eum repræſentant, rationes eſſe reddendas, hoc ipſo tamen non adimitur imperanti *ſuprema inſpectio*, cum etiam a ſingulis rationes adminiſtrationis bonorum propriorum exigere poſſit, quatenus reipublicæ intereſt, ne quis re ſua male vtatur. vid. Dn. STRYK. *de iure principis circa rationes ciuitatum c. 2.*

(o) Plures ſunt ciuitates, quæ ab hac redditione rationum ſe liberas putarunt, quod intra tantum tempus non

obſeruantia in contrarium , cum vtrumque nihil operetur in damnum reipublicæ.

§. IX. Imo (VI.) quæcunque demum poteſtas libera ipſis concedatur, ita tamen comparata eſt, vt adhuc recurſus detur ad *ſuperiorem*. (p) ſi contra officium ſuum agant.

§. X. Cum autem publicæ rei adminiſtratio ſatis ardua ſit, præſides quoque tales deſiderat, qui huic negotio ſufficere poſſunt. Atque adeo ad *idoneos* h. e. ſapientes & prudentes (q) conſtituendos princeps quilibet obligatur. §. XI.

non fuerit exacta. Sed (1.) talis obligatio, quæ immediate ex *ſubiectionis* ratione deſcendit, eſt inpræſcriptibilis: (2.) ſi non eſſent rationes reddendæ de geſto officio, quodammodo *independentes* magiſtratus fierent. Idem de eiusmodi priuilegiis dicendum eſt, quia tendunt in perniciem reipubl., qualia quæ ſunt, recte reuocantur, vti ſuo loco dictum eſt.

(p) Sic ſi princeps certo collegio concedit priuilegium de non appellando, non tamen eo ipſo excluſa eſt *querela denegatæ vel protractæ iuſtitiæ*, quia hæc tantum eo tendit, vt Princeps inquirat, an collegium hoc recte conceſſo iure vtatur nec ne?

(q) In hunc finem duo obſeruanda ſunt: (I.) *vt ſincere omnia in magiſtratibus creandis agantur;* ſin ſecus, reipublicæ ſalus peſſime ſe habet. Certe tempore Cæſaris & Pompeii reſpubl. Romana cladem ingentem inde perpeſſa eſt, quod magiſtratus turpiter acquirerentur. Nam, vt ait APPIANVS *de bello ciu. lib. II. p. 724.*, *& magiſtratus per factiones largitionesque, improbis ſtudiis, interdum ſaxis etiam gladiisque acquirebantur. & largitiones nullo pudore cohibente frequentabantur, & populus venales in comitiis præbebat operas, boni vero his de cauſis in vniuerſum a magiſtratibus abſtinebant, vt ſta-*

tu

§. XI. Quos imperans dignos iudicat, hos vel *inuitos* ad officium publicum ſubeundum cogere poteſt: (r) quos indignos ex poſt facto & infideles animaduertit, hos rurſus ſua poteſt priuare poteſtate. (ſ)

§ XII.

ſi in probos incidunt, eo magis etiam rempublicam affligunt, ſi ad improbos, intemperantes & auaros deuoluuntur. Tribunos creandi mos reipubl. Romanæ *magis vel minus commodus erat pro tribunorum ingeniis. Quoties enim homines iuſti & moderati & publicæ vtilitatis, quam ſui priuati commodi amantiores hanc poteſtatem habebant, is, qui rempubl. læſiſſet, pœnis perſolutis, aliis, qui idem facere fuiſſent parati, metum ingentem incutiebat. Sed quoties improbi & intemperantes & auari homines tantam poteſtatem adipiſcebantur, tunc his contraria fiebant.* Inde concludit DION. HALICARN. *lib. VII. Quare his mos non erat corrigendus, vt vitioſus, ſed in creandis tribunis plebis danda erat opera, vt viri honeſti & boni ad id deligerentur, neue temere quibusuis res tanti momenti committerentur.*

(r) Hoc fluit ex *obligatione ſingulorum ſubditorum*, & *poteſtate imperantis circa rempubl.* Eo ipſo enim, quo quis ſe in Rempubl. aliquam confert, merito quoque ad onera eiusdem ſubeunda obligatur. *Stare debemus omnes*, inquit CICERO *orat. pro Cn. Plancio*, *tanquam in orbe aliquo reipubl., qui quoniam verſetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos vtilitas illius ſalusque conuertent.*

(ſ) Hoc liquidum itidem eſt ex fine reipublicæ, qui inprimis corrumpitur per infidelium adminiſtrationem, qui tanquam *prædones* adminiſtrationi inhærent. Res conclamata eſt; vt vero digniores exquirantur & ſubſtituantur, vt plurimum in republica corrupta eſt difficile, quo ipſo fit, vt mutandi officiales poteſtas non ſemper exerceri poſſit. Capuæ infeſtus plebi iam dudum

ſena-

§. XII. Quod in tantum verum eſt, vt etiam, quibus officium hereditarium conceſſum eſt, ob abuſum ingentem ſuo poſſint priuari iure. (t)

§. XIII. Praeterea quamuis imperans officia publica per rempubl. diſtinxerit, & cuique certum aſſignauerit negotium, eo ipſo tamen poteſtas eidem non eſt ademta, aliquando in certis caſibus aliis extra ordinem (u) negotium expediendum committendi, ex quo fluit *ius committendi.*

§. XIV.

ſenatus erat, quod Pacuvio Calavio nobili, homini improbo, anſam praebebat, ſibi ſenatum plebemue obnoxium faciendi. Negotium miro artificio aggreſſus eſt, quod refert LIVIVS *lib. XXIII. c. 2. & 3.* ſimulauitque ſe veterem ſenatum tollere velle, ſed ita vt in ſingulorum remotorum locum *virum fortem & ſtrenuum* cooptarent. Vbi ad electionem deuentum eſt, apparuit, *deeſſe quos in eorum locum ſubſtituerent*, ii de veterem ſenatum ſponte retinuerunt dicentes, *notiſſimum quodque malum tolerabile eſſe.*

(t) Pertinet huc *patrimonialis iurisdictio*, quae pluribus hodie conceſſa eſt, ſed ob abuſum merito auffertur ex ratione allata. Licet enim iam videatur *propria* eſſe, eſt tamen nihilominus adhuc *ſubordinata*, nec ita potuit in alterum transferri, vt pro lubitu etiam in detrimentum reip. quis illam exercere poſſet. vid. Dn. STRYK. *de abuſu iuris quaeſiti.*

(u) Directio officiorum publicorum manet ſemper penes imperantem, ergo & arbitrium, virum negotia incidentia, quorum expeditio alias officialibus ordinariis eſt demandata, per ordinarios illos expedire, an alios peculiariter ad id delegare malit? Noti ſunt apud Romanos *extraordinarii magiſtratus*, qui neceſſitate publica cogen-

§. XIV. Imo ſi imperans conſultius vtilitati reipublicæ eſſe arbitretur, per commiſſarios negotium expedire, vel inuitis partibus, (x) quarum intereſt, ex officio tales poteſt delegare.

§. XV.

cogente conſtituebantur, quales erant *interreges*, *Dictatores*, *decemuiri* &c. vid. OBRECHT *de extraord. populi R. imper.* Notabile vero inprimis erat *illud extremum atque ultimum SCtum*, *quo niſi pene in ipſo vrbis incendio*, *atque deſperatione omnium ſalutis* vtebantur, vt ait CAESAR *lib. I. de bello ciuil. c V. n. 3.* Non enim ſemper eſt eadem ratio temporis, ſtatusque publici. *Quilibet nautarum vectorumque tranquillo mari gubernare poteſt: vbi ſæua orta tempeſtas, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus eſt*, vt ait Q. Fabius apud LIVIVM *lib. XXIV. c. 8.* Imo nec ita negotia omnia poſſunt officiis publicis diſtribui, vt non plurima ad ipſum principem adhuc reduci debeant, vbi multo magis commiſſariis opus eſt, quatenus ipſe per ſe negotia talia expedire nequit. Atque hi commiſſarii ab ordinariis in eo differunt, quod hi *perpetuo* certis cauſis expediendis præficiantur, commiſſarii vero *extra ordinem* ad certam cauſam ab imperante conſtituuntur.

(x) Exinde nullum ius abſolutum partibus eſt quæſitum, quod iis præpoſiti ſint ordinarii officiales; nam & horum conſtitutio vt & commiſſariorum æqualiter dependet a principe. Generalis quidem imperantis voluntas in conſtitutione ordinariorum officialium hæc eſt, quod regulariter hi expedire debeant negotia iis demandata; ſed ſubditis eo ipſo nihil promittit, nec iis obligatur, quin ſi vel maxime promiſiſſet, talis tamen promiſſio eſſet intelligenda *cum exceptione*, niſi aliud ab imperante fuerit poſtea vtilius reip. iudicatum, cum ſalus reipubl. ſemper ſuprema lex eſſe debeat. Atque tales commiſſarii

§. XV. Quamuis vero imperans lege antecedente publica *ſtatum*, *ætatem* aliasque *qualitates* circa officiales determinauerit, ipſe tamen ad hæc requiſita non præciſe obſtringitur, (y) cum ſibi legem haud dixerit, vt ut in dubio a lege illa publica recedere noluiſſe præſumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium eſt, vtrum *indigenæ* an vero *extranei*

ſarii declinari non poſſunt, facilius tales, qui *extra neceſſitatis* caſum inuita altera parte forſan petiti ſunt.

(y) Quæſtiones *politicæ* a *iuridicis* ſunt diſcernendæ. Non ſemper prudenter facit imperans, ſi *contra legem* latam officiis publicis eum admoueat, qui debitis requiſitis haud inſtructus eſt, quoniam id ipſum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare ſolet, interim ſi facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius conſulatum recuſabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem conſulem refici liceret.* Tribuni plebis *nihil id impedimenti futurum aiebant, ſe ad populum laturos, vti legibus ſolueretur. Et ille quidem in recuſando perſtabat: quid ergo attineret leges ferri, rogitans, quibus per eosdem qui tuliſſent, fraus fieret? iam regi leges, non regere.* Populus nihilominus ſuffragia inibat, & conſulem eum dicebat. LIVIVS *lib. X. c. 13.* Hoc ſenſu itaque accipi debet, quod vulgo dicitur, *quod ſacrilegii inſtar ſit, de eius habilitate diſputare, quem imperans ſcienter officio publico præpoſuit.* Hac poteſtate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatem ante legitimam ætatem, cui cum obſiſterent tribuni plebis, *Si me*, inquit, *omnes Quirites ædilem facere volunt, ſat annorum habeo.* Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt, vt tribuni repente incœpto deſtiterint. LIVIVS *lib. XXV. c. 2.*

(z) Ite-

nei officiis publicis ſint præficiendi, (z) niſi lege fundamentali ſeu *pacto publico* imperantis poteſtas reſtricta ſit.

§. XVII. Idem quoque ius habet conſtituendi officiales *perpetuos* & *temporales*, concedendi officia *perſonalia* & *hereditaria*. (a)

§. XVIII.

(z) Iterum hæc quæſtio magis eſt *politica* quam *iuridica*. Aliquando conſultius eſt plane indigenas non admittere, ſicuti in iure Rom. extant peculiares conſtitutiones, quibus excludebantur indigenæ a certis officiis publicis, *l.* 3. *D. de off. aſſeſſ. l.* 10. *C. de aſſeſſor. & domeſt. t. t. C. vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio permittatur*, ne ſimul indigenæ aliquid moliri poſſint in perniciem reipubl., id quod ſæpe Romani in prouinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, vtrum primores Galliæ Comatæ ad honores in vrbe adipiſcendos eſſent admittendi? Vicit tamen ſententia Claudii, & ita admiſſi ſunt. TACITVS *lib. XI. annal.* Aliquando autem ſtatus reipublicæ non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri ſolet, vti MYLER AB EHRENBACH *in hyparctol. cap.* 6. §. 10. *ſeqq.* ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonſtrat.

(a) Itidem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & ſtatu reipubl. æſtimandum. vid. FORSTN. *ad Tacit. P.* 1. *p.* 2. BODIN. *de Rep. p.* 672. Mamercus apud LIVIVM *lib.* 4. *c.* 24. iudicat, *maximam cuſtodiam libertatis eſſe, ſi magna imperia diuturna non eſſent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non poſſet.* Quod conſilium in rebuspubl. democraticis ſatis tutum eſt. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, *quod iidem perpetui iudices erant, prætor factus Annibal extemplo legem promulgauit, pertulitque, vt in ſingulos annos iudices legerentur, ne quis biennium continuum iudex eſſet.* LIVIVS *lib.* 31. *c.* 32. Ceterum

§. XVIII. Sicuti porro imperans, vt hactenus dictum, officia inter ſubditos actu diſtribuit, ita iure naturæ non prohibetur, quo minus poſſit alicui ſpem ad officium mox vacaturum dare, quod alias vocant *expectatiuam*. (b)

§. XIX. Siue autem *generalem* ſiue *ſpecialem* expectatiuam alicui dederit, reuocari ab imperante *licite* poteſt, (c) cum declaratio de

terum non idem iuris retinet imperans circa *perſonalia*, quod habet circa *hereditaria*. Hæc difficilius auferuntur, facilius illa, quæ plerumque ex *mera* dependent *gratia*, cum illa per modum contractus acquirantur, & in alterius patrimonium redigantur.

(b) De licentia expectatiuarum olim varie diſputatum fuiſſe oſtendit MYLER AB EHRENBACH *in hyparch. c. 3. §. 1.* Sed rationes contra illas admodum leues ſunt. Aiunt diſſentientes, in omni *expectatiua* latitare *votum captandæ mortis* alterius, imo non raro ſæpe metuendas eſſe inſidias, quæ alteri propterea ſtruuntur. Verum hæ rationes quidem indicant periculoſas quandoque eſſe poſſe expectatiuas, ſed iuri naturæ easdem eſſe aduerſas, non euincunt: nullius ius lædunt, neque ſtatim, quod votum captandæ mortis continet, pro *turpi* vel rectius *iniuſto* habendum, quia ſic omnes ſucceſſiones eſſent eliminandæ. Et denique ſi quæ turpitudo hic adeſt, illa non eſt in *concedente*, ſed in *impetrante*, nec in regulas *iuſti*, ſed tantum *honeſtatis* internæ impingit. conf. STRVV. *ſynt. iur. feudal. c. 7. aph. 5.* vbi exemplum HIERONYMI SCHVRFFII adducit, qui recuſauit ob haſce rationes expectatiuam feudalem, quaſi omni iuri eſſet contraria, in quo tamen errauit.

(c) Non eſt quæſtio hic *de regulis decori*, ſecundum quas *indecorum* vt plurimum videtur, reuocare beneficium pro-

de officio publico alicui conferendo non ſit *pactum*, inter imperantem & ſubditum initum,

promiſſum & inconſtantiæ character eſt, ſemel deſtinata certo conſilio retractare. Sed quæritur *de regulis iuſtitiæ*, vbi vnice inquirendum, an in expectatiua tali lateat pactum proprie dictum? id quod volunt allegati a MYLERO AB EHRENBACH *in hyparchol. c. 3. §. 24. ſeqq.* quaſi hic princeps ſerio promitteret, & ſubditus ſeu expectatiuarius promiſſum acciperet. Ipſe quidem MYLERVS in contrariam ſententiam inclinat, ſed ex rationibus valde inadæquatis, quas nec referre nec examinare lubet. Videlicet hactenus oſtendi nequit, *pactum* proprie dictum hic adeſſe, ſeu promiſſionem hac intentione a principe datam, *vt alteri velit ius perfectum tribuere* ad promiſſum præciſe exigendum. Eſt enim promiſſio, iudice PVFFENDORFIO, *perfecta* & *imperfecta*, vid. *de offic. hom. & civ. c. 9. §. 6.* *Illa* eſt, per quam promittens intendit *ius perfectum* in alterum transferre, & quidem *irreuocabile: hæc* vero, per quam, vt dictum eſt, non intendit ius perfectum in alterum transferre, ſed magis ex regulis decori & humanitatis ſe adſtringit, ita vt *præſtatio promiſſi vnice ipſius liberalitati & humanitati relinqui debeat*, quorſum pertinent hodie promiſſiones feriæ virorum potentum de promouenda alterius ſalute. Ceterum vtrum promiſſio *perfecta* an *imperfecta* ſit, plerumque ex natura negotii æſtimandum, vtrum tale ſubſit, in quo alicui ius perfectum transferri ſoleat nec ne? Quæ negotia ita ſunt comparata, vt vnice precibus a ſuperiore expetenda & gratiæ eiusdem accepta ferenda ſint, in iis nullo modo ſe adſtringere perfecte voluiſſe videtur. Atqui expectatiuæ, h. e. *promiſſiones de officio in futurum ex gratia conferendo*, ſunt tale negotium, cum vnice ex *principis gratia* collatio officiorum dependeat, & ſic in expectatiua magis latitat *imperfecta* quam *perfecta* promiſſio. Et cum princeps officia iam collata reuocare queat, nulla

tum, ſed nuda *gratioſa declaratio*, quid in poſterum imperans facere velit.

§. XX. Multominus itaque *ſucceſſor* in imperio obligabitur ad expectatiuam adimplendam, (d) cum idem arbitrium officia pro lubitu conferendi habeat ſucceſſor, quod defunctus.

§. XXI. Non negandum tamen eſt, poſſe aliunde obligationem accedere ad expectatiuam vtroque caſu adimplendam, tum ob inſignia *merita* impetrantis, tum ſi per modum cuiusdam *contractus* (dd) ſit conceſſa in vtilitatem reipublicæ.

§. XXII. Ex eodem fundamento imperanti competit ius *ſubſtituendi* (e) alium ei, qui

ratio apparet, cur non etiam poſſit ab *expectatiua* recedere, maxime ſi iniquis, vt ſolet, mediis impetrata ſit. *Nou. 69. c. 1.*

(d) Si ipſe princeps, qui expectatiuam dedit, ad illam implendam haud perfecte adſtringitur, multominus obligabitur ſucceſſor, quacunque demum ratione ſuccedat. Neque aliud dicendum arbitror, ſi vel maxime *expectatiuam* confirmaſſet, cum *confirmatio* nihil noui iuris transferat, ſed ſequatur naturam eius quod confirmatur.

(dd) Conf. quæ dicta ſunt ad *cap. III. §. LXIII.* de irreuocabilitate priuilegiorum, quæ itidem ad expectatiuas quadrant.

(e) Differunt ſubſtituti ab illis, qui nudam *expectatiuam* habent, quod iam actu adſumantur ad officium, iuramentum præſtent, & ſic ipſo iure poſt mortem eius, cui ſubſtituuntur, munus continuent. Ex eodem fundamento habet *ius* quoque *adiungendi* &c.

(f) Omne

qui adhuc officium gerit, vt ſimul cum eo in adminiſtratione concurrat.

§. XXIII. Neque abſolute contra regulas iuris naturæ eſt, (f) certum *pretium* exigere ab illis, qui ad officia publica adſpirant, modo de cetero habeatur ratio *qualitatis perſonarum*, & *ſalus publica* inde nullum detrimentum capiat.

§. XXIV.

(f) Omne vitium, quod hic ſubeſſe poteſt, inde eſt, ſi nude ad *diuites* reſpiciatur, non attendendo, vtrum ſint habiles, nec ne? Item ſi cum ſummo reipublicæ periculo pauperes excluduntur, qui tamen ſunt habiles. Hæc ſi præcaueantur, nullum vitium in collatione non gratuita officiorum eſt. Neque enim ius naturæ determinat, vtrum munera *gratis* ſint conferenda, an vero pro pecunia? ergo principis determinationi hoc relinquendum, maxime vbi ipſa officia ſatis quæſtuoſa ſunt Conf. Cardin. RICHELIEV *Teſtam. politique Part. I. ſect. 1. c. 4.* Non nego tamen, conſultius eſſe, hoc mercimonii genus in conferendis publicis officiis eliminare. Nam ALEXANDER SEVERVS optime dixit: *ego vero non patiar mercatores poteſtatum; neceſſe eſt enim, vt qui emit, vendat.* LAMPRID *c. 49.* Tale vtique mercimonium officiorum, quale fuit tempore Theodoſii M., merito iuri publico vniuerſali repugnare aſſero, de quo ita ZOSIMVS *lib. IV.* ſcribit: *cum temere & in indignos publica inſumeret, pluribus egere cœpit pecuniis, eaque re prouinciarum adminiſtrationes venales propoſuit quibusuis accedentibus, nulla exiſtimationis aut honeſtæ vitæ ratione habita; quin eum idoneum iudicant, qui agri vel argenti plus afferret, adeoque videre erat, collectarios & nummularios aliosque profeſſiones in foro fœdiſſimas obeuntes magiſtratuum inſignia ferre, maioremque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.*

§. XXIV. Interim ſi imperans *habiles* excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (g) & rempublicam, ſed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, *ſuo iure* poſtulandi hoc officium.

§. XXV. Denique ſicuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio eſt, (h) vtrum *renunciationem ſpontaneam* officialium admittere velit.

CAP. VII.

DE IVRE IMPERANTIUM CIRCA IUDICIA.

§. I.

Ciuitatibus conſtitutis, *iudicia* eo magis neceſſaria fuere (i), quia ſine his nec vigor

(g) Vnde *iuſtitia diſtributiua*, quam ſtatuunt Ariſtotelici, tantum ad *officium principis* ſpectat, non ad ſingulos in republica, vt inde poſſint *ſuo iure* officium petere. accedit, quod ſubditis non ſit relinquendum arbitrium, vtrum ſint habiles ad hoc officium, quod vnice imperans æſtimare debet. Vnde *petenda* ſunt officia, vt olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(h) Ratio vbique eadem eſt. Nemo itaque pro lubitu ſpartam commiſſam derelinquere poteſt, ſed prius *dimiſſionem* humillime petere & impetrare debet, quam ſi imperans denegat, ſubſiſtendum in officio commiſſo, cum ſemel ſe reipublicæ per *ſubiectionem omnimodam* ad quæuis onera ferenda obſtrinxerit; niſi conditiones reipublicæ aliud permittant.

(i) Res clara eſt, & ex rationibus perſpicua. Optime

CICE-

vigor legum ſubſiſtere, nec *pax* reipublicæ *interna* inter ciues conſeruari potuit.

§. II. Iudiciis introductis, ceſſat illa *naturalis* in ſtatu naturali obtinens *libertas*, per vim & propria autoritate ſibi ius dicendi, (k) imo

CICERO *in Philipp. XII. Cum ſeptus ſis legibus & iudiciorum metu, non ſunt omnia timenda, neque ad omnes inſidias præſidia quærenda*, quia ſcilicet ſufficiens præſidium a *iudiciis* peti poteſt. Quidam tamen a PAVLO iudicia improbata eſſe exiſtimant. *1. Cor. VI, 1. ſeq.* Verum intentio PAVLI haud fuit improbare iudicia, ſed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam *Chriſtiani* tam alieni eſſent ab amore, vt litigiis variis ſecum pugnarent in iudiciis *infidelium*, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I.) licet iudicia ſint ſalutare remedium in republica, ſunt tamen indicium *ſtatus corrupti*, & propter maleuolos & iniuſtos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, oſtendit, ſe longe a *gradu amoris perfecti* abeſſe; (II.) amor vero Chriſtianorum debebat eſſe proprium κριτήριον & indoles. Neque (III.) omnem in iudiciis reprobat contentionem, ſed tantum illam, quæ de rebus mundanis temere ſuſcipitur, & quidem non iudicat ſecundum *regulas iuſtitiæ*, ſed *amoris*. Ceterum ſi ad *innocentiæ* exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia neutiquam inculpanda eſſe, ſuomet exemplo docuit PAVL *Act. XVI, 37. XXIII, 17. XXIV, 10. Sancta* quoque eſſe iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex *Deut. XVI, 18. Deut. I, 17. 2 Paral. XIX, 6.*

(k) Pertinet huc *l. 14. C. de Iudæis*, vbi aſſeritur, *quod idcirco iudiciorum vigor iuriſque publici tutela videatur in medio conſtituta, ne quiſquam in poſterum per vim ageret.* Inde lex XII. Tabb. *vis in populo abeſto.* CICERO *lib. 3. de LL.* Sane in ſtatu naturali, vbi iudicia ceſſant,

imo quod tunc licitum erat, modo in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes *violentiæ* ſpecies, quibus committitur controuerſiarum deciſio, vti olim *duella* erant, (k) quamuis vbi *lege publica*

ſant, quilibet ſibi ius etiam per *vim* dicit, & inde ſtatus naturalis ſatis turbidus eſt. Aſt in *ſtatu ciuili* vis omnis priuata, per quam quis ſibi ipſi ius dicit, prohibita eſt, & in crimen degenerat ſecundum effatum MARCI *in l. 13. quod met. cauſa. Vis eſt & tunc, quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit.* Hinc conſtituta erat pœna amiſſionis iuris. *l. 7. C. Vnde vi.* Optime CICERO *lib. III. de LL. Nihil eſt*, ait, *exitioſius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quam, compoſita & conſtituta republica, quidquam agi per vim.* vid. *diſſ. de pœna ſibi ius dicentis ſine iudice.*

(k) Ideo receſſum a ſtatu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia *ordinatio Dei* vocantur, vt *inordinatæ concertationes* per vim ceſſent. Non itaque *duellis*, ſed *legitimo iudicio* lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonſtrant, ſed corruptionem reipublicæ. In ſtatu naturali plerumque *ius in viribus* conſiſtit, MARCELLINVS *lib. XVII. c. 27.* & plerumque illud obtinet, quod Archius in *controuerſia de agris* aduerſus Spartanos gladium ſtringens dicebat: *qui hunc tenent, optime de finibus agrorum diſputant.* PLVTARCH. *in apophthegm.* Sic inter ipſos Germanos olim *iudicialia duella* permiſſa fuerunt, nec Galli, Hiſpani, Longobardi, & Hiberni ab hoc *manuario iure* abſtinuere, quod habuit *effectum iuris externum*, quatenus per rationem ſtatus corruptæ reipublicæ lege publica duella confirmata, vtut fini Reipublicæ & legibus naturæ plane repugnent. vid.

ca permiſſa, *externam impunitatem* tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero ſub hac prohibitione comprehendi debet *priuata defenſio*, vbique tum propter conſeruationem propriæ *vitæ*, tum *bonorum* & *iuris* ſubditis permiſſa, quippe quæ per conſtitutionem iudiciorum non cenſetur ademta. (l)

§. V.

vid. RACHEL *de duell.* MAVRIT. *de duell.*, *tom. 9. obſerv. Hallenſ. 4. & 5.* De *iniuſtitia duellorum* iudicialium *obſ. 5. §. 12.* plenius agitur & ſimul ad obiectiones reſpondetur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tamen manifeſta iniquitate conſtant, hinc tandem legibus publicis prohibita. STRVV. *in tr. de vind. priuat. c. 2. aph. 1.*

(l) Iudicia maxime tunc vigent, vbi concertationes moram quandam habent, vt autoritate iudicis clare poſſint decidi. Quodſi autem quis inuadatur, ceſſant quaſi iudicia *momentanee*, vt loquitur GROTIVS, & ita *iudicis copia* ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita eſt reſiſtentia & defenſio vitæ, etiam cum internecione alterius, quatenus iniuſta fuit aggreſſio, & cetera *moderaminis inculpatæ tutelæ* obſeruata requiſita. Sic etiam ob *res* quædam defenſio licite permiſſa cenſeri debet in republica, quatenus abſque priuata reſiſtentia illa conſeruari commode nequeunt, quod & iure Romano obſeruatum, vbi permiſſum eſt poſſeſſionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere. *l. 7. §. 3. D. quod vi aut clam.* Hoc adeo extenſum, vt etiam iudici violenter & iniuſte procedenti reſiſtere permiſſum ſit, quatenus ita non agit vt *iudex* ſed vt *violentus aggreſſor*, cui reſiſtere fas eſt. *l. 5. C. de iure fiſci l. 5. C. de execut. l. f. C. de diſcuſſ.* Huc etiam pertinet, quod illud nonnunquam quis licite deſtruere poſſit, quod vi &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non ſtatim poteſt, *naturalis* reuiuiſcit *libertas*, (n) cum ita quodammodo ceſſent iudicia.

§. VI. Extra hos caſus nemo per vim ſibi ius dicere poteſt, ne quidem ſi probabiliter exiſtimet, iuris & iuſtitiæ adminiſtrationem a iudice ſibi denegatum iri: (o) nam ſicuti iri

clam in noſtro ab alio factum eſt, *l.* 7. §. 3. *quod vi aut clam. l.* 5. §. 10. *de nou oper. nunc.* & quæ ſunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata ſunt, nec pugnant cum fine rerumpubl., quatenus in rebuspublicis *vis iniuſta* quidem, non *defenſio* prohibita cenſeri debet.

(n) Naturalis libertas in *ſtatu ciuili* eatenus tantum reſtricta eſt, quatenus per *iudicia* idem obtineri poteſt, quod in ſtatu naturali per *vim* obtineri debeat. Inde eſt, quod de iure Romano creditor debitorem fugientem & ſecum ferentem pecuniam ſiſtere, & quantum debet, eidem auferre poſſit, *l.* 10. §. 16. *D. quæ in fraud. cred.* quæ lex non *Romana* & *ciuilis*, ſed *naturalis* potius dicenda.

(o) GROTIVS *lib. II. de I. B. & P, c.* 7. §. 2. *n.* 2. in alia omnia hic ire videtur, & ſupponit caſum, vbi ius quidem certum, ſed ſimul quoque moraliter certum ſit, per iudicem iuris explementum conſequi non poſſe, puta quia deficit probatio. Hoc caſu exiſtimat, ceſſare legem *de iudiciis*, & ad ius rediri priſtinum, quod fuit ante conſtitutas ciuitates. Aſt vero hæc minus cohærent; neque enim in hoc caſu ceſſant *iudicia*, licet forſan *per accidens* ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & ſi hæc ſententia reciperetur, non poſſet non turbis anſa dari in republica, cum quilibet, qui de iure ſuo per iudicem obtinendo deſperat, poſſit hoc reme-

in aliis, ita quoque in hoc caſu hæc *iniuria publica* toleranda.

§. VII. Quod ſi per iniuriam temporum in totum ceſſant iudicia, & *iuſtitium* (p) indu-

remedio violento vti, quod tamen in crimen incidit. Eleganter abſurditatem huius ſententiæ Dn. HERTIVS *diſſ. de diff. iur. in ſtat. nat. & aduent. ſect. II. §. 14.* his notat verbis: *Et ſane*, ait, *nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtineri non poſſe, niſi prius res in iudicium ducatur, & de ſufficientia probationis cognoſcatur. Porro ſi, actore non probante, reus iuſte abſoluatur, quomodo contra iuſte abſolutum actor ſibi ius dicere iuſte poterit, ita vt non aut de vi aut de furto teneatur? Ad hæc ſunt aliæ probationes, ſi non per teſtes & inſtrumenta, certe per iusiurandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum defert, ſunt & alia componendæ litis remedia. Quæ omnia ſi fruſtra fuerint, ſatius eſt Deo rem committere, quam pœnam furti aut violentiæ in foro externo mereri.*

(p) Iuſtitium iuxta GELLIVM *lib. XX. N. A. c. 1. eſt iuris quaſi interſtitio quædam & ceſſatio, vt nihil his diebus agi poſſit.* Eſtque vel *voluntarium*, de quo poſtea, vel *neceſſarium* ſeu *ſumtum*, quod præter voluntatem reipublicæ ex *turbato reipubl. ſtatu* & *aliis calamitatibus publicis* ipſo facto contingit, vt iudicia quaſi clauſa & deſolata habeantur, neque amplius ius dici poſſit. Ceterum *iuſtitium neceſſarium* poteſt eſſe rurſus vel *generale* vel *particulare*. *Illud* inducit ceſſationem iudiciorum generalem; *hoc* vero tantum reſpicit particularis alicuius iudicii ceſſationem, vt tamen aliorum iudicum in republica copia non deficiat, qualem caſum non vna vice experta eſt Camera Imperii, quæ non ita pridem per aliquot annos iuſtitio laborauit. Loquor vero hic potiſſimum de *iuſtitio neceſſario generali*, ex publica & generali totius reipublicæ calamitate & quidem tanta orto, ob

ducitur, de iure naturæ reuiuiſcit *libertas naturalis* ſibi ipſi priuata autoritate etiam *per vim* ius dicendi.

§. VIII.

---

ob quam omnia turbida & quaſi emortua ſunt, & totum corpus ciuile ita laceratum eſt, vt vix amplius cohæreat, ſed omnia ad interitum & ἀναρχίαν ruere videantur. Atque huc quidem tria reipublicæ mala, tanquam fontes *iuſtitii*, referenda, *bellum*, *peſtis*, *fames extrema*, quæ Deus rebuspublicis ob hominum malitiam immittere ſolet. *1 Sam. XXIV, 12. ſeqq. Ierem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17. XLIV, 17. Eze. XII, 6. XIV 21. Exod. XXVI, 6. Deut. XXIIX, 21. ſeqq.* De *bello* res expedita eſt, ſiue *externum* & *internum* ſit, & vel ſola Germania id ipſum ſuo exemplo tum in tricennali bello, tum in longiſſimo illo interregno demonſtrat, vbi inprimis interregnum vbiuis fere eiusmodi iuſtitium introduxit. vid. LEHMAN. *in Chron. Spir. lib. V. c. 95.* & CONRING. *de iudic. reip. Germ. th. 53.* Nec de *peſte* deſunt exempla, ſi tanta ſit, vt generalis ſtrages affligat rempubl. LIVIVS *lib. IV. c. 31.* & *lib. XXIV, c. 26.* Et denique de *fame* extrema id ipſum liquidum facit DIO *lib. 5.* aiens: *Hæc Romanis infeſta fuerunt, cum fames præterea ingens, adeo, vt gladiatores mancipiaque venalia vltra octoginta M. paſſus ſint ab vrbe redacta, multosque ex ſuis miniſtris cum alii tum ipſe Auguſtus ablegauerint, iuſtitium indictum, ſenatoribus, vt quo vellent, proficiſcerentur, permiſſum fuit.* Equidem in huiusmodi *iuſtitio* ſubditi adhuc quodammodo quodam *vinculo ciuili* cohærere videntur. Sed *videntur*, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videantur, licet vel maxime ſubditi quandoque adhuc cohabitent. Certe *tempore interregni* fere talis ſtatus fuiſſe videtur, vbi ſecundum *Chronic. Hirſ. omnia per tumultum ſine lege ſine ordine pro lubitu fiebant.* Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum ceſſat. Sic itaque

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de *iuſtitio neceſſario*; ſecus eſt in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (p) quia ſic iudicia *in totum* non ceſſant.

§. IX.

que ſtatus talis iuſtitii proxime in *naturalem* declinat, maxime ſi effectus vtriusque conſideramus, quia tempore iuſtitii, vbi deficit iudex, ſicuti in *ſtatu naturali*, quilibet ſibi ipſi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus CICER. *pro Sextio: inter hanc vitam perpolitam humanitate & illam immanem, nihil tam intereſt, quam IVS atque VIS. Horum vtro vti nolimus, altero eſt vtendum. Vim volumus extingui, ius valeat neceſſe eſt, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia diſplicent aut nulla ſunt? Vis dominetur neceſſe eſt.* Ceſſant itaque in ſtatu iuſtitii omnes leges pœnales iis impoſitæ, qui ſibi in ſtatu ciuili per vim ius dicunt, & quæ interim *per vim* aguntur, habent effectum iuris externum, &, remiſſo iuſtitio, non reuocantur, aut pro ſpolio accipienda ſunt, niſi poſtea poſſit doceri, præſentem poſſeſſorem omni iure deſtitui. Sic quoque, pendente iuſtitio, nemo ius ſuum amittit ob *negligentiam* vel *præſcriptionem*, cum iudicis copia deſit, nec agere potuit læſus.

(p) Vſitatiſſimum apud Romanos olim fuiſſe hoc iuſtitium *voluntarium* vel *indictum*, hiſtoriæ docent, & inprimis tunc adhiberi ſolitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clariſſimi vel grauem iacturam reipublicæ vniuerſos afficiebat, vel *publica lætitia* inſtabat. De hac teſtatur HORATIVS *lib. IV. Ode 2.* De illa paſſim occurrunt exempla apud LIVIVM *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib. IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31. in f.* Sæpe in abuſum tractam fuiſſe hanc indictionem, oſtendit CICERO *de Haruſp. reſp. p. m. 616.* & *epiſt. 17. ad Att. lib. IV.* Ob luctum publicum indi-

§. IX. Quin quod in tali iuſtitio ipſo facto exceptæ ſint cauſæ *moram nonferentes*, & publicam reſpicientes ſalutem ac tranquillitatem. (r)

§. X. Exſerit ſeſe autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ eſt nihil aliud quam *publica poteſtas per modum imperii* (rr) *de negotiis ſubditorum iudicandi, & leges latas applicandi.* (ſ)

§. XI.

indictum fuiſſe iuſtitium teſtatur TACITVS *lib. I. annal.* LVCANVS *lib. II. verſ. 16. ſeqq.* PEDO ALBINOVANVS *in elegia de morte Druſi*, vbi ita canit:

Iura ſilent, mutæque tacent ſine vindice leges:
Aſpicitur toto purpura nulla foro.

Quin etiam Ægyptios hunc morem in luctu publico obſeruaſſe teſtis eſt DIODORVS SICVLVS *lib. I. Bibl. p. 2. c. 3.* vid. *differt. noſtra de eo quod iuſtum eſt circa luctum publ.* §. 20. & *de eo, quod iuſtum eſt durante iuſtitio c. 1. §. 6. ſqq.* Verum ita anarchia nulla nec ſtatus naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magiſtratus adhuc omnino ſuperſit.

(r) Vnde de *feriis* hæ cauſæ peragi poterunt, ſicuti id conſtat ex iure Romano, cum tantum *iuſtitium* hoc quoad illas cauſas obtineat, quæ poſſunt differri.

(rr) Talis iurisdictio proprie huc ſpectat, quæ *iure imperii in ſubditos* exercetur. Alias inter liberas gentes *ſine læſione imperii ſummi* fieri poteſt, vt lites voluntate vtriusque partis alterius reipublicæ deciſioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum ſæpe de ambiguo agro bello certaſſent, *multis inuicem cladibus feſſi, iudicem populum Romanum cepere.* LIVIVS *lib. III. c. 71.* Sed vertebant iudices litem in rem ſuam, vti in potentia iudicum fieri ſolet.

(ſ) Optime CICERO *pro Cæcina*, *Omnia iudicia aut diſtrahen-*

§. XI. Conſtat quidem hæc *poteſtas iudiciaria* ex tribus: *cauſæ cognitione*, *ſententiæ latione*, *& executione*; non tamen requiritur, vt immediate (t) omnes tres actus exerceantur ab eo, qui iurisdictioni præeſt.

§. XII.

---

bendarum controuerſiarum, *aut puniendorum maleficorum cauſa reperta* eſſe aſſerit. Leges enim frigent in republica, niſi ſint, qui leges applicent & cuſtodiant, atque inde ex ſumma poteſtate reipublicæ fluit *poteſtas iudiciaria*, quæ quatenus *ius* denotat, dici communiter ſolet *iurisdictio*; quatenus vero ipſum *exercitium* huius poteſtatis, *iudicium*. *Poteſtas* ipſa *iudiciaria* verſatur circa negotia ciuium ſecundum leges diiudicanda, & ita neceſſario abſolui debet his partibus: (1.) *cauſæ cognitione*, cum audiendus ſit, qui contradicit & controuerſiam mouet: (2.) *Sententiæ latione*, quia in hunc finem iudicia in republica ſunt conſtituta, vt iudex controuerſias determinet & leges applicet: (3.) *executione*, quia fruſtra foret ſententiæ latio, niſi in effectum deduci poſſet. Hac ratione, quia in reluctantes & inuitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur; eſt enim poteſtas iudiciaria pars poteſtatis ſummæ in republica, quæ in *imperando* conſiſtit, ſiue eandem imperans *per ſe* vel *per alios* exerceat. Proinde hanc partem eleganter Romani vocant *mixtum imperium* quoniam huic poteſtati ſemper admixtum debet eſſe imperium, vt contra inuitos & reluctantes poſſit eo rectius exerceri. *Arbitrorum* nulla eſt iurisdictio, vt & *collegarum*, qui quamuis de cauſis collegiorum quodammodo cognoſcere poſſint, illas tamen *pro imperio* definire nequeunt.

(t) Prout ſcil. ratio iudiciorum publicorum conſtituta eſt, ita hoc variare poteſt. Apud Romanos *Magiſtratus maiores* non ſolebant ipſimet cauſarum cognitionibus vacare, ſed hanc ſpartam aliis demandabant nomine eo-

rum

§. XII. Iudicia reſpiciunt vel *cauſas priuatorum* priuatum intereſſe continentes, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (t)

§. XIII.

rum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei.* Eodem modo ſententiæ latio aliis committi poteſt, vt hodie fieri ſolet, cum acta ad *collegia iuridica* transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, ſententiam concipere ſolent. Denique & executio quoque aliis committi poteſt, & aliquando ex peculiari conſtitutione reipublicæ aliis committi debet, vti ſententiarum in ſummis tribunalibus latarum executio expeditur per circulos &c.

(t) Dixi antea, *poteſtatem iudiciariam inprimis in legum applicatione in republica verſari.* Leges autem verſantur circa (1) *cauſas intereſſe ſingulorum*, quatenus in iis de *meo* & *tuo* agitur, reſpicientes, & ſic vel lites de iis incidunt; tunc has iudex determinabit: vel nullæ lites de iis incidunt, ſed tantum ad iudicem deferuntur, vt ipſe eis impertiatur publicam autoritatem, & ſic illas confirmat. (2.) Circa *cauſas ſecuritatem ſingulorum intendentes*, quod fit per *pœnarum* propoſitionem, in quibus itidem *iudiciaria poteſtas* verſatur ſecundum tria illa capita, vti hactenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictio communiter ſoleat diuidi in *ciuilem* & *criminalem*, quæ diſtinctio ex *poteſtatis iudiciariæ natura* fluit. Vtraque ſpecies in ciuitate eſt neceſſaria, quia vtraque ad tranquillitatem reipublicæ tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa; vnde merito pro *excellentiori* & *primaria* ſpecie haberi debet, quatenus magis reipubl. ſalus ab eius exercitio dependet, vti *cap. ſeq.* oſtendam. Cum itaque vtraque ſpecie ſeparatum officium exerceat, dubium non eſt, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus ſeparari queant.

(u) Res

§. XIII. Atque hæc *iudiciaria poteſtas*, tota quanta eſt, penes imperantem reſidet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (x) atque ita hoc ſenſu cuilibet imperanti recte tribuitur *iurisdictio.*

§. XIV. Quocirca non dubium eſt, quin imperans per ſemet ipſum ius dicere poſſit (y) ſi ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV.

(x) Res declaratione non indiget. Reſpublica non poteſt eſſe ſine iudiciis: iudiciaria autem poteſtas absque *imperio* exerceri nequit, & conſequenter iuribus ſummis imperantium merito adſcribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixere, *quod* ſcilicet *ad eum omnis iurisdictio pertineat, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem refluat tanquam ad mare*, id de ſingulis imperantibus in rebuspublicis recte dicitur, vtut hoc aſſertum olim imperatoribus tributum hodie quoad territoria ſtatuum minus recte ſe habeat, quin potius ad ſingulos dominos territorii applicari debeat.

(y) Primos imperantes *per ſe* ius dixiſſe, non dubitandum poſtquam diſtrictus admodum reſtrictos poſſiderent. Vnde HESIODVS:

Hoc vno reges olim ſunt fine creati
Dicere ius populis iniuſtaque tollere facta.

quamuis an hæc primaria introducendarum ciuitatum cauſa fuerit, vt HESIODVS putat, dubium ſit propter illas coniecturas, quæ ſuo loco adductæ ſunt. Certe MOSEN in populo Iſraelitico ius dixiſſe apparet: quin & qui poſt Ioſuam populo præerant, inde *iudices* appellabantur, a primaria poteſtate populum regendi, denique & SALOMONEM aliosque reges iuri dicundo vacaſſe conſtat. AVGVSTVS ipſe ius dixit teſte SVETON. *in auguſt. c. 33.* Idem de TIBERIO teſtatur TACITVS *lib. I. annal. c. 75.* De CLAVDIO nouum teſti-

§. XV. Cum vero ipſe huic rei non ſatis ſufficere poſſit, conſtituit, qui iurisdictioni præſint, & ſubditis litigantibus ius dicant. (z)

§. XVI.

monium affert SVETON. *in Claud. c. 14.* De CAROLO M. EGINHARDVS *in vita eius* hæc refert: *Cum calcearetur & amiciretur, non tantum comites admittebat, verum etiam ſi comes palatii litem aliquam eſſe diceret, quæ ſine eius iuſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introduci iuſſit, & velut pro tribunali ſederet, lite cognita ſententiam dixit.* Quin etiam de LVDOVICO pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio cauſis audiendis operam dederit, & ius omnibus ſumma æquitate reddiderit. Ceterum alia quæſtio eſt, an *vtile* ſit reipublicæ, principem per ſe ius dicere, quæ cum ſit alterius fori & diſciplinæ; merito hic ſequeſtrari debet. vid. interim BODINVS *de republ. lib. 4. c. 6.* vbi prolixe *negatiuam* defendit.

(z) Et hi proprie dicuntur *iudices*, omnemque autoritatem, quam exercent, a principe habent, & eius iure vtuntur. Et licet hi intuitu *imperantis* adhuc *ſubditi* maneant, reſpectu eorum tamen, quibus præſunt, *publicam perſonam* cum imperio repræſentant, vt his eodem modo obediendum ſit ac ipſi imperanti, quatenus officio ſuo ſatisfaciunt. Hunc in finem plerumque iuramentum ab eis exigitur *de iuſtitia recte adminiſtranda*, quod quidem *accidentale*, ſimul tamen antiquiſſimum eſt. Iuramentum iudicum apud Græcos refert IVLIVS POLLVX *lib. VIII. onom. c. 10.* his verbis: *Iuramentum autem iudicum erat, ſe de illis rebus, de quibus leges habentur, ſecundum easdem iudicaturos, de quibus autem leges nullæ ſunt, iuſtiſſimam laturos ſententiam.* Pleniorem formulam recitat DEMOSTH. *orat. in Timocrat.* Cum vero tantum ad ius dicendum inter ſibi ſubditos ſunt conſtituti, apparet, eos ius dicere non

poſſe

poſſe de iis controuerſiis, quæ ipſum imperantem concernunt. Sed ſicuti ſe legibus ſuis propria voluntate ſubiicere poteſt, ita quoque boni Principis eſt, forum idem cum priuatis eligere & ſubire, qualia exempla apud Principes Romanos paſſim occurrunt. De Tiberio TACITVS *lib. IV. annal.* refert, quod, *ſi quando cum priuatis diſceptaret, forum & ius* obtinuerit. De Traiano multa congeſſit PLINIVS *in eius Panegyri c. 64.* quæ digna viſa ſunt, vt hic adiicerentur: *Peracta erant*, inquit, *ſolennia comitiorum, ſi principem cogitares, iamque ſe omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad conſulis ſellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, niſi cum iurare cogerent alios. - - Stupeo P. C. nec dum ſatis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim an viderim, interrogo. Imperator ergo & Cæſar & Auguſtus, Pontifex maximus, ſtetit ante gremium conſulis, ſeditque conſul, principe ante ſe ſtante: & ſedit inturbatus, interritus & tanq am ita fieri ſoleret. Quin etiam ſedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expreſſit, explanauitque verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter feſelliſſet, Deorum iræ conſecraret. Ingens Cæſar, & par gloria tua, ſiue fecerint iſtud poſtea Principes ſiue non fecerint. Vl ane ſatis prædicatio digna eſt, idem tertio Conſulem feciſſe, quod primo? Idem principem, quod priuatim? Idem imperatorem, quod ſub imperatore? Neſcio iam, neſcio, pulchrius ne ſit iſtud, quod præeunte nullo an hoc, quod alio præeunte iuraſti. In roſtris quoque ſimili religione ipſe te legibus ſubieciſti. Legibus Cæſar, quas nemo Principi ſcripſit &c.* Item *c. 36. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, ſequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par ceteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fiſco iudicem aſſignat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria eſt, ſæpe vincitur fiſcus, cuius mala cauſa nunquam eſt niſi ſub bono Principe.*

§. XVI. Hoc ipſo tamen imperans ſe haud priuat ſua poteſtate ius dicendi, (a) ſed integrum adhuc eidem manet, quasdam cauſas ab ordinario iudicio *auocare*, & ſua deciſione finire.

§. XVII. Et ſic omnis iurisdictio ſemper debet intelligi conceſſa *ſubordinate*, (b) vt illud, quod a ſubalterno geſtum eſt, adhuc ſubiaceat examini ſuperioris.

§. XIIX.

(a) *Iudices ſubalterni* aſſumuntur tantum *in ſubſidium*, vt eo rectius expediri poſſit ratio reipublicæ. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipſe iudicet, cum eius ſint *miniſtri*, & ſic liberum ei relinquere debent, an pro re nata ipſe velit in hac vel illa cauſa ius dicere, vel etiam acta a iudice ordinario auocare.

(b) Pertinet huc quæſtio veterum, vtrum iurisdictio cenſeatur *priuatiue* an *cumulatiue* conceſſa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio ſenſu denotat, quaſi Princeps eo ipſo a ſe abdicauerit omnem poteſtatem, quod dici nequit. Poſterius vero quaſi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo ſenſu admitti poſſit, ex *§. antec.* conſtat. Scilcet cum Princeps ſemel ordinarios magiſtratus conſtituerit, non integrum erit ſubditis, ſtatim Principem adire, prætermiſſo ordinario, cum hic eo ipſo ſit conſtitutus, vt ipſe loco Principis iudicet. Sed principi eo ipſo non ligantur manus, quin poſſit cauſam ex ratione iuſta ad ſe trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum cauſarum cognitionem ſenatoribus permiſit, *ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Atque hæc poteſtas imperanti competit ex ſuprema inſpectione omnium iudiciorum.

(c) Ius

§. XIIX. Atque inde eſt, quod a iudice inferiori ſemper *prouocatur* imperans, (c) quatenus huic prouocationi certos limites non poſuit.

§. XIX.

(b) Ius *appellandi* ad Principem in quibusuis rebuspublicis fere introductum eſt, hoc fine, vt ſi ſubditis forſan per *ſubalternos* iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita ſententia inferioris iudicis examini ſuperioris ſubiiciatur: absque quo ſi eſſet, non poſſet non iudex inferior ſua abuti poteſtate. Ne vero ita rurſus Princeps multitudine cauſarum obruatur, poteſt itidem vel *certum collegium* adornare, quod nomine Principis iudicet, & cauſas appellationis examinet, vel etiam *certum modum* determinare, intra quem appellationes ſint permiſſæ. Quamuis vero dictum ſit, appellationes fluere ex iudicis inferioris poteſtate ſuperiori ſubordinata, & inde ab inferiori ad ſuperiorem ordinarie appellationes dirigantur; non tamen ex ipſa prouocatione ſtatim argumentum pro *dependentia* & *ſuperioritate* eſt deſumendum. Poteſt enim α) prouocatio fieri ex *mero compromiſſo*, & ſic etiam ad eum, qui non eſt ſuperior, quales olim prouocationes in Germania frequentes fuerant. Sic Poloni olim prouocarunt Magdeburgum: PARTHEN LITIGIOS. *c. 2. l. 2. n. 19.* Vrbes Pomeraniæ Lubecam, Veſalienſes Aquisgranum. Alia exempla vid. *apud autor. dubior. Cameral. verb. appellatio & verb. conſultatio.* Deinde β) poteſt appellatio adhuc locum habere ex *ratione ſtatus antiqui* reipublicæ, qui quidem iam ita mutatus eſt, vt ad præſentem formam reipublicæ non adeo quadret appellatio, interim tamen tanquam *veſtigium ſtatus antiqui* retineri debuit. Huc refero appellationes a ſtatuum imperii tribunalibus ad tribunal Imperatoris, propter quas ſtatus haud amplius poſſunt *mag. ſtratibus ſubalternis* æquiparari. Nam & apud Romanos non ſtatim is, qui appellabatur, eo

§. XIX. Et ſi vel maxime certo modo prouocationem imperans inhibuit, (d) non tamen ſubditis omnis præcluſus eſt recurſus ad Principem ex alio capite.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exercendis ſeruari debeat, imperantis eſt, iudicia diſtinguere (e) tum ratione *diſtrictus*, tum ratione *cauſarum*

§. XXI. Diſtinctis ſemel foris & iudiciis iudicum ſubalternorum, nemo poteſt vltra ſuos limites iudicare, id quod ſi de facto fiat, impune ei non paretur, (f) cum extra ſuos limites inſtar priuati ſit. §. XXII.

---

maior erat eo, a quo appellabatur, vti exemplis probat P. AERODIVS *lib. 2. rer. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(d) Quid enim ſi iudex inferior deneget iuſtitiam? quid ſi manifeſte ius detorqueat in ſiniſtram partem? vel alias partem valde grauaret? certe de his querelis ſubditi audiendi ſunt, vt conſtet, an iudex recte ſuo officio fungatur.

(e) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus ſunt poſiti, vltra quos poteſtatem iudex non habet. Imo & certis cauſis poteſt ſua peculiaria dare fora, prout expedire hoc reipublicæ viſum fuerit. Inde datur forum *eccleſiaſticum*, *criminale*, *ſalinarium*, *mercatorum*, *cambiale*, *metallicum*, *ſtudioſorum*, *militare*, *admiralitatis* &c. non, quod præciſe hoc facere debeat, ſed quod propter *ordinem* poſſit & ſæpe hoc expediat. Neque ita neceſſe habet, ſeparatum conſtituere conſiſtorium, vti CARPZOVIVS exiſtimat ex falſa hypotheſi, ſed quod ita commodum videatur reipublicæ; interim omnia hæc fora, qualiacunque demum ſint, ſemper ab imperante dependent.

(f) Hoc etiam in iure Romano ex hac diſciplina repetitum.

§. XXII. Manet tamen inter *principem* & *iudicem ſubalternum* adhuc inſignis differentia, quod hic ad LL. præciſe ſit adſtrictus; ille vero *ex iuſta cauſa* aliquando poſſit ſententiam ferre, prout *ſalus publica* & *aliæ circumſtantiæ* hoc poſtulant. (g)

§. XXIII. Sic enim princeps deciſionem cauſæ certæ alteri quam ordinario *extra ordinem* recte committit; ſed non ſemper iudici inferiori, poteſtatem ſuam rurſus alteri mandare, integrum eſt (h) niſi quatenus hæc poteſtas ei eſt conceſſa.

2. XXIV.

tum. *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde eſt exceptio *fori incompetentis*, quæ potiſſimum ex perſona rei æſtimanda, ſi contra eum agatur. Naturale enim eſt, vt actor ſequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id præſtandum, quod petit, ſatagit, & ſic eius iudicem ſequi debet.

(g) Pertinet huc exemplum Salomonis *1. Reg. III, 16. ſeqq.* Item RVDOLPHI I. imperatoris, quod refert LEHMAN. *in Chron. Spirenſi lib. 5. c. 109.* vt & Galbæ, apud SVETON, *in eius vita c. 7.* Dicitur hæc ſententia *ex plenitudine poteſtatis lata*, *ein Macht-Spruch*, cum omnia poſſit ad ſalutem reip. accommodare, & ſic graui cauſa exiſtente legibus latis non præciſe adſtringatur, ſed deciſum ſuum *pro re nata* absque vllis ambagibus iuſte interponat. Sic etiam ob ſalutem publicam aliquando partes ad tranſigendum cogit &c.

(h) Diſputant, *an iudex inferior poſſit delegare ſuas vices alteri?* quod regulariter negandum exiſtimo, quia ſpecialiter ad hoc munus propter *induſtriam* & *ſingularem habilitatem* electus eſt, nec *iure proprio* ſed *beneficio principis* id ipſum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudi-

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, ſubditos eam nec ſibi ſumere, (i) neque aliis dare poſſe, vtut poſſint *arbitros* (k) in cauſa controuerſa eligere, quia ſic expeditius lites finiuntur, quod bono reipublicæ conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros poſtulat, qui ſunt *iuſtitiæ* & *veritati* ſincere

ces poteſtatem ſubdelegandi, vel iurisdictionem ſuam mandandi habent, ex *conceſſione ſuperioris* habent, quæ vel *ſpecialiter* ipſis conceditur, vel *lege communi*, qua poteſtas iudicum circumſcribitur. Alias hanc poteſtatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam conceſſa, vt non peculiaris perſonæ induſtria electa ſit, ſed etiam in *heredes* quoscunque tranſire queat, facilius concedi poteſt, vt tales iudices poſſint vices ſuas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ perſonæ habilitatis conceſſa ſit.

(i) Criminis læſæ Maieſtatis reus habetur in iure Romano, qui ſibi priuatim aſſerit iurisdictionem. Cum vero inter priuatos quædam imperia ſubordinata dentur, velnti in vxorem, in liberos, in ſeruos, quædam iurisdictionis ſpecies priuatis in has perſonas relinqui potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, *qui cognoſcebat cum cognatis, vbi violata pudicitia fuiſſet, & ſi quam mulierem vinum bibiſſe conſtitiſſet.* DION. HALICARNASS. *lib. II. antiq. Rom.* plura vid. *ad* §. *15. cap. ſeq.*

(k) *Arbitri* proprie non fiunt *iudices*, nec *iurisdictionem* proprie dictam habent, cuius potiſſima virtus *in coactione iudiciali*, ſeu quodam *imperio* conſiſtit; arbitri autem omni deſtituuntur *imperio*, & mere litem dirimunt ſua ſententia, ſi partes ſtare nolint, ad id ab arbitris cogi ne-

cere dediti, (l) & ab omni proſopolepſia alieni.

§. XXVI.

---

nequeunt, ſed ad ordinarium iudicem eundum, qui alterum cogere debet, vt compromiſſo ſatisfaciat.

(l) Conf. *Exod. XXVIII, 21.* & *Deut. I, 13. 17.* Impii non poſſunt recte iuſtitiam adminiſtrare, quia ſecundum ſuos affectus vtplurimum agunt, & leges cauillatorie applicant, iuſtitiamque corrumpunt. Auarus facile corrumpitur, vti dicitur *Prov. XVII, 23. XXVIII, 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Caſtella omnium ſcelerum*, & iudices ipſi, *legum & ciuilis & humani fœderis* (quod natura inter homines conſtituit) *expertes*, vt apud LIVIVM *lib. III. c. 57.* Appius depingitur. Idque & gentiles ſedulo obſeruabant. Cyrus dixit: *magiſtratu dignum non eſſe quenquam, qui non ſit melior ſubditis*, PLVTARCH. *apophth. p. 171. lit. e.* In iure Romano paſſim dicitur, quod iudex debeat eſſe *vir bonus & innocens. Sacerdos iuſtitiæ, getreue Vorſtehere der heilſamen Iuſtiz*, vti iudices eſſe iubentur in *R. I. de anno 1654. §. 157.* Grauiter iudicis officium depingit CICERO *pro A Cluentio*, aiens: *Eſt ſapientis iudicis, meminiſſe ſe hominem, cogitare, tantum ſibi a populo R. permiſſum, quantum commiſſum & creditum ſit: & non ſolum ſibi poteſtatem datam, verum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe, poſſe, quem oderit, abſoluere, quem non oderit, condemnare, & ſemper non quid ipſe velit, ſed qaid lex & religio cogat, cogitare.* De Ægyptiorum iudicibus DIODORVS SICVLVS *lib. I. Bibl. p. 68. Edit. Rhod.* ita: *Ferebat hic* (præſes iudicium) *circa collum ex aurea catena pendens ſignum pretioſorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem diſceptationes, cum veritatis imaginem appoſuerat ſibi iudicum præſes.* De iisdem AELIANVS *variar. hiſtor. lib. 13. c. 34. Horum Princeps erat maximus natu, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum eſſe iuſtiſſimum & ſinceriſſimum virorum. Habebat autem circa collum*

§. XXVI. Quodſi itaque ex euentu appareat, iudicem ipſum eſſe deprauatis moribus, vt ſuſpectus recte remoueri, & magis idoneus ſubſtitui poteſt. (m)

§. XXVII.

imaginem ex Saphiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS. conſ. LEHMAN. *in chron. Spir. P. 1. p. 92.* Et hæc forſan ratio fuit, quod apud plures populos iudicis officium ſacerdotibus demandatum fuerit, cum pro his maxima ſanctitatis præſumtio militaret. De Druidibus hoc ipſum refert CAESAR *de bell. gall. lib. 6. c. 13.* De Ægyptiis ſacerdotibus idem confirmat AELIANVS *lib. XIV. c. 34.* De Iudæis IVSTINVS *lib. 36.* ait: *ſemper hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges & ſacerdotes haberent, quorum iuſtitia religione permixta incredibile quantum coaluere.*

(m) Grauitas officii hoc imperanti indulget. Quod autem rarius hoc fiat, id *corruptioni* reipublicæ & malis moribus imperantium imputandum, vti ſuo exemplo IVSTINIANVS oſtendit, qui TRIBONIANVM aliosque peſſimos miniſtros iudicesque non tantum tolerauit, ſed etiam fouit, adeo vt etiam publicis turbis Tyrannis eorum anſam dederit. Sic PROCOPIVS *lib. 2. de bello Perſ.* de IO. ZIBO ita ait: *Poſthæc Iuſtinianus ad Lazos cum magiſtratus alios, tum Ioannem Zibum cognomento miſit, hominem ſane obſcurum, & ducem factum non ob aliam cauſam, quam quod omnium hominum peſſimus ac pecuniæ reditus vndequaque vel contra fas reperiret.* Quo magis peſſimi iudices reipublicæ nocere poſſunt & *tranquillitatem internam* turbare, eo magis optimus princeps ſerio proſpicit, vt mutare remoueantur. Satis pulchre AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 30.* ait: *Cum recte procedunt iudicia, delubra ſunt æquitatis, cum deprauate, foueæ fallaces & cææ, in quas ſi captus ceciderit quisquam, non niſi per multa exſiliet luſtra ad vſque ipſas medullas exutus.*

(n) Au-

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius *publicam* debent habere *autoritatem*, (n) nec facile reſcindenda, niſi quatenus imperans illa vlteriori examini reſeruauit, & eum in finem certum modum præſcripſit.

§. XXIIX. *Ordo* in iudiciis exercendis obſeruandus itidem præſcribitur ab imperante (o) qui exacte obſeruandus eſt, quo non præſcripto, *naturalem* ordinem ſequitur iudex.

XXIX.

(n) Autoritas rerum iudicatarum non indiget teſtimonio iuris ciuilis, quæ per ſe iam patet. Apprime CICERO *orat. pro Sylla. p. m. 535. lit. a. ſtatus reipublicæ maxime rebus iudicatis continetur.* IDEM *lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e.* inter exitiales exitus perditarum ciuitatum refert, ſi *res iudiciales* reſcindantur. Poteſt autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non eſt ex *iure naturæ*, ſed *ciuili*. Sicuti autem ipſius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure ſtricto non aliam habet vim, niſi ex *beneplacito* illius imperantis, & conſequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex *iure perfecto* prætendi poteſt.

(o) Inde in pluribus locis ſunt peculiares ordinationes proceſſuum, ne iudex nimis præcipitanter & turbulenter agat, nam ſine aliquo ordine ſumma committitur iniuſtitia. Sed hic *duo extrema* committuntur: (1.) *ſi omnis ordo negligatur*, inde enim proceſſus eſt *tumultuarius*, qualis ratio erat plerumque iudiciorum Weſtphalicorum, de quibus vid. SCHOTTELIVS *de antiq. in Germ.*

§. XXIX. Quo magis autem ordo *naturalis* in peragendis litibus obſeruatur, eo magis iuſtitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (p) ſicuti quo magis creſcit

Germ. iurib. in f. (2.) *ſi in exceſſu peccetur & nimium ordini indulgeatur*, quale vitium noſtris in iudiciis regnat. Sane quo *ſimplicior* ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris ſuis obſeruarent, lites breui tempore ſopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, poſtquam *ex bono & aequo* absque ſubtili calliditate procedebatur.

(p) Conſtat hoc (1.) *ratione naturali*. Ordo *naturalis* eſt α) *ſimpliciſſimus*, & vnice pro ſcopo habet veritatis indagationem & iuſtitiæ adminiſtrationem, lites mox ſopiuntur, ſumtus immenſi euitantur, fraudes aduocatorum reſecantur. β) *ſufficiens*, quod facile apparet in proceſſibus *ſummariis*, quibus æque hodie ius dicitur ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur naturalia. (2.) Probatur *exemplis & experientia*. Antequam ius Romanum & canonicum foris applicari cœpiſſet, vel *vnum iudicium* imperii ſufficiebat, quoniam Germani olim plerumque naturalem ordinem ſequebantur, LEHMAN. *in Chron. Spir. lib. 4. c. 21.* CONRING, *de iudic. reip. Germ.* §. *17. ſeq.* ſed introducto vtroque iure, lites creſcere & protrahi cœperunt, vnde Camerale iudicium inſtituendum erat &c. CONRING. *cit. l.* §. *98.* qui etiam in §. *107.* concludit, litium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli poſſe, quam ſi *proceſſus iudiciarius* ad priſcam reducatur ſimplicitatem, qua tot ſeculis floruit Germania, quæque in omnium veterum rerumpublicarum foris fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi apud ſeptentrionales hæc habet H. GROTIVS *in prolegom. ad hiſtor. Goth. p. 67. Apud ſeptentrionales litigandi temeritas ſponſionibus & pignoribus coercita, ipſis iudiciis nihil expeditius. In*

facti

ſcit ſolennitatum ſeges, eo plures aperiuntur maleuolis viæ ad iniuſtitiam committendam, & lites protrahendas.

§. XXX. Conſiſtit autem *ordo naturalis* in ſequentibus: (I) vt reus ad petitionem actoris citetur (*) non ſemper dilatione indulta, niſi grauitas rei id poſtulet. (**)

§. XXXI. (II.) Vt reſpondeat ad actoris intentionem, quod *coram*, (q) etiam absque omni *ſcriptura*, fieri poteſt, remotis etiam *Aduocatis*.

§. XXXII.

---

facti quæſtione addicebat actor, adducebat reus teſtes ſuos, pro vtro eſſet maior teſtium autoritas, ſecundum eum lis dabatur. In re ambigua ad iurisiurandi ibatur religionem, id reo deferebatur, ſed ita ſi complures viros exhiberet famæ probatæ, qui ſe ipſius tanquam viri boni iureiurando credere dicerent. Iuris rara erat diſputatio: ſi qua eſſet, non ex infinitis interpretum libris, ſed ex planis legum dictis, aut ex æquo & bono facile & ſtatim diiudicabatur.

(*) Notum eſt vulgatum; *audiatur & altera pars.* Optime SENECA *in Med.*:

Qui ſtatuit aliquid parte inaudita altera
Æquum licet ſtatuerit, haud æquus fuerit.

(**) Iudicis eſt tempus iudicandi non nimis coarctare, ne reo defenſio debita auferatur. Bene PLINIVS *lib. VI. ep. 2. Temerarium exiſtimo diuinare, quam ſpatioſa ſit cauſa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores; præſertim cum primam religioni ſuæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iuſtitiæ eſt. At quædam ſuperuacua dicuntur: etiam; ſed ſatius eſt & hæc dici, quam non dici neceſſaria. Præterea an ſint ſuperuacua, niſi quum audieris, ſcire non poſſis.*

(q) Optima & naturalis via ad proceſſus abbreuiandos eſt

par-

§. XXII. (III.) Vt *probatio* accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduerſarius contradicit, ex quo deciſio litis primario pendet. (r)

§. XXXIII. Probatio ipſa fit per inſtrumenta, confeſſionem, teſtes, qui & *velle* &

partes *coram* examinare. Ceteræ *exceptiones dilatoriæ* ſunt reuera *dilatoriæ*, & ſubterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile diſcutere poſſet absque omni prolixitate. Imo deductiones in ſcriptis factæ mirum in modum anſam dant ad ſophiſmata. Nec *aduocati* præciſe neceſſarii, quoniam iudex nouit ius, & ſic errantes in rectam viam deducere poteſt & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis tam intolerabiles erant, vt poſt cladem a Varo acceptam potiſſimum ſæuitum fuerit in cauſarum patronos. FLOR. *lib.* 4. *c.* 12. *n.* 37. Apud Romanos verò *nihil quicquam publice mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia*, vt ait TACITVS *lib. XI. annal. c.* 6. In Dania adhuc hodie litigantes ipſimet cauſam ſuam agunt remotis aduocatis.

(r) Id etiam in iure Romano vſu venit, niſi quod per præſumtiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non eſt alienum, cum illæ præſumtiones, quas ius Rom. recepit, *inſignem probabilitatem* habeant, propter quas eius intentio, pro quo militat præſumtio, fundata & æqua eſſe videtur. Siue autem dubium illud in *affirmatiua* ſiue *negatiua* conſiſtat, perinde eſſe videtur. Nam qui ſe fundat in *negatiua*, itidem hoc *fundamentum* ſuæ *actionis* probare debet, quod ex ſolidis rationibus naturalibus illuſtrauit Dn. COCCEIVS *diſſ. de direct. probat. negatiuæ.*

(r) Ple-

& *poſſe* veritatem dicere præſumuntur, item per aſſertionem religioſam (ſ) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (t) quæ ſuos gradus habet, ita vt pro cauſarum grauitate aliisque circumſtantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum *probabilitatem ſumam* operatur, hinc (IV.) reo non eſt deneganda defenſio contra eandem, (u) ſi contrarium docere poſſit.

§. XXXVI. Excuſſa cauſa, (V.) ſententia a iudice ferenda ſecundum leges præſcriptas,

---

(ſ) Pleraque, quæ hac de re in iure Romano habentur, ſunt *naturalia*. Inprimis qualitates teſtium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem *naturale* eſt. Si enim præſumtio eſt, quod *nolit* veritatem dicere, fides ei haberi non poteſt: ſi *non poſſit* fidem facere, propter defectum illius ſenſus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis eſt.

(t) Rarius veritas ipſa a iudice poteſt haberi, niſi naturaliſſima ſubſit ratio. Ergo plerumque acquieſcendum in *probabilitate ſumma*, qualis haberi poteſt inter homines. Nam nec duo teſtes neceſſario probant, cum poſſint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi poteſt, cui in iudiciis vt plurimum acquieſcendum. Inde *fides iuridica*.

(u) Sic *ſumma probabilitas* eſt, eum eſſe creditorem, qui chirographum producit, ſed quid ſi alter habet Quitantiam? Si alter habet reuerſales, quod tantum negotium ſit ſimulatum? ſumma probabilitas eſt pro duobus teſtibus. Sed quid ſi alter oſtendat, eos eſſe ſubordinatos?

(x)

ſcriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (x)

§. XXXVII. Vt vero vlterior prouocatio concedatur, in eo quidem naturale eſt, vt ſuperior acta examinare poſſit, an recte pronunciatum ſit? ſed vt nouus proceſſus de nouo inſtituatur, mere ciuile & plerumque noxium eſt. (y)

§. XXXIIX. Tandem *executio* (z) ſententiæ facienda, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, ſicuti etiam hoc ſeſe exſerit per totum proceſſum, ſi pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX.

(x) Hinc naturale eſt, quod ſententia debeat eſſe conformis *iuri* & *actis*. Naturale itidem eſt, quod ſententia non valeat, ſi directo ratio decidendi ſit contra leges, quoniam ita iudex exceſſit limites officii ſui, vltra quos ſi aliquid agit, publicam habere autoritatem nequit. Naturale porro eſt, quod iudex leges ſimpliciter in applicando ſequi debeat, nec de earum æquitate diſputare; neque enim conſtitutus eſt ad leges examinandas, ſed ad præſcriptas applicandas. Naturale denique eſt, quod vbi *lex ſcripta* deficit, ex *naturali ratione* rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicum committenda ſunt.

(y) Dictum ſupra, imperanti ius ſaluum eſſe, ſub examen reuocare illa, quæ a iudice ſint peracta. Sed hoc fieri poteſt abſque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius ſunt noxiæ, ex iudicio LVDOLPH. HVGONIS *de abuſ. appell. toll.*

(z) Modus *exequendi*, ſi non ſit determinatus, conſiſtit in conuenienti coactione, prout circumſtantiæ negotii id patiantur.

(z) Qua-

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum eſt, vt in cauſis moram ferentibus hic ordo obſeruetur, ita contra in cauſis, quæ ſubitaneam deciſionem requirunt, ob ſalutem Reipublicæ negligi hæc poſſunt, vt ſtatim per mandata (a) procedatur.

CAPVT VIII.

DE IVRE IMPERANTIVM CIRCA POENAS.

§. I.

Inter homines in *ſtatu naturali* poſitos, nulla proprie dicta pœna obtinere poteſt, cum hæc ſit conſequens neceſſarium *iudiciorum.* (b)

§. II.

(a) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi ſatis firmata. Neque enim expedit Reipublicæ, omnia terminare per *ſolennem proceſſum*, maxime in caſibus, ex quorum ſubitanea deciſione tranquillitas reip. pendet.

(b) Præterea potiſſimum *pœna* infertur ob *malum actionis*, quod alter geſſit. Iam autem in ſtatu naturali nemini concedendum eſt arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia ſic foret ſuperior. Vnde *bellum punitiuum*, quod GROTIVS ſtatuit, eſt non ens. Neque obſtat, quod Deus puniiſſe dicatur gentes per Iſraëlitas; nam Iſraëlitæ fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec *ſua* ſed *Dei auctoritate*; quicquid mali gentibus intulerunt, fecere. Antequam vero hinc abeam, paucis reſpondendum erit autori *tr. du gouuernement ciuil. c. 1. §. 4. ſeqq.* vbi euincere conatur, *naturam vnicuique dediſſe facultatem puniendi violationem iuris natu-*

ralis, vt violans impediatur, ne vlterius contra illud agat. Les loix de la nature, pergit, *auſſi loin, que toutes les autres loix, qui regardent les hommes en ces mondes, ſervient entierement inutiles, ſi perſonne dans l' eſtat de nature, n' avoit le pouvoir de les faire executer, & de reprimer ceux, qui lui ſoint iuſt.* Hactenus bene. Singulis datum eſt ius, ſe ſuaque defendendi, & reſiſtendi aggreſſori, imo defendendi eum, qui iniuriam patitur. Aſt in *defenſione* nulla *pœna* eſt. Nihilominus tamen exinde infert, quod in ſtatu naturali quilibet ius habeat in alterum, vt poſſit delinquenti pœnam delicto conformem infligere, *qui enim*, ait, *ius naturæ violat, generi humano merito metuendus eſt, cum vinculum illud, quod manus altiſſimi conſtituit, ad præcauendum, ne quis iniuriam accipiat vimque patiatur, ab huiusmodi homine conculcetur & rumpatur, quo ipſo totum genus humanum, non tantum is læditur, cui iniuria illata, & ſicuti quilibet ad conſeruationem generis humani promouendam obſtrictus eſt, ita ius habere ſinguli debent, eos puniendi, qui contra genus humanum delinquunt.* Vt vero hanc hypotheſin plenius illuſtret, exemplum de *peregrino* adducit, quem imperans punire poteſt, ſi crimen intra fines imperii ſui commiſit, vtut haud ſubſit legibus illius imperantis. Verum exemplum hoc nihil euincit. Supra euictum eſt, peregrinos, quatenus intra limites alterius imperantis verſantur, haberi pro *ſubditis*, & ſe accommodare debere ad leges illius reipublicæ, & hoc intuitu ius puniendi peregrinum imperanti tribuendum eſt. Et qui in ſtatu naturali aliquem violat, non ſtatim totum genus humanum violat, vt AVTOR contendit, ſed læſum, cui tantum ius eſt, iniuriam ſuam vindicandi, quam ſi negligit, aliis ius puniendi minime concedendum. Atqui, ait, talis homo omnibus noxius eſſe creditur. Enim vero inde nullum ius *puniendi* petendum, ſed tantum ab eiusmodi homine nobis cauendum eſt. Et cum in ſtatu naturali nemo de aliorum actionibus iudicare queat, inſolens foret, ius *puniendi* ſingulis tribuere, quod iudicium de actionibus alterius

præ-

§. II. Simile quid tamen in eo ſtatu obtinet, *vindicta* (c) ſcilicet, quæ inter *pares* locum habet, qua poriſſimum quilibet ſecuritatem propriam iuetur, adeoque per *bellum* inter gentes, vel ſimiles vias exercetur.

§. III. Introductis ciuitatibus *vindicta* omnis priuata ceſſare debuit, quæ proinde in *crimen publicum* (d) incidit.

§. IV. Quatenus tamen lege publica in quibusdam caſibus *priuata vindicta* ſingulis permiſſa, (e) eatenus impunitatem, & effectum iuris habet.

§. V.

præſupponit, quin quod non poſſent non ſub prætextu *puniendi* quæuis mala, turbæ, ſcelera nefanda, aliaque crimina committi &c.

(c) Hinc *bella vindicatiua*, quibus iniuria illata tot hominum ſanguine reparatur, atque hactenus talis, præſuppoſito damno iniuſte illato, inter gentes iniqua non eſt, ſeu genti iniquæ nulla eo ipſo infertur iniuria, vtut is, qui vindicat iniurias, contra præcepta *honeſtatis* peccare poſſit.

(d) Ideo ſunt *imperia* & *iudicia* ordinata, ne quis ſibi ipſi ius dicat, & ſuum dolorem vindicet. Et ſi ſtudium vindictæ priuatæ non coërceretur, ſecuritas publica, rerumpublicarum finis, obtineri non poſſet. Quin quod, cum *vindicta* per bellum in ſtatu naturali exerceatur, non eſſet ſublatus ſtatus naturalis, id quod tamen per ciuitates factum eſſe, ex prima ciuitatum origine patet. Quod ergo inter gentes *vim iuris* habet, id in ciuitate in delictum incidit. Inde eſt *crimen fractæ pacis publicæ*. Inde dependet *duellorum iniuſtitia* &c.

(e) Exemplum eſt *in retorſione iniuriarum* & aliis in materiis,

§. V. Quandoquidem homines per coalitionem in ciuitates non meliores fiunt, ſed effrenem ſuam naturam retinent, ita *medium* aliquod eiusmodi excogitandum fuit, quod naturæ eorum inimicum eſſet, (f) vt ſub hoc *metu* abſterrerentur ab omni *effreni libidine*, & *pruritu nocendi*, ad quem plerique procliues ſunt.

§. VI.

---

de quibus ex profeſſo egit STRVVIVS *de vindicta priuata*. Alia quæſtio eſt, an princeps ſuo officio ſatisfaciat, ſi priuatam concedat vindictam, quam per iudicia poſſet exercere? quod nego; idque ex *fine rerumpublicarum* apparet, vt corruptus ſtatus reip. aliquando imperantem excuſet, ſi huic libidini ſatis reſiſtere nequeat. Sæpius audias imperantem cum Tiberio apud TACITVM *lib. 3. annal.* infirmitatem ſuam ita excuſare debere: *neſcio an ſuaſurus fuerim, omittere potius praualida & adulta vitia, quam hoc adſequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares eſſemus.*

(f) Sicuti feræ ad manſuetudinem non aliter reducuntur, quam per illud, quod earum naturæ aduerſum eſt, h. e. per plagas, famem, ita, cum homines natura ſua auerſantur dolores, mortem, infamiam, amiſſionem bonorum &c. per poſitionem horum contrariorum actuum ad frugem reducendi ſunt, hoc effectu, vt quiete & pacifice omnia in republ. agantur. Inde neceſſitas pœnarum ſatis euidens eſt, quam optime ex ratione reipubl. deducit CICERO *lib. V. in Verrem, p. m. 262. lit. e.* inquiens: *Perditæ ciuitates, deſperatis omnibus rebus, hos ſolent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum reſtituantur, vincti ſoluantur, exules reducantur, res iudiciales reſcindantur, quæ cum accidunt, nemo eſt, quin intelligat, ruere illam rempubl.* Vnde & commendat IDEM *lib. I. ad Brut. epiſt. 15.* Solonis dictum, *qui rem-*

Digitized by Google

§. VI. Cum itaque hominibus inſit *amor e conſeruandi*, & *propellendi*, quæ naturæ eius ſunt *aduerſa*, inde fit, vt ob metum deſtructionis ſui ipſius, vel eorum, quæ ipſimet ſunt chariſſima, (g) abſtineant a re maxime cupita.

§. VII. Non ergo pœnæ ſunt, aut eſſe poſſunt *medium emendandi homines*, aut eosdem ad *pietatem internam* reducendi, ſed tantum *frenum externum*, (h) quibus cupiditates hominum, ne erumpant, refrenantur.

§. VIII.

rempubl. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. Optime denique neceſſitatem pœnarum ex natura hominis deducit ARISTOT. *lib. X. Eth. c. vlt.* aiens: *Vulgus non ita natum eſt, vt pudori obſequatur, ſed vt metui, nec vt abſtineant a prauis ob turpitudinem, ſed ob ſupplicia.*

(g) Hæc ratio docet, quod pœnæ pro perſonarum temperamentis ſint infligendæ, & iudicum prudentiorum arbitrio committendæ, alias finis non facile obtinetur. Summe auarus non metuit diſpendium famæ. Ambitioſus non adeo metuit periculum fortunarum &c. & ita auarus metu infamiæ non retrahitur a furtis &c. Quod vna eademque pœna omnibus inferatur, inde eſt, (1.) quia iudices rarius intelligunt naturam hominum, (2.) quia putant homines inter ſe non differre ſpecie. Interim cum omnes homines vt plurimum in nonnullis conueniant, v. c. quod mortem auerſentur, hinc legislatores facilius tales pœnas recte determinare, & delictis imponere poſſunt, quæ omnibus terrorem incutiunt.

(h) Pertinet huc vulgatum: *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*, & inde timor *non diuturni magiſter officii* appella-

§. VIII. Hoc *ſenſu iuridico* itaque *pœnæ diuinæ* huc non pertinent, quæ plane aliam habent rationem & indolem: vel enim *malum neceſſarium*, (i) quod ex prauis actionibus per ſe fluit, repræſentant: vel *paternam caſtigatio-*

pellatur a CICERONE *in Philipp. II.* Pontifex bene dixit, ideo ſe legem ferre, *vt quos virtutis amor a vitio non retrahit, hos diſciplinæ rigor coërceat.* Huc reſpexit CICERO *lib. I. de oratore p. m. 181. lit. D.* vbi ait, *legum & pœnarum hunc finem eſſe, ſcil. domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.* Patet hoc quoque exinde, quod homo, quoties putat, ſe clanculum & impune cupiditates ſuas exercere poſſe, facile delinquat, cum nihil iam adſit, quod ipſum retrahere poſſit, vti CIC. recte iudicat *lib. I. de LL.* aiens: *quid faciet is homo* (impius) *in tenebris, qui nihil timet teſtem vel iudicem? quid in deſerto loco nactus, quem multo auro ſpoliare poſſit imbecillum atque ſolum* &c. Imo qui mortem non timent, ab his nemo ſecurus eſt. *Quisquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt,* ait SENECA *ep. 4.* Atque in hunc finem omnia *illa externa terriculamenta,* quæ in ciuitatibus haberi ſolent, inuenta ſunt. De Romulo ita ſcribit DIONYS. HALICARNASS. *lib. II. Cum videret, ipſum metum homines ab omni facinore deterrere maxime poſſe, multa ad eam rem parauit & tribunal, vbi ſedens iudicabat, in fori loco maxime conſpicuo, & milites numero trecentos, qui ipſum ſequebantur ſpeciem quandam formidabilem, & virgas, & ſecures a duodecim lictoribus prælatas, qui verbera promeritos in foro cædebant, & ceruices illorum, qui grauiſſima ſcelera patraſſent, in omnium conſpectu percutiebant.*

(i) In ſenſu primo huc refero *morbos*, *pericula* & *æternam damnationem.* In ſecundo purgationem piorum, quæ genus pœnæ eſſe videtur, cum cupiditatibus naturali-

gationem, vel *iuſtum Dei iudicium*, quamuis *extraordinarium* in hac vita, denotant.

§. IX. Finis itaque pœnarum *propoſitarum* eſt, vt homines ſuas cupiditates *metu hoc* coërceant: *inflictarum* vero, vt *tranquillitas publica* (k) ſalua ſit, quae non poſſet obtineri, ſi pœnæ propoſitæ ſeuere executioni non darentur.

§. X.

ralibus valde videatur inimica, & tamen medium ſit neceſſarium ad emendationem vitæ. In tertio omnia mala intelligo extraordinaria, & huc pertinent *bella*, *peſtis*, *fames*, *incendia*, *diluuiones*, quæ mala Deus, quamuis ex naturalibus cauſis profluant, *permittit* in iuſtum ſuum iudicium erga perditas ciuitates exercendum. Cum itaque homines per ſuas cupiditates has calamitates ſibi ipſis attrahant, vtitur his Deus tanquam *pædagogia* aliqua, ad ceteros homines e ſomno excitandos & ad pœnitentiam ducendos, non quod ita homines pii reddantur, ſed quod ſit inſtar clangoris tubæ, per quem expergeſiant ex ſopore duriſſimo, vt ad mentem ſanam redeant, & Deum timere incipiant. Bene CLERICVS *in Pentateuch. Exod. V*, 3. ait: *ipſorum hominum cauſa, vtque iis poſtea bene ſit, mala quandoque humano generi immittere, quaſi pharmaca quædam, benefica eſt profecto natura, & communis omnium parentis*,

(k) Emendatio ſingulorum non ſemper intendi poteſt, vt apparet in pœnis vltimi ſupplicii. Verum ſecuritas publ., & ceterorum ſemper intenditur. Nec obſtat, quod aliquando vnice ſatisfactio læſi intendi videatur, vt in iniuriis; nam id abſolute dici nequit, ſed etiam hæc pœna priuata reip. conſulit. Scil. *propoſitio* pœnarum fit in ſingulorum commodum, vt boni ciues a malis tuti ſint, mali vero metu hoc deterreantur a flagitiis. Ipſa *executio* pœnarum itidem reipubl. cauſa fit, non in

§. X. Sicuti pœna metum effrenatæ libidini hominum iniicit, ita formalis ratio eius conſiſtit in *poſitione mali alicuius ſeu doloris, quem propter delictum aliquod ſuperior infert inferiori in communem reipublicæ tranquillitatem.* (l)

§. XI. Ius *puniendi*, & *pœnas determinandi* eſt penes

emendationem delinquentis, qui per pœnas emendari nequit, interim deterret talis executio reliquos, ſi videant pœnas non eſſe vanum terriculamentum. Si deeſt executio, pœnarum propoſitio eſt fruſtranea, quia *maxima illecebra peccandi eſt impunitatis ſpes*, vt ait CICERO *pro Milone.* Probauit hoc ſuo exemplo Cyrus apud XENOPHONTEM *lib. I. de exped. Cyr. p. 267. lit. D* aientem: *Neque tamen hoc etiam dici poteſt, quod improbis & ſceleratis illudere ſibi permiſerit: ſed ita in eos animaduertebat, vt prorſus ipſis non parceret, ac ſæpe in numero triſtis in viis erat cernere quosdam homines, qui pedibus, manibus, oculis multati eſſent. Quo factum, vt in iis locis, vbi Cyrus imperaret, cuiuis tam Græco quam barbaro neminem lædenti, ſecure liceret iter facere, quocunque vellet, & quicquid tandem ſecum geſtare commodum eſſet.* Merito itaque vt CICERO *lib. 1. de offic. c. 15.* ait, *adhibenda eſt reipublicæ cauſa ſeueritas, ſine qua adminiſtrari ciuitas nulla poteſt.*

(l) Sic itaque non eſt proprie pœna, *nuda damni illati reparatio*; licet enim lædens aliquem dolorem inde capiat, non tamen propter delictum puniendum proprie infertur, ſed tantum ei ſatisfit, cui aliquod damnum datum, atque adeo, quia ſimul reipublicæ intereſt, ne damnum alicui inferatur, & vt ſingulorum patrimonium in tuto ſit, recte præterea animaduertit in huiusmodi lædentes, quod fieri non poſſet, ſi ipſa *reſtitutio damni* per ſe *pœna eſſet.*

(m) Pro-

penes imperantem (m) in Republica, qui ad hoc obligatur (n) reipublicæ, cui præeſt.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque pœnarum inflictio eſt *ſubordinata ſaluti ciuitatis*, atque adeo, ſi ex illa maius damnum in eam redundat, differenda vel remittenda potius eſt. (o)

§. XIII.

(m) Probatur hoc ex *natura pœnarum*, quæ a ſuperiore infliguntur inferiori, tum ex *natura imperii*, quod etiam ſeſe exſerit in puniendis delictis, tum denique ex *natura adminiſtrationis Reip.*, penes quem enim eſt primaria directio reip., penes illum quoque debet reſidere ius puniendi, cum illa ſine pœnarum inflictione non poſſit expediri.

(n) Conſtat hoc ex fine reipubl., quia ad omne id obligatur Princeps, ſine quo ſalua non poteſt eſſe respubl. vnde PAVLVS quoque *Rom. XIII. ius gladii* magiſtratui tribuit.

(o) Exempla in Dauide adſunt, qui in naſcente regno ſuo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamuis meritum. Caſſii & Bruti cædes cruenta Cæſaris valde afficiebat rempubl., ſed *cum appareret, quæ ſtrages reipubl.* ex pœna eorum *immineret, diſplicuit vltio.* FLORVS *lib. IV. c. 7. n. 3.* Simile eſt in Medico, qui incurabile vulnus leuiter tractat. Sic ſi multi idem flagitium commiſere, non ſemper e re reipubl. eſt, omnes æquali ſupplicio afficere. Hinc CICERO *orat. pro Cluent. p. m. 380. lit. C. Statuerunt ita maiores, vt ſi a multis eſſet flagitium rei militaris commiſſum, ſortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret*, id quod TACITVS *lib. III. annal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque fuſti necauit, quæ *decimatio* dicta fuit *lex patria* apud Romanos. APPIANVS *lib. II. de bell. ciu. p. 766.*

§. XIII. Fluit exinde, *collegiis* ſeu *ſocietatibus* æqualibus ius puniendi non competere, (p) & quamuis *pacto* inter ſe certam pœnam determinauerint, illam tamen absque *executione* ſuperioris eſſe inefficacem.

§. XIV. Neque qui *docendi* tantum *munere* funguntur, puniendi ius habent, (q) licet cen-

766. Alibi *lex Petreia* dicitur, ID. *p. 750.*, ſed recte cenſet CASAVBONVS, *legem patriam*, νόμον πάτριον legendum eſſe. *Neceſſaria enim venia eſt*, ait SENECA *lib. II. de ira c. 10. vbi totus exercitus deſeruit.* Hoc intuitu TACITVS *lib. XII. annal. c. 54.* reprehendit Felicem Palæſtinæ præſidem, quod *remediis intempeſtiuis delicta accendiſſet.* Nam iudice CICERONE *lib. II. de offic. c. 25. omnis animaduerſio debet non ad eius, qui punit aliquem, ſed ad reipublicæ vtilitatem referri.* Triumuirato inter Antonium, Lepidum & Auguſtum firmato ſæuitum eſt grauiter in proceres reipubl. Cæſar Auguſtus ſolis percuſſoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat FLORVS *lib. IV. c. 6. in f. Hæc quoque niſi multa fuiſſet, etiam iuſta cædes haberetur.*

(p) Pœnæ ratio potiſſima conſiſtit in *executione.* Hac collegium deſtituitur, quia deficit ſuperior in collegio. Hoc vnicum tantum habet, vt ſi is, qui contra pacta collegii agit, qui ſtare pactis recuſat, excludatur a collegio, quia hoc regulare eſt, vt ſocietati renunciare debeat, qui ſe legibus ſocietatis confirmare non vult. Quodſi tamen pacta illa confirmauerit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magiſtratu pœnæ a Principe determinatæ exigi poſſunt,

(q) Hoc inprimis pertinet ad *ſacerdotale officium*, ex quo, quid de *cenſuris eccleſiaſticis* cenſendum ſit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud eſſe debebat, quam *excluſio a cœtu fidelium*, quia hæc non eſt pœna, ſed ex natu-

cenſuras & reprehenſiones, *amoris affectus*, adhibere poſſint.

§. XV. Relinqui tamen etiam ſubditis aliquod ius modice puniendi potuit, quatenus in republica *imperium quoddam* eis in certas perſonas (r) eſt relictum.

§. XVI.

natura collegii profluit, vt collegio excludatur, qui ſe non vult conformare ad leges collegii, ſecundum quas eſt inſtitutum, quamuis, vt ſupra monitum, talis excluſio, cum ex affectu carnali fieri poſſit, recte reſtringatur ab imperante. Sed quoad vitam ciuilem nullum debet habere effectum, vnde nec infamia excluſum ſequi debebat. Inde nec doctoribus qua talibus vlla iurisdictio adſcribi poteſt, niſi præterea ſpeciatim ab imperante hæc illis in certas perſonas tributa ſit, quo pertinet *iurisdictio Academica*.

(r) Talis poteſtas eſt parentum in liberos, dominorum in ſeruos & famulos, mariti in vxorem. Hiſce perſonis olim *ius vitæ & necis* competiiſſe iura Rom. adhuc teſtantur. De maritali poteſtate veſtigia paſſim adhuc in antiquis monumentis occurrunt. De antiquis Gallis ita CAESAR *lib. VI. de bello Gallico c. 19. n. 3. Viri in vxores, ſicut in liberos, vitæ necisque habent poteſtatem, & cum paterfamilias illuſtriori loco natus vita deceſſit, eius propinqui conueniunt, & de morte, ſi res in ſuſpicionem venit, de vxoribus in ſeruilem modum quæſtionem habent, & ſi compertum eſt, igne atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* De antiquis Germanis TACITVS *de moribus Germ.* hæc refert: *pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quarum pœna præſens & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vitam verberatam agit, publicatæ enim pudicitiæ nulla venia.* Romulum quoque talem poteſtatem puniendi vxores maritis tribuiſſe, teſtis eſt DIONYS. HALICARNASS. *lib. 2. antiq. Rom.* aiens:

§. XVI. Perinde autem eſt, vtrum princeps ius puniendi *per ſe*, an *per alios* (ſ) ad id conſtitutos exerceat, quod poſterius vbi fit, oritur inde *iurisdictio criminalis*.

§ XVII. Manet tamen adhuc hæc differentia, quod imperantis ius puniendi ſit *laxius*, cum *iure aggratiandi* coniunctum, ſubalternorum vero magiſtratuum *adſtrictius*. (t)

§. XVIII.

aiens: *Si qua in re* (vxor) *deliquiſſet, ipſum, qui iniurias paſſus erat* (maritum) *iudicem habebat, qui pœnæ magnitudinis erat arbiter. De his vero cognoſcebant ipſi cognati cum viro, vbi violata fuiſſet pudicitia, & (quod omnium peccatorum leuiſſimum græcis videretur) ſi quam mulierem vinum bibiſſe conſtitiſſet. Romulus enim hoc vtrumque, vt muliebrium peccatorum grauiſſimum, puniri iuſſit, quia ſtuprum dementiæ, ebrietatem vero ſtupri originem eſſe iudicauit. Et durauit hoc vtrumque apud Romanos, ita vt inexorabilis ita eſſet.* Probat hoc vlterius AVL. GELL. *in noctibus Atticis lib. X. c. 23.* vbi verba M. Catonis hunc in finem adducit. Poſtea reſtricta quidem hæc poteſtas, ſed non penitus abolita, quemadmodum *iuris patrii & maritalis* veſtigia vbique ſuperſunt.

(ſ) Conſultius putant Politici eſſe, ſi princeps potius per alios hoc ius exerceat, quam per ſe, vt ita magis amorem ciuium ſibi conſeruet. FOERSTNER *ad Tacit. p. 1. pag. 211. & 561.* Cui obſeruationi conferri poteſt, quod notat XENOPHON *in Cyropæd. lib. 8. p. m. 203. lit. d.* de Cyro, quam tamen, tanquam alius diſciplinæ, hic exornare nolo. Conf. REINHARDI *theatr. prudent. eleg. pag. 1288.* Ceterum de indole iurisdictionis criminalis ex traditis *cap. præced.* ſatis indicari poteſt.

(t) Iudex inferior non poteſt durior aut mitior eſſe lege, ne-

§. XVIII. Quod ſi inferiori iuriſdictio criminalis conceſſa, illi *ex officio*, (u) quod nomine imperantis gerit, incumbit inquirere in delicta, non expectata accuſatione.

§. XIX. *Inquiſitio* hæc potiſſimum conſiſtit tum in delicti qualitate (x) pernoſcenda, tum an accuſatus autor ſit delicti, & ſic ius naturæ quoque dictitat, pro *reorum defenſione* laborare debere iudicem.

§. XX. Puniendus tamen is eſt, (y) qui deliquit, non alius.

§. XXI.

neque pœnam mutare, quia legibus alligatur. Imperans contra pœnam mutare, remittere, vel etiam extra ordinem grauiorem dictare poteſt, prout ſalus reip. hoc poſtulare videtur.

(u) Diximus, ad *officium Principis* ſpectare, punire delinquentes, & ad hoc obligatum eſſe. Quod ſi iam hoc officium alteri demandat, idem officium incumbit magiſtratui inferiori. Neque enim hic agitur de priuato ſingulorum intereſſe, quod ſinguli negligere poſſunt, ſed potius de cauſa totius reipubl. quam per delictum ſuum delinquens afflixit, & ad quam ſartam tectam conſeruandam imperans conſtitutus eſt.

(x) Variant pœnæ pro delicti qualitate & quantitate. Neque ſufficit conſtare de delicto commiſſo, niſi de perſona delinquente, & eius animo, aliisque circumſtantiis exacte conſtet. Dum itaque in hoc inquirere iudex iubetur, ſimul quoque præcauere debet, ne innocens condemnetur.

(y) Optime CICERO *lib. 3. de nat. Deor. in f. Ferretne vlla ciuitas latorem iſtiusmodi legis, vt condemnaretur filius aut nepos, ſi pater aut auus deliquiſſet?* Cum Sp. Caſſium ob affectatam Tyrannidem de ſaxo præcipitem de-

dediſſent, & *nonnulli etiam ipſos Caſſii liberos interficere conarentur, hoc atrox & pernicioſum exemplum patribus viſum eſt. Itaque cum in eum in curiam conueniſſent, factum eſt SC. quo adoleſcentulis pœna eſt remiſſa, illisque nec exilio mulctatis, nec ignominia affectis, nec alia calamitate accepta, tutiſſime viuere conceſſum eſt.* Et *ab hoc*, pergit DION. HALICARNASS. *lib. VIII. vsque ad hanc noſtram ætatem hic mos Romæ perpetuo ſeruatus eſt, vt nulla parentum delicta liberi ſuo ſupplicio luant, ſiue illi ſint tyrannorum filii, ſiue parricidarum, ſiue etiam proditorum, quod apud illos crimen eſt grauiſſimum. Et qui hunc morem antiquare aggreſſi ſunt noſtris temporibus circa finem Marſici & ciuilis belli, quique liberis patrum Syllæ tempore proſcriptorum ius paternos honores capiendi ademerunt, aditumque ad ſenatum intercluſerunt, quo tempore ipſi rerum pottebantur, facinus & hominum inuidia, & Deorum indignatione dignum patrare viſi ſunt. Quapropter temporis progreſſu pœna ſcelerum vindex non contemnenda eos eſt ſecuta, qua factum, vt ex altiſſimo gloriæ faſtigio in infimam fortunæ abiectæ conditionem deciderint, & ne eorum quidem genus niſi per feminas amplius ſit reliquum.* Hoc intuitu forſan CICERO *lib. II. ad Brut. epiſt. 15.* de ſuo tempore dixit: *licet crudele ſit, quod pœnæ ad liberos, qui nihil meruerunt, perueniant, tamen id eſſe antiquum & omnium ciuitatum.* Forſan reſpexit ad mores Græcorum; nam *alii quidem*, vt ait DION. HALICARNASS. *cit. l. vt liberi Tyrannorum vna cum ipſis patribus necentur, æquum eſſe cenſent, alii vero eos perpetuo exilio mulctant, quaſi natura non ferat, vt boni filii ex malis patribus, aut mali ex bonis naſcantur.* De liberis Seiani conſtat, quod paterno ſupplicio interierint TACIT. *lib. 5. annal. in f.* quod tamen contra ius naturæ eſt, nec Dei exemplo, pœnas poſteris propter peccata maiorum intentantis, hoc excuſari poteſt; cum Deus vnice afferat, poſteros ſeuerius ſe habiturum, quam piorum ſobolem, propter peccata propria, quæ alioquin non puniret propter maiorem pietatem. Quam multa Deus indulgentiſſime tulit in li-

beris

§. XXI. Delicta non alia punienda ſunt, quam quibus *læditur tranquillitas reipublicæ.* (z)

§. XXII.

beris Iacobi, quæ ſeuere punire potuiſſet, niſi integritatis Iacobi rationem habuiſſet. Conf. IO. CLERICVS *ad pentateuch. Exod. XX, 5.* Ceterum diuerſa eſt quæſtio, an non alienum delictum alteri in pœnam quoque imputari poſſit, qui præcauere illud & potuiſſet, & debuiſſet? Sic non inique Meſſalinus Cotta cenſuit, *cauendum SCto, vt quanquam inſontes magiſtratus, & culpæ alienæ neſcii prouincialibus vxorum criminibus perinde quam ſuis plecterentur*, TACIT. *lib. IV. annal.* quia teſte eod. *lib. III. annal.* pleraque crimina præſidibus obiurgabantur ex vxorum auaritia, & peſſimis moribus, quibus prouincias corrumpebant.

(z) Pœnæ ſunt *medium conſeruandi tranquillitatem reipubl.* non vero *emendandi malitiam hominum*, quod ipſum per pœnas obtineri nequit. *In corpore*, ait CICERO *Philipp. VIII. p. m. 894. lit. d. ſi quid eiusmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, vri ſecarique patimur, vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: ſic in republica corpore, vt totum ſaluum ſit, quicquid peſtiferum eſt, amputetur.* Hoc poſito vlterius extendendæ non ſunt, quam in quem finem comparatæ. Multa inhoneſta ab hominibus quotidie committuntur, quæ tamen pœnis ſubiici nequeunt, quia, his perpetratis ſalua adhuc ſtat reipublicæ ſalus. Neque pœnis eiusmodi inhoneſta aboleri poſſunt, quæ non lædunt rem publ. & ſic inhumanum foret, legibus pœnalibus illa comprehendere, cum tantum pœnæ debeant eſſe ſubſidium, & vltimum medium conſeruandæ ſalutis reipubl. Pertinet huc CICERONIS dictum, quod ex eius *fragment. de republ. lib. 2.* ſupereſt, vbi ita: *Statuo eſſe optime conſtitutam rempubl. quæ ex tribus generibus illis regali, optimatum & populari confuſa, modice nec puniendo inuitet animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentia eius deteriores reddat.*

(a) Per-

§. XXII. Sic itaque actus *mere interni*, (a) vtut ſatis vitioſi, pœnæ ciuili non ſubiacent; tum quod pœna non poſſit eosdem extirpare, tum quòd nemo inde lædatur.

§. XXIII. Eodem modo communes omnium hominum næui a *pœnis* ſunt immunes, (b) quatenus ex *affectibus externis* profluunt, niſi alterius læſionem complectantur; ſic enim in delictorum claſſem incidunt.

XXIV.

(a) Pertinet huc vulgatum: *cogitationis pœnam nemo patitur.* Deus ſolus eſt cogitationum & inclinationum iudex. Sic adulterium in foro politico non eſt ex ſola inclinatione æſtimandum ſecundum doctrinam Chriſti, ſed ex actu externo, & ſic aliter iudicamus in foro poli, aliter in foro ſoli. Huc reſpexit Cato apud GELLIVM *in Noct. Attic. lib. 7. c. 3.* aiens: *quæ lex tam acerba, quæ dicat: ſi quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familiæ multa eſto: Si quis plus quinquaginta iugera habere voluerit, tanta pœna eſto: ſi quis maiorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni eſto. Atqui nos omnia plura habere volumus, & id nobis impune eſt.*

(b) Sic *ambitio, hypocriſis, auaritia, inhumanitas*, per ſe non puniuntur, quia communis omnium hominum hæc eſt natura, & magis turbaretur reſpubl. ſi illi næui quoque eſſent ſubiecti pœnis. Imo difficilius eſt, vt hæc vitia poſſint probari, cum ſe occultent ſemper, auaritia parſimoniam prætendat, hypocriſis pietatem ſimulet, inhumanitas prætextum iuris alleget, &c. Sed cum hi næui ſint fontes omnium ceterorum delictorum, reſpubl. turbantium, alia ratio eorum vtrique eſt, ſi in delictum proprie dictum & ciuile degenerant. Sic ex ambitione oritur contemtus aliorum & iniuria, ex luxuria oritur ſtuprum &c. & hi effectus praui haud debent eſſe impuniti.

(c) Sic

§. XXIV. Cum vero interſit reipublicæ, vt hi næui, quantum fieri poteſt, reſtringantur, non dubium, quin *fomenta* (c) horum ſub pœna Poſſint prohiberi.

§. XXV. Sic etiam *actus intellectus*, (d) qui in *conceptu mentis* ſubſiſtunt, pœnis humanis non ſubiacent, cum finis pœnarum eousque pertingere haud poſſit, nec aliquod damnum reipublicæ inde afferatur, niſi præterea aliud concurrat delictum.

§. XXVI.

(c) Sic luxuriam augent *conuiuia*, *compotationes*, *cibi delicati*. &c. Quid ergo prohibet, quo minus imperans poſſet ſub pœna hæc prohibere, quemadmodum Romulus ſub pœna graui mulieribus interdixit, *ne vinum biberent*, quoniam inde ſtupra & adulteria naſcerentur. vid. Exegeſin ad §. 15. Auaritia eſt mater *vſurariæ prauitatis*. Quin ergo & huic certus poſſit ſtatui modus, non dubium. Impietatem & neglectum cultus promouet nimia *libertas*. Quid ergo prohibet, quo minus poſſit imperans ſub pœna prohibere, ne die dominica ſub pœna hoc vel illud fiat &c. Quamuis itaque per has pœnales conſtitutiones impii non emendentur interne, eatenus tamen finis obtinetur, vt quantum fieri poteſt, affectus intimi magis magisque domentur, refrenentur, & omnis occaſio amputetur, quibus ſe exſerere poſſint. Sic ergo ludi, ſaltationes, publicæ Comediæ, comeſſationes ſolennes, dies feſtiui, aliaque recte ſub pœna prohibentur.

(d) *An hæreſis ſit crimen*, varie diſputant. Reuera eſt tantum *error in intellectu*, & ſic per pœnam corrigi nequit, nec per ſe Reip. nocet, quod vel Belgium oſtendit, vbi variæ ſectæ tolerantur. Turbæ ſi oriuntur, communiter ex odio eorum, qui religionem dominantem defendunt, oriri ſolent Tolerantia medium optimum.

imum.

§. XXVI. Sic denique etiam alia crimina, quæ quidem *immediate* Deum, ſed rempublicam plane non lædunt, a pœnis eximi ſolent. (e)

§. XXVII. Pœna autem talis eſt infligenda, quæ ſit *delicto proportionata*, (f) h. e. quæ probabiliter ſufficere poſſit ad libidinem reprimendam ſubditorum.

§. XXVIII.

mum. Nonnunquam ſub tali errore ſimul voluntatis malitia latitat, vti olim tumultus ruſticorum & Anabaptiſtarum docent. Sed tunc non error, ſed delictum publicum punitur, quod in *ſeditione* conſiſtit.

(e) Huc tantum refero peccata contra præcepta amoris & honeſtatis internæ commiſſa. Minime vero periuria & blaſphemiam. Qui periurus eſt, ne quidem vinculum, quo Respubl. cohæret, ſeruat, ſed ad quamuis infidelitatem pronus eſt: imo periurium ſemper læſionem alterius continet. Blaſphemia plane viam ſternit ad quæcunque mala perpetranda. Si vero princeps poteſt omnia cetera incitamenta pœnis ſubiicere, quæ poſſunt vergere in perniciem reipubl., maxime blaſphemos dimittere impunitos non debet.

(f) Sic itaque ante omnia inquirenda eſt grauitas delicti, quæ deſumenda (1.) ex *obiecto*, quod læſum: (2.) ex *effectu*, prout damnum illatum reipublicæ: (3.) *frequentia*, aliisque circumſtantiis, quorſum inprimis pertinet, vt pœna illa ſtatuatur, quæ poſſit homines abducere a delinquendo, & ſalutem publicam turbando. Hunc in finem optimi prudentisque legislatoris eſt, ipſorum delictorum ſontes examinare: quædam enim ex *auaritia*, quædam ex *ambitione*, quædam ex *luxuria* fluunt. Cognitis fontibus cogitandum erat de tali pœna, quæ maxime hiſce fontibus aduerſatur. Sic delicta ex auaritia fluentia mulcta eſſent luenda, &c. ex am-

§ XXVIII. Et denique cum malitia delinquentis creſcat ex *intentione* eiusdem, ante omnia ad hanc reſpiciendum eſſe ius naturæ iubet, cum ob infirmitatem hominum *culpa* (g) excuſationem quandam mereatur.

CAPVT IX.

DE IURE IMPERANTIUM EXIGENDI A SUBDITIS SUBSIDIA.

§. I.

Societates & collegia quæcunque carere non poſſunt bonis & reditibus, præſertim cum onera, & ſæpe longe maiora, ac quidem ſinguli, (h) ferre debeant.

§. II.

ambitione vero, infamia aliaque ambitioſis contraria, & ita porro. Quod ſi enim auaris pœnam ambitioni contrariam impoſueris, parum effeceris.

(g) Culpa facillime cadit in hominem, vnde dolus potiſſimum coërcendus, & inde quoque eſt, quod animus diſtinguat delicta. Non tantum autem is delinquere videtur, qui *conſilium directum* delinquendi habuit, ſed etiam qui *indirectum*, ſeu qui illud maxime voluit, ex quo ſciuit delictum hoc vel illud neceſſario ſecuturum eſſe.

(h) Si ſinguli bona non habent aut reditus, vel *mendicando* poſſunt ſuam ſuſtentare vitam. At ſocietates ciuiles in republ., quæ grauiſſima habent onera, habere neceſſario debent, vnde hæc ferant. Quo intuitu *neruum reip.* in tributis conſiſtere ait VLPIANVS *in l. 1. §. 20. de quæſt.* Loquor autem de collegiis *ciuilibus*, in quibus prout finis præſtitutus maiores ſumtus requirit, eo pinguiores quoque reditus habere debet.

§. II. Ex quo etiam eſt, quod cuilibet collegio probato permiſſum ſit, habere arcam communem, & conſtituere adminiſtratorem, (i) qui reditus collegii adminiſtret.

§. III. Et qui in ſocietatem aliquam ſe conferunt tanquam *membrum*, ad conſeruationem iſtius ſocietatis obſtringuntur, vt neceſſaria conferant ſubſidia, & onera ſubeant. (k)

§. IV. Societates *ciuiles* grauioribus ex cauſis adhuc indigent variis ſubſidiis, quo grauiores expenſæ ſunt faciendæ in adminiſtrationem, & defenſionem Reipublicæ. (l)

§. V.

(i) Probat hoc ICtus in *l. 1. D. ſi vniuerſ. nom.* Idem in eccleſiis obſeruatur, quarum ſingulæ ſua propria bona & reditus habent. Antequam olim approbatæ eſſent, integrum illis non erat, bona aut reditus poſſidere. Vnde *ius conſtituendi adminiſtratores bonorum* proprie ad eccleſias ſpectat.

(k) Hæc concluſio etiam naturalis eſt, cum qui vult finem, velle etiam debeat media ad finem facientia. Qui ſe collegio adiungit, pro *conſeruatione* eius quouis modo laborare, nec tantum commodum quærere, ſed etiam onera ferre debet, cum naturale ſit, apud eum eſſe incommoda, qui commoda quærit. Sic quando eccleſiæ ſunt reficiendæ, parochiani ex hoc principio adſtringuntur, vt ſumtus refectionis ferant.

(l) Vere admodum TACITVS *lib. 4. hiſtor. Nec quies gentium ſine armis, nec arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Verum expenſarum non vna vbique & eadem ratio eſt. Alicubi minora, alicubi maiora ſubſidia requiruntur, cuius ratio potiſſimum eſt petenda ex *ratione adminiſtrandi rem-*

§. V. Vtrobique itaque collegii membra obligantur ad præſtanda ſubſidia, ſed inæquali iure; in *æquali* ſocietate quidem *ex præcedente pacto;* in inæquali *ex imperio*, (m) cum penes Imperantem ſit, exigere ſubſidia ciuilia a ſubditis. (*)

§. VI.

---

rempubl. Quod bonus Pater familias in priuata domo, id Princeps in Republica; vterque modum in expenſis faciendis ſeruare ſtudet, vel ad minimum ſtudere debet. Sed paterfamilias largiter viuens eodem modo bona diſſipat, ſicut Rex profuſus bona ſubditorum. Cum tamen tributa & vectigalia deberent eſſe *patrimonium imperii*, vt ait FLORVS *lib. III. c. 13. n. 4.* quia his demum *reſpublica ſuſtinetur*, & ita non facile diminuenda, vti Senatus cenſuit contra Neronem apud TACITVM *lib. XIII. annal. c. 51.*

(m) In *collegiis* ſubſidia per modum *pacti* conferuntur; ſed in *republica* per *modum imperii.* Vtut enim imperantes aliquando leniori via vtantur, & per preces collectas exigere videantur, conſtat tamen, preces imperantium magis eſſe *imperia*, & ita tales collectæ precibus imperatæ non amittunt naturam ſuam. Principes boni ſe accommodant ad naturam ſubditorum, qui ſponte agunt, quæ precibus exiguntur, inuiti autem, quæ per imperium. Multa huius generis habet KLOCK. *de contribut. c. 1.* Loquor de imperantibus proprie dictis, & independentibus. Reges germanorum, qui ſuadendi magis, quam imperandi autoritate pollebant, nihil *iure imperii* exigere poterant. *Mos eſt*, inquit TACIT. *de Mor. german. ciuitatibus vltro & viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam neceſſitatibus ſubuenit.*

(*) Obligantur itaque ſubditi tanquam membra imperii ciuilis, præſertim quia ſumtus fiunt in communem ſalutem reipublicæ, h. e. *pro pace & tranquillitate ſeruanda,*

§. VI. Neque itaque hoc ius exigendi ſubſidia ciuilia imperanti præciſe adſcribendum propter *dominium* aliquod *eminens*, (n) cum alio ex fundamento eius ratio ſatis conſtet.

§. VII. Præterea nec inferior magiſtratus *iure ſuo* imperare poteſt ſubſidia, ſi vel maxime iurisdictionem omnem habeat, (o) niſi

vt ſcil. quilibet ſubditorum poſſit ſecure frui tranquillitate, patrimonii ſui commoda pacifice percipere, neque vim aut deprædationem ab hoſtibus metuere, in quo ſingulorum inſignis conſiſtit vtilitas. Et cum hæc *publica tutela* pro omnibus ſuſcipiatur, æquum quoque eſt, vt ab omnibus ſubſidia neceſſaria huc facientia conferantur. Collineat huc IVSTINIANVS *in Nou. 16.* aiens: *Non aliter conſeruare licet rempublicam, niſi præſtationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, vt reſiſtatur hoſtibus, ac per agros & vrbes agantur excubiæ, perfruuntur item reliqui ordines attributis ſibi ſalariis, reparantur quoque muri & vrbes, denique omnia alia proueniunt, quæ communem ſubditorum vtilitatem concernunt.*

(n) Non dico, quod non poſſit inde *ratio aliqua* peti, ſed id tantum aſſero, inde *vnicum fundamentum* petendum non eſſe In collegiis æqualibus non datur *dominium eminens*, & tamen obligatio ſingulorum adeſt ad ſubſidia collegio præſtanda; Et deinde, prout ſupra id explicuimus, magis hoc dominium videtur reſpicere ad *caſum aliquem neceſſitatis ſummæ.* Aſt ſubſidia ſunt *neceſſitates ordinariæ*, & *quotidianæ.*

(o) Iurisdictioni, quam magiſtratus habet, non cohæret *iure indicendi tributa*, quæ *vi imperii ſummi* indicuntur. Iurisdictio enim ſuis incluſa eſt limitibus, & magiſtratus ſubalterni nullum aliud ius exercent, niſi quod iis com-

consentiant ſubditi, vel ex imperantis indultu *expreſſo* vel *tacito* eidem certæ præſtationes debeantur.

§. VIII. Vtrum autem conſenſus plurium ſufficiat, an vero vel ſinguli conſentire debeant, ex *cauſa*, propter quam ſubſidia præſtanda, ſtatuendum eſt, (p) quæ ſi commune bonum reſpiciat, ſine quo ciuitas

commiſſum. Quod ſi tamen expenſæ faciendæ immineant, pro ciuitatis peculiari ſuſtentatione, ciues conſentire debent, & ſic ſunt *collectæ conuentionales*. Equidem plures ſunt ciuitates municipales, vbi certa ſubſidia ſunt præſtanda, ſed illa debentur vel ex antiqua imperantis conceſſione, vel olim a magiſtratu indicta ſunt, propter conceſſam *generalem adminiſtrationem ciuitatis*, quæ cum ſumtus requirant, tacite quoque conceſſum videtur, vt tales præſtationes exigere poſſint. Similiter & præſides prouinciæ tributa exigunt ex *generali commiſſione prouinciæ*, ſed vt non *ſuo*, *ſed imperantis nomine* ea exigant. Ægypti præfectum Tiberius grauiter increpauit, quod grauiora tributa, quam iuſſus eſſet, exegiſſet, aiens, *tonderi oues meas*, *non deglubi volo* SVETON. *in Tiber. c. 32.*

(p) Nota eſt diſtinctio inter collectas *voluntarias* & *neceſſarias*, quæ tunc ſatis fundata eſt, vbi ex conſenſu collegii, & non per *modum imperii* indicuntur collectæ. *Neceſſariæ* ſunt, ſine quibus non poteſt ſalus communis obtineri. *Voluntariæ*, quæ non præciſe neceſſariæ ſunt. v. c. Si ciuitas principi *die natali*, vel *honoris cauſa* vellet offerre munus aliquod, vbi ſingulos conſentire debere exiſtimarem, ſi prorſus ex libera voluntate hoc munus facere vellent. Huc referunt *den Willkomſchatz* vti vulgo vocant, quæ collecta vnanimi ciuium conſenſu decernenda eſt. CHRISTOPH. WINTZLER *de col-*

tas commode ſubſiſtere nequit, vel maiora vota ſufficiunt, alias ſinguli conſentire debent.

§ IX. Tempore *neceſſitatis extremæ* (q) tamen etiam magiſtratui inferiori hoc ius non eſſet denegandum.

§. X. Sic etiam *ius ſubcollectandi* (r) ſeu collectas ab Imperante indictas inter ciues diſtribuendi ſeruata æqualitate, illasque exigendi ex commiſſione imperantis, ſubalterno magiſtratui competere poteſt.

§. XI.

lect. ceſ. 4. n. 1. Sic aurum coronarium olim erat voluntarium munus, & inde in *l. 1. C. Theod. de auro coron.* IVLIANVS ſanciuit: *aurum coronarium munus eſt voluntatis* &c. ex quo porro inferunt imperatores in *l. vn. C. de aur. coron. ad collationem auri coronarii neminem absque conſuetudine eſſe cogendum.*

(q) Ponamus ciuitatem obſidione cinctam eſſe, Principe abſente; magiſtratus oppidani officium erit, ciuitatem in obſequio ſui principis retinere, & cum hoc aliter fieri non poſſit, quam per ſubſidia, hæc quoque exigere tunc licitum erit, quod tamen magis fit ex *præſumta voluntate* & conceſſione imperantis. ZIEGL. *de iur. mai. lib. 2. c. 1. §. 19.*

(r) Suppono caſum, ſi certa pecuniæ ſumma ciuitati ſit imperata. Qualis autem *proportio* in diſtribuendis collectis ſit ſeruanda, id vel ex Principis committentis voluntate dependet, vel ex ſingulorum ſubditorum patrimonio, & reditibus æſtimandum: Qui plus poſſidet, eo maiorem etiam vtilitatem ex publica tranquillitate percipit, & ſic merito plus conferre debet. Ceterum qui ſe grauatos in ſubcollectando ſentiunt, recurrere poſſunt ad imperantem, cum ita magiſtratus limites officii ſui exceſſerit.

(ſ) Dan-

§. XI. Dependet quoque ex imperantis arbitrio *determinatio ſubſidiorum ciuilium*, & quantitas, quatenus vtraque ſaluti reipublicæ expedire videatur. (ſ)

§. XII. Neque regulariter adſtringitur ad *conſenſum ſuorum ſubditorum* (t) in imponendis collectis, niſi lege fundamentali aliter prouiſum, vel ratio Reipublicæ aliud poſtulat.

§. XIII.

(ſ) Dantur ſcil. varia genera tributorum, quædam *rebus* imponuntur, quædam *perſonis*, quædam ſunt *mixti generis*. Prout itaque expedit, ita poteſt vel *rebus*, vel *perſonis* indicere tributum. Quanta ſubſidia ſufficiant, optimus itidem eſt arbiter, quippe cui ſumma rerum commiſſa eſt, & huius æſtimationem optime omnium ſcire debet. Merito tamen omnia ita prouidenda, *vt ratio quæſtuum, & neceſſitas erogationum inter ſe congruant* TACIT. *lib. XIII. annal. c. 50.* Legem hanc egregie obſeruauit Valens, de quo AMMIANVS MARCELL. *lib. XXX. c. 30. prouinciarum æquiſſimus tutor, quarum ſingulas vt propriam domum cuſtodiebat indemnes, tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in adærandis reliquorum debitis non moleſtus.* Eodem modo Rex Romanorum Seruius *belli pacisque munia non viritim, vt ante, ſed pro habitu pecuniarum* ordinabat LIVIVS *lib. I. c. 42.* quo factum, *vt in dites a pauperibus onera inclinata fuerint*, vt idem demonſtrat *c. 43.* quod ante populo promiſerat. *Iuſtum autem*, ait, *& reip. vtile hoc ipſum exiſtimo, vt qui multa poſſident, multa conferant, qui vero tenuibus ſunt facultatibus, pauca.* DION. HALICARNASS. *lib. VIII.*

(t) Ratio regulæ euidens eſt, quia ex *iure imperii* quicquid facit Princeps, *ſuo iure* facit; quod autem *ſuo iure* facit, approbatione ciuium non indiget. Ratio exceptio-

§. XIII. Imperari poſſunt hæc ſubſidia omnibus, qui vel in territorio degunt, vel ſaltem bona ibidem habent, cum etiam *extranei* bona ibidem poſſidentes fruantur ſecuritate reipublicæ.

§. XIV. Neque itaque ab hiſce ciuilibus ſubſidiis quisquam ſe immunem præſtare poteſt, niſi vel plane ſubſidia talia præſtare non poſſit, (u) vel ex ſpeciali gratia principis immunitatem obtinuerit.

§. XV. Et cum nimia immunitatis conceſſio cæteros per conſequentiam grauet, illa

ptionum etiam euidens eſt, quia etiam imperans legibus fundamentalibus adſtringitur. Hinc in multis locis ſtatus prouinciales conſentire debent in impoſitionem collectarum. Penes antiquos Germanos ex ratione reipubl. *peti* non *imperari* poterant collectæ. In imperio noſtro collectæ ab imperatore per modum *imperii* non amplius indicuntur, ſed *mutuo ſtatuum pacto* & *conſenſu* determinantur. Ex quo facile conſtat, quid dicendum ſit de vulgata quæſtione, an vota maiora hic ſufficiant, an ſingulorum conſenſus requiratur? de quo iudicandum ſecundum ea quæ dicta ſunt ad §. *VIII.*

(u) Pauperes itaque per ſe immunes ſunt. Vltra poſſe nemo obligatur. Bene ICtus *in l. 4. §. 2. de muner. & bon. Inopes onera patrimonii ipſa non habendi neceſſitate non ſuſtinent.* Inde quilibet obligatus eſt ad profeſſionem ſuarum facultatum, & redituum annuorum. Cæteri omnes cum ſint eiusdem conditionis, eadem quoque onera ſubire debent, cum ratio æqualis inter ſubditos poſtulet, vt omnes æqualia ferant onera.

(x) Qui-

illa abſque *graui cauſa*, & *euidenti reipublicæ vtilitate* non concedenda. (x)

§. XVI. Non prodeſt tamen talis immunitas

(x) Quibus immunitas concedi debeat, determinat Imperans, neque enim iure naturæ quædam perſonæ ipſo iure exemtæ ſunt. De ſacerdotibus forſan hoc dicendum foret, ſi illud, quod apud omnes gentes peræque obſeruatur, ex iuris naturæ dictamine perueniret. Nam pleræque gentes hunc ſacerdotibus ſuis præſtant honorem, vt eos a quibuscunque oneribus publicis immunes reddant. *Druides olim tributa vna cum reliquis non pendebant, militiæ vacationem omniumque rerum habebant immunitatem* CAES. *de bello gall lib. VI. c. 14 n. 1.* Eodem modo Artaxerxes ex more vniuerſali ita reſcribit: *vobis quoque notum facimus de vniuerſis ſacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathineis & miniſtris domus Dei huius, vt vectigal & tributum & annonas non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos*, *Esdr. VII, 24.* Ioſephus vtut omnem terram tempore famis a ſubditis redimeret, tamen a ſacerdotum prædiis abſtinuiſſe legitur *Gen. XLVII, 22.* Ægypti ſacerdotes enim maxima immunitate gaudebant DIOD. SIC. *lib. I. c. 73.* quod etiam de Romanorum ſacerdotibus conſtat. vid. §. *ſeq.* Imperatores Chriſtiani Iudæorum ſacerdotibus immunitates, quibus clerici fruebantur, indulgebant *l. 13. l. 15. C. Theod. de iudæis.* Et infinitum foret, omnium populorum ſcita circa immunitatem ſacerdotum referre. Neutiquam tamen, ex communi gentium more hæc immunitas iuri gentium aut naturæ adſcribenda eſt, ſed vnice *venerationi* & *deuotioni*, quam erga ſacerdotes, vtpote miniſtros Dei, habuere. Cum enim adhuc ſubditi ſint, paceque publica fruantur, iure naturæ quoque oneribus reip. ferendis obnoxii ſunt. Omnis itaque immunitas eorum eſt ex lege mere ciuili.

(y) Sa-

tas tempore *neceſſitatis extremæ* (y), ſed interim *ſuſpenditur*, licet non plane tollatur.

§. XVII. Modus in determinatione ſubſidiorum deſumendus ex *publica inopia* & *grauitate expenſarum* in vtilitatem reipublicæ faciendarum. Quicquid vltra Princeps in ſolam ſuam auaritiam extorquet, in eo officii limites transgreditur, & contra ius naturæ peccat. (z)

§. XVIII.

(y) Sacerdotes vtut apud pleraſque gentes immunes ſint, tempore belli tamen non excuſantur. Sic *vltimam penſionem pecuniæ collatæ in bellum Macedonicum perſolui placuerat priuatis*. Igitur Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio Quæſtoribus vrbanis viſum eſt, ab omnibus Pontificibus hanc pecuniam exigi, melius commodiusque eſſe, *quod ſtipendium hoc toto bello non contuliſſent*, quam a reliquis ciuibus, quorum iam magna pars idonea eſſe deſiiſſet. Itaque *magnum certamen cum omnibus ſacerdotibus fuit quæſtoribus vrbanis*, cum hi antiqua ſua, & ſacroſancta priuilegia vel immunitates allegarent, Quæſtores ex aduerſo neceſſitatem vrgerent. Ergo Tribunos pl. appellarunt. Tribuni pronunciarunt, *ſacerdotes nequicquam appellaſſe, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum eſt.* LIVIVS *lib. XIII. c. 28.*

(z) Sunt hic duæ diſtinguendæ quæſtiones (1), an ſubditi Principi poſſint reſiſtere iniuſte extorquenti tributa, quod nego, vti ex infra dicendis apparebit. (2.) vtrum Princeps iuſte agat, ſi minus neceſſaria ſubſidia extorqueat, id quod nego etiam, quia boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere. In ſtatu turbido rei Romanæ, vbi bellis ciuilibus respublica lacerata erat, *acerbiſſime imperatæ pecuniæ exigebantur. Multa praeterea generatim ad auaritiam excogitabantur. In capita ſingulorum ſeruorum ac liberorum tributum imponebatur* &c.

CAR-

§. XVIII. Quicquid autem imperans reſpectu ſubſidiorum ciuilium ſubditis imperat, ad hoc eosdem recte *cogit*, & *imperio ſuo* (a) coërcet.

§. XIX. Similiter ab aduenis, & iter publicum per territorium facere volentibus recte ſubſidium aliquod exigit, tum reſpectu expenſarum in itinera publica facienda-rum, tum reſpectu *ſecuritatis & libertatis commerciorum.* (b)

§. XX. Præterea ad oſtendendum dominium vel *imperium in mare*, vel *littora*, quod iuri naturæ haud repugnat, non iniquum eſt,

---

CAESAR *lib. III. de bell. ciu. c. 32.* Sed cogitandum eſt, talia inter publicas calamitates, vbi reſpubl. Romana, in interitum ſuum ruere videbatur, contigiſſe, vbi magis per *vim*, quam *iure* agebatur, atque ita regulæ nullæ huius doctrinæ admitti poterant. Grauiſſime & ſimul pro more egregie de hoc argumento philoſophatur FÖRSTNER. *ad Tacit. lib. 4. circa f. p. m. 441.* vbi ſimul cautiones optimas adfert.

(a) Imperantur enim *vi imperii*, & ſubditi ad ſubſidia ciuilia obligantur ex *ſubiectionis vinculo.* Ergo *coactio* hic haud excludenda eſt. Interim certum eſt precibus ſæpe plus obtineri, quam imperio, quod probat LIVIVS *lib. IV. c. 6.*

(b) Quod notandum contra eos, qui vectigal iniuſtum eſſe contendere ſatagunt, quod transeuntibus imponitur. His quippe etiam vtilitas ſingularis in eo quæritur, quod ſecure commercia agere poſſint per aliorum territoria, & ſic merito ad conſeruandam illam ſecuritatem, quæ ſumtus requirit, aliquid contribuere debent.

(c) ZIEGL.

eſt, (c) ſi imperans nauigantibus quoque vectigal imponit.

§. XXI. Quæ res autem vectigalibus eſſe debeant obnoxiæ, & qua pœna afficiendi defraudantes vectigal, ex imperantis determinatione pendet, neque hac in doctrina explicari (d) poteſt.

§. XXII. Quodſi viatores damnum in *via publica* paſſi ſunt, multi imperantem obligatum eſſe volunt ad eius refuſionem, ſi vectigal percepit. Verum id ex *ratione damni perpeſſi*, & *cauſa vectigalium ſolutorum* (e) iudicandum.

§. XXIV. Quod ſi damnum *culpa* ipſius *via-*

(c) ZIEGL. *de iur. mai. lib. 2. cap.* 7. §. 13. ex hoc *æquitatem vectigalis maritimi* deducit. Poſtquam enim imperium in certam maris portionem ſibi aſſeruerunt imperantes, iure ſuo quoque in ſignum imperii aliquid exigunt; Sed etiam præterea ratio antea adducta hic quoque occurrit, quæ proinde hic non ſeparanda.

(d) In hac doctrina tantum illa duo explicari merentur (1.) quod habeat *Ius determinandi* collectas, (2.) *Ius puniendi* eos, qui vectigal non ſoluunt, & quidem ſi extranei ſunt, naturale eſt medium cogendi & coërcendi *detentio corporis* & *bonorum*. Neque ita extraneis infertur iniuria, qui quamdiu commorantur in territorio alterius imperantis, eius legibus ſubiecti ſunt. Si ſubditi ſunt, pœnis aliis ordinariis ſubiici poſſunt.

(e) Damnum ordinarie is, cui illatum eſt, ferre debet, non alius, niſi ſit, quod alii imputari quid poſſit, veluti quod debuiſſet & potuiſſet præcauere damnum, nec tamen fecit, atque adeo per tertii culpam damnum contigerit.

(f) Qui

viatoris contigit, (f) ſibi, non alii imputare hoc debet.

§. XXV. Si vero *caſu fortuito* ex viarum corruptione vel deprædationibus damnum datum, tunc ſi quidem vectigal ſoluit *ob ſecuritatem viarum*, vel ob *viarum reparationem*, ſine dubio damnum ipſi ab Imperante refundendum. (g)

§. XXVI. Quod ſi vectigal, ob commerciorum libertatem & ſecuritatem, ſolutum ſit, idem videtur dicendum. (h)

CA-

(f) Quid enim ſi nimis onerauit currum? quod ſi anſam inimicitiæ dederit, vt ab hoſte in via publica violaretur? quid ſi debitam curam in vehendo non obſeruauit, vel in equis regendis?

(g) Naturale eſt, vt qui aliquid ſoluere debet pro facto ab altero præſtando, id quoque exigere poſſit; alioquin qui ſua culpa id non præſtiterit, tenetur ad damnum perpeſſum reſtituendum. Si vero caſu fortuito impeditus ſit, aliud dicendum. Quod etiam hic applicandum, vtut damnum paſſis executio deficiat, & inde actio plerumque inanis ſit.

(h) Ita recte ZIEGL. *de iur. maieſt. lib. II. c. 13. §. 1. ſeqq.* Nam qui commercia agunt per territoria extranea, ſubſidia ſoluunt propter ſecuritatem commerciorum, quam ſi non habeant, respubl. eo ipſo fidem illis tacite datam non ſeruat.

(i) Et

§. III. Quæ vero occupata nondum ſunt, nec commode occupari potuere, manſere in ſtatu ſuo naturali, (l) & ſic ἀδέσποτα dicuntur.

§. IV. Quicquid itaque ab initio homines in res omnes iuris habuere, id, ſi in ſtatu naturali conſiderantur, adhuc retinuere, vt ſcilicet vacua a dominio, occupanti cedant. (m)

§. V.

id *iuri Gentium* adſcribitur, quatenus abſque dominii introductione non potuit ſubſiſtere generis humani quies. *Occupatio* autem eſt naturaliſſimus modus ſibi res appropriandi, illas ſcilicet, ad quas occupandas ius naturæ omnibus facultatem dedit, quibus ita occupatis, alii ab vſu eiusdem rei excluduntur. Et hoc eſt quod NERVA *ICtus in l. 1, §. 1. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* dicit: *dominia rerum cepiſſe ex naturali poſſeſſione*, quæ incipit ab *occupatione*.

(l) Huc pertinent inſulæ in mari repertæ, & alia plura, quæ nondum occupata ſunt. Inde recte Boiocalus apud TACIT. *lib. XIII. annal.* cenſet, *ſicut cœlum diis, ita terras generi mortalium datas, quæque vacuæ, eas publicas eſſe.* Imo nequidem omnia occupari potuerunt, vel quod proprietatem effugerent, vel quod non neceſſe in eam fuerit, vt redigerentur, quibus enim homines facile carere, vel abſque diſcordia *communiter* vti poterant, facilius primæuam ſuam retinuere indolem, vti ſunt vaſtus oceanus, terræ omnem inhabitationem perpetuam repudiantes &c.

(m) Hæc enim eſt natura τῶν ἀδεσπότων, non quod acquiri non poſſint, ſed quod hactenus nondum ſint occupata, & ſic adhuc ante occupationem in ſtatu ſuo naturali ſubſiſtant, donec ab aliis occupentur. Occupari autem non tantum poſſunt a *ſingulis* fundi, vel agri aliæ-

§. V. In ſtatu ciuili receptum eſt, vt certus tractus terrarum, intra quem ſubſiſteret respublica, *per vniuerſitatem* occuparetur, & terminis circumſcriberetur, (n) qua occu-

aliæque res mobiles & ſe mouentes, ſed etiam ab *vniuerſitate*, vel *populo* integri tractus terrraum, inſulæ, & diſtrictus quidam ipſius maris, vt ſcil. tractum talem in vniuerſum quidem poſſideant, & ſinguli deinceps intra illum tractum aliquid ſibi rurſus approprient. Contra hæc principia videtur peccaſſe Grotius, exiſtimans, mare a gentibus acquiri, & in proprietatem reduci non poſſe, quod quidem de *vaſto* mari haud negandum, bene tamen de *accolente.*

(n) Conſiſtit quidem primario ciuitas in *vnione ſubditorum*, nec ita præciſe ad certam & perpetuam adſtricta eſt ſedem, vt tamen eo *ſtabilior tutiorque* fiat, nullum conuenientius medium eſſe poteſt, quam vt in certo loco conſtituatur, & firmetur. Notæ interim ſunt variæ populorum migrationes, qui magis de raptu viuere, & nullibi ſubſiſtere, quam certam ſibi ſedem conſtituere amauerunt, vt interim rempublicam quandam inter ſe conſtituerint. De antiquis Germanis ipſe TACITVS hæc memorat: *Nullas Germanorum populis vrbes habitari ſatis notum eſt, nec pati quidem inter ſe munitas ſedes. Colunt diſcreti ac diuerſi vt fons, vt campus, vt nemus placuit.* De Sueuorum gente ita CAESAR *lib. IV. de bello Gallico c. 1. n. 7. Sic neque agricultura, neque ratio, neque vſus belli intermittitur. Sed priuati ac ſeparati agri apud eos nihil eſt, neque longius anno remanere vno in loco incolendi cauſa, licet.* De Scythis ARRIANVS *rerum indic. libr.* ait: *Scythæ arationem non exercent, ſed in plauſtris degentes incertis ſedibus vagantur, neque vrbes incolunt*, quod etiam de Slauis memorat PROCOP. *lib. 3 hiſtor. Goth.* Conf. Dn. HERTIVS *in elem. prud. ciuil. P. I. ſect. 5. §. 18.* Tales quoque olim

occupatione facta, quicquid intra illum tractum continetur, ad *rempublicam* ſpectat. (o)

§. VI. Sicuti autem quæ ab *vniuerſitate* occupantur, ad illam *qua talem* quidem ſpectant; ita tamen ratio ordinis ciuilis poſtulauit, vt ſimul ſingulis peculiariter quædam res attribuerentur, & ita intra illum tractum *loca* quædam *particularia* ſubditis aſſignarentur, quibus frui poſſent. (p)

§. VII.

lim *Nomades* fuiſſe, ſupra memoratum eſt. Verum poſtquam populi magis magisque *cultiores* redditi, certis tandem ſedibus ſubſiſtere inceperunt, & tum quidem neceſſum fuit, certum tractum ſibi appropriare, & terminis, quibus a vicinis diſtinguerentur, diſtinctis includere, quod *territorium* vocare ſolemus.

(o) In hoc occupato tractu multæ quoque dantur *res ſingulorum*, ſed quæ extra illas ſunt, merito reipubl. adſcribuntur, & ſic ad *adeſpota* ſtricte loquendo referri nequeunt. Dicuntur ἀδέσποτα quædam *ſtricte*, *quæ ab omni proprietate vacua ſunt*, vt inſula a nemine hactenus occupata, & hoc reſpectu, quæ intra territorium ſunt, pro talibus haberi nequeunt, quippe quæ iam occupata ſunt, quod terminorum circumſcriptio indicat Quædam *latius* ita dicuntur, quæ quidem per *vniuerſitatem* occupata ſunt, ſed tantum ad *vſus promiſcuos* ſingulorum adhuc conceduntur, & hoc ſenſu etiam, quæ intra territorium ſunt, vt ſyluæ, montes, lapides, valles, loca deſerta, antra, aliquando ἀδέσποτα dicuntur, quatenus ſingulorum vſibus poſt occupationem adhuc patent. Vnde nunc fluunt ſequentes vſus.

(p) Nam quæ ratio ante conditas ciuitates homines induxit, vt, *multiplicato genere humano*, a communione re-

§. VII. Quæ autem ſubditis (pp) haud aſſignata ſunt, vel in eorum *proprietatem* venerunt, ad *rempublicam* pertinent, & in eius proprietate ſunt. (q)

§. VIII. Et ita penes imperantem eſt, an ſingulos ad promiſcuum & communem harum rerum vſum adhuc admittere (r) an eosdem ab illo excludere, & res illas in *vſus publicos* conuertere velit.

§. IX.

---

cederent, hæc eadem eo magis, *introductis ciuitatibus*, vbi homines cohabitant & arctius coniunguntur, poſtulabat, vt quilibet proprium quid haberet, nec in commune ſubditi agris & paſcuis fruerentur. Cum enim ſtatus ciuitatum potiſſimum in *vnione* tot hominum conſiſtat, illa aliter conſeruari non potuit, quam vt ſingulis ſua particularis regio, vt ita loquar, attribueretur. Sic itaque quædam in republ. pertinent ad *ſingulos*; quædam ad *rempublicam*, vt theſis ſequens demonſtrabit.

(pp) Sub his etiam *corpora*, *collegia* & *vniuerſitates* in republica comprehendo, vtpote quæ inſtar *priuatorum* & ſubditorum iudicantur, & ita bona eorum non ſunt bona reipublicæ, ſed *priuata*.

(q) Idem iudicium ferendum eſt de tractu maris occupati, & in dominium reipublicæ redacti, cum non tantum terræ, ſed etiam maria ſub reipubl. dominium cadere poſſint, vti eleganter Cornelius van BYNKERSHUCK *diſſ. de dominio maris* oſtendit.

(r) Quamdiu imperans, quæ extra ſingulorum proprietatem in territoriis reperiuntur, ſibi ſoli aut reipubl. vſibus non adſcripſit, *communia* vocantur, & ſingulorum vſibus patent, vti multis locis adhuc ſunt lapicidinæ ingentes, ſyluæ latiſſimæ &c. & hoc intuitu *nullius* dicuntur h. e. non ſunt in *priuatorum* bonis, & ſic nullius

non

§. IX. Intelligendum autem hoc tantummodo de illis, quæ ita intra territorium ſita ſunt, vt firmiter eidem cohæreant, (ſ) quæ tantum per vniuerſitatem occupata intelligi poſſunt: Ceteræ res hinc inde in territorio vagantes adhuc ad ἀδέσποτα proprie dicta referendæ ſunt. (t)

§. X.

---

non *abſolute*, ſed *reſpectiue* vocantur: cum alias omnino reipubl. ſint. Aſt quicquid in his imperans ſubditis indulget, hoc ex mera *gratia* facit, nec *ſuo iure* ſubditi vſum talem promiſcuum prætendere poſſunt. Quin potius *ſuo iure* imperans has res, reipubl. proprias, ſuo fiſco adſcribit, quia ille rempubl. totam repræſentat, & eius imaginem gerit. Sic itaque ad rempubl. ſpectant *montes, fontes publici, flumina, maria parua intra territorium ſita, inſulæ in fluminibus natæ, deſerta, valles, lapicidinæ, promontoria, viæ publicæ, loca alia ad ſingulos non pertinentia, mineralia*, & alia *ſubterranea* &c.

(ſ) Quas ad §. *antec.* recenſui res, ſunt tales, vt ad immobilia quæ conſtanter & inſeparabiliter tractui occupato cohærent, referantur, & ita cum ſint pars territorii, ſimul quoque, integro tractu occupato, ſingulæ res occupatæ videntur, & hactenus non ſunt abſolute ἀδέσποτα.

(t) Sunt adhuc plures aliæ res, quæ territoriis non cohærent, & tamen ab omni omnino vacuæ ſunt proprietate, vt ſunt feræ beſtiæ, piſces in fluminibus, aves &c. Neque etiam quamdiu in hoc tractu vagantur, ad ipſum territorium pertinent, vel eius acceſſorium dici poſſunt, non magis ac auis in mea arbore ſedens mea eſſe intelligitur. Sunt itaque feræ adhuc omnino nullius ante omnem occupationem, nec in dominio ſingulorum, nec reipublicæ.

§. X. Et hæ res naturali ratione cedunt occupanti. (tt)

§. XI. Poſſe tamen ſubditos ab vſu huius iuris, acquirendi ſcil. hæc ἀδέσποτα, excludi, vel inde patet, (u) quod libertas naturalis per leges ciuiles ex *iuſta ratione* reſtringi, determinari, & imperans illa vſibus publicis applicare queat, quæ ſingulorum patrimonium non lædunt.

§. XII. Quin quod ſubditi eo ipſo non priuentur iure quodam *quæſito*, ſed tantum *acquirendo*, (x) circa quod imperans facilius diſponere poteſt.

§. XIII.

(tt) Sæpe dictum eſt, per conditas ciuitates non omnem ſubditis adimi libertatem naturalem, & ita quoque non debet cenſeri, in ſtatu ciuili indiſtincte *ipſo iure* ſingulis ius occupandi feras beſtias ademtum eſſe, cum hoc nullo modo rationibus ciuilibus aduerſetur, & plures gentes adhuc hodie vnice inde ſe alant.

(u) Veteres Moraliſtæ valde deſudarunt in eruenda iuſtitia huius iuris. Diſquiſiuerunt, quo iure princeps ſibi potuerit adſcribere *ius venandi* ſeu occupandi feras beſtias, vid. ZIEGLER *de iure mai. lib. 1, c. 14. §. 14.* cum tamen venatio dicatur *iuris naturalis*. Sed tamen non eſt iuris naturalis pro *lege* accepti, ſed *libertatis naturalis*, quæ tamdiu ſubditis ſalua manet, donec iuſta ex ratione ſubditis reſtringatur.

(x) Ratio differentiæ eſt, quod ius *acquirendum* proprie non ſit ius perfectum, *quæſitum* enim denotat, quando res ad me iam ſpectat cum iure excludendi alios ab vſu, & prohibendi, ne in eius præiudicium ab aliis quid inique fiat: Ibi non eſt res propria, vti hic; In iure acquirendo manent res ἀδέσποτοι.

(y) Pro-

§. XIII. Sic itaque iuſte imperans ſibi ſoli vindicat (I.) ius occupandi feras beſtias, & vi huius iuris quoque recte de *iure venationum* diſponit.

§. XIV. Afferto ſemel hoc iure, ſubditis haud amplius integrum eſt, prouocare ad libertatem naturalem, quin potius iam in crimen (y) incidit, quod antea erat libertatis naturalis, niſi expreſſa conceſſio a Principe doceatur.

§. XV. Si de *conceſſione* conſtat, firmius ius (z) ſubditus habet, acquidem antea ex *ſola*

(y) Prohibitio pœnalis inducit delictum, licet antea res erat libertatis naturalis. Neque itaque amplius quis pro ſe præſumtionem habet, licet id negari non poſſit, tam diu pro *libertate ſubditorum* præſumi, donec de *prohibitione* conſtet, hæc autem ſi adſit, iam per ſe præſumtio ceſſat. Ex quo etiam fluit, quod ſtante prohibitione is, qui *ius venandi* exercet, conceſſionem imperantis pro ſe allegare & docere debeat, imo etiam hæc conceſſio ſolet plerumque eſſe reſtricta, quo caſu quoque intra reſtrictionem exercenda eſt.

(z) In *ſtatu naturali* quilibet in ſuo venari poterat, in loco communi vero quilibet abſque prærogatiua, ſed vbi quis illud exercet ex *ſpeciali conceſſione*, non tantum in ſuo, ſed etiam in omnibus illis locis, ad quæ conceſſio porrigitur, illud exercere poteſt. Manet tamen penes principem ſemper ſuprema directio, quia regalia concedendo non indiſtincte ea *priuatiue* conceſſiſſe dici poteſt. Imo ſi imperans ius venandi intra certum locum *ſuæ proprietatis* conceſſit, non ſibi aliquid adimere, & ſuam libertatem venandi reſtringere voluiſſe, ſed tantum prohibitionem, quoad ſubditos in genere factam,

ſola libertate habere poterat, ſcilicet reſpectu *conciuium.* Reſpectu *imperantis* non idem obtinet, quippe qui ius *conuenationis* adhuc quandoque exercere poteſt, niſi expreſſe hoc etiam remiſit; quamuis etiam ex aliis iuſtis cauſis illud reuocare valeat. Quicquid enim conceditur ab imperante, *ſubordinate* conceſſum eſſe intelligitur.

§. XVI. Ita vero ſibi imperans ius venandi tribuere debet, vt ſubditi indemnes (a) præſtentur in aliis ſuis bonis.

§. XVII. Pertinet huc (II.) *ius vindicandi loca deſerta & inculta, montes, ſiluasque*, cum hæ res per ſe proprie reipublicæ ſint. (b)

§. XVIII. Ex iure in ſyluas dependent plu-

ſoluere & laxare ratione certæ perſonæ præſumitur. Aliud forſan dicendum, ſi princeps ius venandi nobilibus concedit in propriis fundis, quia hic *libertatem*, iis lege publica ademtam, reſtituit.

(a) Sic itaque non iniqua eſt ſententia exiſtimantium, principem teneri damnum reſarcire, quod a feris datum in frumento, dum eas capere nequeunt. ZIEGL. *c. 1. §. 29.*

(b) Poteſt itaque de *montibus* vario modo diſponere, vt & de *locis deſertis*, illa aliis colenda concedere ſub certis decimis, quod hodie fieri ſolet; dicitur talis ager noualis *Neubruch*, vnde recte dominus territorii talia ſuæ reſeruat conceſſioni, quemadmodum olim a Cæſaribus in feudum data ſunt, inde tot locis vocem *rode* tributum eſſe credunt, quod idem eſt quam *ausrotten*, quia locus incultus conceſſus fuit in feudum, vt in culturam reduceretur.

(c) Vid.

plura alia iura, quæ communiter iura *Foreſtalia* (c) appellari ſolent.

§. XIX. (III.) Sic etiam iura *ſubterranea* & *mineralia* (d) omnis generis ſuo adſcribere poteſt fiſco, vt ad vſus publicos adhibeantur.

§. XX.

(c) Vid. MYLER AB EHRENBACH *de iure ſtat. & Princip. Imp. cap. 73. §. 1. ſeqq.* Huius iuris virtute imperans ſyluis præficit præfectum, qui præcauet, ne per exciſionem arborum eæ deuaſtentur, lignandi & paſcendi vſum in ſyluis aliis concedit, ſtatuta ſylueſtria condit *Wald-und Forſt-Ordnung*, exercet & prohibet ius glandis legendæ, aliasque vtilitates. v. c. *Holtz*, *Kohlen zu brennen*, *Pech*, *Tehr* &c. iurisdictionem itidem in Foreſtum exercet. &c.

(d) Cum enim a ſingulis non poſſideantur, vel occupata ſint, ad rempublicam ſpectant. Imo & hoc procedere puto, licet in priuatis bonis inueniantur, quia dominus fundi non ſtatim poſſidet iure proprietatis mineralia, quod dominus fundi eſt, ſicuti hoc argumentandi genere vtitur Iure conſultus *in l. 3. D. de A. vel O. poſſ.* Olim quidem hæ fodinæ priuati iuris fuere, & adhuc ſunt, quamdiu imperans illas non ſibi tribuit *l. 7. §. 13. ſol. matr.* Sed ſi lege publica excludit ſubditos ab vſu iuris, aliud dicendum. Sic iam olim teſte Suetonio *c. 49.* pluribus priuatis ius metallorum ademtum eſt. Devictis regibus Macedoniæ reſpublica Romana per PAVLVM pronunciauit, *metalli, auri atque argenti non exerceri, ferri & æris permitti.* LIVIVS *lib. 45. cap. 29.* Quemadmodum in Saxonia metalla minora priuatis concedi ſolent. De Philippo Rege Macedonum refert LIVIVS *lib. 39, c. 24. quod metalla vetera intermiſſa recoluerit, & noua multis in locis inſtituerit.*

 (e) Omnis

§. XX. Ita tamen hoc ius exercendum, vt illæſum maneat ius ſubditorum in fundis ad eos ſpectantibus.

§. XXI. (IV.) Ex hoc fundamento plures reſpublicæ ſibi adſcribunt *theſaurum*, (e) qui itidem inter ἀδέσποτα refertur.

§. XXII. (V.) Item huc refero iura circa flumina, (f) vi quorum omnes reditus ex fluminibus perceptibiles ſibi adſcribere poteſt.

LIBER

(e) Omnis theſaurus habet quidem dominum, ſed quia ignoratur, pro eo eſt ac ſi non adeſſet dominus. Neque recte dicimus, eum poſſidere theſaurum, qui poſſidet fundum, cum ne quidem is ſciat, ibi latere theſaurum. Iam autem abſurdum eſt, alicui tribuere dominium earum rerum, quæ ab ipſo ignorantur. Quamdiu autem fiſco non adſcripti ſunt, occupanti cedunt.

(f) Fluunt inde varia iura, quæ hic quidem in compendio referam, ſcilicet (1.) ius *piſcandi* (2.) ius *inſularum*. (3.) ius *aluei*. (4.) ius *alluuionis*. (5.) *conceſſionis aquæ ductus*. (6.) conceſſionis *molendini naualis*. (7.) ius *pontonem habendi*. (8.) *grana auri legendi*. (9.) ius *grutiæ*. (10.) *iurisdictio* in flumen. (11.) ius diſponendi de *nauigatione*. (12.) ius *vectigal* nauigantibus imponendi. &c.

LIBER III.
DE
OBLIGATIONE ET IVRIBVS SVBDITORVM.

CAPVT I.
DE
STATV SVBDITORVM VARIO.

§. I.

Cum reſpublica quælibet potiſſimum *nexu ſubditorum cum imperante*, & illorum *inter ſe* conſtet, euidens eſt, ad ius publicum vniuerſale quoque ſpectare *obligationes* & *iura ſubditorum* (a) qua *talium.* (aa)

§. II.

(a) Supra dictum, duplicem eſſe nexum (1.) *imperantis cum ſubditis* (2.) *ſubditorum inter ſe*, quatenus ciuili vinculo inter ſe coniuncti ſunt. Non ergo ſufficit, iura *imperantium* tantum conſideraſſe, ſed præterea etiam vlterius ex correlatis inſpicienda ſunt *iura* & *obligationes ſubditorum*, ſicuti in ſocietate qualibet hoc iuris eſt v. c. coniugali, vbi & *mariti*, & *vxoris* iura conſideranda ſunt. Præſertim autem hæc doctrina vel ideo eſt neceſſaria, quod non pauci ſint, qui vel nullum ius ſubditis adſcribunt, vt *Machiauelliſtæ*, vel *nimium iuris* eis tribuunt, vt *Monarchomachi* cum tamen ab vtraque doctrina maxime cauendum ſit.

(aa) Habent enim ſubditi alia iura, quatenus conſiderantur ſimpliciter *vt homines*, de quibus hic non agitur. Aliud eſt *officium hominis*, aliud *ciuis*, vt PVFENDORFF. *de offic. hom. & ciu.* accurate diſtinxit.

(b) Pro

§. II. Sicuti autem *ſtatus perſonarum* vt plurimum *diuerſitatem iurium* arguit, ita quin idem in *iure ſubditorum* (b) dicendum ſit, dubium eſſe non poteſt.

§. III. Diuerſitas ſtatus, prout *inæqualitatem* inducit, non eſt a natura, (c) ſed in ſtatu naturali omnes homines ſunt æquales.

§. IV. Atque adeo omnes *æquali* inter ſe fru-

(b) Pro ſtatu perſonarum iura variare certum eſt. Iam quidem omnes ſubditi intuitu principis in vno eodemque ſtatu generali ſunt, quod ſint *ſubditi*; inter ſe tamen diuerſo adhuc *ſtatu ſpeciali* gaudent, & ſic diuerſo vtuntur iure, tum reſpectu ſui ipſius, tum reſpectu imperantis, quamuis etiam ſubditi reſpectu imperantis alium præterea ex eius voluntate induere poſſint ſtatum, ex quo adhuc ſpecialius imperanti ſuo obligantur.

(c) Senſus huius theſeos hic eſt, quod ante omne factum humanum, prout a natura homines generati ſunt, homines ſint æquales, nec alteri in alterum competat imperium, quo & tendit ICti monitum in *L. 32. de R. I.* aiens: *quod ius naturale attinet, omnes homines ſunt æquales.* Nam quod de *imperio maritali* aſſerunt, id itidem non *neceſſarium*, ſed *arbitrarium* eſt, nec generatio liberorum per ſe inducit aliquod imperium in patre, niſi quod *educatio*, quæ parentibus incumbit, abſque *imperio* quodam in liberos eſſe nequeat, & inde per conſequentiam *patria poteſtas* fluat. Interim tamen non talis inæqualitas in ſtatu naturali obtinet, qualis eſt in *ſtatu ciuili*, vnde, vt dubiis eo magis occurramus, admittamus in hoc caſu hanc inæqualitatem in ſtatu naturali in *ſenſu comparatiuo*: ſed extra hunc caſum omnes æquales inter ſe erant, & liberi quoque *ex poſt facto*, vbi propriam inſtituebant familiam.

(d) Iu-

fruuntur *iure*, (d) & nihil huic æqualitati contrarium a quocunque fieri poteſt.

§. V. Introductis autem ciuitatibus, nata eſt ſimul *ſtatus diuerſitas*, & maxima *inæqualitas*, (e) & quidem primo *generalis*, qualis eſt inter *imperantem* & *ſubditos*.

§. VI. Conſiſtit hæc inæqualitas inprimis in eo, quod imperans adhuc *liber* ſit, nemini obnoxius, atque adeo in ſtatu naturali conſtitutus; ſubditi autem *libertatem natura-*

(d) Iura naturam ſtatus ſequuntur, atque adeo ſupra iam inde ſuppoſitum eſt, inter ipſos imperantes eſſe *æqualitatem*, nec alterum alteri cedere teneri, niſi pactum interceſſerit, vel regulæ prudentiæ & decori aliud poſtulent: ſunt enim imperantes inter ſe adhuc in ſtatu naturali, & ſic æquales.

(e) Inæqualitas hæc ſatis euidens eſt, qualis alias differentia eſt inter *parere* & *imperare*. Alii quidem iam ante ciuitates eiusmodi inæqualitatem fuiſſe, veluti in familia aiunt, ſed illi ſupponunt, quod ex pluribus familiis ortæ ſint ciuitates, id quod vniuerſaliter aſſeri nequit. Eſt autem hæc tanta inæqualitas, vt vix maior reperiri poſſit; atque hinc facta quoque *inæqualitas iurium* inter imperantes & ſubditos. Sed hæc inæqualitas tantum attenditur, quatenus prædictæ perſonæ in ſtatu illo conſiderantur; extra illum ſi conſiderantur, *vt homines*, ſubditi & imperantes *æqualibus* vtuntur *iuribus*, quia per ſuſceptionem imperii, & ſubiectionem homines non amittunt naturam humanam, vt tamen, prout ſupra monitum eſt, iura ſubditorum intuitu imperantis, non tam efficacia ſint.

(f) Hæc

turalem depoſuerint, & ſuam voluntatem arbitrio imperantis ſubiecerint. (f)

§. VII. Hoc poſito *inæqualitatis ſummæ* ſtatu, ſimul conſtat, *iura* ſubditorum pauca, vel ſaltem *imperfecta* reſpectu imperantis ſupereſſe, & parendi gloriam magis in eis produxiſſe *vinculum obligationis*, ſeu *neceſſitatem* quam *libertatem* (g) agendi, ſicuti in imperante manſit libertas agendi.

§. VIII.

(f) Hæc eſt quaſi principalis ratio differentiæ, vnde tot noua iura enata eſſe ſupra dictum eſt, quæ partim fluunt *ex iure libertatis*, quo adhuc fruitur imperans intuitu aliarum gentium, cum ille adhuc in ſtatu naturali ſubſiſtat; partim *ex iure imperii*, quod præterea ei acquiſitum eſt in ſubditos. Contra ſubditi, amiſſa naturali libertate, amiſerunt quoque omnia iura, quæ antea obtinuere, & imperio ciuili agnito, *grauiſſimam* ſubire *obligationem* & *ſubiectionem*, quarum antea expertes erant. Vnde euidens eſt, ſtatum ſubditorum *magis* producere *obligationem* quam *iura*; cum contra ſtatus naturalis ſeu libertatis ab hac obligatione ſpeciali liber ſit, & magis *iura* producat.

(g) Differunt *ius* & *obligatio* vt *libertas & neceſſitas agendi*; loquor autem de libertate & neceſſitate *externa* agendi, quatenus de iure naturæ aliquid libere quilibet agere, vel non agere poteſt, & inter homines absque ſua voluntate ad aliquid faciendum cogi nequit. Imperans itaque quia *liber* manet, *libertatem agendi* retinuit, & ita infinitis gaudet iuribus reſpectu ſubditorum: ſed *ſubditi* cum imperio & voluntati imperantis ſubſint, magis ſubſunt *neceſſitati agendi*, & ſi vel maxime adhuc ius quoddam habeant, illud tamen valde *imbecille* eſt propter neceſſitatem agendi, qua premuntur propter ſtatum ſuum.

(h) Iura

§. VIII. Interim non vna eademque omnium ſubditorum eſt ratio, ſed prout *adſtrictior* eſt *libertas* agendi imperantis, ita ſubditorum eminentiora ſunt iura, & ſtatus liberior.

§. IX. Licet enim propterea ſubditi non deſinant tales eſſe, tamen *neceſſitas* (i) ipſa agendi habet ſuos *gradus*; atque adeo in aliis *laxior* & *remiſſior*, in aliis *adſtrictior* eſſe poteſt.

§. X. Prout ergo ciuitas vel *ab initio* conſtituta, vel *ex poſt facto* paulatim mutata, ita ſtatus ſubditorum variat, (k) inter quos quidam

(h) Iura correlatorum potiſſimum diiudicantur ex vtriusque natura. Neque enim naturam alterius recte ex correlatis poſſum conſiderare, niſi vtriusque comparationes inſtituerim. Conſequenter quo magis *libertas principis* adſtringitur, eo magis laxatur neceſſitas agendi in ſubditis, & vice verſa; quo magis imperans libertate agendi gaudet, eo adſtrictior eſt neceſſitas agendi in ſubditis. Neque adeo, *ſubditi* cum *ſeruis* ſunt comparandi *ſimpliciter*, licet non negauerim, quorundam ſubditorum conditionem a ſeruorum ſubiectione vix differre.

(i) Neceſſitas per ſe non eſt vnius eiusdemque naturæ. Sic ſerui abſoluta neceſſitate agendi ducuntur. Non eandem vbique ſortem habent liberi, qui liberalius educandi, licet nihilominus ſint ſub patris imperio, neque eadem poteſtas hodie in vxores competit maritis, vti quidem olim. Simili ratione omnes ſubditi in eo conueniunt, quod imperanti ſubiecti ſint, ſed *modus ſubiectionis* variare poteſt, & hinc ordinarie conditio eorum ex prima Reip. conſtitutione petenda.

(k) Per *inductionem* omnium rerumpublicarum res poteſt pro-

dam *abſolute* parent, & dicuntur κατ' ἐξοχὴν *ſubditi*; quidam maiori immunitate gaudent, & dicuntur vel *ciues*, vel *ſtatus reipublicæ*.

§. XI. Ciuium autem & ſtatuum reipublicæ præeminentia potiſſimum in eo conſpicua eſt, quod in quibusdam (l) concurrant ad reipublicæ adminiſtrationem, ſalua tamen ſubmiſſione in ceteris actionibus, quibus intereſſe nequeunt.

§. XII. Hæc *ſubmiſſio voluntatis*, quæ ſubditum

---

probari; ſi bello deuicti ſunt populi, abſoluti ſubditi inde oriuntur, qui neceſſitate agendi in omnibus vtuntur. Ceterum qui antea liber populus erat, & poſt ſibi elegit imperantem, ibi certum & probabile eſt, eligentes vel ſaltem proceres ciuitatum ſibi maiorem reſeruaſſe libertatem, qui *ciues*, vel *ſtatus prouinciales* vocantur, quod vel ex rerumpublicarum Germanicarum ratione & ſtatu apparet. Alias quidem *ciues* dicuntur quoque illi, qui in Democratia concurrunt ad ſummam rerum, ſed itidem hoc intuitu, quod maiorem retinuerunt poteſtatem. vid. PVFENDORFF. *lib. 7. c. 2. §. vlt.* Submiſſio voluntatis vtrobique adeſt, ſed diuerſo modo. Ægre hanc diuerſitatem admittit HOBBES, ſed experientia & ratio rerumpublicarum ipſi contrariatur.

(l) In hoc adhuc differentia conſpicua eſt a ſtatu vero Democratico, vel Polyarchico. Hic enim omnia iure Imperii per *concilium* vel *procerum*, vel *plurium* expediuntur: ſed ſtatus prouinciales, vel ciues in quibusdam tantum adhibentur in concilium, ita vt absque horum præconſultationes abſolute imperans nihil determinare poſſit, in ceteris tamen adhuc ſubiecti manent, & parens imperio imperantis.

(m) *Sub-*

ditum conſtituit, afficit magis *perſonam* (m), quam *bona*, quo intuitu proprie non eſt ſubditus, qui ſub alio principe bona ſita habet.

§. XIII. Præterea illa ipſa ſubmiſſio voluntatis in conſtitutis iam rebuspublicis non de nouo declarari præcjſe debet, ſed *ipſo facto* cenſetur fieri, quo quis in diſtrictu & territorio imperantis commoratur, quia verſari in republica alterius, & noluiſſe ſe imperanti ſubmittere, hoſtilitas foret.

§. XIV. Atque adeo inde eſt, quod iudice GROTIO, peregrini, quamdiu in territorio aliquo commorantur, pro *ſubditis temporaneis* (o) habeantur.

§. XV.

(m) *Submittere voluntatem imperanti*, eſt declarare, quod actiones ſuas in poſterum ad eius nutum in cauſis ad rempublicam pertinentibus inſtituere velit, & ſic ſubiectio ſupponit *perſonæ præſentiam ordinariam* ſub alicuius imperio, quo ſenſu quis ibi proprie ſubditus eſt, vbi habitat, & domicilium ſuum habet; non autem vbi tantum bona habet, quia ſuam voluntatem ibi non in omnibus ſubmiſit voluntati imperantis, licet ad leges *rebus* dictas in illa republica obſtrictus ſit.

(n) Alia ratio eſt *ciuitatis conſtituendæ*, quo caſu voluntas nonnunquam expreſſe declarari poteſt, ſed ciuitate iam conſtituta, natura ordinis non aliter patitur, quam vt qui vult commorari in eo diſtrictu, debeat ſe accommodare ad conditionem communem omnium, qui commorantur. Nam & paterfamilias, qui ſuæ præeſt domui, his poteſt leges præſcribere, qui ædes ſuas intrare volunt.

(o) Concluſio hæc fluit ex antecedentibus. Inde ius ſtatuendi in extraneos, extraneos ibidem delinquentes

§. XV. Quinam vero in claſſem ſubditorum ſint recipiendi, & inter reliquos ſubditos tolerandi, (p) imperans ſolus (q) determinat ex ſtatu reipublicæ.

§. XVI.

---

puniendi, eorum perſonam vel bona detinendi, quod *arreſtum* vocatur; ab extraneis ſubſidia exigendi, vſibus reipublicæ inſeruientia, illos excludendi a communi iure ſubditorum ſtricte dictorum &c. fluit; quatenus tamen eis tacite eſt conceſſa immunitas ſingularis, qualis *legatis* ſolet concedi, in eo merito ab aliis ſunt diſtinguendi. Ceterum a reliquis perpetuis ſubditis adhuc in eo differunt, quod nexu illo non contineantur, qui peculiariter inter *ciues perpetuos* conſtitutus eſt.

(p) Recipere extraneos in claſſem ſubditorum eſt res *meræ facultatis*, receptos defendere, *neceſſitatis*, ſæpe receptio extraneorum poteſt eſſe damnoſa reipubl., quia mores ſubditorum ex commercio extraneorum corrumpi poſſunt, quod tunc inprimis attendi debet, ſi ingens multitudo in ciuitatem admitti petat. Romani quoscunque aſciſcebant ciues. Audiamus CICERONEM *orat. pro Cornel. Balbo*, vbi fatetur, *nullam eſſe gentem ex omni regione terrarum, neque tam diſſidentem a populo R. odio quodam, atque diſſidio, neque tam fide beneuolentiaque coniunctam, ex qua nobis interdictum ſit, vt neque adſciſcere ciuem, aut ciuitate donare poſſimus.* Atque id ipſum ex Romuli inſtituto fluxiſſe videtur, per ea, quæ refert DION. HALICARNASS *lib. II.* vbi ſimul taxat græcorum mores. *Dum græcorum mores*, ait, *cum his confero, non poſſum vllo modo laudare illam conſuetudinem Lacædemoniorum & Thebanorum & Athenienſium, qui de ſe ob ſapientiam magnificentiſſime ſentiunt: qui quod ſuam nobilitatem retinere vellent, nec vlli, niſi raro iura ſuæ ciuitatis impertirentur, (illud enim omitto, nonnullos etiam ſolitos eſſe hoſpites expellere) non ſolum nihil commodi ex hac ſua arrogantia perceperunt, ſed*

§. XVI. Poteſt tamen libertas ſubditos quoscunque recipiendi reſtringi vel *fœdere* (r) cum aliis gentibus inito, vel alio *pacto publico*, (s) vel *lege fundamentali* imperii. (t)

§. XVII.

ſed etiam maxima propter eam damna perceperunt. Damna ipſa in ſequentibus refert, quæ recenſere ſuperſedeo. Terrarum Brandenburgicarum ſtatus florentiſſimus non minimum incrementum accepit ex peregrinorum receptione, quos tam indulgentiſſime habet habuitque Rex noſter potentiſſimus, qui Boruſſorum ſceptra tenent, vt fere dicere poſſis, quæ incommoda ex externorum receptione metuenda ſint, compenſari inſigni acceſſione commodorum, quæ reſpublica inde percipit.

(q) Magiſtratus inferioris non eſt, recipere ſubditos, quos imperans lege publica recipere prohibuit. Inde vnice ratio petenda, quod receptio iudæorum principum regalibus adnumeretur. Cum enim tolerantia iudæorum ex principiis clericalibus ſemel generaliter interdicta ſit, vti oſtendi diſſ. *de caut. iudæor. tolerant.* inde ſi recipiuntur, ex ſola diſpenſatione recipiuntur, quæ *principi*, non *magiſtratui inferiori*, competit.

(r) Tale exemplum adfert CICERO *orat. pro Cornel. Balbo*, inquiens: *quædam fœdera extant, vt Germanorum, Inſubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis eorum a nobis ciuis recipiatur.*

(s) Huc referre ſolent diſpoſitionem inſtrumenti pacis, qua cautum eſſe volunt, principes imperii hæreticos recipere non poſſe, quales omnes illi iudicandi, qui a tribus illis approbatis religionibus recedunt, & alii ſectæ v. c. Socinianorum, Arrianorum adhærent: Ita enim in *I. P. art. VII. inf.* diſponitur: *præter religiones ſupra nominatas nulla in ſacro imperio Romano recipiatur vel toleretur.* Sed obſeruarunt iam alii, *vſum ſacrorum peregrinorum* hic prohiberi, non *receptionem hominum*,

§. XVII. Recepti ſubditi ſolent quidem ordinarie *homagio* obſtringi, ſed id non neceſſitatis abſolutæ, (tt) ſed meræ tantum ſecuritatis gratia fieri ſolet.

§. XVIII.

---

his ſacris additorum, ſi abſque vſu ſacrorum publico in Prouincia vel territorio degere velint.

(t) Huiusmodi lex fundamentalis erat itidem apud Romanos, vti oſtendit CICERO *orat. pro Cornel. Balbo*, vbi ait: *Nos non poſſumus & huius eſſe ciuitatis: & cuiusuis præterea: ceteris conceſſum eſt.* Qui ergo aliarum ciuitatum ciues manebant, non poterant ciues R. fieri. Pomponius Atticus, ne ius ciuitatis Romanæ amitteret, ciuis Athenienſis fieri recuſauit, CORNEL. NEPOS. *in eius vita.* Lege vero fundamentali id prouiſum eſſe, itidem oſtendit CICERO *cit. l. O. iura præclara atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus noſtris comparata, ne quis noſtrum plus quam vnius ciuitatis eſſe poſſit; diſſimilitudo enim ciuitatum varietatem iuris habeat neceſſe eſt.* Sic itidem per leges publicas imperii non ſunt tolerandi Zingari, vulgo *Ziegeuner*, genus hominum turpe & nefandum, quod variis legibus publicis cautum eſt. vid. Dn. HERTIVS *de ſubiect. territ.* §. 10.

(tt) Non ideo quis fit ſubditus, quia homagium præſtitit, ſed per homagium illi, qui iam ſunt ſubditi, publice profitentur, quod ſint ſubditi. Solet proinde homagium tanquam *iudicium ſubiectionis* adhiberi, ſi dubius ſit ſtatus ſubditorum. Neque vero heri aut nudius tertius hæc ſolennis homagii præſtatio inualuit, ſed iam antiquiſſimum eſt inſtitutum. Apud Athenienſes, qui in numerum ciuium cooptabantur, in hæc verba iurare debebant: *Non ignominia afficiam arma ſacra, neque deſeram meum adſtitem, quocum iunctus fuero. Dimicabo pro ſacris & profanis ſiue ſolus ſiue cum multis. Patriam non relinquam in deteriori ſtatu, ſed ampliori meliorique,*

quam

§. XVIII. Sed præter homagium etiam aliis indiciis ſubiectio ſolet & poteſt probari, ſi ſcil. membra alicuius ciuitatis actus imperii in ſe admiſerint; admittendo enim alterius in ſe imperium, (u) *tacita ſubmiſſio* inde deducitur.

§. XIX. Sed caueas, ne a *titulis* vel aliis externis *ſignis* (x) ſubiectionem petas, ſi cetera, ſubmiſſionem voluntatis denotantia, deſint.

§. XX.

quam acceperim. Semper magiſtratui præfecto prudenter obediam, & legibus conſtitutis parebo, atque aliis quibuscunque plebis conſenſu decretis. Quodſi quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit, non concedam, ſed vlciſcar tam ſolus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum mibi Dii teſtes & conſcii ſunto. IO. STOBAEVS *ſerm. XLI.* IVL. POLLVX *lib. VIII. Onomaſt. c. 9. n. 25.*

(u) Neceſſarius reſpectus eſt inter *imperium* & *ſubiectionem*; qui admittit alterius imperium ſupremum, eo ipſo libertatem ſuam negat. Huc refero (1.) ſi pareat ciuitas quædam mandatis emiſſis alicuius imperantis; (2.) Si pœnis eiusdem ſe ſubiecerit; (3.) Sj comparuerit ad Diætas prouinciales, ad ſequelam &c. (4.) Si collectas *ex imperio* impoſitas ſoluerit &c. quæ materia ſæpe occurrit in cauſis exemtionis, quia hiſce & ſimilibus probatur *exemtio*, qua probata, exemti ſunt ſubiecti imperio eximentis.

(x) Sic quando *reuerentiæ* intuitu ciuitas principem extraneum ſalutat *unſern gnädigen Herrn*, inde nulla infertur ſubiectio. Quando Electores ad Cæſarem ſcribentes ſe nominant *allerunterthänigſte Churfürſten*, quando a Cæſare per mandata euocantur, quando Cæſar dicit, *Wir befehlen euch Churfürſten* &c. hæc & ſimilia non pla-

§. XX. Fluit quoque ex hactenus dictis nullo iure *Clericos* exemtionem a ſtatu ſubditorum prætendere poſſe, (y) cum fruantur reipublicæ commodis, & in ciuili ſocietate viuant.

§. XXI. Imo quacunque etiam dignitate quis præfulgeat (z) ſiquidem in republica quadam viuit, *ſubditorum* claſſe eximi nequit, cum deſtitutus adhuc ſit libertate naturali, & agnoſcat imperium alterius.

§. XXII. Neque ordinarie aliud dicendum de

ne conueniunt cum libertate præſenti ſtatuum imperii, licet olim conuenerint: non enim infrequens eſſe ſolet, vt formulæ antiquæ & ſtylus curiarum durent, licet ſtatus Reipublicæ iam mutatus ſit. Merito itaque ſtatus Reipublicæ non vnice iudicandus eſt ex huiusmodi externis rerum figuris, ſed potius hæ formulæ iam aliam interpretationem accipiunt ex *præſenti ſtatu.* Sane ignorantiam ſummam profiteretur, qui hodie ex formula iuramenti a ſtatibus imperii præſtari ſolita, *treu hold gehorſam und gewärtig ſeyn*, ſubiectionem eorum concludere vellet.

(y) Plenius hoc Dn. COCCEIVS *de poteſt. fundat. in territ. c. 2.* ex omni antiquitate & rationibus naturalibus & eccleſiaſtica praxi illuſtrauit, & ſupra quoque de eo iam actum eſt.

(z) Sic multi principes in Gallia, Bohemia &c. item comites aliique ſubſunt imperio imperantium, licet dignitatem ſingularem habeant, quamuis ita non ſtatim in *infimam ſortem ſubditorum* ſint abiiciendi, interim cum non ſint liberi ab imperio imperantis, manent vtique dependentes, & ratione imperantis *ſubditi* ſunt.

(a) Quæ-

de *vxore* (a) *imperantis*, *liberis* ceteriſque *cognatis*, niſi quod quædam libertas & exemtio iis indulgeri ſoleat.

§ XXIII. In eo quoque eſt differentia ſubditorum, quod quidam *immediate* pareant, quidam *mediate*. (b) Hi ſubſunt aliis, qui

(a) Quærunt publiciſtæ, an Auguſta ſit ſubdita? id quod negant, quod ſit ſocia thori; ſed hoc quidem quoad rationem *matrimonii* certum eſt, propterea tamen non ſtatim eſt *ſocia imperii*, nam actus omnes imperii in ſolo imperante reſident, atque adeo non dubium, quin poſſit iurisdictionem in eam exercere, qua *imperans*. Quid enim ſi de *adulterio*, vel *inſidiis vitæ mariti ſtructis* ſuſpecta ſit? Adſunt non pauca exempla imperantium, qui ob has & alias rationes ius vitæ & necis in vxores exercuerunt. De liberis idem dicendum. An etiam in patrem vel matrem? Nec hoc negauerim. De Fabio maximo PLVTARCH. *in Apophthegm. Rom. p. m. 196. lit. a.* hoc refert, quod ſenectute eius ingraueſcente, cum filius eius conſul in publico magna hominum frequentia officio fungeretur, conſcenſo equo ad eum adiuerit. Sed cum filius miſſo lictore deſcendere eum ex equo iuſſiſſet, reliquis pudore affectis, deſiluit ex equo, at contentiore, quam ætas ferret, impetu accurrit ad filium, amplexusque eum, *recte*, inquit, *ſapis*, *fili*, *ſentiens*, *quibus præſis*, & *quantam imperii maieſtatem adeptus ſis*. Conf. LIVIVS *lib. XXIV, c. 43.* Exemplum ANNAE Reginæ Angliæ oſtendit, imperaſſe eam, qua *Reginam*, marito vt *ſubdito*. Quod hodie in Germania Principibus denegetur imperium in apanagiatos, magis eſt ex antiqua obſeruantia, quam ex iure vniuerſali. Aſt in Gallia res ſecus ſeſe habet.

(b) Si multi nobiles habent ſuos ſubditos *ihre Unterthanen*. Quando nunc quæritur cui adſtrictius obligentur,

qui tamen itidem intuitu imperantis pro ſubditis habentur.

§. XXIV. Ex quo fluit, mediatos non amplius eſſe ſubditos ei, cui olim mediate ſubiecti erant, quando ille, cui immediate ſubiecti ſunt, non amplius ab imperio ſuperioris dependet, ſed ſuam libertatem recepit. (c)

§. XXV. Non mutatur ſtatus ſubditorum, mutata perſona Imperantis; licet enim huic ſubmiſiſſe tantum ſuam videantur voluntatem, tamen cum reſpublica per obitum imperantis non intercidat, ſed maneat eadem, manet

ſine dubio pro *imperante ſummo* eſt pronunciandum, quia huic ipſe nobilis ſubeſt. Interim cum hic quædam ſubordinatio adſit, cauendum, ne ſubordinatio euertatur. Obtinuit olim hæc diſtinctio in Germania, vbi terræ quædam fuere *mediatæ* quædam *immediatæ*. In illis incolæ vel ſubditi ſub ducibus erant, hi autem ſub Rege.

(c) Id iam applicari poteſt ad noſtrum imperium. Communiter dicunt, ſubditos imperii ſub ſtatibus degentes eſſe *mediatos*, item ciuitates eſſe vel *mediatas* vel *immediatas* &c. Quæ omnia ſi ſenſu proprio ſecundum §. *anteced.* eſſent intelligenda, ſequeretur, vt ipſi ſtatus adhuc eſſent ſubditi, quod neutiquam aſſerendum. Vnde & in quæſtione, *cuinam ſubditi magis obligentur*, *an Imperatori*, *an Principi ſuo?* facilis ſane eſt deciſio, quod huic magis obligentur, quia huius intuitu proprie ſunt ſubditi. Et licet hodie ex antiqua forma nomina retineantur, ſufficit tamen, quod mutata iam ſit rerum facies.

(d) Huc

manet quoque ſtatus ſubditorum idem, (d) qui ante fuit.

§. XXVI. Si autem in totum extincta ſit linea imperantis, cui ius imperii quæſitum, populus vel omnis, ſi *æqualis* eſt conditio omnium, vel ſaltem ſtatus reipublicæ, ſi *inæqualis*, redeunt ad primæuam libertatem (e) quam vel retinere, vel de nouo imperium alicui deferre valent.

§. XXVII. Idem dicendum, ſi plures prouinciæ antea inter ſe diuerſæ, poſtea ſub vno capite coaluerint, & hactenus vnum quoddam corpus conſtituerint, tunc ſin-

(d) Huc pertinet illud TACITI *lib. IV. annal. Principes mortales, Rempublicam æternam*, quod eo magis obtinet, ſi iure ſucceſſiuo imperium certæ familiæ deferatur. Cum ergo ex primæua ſubmiſſione ſemel ſubditi ſint, cuicunque habenas tenenti parere debent, ſiue iam ex familia ſit, ſiue voluntate ipſius imperantis alii imperium delatum, modo pacta non reſiſtant. Sic itaque, qui territorium cum omni iure pignoris detinet, itidem exercet poteſtatem, & ſubditi huic parere debent, quod etiam dicendum de eo, qui *ſequeſtri iure* Reipublicæ præeſt; licet enim vterque non habeat ſummam poteſtatem *proprio iure*, ſed ex conuentione, ſubditorum tamen conditio ſemper manet eadem, cum imperium duret, quamuis per aliam perſonam nunc exerceatur.

(e) Eſt neceſſarius reſpectus inter ſubditos & imperantem. Hoc ergo ceſſante, deeſt, cui ſubmittant voluntatem, atque adeo conditio ſubditorum mutari poteſt, præſertim *potentiorum*, quod contigit in noſtro imperio, extincta domo Carolingica. Item in Franconia & Sueuia extinctis ducibus, quo ipſo plures ciuita-

ſingulæ liberæ & ſui iuris erunt, (f) niſi de nouo in idem conſentiant imperium & nexum.

§. XXVIII. Tunc autem reuera recedunt a ſtatu ſubditorum, ſi imperio imperantis non amplius proprie ſubſunt, nec ſuam voluntatem ſubmittere tenentur eius voluntati, ſed libere agunt, (g) licet figura antiqui imperii ſuperſit.

§. XXIX.

---

tes ad libertatem redactæ ſunt, non quidem omnimodam, ſed ne amplius ducum poteſtati ſubeſſent.

(f) Exemplum extinctæ lineæ imperantis Germania nouit anno 912. in LVDOVICO *infante*. Prouinciæ antea cohærentes liberæ, & ſui iuris factæ fuiſſe videntur i. e. *potuiſſent*, ſi *voluiſſent*, & ſi expediuiſſet, *ſuo iure* vti, & in plures abire particulares, & a ſe diſtinctas, vel ſolum nexu ſyſtematico confœderatas Reſpublicas; ſed an hoc factum fuerit, quæſtio facti eſt, & ex hiſtoriis decidendum. Circumſtantias autem temporum perſcrutanti apparebit, omnino veroſimilius eſſe, reſpublicas illas Germaniæ in priſtinam rediiſſe ſortem, electo CONRADO, cui cum nihil iuris detractum ſit, idem, quod anteceſſores habuere, legitime exercere potuit, vti præclare docuit Dn. GVNDELING *de ſtatu Reip. German. ſub Conrado I.* §. 4. vtque adeo ab hoc æuo ſuperioritatis territorialis initia peti nequeant, ſed longe ex aliis cauſis, quas pereruditе explicat Dn. HERTIVS *de orig. & progreſſ. ſpecial. Rom. Germ. Imper. rerumpubl.* Quin cum non omnes æquali iure a regibus Franciæ acquiſitæ, & ſub iugum redactæ ſint prouinciæ, dubitari poſſet, an quoque omnes & ſingulæ poſſent fieri liberæ.

(g) Sic itaque *ſtatus* imperii non amplius ſunt *ſubditi*, nam (1) non dependent ab imperio Cæſaris, ſed in

ſuis

§. XXIX. Sed etiam alii modi ſunt, quibus conditioni ſubditorum prouinciæ ſe eximere poſſunt, ſi *internis ſeditionibus* coactus imperans in libertatem conſentire debuit. (h)

§. XXX. Status ſubditorum inter ſe, quo æqualior eſt, (i) eo magis tranquillitas reipublicæ obtinetur, cum ita *iure æquali* fruantur.

§. XXXI. Sicuti vero per ambitionem pleræque ciuitates ortæ, ita fieri aliter vix potuit, quin etiam *inæqualitas* inter ipſos orietur ſubditos, cum enim omnia per ambitionem regerentur, neceſſarium erat, vt *inſtrumenta ambitionis* (k) ex ſubditis adhiberentur, quibus *præeminentia* præ aliis indulgebatur.

§. XXXII.

ſuis territoriis libere agunt, (2) omnia iura imperii exercent, nec (3) proprie illis Cæſar imperare poteſt, quin potius (4) ipſimet coimperant, (5) quo nomine Cæſari adhuc obſtricti ſunt, magis eidem obſtringuntur *ex pacto* & vt *Vaſalli*, quam vt *ſubditi ſeu vi imperij*.

(h) Sicuti enim per bellum imperia ſæpe conſtituuntur, ita ſæpe prouinciæ ſe in libertatem vindicant. De iuſtitia huius vindicationis ex circumſtantiis diiudicandum.

(i) Inæqualitas mater litium eſt, & ſemina ſeditionis parit, quo magis paucorum potentia creſcit: eo minus ſecura eſt imperantis gubernatio, quod bene explicat FORSTNER *in not. ad Tacit. p. 1. p. 143. ſeqq.* Vnde in Republica Hebraica maxima æqualitas ſemper fuit, donec in Regium ſtatum degeneraret.

(k) Inde eſt, quod in rebuspublicis regiis plus valeat *poten-*

§. XXXII. Sic & *famæ* & *exiſtimationis* valor inter ciues (l) maxime vigere vel vileſcere incipit, prout nimirum quis ex vita ſua vel inter *optimos ciues* haberi vel non haberi meritus eſt: nam in ſtatu naturali ceſſat hic valor, quia iudicium alterius in alterum ceſſat.

§. XXXIII. Et hinc potiſſimum in *ſtatu ciuili* attenditur diſtinctio: vtrum quis ſit integræ famæ nec ne? ad effectus ſcilicet ciuiles,

---

tentia inter ipſos ſubditos, plus per *ambitionem* agatur, quia hi, qui ad regimen ſimul adhibentur, & ſimul quandam prærogatiuam habent, *proceres* dicuntur, item *nobiles:* ceteri, *ſerui* vel *ignobiles*. Regis ad exemplum totus componitur orbis, Imperat hic, præcellit ceteris, ergo quos rex adhibet ad adminiſtrationem reginis, prærogatiuam quærunt, quaſi imaginem imperantis gerentes, vnde nobilitas prima in rebuspubl. orta. Sic Romulus ſtatim ſub auſpiciis regni ſubditos in *patricios*, qui *proceres* erant, & *plebem*, qui infimæ conditionis homines, diuiſit; ſed euentu apparuit, multa mala ex hac notabili inæqualitate orta eſſe.

(l) In ſtatu ciuili homines ſunt *famæ integræ*, vel *diminutæ*, quod ex iudicio aliorum dependet, quod in ſtatu naturali ceſſat. Contemtus quidem aliquis inter gentes ex turpi facto oritur, v. c. qui pacta non ſeruat, qui pacem vel fœdera frangit, ſed vt talis infamis fiat proprie, dici nequit, licet id quidem PVFEND. *lib. 8. c. 4 §. 5.* exiſtimet. Semper enim in ſtatu naturali actionum ſuarum quilibet cauſas iuſtificas allegare poteſt, quæ an veræ, at falſæ ſint, nullius iudicio *deciſiuo* determinari poteſt.

(m) *Va-*

les, quatenus in corpore ciuili ei valor (m) quidam attribui debeat.

§. XXXIV. Sed & hi, qui *integræ exiſtimationis* ſunt, ex *impoſitione imperantis* (n) cœperunt inter ſe diſtingui quoad valorem ciuilem, ſecundum quem alii aliis præferuntur, & vt alii iis cedant, *iure perfecto* exigere poſſunt, quo ipſo factum, vt certæ leges de *proëdria* ſint introductæ.

§. XXXV. Hic valor potiſſimum ſeſe exſerit in excellentiori gradu honoris, & vel *ſanguini* (o) in genere tribuitur ab imperante,

(m) *Valor* quidem proprie prædicatur de rebus in commercio poſitis, quæ certam *æſtimationem* ex impoſitione humana habent, vbi quædam res ſunt, quæ nullum valorem & pretium habent; aliæ autem valorem quendam, ſed variantem habent. Sic etiam in ciuitatibus ciuibus aliquis valor inter ſe attribui cœpit, & alius quidem *communis*, propter quem in genere in ſubditorum numero haberi poteſt, cui opponuntur iſti, qui per turpia facta communem valorem amiſere, vt propterea in rebuspublicis pro putido membro haberi debeant, & quaſi nullius pretii ſint, adeo vt collegiis, aliisque honorificis actionibus intereſſe non poſſint.

(n) Omnis hic valor *aduentitius* eſt, non *naturalis*, vti antea monitum, & hic valor aliis maiorem tribuit dignitatem, & maiorem efficaciam in negotiis ciuilibus, id quod ex particularibus rerumpublicarum ſtructuris metiendum.

(o) Sic nobilitas ſanguinis cohæret, & ſecundum varias diſpoſitiones rerumpublicarum variat, variaque iura habet, quæ ex iure publico particulari addiſcenda ſunt. Generatim prærogatiua eorum in eo conſiſtit, quod maiori

te, diciturque *dignitas natiua*, omnibusque liberis cohæret, vel pro meritis perſonarum imponitur, & cum perſona extingui ſolet, niſi ad liberos primos ſimul lege protrahi cœpit.

§. XXXVI. Quemadmodum autem valor hiſce ſubditis ab imperante impoſitus tantum concernit *ciues* inter ſe ratione reipublicæ, in qua ſunt poſiti, ita euidens eſt, extra rempublicam valoris huius nullam haberi rationem, ſed *ius* tantum *imperfectum* (p) producere.

§. XXXVII. Sic etiam, qui infamis inter ſuos eſſe cœpit, non ſtatim apud alios extra rempublicam (q) in eodem ſtatu conſideratur.

CA-

iori libertate gaudeant, nec in infimam conditionem ſubiectorum abiecti ſint.

(p) Hæc concluſio fluit ex poteſtate circumcluſa territorio ipſi. Nobilis Gallus prærogatiuam, quam in Gallia habet, non poteſt *iure ſuo* prætendere in Germania, niſi forſan, vti communiter fieri ſolet, ex *complacentia* eidem tribuatur, nec ſi nobilis Gallus & Germanus in tertio loco concurrant, prætendere hic poteſt, vt ille ei cedat, quia prærogatiua rempublicam non egreditur.

(q) Bannitus extra imperium poteſt a Rege Galliæ ad omnes admitti honores, quoniam infamia ſe non extendit vltra territorium, quod etiam in relegatis cum infamia ex academiis dicendum eſt. Et ſi vel maxime infamia perpetuo & vbique perſonæ cohæreat, poſſet tamen extra rempublicam ab alio imperante aboleri ad effectum, vt intra ipſius territorium ad omnes dignitates admitti queat. (r) Im-

CAPUT II.
DE OBLIGATIONE SUBDITORUM INTUITU IMPERANTIS.

§. I.

OBligatio ex natura *imperii* & *ſubiectionis* potiſſimum conſiſtit in *neceſſitate agendi ex imperantis præſcripto*, quæ alias dicitur *obedientia*. (r)

§. II. Dependet hæc ipſa obligatio ex *ſubmiſſione voluntatis* & *agnitione imperantis* (ſ) quæ ſi in totum deficiat, obligatio quoque ceſſet.

§. III.

(r) Imperans ſe refert ad ſubditos, ex cuius imperii indole ſequitur, vt ei ſit obediendum, adeoque inde ſtatim regula iuris: *imperanti pare*. Si enim ei non eſſet parendum, non foret imperans. Quin cum reſpublica tota hac mutua relatione cohæreat, & præterea ſocietas inæqualis ſit, *obedientia* per ſe inde fluit. Inane foret imperium ſine obedientia. Non ſunt ſubditi, qui ad obedientiæ leges non ſunt adſtricti, licet imperans quidam quoad *nomen*, non quoad *rem* in tali republica detur: Apud Germanos antiquos fuere reges *autoritate magis ſuadendi quam imperandi*: ergo nec ſubditos proprie dictos habuere, cum non *vi*, ſed *precibus*, non *imperio*, ſed *conſilio* omnia peragere debebant. Prout itaque ratio imperii ſe habet, ita quoque de *ſubiectione* iudicandum.

(ſ) Ab initio quidem reſpublicæ plerumque violenta ſubiectione ortæ ſunt, ſed, iis ſemel introductis, omnes, qui rempublicam intrant, ſe ſubmittere, & imperium imperantis agnoſcere tenentur. Imo qui antea liberi

populi

§. III. Et quia hæc obligatio ſaluti humani generis proſpicit, & ex præcepto legis naturæ venit, & præterea in ſtatu ciuili abſolute neceſſaria, hinc etiam ſtringit conſcientiam. (t)

§. IV.

populi erant, ſtatim obligationem hanc ſubeunt, quoties ſe voluntati vnius ſubiiciunt. Et ſic obligatio hæc *ex pacto* quoque *tacito* deduci poteſt, prout ſupra id expoſitum. Imo ne quidem ſubmiſſio ſufficit, ſi ne quidem ab imperante recipiuntur. Sic Afri cum Pœnis bellum gerentes ad Romanos confugerunt & *futuros ſe ſub imperio Romano dixerunt, ſi illis videatur, non ſunt tamen recepti.* APPIANVS *de bello Punic, p. 7. edit. Amſt.* Sic quoque victi in bellis ſe ſubmittere victori tenentur. Quamdiu adhuc reſiſtunt, *hoſtes*, non *ſubditi* ſunt, atque adeo ceſſat omnis ad parendum obligatio. Neque hæc *obligatio* pro inani habenda quod *violenta* ſit, cum vis in ſtatu belli pro *iniuſto* medio haberi nequeat, quippe quod inter gentes, vt licitum medium acquirendi imperia, receptum.

(t) Id ipſum eſt, quod PAVLVS inculcat *Rom. XIII.* conf. GROT. *lib. 1, c. 4. §. 4.* Obligatio *in conſcientia* dicitur, quæ ſimul internam obligationem inducit, vt ſi contra agamus, Deum lædamus, omnis boni ordinis autorem & approbatorem. Cum itaque hæc obedientia in hominum ſalutem a Deo approbata ſit, non poteſt non inobedientia Deum lædere. Accedit, in ipſa felicitatem totius reipublicæ contineri, quam ſupra in vnione quæſiui, hanc autem non aliter obtineri poſſe euidens eſt, quam ſi omnium voluntas imperantis voluntatem ſequatur, id quod per obedientiam fit. Optime hoc animaduertit Ageſilaus, qui interrogatus, quam ob cauſam Spartani aliis feliciores eſſent? reſpondit: *Quia plus quam alii ſe exercent imperando & obediendo.* PLVTARCHVS *in apophthegm. Lacon, p. m. 212.*

Idem

§. IV. Comprehendi autem hæc obligatio neceſſario in ſe (1) *renunciationem omnis reſiſtentiæ*, quæ in *ſtatu naturali* obtinuit, (u) cum renitentia pugnet cum obedientiæ vinculo.

§. V. Quibus poſitis perſpicuum eſt, populum, qui imperio alterius paret, nullam retinere maieſtatem ſeu ſummam poteſtatem, (x) id quod ſtatuunt Monarchomachi.

§. VI.

Idem quoque AGIS Archedami filius interrogatus, *quænam diſciplina maxime Spartæ exerceretur?* corroborauit, reſpondens: *peritia imperandi & parendi* ID. *ibid. p. 215.* Eleganter id ipſum CHRYSANTVS apud XENOPHONTEM *l. VIII. Cyrop. p. m. 201. lit. a. b. c.* illuſtrauit, & inde perpetuam rerumpublicarum felicitatem deduxit his verbis: *Cogitate, quænam vrbs hoſtium ab iis capi poſſit, qui nolint imperio parere? quæ amicorum vrbs conſeruari poſſit, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri poſſit? quonam modo facilius poſſint in præliis homines vinci, quam vbi ceperint ſeorſum ſinguli ſalutis propriæ conſilia capere: quid aliud rei præclaræ perfici poſſit ab iis, qui potioribus haud parent? quæ vrbes legitime adminiſtrentur? quæ domus ſeruari queant? quo pacto naues eo perueniant, quo tendunt? Nos ipſi ea commoda, quæ modo nobis adſunt, quanam alia ratione magis comparauimus, quam principi parendo &c.*

(u) In ſtatu *naturali* homines æquales ſunt, ergo ad reſiſtendum procliues, inde *bellum*. Sed in ſtatu *ciuili* neceſſario a ſtatu illo renitendi recedendum fuit, alioquin potius diſſociata multitudo, quam ciuilis ſocietas foret & ſtatus belli non ceſſaret. Accedit, quod obedientia ſtatim ceſſet, vbi reſiſtentia poteſt locum habere.

(x) Contradictionem inuoluit, ſubditos habere quan-

dam

§. VI. Sed voluntatum ſubmiſſione ſemel facta imperanti etiam *duro*, *impio*, & *infideli* parendum, (y) nec ſub prætextu *impietatis* aut *hæreſeos* (z) ei obedientia deneganda.

§. VII.

---

dam maieſtatem h. e. ſummum imperium, & tamen eos debere obedire, eosque renunciaſſe reſiſtendi facultati. Monarchomachi id ideo aſſerunt, vt populo ius tribuant inſurgendi contra imperantem, ſi male agat, ſic enim putant, populum ſuperiorem eſſe, qua ſententia perniciosior in hac diſciplina reperiri non poteſt. Nec obſtat, quod imperium *propter populum* ſit, & ſic ex nobilitate finis populus ſuperior iudicari debeat, nam hoc tantum ad *officium imperantis* pertinet, quomodo ipſe debeat eſſe comparatus, non vero ad *ius populi*. Sic & pater vtilitatem liberorum quærit, non tamen liberi ſuperiores ſunt, & patri reſiſtere poſſunt. Inde non poſſunt non arma ſubditorum contra imperantem mota iuri publico vniuerſali repugnare. Cum contra EMERICVM Hungariæ regem a fratre iuniore ANDREA arma ſumta & ſubditi ad ſeditionem deducti eſſent, & iam res ad prœlium ſpectaret, Emericus depoſitis armis & ſtipatoribus, corona ſceptroque ornatus per mediam aciem ſeditioſam inceſſit, illamque his verbis compeſcuit: *Non cum mortali vobis res eſt, miſeri, ſed cum eo, cui præ diuina dignitate ſupra mortalitatem aliquid accedit, ſub omnipotentis Dei tutela reges degunt, quorum læſa Maieſtas vix populorum exitio expiari poteſt.* BONFINIVS *rer. Hungar. decad.* 2. *l.* 7.

(y) Contrarium plures antiquitus cenſuerunt, tam Ethnici quam Chriſtiani. Satis notanter ait SENECA *in Herc. fur. victima haud vlla amplior poteſt, magisque optima mactari Ioui, quam rex iniquus.* Clerus Romanus ad ſtabiliendam ſuam poteſtatem populo impie perſuadere tentauit, regem impium, h. e. *a clero non dependentem*, non eſſe regem. Sic NICOLAVS Pontifex

Lotha-

Lotharium regem eſſe negat propter commiſſum adulterium, *ſi tamen*, ait, *rex veraciter dici poſſit, qui nullo ſalubri regimine corporis appetitus refrænat, ſed lubrica eneruatione magis illicitis eius moribus cedit c. 21. C. 2. qu. 1.* Similia in patrum ſcriptis paſſim obueniunt. Hoc intuitu Clerici autores fuiſſe videntur, vt reges electi iurare & ſolenniter promittere neceſſum haberent *de pietate & iuſtitia conſeruanda*, vt ſi regem impium deprehenderent, iam amplius eidem ſubditos non obligari crederent, qualis eſt impia ROSSAEI philoſophia, quin talem regem impium *Tyrannum* eſſe allegabant, hunc autem legitime a quouis interfici poſſe, imo interfectorem adhuc præmiis affici debere voluere. Atque hæc philoſophia eſt illa peſtis nefanda, quæ tot rerumpublicarum euerſionem procurauit, ſuffragante clero impio. Magis ſobria certe philoſophia veterum Chriſtianorum fuit, qui Iuliano Apoſtatæ non denegauerunt obedientiam ob apoſtaſian. Ab hac impia ſententia profluxerunt ſeditiones & bella ciuilia, quæ tamen iudice PLVTARCHO *in Bruto c. 17. peiora & deteriora ſunt tyrannide & iniuſto imperio.* Breuiter, ſicut princeps propter impietatem non amittit imperium, ita ſubditorum obligatio durat. Si amitteret illud, vel ex *natura ſtatus ciuilis* hoc fieri dicendum eſſet, quod abſurdum, cum potius ſtatui ciuili eiusque quieti repugnet, vel *ex præcedente pacto*, quod tamen hic deficit, & ſi vel maxime adſit, deeſt tamen, qui de eo iudicare poſſit, cum populus *proprio iudicio* ſe obligationi eximere nequeat.

(z) Romanæ aulæ ius publicum aliud docet, quod ita principes Hierarchiæ & iugo cleri ſe ſubducant, & quaſi rebelles fiant, quod dogma mirifice excoluerunt ab omni tempore hi, qui ſocietatem Ieſu profitentur. Bellum omnibus regibus hæreticis grauiſſimum indixit iam olim anno 1592. Wilhelmus Roſſæus, vel, qui ſub hoc nomine latitat, GILBERTVS GENEBRANDVS *in tr. de iuſta reip. Chriſt. in reges impios & hæret. poteſtate*, vbi reges hæreticos non eſſe reges, ſed excommu-

§. VII. Multo minus *Pontifici* vel vlli alii po-

nicandos, imo bello perſequendos contendit. Quantas turbas ſeditionesque hoc impium dogma excitauerit, hiſtoriæ omnium ſeculorum loquuntur. Facile vero apparet, hoc dogmate nefando aulam Romanam tantum intendiſſe, imperantium poteſtatem ſupremam ſupprimere regiaque ſceptra pedo ſuo ſubiicere. Eſt in bibliotheca regia Berolinenſi *Codex MCtus* GRATIANI, antiquiſſimus, *ſeculi XIII.* manu elegante in membrana conſcriptus, vbi prima litera *decreti* GRATIANI, H. ſcilicet, in parte ſuperiore *Pontificem*, altera manu benedicentem, altera manu faſciam quandam tenentem: in parte infima literæ, *imperatorem* altera manu gladium, altera prædictam faſciam apprehendentem repræſentat, ipſi faſciæ vero hic notabilis & ſimul faſtuoſus verſiculus inſcriptus legitur:

Rex ego ſum regum, lex eſt mea maxima legum.
Te facio regem, tu rectam dilige legem.

qua ſententia totum *ius publicum aulæ Romanæ*, vniuerſali e diametro contrarium, depingitur, inſimulque oſtenditur, Reges tam diu reges eſſe, quamdiu *rectam* diligant *legem*, h. e. cleri Romani placita. Vtinam vero omnes eodem auſu pontifici reſtitiſſent, quo PHILIPPVS Pulcher BONIFACIO VIII. ſed forſan in aliis non defuit voluntas, quin ſubditorum ſuperſtitio executionem impediuit. Hæreſis, nec religio ipſa, quæcunque ſit, ſtatum publicum tollit, mutat, aut eam afficit, & res conſcientiæ eſt, quæ ſicuti ſubditis eſt relinquenda, ita eadem libertate imperantes multo magis frui debent. Eſt hæreſis *diſſenſus a religione dominante*, & ita nouam *ſectam*, vel, vt loquuntur, *nouam religionem* conſtituit, quæ iura imperii non concernit, cum ethnici reges idem imperium, quod Chriſtiani gerunt, optimo iure exerceant.

(a) Vin-

poteſtas erit, vinculum obedientiæ, quo ſubditi conſtringuntur, relaxandi. (a)

§. VIII. Et in hoc principio naturaliſſimo conſenſerunt omnes, quibus curæ cordique

(a) Vinculum *obedientiæ* eſt ex propria ſubditorum ſubmiſſione, qua imperanti ſimul poteſtatem in ſe dederunt. Aut itaque imperantes alteri ſubſunt, aut non. Priori caſu non ſunt imperantes, cum poſſint a ſuperiori deponi & actionum ſuarum rationes eidem reddere teneantur: Poſteriori deficit ſuperior, qui vinculum ſubiectionis in ſubditis tollere poſſit. Equidem Pontifex imperium in imperantes ſibi arrogat, & vi huius tot imperatores excommunicauit, ſubditosque a vinculo ſubiectionis abſoluit. Aſt talis relaxatio *iuri vniuerſali* e diametro repugnat, quod ſingulis rebuspublicis *independentiam* tribuit, & hactenus monſtroſa illa Monarchia, cui etiam reges colla ſubmittere deberent, ab omnibus ſeculis ita impugnata eſt, vt quæ a Pontifice acta ſunt, *vi*, *aſtutia* & *ſubdolis artibus* geſta ſint. Nulla grauior peſtis rebuspubl. imminere potuit, quam hæc ſacra Tyrannis, quæ Monarchomachiſmum adhuc ſuperat, cum prætextu *autoritatis diuinæ* adhuc inſtructa ſit, quæ facile vulgus ſuperſtitione captum decipere poteſt. Senſit Germania hanc peſtem, cum HENRICI IV. & FRIDERICI I. exautoratio ſubditos armaret, & bellum ciuile excitaret, vt fere dicere poſſis, non grauiorem hoſtem vnquam rebuspublicis imminuiſſe, quam Pontifices, qui animam & ſpiritum rerumpubl. extinguere conati ſunt. Et forſan illa pictura, de qua ad §. *præcedentem* mentio facta, adumbrare voluiſſe videtur FRIDERICI I. fata, quorum memoria eo tempore adhuc recens erat. Sed ab hac Tyrannide reſpublicæ hoc tempore prouidentia diuina liberatæ ſunt.

 (b) HAY-

que ſalus reipublicæ fuit, nec ſtudio *hierarchiæ* abrepti ſunt. (b)

§. IX. Quatenus tamen voluntatem ſuam ſubmittere *potuerunt*, & *voluerunt*, eatenus obligantur, & ita in hac obligatione cenſetur exceptus ipſe Deus, tanquam *ſuperior.* (c)

§. X.

(b) HAYMO Epiſcopus Halberſtadienſis *in c. 13. ad Rom.* ſatis conuenienter ait: *Siue bona ſit illa poteſtas ſiue mala, quicunque ei reſiſtit, ſubtrahendo ſeruitium ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quem ei debet præbere; Dei ordinationi reſiſtit & diſpoſitioni, cuius ordinatione illi principantur.* Veteres Chriſtiani aperte profitebantur, ſe pro imperatoribus ethnicis, qui in ipſos tamen ſæuiebant, præces fundere, ceu pluribus oſtendi *diſſ. de iure precum publ. c. 1. §. 10. ſeqq.* AENEAS SYLVIVS *lib. de ort. & aut. Imp. Rom. c. 16.* in hunc ſenſum ita loquitur: *Tolerandum eſt patienter, quicquid princeps facit inique, expectandaque eſt vel ſucceſſoris emendatio, vel ſuperni correctio iudicis, qui violentias & iniurias non ſinit eſſe perpetuas.* Cum Darius a Beſſo lethaliter vulneratus eſſet, Alexander hoc nefandum facinus vindicare ſtuduit hac ratione, *quod ad vltionem pertineat, iam non ſuam, ſed exempli, communemque omnium regum eſſe cauſam, quam negligere illi & indecorum & periculoſum eſſe, quippe cum in altero iuſtitiæ eius, in altero etiam vtilitatis cauſa verſetur.* IVSTIN. *lib. XI. c. 15.* CVRT. *lib. V. inf.*

(c) Notum eſt vulgatum: *Deo magis obediendum eſſe, quam hominibus*, h. e. quæuis extrema potius eſſe toleranda, quam vt ſecundum præceptum principis illa agamus, quæ voluntati Dei aduerſantur. Veritas huius adſerti ſatis certa eſt, ſed non raro homines ſibi fingunt præcepta Dei, vt ſub hoc prætextu obedientiam imperantibus denegent. Iuſſus erat AMBROSIVS, vt templum

§. X. Si modo manifeſte conſtet, manda-

plum traderet imperatoris delegatis, reſpondet: *Mandatur: trade baſilicam h. e. dic aliquod verbum in Deum & morere, nec ſolum dic aduerſus Deum, ſed etiam fac aduerſus Deum.* Ita interpretabatur Ambroſius mandatum imperatoris, *de templo haereticis tradendo*, & ſub hoc praetextu obſequium denegabat, cum tamen *traditio templi* nihil contra voluntatem diuinam contineat, cum Deus templis non indigeat, ſed templa potius ſint in imperantis poteſtate. Inde pergit: *allegatur imperatori licere omnia, ipſius eſſe vniuerſa reſpondeo: noli te grauare imperator, vt putes te in ea, quae diuina ſunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, ſed ſi vis diutius imperare, eſto Deo ſubditus. Scriptum eſt, quae Dei Deo: quae Caeſaris, Caeſari. Ad imperatorem palatium pertinet, ad ſacerdotem eccleſiae. Publicorum tibi moenium ius quaeſitum, non ſacrorum. Iterum dicitur: mandaſſe imperatorem: debeo & ego vnam baſilicam habere. Reſpondi: non licet tibi illam habere. Quid tibi cum adultera? adultera enim eſt, quae non eſt legitimo Chriſti coniugio copulata c. 21. c. 23. qu. 8.* Miſerrima ſane eſt philoſophia Ambroſii, quae ſuperſtitionem circa templa vbique prae ſe fert, ne dicam, quod manifeſte ius ſupremum imperanti circa ſacra deneget. Meliorem philoſophiam ſecutus eſt PAPINIANVS, qui cum a CARACALLA iuſſus eſſet, vt fratricidium GETAE colore iuris defenderet, detrectauit recte obſequium, aſſerens: *non tam facile eſſe parricidia excuſare, quam admittere*, & ita glorioſam ſuſtinuit mortem. Ruſſi e contrario domino in omnibus, quicquid etiam tyrannice mandet, obedientiam praeſtare dicuntur, cum Dei voluntate omnia geri exiſtiment, CHYTR *Chron. Saxon. lib. 1.* ad quam obedientiam tamen ius publicum vniuerſale eos non adſtringit. conſ. GROT. *de iur. bell. & p. lib. 2. c. 26. §. 3. & in not.* ibidem, vbi plena manu id illuſtrat.

 (d) Alias

datum imperantis eſſe impium & iniquum: *in dubio* (d) enim potius parendum.

§. XI. Præterea idem præceptum applicari nequit, ſi *iubentis* tantum iniquitas adſit, non *exequentis*. (e)

§. XII. Sunt quoque ſubditi *ex voluntate imperantis* magiſtratui ſubalterno (f) ad obedien-

(d) Alias quidem in dubio abſtinendum eſſe ratio docet, ſed tantum in iis negotiis, quæ nullam neceſſitatem agendi habent, ſed æque facile omitti poſſunt. Aſt in iis, quæ neceſſitatem agendi habent ex *vinculo ſubiectionis*, talis electio haud ſalua eſt, qui potius tam diu præciſe obedientia præſtari debet, donec de iniquitate manifeſte conſtet. Nulla eſt a ciuili ſocietate magis aliena opinio, quam *in dubio non eſſe parendum*, cum ita ſubditi facile ſibi dubium fingere poſſint, ad detrectandum obſequium. Et ita ſubditi pro cauſa ſui principis in hoſtem ire debent, vtut de *iuſtitia cauſæ* illis non ſatis conſtet. *Si vbi iubeantur*, philoſophatur OTHO apud TACITVM *lib. I. hiſtor. quærere ſingulis liceat, pereunte obſequio, etiam imperium intercidit;* & paucis interiectis: *parendo potius quam imperia ducum ſciſcitando res militares* (ſubditorum) *continentur*.

(e) Non ſemper peccatum eſt in executione. Inique ſæpe princeps extorquet a ſubditis tributa, in quorum *ſolutione* nihil iniqui latitat. Peccabat Dauid iubendo, vt populus numeraretur. Ioabus eum a propoſito grauiter dehortabatur, tandem vero, rege idem mandatum vrgente, obtemperauit.

(f) Magiſtratus ſubalterni intuitu ſubditorum publicam perſonam & autoritatem habent, ſed non *ex horum ſubmiſſione* ſed *imperantis voluntate*, intuitu cuius *meri ſubditi* ſunt. Cum itaque ſubditi hiſce ad obedientiam obſtricti ſint ex *voluntate imperantis*, certe *contra voluntatem* eius illis obedientiam præſtare nequeunt. Nequaquam

dientiam obſtricti; ſed ſicut hæc obligatio eſt *ſubordinata*, ita ſemper cenſetur excepta imperantis perſona.

§. XIII. Extendit quoque hæc obedientia ſe ad ea, in quibus ſubditi ſibi libertatem, imperantis pacto præcedente, (ff) retinuere.

§. XIV.

---

quam itaque audiendi ſunt, qui inferiori magiſtratui facultatem reſiſtendi principi concedunt, ſi forſan contra officium agere videatur, inter quos eſt DANAEVS *lib. 4. polit.* & Stephanus Iunius Brutus, cum tamen inferiores magiſtratus omnem ſuam autoritatem a ſummo imperante habeant, ab eo dependeant, & intuitu eius plus iuris non habeant, quam ceteri ſubditi. Hoc vnicum tantum eis relictum eſt, vt, quæ obſtare executioni mandari videantur, referre imperanti poſſint, ſed neutiquam eidem reſiſtere.

(ff) Non raro ſubditi in delatione imperii quædam excipere ſolent, quorum libertatem imperans ipſis pacto publico promittit, v. c. ne turbentur a principe in *immunitatibus*, *priuilegiis* aliiſque *iuribus*, quin quando armata manu ciuitates occupantur, capitulatione præuia, plerumque pactum hoc ei inſeri ſolet, *de iuribus ciuium non imminuendis aut tollendis*. Quid itaque dicendum, ſi princeps poſtmodum ea tollat, imminuat? Contra fidem pactorum vtique agit, iniurius eſt in ſubditos, ſed *conditio ſubiectionis* facit, vt obedientiam tandem nec in hoc caſu poſſint recuſare, aut eidem reſiſtere, cum talis reſiſtentia cum ſubiectione conſiſtere non poſſit. Quodſi vero tertius guarantiam horum pactorum in ſe recepit, *iure gentium* defendere ſubditos alterius imperantis poterit, vt pactis ſtetur: aſt ſubditi contra principem nihil tentare poſſunt, cum iis nunquam colores iuris deficiant, quibus facta ſua incruſtare poſſint, de quibus

 tamen

§. XIV. Præterea (II.) ſubditi quoque obligantur ad *patiendum*, (g) quæcunque etiam illis iniuria inferatur.

§. XV.

---

tamen iudicare ſubditis integrum haud eſt. Valet hic quoque illud VALENTINIANI imperatoris ad milites: *Veſtrum fuit, vt me extolleretis ad imperialem dignitatem, res autem adminiſtrare, non iam veſtri ſed principis ipſius eſſe, vos ipſi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere & quietos eſſe, me autem, quid facto opus ſit, curare decet.* Equidem HVBERVS *de iure ciuitatis lib. 1. ſect. 9. c. 3.* §. *17. & 18.* excipit caſum, ſi *lex commiſſoria* adiiciatur pactis publicis, *vt ſi rex non ſeruet intra fundamentalia, populus omni obſequii vinculo ſolutus ſit*, vti Poloni hodienum adhuc ſtipulari ſolent: Verum tale pactum ſtatui ciuili contrariari & plane inane eſſe iudico, cum deficiat ſuperior, qui de eo iudicare poſſit, an & quatenus contra leges fundamentales imperans peccauerit, nec vnquam rationes iuris deficiant, quibus facta ſua iuſtificare poſſit, de quo infra pluribus.

(g) Duplex obligatio ex *ſubiectione* fluit (α) ad *obediendum* (β) ad *patiendum.* Supra vbi de limitibus imperii actum eſt, hoc ſatis excuſſum, & ſimul oſtenſum, principis poteſtatem ſe quidem non extendere ad iniuriam ſubditis inferendam, interim ſubditos in *publici boni gratiam* reſiſtere non poſſe, & hactenus facta eiusdem effectum externum iuris habere, quod etiam Deus innuit in deſcriptione iuris regii *1 Sam. VIII.* Plenius hac de re egit GROT. *de I. B. & P. lib. 1. c. 4.* Non poſſet ſalutis publicæ ratio ſubſiſtere, ſi promiſcuum reſiſtendi arbitrium ſingulis conceſſum foret. Tyranno tamen, qui *exercitio talis* ſit, reſiſti eumque occidi poſſe volunt. HVBER *cit. l.* Verum recte animaduertit illuſtris THOMASIVS *in obſeruat. ibid.* vix *in hypotheſi* definiri poſſe, quisnam pro tali habendus ſit, & ſi vel maxime de eo conſtaret, ſingulis tamen ius reſiſtendi vel occiden.

§. XV. Atque adeo nequidem ob *religionem*, eiusque illibatam conſeruationem (h) arma contra imperantem ſubditi capeſſere poſſunt, ſed potius quæuis mala tolerare debent.

§. XVI. Equidem GROTIVS quibusdam in caſibus hanc obligationem ceſſare defendit, ſed vel *ad regulam* non ſpectant, (i) vel admodum dubii ſunt. (k)

§. XVII.

---

denui haud competeret, vt ita tota hæc doctrina ad ſpeculationes meras referenda videatur. Bene TACITVS: *Bonos imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Idem alibi: *quomodo ſterilitatem aut nimios imbres & cetera naturæ mala, ita luxum & auaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, ſed neque hæc continua, & meliorum interuentu penſantur.* Alii aſſerunt, eum pro Tyranno, cui reſiſti poſſit, habendum eſſe, *qui notorios imperii fines excedit in detrimentum totius reipubl.* Sed quis ſubditorum de eo iudicabit? Non *ſinguli*, quia nullo iure hoc iudicium ſibi arrogare poſſunt; *non omnes*, quia populus de eo, quod reipubl. conducit, arbitrari nequit, quod iudicium omne in imperantem transtulit.

(h) Fuga potius amplectenda, quam armis huiusmodi vtendum ad exemplum primitiuorum Chriſtianorum, de quibus plura egregia adduxit GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 7.* De conuallenſibus plura ſingularia adduxit Dn. HENNIGES *in Comm. ad Grot. cit. l.* Fratrum Bohemorum exemplum quoque inſigne eſt, quod ad illuſtrandam hanc materiam adferatur, quorum fata ſane admiratione digna ſunt.

(i) Sic *lib. 1. c. 4. §. 8.* huc refert caſum, ſi principes ſub populo ſunt. Sed ita ſummum imperium non habent, quin populi miniſtri potius dicendi ſunt. In §. 9. huc refert

§ XVII. Quodſi hoſtis inuadat territorium, quamdiu quidem ſubditi hoſti reſiſtunt, eidem non obligantur; aſt poſtquam a ſuo legitimo imperante amplius defendi nequeunt, (l) & victoris iugum ſubire coguntur, ſoluti ſunt a priori nexu, & nouo imperanti tamdiu obligantur, quamdiu eius poteſtati ſubſunt.

§. XIIX. Ceterum vinculum hoc ſubiectionis, obligatio tam arcta ad parendum, non

refert caſum, ſi imperans imperium abdicauit, aut manifeſto pro derelicto habuit. Sed ita in ſortem priuatorum incidit, qualitate enim depoſita, ceſſant omnes effectus qualitati illi cohærentes. Tale quid imputant WENCESLAO, quod imperium pro derelicto habuerit, de quo ex circumſtantiis hiſtoricis iudicandum.

(k) Huc refert in §. 11. ſi hoſtili animo in rempubl. ſæuiat, ſed talis caſus vix dabilis eſt, & plerumque in applicatione priuatæ iniuriæ quorundam pro *hoſtilitate in vniuerſam rempublicam* aſſumuntur. In §. *ſeq.* habet caſum de *clauſula commiſſoria*, de quo iam ſupra actum eſt. Idem iudicium formandum de caſu in §. 14. propoſito.

(l) Supponi ergo caſus debet, vbi omni auxilio legitimi imperantis deſtituti ſunt, ita enim ſe ſubmittere hoſti licite potuere, cum legitimus princeps in hoc conſenſiſſe præſumendus ſit, vt potius hoſtis poteſtatem ſubeant, quam cum totali deſtructione ciuitatis reſiſtant. Neutiquam itaque contra obligationem ſubditorum exiſtimandæ ſunt pactiones, quas cum victore tales ſubditi omni defenſione deſtituti ineunt, vti plerumque fieri ſolet, cum ita ſe potius conſeruat in ſui legitimi principis commodum. Vnde licite homagium victori præſtant, preces pro eo fundunt in eccleſiis &c. cum hæc omnia ſint ſubiectionis conſequentia.

(m) Lo-

non aufert ſingulis libertatem *emigrandi*, (m) & priſtinas ſedes derelinquendi, quatenus tali emigratione nullum ciuitati præiudicium creatur.

§. XIX.

(m) Loquor hic de iure publico vniuerſali, ſi præterea libertas ſubditorum emigrandi haud reſtricta fuerit. Hoc enim conclamatum eſt, poſſe imperantem hanc libertatem reſtringere, vel certis demum ſub conditionibus admittere, qua lege deficiente, ſubditis hæc libertas ſalua manet. Equidem obſtare videtur vinculum arctiſſimum, quo imperanti ſunt obſtricti, quo ſe liberare poſſe, inuito imperante, non videntur, eadem ratione, qua ſerui iugum ſeruitutis declinare haud poſſunt. Verum ſicut magna diuerſitas occurrit inter ſeruos & ſubditos, ita argumentum ab illis deſumtum non ſtringit. Et licet ſubditi ſemel voluntatem ſuam imperantis voluntati ſubmiſerint, ſeque ad obedientiam obſtrinxerint, ex natura tamen rerumpublicarum per ſe non fluit *perpetua ſubiectio*, vel quod ſe ad *perpetuam ſubiectionem* obſtrinxerint, ſed quod, quamdiu ſubditorum numero continentur, ſinceram & debitam obedientiam præſtare velint. Potuit ergo ſingulis libertas emigrandi relinqui, quæ vires reipublicæ nec minuit nec ſupprimit. Nunquam deficit alter. Et denique cum tot circumſtantiæ obuenire poſſint, quæ pro varia vitæ humanæ conditione vrgeant emigrationem, quæque in tanta copia hominum euitari non poſſunt, imperans, naturæ humanæ optime conſcius, potius emigrandi facultatem ſingulis reliquiſſe, quam ademiſſe videtur, id quod exemplum gentium quoque docet. CICERO *orat. pro Cornel. Balb. p. m.* 719. hoc exemplo ciuium Romanorum declarat aiens: *iure noſtro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus poteſt, neque, ſi velit mutare, non poteſt, modo adſciſcatur ab ea ciuitate, cuius eſſe ſe ciuem ciuitatis velit*, & poſt pauca inter iura præclara atque diuini-

§. XIX. Quodſi enim migratio tenderet in grauem reipublicæ iacturam, (n) vel in fraudem eius (o) fieret, delictum conſtitueret, & ab imperante impediri poſſet.

§. XX.

---

uinitus a maioribus comparata inter alia refert, *ne quis in ciuitate maneat inuitus. Hæc ſunt enim*, pergit, *fundamenta firmiſſima noſtræ libertatis, ſui quemque iuris & retinendi & dimittendi eſſe dominium.* Equidem BODINVS *de republ. lib. 1. c. 6.* diſtinguit inter *domicilii commutationem* & *patriæ repudiationem*, vt illam quidem permiſſam, non æque hanc licitam cenſeat, quo ipſo reſpexiſſe videtur ad placita iuris R. ſecundum quæ forum originis immutabile erat. Aſt de eo non eſt quæſtio, ſed tantum de iure publico vniuerſali diſputamus. Mere ciuile eſt, quod de *origine* diſponitur in iure Romano, cum iure naturæ, mutata origine, omne vinculum relaxetur & ſoluatur.

(n) *Sæpiſſime*, ait BODINVS *de republ. lib. 1. c. 6. principes ingenioſos homines præmiorum magnitudine ac immunitatum illecebris ad ſe pertrahunt, ſiue ad finitimos principes debilitandos, ſiue ad ſuos ciues erudiendos, ſiue ad opes & copias cogendas* &c. Debet diſceſſus eſſe innoxius, alioquin imperans illum recte prohibet, ne respublica detrimentum capiat. Quid enim ſi plures ex ciuitate diſcedere vellent, maxime illi, ex quorum commercio reſpublica floruit? quid ſi artifices aliorſum ſe conferre velint, cum tamen interſit imperantis, ne huiusmodi artifices ad vicina loca emigrent?

(o) Huc reſpexit R. I. *de anno 1512.* ibi: *und nachdem ſich mannigfältig im Reich begiebt, daſs etliche leichtfertige Unterthanen umb verſchuldete Sachen von ihrer Herrſchafft oder Nachbahrn empören, und unwillens befleiſsigen, ihre Herrſchafft oder deſſelben Unterthanen bedrauen, und umb ihre vermeinte Forderung nicht ordentlich billig recht nehmen wollen: haben wir denſelben zu begegnen geordnet und*

geſe-

§. XX. Præterea emigrandi libertas reſtringi poteſt (I.) ſi aliud inſuper vinculum peculiare (p) adſit, ob quod diſcedere ſubditus non poſſit.

§ XXI.

---

geſetzet, daſs hinführo dieſelben niemand wiſſentlich enthalten, hauſsen herbergen und dergleichen fürſchub thun &c Similiter in R. I. *de anno 1544. §. 83.* cauetur: *Doch ſoll kein Stand den andern zu ſeiner Religion dringen, noch dem andern ſeine Unterthanen abpracticiren oder wider iede Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen* &c. Idem repetitum in R. I. *de anno 1551. §. 93.* Pertinent huc etiam, quæ in A. B. *tit. 16.* de *Phalburgeris* conſtituta leguntur: *Ceterum quia nonnulli ciues & ſubditi principum, Baronum & aliorum hominum, ſicut frequens ad nos querela deduxit, iugum ordinariæ ſubiectionis quærentes abiicere imo auſu temerario contemnentes in aliarum ciuitatum ciues recipi ſe procurant, & frequentius in præterito procurarunt, & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præſumſerunt vel præſumunt deſerere, terris ciuitatibus, oppidis & villis corporaliter inſiſtentes, ciuitatum, ad quas hoc modo ſe transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defenſari contendunt, qui in partibus Alemanniæ Phalburgeri conſueuerunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alieni fraus & dolus* &c.

(p) Subditi ad officium publicum ab imperante adſumti diſcedere, vel illud deſerere, inuito eo, non poſſunt, cum vinculum illud, quod ex officio ſuſcepto eosdem ſtringit, indiſſolubile ſit intuitu ſubditorum, vt eo ſe liberare non poſſint, ſed imperans tantum eos remouere queat, prout ſuo loco dictum eſt. Similiter glebæ adſcripti, proprii homines, & Wildfangi tam adſtrictiſſimæ conditionis ſunt, vt diſcedere haud poſſint, eodem modo, quo ſerui iugum herile excutere non poſſunt.

(q) Ta-

§. XXI. (II.) Si *lege publica* (q) emigratio prohibita ſit. (r)

§. XXII. (III.) Si alias *intempeſtiua* (ſ) fuerit, h. e. eo tempore ſuſcipiatur, quo ſubditis imperans valde eget.

§. XXIII. Sicuti autem in totum prohiberi, ita quoque ita reſtringi lege publica poteſt,

---

(q) Talem legem vt *inhumanam* inualidam eſſe quidam aſſeruerunt. vid. KLOCK *de vectigal. concl. 63.* SCHEPLITZ *ad conſuet. march. P. 4. tit. 14. §. 2.* quod libertati naturali aduerſetur, & contra ius gentium ſit, contra quod princeps nihil diſponere poſſit, MYLER AB EHRENB. *de princip. & ſtat. imp. c. 63.* Aſt enim vero, ſi huiusmodi argumentis robur quoddam ineſſet, imperanti interdictum eſſet, in aliis rebus quoque libertatem ſubditorum reſtringere, id quod tamen minime aſſeri poteſt, prout ſupra euictum. Quin ſemper libertas ſubditorum reſtringi poteſt, quatenus reipublicæ vtilitas, ſalus & incolumitas id poſtulat. Neque hæc emigrandi libertas ſimpliciter poteſt dici *iuris gentium*, prout *legem*, ſed tantum quatenus *facultatem naturalem* denotat, quæ tamen mutari omnino poteſt. Quin ſi lege publica emigrandi libertas prohiberetur, id agnouiſſe videntur, qui in illam ſe recipiunt, ſcientes, ſe legibus reipubl. ligari.

(r) Sic Mediolani Senatus decreto nec ius alienæ ciuitatis capere nec domicilium in eiusdem imperii finibus commutare fas eſt, niſi prius impetrata venia & honorario principi ſoluto. Plura alia exempla collegit BODIN. *de republ. lib. 1. c. 6.*

(ſ) Ita enim vergeret diſceſſus in reipubl. præiudicium, nec innoxius amplius dici poſſet, quod tamen requiritur, prout ad §. 19. dictum; Inde ratio poſtulat, vt diſceſſurus emigrandi propoſitum imperanti mature ſigni-

teſt, vt diſceſſurus *onera quædam* (t) præſtet in commodum illius reipublicæ, quam deſerere intendit.

§. XXIV. Ceterum vtut ſubditi omnia iura, quibus ad ſe ſuaque inter homines tuenda egent, in imperantem transtulerint, & ſe ad omnimodam ſubiectionem obligauerint, quædam tamen iura illis illibata manſerunt tum *inter ſe*, tum *intuitu imperantis.* (u)

§. XXV.

gnificet, niſi ſatis conſtet, quod nullum in emigratione reipublicæ immineat periculum, vel decrementum.

(t) Ita in multis ciuitatibus receptum eſt, vt ſubditus, deſerere ciuitatem volens, de omnibus ſuis bonis certam pecuniæ ſummam ſoluere cogatur, quam penſitationem vulgo vocant *die Nachſteur, Abzug:* Antiquiſſimum hoc collectandi genus eſſe, vel inde conſtat, quod iam Cæſar Auguſtus eo vſus legatur ad varia bellorum incommoda ſuſtinenda DIO *lib. LV.* TACIT. *IV. annal. 55.* Fundatur hæc diſpenſatio optima ſane iuris ratione; quoniam enim diſceſſurus tot commoda ex ſecuritate publica, per rempublicam conſtituta, & conſeruata, percepit, æquum quoque eſt, vt in horum compenſationem aliquid largiatur in vſus publicos, vnde porro onera publica ſuſtineri poſſint. Et cum hæc ratio vniuerſalis ſit, ſinguli ad huiusmodi onera obligantur, niſi ſe exemtos doceant. Ipſa exemtio eſt iuris poſitiui, nulla iuris vniuerſalis, & ita in hac diſciplina explicari nequit. Poteſt etiam pacto mutuo ciuitatum exemtio conſtitui, qualia pacta hinc inde in Germania occurrunt. vid. KNIPSCHILD *de ciuit. imp. lib. II. c. 20. n. 22.* MYLER. *de Stat. imper. c. 63. n. 8. ſeq.* BESOLD. *theſ. pract. voc. Abſchoſs.*

(u) Iam *P. gener.* oſtenſum eſt, in republ. dari duplicis

CAPVT III.

DE IURE ET OBLIGATIONE CIVIUM QUA TALIUM INTER SE.

§. I.

EST inter ſubditos eo arctius vinculum, quod non tantum *ſub vnius imperio* in vnum corpus coaluerint, ſed *inter ſe* quoque ſocietatem æqualem (y) conſtituant.

§. II. Hæc ſocietas *æqualis* inter ſubditos an-

tam aliena eſt, vt merito verendum ſit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de numine male ſentientium opiniones vi nimia & magiſtratus ſeueritate adigatur, ademto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorreant, profitendæ neceſſitate*, vti monuerunt Proteſtantes Belgici anno 1566. in literis ad Ducem Parmenſem ſcriptis apud THVANVM *lib. XL. p. 414.* Quantas calamitates ſententia contraria pepererit, docent nuptiæ Pariſienſes, varia gentium excidia, imprimis vero iudæorum miſerrimæ clades, vti omnibus notum eſt.

(y) Faciunt ſubditi vnum corpus cum imperante, & hactenus ſocietas ſumme inæqualis eſt, & ex natura ſua *inæqualem obligationem* & *iura* producit. Deinde inter ſe, non habito reſpectu ad imperantem, æqualem ſocietatem colunt, id quod ex *geneſi rerumpubl.* earumque *nexu* conſpicuum, & *lib. I. c. 2. P. Spec.* demonſtratum eſt: antequam enim cœtus ſe vnius voluntati ſubiiciat, inter ſe nexu æquali cohærere debet, qui nexus per *imperium* accedens non abſorbetur, ſed firmatur, conſtringitur, augetur.

 (z) Actum

ante *imperium* imbecillis fuit, ſed vires ſuſcepit ex imperio eidem accedente. (z)

§. III. Proinde imperium ſuperueniens non ſuſtulit *vnionem illam æqualem* inter ciues, ſed potius firmauit, (a) cum absque imperio illa conſeruari haud potuerit.

§. IV. Et quidem manente *eodem nexu*, cenſetur adhuc *eadem ſocietas* eſſe, quæ olim fuit, (b) licet mutatæ perſonæ ſint.

§. V.

(z) Actum eſt ſupra de huiusmodi vnionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.

(a) De hoc itidem plenius actum ſupra *c. 2.* Patet exinde, quod *ſubditorum* inter ſe ſit longe diuerſa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem ſocietatem ciuilem non ſunt ſuſcepti. His non æque ad defenſionem obligantur, ac ſibimet ipſis. Qui ληςρικὴν exercuerunt, in alios, non in ſemet ipſos illam iure fundatam eſſe credidere. Non poſſunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibuscum talis peculiaris ſocietas non eſt inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem. Olim apud Romanos peregrini in totum a *communione iuris Romani* excludebantur, ſaluis iuribus naturalibus & Gentium. Nec proſelyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium iudæis cum incircumciſis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accuſabant, *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita vt cæteros pro hoſtibus ducant, cum nulla gente alia menſam habere communem, neque bene eos aliis velle.* In hoc tamen Iudæi leges naturæ minime obſeruabant, cum per talem ſocietatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

(b) Ita ex his principiis philoſophatur ICtus in *l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque vniv. nom.* id quod omnibus colle-

§. V. Cum vero ſubditi, vni imperio ſubiecti, non ſemper vno contineantur loco, hinc inde naſcuntur plures ſubditorum *ſpeciales ſocietates*, (c) quæ inter ſe quoque ſeparatas rationes habent.

§. VI. Et quia plerumque ſtatus ſubditorum diuerſus eſt, diuerſa quoque iura inter ſe quodammodo habent, (d) quatenus ſta-

collegiis æqualibus commune eſt, conſequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes durant.

(c) Ab initio quidem ſinguli cœtus in vno loco collecti ſuum peculiarem imperantem habuere, ſed mox vni plures ſubiecti ſunt. Inde originem traxerunt *prouinciæ*, *vrbes*, *pagi*, *vici*, qui cœtus ſinguli inter ſe peculiarem conſtituunt *vniuerſitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter ſe habent. Agunt inter ſe ad inſtar ſingulorum. Poſſident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta ſunt ſupra, his applicari poſſunt. Vnde reſpectu ſummi imperantis ad inſtar *priuatorum* ſunt, quod recte obſeruarunt ICti Romani, qui ciuitates imperio Romano ſubiectas *priuatorum* inſtar eſſe iudicarunt, vnde *iura reipublicæ propria* ſibi vindicare nequeunt, ſed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fiſci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data ſunt, ſibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum & vicum ſpectant, ſunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus *c. vlt. lib. 2.* actum eſt. Sunt tamen ſuo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in ſingulorum patrimonium, cum eius interſit, hæc bona vniuerſitatibus perpetuo conſeruari & bene adminiſtrari. Plura ſunt permiſſa ſingulis in res proprias, quam vniuerſitati in res ſuas &c.

(d) Ciues quidem inter ſe in *ſtatu* conueniunt, quod ſint ſub-

ſubditi; quia tamen ſubiectionis dantur diuerſi gradus, inde etiam maior libertas quibusdam in republica competere poteſt, quæ aliis denegatur, prout *cap. antec.* dictum Interim hoc certum eſt, eo firmius cohærere corpus ciuile, quo minus in æqualitate libertatis inter ſe differunt. Dat hæc anſam ad inuidiam, hæc diſcordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republ. pollent, facile quoddam imperium in plebem ſibi arrogant. Seruius Tullius apud DION. HALICARNASS. *lib. IV.* ait: *præcipue decreui ius ciuium æquare, vt omnes inter ſe pari & æquo iure in iudiciis certare poſſint.* Hoc ipſum, vt fieri ſolet, ægre tulerunt patricii: nam idem alibi ait: *communis omnium dolor eſt, quia ex legibus viuere aſſueſcent, pari iure vobiſcum diſceptantes, nec quod iam faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes.* Vnde tot diſcordiæ in Rom. republica, quam ex patriciorum ſtudio ſupprimendi plebem? quæ æquo iure cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi denegabatur. Nata eſt *inæqualitas ſubditorum* ex vitio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqualia orta ſunt. Monuit iam ſuo tempore CICERO *lib. 1. de oratore p. 180. lit. e. ſit ergo*, ait, *in iure ciuili finis hic legitimæ atque vſitatæ in rebus cauſisque ciuium æqualitatis conſeruatio.* Aſt in omnibus rebuspublicis fere euenit, vt qui vel diuitiis abundant, vel quibus ſimul reipublicæ adminiſtratio committi ſolet, ab aliis infimæ ſortis ſubditis & iurium inæqualitate & conditione diſtinguantur. Sic Romulus populum vndeque collectum more iam vſitato ſtatim diuiſit in *plebeios* & *patricios*. Inter hos connumerabantur *genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes quos ſimul erat reipublicæ adminiſtratio*, vt ait DION HALICARN. *lib. 2.* Hac diſtinctione facta ſtatim quoque conſtituit, *vt patricii ſacra curarent, & magiſtratus gererent, & ius dicerent, & ſecum rempublicam adminiſtrarent, & vrbana munia aſſidue obirent: plebeii vero horum quidem negotiorum eſſent immunes, ſed agros colerent, pecus alerent, & artes quæſtuoſas exercerent.* Eodem modo Theſeus Athe-

ſtatus diuerſus hoc poſtulat, in cæteris æquali inter ſe iure fruuntur. (e)

§. VI. Vtut vero *iura priuatorum* primario ad ius publicum vniuerſale non ſpectent, cum

Athenienſem rempubl. ita adornaſſe legitur apud PLVTARCHVM *in eius vita ſ. 11.* aientem: *Primum diſcreuit ſeorſim patricios, agricolas & opifices. Patriciis curam ſacrorum & magiſtratuum ex ordine ſuo dandorum permiſit ius, legumque diſciplinam & interpretationem, quid ius fas eſſet. De cetero ciues adæquauit, quod dignitate patricii, vtilitate agricolæ, artifices numero viderentur præcellere.* At vero hæc prima diſtinctio ſicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipſe DION. HALICARN. *cit. l.* hoc non diſſimulat de aliis ciuitatibus, *dum aut humiliores a potentioribus contemnuntur, aut viles & egeni excellentioribus inuident.* Atque ex hac diuerſitate ſubditorum primo orta diſtinctio inter *nobiles* & *ignobiles.* Interim dum in huiusmodi diuerſam conditionem ſubditi ſe coniectos vident, ſinguli ſua ſorte contenti ſint, neceſſe eſt: *eſt enim respublica quodammodo corpori humano ſimilis. Vtrumque eſt compoſitum & conſtat ex multis partibus, quarum ſingulæ nec eandem vim habent nec vſus pares exhibent, nam in republica vnaquæque gens proprium aliquem reipubl. vſum præbet, vt membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipſis pugnant cum hoſtibus, alii mercaturam exercentes multa commoda reip. ex mari afferunt, alii neceſſarias artes exercent.* DION. HALICARNASS. *lib. VII.* Si igitur membra propter diuerſa ſtudia, conditionem, & iura inter ſe diſſentire, & omnia vnum idemque munus & officium obire vellent, non poſſet non præſentem interitum ſibi attrahere.

(e) Status diuerſus ſubditorum tantum quandam diuerſitatem iurium inducit, quæ ſcilicet ex peculiari illo ſtatu promanant; dantur præterea alia iura infinita, quæ

 nullum

cum ſubditi tantum eis inter ſe fruantur, pleraque tamen ex *ſtatu ciuili* diuerſam ſortiuntur indolem, (f) & quodammodo alterantur, vt in hoc ſtatu non eodem modo amplius exerceri poſſint, ac quidem in ſtatu naturali.

§. VIII. Incipiam a *matrimonio* tanquam ſeminario reipublicæ, propter quod reipublicæ intereſt, vt matrimonium ſit *conſtans* &

nullum reſpectum ad ſtatum peculiarem, quo diſtinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur. Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris ſibi vindicare poſſunt, quam ignobiles &c.

(f) Extra ſtatum ciuilem actiones ſingulorum ad propriam & peculiarem diriguntur vtilitatem, quæ in ſtatu ciuili ad reipubl. ſalutem & ordinem compoſitæ eſſe debent. Quod præclare Pericles apud THVCYDIDEM *lib. II. n. 138.* ita demonſtrat: *Sic exiſtimo, etiam ſingulis hominibus plus eam prodeſſe ciuitatem, quæ tota recte ſe habet, quam ſi qua priuatis floreat vtilitatibus, ipſa autem vniuerſim laboret. Qui enim domeſticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euerſa, pereat & ipſe neceſſe eſt. Contra vero etiamſi quis in beata republica parum felix eſt, multo tamen facilius per illam incolumis ſeruatur. Quare cum ciuitas quidem ſingulorum poſſit ſuſtentare calamitates, ſinguli autem publicas non item, quid eſt, cur non vniuerſim ipſi conſulere ipſamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quaſi attoniti iactura rei familiaris ſalutem proditis reipublicæ.* Vnde propter ſtatum ciuilem in iuribus ſubditorum priuatis quædam neceſſaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique ſtatui communia ſunt, omittenda ſunt,

& bene ordinata ſocietas, (g) nec *promiſcuæ cohabitationes* tolerentur.

§. IX. Neque etiam ius naturæ præciſe poteſtatem marito in vxorem concedit, (h) cum finis huius conſuetudinis abſque imperio huiusmodi obtineri poſſit; Aſt in *ciuili ſtatu* cum ordinata matrimonia eſſe debeant, hoc

---

ſunt, quos limites HVBERVS plane non obſeruauit.

(g) Equidem *regulæ honeſtatis* id quoque in ſtatu naturali docent; aſt *ius naturæ* non præciſe præcipit, hanc ſocietatem debere eſſe *perpetuam*, & ita in ſtatu naturali ad tempus hæc conſuetudo contrahi potuiſſet. Aſt in *ſtatu ciuili* ordo reipublicæ aliud poſtulat, & quod in ſtatu naturali regulæ honeſtatis exigunt, in ciuili quoque ratio ciuilis poſtulat, ne promiſcui concubitus tolerentur, cum ex hac inordinata conſuetudine non poſſit non ratio reipubl. periclitari. Vnde in omnibus rebuspubl. matrimonia *ordinata* requiruntur, quæ conſtans & perpetuum vinculum poſtulant, ſaltem vt non facile diſrumpatur. vid. DIONYS. HALICARNASS. *lib. II.*

(h) Hoc etiam agnoſcit PVFENDORF. *lib. 6. c. 1. §. 11.* cum per ſe ex natura ſocietatis coniugalis hoc imperium non fluat. Equidem HIERONYMVS relatus in *c. 15. C. 25. q. 5.* ad ius naturæ prouocat, aſſerens, quod etiam *gentiles feminæ viris ſuis ſeruiant, communi lege naturæ.* & in *c. 12. C. 33. q. 5.* ait: *eſt ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant feminæ viris, filii parentibus, quia nulla iuſtitia eſt, vt maior ſeruiat minori.* Aſt vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatum eſſe, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potiſſimum ita inſtituenda, vt respubl. ciuibus repleatur, & familia quæuis fortunæ bonis abundet, quo neceſſitatibus reipublicæ ſuccurri poſſit, quem in finem in fami-

hoc ipſum vero ſine aliquo imperio obtineri haud poſſit, marito illud, quod conuenientius eſt (i) concedi debuit.

§. X.

---

liis ſingulis imperium quoddam requiritur; Aſt extra *rationes has ciuiles* neceſſitatem naturalem non deprehendo, nec in ſtatu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium ſubiret, quippe quæ ſui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc eſſe ex *iure diuino poſitiuo*, & iam obtinuiſſe ante conditas ciuitates *Gen. III, 16 1. Tim. II, 12. ſeqq.* Aſt Deus tantum prædixit feminæ *mala futura*, quæ ſubire neceſſe haberet, inter quæ etiam fore dicebat *ſubiectionem*, queis homines carere potuiſſent, ſi in ſtatu integritatis manſiſſent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, ſed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, ſi aliquod imperium adeſſe debeat, vti in ſtatu ciuili requiritur, quin tunc potius conuenientius eſſe, ait, vt maritus imperet, vt in theſi dixi.

(i) Etiam HOBBES *de ciue c. IX. §. 5.* inter ſtatum naturalem & ciuilem diſtinguit, & imperium maritale huic recte adſcribit. Cum itaque ſtatus ciuilis imperium aliquod in familia poſtulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? maſculo an feminæ? Illi ſine dubio, cum etiam per maſculos integrum corpus reipubl. ſimul ſuſtineatur, conſeruetur & defendatur, vnde maſculorum eſt, omnia ita domi inſtruere, quo reipubl. bene ſit. Equidem ARRIANVS *2. H. Alex. M. c. 7.* ait: *receptum ſolitumque in Aſia iam inde a Semirami, etiam feminas imperium in viros exercere*, nec deſunt exempla in Europa imperiorum muliebrium ſat feliciter geſtorum; aſt de imperiis ciuilibus hic non loquor, & vero talia exempla irregularia ſunt, nec inde argumentum vniuerſale ad domeſticam ſocietatem inferri poteſt.

(k) Vtri-

§. X. Exinde quoque quædam *prærogatiua imperii paterni* (k) in liberos naſcitur.

§. XI. Porro in *ſtatu ciuili* officia humanitatis non raro transeunt in neceſſitatem, ſi illa vſibus reipublicæ neceſſaria viſa fuerint. Atque hinc (I) naſcitur *neceſſitas ſuſcipiendi tutelam*(l) impuberum, aliorumque, qui ſe ipſos regere non poſſunt. §. XII.

(k) Vtrique parenti *ius naturæ* committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio eſſe non poſſit, vtrique illud concedit, quatenus ad educationem neceſſarium eſt, & cum ad hanc tale imperium non ſit neceſſarium, quod ſimul *ius vitæ & necis* in ſe contineat, dubito, an in ſtatu naturali illud parentibus ex hoc imperio adſcribi poſſit; interim ſi liberi hoſtilia quædam in parentes machinati fuiſſent, omnia in eos licita fuiſſent, quæ in hoſtem. Cum vero in *ſtatu ciuili* interſit reipubl., liberos educari in ſpem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipſam vxorem, non poteſt non quoque prærogatiuam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium eſſe debeat, determinat vt plurimum lex ciuilis.

(l) Suſcipere educationem liberorum alienorum eſt *officium pietatis*, & *humanitatis*, & in ſtatu naturali cuiuis liberum eſt, cogi autem ad hoc nemo poteſt, cum officia pietatis coactionem in hoc ſtatu non recipiant, cum ſingulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipſum iure perfecto exigere non poſſit. Aſt in ſtatu ciuili ſicuti omnes ſubditi ſunt in tutela reipubl., ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes aliique; & hinc ICtus in *l. 2. §. 1. D. ne de ſtat. defunct.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aiens, quod impuberes ſint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum perſonarum ad rempubl. ſpectet, ab imperante vero commode

§. XII. Præterea (II.) *pauperes*, *languidi* & *debilitati* ſunt alendi a republica, (m) & conſequenter ſinguli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permutantur, ratio reipublicæ poſtulat, vt pretia rerum non ex cuiusuis arbitrio, ſed communi (n) determinentur.

de expediri non poſſit, illam ſubditis recte imponit, ad exemplum ceterorum munerum publicorum, quo intuitu recte Romani tutelam dixerunt eſſe *munus publicum*, & ita imperans eſt *ſupremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, ſubſtituit.

(m) Sunt hi eodem ſenſu in tutela publica, quo impuberes. Dare eleemoſynas eſt res miſericordiæ, ſed in ſtatu ciuili conuerti poteſt in neceſſitatem, ſi ditiores nimis obdurati ſint. *Hæc benignitas*, ait CICERO *lib. 2. de offic. reipubl. vtilis eſt, redimi e ſeruitute captos, locupletari tenuiores.* Apud Græcos lex erat: *mutilati in bello, publice aluntor.* PLVTARCH. *in Solon.* Nam vt in ARIST. *1. Polit. 10. aliquo modo eſt eius, qui ciuitati præeſt, & eius, qui rem domeſticam adminiſtrat, etiam bonæ valetudinis ſuorum curam habere.* De Thebanis AELIANVS *lib. 2. c. 7.* hæc refert: *lex hæc Thebanorum rectiſſime & humaniſſime poſita eſt, ne cui Thebano liceat exponere infantem, neque in ſolitudinem abiicere, capitis ſupplicio conſtituto. Verum ſi extrema mendicitate pater laboret, ſiue mas ſit, ſiue femina infans, iubet lex, eum ſtatim a materno partu ad magiſtratum cum ipſis faſciis afferre: qui acceptum alicui tradit leui pretio, cum quo pactum & conditiones intercedunt, bona fide infantem alat, & adultum ſerui vel ſeruæ loco habeat, ſic vt pro mercede educationis operas eius accipiat.*

(n) In *ſtatu naturali* quilibet eſt rerum ſuarum arbiter, qui-

§. XIV. Non eadem quoque poteſtas de rebus ſuis diſponendi (o) ſingulis permiſſa eſt in ſtatu ciuili, quæ obtinuit in ſtatu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura ſubdito-

quilibet pretium rebus ſuis ſtatuere poteſt, vt alter non poſſit conqueri de læſione, cum res per ſe pretium non habeant, ſed ex hominum affectione conſequantur. Aſt in ſtatu ciuili vnio peculiaris inter ſubditos poſtulat, vt ſinguli ſe accommodent ad iudicium maioris partis in republica, vt res ſuas haud maioris æſtiment, quam communiter æſtimari ſolent. Quod maxime tunc attendendum, ſi quis æſtimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc eſt, quod vocant *iuſtum pretium*. Aſt ſi contrahentes ipſimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc eſt libertas in pretio definiendo, modo dolus abſit, vt neuter facile de læſione conqueri poſſit. Optime SENECA *lib. VI. de beneſ. c. 15. Quædam*, inquit, *pluris ſunt, quam venierunt, & ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamuis emta ſint, debes. Primum quid intereſt, quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non veniit illud ſuo pretio ſed tuo. Pluris eſt*, inquit, *quam veniit. Sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore eſt. Cum bene iſta laudaueris, tanti ſunt, quanto pluris venire non poſſunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit.* Conf. illuſtr. THOMASIVS *de æquit. cerebr. l. 2. C. de reſcind. vend. c. II. §. 29.*

(o) In ſtatu ciuili obtinet regula: *expedit reipublicæ, ne quis re ſua male vtatur*; manet quidem adhuc quiuis rerum ſuarum arbiter, ſed non quoad vſum reipubl. nociuum. Inde olim apud Romanos profluxit ius declarandi prodigos.

(p) Pa-

torum inter ſe ſunt *ſaluti reipublicæ* ſubordinata, & imperantis diſpoſitioni (p) ſubſunt.

§. XVI. Porro defenſio ſui ipſius iure naturæ ſingulis permiſſa eſt, tam in *naturali* quam *ciuili* ſtatu; ſed in hoc nemini tam laxum ſpatium (q) indulgetur, vti quidem in illo. §. XVII

(p) Pacta, contractus, transactiones & quæuis alia negotia inter ſubditos poſſunt celebrari, & hactenus robur habent, quatenus ab imperante non reprobantur, ex ratione reipubl. Aiunt, *principem non poſſe tollere ius quæſitum ſubditorum*. Adde, *ſine iuſta cauſa*. Atque hæc ſemper ſupponitur, ſi ratio reipublicæ reſiſtat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In caſu *publicæ inopiæ* creditores ius ſuum nimis acerbe & amare perſequi nec poſſunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuſte remittit, imo ad aliquod tempus ſuſpendit exactiones debitorum. Inde nata ſunt reſcripta *moratoria*. Ad ſeditionem in republica Romana ſedandam ſenatus plebi debita remittere debuit. SVETONIVS *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæſarem dictatorem tuliſſe legem occaſione belli ciuilis, per quod multi ciues ad incitas erant redacti, vt creditoribus ſatisfacerent, æſtimatione poſſeſſionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, fœnus vero omne in vniuerſum remitteretur, numerato de ſorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud LIVIVM *lib. VI. c. 58.* Eodem modo & iuramenta ſubditorum relaxare imperans poteſt, vt non habeant effectum ciuilem agendi, GROT. *lib. II. c. 13. §. 20.* Generatim CICERO *lib. II. de LL.* huc reſpicit: *Reſpubl. nomen vniuerſæ ciuitatis eſt, pro qua mori, & totos nos dare, & omnia noſtra ponere & conſecrare debemus.*

(q) In ſtatu *naturali* qui ſe hoſtem mihi profitetur, & *rupto fœdere humani generis*, vt FLORVS de latronibus loqui-

§. XVII. Et denique libertas ſubditorum in quibuscunque negotiis reſtricta (r) eſt ad ſalutem reipublicæ, quæ illimitata eſt in ſtatu naturali.

CAPUT IV.

DE IURIBUS SUBDITORUM VACANTE IMPERIO.

§. I.

Quo magis iura ſubditorum, *ſtante imperio*, intuitu regiminis publici quieſcunt; ita, *eo vacante*, eo plenius ſeſe exſerunt, cum deficiat illud vinculum, (ſ) quo antea conſtringebantur.

§. II.

loquitur, quæuis mala mihi intentat, non tantum *illatam* repellere, ſed etiam *imminentem* præoccupare fas eſt. Sed in ſtatu *ciuili* defenſio quaſi in puncto conſiſtit, ſi iudicis copia deficiat, adeoque eius auxilio vtendum eſt, ſi tamen vis e longinquo immineat, & tantum priuata vindicta licita eſt, ſi quis aliter ſe ſuamque vitam defendere nequit. Porro in ſtatu naturali non tantum *præſentem* vim depellere, ſed etiam *in futurum* mihi ſecuritatem procurare poſſum, & ita defenſio non cenſetur finita, ſi vel maxime vis præſens feliciter fracta & depulſa ſit; aſt in ſtatu ciuili ſecuritas in futurum non a vindicta priuata, ſed a magiſtratus ope & autoritate eſt petenda &c. vid. PUFENDORFF. *lib. II. de iure nat. & gent. c. 5. §. 3. ſeqq.*

(r) De hac reſtrictione aliquoties ſupra iam actum eſt, vt non neceſſe ſit, illud denuo hic repetere.

(ſ) Per imperium in vnum vel plures collatum definiunt velle ſinguli intuitu eorum, quæ ad ſumma rerum ſpectant,

§. II. Non loquor autem de *totali interitu reipublicæ*, (t) quo accidente, nullum ciuile vin-

ctant, cum quoad hæc voluntatem ſuam in principis voluntatem contulerunt, prout fuſius hactenus dictum eſt. Vacante imperio res quodammodo redit ad ſua primordia, ſinguli regulariter, vel qui tanquam proceres ſingulos repræſentant, libertatem primæuam *quodammodo* recipiunt, & ad voluntatem priſtinam redeunt, ex quo neceſſario maior libertas iis competit. Verum cum variis modis vacare poſſit imperium, & præterea non vniformis ſit ratio rerumpublicarum, diſtincte de his iuribus ediſſerendum eſt.

(t) Mors ciuitatum oritur ex *diſſolutione vnionis* quæ *ſpiritum* & *vitam* earum conſtituit, qua ſublata diſſociata multitudo inde oritur. Quamdiu vinculum quoddam inter homines in ſocietate ciuili olim coniunctos remanet, tam diu ciuitas quodammodo durat, licet ſedes antiquas relinquant, vti ex migrationibus variis populorum conſtat. De Heluetiis refert CAESAR *lib. I. de bell. gall. c. 5.* quod *oppida omnia ſua numero ad duodecim, vicos ad quadringentos & reliqua priuata ædificia incenderint, frumentumque omne, præterquam quod ſecum portaturi erant, combuſſerint, vt domum reditionis ſpe ſublata paratiores ad omnia pericula ſubeunda eſſent.* Hi licet ſedes ſuas reliquerint, cohæſerunt tamen ſuo modo, & vinculo quodam ciuili fuerunt conglutinati. Aſt ſi aratrum ciuitati inducitur, id quod Carthagini contigit, ſi diſpergitur vndique populus, *moritur* ciuitas, cum vitam ſuam, quæ cohæſit, amittat, & ſic quoque iura ſua ſimul habere deſinat, vt philoſophatur ICtus in *l. 21. D. quib. mod. vſusfr. amitt.* Tale fatum habuit reſpublica iudaica ex iuſtiſſimo DEI iudicio, quæ antea tam celebris, & ab ipſo Deo ſapienter adornata erat, vt in hunc vſque diem Iudæi diſperſi totum peruagentur orbem. Cauſæ huius mortis ciuitatum ſunt variæ, inpri-

vinculum inter conciues remanet, & conſequenter iura reip. in totum exſpirant. (u)

§. III. Quodſi ergo, qui ſuperſunt ex ruinis prioris reipublicæ, in *ſocietatem ciuilem* de nouo conſentiant, (uu) noua inde emergit

primis vero *ipſa diſcordia* ſubditorum hic nominanda eſt, quæ vnionem tollit. *Nulla enim domus tam ſtabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ non odiis & diſſidiis funditus poſſit euerti*, vt ait CIC. *de Haruſp. reſponſ.*

(u) Extincta republica, extingui quoque iura eius neceſſe eſt, ſiue totus populus exſcindatur, ſiue in ſeruitutem publicam deducatur, vti Iudæis fecit Salmanaſſer Rex Aſſyriorum 2. *Reg.* 17. Vbi Albani a Romanis deficerent funditus vrbs eorum diruta, & omnes exire iuſſi & Romam traducti ſunt. Sic *Roma creuit ex Albæ ruinis*, vt ait LIVIVS *lib. I. c.* 29. ipſe autem Albanus populus deſiit ciuitatem propriam conſtituere, & propria iura amiſit. Capua, poſtquam in bello cum Hannibale a Romanis eſſet recuperata, idem fere fatum habuiſſet, ni conſilium mutatum eſſet. Principes ſenatus interfecti ſunt, & nobiles trecenti alio modo perierunt. *De vrbe quoque reliqua conſultatio fuit:* (ſunt verba LIVII *lib. XXV. c.* 16.) *quibusdam delendam cenſentibus, prævalidam, propinquam, inimicam. Ceterum præſens vtilitas vicit.* Ipſa interim reſpublica *in ſe* deſtructa fuit, vti addit LIVIVS: *Ceterum habitari tantum, tanquam vrbem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe ſine conſilio publico, ſine imperio multitudinem, nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros.*

(uu) Rariſſime quidem hoc contingit, cum deſtructa republica populus in ſeruitutem publicam deduci, exemplo Iudæorum, vel alias diſpergi ſoleat. Interim non

git respublica, a priori in totum diuerſa, & ita non antiquo iure, ſed eo, quo conglutinata eſt, gaudet.

§. IV. Diuerſa eſt ratio *vacantis imperii*, vbi *corpus ciuile* non diſſociatur, ſed præſens imperium tantum exſtinguitur, *ſalua ciuitate.* (x)

§. V.

deſunt exempla, ex ruinis antiquæ reipubl. natam eſſe nouam rempubl. Sic ex ruinis Ilii, ab Achæis capti & funditus deleti, Troianos nouum regnum in Italia condidiſſe aiunt, ſi vera eſt fabula, de qua plenius ediſſerit DION. HALICARN. *lib. I.*

(x) Inde *interregnum*, in quo non talis ἀναρχία deprehenditur, cum ſtatus ciuitatis quandam ſpeciem Democratiæ conſtituat: interim tamen illud pactum, quo ſe alteri ſubiecerunt, ſuamque voluntatem in alterius contulerunt, ſolutum eſt, vt tamen, quia inter ſe adhuc corpus manent, conuenire, & de ſummis rerum deliberare poſſint. Bene HOVTVYN *in Polit. gen.* §. *100. n. 8. Manent primæ ante inſtituta imperia obligationes, quæ & ipſæ vim pacti habent. Manente & populo, vt conueniendi de nouo rege vel alia forma erigenda iure, ſic in eo conuentu interim per ſe negotia publica curandi: tacite enim placuiſſe populi vniuerſi ad modum democratiæ cura cenſeri debet, donec de alia forma expreſſe conuenerit.* Si magiſtratus interim creatus ſit, vti *interreges* apud Romanos erant, donec Rex crearetur, ciuitas magis quidem cohæret, ſed quia imperium tantum eſt temporarium, populo nihilominus ſaluum eſt ius conſtituendi nouum imperantem, vti conſtat de interregno primo Romanorum. Defuncto Romulo interrex creatus eſt, ſed nihilominus *patres populo ad concionem tributim & curiatim conuocato ipſi de reipubl. forma conſultare permiſerunt, vtrum regi, an magiſtratibus annuis reip. admi-*

ni-

§. V. Vacante ita imperio, ſtatus ciuitatis ad *democratiam* (y) vergere videtur, vtut priſtino imperio extincto, imperfecta, laxa & imbecillis vnio, (z) quæ inter ſubditos eſt, euadat.

§. VI.

---

niſtrationem committere vellet &c. DION. HALICARN. *lib. II.* Non enim interreges *proprio*, ſed magis *vicario iure* adminiſtrant, iure penes totam rempublicam reſidente, cui rationibus reddendis obnoxii ſunt, niſi forſan interrex antea *lege publica* generaliter ſit conſtitutus.

(y) Antequam imperium vni deferretur expreſſo vel tacito conſenſu, vnio quædam inter ipſos, qui ciuitatem conſtituunt, præcedere debuit, vti *lib. 1. c. 2. P. Spec.* dictum eſt, quæ vnio etſi ab initio democratiam haud conſtituerit, vti contra HVBERVM *cit. l.* enictum eſt, interregni tamen tempore, vbi res ad primum ſtatum reduci videtur, aliud dicendum videtur. Ratio differentiæ hæc eſt: antequam reſpublica conſtituitur, multitudo, ex qua naſcitur, ſine vllo inter ſe *imperio* eſt, & in *ſtatu naturali* viuit: vbi autem ſemel in rempublicam tranſiit, & imperium præ ſtatu naturali voluit, perfectius inter ſe conglutinata eſt, nec, vacante forſan imperio, diſſociari animum habere videtur, quin potius cum ab initio rempublicam conſtituit, in ſtatu ciuili perſeueratura credi debet: inde, præſente imperio extincto, ſumma poteſtas, quæ ſemel placuit, ad populum, vel qui illum repræſentant, redit, & ita manet reipublicæ ratio, ſiue ad democratiam, vt in primo caſu, ſiue ad ariſtocraticam, vt in altero, redeat.

(z) Hoc tunc contingit, quando ad vniuerſum populum ſumma rerum redit, & quidem ideo, quia Democratia per ſe ſatis turbida & intuta eſt, niſi pactis perſpicuis ſuo modo temperata fuerit, quæ hoc caſu deficere ſolent. Vnde tot mala interregnorum naſcuntur, vt ſe-

§. VI. Et ita in poteſtate populi eſt, imperium cuicunque deferendi, vel formam imperii immutandi. (a)

§. VII. Hinc populus non obſtringitur *teſtamento* defuncti, quo ſucceſſor declaratus eſt, quod ſicuti per ſe inter gentes effectum iuris (b) non habet: ita multo minus valere poteſt in præiudicium populi. (c)

§. VIII.

re crederes, in ſtatum naturalem rempublicam rediiſſe, ceu diuturnum Germaniæ interregnum docet.

(a) Romulo extincto, *patres populo ad concionem tributim & curiatim conuocato, ipſi de republicæ forma conſultare permiſerunt, vtrum regi, an magiſtratibus annuis reipublicæ adminiſtrationem vellet committere*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Perinde autem eſt, ſiue totus populus de eo deliberet, & aliquid certi conſtituat, ſiue negotium certis perſonis committat, cum ita ex harum inſtitutis & facto obligentur, quemadmodum feciſſe legitur populus R. *cit. l. Populus tamen*, ait DIONYSIVS, *ea optionem ſibi non vindicauit, ſed eius rei cognitionem ad ſenatum reiecit, lubenter admiſſurus, vtrum reipubl. adminiſtrandæ genus illi approbaſſent, & in eo acquieturus. Illis vero omnibus viſum eſt regem creare* &c. Similis deliberatio inſtituta fuiſſe legitur apud eundem *lib. IV.* regibus eiectis, quo ipſo imperium vacare incipiebat. Primo diſputatum fuit de iure indicendi comitia. Hoc Brutus tanquam *tribunus Celerum* ſibi vindicauit. Deinde deliberatum eſt, *quisnam magiſtratus poſt exactos reges vrbis imperium ſit habiturus, & quæ ſit futura forma reipublicæ.* Tandem placuit conſilium *de tradendo duobus viris imperio*, & quidem *temporario*, quod deinceps ab vniuerſo populo approbatum eſt.

(b) Cardinalis quæſtio eſt: an teſtandi facultas tantum ſit ex *iure poſitiuo*, an vero etiam ex *iure naturali*. Si illud

lud aſſerimus, teſtamenta inter gentes, quæ ſolo reguntur iure naturæ, effectum nullum habent, cum ad quod quis ius nullum habuit, effectum iuris producere non poſſit; Si vero hoc defendimus, etiam teſtamenta principum vigorem obtinebunt. Cum vero B. COCCEIVS *diſſ. de teſtam. princ.* & ill. THOMASIVS *diſſ. de orig. ſucceſſ. teſtam.*, in hac iuris naturæ diſciplina facile principes, ſatis iam demonſtrarunt, teſtamenti factionem, ſeu, ius teſtamenta ordinandi non eſſe ex iure naturæ, ſed ex iure mere poſitiuo, theſin hanc pluribus exornare nolo. Res huc redit: teſtamentum eſt diſpoſitio vnius ſolitaria, ergo iure naturæ adhuc imperfecta & inualida, cum hoc iure *ius perfectum* in alterum transferri demum poſſit *vtriusque conſenſu concurrente;* cum ideo actus reuocari & impugnari non poſſit, quia alter diſpoſitionem ſeu promiſſum accepit, ex qua acceptione ius perfectum natum eſt. Porro dominium hoc natura ſua infert, vt, quamdiu viuit dominus, ius ſuum in alterum transferre poſſit: aſt vero, vt quis dominium in alterum transferat eo tempore, quo nullum ius amplius habet, ratio iuris non patitur. Morte ius omne exſpirat. Teſtamentum autem non tribuit ius viuente domino, ſed eo demum tempore, quo nullum ius habet. Neque obſtat, quod ex antecedente voluntate tribuat ius, nam *voluntas* hæc *antecedanea* confertur in id tempus, quo nullum ius amplius habet, nec transferre poteſt. Poſſumus *antecedenter* aliquid velle, modo voluntas durare poſſit. Quod *antecedenter* volumus, tunc effectum habet, ſi eo tempore, quo effectus ſeſe exſerere debet, adhuc *ius* habemus. *Nemo rem ſuam in eum caſum, quo ſua non ſit, promittere poteſt.* Dubia reliqua reſoluuntur *in alleg. diſſert.* Exempla teſtamentorum imperantium non deficiunt, ſed hæc ius nec faciunt, nec arguunt. Fluit exinde, principes imperii noſtri ſecundum ſolennia iuris R. teſtamenta condere debere. Id omnes concedunt, quod habeant ius teſtamenta condendi; ſi hoc, illud non ex *iure naturæ* habere poſſunt, ſed ex *poſitiuo*, quale eſt Romanum. E.

§. VIII. Quod enim dicendum eſt, ſi vel maxime *facultas alienandi* ipſi competat, ſub qua *teſtamenti factio* non complectitur. (d)

§. IX. Quin ſi imperans imperium, ſe viuente, in alterum transferret, imperium vacare credendum eſt, cum talis translatio ſit nulla. (e)

§. X.

ſecundum præſcriptum legis poſitiuæ teſtamenta quoque condere debent.

(c) Voluntas imperantis eſt quidem voluntas reipublicæ, ſed quamdiu velle poteſt, vt & de rebus, rempublicam concernentibus. Poſt mortem velle amplius nequit, & conſequenter ſubditos obligare, ad ſucceſſorem nominatum recipiendum. Tale teſtamentum in effectu nihil aliud eſt, quam nuda *commendatio*, quæ *neceſſitatem* non infert, ſed *populi conſenſum* deſiderat, vt effectum iuris conſequatur. Vnde quæ teſtamenta inter gentes valuere, vel ex *approbatione* reipubl. ſeu populi, vel ex accedente *coactione*, cui reſiſti non potuit, effectum ſortita ſunt.

(d) Id quidem GROTIVS *de I. B. & P. lib. II. c. 6. §. vlt.* aſſerit, ſed inuita ratione iuris. Alienatio eſt translatio iuris in alterum acceptantem, quæ hic deficit. Dum teſtamentum condit, nihil in alium transfert, nec poſt mortem transfert, cum velle amplius non poſſit, nec *ius transferendi* eo tempore amplius habeat. Vbi potuit transferre, noluit: vbi non potuit, ibi voluit; ergo fruſtra diſpoſuit. Quando itaque imperans moritur, non alienato imperio, populus ſuæ poteſtatis fit, & pro lubitu ſibi imperantem eligere poteſt.

(e) Supra *lib. I. c. III. §. 32.* euictum eſt, ſub imperio haud comprehendi *ius alienandi* & conſequenter imperantes id habere *ordinarie* non poſſunt. Actus autem, qui *facultate agendi* deſtitutus, eſt ipſo iure nullus, & ſub-

§. X. Niſi (I.) populus imperanti facultatem alienandi dediſſet, vel *expreſſe* vel *tacite*, (f) aut conditio imperii (g) id ita poſtulet.

§. XI.

ſubditi hoc ipſo a vinculo obſequii liberati ſunt. Non ei, in quem alienatio facta, obligantur ad obedientiam, quia voluntatem ſuam ei haud ſubmiſerunt, abſque qua ſubmiſſione ſubiectio nulla oritur: nec amplius priori ſuo imperanti obligantur, qui *alienando* vinculum remiſit, ſubditosque a ſe dimiſit, quo ipſo fit, vt per indirectum ſui iuris fiant. Equidem contingere poteſt, vt alienatio ſubſiſtat, quod ſubditi reſiſtere & ſuo iure vti non poſſint; ſed ita fere eodem modo ad obedientiam obligantur, quo hi, qui bello ſubiugantur, qui itidem coacti voluntatem ſubmittere debent. vid. HOVTVYN. *in polit. gen.* §. 98. Proinde ad validitatem alienationis neceſſarius eſt ſubditorum conſenſus, quippe de quorum præiudicio agitur, quique ſui iuris fiunt, libertatemque conſequuntur familia regnatrice extincta. Ceterum non idem dicendum eſt, vbi ſubditi nunquam ad libertatem redire queunt, ſed, vacante imperio, ad dominum feudi imperium redit: hoc caſu ſufficit illius conſenſus, ad quem reſpublica, vacante imperio, redire poteſt, inſuper habito populi conſenſu. Hæc ratio facit, vt ſtatus imperii noſtri, conſenſu imperatoris accedente, alienare prouincias poſſint, cum, extincta familia, territoria ad imperatorem deuoluantur, nec ſubditi ſui iuris fiant, & ita iis per alienationem nullum præiudicium inferatur.

(f) Hoc tunc cenſetur factum, ſi præter *imperium* in ſe, etiam *proprietatem* rerum ſuarum in eum contulerunt, vti fecerunt Ægyptii, tempore annonæ, admodum Ægyptum prementis. IOSEPHVS enim Pharaoni omnes agros ſubditorum coemit, quo factum, vt omnis terra Ægypti in proprietatem Regis redacta fuerit, ipſi

§. XI. Vel (II.) imperium familiæ certæ delatum fuerit. Sic enim, quod ab anteceſſore nulliter alienatum eſt, a ſucceſſoribus (h) recte reuocatur.

§. XII. Vacat autem principaliter imperium (I.) *per mortem imperantis*, ad cuius perſonam imperium reſtrictum fuit, id quod etiam in dubio præſumi debet. (*) Hoc caſu ipſa collatio imperii in alium fit per *electionem* populi, (i) vel cui hanc commiſit. (k)

§. XIII.

vero ſubditi facti fuerint harum terrarum coloni. *Gen. XLVII.* Vtut itaque alias in ipſo *imperio* non contineatur alienatio, in rerum *proprietate* tamen comprehenditur.

(g) Si bello acquiſitum ſit imperium & ita inuitis ſubditis, alienari poſſe facilius crediderim. De *herili* id etiam affirmant, quod tamen dubium eſt, cum ex libero conſenſu conſtituantur, id quod praxis regnorum herilium affirmat.

(h) Hoc caſu populus alienatus ſui iuris non ſit, cum ius imperii ſucceſſoribus quæſitum ſit, imo etſi vel maxime colla ei, in quem alienantur, ſubmittere non teneantur, & hactenus ſui iuris fiant, ſucceſſoribus tamen ſuam obedientiam ſubtrahere non poſſunt, cum regnatrici familiæ ſe ſemel ſubmiſerint, quo ipſo omnibus, qui ſunt de familia, ius regni quæſitum eſt.

(*) Id ſupra iam euictum eſt *lit. x.*

(i) Cum enim populus ſui iuris factus & a priori vinculo liberatus ſit, voluntatem ſuam cuicunque libere ſubmittit. Ergo conſenſu eius opus, qui per *electionem* explicatur. Non autem *ſingulorum* conſenſum requirit ratio naturalis, ſed *maioris partis*, vt in *democratiis* fieri ſolet. Ante respublicas conſtitutas ſingulorum conſenſum requiri, facile conceſſerim, cum nemo alterius

terius conſenſu adſtringatur, vt in ſocietatem ciuilem eat. vid. *P. II. lib. I. c. 2. §. 2. ſeqq.* Aſt vbi ſemel in ciuitatem abierunt, vacante *imperio*, vel potius *ſede*, democratia quædam oritur, vti ſupra §. *V.* dictum eſt, in qua, quæ expediuntur, conſenſu *maioris partis* expediuntur. Maior pars iudicari debet ex *præſentibus*, qui abſentes obligant, quibus imputatur, quod non comparuerint. Electio ipſa *libera* eſt, niſi *primordialiter* certo pacto determinata fuerit, veluti ratione *gentis*, *religionis* &c. quod tamen pactum intelligi debet ſub clauſula: *rebus ſic ſtantibus*. Quid enim ſi populus extranea ſacra receperit? ſalus publica, quæ ſuprema lex eſt, poſtulat, vt ſacris ſuis addictum imperantem eligat. Ceſſante omni pacto vel lege fundamentali, *extraneum* etiam eligere poteſt. Poſt Romuli diſceſſum, electores iudicarunt, *quærendum aliquem extraneum, & neutrarum partium fautorem, vt hoc potiſſimum modo omnis ſeditionis materia tolleretur, eumque regem creandum.* DION. HALICARNASS. *lib. II.* Sic nulla lex imperii adeſt, quæ electionem imperatoris ad *Germanum* adſtringeret.

(k) Romulo exſtincto, *populus optionem ſibi non vindicauit, ſed eius rei cognitionem ad ſenatum reiecit*, DION. HALICARN. *lib. II. Poſt Anci Marcii mortem ſenatus denuo, cum populus ipſi permiſiſſet, vt quam vellet, ciuitatis formam conſtitueret, in eadem manere ſtatuit, & interreges creauit. Illi vero, conuocata multitudine ad comitia, regem elegerunt L. Tarquinium.* ID. *lib. III.* Permiſit ergo populus ſenatui facultatem & *de forma imperii cognoſcendi*, & *eligendi imperantem.* Sola electione commiſſa, non potuiſſent ſimul de forma decernere, cum commiſſio nihil vlterius tribuat, quam quod commiſſum eſt. Poteſt quoque *ius eligendi* perpetuo in quosdam transferri, vti in *Archi-Officiales* imperii noſtri factum eſt, quo ipſo populus arbitrium circa electionem a ſe abdicauit. Ceſſante hoc pacto ius eligendi nemo *ſuo iure* ſibi vindicare poteſt. Inſulſa fuit IOHANNIS XXII. conſtitutio, qua ſibi electionem imperato-

§. XIII. Quæ commiſſio non tantum *expreſſa* declaratione fieri poteſt, ſed etiam *tacita*, concurrente *obſeruantia diuturna*, & eorum *acquieſcentia*, (l) qui alias ad electionem

ris vindicauit. *In noſtram*, ait, *& fratrum noſtrorum deductum eſt notitiam, quod licet de iure ſit liquidum & ab olim fuerit inconcuſſe ſeruatum, quod, vacante imperio, ſicut & nunc per obitum quondam Henrici Romanorum imperatoris vacaſſe dignoſcitur, cum in illo ad ſecularem iudicem nequeat haberi recurſus, ad ſummum pontificem, cui in perſona beati Petri* TERRENI *ſimul &* COELESTIS IMPERII *iura Deus ipſe commiſit, imperii prædicti iurisdictio, regimen & diſpoſitio deuoluuntur, & ea ipſe (durante ipſius vacatione imperii) per ſe vel alium ſeu alios exercuiſſe noſcitur in imperio memorato.* vid. *c. vn. ne ſede vac. in extrav. Ioh. XXII.* Ita philoſophari, eſt cum ratione inſanire, & quia tot falſa, tot erronea in paucis hiſce verbis continentur, non mirandum, quod hæc philoſophia nullibi locum inuenire potuerit. Lædit illa omnium imperantium iura independentia, facitque Reges ipſos Pontificis *miniſtros*, *vicarios* vel *procuratores*. Similis philoſophia rationi omni contraria fuit illius Monachi, cuius ſupra mentio facta, quamque pictura ibidem exſculpta, expreſſit hoc verſiculo:

Rex ego ſum regum, lex eſt mea maxima legum. Te facio Regem &c. Olim non erat ſic. Olim Pontifices profitebantur, ſe conſtitui & confirmari ab imperatoribus, quibus etiam rationem reddere debebant, ſi querelæ contra eos eſſent motæ, vti hiſtoriæ docent.

(l) Iura etiam tacite remitti poſſunt per non vſum & intermiſſionem, accedente diuturnitate temporis, quæ maximum in moralibus robur habet. Olim in electionibus imperatorum *ſuo modo* concurrebant omnes principes, voto primario electoribus, κατ᾽ ἐξοχὴν ſic dictis, con-

conceſſo. Solebant principes reliqui nominare ſolenniter candidatum imperio præficiendum, quam nominationem *prætaxationem* appellabant: ſubſequebatur deinceps ſolennis electio, Archiofficialibus competens. Ita enim ALBERTVS Stadenſis *in Chronico ad ann. 1240. Papa Gregorius inſolentias imperatoris contra eccleſiam metuens principes ſuper electione alterius ſollicitauit, ſed nihil profecit: quia quidam principum ei reſcripſerunt, non eſſe ſui iuris imperatorem ſubſtituere, ſed tantum electum a principibus coronare. Electio enim ad illos dignoſcitur pertinere. Ex prætaxatione principum & conſenſu eligunt imperatorem Treuirenſis, Mogontinus & Colonienſis. Palatinus eligit, quia dapifer eſt, Dux Saxoniæ, quia Mareſcalcus & Marggrauius de Brandenburg, quia Camerarius.* Clarius rem totam adumbrat WELBERTVS Capellanus CONRADI III., adductus a GEWOLDO *de Septemuiratu c. VI.* vbi ita: *Mortuo Henrico rege, multi principes ex toto regno congregati ſunt in Moguntinenſi vrbe, vbi de electione noui regis magnus erat tractatus.. Initio in magna curia collecti erant omnes, qui ibi fuerunt ſeculares ac ſpirituales principes, quorum plerique nude & ſimpliciter nominabant, quem optabant per alios eligi, & tamen ipſi non eligebant, quia non habebant voces ſuffragiorum realium. Cum igitur nominauerunt Lutherarium, dixerunt, huic prompti ſumus obedire, ſi vos eum inthronizabitis in regnum, veſtris annuentibus votis & beneplacito nulla diſcordia erit. Pauci enim ſpirituales & temporales primates examinantes perſonam Lutherarii & bellicoſa facta & merita erga Chriſti ſeruos & vniuerſam eccleſiam eum votiue elegerunt* &c. Vtut vero ex his ſatis appareat, ſuo modo omnes principes electionibus imperatorum interfuiſſe, poſtea tamen pedetentim electio tota in vniuerſum ad electores deuoluta eſt, omni deinceps prætaxatione, nominatione, & aſſenſu ceſſante, quæ remiſſio nulla expreſſa declaratione facta legitur, ſed ipſa *intermiſſione* & *non-vſu* ſtabilita & *patientia diuturna* confirmata eſt.

(m) Veluti

nem concurrere olim poterant, qui ita in poſterum a iure eligendi excluduntur, cum ad iura remiſſa haud detur regreſſus.

§. XIV. Modus eligendi ſpecialis *iure publico particulari* determinatur, nec huc ſpectat, quo etiam *qualitates perſonæ eligendæ* (m) circumſcribi ſolent.

§. XV. Sicuti vero in electione populus vel qui hunc repræſentant, libere conſentiunt in delationem imperii, ſeque electo ex pacto ſubmittunt; ita eodem *pacto* certas *conditiones* ei præſcribere, (n) & ſub illis demum ei imperium deferre poſſunt, ad quas ſeruandas iure naturæ obligatur.

§. XVI.

(m) Veluti vtrum ex *certa familia* electio fieri debeat? qua ætate, quibus moribus & virtutibus eligendus præditus eſſe debeat? an extraneus admitti poſſit? Sane iure publico iudaico contrarium cautum legitur, quo Deus ſtatuit, *ne populus Iſrael aliunde ſibi regem eligere poſſit, quam ex fratribus ſuis i. e. gente Hebræa Deut. I, 7.* Ius publicum vniuerſale nihil aliud requirit, quam vt talis eligatur, qui huic rei ſufficere poſſit.

(n) In omni electione duo concurrunt: (1.) *deſignatio* perſonæ, (2.) *delatio* imperii perſonæ deſignatæ, & ab eo ſubſecuta *acceptatio.* Hæc *delatio* & *acceptio* nihil aliud eſt quam pactum, ſeu duorum in idem placitum conſenſus. Quodcunque autem pure alicui deferri, & ſub conditione poteſt. Neque obſtat, quod populus imperanti nullas leges præſcribere valeat, vt ſuperiori, vt domino: nam quando populus ſub certis conditionibus alicui defert imperium, nondum imperans eſt, cum pari paciſcitur: acceptione autem facta, & conditionibus aſſenſu confirmatis, ex poſtfacto imperium

§. XVI. Circa quas *conditiones* & *pacta* ſi dubium in interpretando occurrat, interpretatio non populo, ſed imperanti indulgenda videtur, ſaltem per indirectum. (o)

§. XVII. Vbi vero imperium non *certæ perſonæ*, ſed *toti familiæ* primi imperantis, collatum eſt, (p) morte imperantis non vacat imperium, ſed *ſucceſſioni* locus, adeoque populus ad libertatem non redit.

§. XVIII.

um adipiſcitur, nec propter imperium acceptum nexu antea conciliato ſoluitur, id quod Hobbes voluiſſe videtur, eo quod imperans populo obligari non poſſit, nam id quidem *lib. I. c. 5.* ſatis profligatum eſt.

(o) Noui, grauiſſimas dubitandi rationes non deeſſe, quibus populo interpretatio concedenda videtur. Quid enim? nonne populus conditiones concepit, præſcripſit, compoſuit? quilibet vero eſt verborum ſuorum interpres. Imperans ſimpliciter in verba concepta iurare coactus eſt, cum alia ratione imperium ſuſcipere haud potuerit. Sed ſalua res eſt. Populus imperanti detulit imperium ſummum in ſe: quicquid ergo non clariſſimo pacto excepit, id libere imperans agere poteſt. In conditionibus ſuam peculiarem quæſiuit vtilitatem, & ita ſi verba ſint dubia & obſcura, contra ſe interpretationem admittere & pati debet, in cuius poteſtate fuit, clarius loqui. Semper enim interpretatio contra eum facienda, qui clarius loqui debuiſſet, qualis eſt ille, qui peculiarem & extraordinariam quæſiuit ſibi vtilitatem. Hæc regula non eſt iuris Romani inuentum: fundata eſt in ipſa ratione naturali. Dum itaque in dubio contra populum interpretatio facienda, per indirectum inde euenit, vt interpretatio imperantis præualere debeat.

(p) Succeſſio a populi voluntate *expreſſa* vel *tacita* depen-

det

§. XVIII. Ratio ſuccedendi iure naturali non eſt determinata, (q) & proinde ex *vo-* *lun-*

---

det in *libera imperii delatione*, quia cum imperantem ſibi conſtituit, deſignare etiam poteſt, vtrum tantum eius *perſonæ*, an *integræ familiæ* imperium deferatur? In *Theocratia iudaica* quidem ex Dei arbitrio hoc vnice dependebat, cum Deus iudæis ab initio quoque regem daret, & ſucceſſionem demum in Dauide ſtabiliret, quocirca ex populi conſenſu hæc ſucceſſio non dependebat, vti in aliis rebuspublicis voluntate populi conſtitutis. Hac ratione *electiua* imperia in ſucceſſiua mutari poſſunt, ſi populus *ipſo facto* conſentiat in ſucceſſionem, liberos imperantis ſine noua electione ſponte admittat, & ita ſucceſſioni locum relinquat. Quæ *iure belli* acquiruntur imperia, non ita dependent ex voluntate populi, quam quæ ab initio libera voluntate delata fuere. Vnde fit plerumque, vt victor ius ſucceſſionis conſtituat, adornetque, & populus ſubactus ſicuti in imperium, ita quoque in hanc conditionem imperandi conſentire debeat.

(q) Quæ rationes adducuntur pro ſucceſſione ex iure naturæ adornanda, magis *ſuaſoriæ* ſunt, quam *præceptiuæ*, & plerumque tantum oſtendunt, quid expediat & decorum ſit in ſucceſſione, non quid neceſſario fieri debeat. Et hoc eo magis in ſucceſſione hac, de qua quæritur, admitti debet, vbi ſimul habilitas ſingularis in ſucceſſore adeſſe debet. Vtut itaque ex moribus gentium ſucceſſio ad liberos deuoluatur, non tamen deſunt rationes, quæ quandoque ſuadere poſſunt, vt potius fratri defuncti, quam eius filio deferatur imperium, ſi forſan hic infans ſit, frater vero ad imperandum aptiſſimus. Hoc caſu æque prægnantes & ſuaſoriæ rationes adſunt pro fratre quam filio defuncti: vtrobique dubitandi rationes occurrunt, quæ ratione iuris adæquata vix diſſolui poſſunt. Ergo aliunde tales quæſtiones diſcutiendæ ſunt.

(r) Raro

luntate populi expreſſa vel *præſumta* (r) diiudicanda, quatenus libera voluntate imperium familiæ delatum eſt: ſi bello ſubactus populus in imperium conſentire debuit, ordo ſuccedendi potius ex *arbitrio victoris*, dependet. (ſ)

§. XIX. Et quidem quod *præſumtam voluntatem populi* attinet, credendum merito eſt, illam talem in delatione imperii fuiſſe, vt (I) ſucceſſio futura ſe haberet ſecundum *mores*

(r) Raro contingere ſolet, vt lege fundamentali expreſſa populus in delatione imperii ſucceſſionis rationem determinet, ergo plerumque recurrendum ad voluntatem præſumtam, quæ ex *natura ipſius imperii delati* potiſſimum deſumi debet; cum tales cenſeatur voluiſſe ſucceſſores eſſe, qui apti ad imperium ſunt. Qualem habilitatem enim populus in primo imperante præelegit, talem in poſteris quoque reſpexiſſe videtur, quod *in ſeqq.* ſpecialius demonſtrandum erit.

(ſ) Populi arbitrium vel ideo hic attendi nequit, quia victoris eſt, legem victis præſcribere, non a victis accipere. Hæc fuit philoſophia ARIOVISTI apud CAESAREM *lib. I. de bello Gall. c. 36. n. I.* aſſerentis: *ius eſſe belli, vt qui viciſſent, iis, quos viciſſent, quemadmodum vellent, imperarent: idem populum R. victis non ad alterius præſcriptum, ſed ad ſuum arbitrium imperare conſueſſe. Si ipſe populo R. non præſcriberet; quemadmodum iure ſuo vteretur; non oportere ſe a populo R. in ſuo iure impediri.* Et licet vel maxime in imperio, bello acquiſito, conſenſus populi deuicti excludi nequeat: (quamdiu enim diſſentiunt, reſiſtuntque, *hoſtes*, non *ſubacti* ſunt) conſenſus tamen talis vltima neceſſitate extortus eſt, & hic ius & poteſtas victoris præualet.

(t) Dum

mores gentium vniuerſales (t), & ita ſucceſſio ad liberos aliosque proximiores deuolueretur.

§ XX.

(t) Dum *modum ordinemue* ſuccedendi populus non determinauit, nihil noui conſtituere, ſed ſe accommodare voluiſſe videtur ad mores aliarum rerumpubl. communes. Sunt homines ita comparati, vt exempla & mores aliorum facilius imitentur, quam contrarios ritus aſſumant, maxime ſi aliorum exempla autoritate grauiſſima præfulgeant. Primis imperantibus, vtpote qui per vim ſibi alios ſubiecerunt, hoc ſemper vnice curæ cordique fuit, vt imperium in ſua familia ſtabilirent, & in perpetuum ad poſteritatem ſuam deriuarent. Sicuti enim ex ambitione & imperii cupiditate alios ſibi ſubiecerunt, ita ex eadem ambitione, gloriæ ſibi eſſe duxerunt, ſi imperium ad poſteros ſuos deuolueretur. *Certe*, ait CICERO *pro Archia poeta in f.*, characterem ambitioſorum hominum & qui gloria imperii ducuntur, depingens, *ſi nihil animus præſentiret in poſterum, & ſi, quibus regionibus vitæ ſpatium circumſcriptum eſt, eisdem omnes cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vita ipſa dimicaret: nunc inſidet quædam in optimo quoque virtus* (ambitio) *; quæ noctes & dies animum gloriæ ſtimulis concitat, atque admonet, non cum vitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam.* Non itaque aliud medium fuit, immortalitatem nominis & imperii ſui indipiſci, quam vt illud ad liberos ſuos deuoluerent. Crediderunt enim gentiles, vtpote qui *ambitionem* & *gloriæ cupiditatem* in virtutum claſſem collocarunt, *idcirco nos filios filiasque concipere atque edere, vt ex prole eorum earumue diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus*, vt philoſophatur CALLISTRATVS *in l. 220. §. 3. de V. S.* Et inde factum eſt, vt prima imperia mox ad liberos ceterosque poſteros deuoluta fue-

§. XX. Cum vero in ſucceſſione agnatorum mores gentium varient, adeoque ſæpiſſime controuerſiæ inter plures ex regia familia de *ſucceſſione* incidere poſſint, populi eſt, (u) hanc litem decidere, niſi alter liti-

fuerint, indeque gentium plerarumque communis obſeruantia originem traxerit, vt in ſucceſſione liberorum ante omnia haberetur ratio. Hoc more communi ſemel introducto, nihil conuenientius eſt, quam vt credamus, populum in delatione imperii ſucceſſiui idem voluiſſe obſeruare, quod aliæ respublicæ, penes quas eſt ſucceſſio, obſeruare ſolent. Ex eadem ratione quoque reliquorum agnatorum ſucceſſio adornanda, ſi forſan liberi deſint, & quia *communi praxi gentium* proximiores, puta fratres aliique imperia ſibi vindicauerint, inde ad morem quoque hunc deferentes imperia ſucceſſiua ſe accommodare voluiſſe credi debent.

(u) Paradoxa hæc ſententia videtur, indeque a plerisque negatur. HVBERVS *de iure ciuit. lib. I. ſect. 7. c. 7. §. 52.* arbitratur, controuerſiæ huius non alium eſſe iudicem quam ferrum. Deinceps §. *ſeq.* pergit: *Populus enim, quamdiu ſtirps familiæ regnatricis ſupereſt, omni iurisdictione manet exutus*, quibus verbis iudicium populi negat. Addi poſſet, ſi iudicium hoc caſu populo indulgeretur, redire rem ad electionem, quæ tamen populo minime competit, quamdiu ſucceſſioni adhuc locus eſſe poteſt. Enim vero ante omnia notandum, ſermonem hic eſſe (I.) *de regno libera voluntate populi delato*, vt per ſucceſſionem in familia regnatrice ſubſiſteret: (II.) de caſu, *vbi neuter litigantium in poſſeſſione eſt*, ſed vterque tantum de iure contendit. Hoc caſu neuter litigantium imperium exercet, ſed de eo adhuc contendit; neutri actualiter populus ſubiectus eſt, ſed ſubiectio in lite eſt; ergo quamdiu lis de ſucceſſione ſupereſt, neuterque ad poſſeſſionem admiſſus a po-

tigantium iam imperium occupauerit, ſubditosque in verba ſua iurare coegerit, quia ita ob poſſeſſionem imperii ſubditi ad obedien-

pulo fuit, populus *interim* ad libertatem redit, & ita de hac lite eo facilius iudicare poteſt. Accedit, quod deciſio huius controuerſiæ ex *præſumta voluntate populi* deſumenda ſit, de qua nemo rectius, quam ipſe populus iudicare poteſt. Et ſi populi, vel eorum, qui populum repræſentant, quales ſunt *proceres* aut *ſtatus regni*, iudicium declinamus aut reiicimus, nullum ſupereſt iudicium, & ita vi armisque agendum eſt: quæ ſententia ſtatui ciuili admodum inimica exiſtit. Neque vero ita electionem ſibi arrogat populus, cui renunciauit; cum non eligat, ſed vnice inter litigantes ius dicat. Si electionem affectaret, poſſet neutri imperium adiudicare, & plane extraneum eligere, id quod fieri nequit. Neque denique obſtat; quod populo nullum imperium, nulla iurisdictio competat, quamdiu ex gente regnatrice aliquis ſupereſt; nam hoc concedo in caſu ſucceſſionis *certæ & indubiæ;* ſed ſi de ea non conſtat, ſi dubia ſit, neuterque litigantium poſſideat, *ex accidente* euenit, vt populus *interim* liber, ſuique iuris fiat, donec certum ſucceſſorem conſtituerit. Non adeo diſſentire GROTIVS *lib. II. c. 7. §. 27. in f.* videtur; vtut enim eandem negandi rationem, qua HVBERVS vtitur, alleget, ſtatim tamen ſubiungit: *attamen ſi de primæua populi voluntate quæſtio incidat, non abs re erit, populum qui nunc eſt, quique idem cum eo, qui olim fuit, cenſetur, ſuum ſuper ea re ſenſum exprimere, qui ſequendus erit.* At vero cum ſemper in huiusmodi quæſtionibus *de primæua voluntate* quæſtio incidat, ſemper quoque voluntas populi inquirenda erit. Atque hoc eo magis dicendum, quando lege fundamentali id ipſum diſertis verbis cautum eſt, ex quo fundamento ſummum tribunal Noui Caſtri

entiam obligantur, nec de *iure imperantis* iudicare poſſunt. (x)

§. XXI. Regi autem adhuc regnanti, ſi poſt fata eius lites immineant, nullum de ſucceſſione iudicium eſſe recte aſſerit GROTIVS, (y) niſi primus acquirens ſit, qui *iure victoriæ* regnum poſſidet; quippe qui de futura ſucceſſione leges poſteris præſcribere poteſt.

§. XXII.

Caſtri ſententiam de ſucceſſione controuerſa tulit, illamque Pruſſorum Regi *iure optimo* adiudicauit.

(x) Hic quoque valere debet illud: *beati poſſidentes*. Eo ipſo, quo imperium non vacat, quo ab aliquo poſſidetur; ſubditi *per indirectum* iudicium de hac cauſa amittunt, cum, poſtquam ſemel voluntatem ſuam ei ſubmiſerint, de *iure* eius iudicare amplius nequeant. Si poſſeſſio adhuc vacua eſt, nemini interim ſubſunt, & iudicium ita formare poſſunt, cum adhuc quodammodo pares, ſaltem non *inferiores* videantur: illa occupata, inferiores ſunt; iam autem inferiorum *de iure ſuperioris* non datur iudicium.

(y) *Lib. II. c. 7. §. 27.* vbi hanc rationem addit, *quod ſucceſſio imperii non ſit ſub iure imperii*, quippe quod ſe refert ad ſubditos eorumque actiones, poſt fata autem ſe non extendit. Sic cum HENRICVS Luſitaniæ Rex, quod ſpe prolis deſtitueretur, & lites de futura ſucceſſione eſſent metuendæ, rogaretur, vt ſucceſſorem deſignaret, isque Antonium fratris ſui illegitimum filium nominaret, aſſerens eundem legitimum eſſe, iudicium tamen effectu caruit, cum huic non tantum Rex Hiſpaniæ PHILIPPVS II. contradiceret, ſed ipſe Henricus tandem a propoſito deſiſteret, quod videret, iudicium hoc inane futurum eſſe. THVANVS *lib. LXV.*

§. XXII. Id quoque (II.) præſumitur voluiſſe, vt eo modo imperium in poſteros deuoluatur, quo in primum, a populo electum, collatum eſt, (z) cum ſucceſſio ſit continuatio iuris ab initio delati. Et ita inde concludo, voluiſſe populum, vt imperium eſſet indiuiduum, (a) nec in plures, ſed in *vnum* deuolueretur. (b)

§. XXIII.

(z) Ratio connexionis hæc eſt, quia voluntas præſumta ex ipſis *factis*, & *actionibus* concludi debet. Quales fuerunt actiones populi eo tempore, quo delatum eſt vni imperium, talis cenſetur quoque voluntas fuiſſe, vt ſcil. in perpetuum in ſucceſſione idem obſeruaretur, quod obſeruauit in prima electione. Voluntatem enim non tantum verbis, ſed re ipſa declarari poſſe, ex moralibus ſatis conſtat.

(a) Cum *vni* delatum ſit, non pluribus coniunctim, cum vni *indiuiduo nexu* commiſſum ſit imperium, hæc voluntas præſumta inde elicitur, quod in perpetuum quoque idem in ſucceſſione obſeruari debeat. Eſt hæc voluntas præſumta *lex fundamentalis imperii*, ad quam in his controuerſiis recurrendum. Accedit, quod populus id omnino noluiſſe præſumendus ſit, ex quo vires imperii debilitantur, ſecuritas reipublicæ hoſtibus externis exponitur, & illi diſſociantur, qui in vnum corpus ciuile tranſiere, id quod ex diuiſione imperiorum neceſſario ſequitur. Quilibet & ſic etiam populus magis conſeruationem ſuam, quam periculum interitus intendit.

(b) Quando *regnum* alicui defertur, ex vi vocis per ſe fluit, *vnus* eſſe debere imperium. In genere ſi *vnus* eligitur, *Monarchiam*, non *Dyarchiam*, præelegiſſe populus præſumitur, & hoc quidem eo magis, quia ex plurium regimine, *pro indiuiſo* ſuſcepto, infinita incommo-

§. XXIII. Quomodo vero is *vnus*, qui tantum ſuccedit, comparatus eſſe debeat, rurſus voluntas præſumta populi indicabit. Hæc autem talis videtur fuiſſe, vt primogenitus, (c) & quidem qui ſanguinem ab acquirente trahit, (d) tantum ſuccedat.

§ XXIV.

moda oriuntur, quæ expeditionem publicorum negotiorum remorantur, ne dicam in totum impediunt. Qualem itaque formam ab initio conſtituit, dum vnum eligeret, talem quoque in ſucceſſionbus obſeruandam eſſe voluiſſe videtur.

(c) Ex ipſa delatione imperii hactenus deductum eſt, quod imperium debeat eſſe *indiuiduum*, & ad *vnum*, non plures deuolui. Quodſi itaque imperans plures liberos relinquat, *vnus* tantum ex iis imperio præeſſe poteſt, non omnes. Cum autem omnes æque liberi ſint primi acquirentis, itidem ex voluntate populi æſtimandum, quem ex pluribus præferre voluerit. Iam vero pro *primogenito* ſequentes rationes militant; (I.) quod ante omnes fratres ius ſuccedendi ex ipſo ordine natiuitatis conſecutus fuerit, cum ſtatim in ipſo momento natiuitatis ipſi ius quæſitum fuerit ad ſucceſſionem, ante quam reliqui naſcerentur. (II.) Quod moribus plerarumque gentium, penes quas imperia indiuidua fuere, primogenitis hæc prærogatiua data fuerit, vt reliquos fratres in ſucceſſione excluderent. Cum itaque populus aliam ſuccedeudi viam non elegit, ad communem ſuccedendi morem in *dubio* ſe accommodaſſe videtur, qui in ceteris rebus publicis obtinet. Sic CYRVS in extrema oratione, quam apud XENOPHONTEM *lib. VIII. Cyropæd. p. m. 235.* ad liberos ſuos habuit, eundem fere in modum philoſophatus eſt, aiens: *Complector equidem, filii, pari vtrumque veſtrum beneuolentia: verum & conſilio prouidere & ducis officio fungi, quacunque in re vſus & tempus poſtulet, eum iubeo, qui* natu

natu maior eſt, & vſum rerum maiorem de conſentanea quadam ratione habet. Equidem vt ab hac mea veſtraque patria ſum inſtitutus, natu maioribus non modo fratribus, ſed ciuibus etiam, de via, ſedibus, dicendi loco cedendum eſſe: ſic & ipſe, filii, ab initio vos inſtitui, vt natu maioribus honorem principem deferatis, & viciſſim minoribus honore praeatis. Quamobrem ita, quae a me dicuntur, accipite, vt qui tum priſca, tum moribus recepta atque etiam legibus conſentanea proferam &c. Hoc intuitu quoque *primogenitura* apud HERODOTVM *lib. VII. pr.* vocatur *ætatis priuilegium, ius gentium & vniuerſorum hominum.* Similiter ad hoc ætatis priuilegium prouocat Perſeus apud LIVIVM *lib. XL. c. 9.* aiens: *regnare vtique vis: huic ſpei tuae obſtat ætas mea, obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus Macedoniae mos.* Sic etiam IVSTINVS *lib. XVI.* de Ptolomæo Ægypti Rege ait, quod *contra ius gentium minimo natu ex filiis ante infirmitatem, ex qua mortuus eſt, regnum tradiderit.* (III) Cum omnes fratres ſint æquales, & tamen aliqua prærogatiua inter eos obſeruanda ſit in ſucceſſione, non poteſt alia, quam quæ a *natura ipſa* ſeu *ordine naſcendi* petitur, locum habere. Cum itaque in *primogenito* ius ſuccedendi ita radicatum ſit, ſtatim apparet, etiam huius poſteros ex iure, patri in ſucceſſione quæſito, præferendos eſſe primogeniti fratribus, vtut ſenioribus, cum eadem prærogatiua, quam ordo naſcendi patri dedit, ad eius liberos quoque deuolui debeat.

(d) Hæc videtur populi intentio fuiſſe, qui familiæ *primi acquirentis* ius imperandi detulit, extraneosque ita admittere noluit. Ex quo concludo, imperanti, liberis deſtituto, integrum haud eſſe, regno dare ſucceſſorem extraneum per *adoptionem*, quia, cum non poſſit imperium alienare, nec etiam permiſſum erit, per *adoptionem* imperium in alium deuoluere, cum ita imperium in effectu & *per indirectum* alienaretur. Non deſunt quidem exempla adoptionum huiusmodi, ex quibus tamen ad ius ipſum nullum argumentum duci poteſt. GALBA Piſonem adoptauit, ſed quo iure? videamus.

Ait

Ait ipſe GALBA, olim ſucceſſionem obtinuiſſe, *iam*, pergit, *loco libertatis erit, quod eligi cœpimus.* Si ergo eligendus erat imperator a populo, adoptio eo minus valere poterat. Et tamen ait: *Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & naſci, a principibus, fortuitum, nec vltra æſtimatur: adoptandi iudicium integrum; & ſi velis eligere, conſenſu monſtratur.* Aſt ipſemet GALBA iudicauit, conſenſu populi adoptionem muniendam eſſe, quia penes milites in conſtituendis imperatoribus magna autoritas erat, placuit: *iri in caſtra, honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes non ſpernendum.* Interim GALBAE conatus effectu caruit, TACIT. *lib. I. Hiſtor.* Sed præterea noua concluſio inde oritur. Quæritur ſcilicet, *an primi acquirentis deſcendentes tantum ſuccedant, an vero præterea etiam eius collaterales?* Equidem facilis eſt deciſio, ſi conſtat, qua ratione primitus delatum fuerit imperium. Si enim primo acquirenti & *liberis* ſeu *poſteris* eius delatum ſit, hi tantum ſuccedunt, non primi acquirentis collaterales: ſed ſi electo, eiusque *genti vel familiæ* delatum ſit, maior ratio dubitandi oritur: an etiam collaterales primi acquirentis hac appellatione vocati fuerint? quemadmodum eadem ratio dubitandi occurrit, ſi, quod plerumque fit, non ſatis diſtincte conſtat, *vtrum electi poſteris, an genti imperium delatum ſit?* Recte notat HVBERVS de iure ciuitatis *lib. I. ſect. VII. c. 7. §. 19. hereditatem regni a priuata hereditate diuerſum quid eſſe:* hinc ſedulo cauendum, ne a ſucceſſione priuata argumenta ducamus. *Gentis* quidem & *familiæ*, ſicuti *heredum* appellatio eſt latiſſima, ſed pro ſubſtrata materia merito reſtringenda, cum conſtet, quod imperia non ita *libere* ſucceſſioni ſubſint, vti patrimonia priuatorum. Accedit, quod *familiæ* ſignificatus non ſemper collaterales comprehendat, ſed magis patrem cum liberis, cum inter hos ſtricte loquendo *familia* ſit, quæ per nuptias conſtituta & per liberos propagata eſt. Cum itaque ſucceſſio ex iure naturæ

§. XXIV. Præterea vt, excluſa femina, *maſculus*, (e) aliasque ad imperium habilis (f) ſucce-

non determinetur, ſed vnice ex voluntate populi dependeat, credendum merito eſt, populum vnice ad deſcendentes ex primo electo reſpexiſſe, non eius cognatos.

(e) Pro *maſculis* hæ rationes militant (1.) quod *feminæ* non æque ad imperium aptæ ſint, ac quidem *maſculi*, nam plerumque indigent alieno auxilio & directione, quemadmodum multis legibus ex hac ratione cautum & conſtitutum fuit, vt ſine curatoribus nihil agere poſſint, ne ob imbecillitatem ſexus decipiantur. Non conuenit, vt illæ imperent, quæ alterius auxilio indigent, quo ſenſu forſan ARISTOT. I. *Polit. VIII.* ait: *mas ad imperandum, femina ad parendum nata eſt.* Adſunt exempla heroicarum feminarum, ſed rariora, a quibus regulæ non ſtruuntur. (2.) Facile ita imperium in extraneos deuolui poſſet, cum per matrimonium in aliam transeant familiam, id quod contra intentionem populi fuiſſe videtur. (3.) Accedit rurſus gentium conſenſus & praxis plerarumque rerumpublicarum. Et in priuatis cauſis feminas nequidem ad aliquod imperium admittimus, multo minus ad imperium ciuile, quod grauius eſt, quod maiori iudicio, & ſollicitudine adminiſtrandum eſt. Hinc TACITVS de *morib. Germ. in f.* morem Sitonum refert, & vno a reliquis differre ait, *quod femina dominetur: in tantum*, addit, *non modo a libertate, ſed etiam a ſeruitute degenerant.* Saltem ex his rationibus fluit, præſumtam intentionem populi *in dubio* fuiſſe, ne femina regimini admoueretur. Hunc in finem *maſculum* elegit, non *feminam.* Dico *in dubio;* Si enim ſatis conſtat, quod feminas a ſucceſſione excludere noluerit, omnino admitti debent, quemadmodum in Anglia alibique receptum eſt. Non enim *abſolute* inhabiles ſunt, ſed tantum non *æque idoneæ*, vti

(f) ſuccedat. Tales enim qualitates populus in primo electo potiſſimum deſiderauit, & conſequenter eaſdem in quolibet ſucceſſore requirere voluiſſe videtur.

§. XXV. Interim *impuberes*, licet ob defectum ætatis ad tempus gubernacula reipublicæ ſuſcipere non poſſint, a ſucceſſione excludendi non ſunt, nec id ipſum ex voluntate præſumta populi colligi poteſt, poſtquam ſemel in ſucceſſionem conſenſit, (g) & a furioſo & mente capto adhuc diſtingui

vti quidem maſculi, & comparatiue loquendo maſculi ſunt aptiores quam feminæ. Ergo ex voluntate populi admitti poſſunt.

(f) Alia eſt ratio *imperiorum;* alia *patrimonii priuati.* In hoc ſuccedere poſſunt mente capti, furioſi, aliique inhabiles, qui ad quæuis negotia peragenda inidonei ſunt. Regna & imperia de ſui natura eiusmodi præſidem & ſucceſſorem requirunt, qui rempubl. adminiſtrare, regimen obire, & ſubditorum actiones dirigere poſſit, qualem ſucceſſorem etiam populus tantum admittere voluiſſe videtur. Vnde neceſſario excluduntur, qui vſu rationis deſtituti ſunt. Defectus corporis hanc inhabilitatem non operatur, cum nihilominus ſana mente & prudentia regendi rempubl. inſtructus eſſe poſſit. Exemplis variis id declarat PETRVS GREGORIVS *de republ. lib. VII. c. 6.*

(g) Si in genere alicuius familiæ ius ſuccedendi in regnum datum eſt, impuberes quoque ex voluntate populi comprehenduntur, quia hi quoque de illa familia ſunt, & defectus ætatis tantum temporarius eſt. Et hoc eo magis dicendum eſt, cum non deſint exempla, etiam infantes voluntate populi electos eſſe ad imperium. SIGEBERTVS Gemblacenſis *ad annum 983.* de Ottonis

gui debeant. Nam hos quidem excluſiſſe probabile eſt, non illos, vtpote qui ad breue tempus tantum inhabiles ſunt.

§. XXVI. Hoc poſito, neceſſe quoque eſt, vt, impubertate durante, ſeu quamdiu gubernacula ſuſcipere nequeunt, ſint in *tutela*, (h) aliorum, qui interim curam reipubl. ſuſcipiant.

§. XXVII.

III, adhuc pueri electione hæc habet: *Principes puerum de manu Henrici extorquentes in regno ſublimant.* Similiter WIPPO *in vita Conradi Salici ad annum 1026.* de electione HENRICI III. refert: *Anno incarnationis Chriſti 1026. Chunradus Rex, conſilio & petitione principum Regni, filium ſuum, Henricum puerum, regem poſt ſe deſignauit, illumque Brunoni, Auguſtenſis eccleſiæ epiſcopo, in tutelam commendauit.* De HENRICO IV. teſtatur SIGEBERTVS Gemblacenſis *ad annum 1054.* quod *puer quinquennis* electus fuerit. GODOFREDVS Colonienſis *ab anno 1196.* de electione FRIDERICI II. hæc refert: *Imperator ab omnibus imperii principibus, ſumma precum inſtantia, obtinet, vt filium ſuum, Fridericum nomine, vix triennem in regem eligant.* Sic etiam praxis gentium vniformis fere demonſtrat, filios impuberes in ſucceſſiuis imperiis admiſſos fuiſſe.

(h) Qui negant, tutelas eſſe *iuris naturæ*, illasque mere *iuris ciuilis* eſſe aſſerunt, tutelas regias impuberum negant, niſi legibus fundamentalibus de his cautum ſit. Imperator interim ad ius naturæ prouocat aſſerens: *Impuberes in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt, vt is, qui perfectæ ætatis non eſt, alterius tutela regatur.* Quicquid ſit, ſicuti ſucceſſio impuberis ex præſumta populi voluntate deduci poteſt, vti ad §. *antec.* dictum; ita ex eadem præſumtione tutelæ quoque inferri poſſunt, qui antecedens voluit, neceſſe eſt, vt etiam conſequens velit.

§. XXVII. Hæc *tutela* debetur iis, quibus voluntas populi, in lege fundamentali expreſſa, eam detulit. Cum enim ſucceſſionem definire poſſit, poteſt quoque determinare, quis impuberi ſucceſſori tutor eſſe debeat. Si de *voluntate populi* non conſtat, (i) locum habebit, quod bonum æquumque eſt, h. e. vt primario patris defuncti voluntatem

velit. Cum enim impuberes defectum ætatis patiantur, ob quem ſummam poteſtatem exercere non poſſunt, neceſſe eſt, vt, dum populus eum ad ſucceſſionem admiſit, interim quoque in tutelam eius conſenſerit. Ceterum quamdiu durare debeat tutela, vel certa lege fundamentali determinandum, vel, hac ceſſante, ex maturitate ingenii colligendum; neque enim ius naturæ certum tempus definiuit.

(i) Valde titubant circa hanc materiam, cui tutela deferenda? Si voluntas expreſſa adſit, res conclamata eſt. Aſt hic plerumque iterum ad coniecturas recurrendum. Illud interim voluiſſe videtur populus, quod pupillo vtilius, reipublicæ conducibilius, in ſe vero æquum bonumque eſt. Hoc intuitu in patris iudicio & electione acquieuiſſe videtur, vtpote qui optimum conſilium pro educatione pupilli & ſalute reipubl. ſuſcepiſſe præſumitur. Vtut itaque teſtamenta de *ipſo regno* non valeant, eatenus tamen valebunt, vt de *iudicio patris* circa tutelam inde conſtet: nam etiam citra teſtamentum ſuam voluntatem declarare poteſt. Accedit, quod patri educatio pupilli principaliter incumbat, ergo æquum eſt, vt eius electioni ſtetur, cui illam commiſerit. Et licet hæc tutela non ſola abſoluatur pupilli *educatione*, ſed præterea *gubernationem reipublicæ* annexam habeat, de qua non æque poſt mortem diſponere poteſt, præſumitur tamen populus, dum de tutela nihil determinauit,

luntas obſeruetur, hac ceſſante, tutela ex voluntate populi dependeat. (k)

§. XXVIII. Hactenus de primo modo, quo vacat imperium. Vacat (II.) per *abdicationem* ſeu ſpontaneam (l) *renunciationem* imperantis, quæ etiam *inuitis ſubditis* (m) fieri

uit, & tamen impuberes a ſucceſſione non excluſit, totam rem in arbitrium patris, vtpote de ſalute filii ſui valde ſolliciti, contuliſſe, cui iudicio tam diu ſtandum, donec contrarium euidenter appareat, quod illuſtrat Dn. HERTIVS diſſ. *de tutela regia ſect. 1. §. 13* Sic vbi Cunradus impetrauit, vt filius ſuus impubes Henricus III. eligeretur, ſtatim eum Brunoni in tutelam commendauit, vt dictum *ad §. 25.*

(k) Non deſunt, qui illis, quibus aliquando ſucceſſio debeatur, tutelam deferunt, quæ ſententia tamen & pupillo & reipublicæ periculoſa videtur, cum a proximo ſucceſſore pericula varia imminere ſoleant, nec argumentum a tutelis priuatorum hic applicari queat, quæ lege mere ciuili proximioribus deferuntur, tanquam *onus. §. vn. I. de legit. patron. tut.* In tam periculoſam autem tutelam nunquam conſenſiſſe videtur populus. Cum ergo ab initio nihil de tutela ſtatuit, integrum ſibi iudicium referuauit, & regimen interim, quibus viſum eſt, committere poteſt. Nec inde præiudicatur proximis agnatis, vtpote qui nondum ius ſuccedendi habent.

(l) Quæ per metum extorta eſt vel a populo vel ab hoſte, proprie non eſt renunciatio, ſed *depoſitio* vel *dethroniſatio* quod exemplo ALPHONSI Regis Portugalliæ declarat D. PALTHENIVS *diſſ. de dethroniſ. §. 4.*

(m) Equidem dubitari poterat, an in imperiis libera voluntate populi delatis id admittendum ſit; cum enim electione vel conſenſu populi ad imperium euectus, & ita cum populo, vel proceribus, populum repræſentan-

ri poteſt, ſiue regnum libera voluntate delatum, ſiue bello acquiſitum ſit.

§. XXIX.

---

tantibus, pactus eſt, merito quoque conſenſu populi illud deponendum eſſe videtur, cuius intereſt, imperium non temere deponi. Verum vtut ſupra adſtruxerim, imperantem populo obligari, non tamen vlterius obligatur, quam quatenus promiſit: in ceteris pro libertate ſua, qua pollet, agit. Non autem promiſit populo, ſe imperium deponere nolle, nec in perpetuum ſe ad imperandum adſtrinxit. Non eſt miniſter populi, vtpote cui alias negatum eſt, deponere imperium commiſſum, ſed ſupremam poteſtatem in populum habet, virtute cuius etiam eidem renunciat. Sic CASIMIRVS Rex Poloniæ anno 1667. imperio libere renunciauit, quod etiam de CAROLO V. conſtat, vti fatetur FERDINANDVS I. in *R. I. de anno 1559.* verbis proœmialibus: *Alſs weyland milter und hochlöbl. Gedächtnis Kayſer Carl der fünffte unſer negſter Vorfahr, Bruder und Herr, aus merkl. groſſen, dapfferen und treffl. Urſachen, ſonderl. aber, von wegen ihrer Liebden und Kayſerl. Mai. obliegenden Alters und immerwehrender Schwachheit* &c. *mit Vorwiſſen itzgedachter des Heil. Reichs Churfürſten (die Adminiſtration und Verwaltung des Römiſchen Reichs) verlaſſen, reſigniret und vbergeben*, vbi quidem dicitur, quod electorum *praſcitu* hoc factum ſit, ſed non *conſenſu ſpecifico* & *prærequiſito*. Quodſi tamen in capitulatione electus promiſiſſet, quod nunquam abdicare vellet, aliud dicendum: quale exemplum prælaudatus PALPHENIVS *cit. l.* adducit de Michaele Wiznowizio, qui in pactis conuentis diſerte promittere debuit: *Regno Poloniæ nunquam abdicabimus.* Quod pactum pro *inani* haud iudicandum: Vtut enim haud conſultum ſit, inuito imperium obtrudere; non tamen quæſtio iam eſt de regulis *prudentiæ*, ſed *iuris*. Eodem modo Pontifex libere reſignare poteſt,

vti

§. XXIX. Vacante hoc modo imperio, populi ius variat, prout imperium vel *electiuum* vel *ſucceſſiuum* fuit. In illo populus fit *ſui iuris*, nec reſignatione imperium in alterum transferre poteſt, niſi ex conſenſu populi. (n) In hoc vero ſtatim ſucceſſioni locus eſt, in cuius præiudicium nihil renuncians facere poteſt, (o) adeoque populus non fit liber.

§. XXX. Abdicatione facta imperans in ſortem priuatorum incidit, & ceterorum ſub-

---

vti exemplo COELESTINI conſtat, quam facultatem ſucceſſor eius BONIFACIVS VIII. in *c. 1. de renunc. in 6.* confirmauit. Cum vero Pontificii vrgeant, a Pontifice regna & imperia dependere, hinc mirum non eſt, quod etiam prætendant, reſignationem imperiorum fieri debere in manus Pontificis. Aſt cum prius falſum, falſum quoque eſſe debet poſterius.

(n) Aliud eſt *abdicare* & *reſignare*; aliud *cedere*. Per *reſignationem* reſignans nude ius ſuum amittit, per *ceſſionem* ius ſuum in alterum transfert. Aſt vero alienationem imperiorum valide fieri non poſſe, ſæpe dictum eſt. Valebit tamen ceſſio imperii ex *voluntate populi*, qui conſentiendo in ceſſionem elegiſſe de nouo videtur. Hac ceſſante ceſſio irrita eſt, ceu apparet exemplo IO. CASIMIRI Regis Poloniæ apud PVFENDORFIVM *rer. Brandenb. lib. IX. ſeq.*

(o) Inde *renunciatio* patris filio non præiudicat, quo minus poſt patrem ſuccedere poſſit. Quodſi poſt abdicationem demum natus eſſet, imperio iam ad alium deuoluto nulla ſupereſſet ratio ſuccedendi, cum ex eo natus ſit, qui tempore natiuitatis nullum ius amplius habebat.

(p) Eo

ſubditorum ſorte fruitur, (p) niſi aliter pacto in abdicatione prouiſum fuerit. (q)

§. XXXI. Vacat porro (III.) imperium per *derelictionem*, quæ eſt tacita quædam reſignatio, modo de animo (r) ſatis conſtet.

§. XXXII. Tandem (IV.) vacare quoque imperium, & populum ſui iuris fieri volunt per *depoſitionem* ſeu *dethroniſationem*, quam iuri

(p) Eo ipſo, quo imperium imperans deponit, ſimul ſtatui *libertatis* renunciat, ceterisque, quibus antea imperauerat, æqualis fit, & conſequenter nouo imperanti ſubiicitur. Perpetuus ille dictator SYLLA, imperio ſuo ſatis tremendus, poſtquam imperium depoſuit, *priuatorum* ſorte facile contentus fuit, vti plenius refert APPIANVS.

(q) Sic notum eſt *pactum independentiæ*, quam Regina CHRISTINA ſibi in abdicatione reſeruauit, de qua vid. Ill. Dn. THOMAS. *ad Huberum de iure ciuit. lib. 1. ſect. 9. c. 6. n. 19. lit. p.*

(r) Non facile præſumitur animus derelinquendi, maxime intuitu earum rerum, quæ ſumma contentione ab hominibus appetuntur, & tot bellis acquiri ſolent. Sola *deſertio*, quam neceſſitas exprimit, pro derelictione haberi nequit ob ceſſantem animum derelinquendi, quale exemplum fuit in IACOBO II. rege Angliæ. Eſt autem derelictio duplex, *expreſſa* & *tacita*. Hæc colligitur ex *negligentia* & *intermiſſione exercitii eius iuris*, quod qui poterat exercere, vel vindicare, quo intuitu *præſcriptionem* inter gentes fundari in *præſumta derelictione*, ait GROTIVS, & eruditiſſime contra Gallos, ſpeciatim vero contra PETRVM PVTEANVM, defendit Dn WERLHOFF *diſp. de præſcript. inter gentes liberas*. Hinc non dubitandum, quin populus hoc modo per *tacitam derelictionem* ſeu præſcriptionem liber ab

iuri publico vniuerſali non aduerſari aiunt, (f) ſi imperans Tyrannus, hoſtis publicus, aut pactorum publicorum, legumque fundamentalium transgreſſor reperiatur.

§. XXXIII.

ab imperio alterius fieri poſſit. Vtut enim alias derelictio non præſumatur, hæc præſumtio tamen eſt generalis, & ex ſpecialibus circumſtantiis eliditur. Quot modis autem talis *derelictio præſumta* contingere poſſit, explicat CONRING. *de finibus imper. lib. II. c. 19.* §. *13.* Equidem obiici poſſet, quod inter gentes liberas quidem præſcriptioni locus ſit, ſed non inter *ſubditos & imperantem*, ſeu quod ſubditi libertatem contra imperantem præſcribere non poſſint propter *vinculum ſubiectionis*. Aſt cogitandum eſt, in omni derelictione a parte imperantis adeſſe *remiſſionem tacitam vinculi ſubiectionis*, adeoque non tam populus iugum imperii excutit, quam potius imperans populum manumittit, rempublicam derelinquendo.

(f) De hac materia plenius egit Dn. PALTHENIVS *diſſert. de dethroniſat.* vbi §. *II.* diſtinguit inter regnum *arbitrarium* & *legitimum* ſeu *limitatum*, & porro concludit, ibi quidem populum abſolute ad patientiam obligari, & imperantes deponere non poſſe, verum in regnis limitatis imperantem a populo poſtulare non poſſe, vt pactis ſtet, ſi ipſe imperans excedat limites ſibi præſcriptos, & monitis, conſiliis precibusque ſubditorum corrigi nequeat, ineſſe omni pacto duplex promiſſum, & reciprocam obligationem, ergo vno pactum non ſeruante, ab altero idem tuto negligi, iam autem conſtare, quod omne imperium per pactum conſtituatur, adeoque pacto ita diſſoluto, imperium exſpirare, populum fieri liberum, imperantem in ſortem ſubditorum coniici. Neque vero requiri iudicium ſuperioris, an pactum ſit violatum, agi hic de renunciatione pacti, ad quam nulla requiratur ſuperioritas, non requiri iudicium

§. XXXIII. Aſt quis de eo iudicabit, an talis ſit, qui deponi poſſit? (t) Ne dicam, vinculum ſubiectionis omnem ad reſiſtendum

um populi, id quod nec legitimum eſſe poteſt, ſufficere publicam per iuſtas querelas accuſationem, ſufficere illam, quæ in ipſis rerum monumentis latet, facti aut agnitionem aut probationem, &c. AVTOR *tr. du Gouvernement. ciuil. cap. vlt.* adhuc liberalior eſt, quippe qui partes populi vtique ſequitur. Non tantum enim ex hoc capite, h. e. *violatione pactorum*, ſed multis aliis cauſis deponi principem poſſe aſſerit, quæ tales ſunt, vt vbique plebem ad rebellionem irritare, populoque ius dare poſſint, iugum excutiendi. Denique BARCLAIVS *contra monarcham lib. III. c. 16.* exautorationem tunc demum admittit, *ſi id committat, propter quod ipſo iure rex eſſe deſinat*, id quod duobus caſibus contingere poſſit *(1) ſi regnum diſperdat* More Neronis & Caligulæ, & omnem regnandi curam & animum abiiciat; *(2) ſi rex in alicuius clientelam ſe conferat, ac regnum, quod liberum a maioribus & populo traditum accepit, alienæ ditioni mancipet.* Alii aliter.

(t) Fatetur ipſe Dn. PALTHENIVS, quod populus de eo iudicare & cognoſcere non poſſit, an Tyrannus? an violator pactorum imperans dicendus ſit? vid. §. *14. d. diſſ. lit a.* Ergo nunquam in *hypotheſi* conſtabit, an hic vel ille pro tali iudicandus ſit. Plures aiunt, imperantem eſſe Tyrannum, plures negant, nec hic maiora ſufficiunt, vbi non per modum *deciſionis*, ſed in *tumultu* proceditur. Nunquam deſunt rationes, quibus excuſari facta regum poſſunt, & conſequenter nunquam *notorie*, id quod ſupponunt, conſtare poteſt de *Tyrannide*, de *violatione pactorum* &c. Nec releuat, quod de *publicis querelis*, de *publica accuſatione* adfertur: ſæpe nullum fundamentum habent, ſæpius vnius facto exi-

dum copiam ſubditis ſubtrahere, (u) vt adeoque *ius deponendi* imperantes vel tantum fingatur, vel in effectu ita comparatum ſit, vt exerceri non poſſit.

---

exiſtere poſſunt. Si querelæ principem reum faciunt, quis rex erit innocens?

(u) De eo iam actum in *c. 3 lib. III.* ſimulque hinc inde dictum, quod ius ſubditorum aduerſus imperantem *imperfectum* ſit, h. e. deſtitutum *efficacia cogendi* imperantem, id quod ex *conditione ſubditorum* fluit. Omnis depoſitio fit per *coactionem*, ergo neceſſario ſubditi conditionem priſtinam deponere, & ad ſtatum primæuum redire debent. Id ipſum autem non aliter fieri poteſt, quam ſi imperans *hoſtilitatem publicam* erga vniuerſam remp. exerceat, ſic enim vt hoſtis publicus repelli poteſt. Neque enim ita amplius *imperans*, ſed *hoſtis reipubl.* dicendus eſt, nec ſubditi deponunt imperantem, ſed ipſe ſubditos dimittit, & *ipſo facto* vinculum illorum relaxat: hoc facto, illi vt *hoſti* reſiſtunt. Aſt iterum *in hypotheſi* difficulter iudicabitur, an imperans *hoſtis reip.* factus ſit, idquod ab homine ſanæ mentis concipi nequit, ſed demum a tali, qui *inſania* & *dementia* laborat. Ergo quocunque te vertas, omnia, quæ vulgo *de depoſitione* diſputantur, applicari tuto nequeunt.

INDEX PRIOR CAPITVM.

PARS GENERALIS.

Cap. I. De Iure naturæ in genere.
Cap. II. De Diuiſione iuris vniuerſalis in priuatum & publicum.
Cap. III. De Differentia iuris publici vniuerſalis a iure gentium, politica, notitia ſin-

ſingularis reipubl. & iure publico particul.

Cap. IV. De neceſſitate & vtilitate huius doctrinæ.

Cap. V. De autoribus, ſubſidiis & cautionibus circa hanc doctrinam.

PARS SPECIALIS.

LIBER I.

De natura & indole rerumpublicarum & imperii ciuilis.

Cap. I. De origine imperiorum ciuilium.

Cap. II. De nexu imperii ciuilis.

Cap. III. De vario imperii ciuilis ſtatu.

Cap. IV. De ſumma imperantis poteſtate.

Cap. V. De limitibus ſummæ in republica poteſtatis.

LIBER II.

De Iuribus ſummi Imperii.

Cap. I. De iuribus imperantium circa publicam ſecuritatem externam.

Cap. II. De iuribus tranquillitatem internam reipublicæ reſpicientibus.

Cap. III. De iure imperantium dirigendi actiones ſubditorum per leges.

Cap. IV. De iure imperantium circa collegia & vniuerſitates.

Cap. V. De iure imperantium circa ſacra.

Cap. VI. De iure imperantium circa publica officia.

Cap. VII. De iure imperantium circa iudicia.

Cap. VIII. De iure imperantium circa poenas.
Cap. IX. De iure imperantium exigendi a ſubditis ſubſidia.
Cap. X. De iure imperantis circa ἀδιάφορα.

LIBER III.

De Obligatione & iuribus ſubditorum.

Cap. I. De Statu ſubditorum vario.
Cap. II. De obligatione ſubditorum intuitu imperantis.
Cap. III. De iure & obligatione ciuium qua talium inter ſe.
Cap. IV. De iuribus ſubditorum vacante imperio.

POSTERIOR INDEX MATERIARVM PRAECIPVARVM.

Abdicatio regni an inuito populo fieri poſſit. 636. quid iuris tunc competat populo. 638. quid imperanti poſt illam. *ibid.*

Abſolutum imperium vid. imperium.

Actiones hominum intuitu aliorum diuerſæ. 24. 25. e. f. diuerſi harum effectus 25. 26. aliæ iuſtæ, aliæ honeſtæ, aliæ decoræ 31. q. publicæ quænam 55. 10. o. p. priuatæ quænam 54. 9. actiones gentium a publicis differunt 56. 11. q. differentia a factis publicis 57. 12. r. de externis tantum leges fiunt 409. 43. item voluntatis ibid.

Adulatio plus tribuit imperantibus quam eis competit 272. 13. inſigne malum in republ. 272. o.

Alienare imperium quando imperans poſſit. 630.

Anima humana quid. 3. 4. eius ſcopus. 4. 5. quo ſenſu diuina vocata ſit a gentilibus. 4. e. de eius facultatibus. 5. 6.

Appellatio a iudice inferiore. 501.

Appli-

Applicatio iuris publ. vniuerſ. quid requirat 77. 5. ſeqq. legum quomodo inſtituenda 408.

Ariſtocratiæ origo 207. 17. g. quid ſit 207. 18. quomodo gubernetur 208. 19 h.

Armorum inſtruendorum ius 307. 15.

Auaritia admodum noxia rebuspubl. 198. z.

B*Eatitudo ciuilis* in quo conſiſtat 189. 5. t. de mediis ad illam ducentibus 190. 6. pietas ſubditorum multum confert ad illam obtinendam 190. minime quærenda in latiſſimo imperio 194. ſeqq. nec in luxuria 195. 9. nec in auaritia 198. 10. z. deprehenditur potiſſimum in rebuspubl. quæ ſimplicitati ſtudent. 202. 12. b. conſeruatur & promouetur per voluntatis harmoniam inter principes & ſubditos 205. 16. vid. *Salus reip.*

Bellum an iuſtum 297. r. ius eius quomodo imperanti competat 297. ſeq. quatenus ad ius G. ſpectet 298. 4. r. reſtrictum ad defenſionem reip. 299. 5. iuſtæ eius cauſæ 299. ſeqq. de eo ſuſcipiendo imperans arbitratur 301. 8. quando ius belli ceſſet 302. 10. debet eſſe vltimum ſubſidium ibid. q. non competit magiſtratui inferiori 305. reſtringi poteſt 306. t.

Bona extraneorum intra territorium ſita ſubſunt ſupremæ poteſtati 250. n. ſubditorum augenda 251. 27.

Bonum vtile honeſtum & iucundum 84. extraordinarium quid 125.

C*Iuitas* vid. *respubl.* quid ſit 184. 1. varius eius ſtatus 185. 2. p. non eſt propter religionem 442. 4.

Clerici obligantur legibus ciuilibus vt alii ſubditi 402. n.

Clientela non tollit ſupremam poteſtatem 243. non liberat ſubditos ab obſequio 338. 47. quotuplex ſit 337.

Collectæ propter fortalitiorum exſtructionem 311. 18. b. ab imperante indicuntur 533. ſeq. voluntariæ & neceſſariæ 535. p. quando inferior magiſtratus illas poteſt indicere 536. 9. ſubcollectandi ius 536. 10. an ſubditorum conſenſus neceſſarius 537. 12. quibus imperentur 538. 13. ſeq. immunitas ab illis nociua 539. modus 540. vid. *Subſidia.*

Collegia ſtatuta condere poſſunt 392. quouſque valeant 392. 28. quid ſint 431. an illa inire permiſſum ſit 432. an

princeps ſe illis adiungere poſſit 432. inſpectio principis in illa 433. poſſunt prohiberi in republ. 434. vel ſub lege publ. confirmationis admitti 436. quæ publicæ dicenda 437. an ad illa cogi poſſint ſubditi 437. quale ius circa priuata princeps habeat 437. 11. ſtatuta eorum principis inſpectioni ſubſunt 438. abuſus eorum ibid. quem effectum ſtatuta eorum habeant 439. de limitibus ipſis præſcribendis 440. non habent ius puniendi 522. 13. carere nequeunt reditibus & bonis 531. 1. habere poſſunt arcam communem 532. 2. membra eius conferre debent. ibid. 3.

Commiſſiones decernendi ius 478. ex officio decerni poſſunt 479.

Concordia respubl. conſeruat 340. ſeq.

Conſilii differentia a LL. 376. h. an imperans qua talis conſilia det 378. 3.

Conſuetudo vim legis vnde habeat 381. 17. 2. an etiam irrationabilis 383. p. quomodo imperans ſe gerere debeat in hac eliminanda 384.

Contractuum ratio diuerſa in ſtatu ciuili 604.

Coronatio quid 295. z. eius origo ibid. ſummum imperium non afficit ibid.

D*Ecreta* iudiciorum non ſunt leges 385. 19.

Defenſio nemini ademta in rebuspubl. 489. 4. quando ceſſant iudicia 490. 5.

Democratiæ origo 208. 20. quomodo gubernetur 208. 21.

Dependentia qualis ſupremæ poteſtati noceat 238. 15. ſeq.

Derelictio imperii quando fiat 639.

Deſerta imperans ſibi vindicat 565. 17.

Dethroniſatio an licite fiat 639. ſeq. an vnquam applicari poſſit 641.

Deus quale imperium in homines exerceat 26. 27. an externe obliget 27. l.

Diſciplina publica ad curam principis pertinet 287. ſeq.

Diſcordia inter ſubditos præcauenda 291. f. respubl. frangit 340. ſeq.

Diſpenſatio cui competat 430.

Do-

Doctores non habent ius puniendi 335. 14.

Doctrinæ in republ. pernicioſæ quænam dicendæ 355. 1. quomodo dogmata differant a LL. 375. 10. g. an imperans qua talis doceat 378. 13. leges de illis non fiunt 410. 44. niſi circa modum docendi 461. y. ad deciſionem iudicialem admittant 464. publicæ doctrinæ poſſunt lege determinari 464. illas ſubditis per modum legis obtrudere nequit 467.

Dominium eminens quid 251. 27. an detur 251. o.

Dominii origo inter homines 544. 2. quæ res in illud tranſierunt 545. 3.

Duella in republ. illicita 488. 3.

Dyarchia quid & quomodo differat ab Ariſtocratia 207.

ECcleſia vid. *Sacra*. eſt collegium æquale 450. non ciuile 451. poteſt doctores conſtituere. 452. non fit ſtatus ciuilis, ſi princeps ei accedit. 453. Princeps habet inſpectionem in illam 454. inſpectionis huius neceſſitas 455. ſeq. maxime in eius miniſtros 456. ſeq. & eorum conſtitutionem 457. 17. poteſt ei præſcribere ordinationes 458. an poſſit cenſuras infligere 462. princeps in illa certos diſtrictus conſtituere poteſt 458. 29.

Electiua regna quando & quæ habenda 219. 31. ſeq. y. an ex ſucceſſione mixta eſſe poſſint 221. 33.

Electio quando populo ſalua ſit 616. a quibus peragatur 617. ſeq. modus eligendi 620. in illa electum pactis conſtringere poteſt 620.

Emigrationem ſubditis princeps iniungere poteſt ob peregrina ſacra 445. 7. g. an ſubditis maneat ſalua & quouſque 589. ſeqq.

Excubiarum ius 315. 24. omnes ſubditi ad illas obligantur 315.

Exiſtimatio ſubditorum vnde ſit 572. 32. quouſque ſe extendat 573.

Exemptorum efficacia 12. q. plus prodeſt imperans exemplo bono quam legibus 366. y.

Expectatiuæ an licitæ, 482. b. reuocari poſſunt 483. maxime a ſucceſſore 484. 20.

Extranei quatenus legibus alterius reipubl. ligentur 402. 37

F*Actiones* præcauendæ 357. 17.

Felicitatem in quo homines quærant 9 k. eam omnes appetunt 9. 11. in quo conſiſtat 9. l. quo medio impetretur 10 12. ſeq.

Feminæ in regnis non ſuccedunt 632.

Feras occupandi ius ſibi imperans ſoli adſcribere poteſt 551. 13. non obſtante naturali libertate ſubditis competente ibid. 14.

Feudalis nexus non tollit ſupremam poteſtatem 242. 17.

Flumina ad imperantem pertinent 554. 22.

Fœderum ius 330. 40. cui competat 331. quouſque obligent 331. an cum infideli licite ineantur 332. quomodo reſtringi poſſit libertas circa ea ineunda 333. an ſubditis commerciorum cauſa illa inire liceat 335. 44. an pro ſui defenſione 336. 45. k.

Fortalitia exſtruendi ius 308. ſeq. priuatis non competit 310. 17. a. eo nomine collectæ imponuntur 311. 18. bona priuatorum in eorum vſus licite adhibentur 312. 19. quin etiam templa & caſtra nobilium 312.

Futura legum obiectum ſunt 417. 45.

G*Entes* quid 48. 5. earum iura 29. o. moralem perſonam induunt 52. 7. eadem durante, durant obligationes 52. l.

Grotius reſtaurator iuris nat. 109.

H*Æreſis* non tollit vinculum ſubiectionis 578.

Hertii opera in iure publ. vniuerſali 116. 10. i.

Hiſtoria vtilis ad ius publ. vniuerſ. 118. 14. quid circa illam cauendum 119. o. euoluenda quoad vſus iuridicos 120. 15 p. quinam hac methodo vſi fuerint 121. 16. ſeqq.

Hobbeſius ius publicum vniuerſ. reſtaurauit 110. ſed non abſque næuis 112. d.

Homagium an neceſſarium 564. ſeq.

Homines conſiderantur vel ratione ſui ipſius vel quoad alios 21. o. inter ſe vinculo communi conglutinantur 32. ſeqq.

Hou-

Houtuyn ius publicum vniu. quomodo reſtaurauerit 112. e.
Huberus ius publ. vniuerſ. ſcripſit 113. f.
Humanitatem legislator in legibus intendere debet 396. ſeq.

I*Mbecillitatis* humanæ ratio in legibus ferendis habenda 400.
Immunitas a collectis eſt nociua reip. 538. quando ceſſet 539. 15.
Imperator non habet ſupremam poteſtatem in vniuerſum orbem 259.
Imperantes obligantur iure naturæ intuitu ſubditorum 58. ſeqq. quale ius conſequantur ex ſubmiſſione ſubditorum 172. 19. ſeq. temperatum ad obligationem eorum 173. b ſe obſtrinxerunt ſubditis 175. 21. d. curare debent, vt ſubditi pie viuant 190. quod illi volunt, ſubditi velle cenſentur 205. 15. e. eorum dignitas externa arbitraria 212. 24. an pro arbitrio ſucceſſorem conſtituere poſſint 215. an primitus belli cauſa conſtituti fuerint 228. k. ſe poſſunt propriis dicaſteriis ſubmittere ſine læſione ſupremæ poteſtatis 241. b. vel ſubditis aliquid promittere ſub lege nullitatis 246. h. extra territorium ſupremum poteſtatem non habent, quatenus in alieno commoratum 248. l. eorum facta ſemper habent effectum externum iuris 266. ſed ex accidente 274. affectibus libere indulgere ſolent 275. q. dicuntur patres patriæ 284. ſeq. exemplo plus proficiunt quam LL 366. y. leges ferunt 373. ſeqq. ſuis legibus non obligantur 403. ſeq.
Imperium ſocietatem firmat 156. 1. an ab initio pacto expreſſo delatum ſit 165. t an non magis tacito, vel conſenſu coacto 168. ſeqq. male partum male gubernatur 193. * eius iura non minuit proedria 211. 23. pactis circumſcribi poteſt 218. electiuum & ſucceſſiuum 219. eius iura vid. *Poteſtas ſuprema.* Plenum non habent, qui papæ iura circa ſacra largiuntur 232. p. abſolutum an in ſacris fundetur 278. t. an legitimetur exemplis tot monarcharum 280. 19. non eſt extendendum ad illa, quæ imperium non recipiunt 292. 30.

Imperium vacans, ſubditos liberat a ſubiectione 607. ſalua manente ciuitate 610. rempubl. in democratiam vertit 611. populo dat liberum arbitrium de republ. diſponendi 612. vacat, ſi alienat illud 614. item morte 616. 12. abdicatione 636.

Impuberes an ſuccedant in regnis 633.

Iniuria vnde naſcatur 44. b.

Inquiſitio in crimine ex officio ſuſcipienda 538.

Intellectus vnde 5. 6. a voluntate diuerſus 5. f. correptus 15. 19. ei leges non ſcribuntur 410. z. eius actus an puniendi 529. 25.

Interpretatio authentica quando requiratur 406. 40. quæ ſit doctrinalis 407. 41. u.

Iudicatorum publica debet eſſe autoritas 507.

Iudices imperans conſtituit 498. 15. ſunt imperantis ſubditi 499. princeps tamen ipſe iudicare poteſt 507. ab illis prouocari poteſt 501. 18. vel de eorum iniquitate recurri ad imperantem 502. 19. vltra ſuos limites non iudicant 502. quomodo differant a principe iudicante 503. 22. eorum habilitas 504. remoueri poſſunt 506.

Iudiciorum neceſſitas in republica 486. effectus eorum 487. 2. cauſas quas reſpiciant 496. 12. ordinem requirunt 502. 20. qualis ſit naturalis 570. ſeqq. quid circa ordinem obſeruandum 570. o.

Iura imperii vnde naſcantur 224. r. duplici modo conſiderantur 260. z. quid proprie ſint 262. 2. non ſunt primario æſtimanda ex illimitata poteſtate 270. m.

Iuramentum contra nullitatem actus nihil operatur 415. 50. niſi lege publ. noua vis ei ſit tributa 415. 51.

Iurisdictio ſola non tribuit ius ſtatuendi 389. y. quid ſit 494. ſeq. conſtat tribus partibus 495. principi competit 497. 13. ſubordinate conceſſa cenſetur 500. 17. ſubditi illam ſibi arrogare nequeunt 504. criminalis 524. ex officio exercenda 525.

Iurisprudentiæ conceptus 408. 42. quibus abſoluatur partibus 408. x. 409.

Ius pro facultate ſumtum quid ſit 42. ſeqq. 416. 53. deter-

terminatur lege ciuili 407. 54. ſibi nemo in republ. dicere poteſt 490. 6 princeps ipſe poteſt 497. 14.

Ius ciuile aliquid addit vel detrahit iuri naturæ 90. c. 370. o.

Ius gentium quid 49. g. facta & mores G. abuſiue ita vocantur 51. 6. h. i.

Ius regium quale in ſacris ſit 263. an 1 Sam. VIII. illud deſcribatur prout eſſe debebat 264. ſeqq. verum quale ſit 283. y.

Ius naturæ quos limites habeat 28. 29. externam felicitatem humani generis pro ſcopo habet 29. o. eius principium cognoſcendi 30. 30. p. obligat externe 38. ſeq. quid ſit 40. 36. fundamentalis eius propoſitio 40. 37. y. ius nat. pro libertate nat. ſumtum quid 41. 38. z. qui eius limites 42. eſt vel publicum vel priuatum 58. 13. imperantes obligat intuitu ſubditorum 58. ſeqq. eius neceſſitas & vtilitas 93. f. 94 g. an inter Chriſtianos excolendum 101. 9. r. facta eius 105. ſeqq. Simpliciſſimum, & ſtatui ciuili aptiſſimum eſt 370. 5. per leges ciuiles inculcandum 394

Ius publ. vniuerſale eſt pars iuris naturalis 1. an detur 58. 14. Dubia contra exiſtentiam eius remouentur 62. ſeqq. quotupliciter ſumatur 70. 1. 2. an demonſtrationem admittat 74. h. fundamentum eius 75. 4. i. quid in eius applicatione obſeruandum 76. 5. ſeqq. particulare quotuplex 79. n. differt ab vniuerſali 89. 19. b. ſtudii iuris publ. vniuerſ. neceſſitas 92. 1. ſeqq 95. 4. an in academiis docendum 97. 6. l. dubia contra neceſſitatem & vtilitatem eius remouentur 98. ſeqq. fata huius ſtudii 105. ſeqq. a ICtis deprauatum 107. reſtauratio eius 109. ſeqq. Auctores 111. ſeqq. ſubſidia 118. ſeqq. cautiones 122. 19. ſeqq.

Iuſtitia in ſtatu naturali datur 48. ſeq. in ſenſu aiente & negante 85.

Iuſtitium quid 498. 7. vnde oriatur 492. quotuplex 493. eius effectus 494. 9.

L *Atrocinia* gentium vſitata 144. 18. f. produxere respubl. 145. 20. u. 162 o. 168. 15. u.

Leges non ſcriptæ quid 293. o. traditæ quid 294. o. pacem reipubl. firmant 364. earum neceſſitas ibid. u. multitu-

de

do earum iudicium corruptæ reip. 365 x. an naturales in republ. ſufficiant 369. ciuiles ſæpe luxum & corruptionem promouent 371. 6. quando ciuiles ferendæ 373. d. quis eas ferre poſſit 374. & quidem independenter 378. an procerum conſenſum requirant 380. per alios quoque ferri poſſunt 381. n. quatenus extraneæ valere queant 385. 20. q. 386. quat. magiſtratus inferior eas ferre poſſit 388. abſque conceſſione imperantis nemo ferre poteſt 393. 29. e. in quem finem ferantur 393. quænam imperfectæ 393 f. quæ iuris N. ſunt, primario in ciuilibus inculcanda ſunt 394. 31. ad humanitatem ſubditos diſponere debent 396. irritamenta paſſionum præſcindant 399. ſeq. imbecillitatis humanæ rationem habeant 400. omnes ſubditos ligant 402. per indirectum extraneos 402. non imperantem ipſum 403. p. promulgandæ 404. ſeqq. perſpicuæ ſint 405. eorum ſenſus & applicatio erui debent 408. ſeq. de quibus actionibus ferantur 409. ſeqq. an ad præterita trahi poſſint 410. 45. adduntiuri naturæ & detrahunt 412. ſeq. obligatio eorum 413. tolluntur contraria voluntate 428.

Libertas naturalis quouſque ſe extendat 42. a. eſt inter gentes & diuerſas reſpubl. 47. 4. f. eius iura differunt a iuribus ſupremæ poteſtatis 224. f. quæ ſint iura illius 225. 3. quomodo ab imperante exercenda 226. 4. h. ſubditorum ab imperante reſtringi poteſt 233. 10. niſi ſit innoxia 291. 29. h. tunc per leges reſtringenda 395. 1.

Limites ſummæ poteſtatis 260. ſeqq. quinam illos reiiciant 265. ſeqq. variis argumentis diſſentientes refelluntur 267. nec doctrina de limitibus poteſtatis eſt periculoſa reip. 274. 14. Sed contraria potius 275. vnde illos accipiat ſuprema poteſtas 275. 17. f. limitata poteſtas eſt ex populi voluntate 285. 23. a.

Luxuria corrumpit reſpubl. 197.

M*Achiauelliſmus* pugnat cum iure publ. vniuerſ. 123. n. a. quo ortum traxerit 271. f.

Magiſtratus inferior non habet ius belli 385. f. leges ferre nequit 399. 23. niſi ex imperantis indulgentia 389. 24. ſubditi eos ſibi an conſtituere queant 472 reſtrictiorem habet poteſtatem in pœnis quam princeps 524.

Maie-

Maieſtatica iura quæ 227. i. quid ſint 259. 35. illa populus non retinet 584.
Manuductionis neceſſitas 15. 19. u. vnde deſumenda 17. quid operetur in cognitione veritatis 18. 20.
Matrimoniorum ratio in ſtatu ciuili 600. ſeq.
Media emergendi ex miſeria homines appetunt 10. m. quænam ſint 10. 13.
Metationes 318. 27. an ad onera realia pertineant 320. p. quid iuris magiſtratui inferiori hic competat 320. 30.
Milites conſcribendi ius 319. 27. an in territorio alieno exerceri poſſit ibid. l. 320. quomodo ſint conſcribendi 321. m. illos ſubditos ſuis ſumtibus recipere debent 320. 29.
Miſeria hominis vnde? 7. 8. quid ſit 7. h. tum reſpectu ſui ipſius tum aliorum 8. 9. ſeqq.
Moderamen inculpatæ tutelæ in ſtatu ciuili & naturali diuerſum 605. ſeq.
Monarchiæ origo 203. 13. in primis rebuspubl. obtinuit & quare 203. c. ſubditos vtplurimum ſeruos facit 204. 14.
Monarchomachorum doctrina abhortet a iure publ. vniuerſali 123. 20. u.
Mores ſubditorum cauſa tot morborum in republ. ſunt 353. quomodo reformentur 354. 15. boni plus proſunt, quam leges multæ 371. 7. corrupti leges requirunt 372. c.
Moſcouitarum ſententia de poteſtate imperantis 230.

N*Atura* quid 2. §. 3. humanæ cognitio neceſſaria ad iuris naturæ cognitionem ſolidam 2. b. humana in quo conſiſtat 3. 4.
Nephilæorum mores 143.
Nimrod ex violentia condidit imperium 143. 17. r.
Nomadum vita & mores 161. m.
Norma quid 11. 14. eius neceſſitas 11. n. o. Quis illam præſcribat 12. 15. An homines? 13 16, 14. r. an potius Deus? 14. 17. quomodo Deus præſcripſerit 15. 18. t. eſt voluntas Dei 18. 21. Obligat homines 18. a. qualis homini præſcripta intuitu aliorum 21. c. qualis intuitu ſui ipſius 23. 24. d. conditio eius, qui normam præſcribit, conſideranda 26. 27. i. Variant inde obligationes 27. k.

vir-

virtutis & legis 31. 31. r. differentia vtriusque normæ 33. 32.

Notitia ſingularis reipubl. quid ? 80. 9. differt a iure publ. vniuerſ. 80. p. 81. 10. quomodo comparanda 82. q.

Nullitatis clauſula quid operetur contra imperantem 246. h. quid in legibus 414. 49 414. g. an iuramentum nullitatem tollat ib.

OBedientia debetur etiam duro & impio imperanti 578. eam tollere nequit Pontifex 580. quouſque ſe extendat 582.

Obligationis neceſſitas 18. a. eſt vel interna vel externa 19. a. quæ actiones internam operentur 23. 24. d. quæ externam 25. 26. legum obligatio vnde 413. 47. in quo conſiſtat 413. ſeqq. quæ pœnalis ibid. illam determinat imperans 417. 55 ſubditorum qualis 575. vnde ſit 575. ſtringit conſcientiam 576. 3. excludit reſiſtentiam 577. ſeqq. ad patiendum ſtringit 586. ſeqq.

Obſeruantia antiqua qualem vim habeat 293. o. an principem obliget 296.

Officiales ad rationes reddendas obſtricti ſunt 473. nullo obſtante priuilegio 474. ab illis datur recurſus ad ſuperiorem 475. Quomodo debeant eſſe comparati 475. 10. ſeq. an inuiti cogi poſſint ad officium ſuſcipiendum 477. remoueri poſſunt ibid. eorum qualitates princeps determinat 480. perpetuos an temporarios 481. ſubſtituere illis alios poteſt 484. de renunciatione eorum iudicat 486. 25.

Officium principis an a iure eius ſeparandum ſit 282. x.

Officiorum publicorum conſtituendorum neceſſitas in republ. 470. dependent ab imperante 471. nec priuatus ſibi illa arrogare poteſt 471. 4. quo intuitu officiales publicam habent autoritatem 472. 5. hereditaria an adimi poſſint 478 an pretium pro illis poſſit exigi 485. ſeq.

Ordo in iudiciis obſeruandus naturaliſſimus 507. ſeqq. vid. *iudicia*. in quibusdam cauſis negligi debet 513. 39.

Oſtraciſmus 349. ſeq. an defendi poſſit 350. ſeq.

PActa inita cum ſubditis imperans ſeruare debet 353. 12. niſi iuri naturæ contraria ſint 353. 13. b. an cum rebellibus inita obligent 360. differunt a LL. 377. 12.

Pater

Pater quale ius habeat in ſtatu ciuili 593.

Pax ab omnibus colenda 34. 34. obligatio ad illam ſingulis ius præbet 35. t. Homines ad illam ſibimet ipſis obligantur 36. 35. u. extra ciuitatem ægre obtinetur 183. ſ. Princeps pacis cultor inprimis eſſe debet 292. interna & externa eſt reipubl. ſalus 296. q. externa in quo conſiſtat 297. r. propter hanc bellum ſuſcipitur 324. x. Pax aliquando reipubl. nocet 325 x. quis pacem inire poſſit 325. ſeq. obligatio pacis 327. 37. capita pacis ibid. l. an ſucceſſorem ſtringat 329.

Perduellionis crimen 358. 18.

Pœna in ſtatu naturali ceſſat 513. ſeq. differt a vindicta 515. neceſſaria eſt in ſtatu ciuili 516. repellit hominum audaciam 517. 6. finis 517. 7. diuina ab humana differt 518. finis alius inflictarum, alius propoſitarum 519. eius conceptus formalis 520. ius puniendi penes imperantem 520. 11. ſubordinanda ſaluti reip. 521. ius eius nec collegiis nec doctoribus competit 522 an quidam ex ſubditis 523. tenet eos, qui deliquerunt 525. 20. 526. quæ delicta illi ſubiaceant 527. ſeqq. qualis infligenda 530. 27. quod ex intentione delinquentis quoque æſtimandum 531. 28.

Politica differt a iure publ. vniuerſali 83. 11. ſeqq. vnde vtriusque confuſio orta 83. x.

Pontifex inique ſibi arrogat poteſtatem legislatoriam in Sacris 393. e. non poteſt tollere vinculum ſubditorum 580. ſeqq.

Potentia vicini non eſt iuſta belli cauſa 301. y. o. ſubditorum princeps conſtringere poteſt 343. vnde oriatur ibid. d.

Poteſtas ſuprema vnde naſcatur 229. 1. e. an a populo in imperantem deferatur 226. g. eius iura reſpectum habent ad ſubditos 227. 5. non attenditur vltra limites territorii 229 k. niſi pactis aliter prouiſum 230. 7. iura eius imperanti denegari nequeunt 232 9. nec alteri in territorio concedi ſine læſione ſupremæ poteſtatis ibid. debet eſſe independens 236. 13. & ſic non dependet a Papa ibid. u. apparens dependentia non nocet 23?. ſeq. non tollitur per nexum feudalem 247. nec clientelam 242. nec per pactum aliud

244. nec per promiſſionem ſub lege nullitatis 246. h. debet eſſe vna 247 competit in omnes perſonas territorio incluſas 248. 23. & bona 250. & territorium 252 non augetur vel minuitur ex territorii quantitate 253. non æſtimanda ex titulis 254. non augetur ex forma imperandi 257. t. an limites habeat 263. 3. illimitata pugnat cum iure nat. 258. 10. l. vid. *Limites*. concluſa eſt intra terminos iuris nat. 282. 20. x. & reſtricta ad ſalutem reip. 286. reſtringitur per pacta 292. an etiam tacita 293.

Præcepta differunt a legibus 375.

Præſidiarium ius 313. 22. an ciuitates imperanti illud poſſint in dubium vocare 314. 23.

Primogenitura in regnis vnde ? 629.

Priuilegia quid 418. o. quis concedat 418. 56. quomodo differant a iure ſingulari 419. r. 420. quibus dari poſſint 420. 58. ſunt titulo oneroſo vel gratioſo conceſſa 420. realia, vel perſonalia 421. 60. quale ius priuilegiato acquiratur 422. 61. an reuocari poſſint 422. ſeqq. quando ſuſpendantur 426.

Proedria rerumpubl. vnde æſtimanda ſit 210. l. non minuit iura ſummi imperii 211. 23.

Promulgatio in LL neceſſaria 404. 39. quomodo fiat 404. r. in quem finem fiat 406. c quo idiomate ibid.

Pufendorffii diligentia in iure publico vniuerſ. 114. 8.

R *Atio ſtatus* differt a iure publico vniuerſ. 88. 17. a. exemplum peſſimæ rationis ſtatus 349. 7.

Rebellio quomodo fiat 358. an contra rebelles princeps vtatur iure belli 360. an pacta cum iis inita ſint ſeruanda 361. quid ſi dimiſſi ſint ? 362.

Receptio iuris extranei probanda 388. 12.

Reformandi ius in republ. 344. quomodo exercendum 345. ſeq. quibus mediis 347. ante cauſæ morborum indagandæ 352. 12.

Regalia vnde tot naſcantur 233. r.

Regnum electiuum & ſucceſſiuum 221. patrimoniale & non patrimoniale 222. 35 c. 223. tributarium an ſummam poteſtatem retineat 245. ſeqq. ſeruile quomodo a ceteris regnis differat 250. m. Regnum per ſe non plus tribuit

pote-

poteſtatis imperanti, quam in aliis rerumpubl. formis lo-cum habere poteſt 276. r.

Religio non præbet iuſtam bellandi cauſam 304. 11. r. errores circa eius conceptum 441. 9. quotuplex ſit ibid. z. ſocietatem per ſe non requirit 441. i propter illam ciuitates non ſunt conditæ 442. 7. libertas ſubditorum circa eam 443.

Repreſſaliarum ius 338. an differat a pignoratione 339.

Res omnes a natura ſunt nullius 544 1. quæ poſt occupationem tales manſerunt 545. 3 nullius cedunt occupanti 545. 4. reip. quæ ſint 548. 7. quæ proprie adeſpotæ in republ. 549. 9. adhuc cedunt occupanti 550. 10. niſi ſubditi excludantur ab eorum acquiſitione ibid. 11.

Reſignatio vid. *Abdicatio.*

Reſiſtentia ſubditorum pugnat cum ſubiectione 577. ne quidem ob religionem illa permiſſa eſt 587. an certo caſu permiſſa 587. 16.

Reſpublicæ ad bonum extraordinarium referendæ 126. 1. non fuerunt in ſtatu naturali 127. 2. b. non ſunt ex iure nat. præceptiuo 128. 3. c. nec ad illas condendas homines a natura ducuntur 129. 4. d. ineptitudo hominum ad illas 131. e. nec origo earum deducenda a ſocietatibus ſimplicibus 132. 6. f. nec indigentiæ humanæ adſcribenda 134. 7. g. nec a metu mali ortum traxerunt 134. 8. ſeqq. a violentia & ambitione natales earum deducuntur 141. ſeqq. pii non condiderunt reſpubl. 145. 21. non fuere ab initio conſtitutæ bono conſilio 148. 22. y. fuerunt ab initio rudes 150. 24. paulatim ad iuſtitiam comparatæ 150. 25. c. de nexu earum. 152. ſeqq. an pacto expreſſo conſtituantur 157. ſeqq. præſupponit multitudinem inordinatam 167. 10. Quid ſit 185. 2. Varius ſtatus 185. 2. primæ aberrarunt a fine 186. q. ex vitioſis primordiis earum finis non eſt æſtimandus 187. qq. finis verus 187. 4. an etiam in eo conſiſtat, vt ſubditi ad veram pietatem deducantur 190. 6. u. quæ male partæ ſunt, malis artibus reguntur 193. earum felicitas vera falſaque vid. *Beatitudo.* Earum magnitudo plus nocet, quam prodeſt 197. tria vitia in illis 199. 11. * irregulares ſeu morbidæ quid 199. a. an inter regulares re-

T 1 ferri

ferri debeant regna abſoluta 200. quo ſimpliciores, eo meliores 202. 12. quæ ſimplices dicendæ 202. inter ſe æquales ſunt 210. vnde earum proedriæ æſtimandæ 211. an mixtæ dentur 213. ſeqq. earum ſyſtemata 215. electiuæ & ſucceſſiuæ 219. ſeq. quomodo differant 2 2. 34. vid. etiam *Regnum*, *imperium*. Eius ſalus in quo conſiſtat vid. *Salus*. mala eius interna vnde 341. q. 342. r. eius adminiſtratio eſt penes principem 469. res quæ ad illam ſpectent 548. 7. ab illis excludi poſſunt ſubditi 548. 8. quid ſi in totum intererat 608.

Ritus in eccleſia ſunt ſub diſpoſitione principis 460. f. ſeq.

S*Acra* habent finem internum 442. 3. coactionem reſpuunt ibid. principis cura in illa 445 6. publica prohibere poteſt, ſaluis priuatis 446. An in quæuis ſacra princeps ius habeat 447. Societates eorum nomine contractæ æquales ſunt 450. non ſunt collegium ciuile 451. quando Schema politicum induant 452. fundamentum iuris circa ea 455. ſeq. ius illa reformandi 459. iurisdictio in illa eſt penes principem 465 b.

Salus reipubl. principi debet eſſe propoſita 285. b. in quo conſiſtat 285. 24. 296. 1. illam ante oculos habere debet 286. c.

Sanctitas imperanti debita vnde 234. f, quouſque ſe extendat 235. t. quatenus extra territorium 235. 12.

Scriptura S. an a iure nat. remouenda 17. x. diuerſi generis præcepta habet ibid.

Sectas imperans exſtirpare nequit 354. 15.

Sequelæ ius 321. 31. r. quouſque locum habeat 322. f. an ſubditi ſuo victu & ſumtu imperantem ſequi teneantur 323. 34. an liberare ſe poſſint ſubditi per præſtationem eius quod intereſt 322. t.

Societas inter omnes homines a natura eſt conſtituta 32. ſeq. Quid in genere ſocietas 152. 1. e. nexus eius 153. 2. quomodo concilietur 154. 3. g. vel æqualis vel inæqualis 155. 4 h. inæqualis ſpecies 155. 5. æqualis inter quos potiſſimum ſancte colatur 163. 11. inter impios imbecillis 164. 12. f.

Socie-

Societas ciuilis non eſt a natura 129. 4. homines ab ea alieni ſunt 130. 5. e. quid ſit 156. 5. præſupponit conſociationem æqualem 157. 6. k. Vnde oriatur 157. 7. ab initio rudis fuit 167. 10. non fuit inter omnes populos ſocietas ciuilis 162. an pacto expreſſo conſtituta 165. t. ſeqq. nexus in illa non ſemper eſt ex condicto 170. 17. z. quid operetur 171. ſeqq. varius eius ſtatus 185. 2.

Sponſio quid 326.

Statuta magiſtratus quo iure condat 389. 24. an confirmanda ſint 390. quatenus condi poſſint ibid. 390. an etiam collegia? 392,

Status hominum quid 45. d. quotuplex 45. 2. naturalis quid 46. 3. eſt inter diuerſas reſpubl. 47. 4. datur in eo iuſtitia & iniuſtitia 48. ciuilis quid 53. 8. m. diuerſitas ſtatus vnde 556. ſeq. maxime in ciuitate 593.

Status ciuilis vitia vnde? 352. g.

Subditi non concurrunt ad leges ferendas 378. u. 379. retinuere libertatem circa religionem. 443. ſeq. peregrinis ſacris addictos imperans poteſt non recipere 445. f. eorum nexus duplex 555. 1. eorum ius variat pro diuerſo ſtatu 556. 2. 597. differentia eorum à principe 557. 6. libertatem depouunt quodammodo 558. eorum diuerſitas 559. 8. & diuerſus ſtatus 560. quinam primarii 560. 11. an peregrini ſint ſubditi 561. qui ſint recipiendi 561. receptio eorum aliquando reſtricta eſt 561. mediati & immediati 567. 23. quando ſui iuris fiant. 508. ſeqq. ſint æquales 571. 30. vnde inæqualitas? 571. 31. quando hoſti ſubiiciantur? 588. an iura ſalua habeant? 69?. ſeq. inter ſe ſocietatem æqualem habent 595. 1. propter illam ſemper eandem perſonam repræſentant, 596. 4. inter ſe ſpeciales habent ſocietates ibid. 5. iura ſubditorum ex ſtatu ciuili alterantur 599. ſeqq.

Subiectio in quo conſiſtat 171. 18. a. nititur pacto quodam 174. 20. qualem obligationem producat? 175. c. 558. 7. gradus ſuos habet 559. 9. afficit perſonam 560. 12. ipſo facto declaratur ibid. 13. quomodo probetur? 565. non petenda a titulis & externis ſignis 565. 19. Clerici ab illa non ſunt exemti 565. 20. nec dignitas eam tollit 566 21.

Subſidia varia exigit reſpubl. 532. 4. imperans exigit 533. 5. 533. * ex quo fundamento? 534. 6. non inferior magiſtratus 534. 7. niſi certis caſibus 535. poſſunt ex conſenſu ſubditorum determinari 535. 8. eorum determinatio dependet ab imperante 537. 11. ad ea ſubditos imperans cogit. 541. 18. a quibus exigantur? ibid. 19. vid. *Collectæ*.

Subterranea in rep. ad imperantem ſpectant 553. 19.

Succeſſio in regnis quando locum habeat? 621. qualis ratio ſuccedendi 622. ſeqq. populus de illa iudicat 625.

Succeſſiua regna qualia dicenda 219. an ex electione mixta dentur 221. quomodo differant ab electiuis 222. 24.
Sylua ad quem ſpectent in rep. 552. ſeq.
Synodi conuocantur a principe 456. earum ſtatuta confirmat 466. ſeq.
Syſtemata ciuitatum quomodo contrahantur 215. 27. q. expreſſo fœdere vel tacito 216. quæ magis cohæreant. 217. 29. u. in iis poteſt alteri in ciuitatem alterius ius aliquod competere 231. 8. o. an ſingulis ius belli competat 206, 14.
T*Empla* muniri a principe poſſunt ad defenſionem reip. 712. e.
Territorio includitur ſuprema poteſtas 232. p. in illud ſummum ius principi competit 232. p in quo conſiſtat ibid. amplitudo vel quantitas eius non auget vel minuit ſupremam poteſtatem 253. q. ad illud ſpectat quicquid reperitur intra illud 546. ſeq. niſi ſingulis propria probentur 547. 6.
Teſtamenta an ſint iuris naturæ. 612. non valent de imperio 613. ne quidē facultate aliēandi imperanti conceſſa 614. 8.
Theſaurum an imperans ſibi recte vindicet? 554. 21.
Thomaſii ſolida eruditio in iure naturæ 115. h.
Tituli arbitrarii nec augent ſupremam poteſtatem 254. r. ex potentia augentur 256. tr. vim perfectam intuitu aliarum gentium accipiunt ex pacto 260.
Tributoria regna an & quatenus ſupremam poteſtatem retineant 245, ſeq.
Tutelæ ratio peculiaris in ſtatu ciuili 603. ſeq. regiæ fundamentum 604. quibus illa debeatur 635.
Tutores regii an habeant ſupremam poteſtatem 257. 14. y.
V*Ectigal* nauigantibus recte imponitur 541. 20. quæ res ſint vectigales ibid. 21. quid operetur præſtatio vectigalium ab extraneis facta 542.
Veneratio erga imperantem vnde 227. 5. quouſque ſe extendat 227. i.
Venandi ius ſubditis conceſſum quid operetur 525. quomodo princeps exercere debeat ibid. 16.
Vindicta differt a pœna 515. ceſſat introductis ciuitatibus. 515. 7.
Vnio in quo conſiſtat 189. 5. requiritur ad omnem ſocietatem 150. 2. f. contrahitur pacto 153. 4. producit ſocietatem æqualem vel inæqualem 155. 4. quando hæc patiatur deliquium 193. §. 7.
Voluntas pars animæ 5. 6 ab intellectu diſtincta 5. f. a Deo auerſa 6. 7. appetit ſub ſpecie boni 6. g. inordinata eſt 7. 8. imperantis eſt voluntas ſubditorum 205. quo magis principis & ſubditorum voluntas conſpirat, eo beatior reſp. 207. 16. 208
Vxor imperantis an ſubdita? 567.

FINIS.

605357

NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google